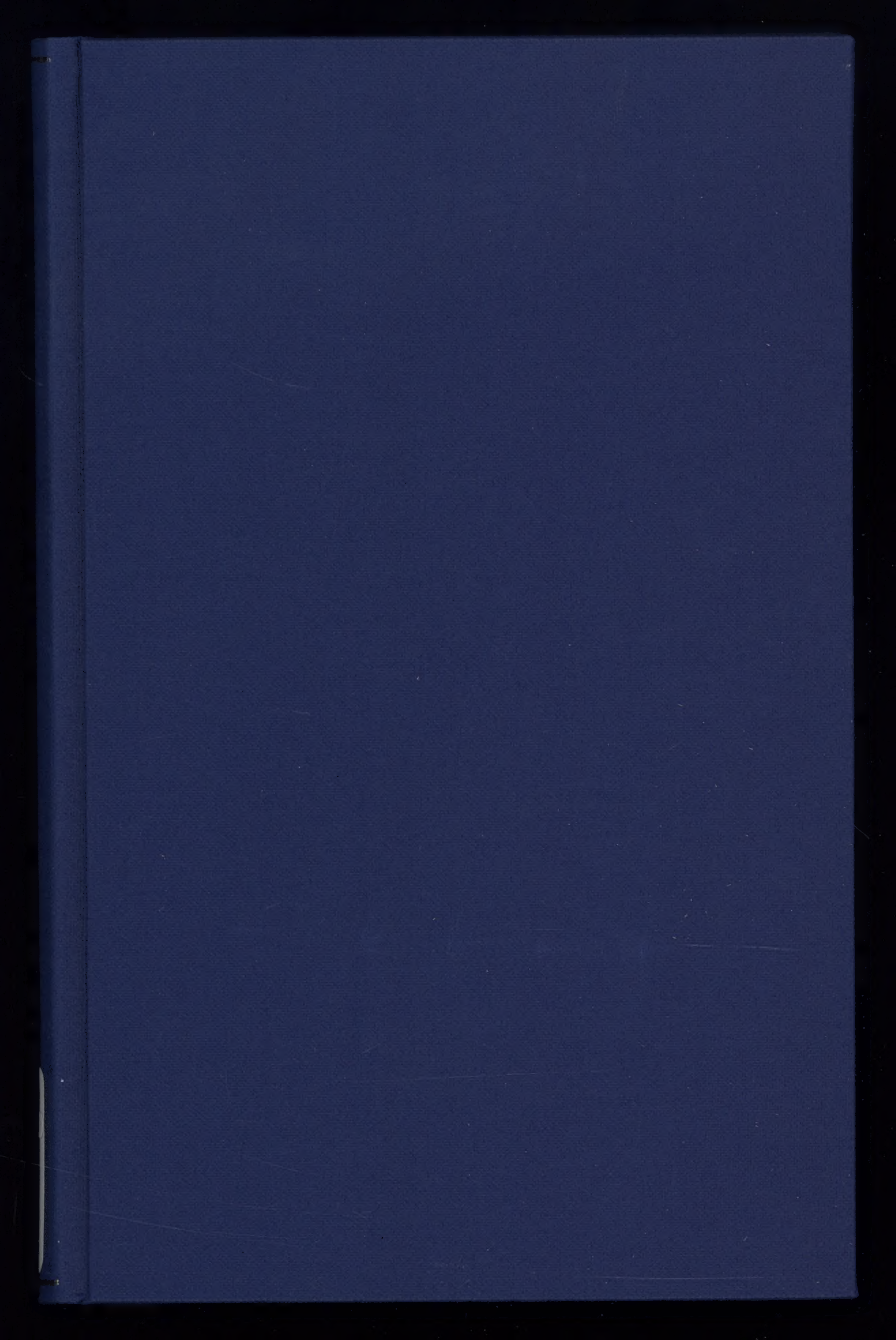

ČASOPIS

MATICE MORAVSKÉ.

REDAKTOROVÉ:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK A FRANT. J. RYPÁČEK.

ROČNÍK TŘICÁTÝ DRUHÝ.

V BRNĚ, 1908.

TISKEM MORAVSKÉ AKCIOVÉ KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Obsah ročníku XXXII.
(1908.)

A. Článku.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

Kameniček František, Dr.: Čechy po Bílé hoře. I., str. 633 a XIV. — II., str. 645 a LVII. (Arnošt Denis). Přeložil a poznámkami opatřil Dr. Jindř. Vančura. I., str. 92—96.

Kapras Jan, JUDr.: Nejstarší zřízení zemské na Moravě. (Dr. Fr. Šujan). I., str. 105—106. — Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen. (O. Meinardus.) I., str. 109—111. — Řády selské a instrukce hospodářské 1698—1780. (Jos. Kalousek). IV. str. 431—433.

Kozlovský Josef: Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. (Fr. Bílý). IV., str. 447—448. — Výbor ze spisů Karla Havlíčka. (Fr. Bílý). IV., str. 448—449.

Pešek Josef, Dr.: Počátky husitského zpěvu. (Dr. Zd. Nejedlý). II., str. 194—197.

Polák Antonín, Dr.: König Albrecht II. (1437—1439). (V. Wostry). II., str. 218—222. — Deutsche Geschichte im Ausgange des Mittelalters (1438—1519). (H. v. Zwiedineck-Südenhorst). III., str. 340—342.

Rypáček Frant. Jaroslav: Archiv Dolních Kounic, města na Moravě. (Aug. Kratochvíl). I., str. 108—109. — Mor. zemský archiv. Jeho dějiny a jeho sbírky. (Dr. B. Bretholz). III., str. 334—340. — Konstantin-Cyrill a Methoděj, slovanští apoštolé. (Fr. Snopek). IV., str. 433—447.

Traub Hugo, Dr.: Jednání a dopisy konsistoře podobojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z let 1562—1570. (Jul. Pažout). I., str. 107—108. — Poslední robotní vzpoura na Moravě r. 1821. (Rud. Dvořák). II., str. 185—193. — Soupis rukopisů chovaných v arch. král. hlav. města Prahy. (Jaromír Čelakovský.) II., str. 208—210. — Prameny dějin českých. Díl VI.: Bartoše Písaře Kronika Pražská. Paměti o bouři Pražské r. 1524 a Listy a Kronika mistra Jiř. Píseckého. (Dr. J. V. Šimák). III., str. 330—333. — Počátky kalicha a artikule Pražské již r. 1417. (Fr. Dvorský.) III., str. 333—334. — Rozdělení Pražské university Karlo-Ferdinandovy r. 1882 a počátek samostatné university české. (Jar. Goll). IV., str. 427—431. — Die Juden in Maehren. (Theodor Haas). IV., str. 449—453. — Listinné památky z archivu města Žďáru na Moravě. (Dr. B. Drož). IV., str. 453—454.

D. Nová díla.

I., str. 111—112. — II. str. 222—223. — III., str. 342—343. — IV. str. 454.

E. Časopisy.

I., str. 112. — II., str. 223—224. — III., str. 343—344. - IV. str. 455—456.

F. Zpráva o činnosti Matice Moravské

za správní rok 1907, přednesená o valné hromadě ve středu dne 26. února 1908. II., str. 1—10 na konci sešitu. — Pokladní zpráva Matice Moravské za rok 1907 — Účet rozvážný dnem 31. prosince 1907, II., str. 11—12 na konci sešitu.

G. Oprava.

IV., str. 456.

H. Upozornění pp. přispěvatelům do Časop. Mat. Moravské.

IV., str. 456.

Frant. Matouš Klácel a založení Moravských Novin r. 1848.

Ku stému výročí narozenin jeho.

Dle sněmovních akt napsal R. Dvořák.

Mezi vůdčími duchy, kteří působili na probuzení a obrození našeho národa za první polovice minulého století na Moravě, přední místo náleží Františkovi Matouši Klácelovi.[1]) Účelem této stati není vypisovati život jeho a působnost. O to již záhy se pokusil muž nad jiné k tomu povolaný, Vincenc Brandl.[2]) Jemu, ještě hochovi, vychovanému na škole německé, Klácel první vštípil nadšení vlastenecké a lásku k řeči mateřské.[3])

---

[1]) J. Kabelík, Lit. čes. XIX. stol. III., 1. str. 170, tvrdí, že Klácel, vstoupiv do řádu august. na St. Brně, kdež dostal klášterní jméno Matouš, podpisoval se odtud Matouš František K. Podobně piše Klácela V. Brandl (Čas. Mat. Mor. 1881, ale v Obzoru 1888 zase: František Matouš) a dr. Stan. Souček (Listy filol., roč. 32.). V Aktech sněmovních z r. 1848, která jsou základem této stati, nalezl jsem však po každé vlastnoruční podpis Klácelův „František Matouš Klácel“ (Akta sněmovní r. 1848, Fasc. VI., č. 170, 1754, 1864 a 2026). Naopak zase členy tehdejšího sněmu a jinými vrstevníky nazýván byl rozličně: Frant. Matouš, Matouš František neb prostě Matouš Klácel (čís. 139., 473., 1512 a j.). Domnívám se však, že se má jméno jeho psáti tak, jak se sám podpisoval z pravidla, tedy Frant. Matouš Klácel

[2]) Příspěvky k životopisu Matouše Frant. K. v Čas. Mat. Mor. 1881, Vzpomínky v Obzoru 1888, str. 100—102., a druhé Vzpomínky zvláště vydané ve Vel. Meziříčí 1882. Srv. Brandlem napsaný životopis Klácelův v Ottově Slov. Nauč. Nověji o Klácelovi psal J. Kabelík (o. c. a v Čas. Mat. Mor. 1907 „Literární pozůstalost Matouše Frant. K.) a dr. Stan. Souček v List. filol. roč. 32. (Klácelova „filosofie řeči české“ a spor jí vznícený). Cenná data některá v citov. svazku Čes. liter. XIX. stol. též od jiných autorů (Hanuše, Vlčka, Tobolky, viz rejstřík, str. 736).

[3]) Proto, dle mého mínění, jest nesprávno, upírá-li Souček (o. c., separát, str. 47, pozn. 2) průkaznosti pramenné Brandlovým „Vzpomínkám“ i také

V úvodě ku své práci praví Brandl: „Bude-li chtíti budoucí dějepisec naší doby věrně líčiti, kterak český genius se vzkřísil, kterak šumem perutí svých duchy probouzel k oné práci myšlenkové, jež sama neviditelna jsouc, jen vlnobitným ruchem a pohybem života národního se zjevuje, která z popela neuvědomělosti a omráčenosti jiskry již vyhasínající rozdmychuje, až opět v plamen nadšenosti vyšlehnou: tomu také bude bedlivě zkoumati Klácelovu činnost, kterou jako učitel slovem mluveným a jako spisovatel slovem psaným proud myšlenkový ve svých posluchačích a čtenářích vzbuzoval.“

Pravdu těchto slov netřeba blíže dovozovati. Kdo chce správně a v plné hloubce vystihnouti proud duševního hnutí moravského za prvních let našeho probuzení, neobejde se bez

---

ostatním pracím jeho, sem slušejícím. Zvláště pak týče se to výkladu motivů Klácelova sesazení s professury při filosofickém ústavě brněnském. Kdežto Brandl, opíraje se o authentické znění přípisu sesazovacího, vydaného biskupem Schaffgotschem opatovi kláštera Starobrněnského Nappovi, i také o souhlasné přesvědčení všech vrstevníků Klácelových, udává za příčiny onoho kroku jednak šíření zásad hegeliánských s kathedry, jednak zase smýšlení Klácelovo národní i politické, Souček obojí poslední pokládá za vedlejší, zase neprávem, neboť ze všech projevů současných svědků mínění Brandlovo se potvrzuje nad pochybnost. V mínění, že Klácel byl složen s úřadu na popud vlády Metternichovy z příčin politických a národních, shodují se nejen přátelé, nýbrž i protivníci Klácelovi. Dokladem toho je na př. svědectví Ign. Beidtla, appellačního rady a historika, jehož Souček také jmenuje mezi nepřáteli Klácelovými (str. 47., pozn. 2). Beidtel pseudonymem Albrechta Tebeldiho vydal r. 1848 spisek „Die Slaven im Kaiserthume Oesterreich“, kde dle svědectví Ohéralova „Týdenníka“ (r. 1848, č. 34) vystupuje již po několikáté jako největší nepřítel všeho slovanského a zvláště českého. Tebeldi, mluvě na str. 22 tohoto spisu o snažení Čechoslovanů, praví: „že ve Vídni bylo při vládě mužů více, jenž dobře prohlíželi nebezpečnost slovanských rejdů, neléhajíce na to, by se zakročilo přísně proti nim. V čele těchto mužů byl osobní nepříznivec Slovanů, kníže Metternich. Na vybídnutí jeho vystoupila vláda vícekráte proti Slovanům. Prohlížely se domy ve Vídni a v Praze, více studujících bylo vyloučeno ze školy, více alumnů (v Brně? Pozn. Týden.) vyhnáno ze seminářů, jiným odepřena ordinace. Nedávno pak byl též jistý professor v Brně svržen se stolice, pravilo se sice že z jiných příčin, ale vskutku jen proto, že byl proslulý Slovan.“ K tomu poznamenává „Týdenník“: „. . . . jsme p. Tebeldimu povděčni za to, že on, maje v Brně široké známosti, ponejprv pravdu na světlo vynesl, že ten jistý professor v Brně nebyl od professury odstraněn jak se říkalo, pro kacířství, nýbrž proto, že byl Slovanem.“ — Tomuto svědectví přece nemožno upříti průkaznosti pramenné.

podrobné znalosti života Klácelova, bez proniknutí do bohatého jeho světa myšlenkového, bez náležitého posouzení všech pohnutek jeho jednání vnitřních i vnějších. Proto také, dopátrav se náhodou některých příspěvků pramenných k životopisu Klácelovu, neváhám podati o nich zprávu veřejnosti.

Nalezené mnou doklady týkají se účastenství Klácelova při založení „Moravských Novin" r. 1848. Připadl jsem na ně, probíraje v archivě zemském Akta sněmu moravského z r. 1848, abych jich užil na sepsání dějin moravských této doby. Jsou obsaženy v VI. fascikule těchto akt, pod rozličnými čísly, která budou citována na příslušných místech tohoto pojednání. Psána jsou většinou německy; z příčiny vnější úpravy tohoto časopisu přeložil jsem je, pokud možná, věrně a domnívám se, že literárnímu historikovi tento překlad postačí úplně. Komu jde o seznání authentického textu za jinými účely, snadno si vyhledá listiny dle naznačených signatur ve zdejším archivě zemském.

* *
*

Ještě nežli sešel se první konstituční sněm moravský, tedy před 1. červnem r. 1848, stavové moravští ve starém svém složení, rozmnožení pouze 30 zástupci měst královských, správně oceňujíce význam tisku, pomýšleli na novou úpravu dosavadního úředního listu stavovského „Brünner Zeitung". Již tehda vytčeny byly těmto novinám dvě vady hlavní; byl to jednak nedostatek obratného redaktora, jenž by, jsa na výši doby, dovedl psáti a vůbec řiditi list pro všechny vrstvy obyvatelstva moravského; pociťovalo se však ještě trpčeji, že převážná většina lidu nerozuměla německým novinám. Proto veliký 24členný výbor stavovský, zvolený stavy dne 3. dubna, aby se radil o všech důležitých věcech zemských, usnesl se dne 13. května, aby založen byl mimo jiné nový politický denník" v řeči „moravské" a aby svěřena byla redakce jeho mužům věci znalým, i přikázal tuto věc školské komisi petiční na podrobné vypracování a na řešení dalších otázek o obsahu, redakci, nákladech atd. s vybídnutím, aby komise po vykonaných pracích přípravných podala o tom další zprávu a návrh velikému výboru stavovskému.

První, kdož na zprávu o tomto usnesení se chopili věci, byli členové brněnského „Spolku na zvelebení politického vzdě-

lání“, nedlouho před tím založeného.[1]) Tito hned druhého dne potom (14. května) poslali přípis velikému výboru stavovskému, v němž praví, že na odstranění roztržky, způsobené nemilými nedorozuměními, jest potřebí, aby pro tento podnik získán byl muž, který jsa na stanovisku humanity, má hluboké vědecké a mnohostranné vzdělání, který by dovedl listu zabezpečiti postavení důstojné, sjednocující všechny zájmy vlastenecké. Za takového muže členové spolku označují přímo „pana Matouše Františka Klácela, jehož vzdálení z vlasti právě nyní se pociťuje bolestně. Tohoto muže zase získati vlasti, byla by nyní nejkrásnější příležitost tím, že by se mu nabídla redakce nového časopisu tohoto. O jeho ochotnosti nelze asi pochybovati při známé příchylnosti tohoto muže k Moravě.“

Na toto vybídnutí veliký výbor stavovský usnesl se dne 15. května poslati Klácelovi dopis tohoto znění:[2])

Důstojnému panu professorovi Matouši Klácelovi v Praze, Ovocný trh, Veithův dům.

Vaše Důstojnosti!

Veliký výbor stavovský uznal za naléhavou potřebu přítomnosti, aby byly vydávány národní noviny[3]) v moravské a německé řeči[4]) a příslušný návrh aby byl podán pánům stavům. Noviny tyto, psané populární řečí, mají lid poučovati o konstitučních právech[5]) a svobodách v poctivém smysle, přiměřeně stupni vzdělání měšťana malých venkovských měst a rolníka, rozšiřovati obor vědomostí jeho, oběma zjednávati světlo o nej-

---

[1]) „Verein zur Förderung der politischen Bildung.“ Akta sněmovní z r. 1848. fasc. VI., č. 473 (něm.). Podepsáni jsou: Chlumecký, Pražák, Hingenau, Suchanek, Serényi, Bretton, Poche, Belcredi (Egbert), Marenholtz, Pillersdorff, Hillerbrand, Wenzliczke, Walentin, Kallina, Glassner, Gabriel, d'Elvert, Jiskra, Albin Heinrich, Haas, Pollitzer, Petříček, Jan Lachnit, Schlemlein, Poeschel; dva podpisy jsou nečtitelny.

[2]) Tamže, č. 139; dopis je německý.

[3]) V něm. konceptě je napřed „Volksblatt“; to škrtnuto, a napsáno „Nationale Zeitung“.

[4]) Přípis členů spolku politického však mluví jen o novinách v řeči moravské. Bezpochyby, že veliký výbor uznal Klácela za způsobilého, aby přejal redakci listu v obou řečech.

[5]) Původně bylo v konceptě „Ideen“; to škrtnuto, a napsáno „Rechte“.

důležitějších otázkách denních,[1]) pracovati o zachování pokoje a pořádku, působiti na jednotu a mír a tak posilňovati onu mravní sílu lidu, které jest tak velice potřebí při hojných rejdech zlovolných soudcův.

Důležitá tendence takového lidového listu vyžaduje obezřelého a vlasteneckého ředitele, vyžaduje muže jasné hlavy a ušlechtilého srdce,[2]) zralého vzdělání a smýšlení humánního, stejně vzdáleného všelikého zbarvení strannického.

Veliký výbor stavovský myslí tedy, že ve Vaší Důstojnosti nalezl takového muže, tím spíše, poněvadž Vy, jsa mocen obou zemských řečí dokonale, podal jste již důkaz několika literárními pracemi, jak způsobilý jste pro tento úřad, věnovaný vzdělání lidu, který zároveň pro pravého přítele vlasti obsahuje nejpřednější a nejkrásnější pohnutku v tom, že tolik dobrého národu může se vykonati touto cestou.

Proniknut tímto míněním, veliký výbor stavovský žádá Vaši Důstojnosti, abyste se vyjádřil co nejdříve, zdali a za jakých podmínek by Vaše Důstojnost byla ochotna přejmouti redakci německomoravských novin a jaké byly by Vaše myšlenky na zdárný pokrok tohoto podniku.

Také se Vaše Důstojnost žádá co nejlaskavěji, abyste se vyslovil o směrech, ve kterých byste byl ochoten vésti svěřenou redakci, abyste ihned navrhl program tohoto listu a tendenci jeho a zaslal je se svým prohlášením a tak podal politické vyznání víry, v jakém byste list vedl.[3])

V Brně, dne 15. května 1848. Salm. Stella.

Tento list, jak vysvítá z nadpisu, je Klácelovi adresován do Prahy. Pokládám toto datum za důležité, ježto podává životopisci Klácelovu významnou oporu na doplnění skrovných dosud zpráv z r. 1848. U Brandla všechno, čeho se o Klácelovi dovídáme z r. 1848, obsaženo jest v těchto několika řádcích; „. . . v to přišly dny březnové r. 1848, které Klácel, jako tisíce

[1]) Škrtnuto „ve smysle konservativním“.

[2]) „Einen Mann von Kopf und Herz.“

[3]) Poslední věta v konceptě škrtnuta; poněvadž nemám vlastního listu po ruce, nevím, nebyla-li tam vložena přece, jak o tom částečně svědčí obsah odpovědi Klácelovy.

jiných, s nadšenou duší uvítal. Kdo Klácela toho roku znal, jakživ o něm pochybovati nebude, že byl veskrz a veskrz ideolog. Skládal veliké naděje v tom ruchu březnovém, o němž si sliboval, že pravou svobodu a bratrství mezi národy rozšíří a upevní; avšak sám na sobě brzo zkusil, že tomu tak není. Také v Brně byli totiž ztřeštěnci, kteří se domnívali, že jen revolucí lze nabýti svobody a politických práv; protož popichovali nižší třídy k ustavičným nepokojům, a „božská“ luza, která se povznesenou cítí, když se jí lichotí, ráda se propůjčovala křiklounským výstupům. Tak učiněna prelátovi Nappovi kocovina pro řeč, kterou ve sněmě měl; brzo také začali vytržníci v Brně, poštváni jsouce bezpochyby revolucionáři vídeňskými, spílati Čechům; i na Klácela si vzpomněli, který nechtěje býti příčinou nemilých snad výstupů, na nějaký čas opět do Liběchova se odebral. Když pak moravský sněm dne 13. září 1848 se usnesl na vydávání listu jazykem českým, vrátil se Klácel do Brna, aby se o redakci téhož listu ucházel, jehož název byl „Moravské Noviny“.[1])

Toť příliš málo na posouzení Klácelova postavení k událostem r. 1848! Které události vypudily ho z Brna, jakým nemilým „snad“ výstupům se chtěl vyhnouti, kteří nepřátelé si na něho „vzpomněli“ — vše to Brandl nechává nevysvětleným. Také není správno, že by byl Klácel, odešed z Brna, pobýval jen na Liběchově. Adresa listu, poslaného velikým výborem stavovským, dosvědčuje, že Klácel v květnu dlel v Praze, ovšem v domě pana Veitha, majitele panství liběchovského. Z odpovědi Klácelovy pak se dovídáme, že „právě tehda bylo mu uděleno oprávnění, aby směl konati české přednášky při vysoké škole Pražské“. Toto datum jest jak u Brandla, tak u ostatních dosavadních životopisců Klácelových naprosto neznámo.[2])

Také tvrzení Brandlovo, jako by se byl Klácel odebral z Prahy do Brna, aby se teprve ucházel o redakci „Mor. Novin“, není úplně správné. Jak vyplývá z výše uvedeného listu velikého

[1]) Čas. Mat. Mor. 1881, str. 104.—105. — Kabelík l. c., str. 171., přestává na stručné reprodukci těchto dat, jichž nedoplňuje v ničem ani neopravuje.

[2]) Zmínku o tom, že Klácel se v Praze ucházel „o právo, na vysokých školách přednášeti o článcích obecní vědy po česku na vyzvání pp. studentů zdejších,“ — čteme v „Týdenníku“ (dopis z Prahy) dd. 11. května, str. 151.

výboru stavovského, byl Klácelovi nabídnut tento úřad, pokud ještě pobýval v Praze.

Odpověď Klácelova z Prahy, daná dne 19. května, je skutečným politickým vyznáním víry, ba jest dokonalým projevem celkového názoru jeho světového, vybudovaného hlubokým a všestranným vzděláním filosofickým. Psána jest německy a v českém překladě zní takto:

Veleslavný veliký moravský výbore stavovský!

V nejhlubší úctě podepsaný, jsa proniknut nejvroucnějším citem vlastenecké povinnosti, která každého volá na přiměřené místo, spěchá shromážděným pánům stavům moravské vlasti nejoddaněji prohlásiti, že se odhodlal s plným srdcem a s nejrozvážnější resignací vyhověti čestnému návrhu naň vznesenému, pokud se týče redakce českého a německého politického časopisu lidového.[1])

Uznali-li páni stavové nejuctivěji podepsaného za muže, jemuž přisuzují toto poslání vedle smýšlení a zdatnosti, nepokládá nicméně za zbytečné, aby tuto pojatou důvěru odůvodnil také ze svého vědomí. Nelzeť za našich dnů dosti učiniti, abychom si zabezpečili důvěru, neboť jen tato jest pevným bodem, na němž můžeme upevniti soustavu své působnosti. Všichni charakterové pochybní a kolísaví musí navždy zahynouti ve vlnách doby, neslýchaně pohnuté, kdežto rozhodní, upřímní se ponoří sice na trapnou chvíli, ale po bouři zase mohou se objeviti k nové působnosti. Nejjistějšími zdají se býti, kdož v hrozném hukotu rozpoutaného vodopádu časového nepřeslechnou tichých tónů věčného napomínání, poněvadž již dlouho před tím uprostřed chaosu si vzdělali sluch pro věčnou harmonii, kdež v dýmu forem zanikajících v plamenech přece již vidí bytost, panensky nově se vtělující. Starý svět rozpadá se v trosky; i zuří nadmutá síla nové doby k porodu se tlačící ještě jako zkáza; kdo se účastní této ještě a v této poušti se cítí zdomácnělým, jest sám ještě nenarozen, nevyjasněn, u něho snad lze velebiti pohotovost údů po činech dychtících, ale ještě daleko něho jest

---

[1]) ... des böhmischen und deutschen politischen Volksblattes. Klácel všude důsledně užívá slova „böhmisch", kdežto v dopise výboru stavovského je slovo: „mährisch".

vonný květ rozvahy, sladký plod organisace a pevné jádro zabezpečené budoucnosti.

V nejhlubší úctě podepsaný ve svém klidu, ve svém střízlivém[1]) pozorování zhouby, ve svém oceňování všech upřímných snah shledává záruku pro své povolání, aby k jednotě seřazoval tendence, jejichž přirozené gravitaci překáží nepovolaná horlivost a jí se staví do cesty a zabraňuje dokončení krásného krystalu. Třebas již tolik prvků rozbořilo své ohrady, přece nezaznívá mohutné „Quos ego“, a snad jen volání Boha by mělo úspěch. Četné prvky čekají jen příznivých okamžikův, aby pronikly, tu číhá fanatismus, tu blyští se křovím dychtivé oko komunismu, i vyplazí se obrovský hlemýžď politického indiferentismu, reakce zištnosti a marnivosti, i mnohá jiná žoužel bude ohrožovati strom svobody. Strážce musí míti oko vycvičené, aby vyslídil nepřítele; ale pouhá obrana prospěje málo, konečně nával bude nepřemožitelný, ano útoky se provokují bleskem zářící zbraně. Musí se však jíti do tábora nepřítele samého a posvítiti si na zárodek, kterému se daří jen v temnotě; ve světle ztrácí svou budoucnost. Mám jmenovati světlo, jehož nesnesou tato strašidla? Jest to světlo vzdělání všeobecně platného, prakticky humánního, theoreticky filosofického, jež nezkostnatí v suchém systemě, nýbrž vždy znovu si zjednává omlazení v neporušitelném moři pravdy vždy nově utvářené.

V úctě podepsaný se domnívá, že děkuje za tuto vlastnost svou podivuhodnému sběhu okolností, jež určily život jeho a směry jeho, a uznává také beze všeho hnutí zloby i drsné rány svých zásadních nepřátel za vzdělávající a vyjasňující, oceňuje upřímné překážky dobrého, ježto je pochopuje, jako nutné zjevy určitého stupně vzdělání.

Podepsaný pokládá však také za svou povinnost, vedle svého smýšlení, o němž zajisté nelze pochybovati, že je svobodné a důsledné, představiti také své politické názory zkoumání veleslavného moravského výboru stavovského, poněvadž jen tenkráte jest mu možno přijmouti nabízené postavení redaktora lidového časopisu, jejž vydávají stavové, budou-li oceněny a posouzeny i tyto.

---

[1]) = gemüthlich.

1. Humanita jest v hluboké úctě podepsanému vyšší, než všeliká národnost a domovní sympathie i sentimentalita. Humanita je zde smýšlení a názor, aby se jednotlivec všemi přirozenými určitostmi propracoval ku všeobecně platnému, ku svobodě ducha, který tak jako pravda jeho a ctnost jeho není ani německým ani slovanským a nemá národní hodnosti. Tak jest mu také svoboda politická vyšší, než pouhá národní samostatnost neb individuální nevázanost.

2. Ale podepsaný jest pevného mínění, že jakožto člověk neexistuje jako abstractum, nýbrž vždy jako ten onen tak a tak utvářený, tak se stalý. Tento určitý ráz národní zvláštnosti dlužno pokládati za základ, za přirozenou basis, takřka za pláně na ušlechtilejší štěpování humánní. Jen v těchto kolejích národnostně vyznačených národ může kráčeti dále, jinak nastane jen trapné kolování, jak bohužel dokazují naše dějiny.

3. V Čechách a na Moravě musí tedy Slované dospěti uskutečnění práva, které mají od přírody, a zákona, jehož se nemohou zříci, ač nemají-li zaknéti. Ale dle zvláštních poměrů těchto zemí nelze popříti skutečného smíšení slovanské a německé krve i jiných momentův. Národnostní rozdíl stal se takto pouhým rozdílem jazykovým, vyslovená rovnoprávnost obsahuje tedy jen povinnost, aby každý Moravan, který bude chtíti od nynějška míti veřejné postavení, znal oba zemské jazyky.

4. Každé popouzení, každý pokus roztržky těchto srostlých národností, každá poštvaná nenávist plemenná jest nehumánní, je zpětným upadnutím do nižší kategorie vzdělání, návratem na stupeň přírodní, je tedy zradou na duchu spáchanou.

5. Vzhledem na ostatní otázky, které hýbají zvláště oběma příbuznými zeměmi, Čechami a Moravou, podepsaný stojí na půdě politické českého výboru národního, jenž připravuje příští sněm zemský a jemuž přináležeti klade si za čest:

a) Svrchovanou zůstává nám věrná, nezvratná zásada, že česká koruna má zůstati sloučena s císařskou korunou rakouskou.

b) Mocnářství[1]) rakouské nemá naprosto ničeho zadati ze své suverenity nebo se dáti omezovati některou jinou mocností evropskou.

---

[1]) Podtržením slova „Monarchie" zdůrazněna tu protiva proti zřízení republikánskému, jehož si nepřeje Klácel.

c) Tím jest obeslání cizího parlamentu[1]) deputovanými z původních voleb nejen pro zemský pokoj velmi povážlivo, nýbrž snad již nevědomým krokem ku zradě zemské.

d) Nicméně však je žádoucno připojení k organisované spřátelené mocnosti na vzájemnou podporu za války a v obchodě, mělo by se to však prostředkovati poslanci ze sněmů zemských.

e) Žádoucno je přátelštější dorozumění a bližší dohoda Čech, Moravy a Slezska na mocnou podporu svobodomyslné vlády proti přechvatům a reakcím, na upevnění důvěry v těchto zemích a hájení stejných zájmův. Nicméně samostatnost Moravy nebudiž zadávána, nýbrž doporučují se snad jen občasné společné úrady obou sněmovních výborův a jednota ministerstva pro vnitřní zvláštnosti Čech a Moravy.

f) Komunismus, jakožto vynucená rovnost vlastnictví nebo dokonce jakožto bezmajetnost jednotlivcova ve veškerenstvu jediné majetném, budiž zavržen nejen pro smutné praktické následky, nýbrž theoreticky již jménem osobnosti. Vlastnictví a manželství jsou základy svobodné, mravně oprávněné společnosti, kde osobnost jakožto zásada má míti platnost.

g) Volnost mínění a slova, upřímná oposice v debatě, ale věrné přizpůsobení vůle jednotlivcovy vůli veškerenstva v zákonitém usnesení je mravním požadavkem veřejného života.

h) Vzdělání lidu, jsouc nejlepší zárukou svobody, je z hlavních požadavků politické pečlivosti.

i) Individuální potřeby nábožnosti zasluhují vážnosti a šetrnosti, pokud fanaticky nevystupují proti cti lidstva, proti svobodě osoby a proti svobodné vědě.

6. O poměru stavů k navrženému časopisu lidovému a o oekonomii jeho má podepsaný toto mínění:

a) Stavové, jakožto zástupci národa, nejsou ani nad národem ani vedle něho ani pod ním; jsouť ve své jednotě ideálně národ sám, nejsou tedy stranou, ač mezi nimi mohou býti strany, ano jsou i žádoucny.

b) Časopis tedy, jejž vydávají stavové tito, jako jednota, nemá býti orgánem strany, nýbrž má jen projevovati vlastenecké smýšlení, všem stejně vrozené; netřeba tedy na př., aby uveřejňoval

---

[1]) Rozumí se zde obeslání parlamentu frankfurtského.

sněmovní debaty dle slovného znění a jména mluvčího, nýbrž jen objektivně sledoval dialektiku dle jejího postupu podstatného, čelícího za sjednocením v usnesení, a vysvětlivkami učinil ji přístupnou vědomí lidu.

c) Redaktor není tedy ve službách stavů tak, aby zaujímal jakousi hodnost mezi úředníky, nýbrž jest orgánem jejich souhrnného mínění a povšechné tendence; proto také nelze si přáti osobního postavení redaktorova při sněmě, poněvadž nemůže býti stranníkem.

d) Stavové nechť pokládají vydávání takového orgánu za otcovskou závaznost k zemi, a poněvadž všechny obce zavážou k odebírání, nechť neštítí se žádné oběti, aby tento časopis lidový, jenž má býti jakousi školou létací, přiměřeně zařídili.

e) Tendencí tohoto listu budiž: buditi, urovnávati a říditi politické uvědomění lidu, zvelebovati vzdělání vůbec způsobem populárním, rozvážně a vytrvale, a rozšiřovati vědomosti, které jak ideálnímu tak i hmotnému životu lidu mohou přinésti užitek; nemá se tedy uzavírati žádnému upřímnému, solidnímu směru, nýbrž buditi osvícení[1]) encyklopedicky, jak vyžaduje toho potřeba.

f) List má vycházeti denně, aby mohl uveřejňovati netoliko příběhy prchavého dne, nýbrž i trvalé výsledky zkušenosti a krásné i pravé příhody i tušení ducha.

g) Redakce nepodléhá jiné kontrole, než veškerenstvu stavův a veřejnému mínění.

h) Redakce jest zemským ústavem a má se také tak organisovati. Volba spoluredaktorů, jichž snad bude potřebí (německého a českého) přísluší redakčnímu chefovi.

i) S nákladem tohoto lidového časopisu není spojena spekulace, nicméně nechť potřebné výdaje se uhrazují z výtěžku samého. tak že by asi jen první rok páni stavové poskytovali velkomyslného ručení.

Aby se mohla vynakládati všechna činnost hlavního redaktora, všechen jeho čas i plodnost, aby byl zbaven všech starostí všedních a aby se mu nahradil výtěžek veškeré ostatní jeho spisovatelské činnosti, budiž honorován aspoň 1200 zl. k. m., 2 spoluredaktoři po 500—600 zl.; diurnista, korrektor, posel dostanou 200—300 zl. Redakční místnost, potřebné pomůcky

---

[1]) aufklären.

a prostředky buďtež vypočtěny na 500 zl. Tisk a papír by se odhadoval asi na 8000 zl. Honoráře za dokonalé články samostatné asi na 2000 zl.

Tak by dle povrchního výpočtu všechny výlohy činily asi 15.000. zl. k. m.

Dejme tomu, že se bude odebírati jen 2000 výtisků po 8 zl. ročně (denně po 1 archu), jest tím uhrazeno vydání, nepočítaje do toho výše poplatkův insertních, které by se snad mohly věnovati politické knihovně, zřízené při tomto ústavě.

Kdyby se tento záměr zdál příliš velkolepým, prosí v úctě podepsaný, aby se to prominulo úctě jeho pro dekorum a důstojenství otcův milé vlasti. Podepsaný má veliké mínění o poslání orgánův, určených lidovému vzdělání, o jejich mravnosti a vztazích k zemi. Za to doufá podepsaný, že tím více vyhoví veliké ideji, ježto jej podporují také nahodilé vlastnosti; jestiť v německé i v české literatuře zdomácnělý, filosofie a poesie, jen zdánlivě jsouce sobě v odporu, byly hlavním jeho zaměstnáním; jest Čechem, rozeným při hranicích moravských, vyvíjel však svou činnost v anticipujícím smysle nové doby, jest zde tedy takřka prostředkovatelem mezi humanitou a národností, mezi Slovany a Němci, mezi Čechami a Moravou, a smiřovatelem staré doby, která ho pronásleduje, a doby nové, která ho uznává.

Bůh a naše poctivé snažení veďtež nás jen brzy aspoň ke vchodu, jenž směřuje k pořádku a důvěře, aby se získala půda, na níž by se mohla vtěliti myšlenka lidového vzdělání.

V úctě podepsaný prosí velesl. velikého stavovského výboru moravského za laskavou odpověď a definitivní rozkaz na zahájení podniku, jemuž podepsaný dává přednost i před uděleným právě oprávněním, aby směl konati české přednášky při vysoké škole Pražské, zvláště proto, aby nyní sprostředkoval dohodnutí dvou národů, jehož jest potřebí nyní nejvíce.

V Praze, dne 19. května 1848. Fr. Matthaeus Klácel.

* * *

To jest tedy odpověď Klácelova na stavovské vyzvání, která nám dává nahlednouti do nejhlubšího vnitra duše jeho. Ale radostná naděje jeho, že bude se moci co nejdříve vrátiti do Brna, aby se oddal úkolu, k němuž přilnul s celou duší, o němž praví, že jest mu milejším, nežli professura na universitě Pražské, naděje

tato ještě dlouho nebyla zplněna. Sněm stavovský ve starém složení svém se rozešel brzy potom, a veliký výbor stavovský nedal již Klácelovi žádaného „definitivního rozkazu“. Bylyť na denním pořádku věci mnohém pilnější. Přípravy na volby do nového konstitučního sněmu zemského byly v plném proudě, a již dne 31. května zahájena byla knížetem Salmem první schůze tohoto sněmu.

Myšlenka, založiti lidu moravskému vhodný časopis, nezanikla ani v novém sněmě, ale uskutečnění její potkalo se s mnohými překážkami, mezi nimiž z nejvážnějších byla novota, že založen byl list sněmovní (Landtagsblatt), vycházející v obou jazycích zemských, v němž bylo uveřejňováno veškero jednání sněmovní dle zápisů stenografických, a tím oslaben byl zájem sněmovní o založení nového časopisu. Jednání se proto vleklo po několik měsíců, a teprve za posledních měsíců r. 1848 tužby Klácelovy došly zplnění.

Již dne 6. června poslanec za velkostatek král. města Uh. Hradiště, dr. Alois Pražák, učinil toto podání písemné na sněmě:[1])

Slavné sněmovní presidium!

Poněvadž jest velmi žádoucno, aby noviny v moravské i německé řeči, o kterých se již usnesl dřívější výbor sněmovní, co možná brzo byly založeny, navrhuji, aby dosavadní akta sněmovní o této věci byla přikázána oddělením[2]), aby shromážděnému sněmu co nejdříve podaly zprávu o tom.

Tento návrh přednesen byl na sněmovní schůzi, konané 20. června, a po návrhu dra. K. Mayera přikázán i s dřívějším jednáním komisi, zvláště zřízené pro list sněmovní, aby o tom sněmu podala zprávu.[3])

Komise zvolila si zpravodajem professora Albina Heinricha, který však ve své zprávě vyslovil se o věci nepříznivě. Zpráva odkazuje především na založený právě list sněmovní; připouští sice vhodnost lidového časopisu, německého i moravského, který by venkovský lid v poctivém smyslu poučoval o politických otáz-

---

[1]) Akta sněmovní 1848, fasc. VI. č. 477. Psáno jen německy

[2]) Sněm mor. hned o prvé schůzi 31. května rozdělil se na 10 oddělení čili sekcí na zkoumání plnomocenství. Ze sekcí pak byly voleny jednotlivé komise odborové tak, že každá sekce jmenovala po 1 členu do příslušné komise.

[3]) Srv. Sněm list, str. 84.

kách i časových událostech, zároveň tvrdí však, že v myslích lidu venkovského jest ještě málo připravena půda pro politiku, že by tedy časopis došel velmi nepatrného ohlasu, „zvláště když nyní rolník se domnívá, že musí veškeru pozornost, své myšlení i snažení pouze a výhradně obraceti na osvobození svého pozemku od roboty i jiných břemen“.

„Komise pro sněmovní list uvážila, že mnohonásobná jednání shromážděného nyní sněmu o výkupě a zrušení robotních prací, o nuceném zrušení desátku, o obecném, městském a zemském zřízení atd. podávají bohatou látku listu sněmovnímu a uvedou na přetřes věci, jež venkovanu moravskému jsou mnohem důležitější, než jiné, méně zajímavé události politické. Komise uvážila také, že 1 svazek listu sněmovního o 26 tiskových arších ve velkém kvartu s obálkou a rejstříkem může se za velmi lacinou cenu 1 zl. 15 kr. k. m. dodávati do všech obcí moravských poštou neb knihkupectvím, kdežto 1 výtisk dříve navrženého lidového časopisu dle přibližného výpočtu páně Klácelova byl by za 8 zl. k. m. Konečně by vydáváním nového politického časopisu lidového v obou řečech zemských fond domestikální, na nějž beztoho se činí veliké požadavky, musil redakci podporovati nejméně 10—12.000 zl.

Z těchto důvodů navrhla komise, aby sněm upustil od vydávání politického lidového časopisu v řeči moravské a německé a aby o tomto usnesení byla panu Klácelovi podána zpráva.“

Tato zpráva komise byla přednesena na sněmovní schůzi dne 10. července. Referent Heinrich především přečetl v plném znění list Klácelův z 19. května,[1]) poslaný velikému stavovskému výboru. Potom přečtena vlastní zpráva Heinrichova, po jehož návrhu sněm usnesl se jednosvorně zamítnouti vydávání časopisu lidového v řeči moravské a německé.

Tímto rozhodnutím sněmovním však ještě nebyla pochována věc. Někteří členové brněnského „Spolku na zvelebení politického vzdělání“, dohodnuvše se se spisovatelem drem. Aloisem Jeittelesem, podali dne 24. července nový návrh sněmu, aby „Brünner Zeitung“ byl vydáván na účet zemského fondu v duchu nové

---

[1]) Sněm. list, str. 128. Odtud se dovídáme, že Klácel tou dobou, tedy počátkem července, ještě pobýval v Praze.

doby, a to jen v řeči německé [1]) K tomuto podání přiložen byl program o novém utváření „Brünner Zeitungu“, sepsaný drem. Jeittelesem. Přirovnáním s programem Klácelovým jeví se mnohé zajímavé momenty, a proto budiž znění jeho připomenuto doslovně:

„Nová doba a čin vyžadují nového slova. Denní literatura má především řešiti tuto úlohu a pořádajíc, smiřujíc a vyrovnávajíc čeliti zmatkům dne. V tom smyslu musí také býti přetvořen dosavadní „Brünner Zeitung“. Máť ušetřiti této práce zemi Moravské a Slezské, zvláště obyvatelům malých měst a venkova, kam bohatější literatura denní nemůže proniknouti a zrcadlo doby jim držeti pravdivě, pronikavě a rychle před očima. Za tím účelem musil by časopis: 1. svou barvu rozhodně prohlásiti a bez pedantického lpění na systemě politickém, úzce obmezeném, přece dle mého mínění po přednosti věc vlasteneckou učiniti svou, zemským zájmům a jejich autonomnímu vývoji věnovati potřebný dozor i zastání, kde Rakousko s Německem musí jíti ruku v ruce, rozhodně se připojiti, a ačkoli vzdálen všeho partikularismu, ano právě Rakousko pevně sloučené a jednotné uznávaje za svůj šibolet, přece všelikému zhoubnému centralisování, vtěsnávání všech zvláštností naší říše v jedinou formu, nechť si vychází z říšského sněmu nebo z ministerstva, s bezpečným vědomím na odpor se stavěti.“

„2. Časopis musí, hledě k hmotnému obsahu, čtenáři podávati denní novinky s rychlostí co možná největší, v nejsnadnějším a nejobsažnějším přehledě a nestranně, historicky věrně zastávati věc práva a pravdy bez ostychu.“

„3. Jakožto moravsko-slezský list provinciální nechť si především dává záležeti, aby přinášel všechno co nejúplněji, zvláště co se týče vlády říšské a zemské. Nechť tedy za tím účelem si zjednává, jako dosud, od zemské vlády všechna oznámení, která dosud úředně přicházela do „Brünner Zeitungu“. Tak zůstane nový časopis arci úředním listem vládním, ale tím si neodejme volnosti debaty, která bez překážky může jíti svou cestou, poněvadž i nejostřejší oposici, není-li zlomyslně soustavná a je-li vedena v mezích slušnosti, nemůže se nic vytýkati.“

---

[1]) Podepsáni jsou: Alois Poche, Hingenau, Petr Chlumecký, dr. Kallina, Wolfskron, Pistor a hr. Egb. Belcredi. Akta sněmovní z r. 1848, Fasc. VI., č. 1083.

4. „Kromě státních nechť také se v tomto listě vyhovuje jinakým požadavkům světa a doby. Feuilleton, pokud možno stále vycházející, nechť uvádí společnost, vědu a umění, zkrátka všeobecný život národní přehledně čtenáři na oči a nechť jej povzbuzuje i osvěžuje rozmanitou zábavou duševní. K tomu nechť jsou krátké, ale uvnitř souvislé zprávy o nejnovějších zjevech v umění a v literatuře, o poměrech živnostenských a o světových útvarech sociálních. Moravskoslezského průmyslu a zemědělství by se musilo zvláště dbáti a časem ve zvláštních přílohách o nich pojednávati."

„5. Inteligentní list, jak je nyní, musil by se podržeti a jen forma jeho by se změnila, což by se uvážilo později."

„Dle toho by nový „Brünner Zeitung" měl tato oddělení:"

„1. Úřední část, obsahující příslušná oznámení vládní, jmenování, povýšení a p."

„2. Neúřední část, a to: a) Úvodní články ve smysle svrchu dotčeném, zprávy soukromníků, pokud se na přijetí doporučují zajímavostí neb jinak potřebným ohledem; sem náleží také slušně vedená polemika."

b) „Vlastní politické noviny, denní novinky domácí i cizozemské, jednání konstitučních shromáždění, rakouských zevrubněji, cizozemských stručněji."

c) „Feuilleton s přílohami v naznačeném smysle."

d) Inteligentní list dle změny, která by se mu dala."

„Forma listu by se při novém utváření změnila rovněž, kvart by se proměnil na folio, dle téhož druhu papíru, jakého se užívá posud, poněvadž jsou o tom určité smlouvy. Ponechalo by se ovšem jméno „Brünner Zeitung", poněvadž list má za tímto jménem své určité čtenářstvo."

„V redakci byl by hlavní redaktor, který by opatřoval literární seřazení celku, úvodní články by dílem psal sám, dílem si je pořizoval od určitých spolupracovníků, dle jednotlivých odborův a dle jejich zvláštní chuti a záliby, opatřoval látku na feuilleton a především vybíral a seřazoval vlastní novinky časopisecké z rozličných listů, domácích i cizích, aby nit událostí mohla býti stopována stále jasně a zřetelně a aby děje od počátku do konce před očima čtenářů se vyvíjely co nejúplněji."

„Inteligentní list byl by pořizován týmž personálem jako dosud.

„Hlavní redaktor, jemuž by připadlo namáhavé, nepřerušené zaměstnání denní, budiž placen stále, spolupracovníci honorováni dle míry svých výkonův."

V Brně, dne 19. července 1848. Dr. Alois Jeitteles.

* * *

Přirovnáme-li program Jeittelesův s Klácelovým, shledáváme v něm sice podrobnější vymezení úkolův časopisu po stránce praktické, za to však postrádáme zde bohatost myšlenek, určité vyhranění smýšlení politického, dle něhož mínil Klácel list říditi. A přece byl návrh Jeittelesův podporován mnohem vydatněji. Na doporučení petiční komise, jejímž referentem byl ryt. Petr Chlumecký, sněm na schůzi, konané 7. srpna, velikou většinou přikázal tento návrh komisi pro list sněmovní. Ale již na této schůzi poukázali poslanci Wilsdorf a Čambala na to, že nový časopis může jen tehda zemi všeobecně prospěti, bude-li vycházeti v obou řečech zemských. Komise, jejímž referentem zvolen byl hrabě Egb. Belcredi, doporučila sněmu návrhu Jeittelesova, navrhla tohoto za redaktora nového časopisu německého a vytkla dopodrobna úkoly jeho i organisaci. Na tom však nepřestala, nýbrž přidala ve své zprávě toto dobré zdání.[1])

„Konečně nemohou se bez povšimnutí ponechati četné hlasy, které se na sněmovní schůzi z 7. srpna vyslovily pro vydávání zemských novin v české řeči.[2]) Uvážíme-li, že čtyři pětiny obyvatelstva moravského mluví slovansky, že rovnoprávnost národností byla učiněna jedním z prvních základních zákonů zemských, že vzdělávací a vůdčí vliv, jejž politický tisk denní má míti na venkovské obyvatelstvo, právě oněm třídám jest nejnaléhavější a nejdůležitější, jež nepřipraveny dospěly politického oprávnění a většinou náležejí obyvatelstvu slovanskému, uváží-

[1]) Akta sněmovní r. 1848, l. c., č. 1319, dd. 27. srpna 1848. Zprávu přednesl sněmu hr. Belcredi německy, posl. Chlumský česky, ale české znění se nezachovalo v aktech. Vše bylo urychleno tím, že bylo všeobecné přání vzdělanějších vrstev obyvatelstva moravského, aby byly založeny noviny v řeči české. V Týdenníku (str. 239) vyskytl se dokonce návrh, aby vlastimilové moravští založili Mor. Noviny na akcie.

[2]) Původní výraz „mährisch" je přeškrtnut a nahrazen slovem „böhmisch"

me-li konečně, že skutečným účastenstvím této třídy ve veřejných věcech vládních probudila se všestranně potřeba politické četby a projevila se již tím, že slovanské časopisy zemské, nejvíce z jiných provincií,[1]) v zemi docházejí odbytu ve velikém množství: nelze neuznati, že by bylo neméně naléhavé, aby také časopis v české řeči[2]) byl vzat do ochrany a působnosti zemské."

„Že by to musilo býti zvláštním podnikem, vysvítá již z toho, že by musil list býti zařízen pro čtenářstvo rozdílného vzdělání politického. I navrhuje se, aby také, pokud se týče vydávání českých novin zemských, jmenován byl zvláštní komitét, který by o tom podal sněmu zprávu."

„Sněm tedy nechť se usnese o vydávání „Brünner Zeitungu" v řeči moravské pod zvláštní redakcí, a nařídí komisi k tomu zvolené, aby o tom podala zprávu."

Na schůzi sněmovní ze dne 6. září, kde byla přednesena tato zpráva, byl schválen návrh komise spolu s ostatními, týkajícími se německého listu, ale rozpředla se veliká debatta o tom, má-li český list býti pouhým překladem německého, nebo má-li býti veden samostatně. Oba referenti, Belcredi i Chlumský, k nimž přidal se také dřívější referent komise petiční, Petr Chlumecký, horlivě se přimlouvali za to, aby se každému listu zvláště ponechal volný vývoj přiměřený potřebám a stupni vzdělání té neb oné národnosti. Také poukázáno na to, že by dr. Jeitteles nemohl zastávati redakci listu v obou řečech zemských zároveň.[3]) Nicméně mnoho poslanců (a podivno, že to byli většinou poslanci čeští) se přimlouvalo za doslovný překlad, a tak usneseno pozměniti návrh komise takto:

§ 8. „Redaktor zavázán jest, současně s těmito v německém jazyku vycházejícími novinami věrný překlad v moravském jazyku, a sice v tolika otiscích, co předplatitelů bude, vydávati." — Tento návrh přijat byl za přítomnosti 88 poslanců většinou 54 hlasů proti 34. Poněvadž pak projevena byla obava, že bude málo předplatitelů, byl přijat návrh posl. Wurma, „aby se hospodářské úřady v krajinách docela slovanských přidržely, tyto noviny odbírati."

---

[1]) Míní se české časopisy z království Českého.

[2]) Zase škrtnuto „mährisch" a nahrazeno slovem „böhmisch".

[3]) Celá debatta uveřejněna v Sněmovním listě r. 1848, str. 314.—319., 324.—325.

Toto usnesení vzbudilo u vlastenců moravských veliké rozhořčení. Týdenník (čís. 37., ze dne 14. září, str. 294) píše o tom: „. . . ruka trne, a péro se třese stydlivé vypsati, co ustanovili zástupcové Moravští dne 6. Září. Víte Moravané, že pokud Windischgrätz nebyl zhanobil Prahu a poděsil zemi Českou, a náději slíbených svobod nebyl kartáčemi poplašil, páni na Moravě, ač proti Čechům rozčertění, chtěli jakž takž slovanské Moravě něco učiniti po vůli. Pravili, že budou vydávati Noviny Moravské pro lid. Když ale byly pohořely mlýny Pražské, honem změnili vůli, ovšem jen líčenou, a sešlo se z Novin. Když ale viděli, že v Čechách zase mluví se po Česku a po Moravě při vší práci ještě nejsou vyhubeni vlastimilové až do kořena, počali přemýšleti o prostředku chytrém, jak by potutelně otrávili toto Slovanstvo na Moravě. Řekl pan Čechožrout:[1]) Vydávejme noviny německé pro lid a v nich ukládejme náš jed; jistě, že budou žádati Moravci, aby taky vycházely po Moravsky noviny, my jim to hned povolíme, ba hned bez žádání na tom se usneseme, ale slyšte, nic jiného, ani řádek, ani slovíčko, než co jest v novinách německých. Pouhý překlad mějtež Moravci, takto zponenáhla budete zaváněti duchem naším. Kdoby však nejprospěšněji mohl řiditi tyto noviny? Nejlépe nějaký kosmopolita notný, jenž ani dost málo duchem slovanským nebyl se zašpinil. Dr. Jaiteles (Jeitteles), Dr. Jaiteles! Znamenáme podle jména, že jest kosmopolit od kolena. Koho mohl vynajíti pan Čechožrout lepšího pro Moravské Noviny, než p. Jaitelesa. Předneseno na sněmě a od moravského sněmu bez okolku přijato, aby pan Jaiteles — nákladem země Moravské — vydával německé noviny a nějakého nádeníka sobě najal, jenž by jemu věrně překládal do Moravštiny. Sepjatýma rukama „prosil“ jeden posel (zdá se nám, že jmenuje se Klečka), „o maličké právíčko“, aby Moravci též směli někdy něco původního do novin postaviti. Však ale nebyl slyšán. Pan president nedal o tom ani mluvit.“

Netřeba dokládati, že toto líčení, v němž obrazí se také poněkud osobní zklamání Klácelovo, bylo upřílišeno a že se neshodovalo úplně se skutečným průběhem dotčené schůze sně-

---

[1]) Čechožroutem míní se posl. Cibulka, který se hlavně přimlouval za stejné znění textu českého i německého. Srv. k tomu též Havlíčkovy „Národní Noviny“ a „Duch Národních Novin“.

movní ze dne 6. září. Avšak tolik je jisto, že členové sněmu pociťovali sami, že toto usnesení bylo přenáhlené. Hned o nejbližší schůzi potomní ze dne 7. září chtěl poslanec Klečka[1]) o této věci promluviti, ale byl přerušen presidentem drem. Kopplem, ježto věc nebyla na denním pořádku. Teprve na schůzi z 13. září bylo obnoveno jednání o § 8. Především oznámil posl. Petr Chlumecký určité prohlášení dra. Jeittelesa i „jiných pánů", že by nemohli přejmouti redakci „Brünner Zeitungu" v obou zemských řečech zároveň. Z tohoto i z jiných ještě důvodů sněm usnesl se vrátiti k původnímu návrhu komise v tomto znění: „Zároveň se vydávání moravských novin zemských v českém jazyku pod zvláštní redakcí uzavřelo, a komisi nařídilo o tom dálejší návrh podati."[2])

Toto usnesení přijato bylo v české veřejnosti brněnské s velikým potěšením a zadostučiněním.[3])

* *
*

Komise, do které zvoleni byli poslanci Čížek, Krämer, Prusinovský, Wurm, Hoheneiser, Koller, Strohal, Cibulka, Čambala, Chlumský, podala na sněmovní schůzi dne 2. října 1848 tuto zprávu:[4])

„Svoboda země i lidu nikdy není utvrzena a ujištěna, když lid jí náležitě nerozumí a ona se v něm takořka nezakoření. My máme nyní svobodu; chceme-li tedy, aby nám ji nepřátelé lidu neodňali, musíme lid co možná vésti, aby ji poznal i prospěchy její. Vedle škol jest nejlepší prostředek k docílení toho a k osvícení mysli vůbec vydávání tisku čili novin."

„Má tedy budoucích novin moravských tento: I. Účel.

„1. Lid moravský má tak, jako německý, poučen býti o všem, co náleží věděti každému občanu."

---

[1]) V českém vydání Sněm. listu, str. 326., nesprávně zní: Krčka.

[2]) List sněm., str. 338.—340. Tam také usneseno, nový německý list nazvati „Mährische Landeszeitung", ale na námitky dra. Jeittelesa později upuštěno od toho, a ponechán původní název „Brünner Zeitung" s vynecháním slova „Ständische". Srv. Akta sněm. l. c. č. 1433. a Sněm. list, str. 362.

[3]) Srv. Týdenník, čís. 37., ze dne 14. září, str. 296.

[4]) Zpráva (č. 1512. l. c.) jest podána česky i německy. Podávám znění české v pravopise přepsaném. Referentem a překladatelem zprávy do jazyka českého byl posl. Jan Chlumský.

„2. Má povzbuzen býti, aby poznával sebe a neupustil od svobody a rovnosti se sousedy.“

„3. Má co nejrychleji známost oněch zákonů podosáhnouti, ku kterým se skrze něj zvolenými zástupci návrhy činějí, a má se učiti zákony mít ve vážnosti a k všeobecnému jich plnění napomáhati.“

„4. Má poznávati obzvláštnosti své, aby je hájil a zachoval.“

„5. Má věděti o všem, co se týká jeho prospěchu, i o tom, co se děje vůbec ve vlasti a ve světě.“

II. Jméno a obsah novin.

Noviny, jenžto se mají vydávati, buďtež nazývány:

Moravské Noviny.

Vydávané nákladem zemským.

Číslo I.

dne R. 1848. Pořadatel N. N.

Mějtež část úřední a druhou neúřední neb svobodnou. Tato pak měj oddělení jedno pro noviny politické čili občanské, t. pro příběhy, druhé pak pro práce duchovní, poučné i kratochvilné.[1])

Mimo to přiložen budiž oznamovatel obecní.

Vycházeti mají tyto noviny každý den, vyjmouc den po nedělích a svátcích.

III. Vedení Novin Moravských

potká se s většími nesnadnostmi nežli vedení Novin Německých, poněvadž jazyk německý má o mnoho více vzdělavatelů, knih hotových, spisů vycházejících denně a spisovatelů slušně placených. Zapotřebí tedy jest, aby byl:

1. Vrchní pořadatel (takořka duše těchto novin).

2. Společník, jenž by obstarával všecko, co náleží k ustrojení novin, takořka hospodář.

---

[1]) V něm. textě: für die geistigen Produkte im Allgemeinen, Kunst, Wissenschaft und Frohsinn.

Oznamovatel a list úřední budiž péče jeho hlavní.

3. Pomocník, jenž by ve všem byl po ruce pořadateli.

4. Opisovatelé a jiní chystatelé[1]) a dělníci a slouhy buďtež společni obojí redakci.

IV. Porovnání Moravských a Německých Novin vyrozumí se snadno z žádosti, aby, ač jest dvojí jazyk v zemi, jedna láska panovala k společné vlasti. K docílení tohoto vlastenectví ať hledí obojí redakcí. Pročež:

1. Budou podporovati se redakcí ve všem vzájemnou laskavostí.

2. Tím i levnějších nabudou prostředků k dosažení společného cíle.

3. Mohou míti společnou kancelář, společné knihy, časopisy i jiné prostředky.

4. Dopisy ať si sdělují vzájemně a vůbec ve všem jsou si nápomocni.

Uváživši toto všecko, komisí činí následující návrhy:

Račiž vyřknouti slavný sněm:

1. Vrchní pořadatel Novin Moravských, psaných jazykem moravským, budiž professor Frant. M. Klácel, pro své zásluhy co učitel i spisovatel český již jedenkráte k tomuto úřadu vyzvaný a i nyní ochotný.[2])

2. Tomuto redaktorovi budiž ponecháno na vůli, voliti sobě společníka a pomocníka svého.

3. Tento redaktor Moravský ve všem měj rovnost s Německým, v povinnosti, v právu i v platu, a vyhotoví se jemu pod těmi samými ustanoveními a výpovědí dekret, jako redaktorovi Německých Brněnských Novin.[3])

---

[1]) = Manipulanten.

[2]) Komise zajisté s Klácelem vyjednávala o této věci v nově. Poněvadž není přiloženo nic písemného, soudím, že vyjednávání vedeno bylo ústně; Klácel tou dobou dlel již v Brně. Vrátil se z Prahy již v červenci, jak se dovídáme z Týdenníka, čís. 29., str. 230. (ze dne 20. července 1848). Tam se píše: „Z Brna. Prof. Klácel po mnohých trampotách, jež přinesla nám ta „Německá svoboda“, navrátil se zase k tichým bylinkám svým a živ jest v hlavním městě Slovanské Moravy — na poušti v Brně . . . . .“

[3]) Tyto podmínky byly ustanoveny již na schůzi sněmovní z 6. září srv. Sněm. list, str. 314).

4. Noviny Moravské bez prodlení buďtež vydávány, jakžmile bude tiskárna přichystaná.

5. Všecky zákony a nařízení, potom všechna oznámení, která v zemských novinách pravidelně prohlásiti se mají, vezmou se do úředního listu obou novin.

6. Co přebývá z posavadního užitku Brněnských Novin, budiž prozatím obráceno k prospěchu Novin Moravských v jazyku moravském.

7. Tyto Noviny ať se tak, jako Německé noviny Brněnské, považují za noviny zemské.

V Brně, dne 25. září 1848.

Jan Chlumský, referent a překládač.

* * *

Tato zpráva, přednesená o schůzi sněmovní dne 2. října, vzbudila u poslanců veliký zájem a čilou debattu. Na konec byly všechny návrhy komise přijaty jednosvorně, professor Frant. Matouš Klácel „byl pro své zásluhy co učitel a spisovatel jednomyslně za vrchního pořadatele těchto novin povolán, a spolu se uzavřelo, by se ty výše uvedené, sněmem přijaté návrhy tiskem uveřejnily a redakcí se poukázala, 500 otiskův archu prubovního k rozdělení mezi poslance předestříti.“

Professorovi Frant. M. Klácelovi potom z presidia sněmovního napsán byl (po německu) list, jímž mu bylo především oznámeno usnesení sněmovní ze dne 2. října. Konec listu zní v překladě takto:

„Zároveň se redakci zemských novin v moravské řeči se zřetelem na vnitřní i vnější zařízení novin nedávají zvláštní nařízení ani pokyny, mimo zásadu v odst. IV. usnesení sněmovního obsaženou, nýbrž ponechává se jí učiniti všechna opatření, jež uzná za přiměřená na dosažení cíle těchto novin a na zvelebení budoucích výtěžkův jejich. Při vydáních však, která překračují rozpočet, jest redaktor vázán schválením vrchního správce úřadu zemského fondu domestikálního.“ [1])

„Rozpočet těchto novin, návrhy smluv, tiskové oferty atd. buďtež předloženy do konce listopadu t. r. Redakce nového časopisu v moravské řeči však budiž pod vrchním dozorem

---

[1]) Táž podmínka uložena redaktorovi německých novin.

zemského výboru, neb jiného úřadu, který vstoupí na místo jeho, jak tomu jest u redakce německých Novin Brněnských."

„Sněmu i redakci jest volno na šestiměsíční předchozí výpověď zrušiti vzájemné závazky."

Dávaje Vaší Důstojnosti vědomost o těchto usneseních sněmovních, vyslovuji důvěru, že sněm ve Vás nalezl muže, který se s láskou a horlivostí bude věnovati obtížnému, ale krásnému úkolu, jenž uzavírá v sobě zušlechtění lidu, a který nyní zásady, jež vyslovil v prohlášení ze dne 19. května t. r. s vyššího hlediska humanity a vzdělanosti, bude hleděti také uskutečniti a vyhověti důvěře sněmu vlastností ducha i srdce, jimiž tak vyniká." [1])

Klácel odpověděl německým listem, jenž v překladě zní takto: [2])

Slavné sněmovní shromáždění!

Usnesením sl. sněmu z 2. října t. r. byl v úctě podepsaný povolán, aby přejal redakci zemských novin v řeči moravské. Sl. sněm označil účel těchto novin takovým způsobem, že podepsaný jen ještě více povznesl a upevnil své přesvědčení o vznešeném povolání, prostředkovati politické vzdělání znamenité části národa. V nejhlubším cítění úcty a díků spěchá tedy zvolený vrchní redaktor slavnému shromáždění dáti nejupřímnější ujištění, že ve smyslu a dle poznačení sl. sněmu, jež souhlasí s jeho nejvnitřnějším přesvědčením, chce pracovati s pílí největší a silou, jež jest mu propůjčena, o úkolu vzneseném, vzdělávati lid vlastenecky a humánně.

V Brně, dne 10. října 1848. Fr. Matthaeus Klácel.

Jak vidno, ujal se Klácel nového úřadu s veškerou horlivostí a se skutečným nadšením pro dobrou věc. Vždyť konečně mu měla býti zajištěna řádná existence a vykázána mu působnost, vlohám i snahám jeho přiměřená. Bylo však přemoci ještě

---

[1]) Akta sněmovní r. 1848 l. c., č. 1512. — Zajímavo jest, že tímto přípisem předsednictvo sněmovní implicite schválilo všechny politické zásady Klácelovy, tedy i zásadu o politickém sjednocení zemí koruny České.

[2]) Tamže, č. 1754. — O redakci Mor. Novin ucházel se též Johann Rügner von Schwertau, kontrolor m.-sl. robotárny, ale byl sněmem zamítnut (tamže, č. 1435).

některé překážky. Společnou dohodou s drem. Jeittelesem oba nově ustanovení redaktoři dospěli k přesvědčení, že by společné užívání místností, personálu i literárních pomůcek stěsňovalo a vyrušovalo obě redakce značnou měrou, zejména pak že není možno oběma zároveň užívati došlých časopisův i dopisův. I podali sněmu obšírný výklad těchto nesnází, jenž končí se takto:

„Z těchto důvodů račiž, sl. sněme, uznati tuto zásadu: Ačkoliv úkol redakcí obojích zemských novin v podstatě jest týž, a redakce tedy v duševním vzhledě mají postupovati v plném souhlase a podporovati se vzájemně ve vynalézání i volbě prostředků za svým cílem, musí naopak obor hmotných prací býti každé redakci ponechán úplně samostatně, a proto budiž každé redakci zvláště ponecháno vše potřebné, pokud se týče literárních pomůcek, pracovní místnosti, personálu a manipulace.“[1])

Toto podání odevzdáno opět komisi pro sněmovní list, jež zvolivši si referentem posl. Albina Heinricha, navrhla o schůzi sněmovní dne 23. října, aby se vyhovělo žádosti obou redakcí. I bylo usneseno: Pro redakci Moravských Novin nechť se najme zvláštní místnost, pokud možno blízko tiskárny, o 3 pokojích, a tyto nechť se zařídí všemi potřebami kancelářskými. 2. V místnosti redakční nechť se uschová knihovna a sbírka českých časopisův, a tam také budiž oddělená manipulace a expedice Moravských Novin.

Pokud se týče nákladů, redakce Mor. Novin se odkazuje na vyřízení rozpočtu.[2])

---

[1]) List datován z 11. října, psán německy a podepsán Jeitteles, Lauer (dřívější redaktor „Brünner Zeitungu“) a Klácel. — Akta sněm. r. 1848, tamže, č. 1722.

[2]) Tamže, č. 1722. — V rozpočtě bylo ustanoveno: Na pořízení časopisů pro redakci Mor. Novin povoleno 400 zl. ročně, na honoráře za původní články a dopisy 1500 zl., plat vrchního redaktora ustanoven na 1200 zl., plat spoluredaktora jeho na 600 zl., na pomocníka povoleno 400 zl. ročně, na opisovače, manipulanty a sluhu 600 zl., na porto a j. menší vydání 200 zl., na nájemné za redakční místnost a na kancelářské potřeby určeno 400 zl., sazba a tisk rozpočteny na 4750 zl. (dle smlouvy s knihtiskařem Winikrem), papír na 2760 zl. — Úhrnné vydání při 1000 výtiscích rozpočteno tedy na 12.810 zl. k. m. — Příjmy: předplatné určeno na 10 zl. za 1 výtisk ročně, tedy úhrnem 10.000 zl., za inserty 6000 zl., zbývalo tedy dobrého výtěžku z Mor. Novin 3190 zl. ročně.

Za porady o tomto návrhu posl. Chlumecký vřele se přimlouval za přijetí jeho, ježto prý třeba učiniti vše, aby vydávání Mor. Novin bylo urychleno; zvláště u venkovského obyvatelstva, které stále jest pobuřováno rozličnými pověstmi znepokojujícími, jeví se potřeba těchto novin nejvíce naléhavou, ježto jimi může se nejlépe čeliti takovému jitření lidu. Po tomto odůvodnění sněm jednosvorně schválil návrhy komise.[1])

* * *

Tak konečně po překonání všech překážek Frant. M. Klácel, přibrav si za spoluredaktora Aloisa Vojt. Šemberu, ujal se redakce „Mor. Novin". První číslo vyšlo ve středu dne 1. listopadu 1848. V úvodě vytčen jest jasně program časopisu: začíná se pravidlem: „Poznávej sebe samého". Oba redaktoři slibují, že budou lidu „učiteli, rádci, hlídači, napomínateli v obecní službě", a praví mimo jiné: „Víme, jak nesnadno jest vyhověti tomuto úkolu v tom nynějším zmatku rozumů a vůlí, víme, jak příkrý jest cíl vlastenců̊v, jejž máme dobývati ochotností smělou, ale jsouce přivyklí trpkostem povinností vlasteneckých, uvázali jsme se v tuto službu s takovou ochotností, jakovou láskou vždy jsme byli oddáni tobě, národe Moravský! Však to předvídáme, že bude nám více bojovati s myslí zpozdilou nežli se zlou. Věk zlý minul bohdá na vždy, nevylezou z děr svých takoví lidské důstojnosti protivníci, jako byli ti, jichž jsme se byli letos zprostili. Proti zpozdilým zbraň jest trpělivost a neunavenost, a té věru máme. Důstojnost člověčí jest nám nade všecko, ale rovně důstojný jest nám Roman, Němec a Slovan, a jakžkoli se který národ jmenuje. Avšak pro tu samu rovnost brániti budeme Slovany proti každé nezasloužené haně a křivdě."[2])

V těchto slovech i v ostatních částech „Úvodu" jeví se týž názor světový i smýšlení politické, jak je projevil Klácel ve svém přípise z 19. května stavům moravským, jenže zde oděny

---

[1]) Sněm. list, str. 466. — Tehda, po bouřlivých dnech 6. a 7. října ve Vídni, po odjezdě císaře Ferdinanda do Olomouce (14. října) šířily se mezi jiným pověsti, že bude zrušena konstituce. Stavové moravští vydali proto k lidu zvláštní provolání (srv. přílohu k Brün. Zeit. k čís. 285 a 286, dd. 16. října).

[2]) Mor. Noviny, r. 1848, č. 1.

jsou myšlenky rouchem populárnějším. Na konci čísla redakce omlouvá počátečnou nedokonalost listu tím, „že ani tiskárna ani spisovatelstvo dostatečně k takové nemalé práci pohotově nebyly“, slibuje však, že se přičiní všemožně, aby byl „celý duch a pořádek takový, jakový svědomí, cti a pilnosti naší bude nejpříslušnější“.

„Mor. Noviny“ i potom zápasily ještě s mnohými nesnázemi. Knihtiskař Winiker si stěžoval sněmu, že se noviny tisknou o nedělích a o svátcích, že převod rukopisů do rozličného písma v sazbě, latinského neb německého, činí sazečům veliké nesnáze, ježto se tím úplně mění pravopis, že je vůbec nedostatek českých sazečův, i žádal proto značného zvýšení poplatku za tisk. Na tyto stížnosti redaktoři Klácel a Šembera odpověděli obšírným podáním na sněm dne 20. listopadu, v němž dovozují, že všude vydávají se noviny o nedělích a o svátcích a nikoli v pondělí a o dnech posvátečních z ohledu na tiskaře, aby si odpočali v neděli a o svátcích. Na výtku užívání rozličného písma odpovídají takto:

„V češtině jest úchylka v pravopise dle toho, píše neb tiskne-li se písmeny latinskými neb německými. Tato úchylka je však velmi nepatrná a záleží v tom, že na místě **j** a **í**, zavedeného všeobecně v písmě latinském, je v německém písmě dle starého způsobu **g** a **j**, na místě **š** uprostřed slova klade se ſſ (ss), na místě **ou** klade se **au**. Poněvadž oba redaktoři, jako všichni literáti, jsou zvyklí psáti písmeny latinskými, Mor. Noviny však větším dílem se tisknou písmem německým, naskytly se při prvních číslech nepřístojnosti, že sazeči musili prováděti poznačené změny při jednotlivých písmenech, což však pozorným českým sazečům nepůsobí žádných nesnází ani zdržování, poněvadž se v těchto změnách již vyznají. Poněvadž však p. Winiker hned od počátku při české sazbě měl sazeče úplně německé, a tito, jsouce české řeči naprosto neznalí, kromě nesčetných jiných dopouštěli se také častých chyb v odchylných případech dvojího pravopisu, vypomáhala jim redakce tím, že všechny články, které se píší v redakční kanceláři (a těch je většina), psala hned písmem německým, vybídla dopisovatele, aby činili podobně, a docházející příspěvky, psané písmem latinským, dávala opisovati písmem německým. Nyní dodává tedy redakce tiskárně většinou shodný rukopis; nestane-li se tak v ojedinělých případech, vyhnou se

sazeči snadno chybám, vyjma ovšem sazeče úplně německé. Nemá tedy ani po té stránce p. Winiker příčiny ke stížnosti, nejméně však, aby mu proto byla cena za tisk zvýšena.“

Naopak oba redaktorové vytýkají Winikrovi, že nemá českého korrektora a obtěžuje tedy redakci hrubou sazbou, kdežto ve všech dobře zřízených tiskárnách první korrektura se pořizuje zvláštním korrektorem, a spisovateli neb redakci se doručuje pouze revise. Nejlépe by se čelilo zlořádům, kdyby si Winiker opatřil dobré sazeče české.[1])

Dohoda stala se potom tak, že Winiker zavázal se pořizovati první korrekturu v tiskárně a pečovati o lepší sazbu, za to mu zvýšena cena tisku z 9 na 10 zl. za číslo při tisíci výtiscích. Také mu bylo vyhověno v tom, že od 26. listopadu Noviny vycházely v pondělí místo v neděli.[2])

Když potom sněm na schůzi dne 27. listopadu rokoval o rozpočtu na oboji noviny zemské, navrhl posl. F r e i, aby se nařídilo redaktorovi Mor. Novin, a b y t i s k l v ý h r a d n ě p í s m e m n ě m e c k ý m č i l i š v a b a c h e m, poněvadž prý zpráv tištěných písmem latinským nikdo nečte, a také jim nikdo nerozumí. Referent ryt. L a m i n e t namítl, že redakce Mor. Novin zamýšlí čtenářstvo ponenáhlu navykati latince, aby se mu tím stala přístupnou i ostatní slovanská literatura, psaná výhradně latinkou. Návrh Freiův podporovali četní jiní poslanci, zejména J i ř í č e k a C i b u l k a, který prohlásil, že na Moravě je znám jen švabach, nikoli latinka, a že naše noviny nejsou psány pro Srby a Poláky, nýbrž pro syny země Moravské. Většinou hlasů byl potom přijat návrh Freiův, a redakci nařízeno jménem sněmu, že „Moravské Noviny s vyloučením latinských písmen veskrz jen německými písmenami tisknouti se mají.“[3])

Proti tomuto usnesení oba redaktoři Mor. Novin, Klácel a Šembera v přípise ze dne 12. prosince 1848 podali tyto námitky:[4])

---

[1]) Stížnost Winikrova na sněmě dd. 12. listop. 1848; odpověď Klácelova a Šemberova dd. 20. listop. 1848. Obojí v Aktech sněm. r. 1848, fasc. VI., čís. 1864. Podivno, že odpověď obou redaktorů je psána pouze německy.

[2]) Mor. Noviny ohlašují to v čísle 20. svým odběratelům.

[3]) Sněmovní list z r. 1848, str. 572.

[4]) Akta sněm. r. 1848, fasc. VI., č. 2026. Podání je sepsáno tentokráte německy i česky; i podávám české znění v transskripci.

„1. Redakce jest v stavu, dokonale poznati smýšlení a potřebu slovanských čtenářů novin, dle čehož s jistotou předvídá, že kdyby vys. ustanovení sněmovní o vyloučení latinských písmen důsledně a naskrz provedeno býti mělo, mnoho předplatitelův ze vzdělanější třídy obyvatelstva, obzvláště takových, jenž mladšímu pokolení náležejí, by Moravské Noviny odbírati přestalo a přednost dalo politickým novinám v Čechách vycházejícím, které písmenami latinskými, jenž přemnohým čtenářům lépe se libějí, se tisknou. Mnoho odbíratelův Moravských Novin se již v redakci v ten smysl vyjádřilo."

„2. Jest písmo latinské písmem Evropejských (sic!), vyjma Němce, Rusy, Srby a Bulhary, ode všech národův tohoto dílu světa přijaté."

„3. Stalo se písmo latinské v sousedních Čechách, v rakouském Slezsku a v horních Uhrách za posledních let tak oblíbeným a tak se rozšířilo, že kromě několika modlitebních knížek všecky literární díla, jmenovitě ale všecky politické a jiné noviny a časopisy veskrz se tisknou písmem latinským. Na důkaz toho jest redakce tak smělá a připojuje tuto 8 čísel novin a časopisů, z nichž 5, totiž Pražské Noviny, Národní Noviny, Slovanská Lípa, Ranní List, a Večerní List, vychází v Praze, 1, Tygodnik Cieszyński v Těšíně, 1, Slovácké Noviny, v Prešporku, a Skalické Noviny pro hospodářství určeny jsou, ne-li veskrz a výlučně, tedy větším dílem pro lid venkovský, pro rolníka."[1])

„4. Latinské písmo není slovanským obyvatelům Moravy tak příliš neznámé, jak by se snad myslilo. Literární čili písemní díla z Čech, které z nedostatku domácích díl slovanských čítával, pak školní knížky, německými a latinskými písmenami tištěné, nemálo přispěly k rozšíření známosti písma latinského mezi lidem. Kdo však i přes to nezná písmo latinské, o tom lze tvrditi, že vůbec není čtenář. Při tom při všem ale měla redakce náležitý ohled na čtenáře, kterým by písmo latinské z počátku trochu nesnadné býti mohlo, neboť vyvolila pro noviny písmo německé a jen něco málo písma latinského k tomu přičinila."

„5. Tím, že slavný sněm zemský nařídil, že písmo latinské z Mor. Novin vyloučeno býti má, uvedena jest tiskárna v nemalou nesnázi, neboť nemůže nyní potřebovati svou značnou zásobu

---

1) Přílohy ty však se nezachovaly v aktech.

pěkného, posud málo užívaného písma latinského, které si byla zjednala na vyzváni redakce, jíž vysokým dekretem ode dne 2. října 1848 ponecháno bylo na vůli, všecko zříditi, co uzná za dobré a přiměřené, jak ohledem na obsah a zevnitřní podobu a formu Mor. Novin, tak ohledem na účel těchto novin a na zvýšení budoucího užitku z nich. Z druhé strany ale nemá tiskárna tolik stejného německého písma, aby jím vystačila ve hlavním listu a oznamovateli, a uvážíc, že si tiskárna k tomu konci celkem nové latinské písmo zjednala, nelze přec od ní vymáhati, aby si opět dostatečnou zásobu stejného německého písma koupila."

Z těchto důvodů tedy redakce prosila, „aby, co se písma dotýče, zůstalo při tom, jak si to redakce počátečně zřídila, totiž aby Mor. Noviny opět míchaně německými a latinskými písmenami tisknuty býti směly."

Tato žádost byla přednesena o sněmovní schůzi z 11. prosince 1848. Poslanec Wilsdorf podporoval ji řka: „Sněm zemský vyšel při nadzmíněném usnešení (z 27. listopadu, viz svrchu) od toho náhledku, že vyloučením latinských liter moravské noviny tím přístupnější se stanou, an rolníkovi litera taková tak dobře známá není. Dle vysvětlení redakce jest však důvod dostatečný, aby se od nadzmíněného usnešení ustoupilo, a sice obzvláštně ohledem na to, že nejlepší díla slovanské literatury latinskými literami tištěna jsou. Lid má tedy písmu tomuto přivyknouti, což nejlépe mícháním liter, jak se to až dosavade činilo, státi se může. Budiž tedy v redakci, jíž vzdělávání národního lidu svěřeno bylo, i ta další důvěra složena, aby prostředky oblíbenými vzdělanost tuto uskutečniti mohla. Bez všelijakého nucení budiž jí tedy pozanecháno, dle libosti litery ustanoviti."[1])

Návrh byl přijat s pochvalou a „takřka jednohlasně". Redakci Mor. Novinám bylo usnesení to oznámeno s dodatkem, že sněm do ní skládá důvěru, že při volbě liter bude dbáti poměru, který vyhovuje dosavadní zvyklosti slovanského obyvatelstva moravského i novin, jakožto orgánu, prostředkujícího vzdělání jeho.

Klácel jako redaktor Mor. Novin dostál svědomitě všem závazkům, jak si je vytkl v programě, podaném stavům dne

---

[1]) List sněmovní 1848, str. 629.

19. května, byl ohnivým bojovníkem za svobodu politickou i národní. Dlouho však nebylo mu dopřáno vésti časopis v tomto směru. Po uzavření sněmu zemského (24. ledna 1849) a potom i říšského, po vyhlášení oktrojované ústavy říšské (4. března 1849) zavládla po všem Rakousku reakce proti hnutí konstitučnímu, která měla u nás v zápětí též sesílení proudů centralisačních a protislovanských. Za těch okolností byly Klácelovi vždy více vázány ruce při vedení listu, a když r. 1851 Mor. Noviny přešly zároveň s německým „Brün. Zeitung“ do správy zemské vlády, Klácel vzdal se místa hlavního redaktora vládních novin, zůstav ještě po nějaký čas jejich spolupracovníkem.

Náboženská otázka v Čechově „Václavu Živsovi“.

Podává Jan Zachoval.

V přívětivém, rozkošném dole, ověnčeném ladně chlumy, jejichž úvaly otvírá se pohled na doubravy, lány a vísky, na bledomodré lehké obrysy dalekých hor, sní Velemín. Sní v zeleni luk a polí, vroubených a protínaných řadami jabloní a hrušní, oživených potokem zatáčejícím se malebně hojnými oklikami ve stínu olší. Stádo chaloupek, skryté v zeleni lip a ovocných zahrad, tulí se k šedému domu Páně, jenž nad ně, jako pastýř nad družinu ovec, vypíná svou červenavou střechu. Ač obyvatelé vesničky odložili už dávno pestrý kroj, mravy a názory po otcích zděděné, zůstal vnějšek její, slupka, nezměněn dodnes. Jen prosté tu vidíš starožitné chaloupky, kryté sivými došky, s temným kabřincem na štítě nebo s ozdůbkami v dávném vkuse skromných lomenic. Leč celý ten vnějšek jest už šedý, stářím zvětralý, hledí teskně kol do času jinakého a cizího, který dychtivě očekává skon tvarů přežilých, aby vyhladě i poslední jejich sled nahradil je po vlastním vkuse tvary novými, a ohlašuje se již prvním cizorodým stavením, villou páně Výhoňovou. Mimo ni nic neruší prostoty, ani blízký, malý, sešlý dvorec, kdysi bydlo chudého zemánka, ni šedý kostelík, ani skromná, k němu se tisknoucí, šindelem krytá farka.[1])

---

[1]) Viz popisy I. 18., 47., 53., 68., 73. (Veškery citáty a poukazy dle „Sebraných spisů“ Čechových, díl VIII. Číslice římské značí zpěvy, arabské stránky.

Ve stínu lip skryto jest obydlí farářovo, obklopené nejčistší poesií venkovskou: vpředu malá květnice, vroubená dřevěnými sloupci s laťovou besídkou mřížovou v rohu, zahalenou kozím listím, plná nejrůznějšího kvítí, vzadu úpravný, čisťounký dvůr s větvemi kvetoucích jabloní a hrušní sklánějícími se přes zahradní zeď a pestrou směsicí vší možné drůbeže, a za ním zahrada, půl zelnice s kvítím a růžemi, s hlohovým plotem i řadou úlů, půl sad sklánějící se po stráni k úžlabině, jíž protéká jasný potůček, točící se středem vesnice a spěchající bujnými vrbinami dolů k mlýnu, s rozložitými jabloněmi, statnými hrušněmi a kyprou travou, vyzlacenou četnými pampeliškami. Přes potok vidíš jakoby do nového, cizího světa: do sádku moderně upraveného s villou Výhoňovou uprostřed ve slohu švýcarském.[1])

Kolem fary všechna krása nedotčeného venkova, uvnitř ticho útulku vln světa vzdáleného: mysticky pološerá chodba, kam světlo padá drobnými šestibokými tabulkami olovem spájenými na staré obrazy krajin a světců v povyrudlých rámech, dědičný majetek fary rozvěšený tu jako na odpočinek z kostela. Milý klid čisťounké světnice, útulné a vlídné, ale přece tajemné, se stříbrnou muší jako kropenkou, svěcenými kočičkami, s malým klekátkem, s krucifixem na stole a starým brevířem, s vypáchlou vůní kadidlovou, s kopiemi posvátných klassických maleb dávnověkých mistrův a s velikým obrazem Krista malby novější.[2])

Do tohoto skrytého koutku, chráněného už přírodou před příbojem světa, do tohoto údolí plného snivé, tiché krásy, nad nímž vznáší se elegie odcházejícího idyllického života našeho venkova, zastoupeného už jen svým vnějškem, kde možno, ano nutno sníti o harmonii všehomíra a změny vnějšku i vnitřku přijímati pomalu, jak zvolna je propouštějí ochranné chlumy, s resignovaným steskem duše utkvělé v poslední útěše byť jen na tom vnějšku, želící minula a nedůvěřující budoucnu, byť i uznávala nutnost příští jeho, do této kotlinky, jíž možno do detailů přehlédnouti a v řadě let stopovati do nejmenších záhybů, vložil básník děj „Václava Živsy“.

Vložil sem idyllu lásky, jež zbavuje skepse a pessimismu, jež dává chuť k životu a rozjasňuje obzory, jež dává zapomnění

---

[1]) I. 18., 35.—36., 42., 43.

[2]) I. 51.—52., V. 163.

i naději, před níž umlkají všechny otázky, byť sebe palčivější, třebas na ně ani neodpovídá, jež boří theorie a uhlazuje spory.

Jako zabloudilá vlna převaluje se sem ve Václavovi kus onoho světa, jenž se svíjí za těmi chlumy oloupen o vše: o víru v sebe, o poesii v sobě i kol sebe, o nebe v nitru vlastním i nad sebou. Přelila se sem, aby stanula před jasným a mírným pohledem farářovým, aby tu ve vzpomínkách a kráse přírodní pozbyla vší prudkosti, s níž sem byla vržena, nepoškodila tu jediného květu ani prášku, ale sama zašla v horoucí lásce k tomu, co tu nejkraššího vypěstovala mírná, skromná příroda a lidé vzdálení velikých dějův a otázek.

Veškera smírnost a vyrovnanost veleminské přírody jakoby stělesněna byla ve faráři, stařečkovi bílých sice již kadeří, s tváří mírně plnou a hladce oholenou, z níž dobrácky zírají přívětivé modré oči, jenž však zachoval si jak tělesnou bystrost a čipernost, tak oheň vnitřní, mírný sice, ale rázný dost, aby farář svoje argumenty pro vlastní vroucí přesvědčení provázel pádnými šlehy své hole s pozlacenou hlavicí v bodláčí podél cesty.[1])

Poměru jeho k farníkům nevyličuje básník. Tušíme jej jenom z drobných ukázek: ze snivého potěšení, s jakým pozoruje děti hrající si před farou, z dobroty, s níž rozdává cukrové věnečky, zásobu své pečlivé hospodyně a sestry Marty, chudé ženě se sedmi hladovými dětmi a snad i z něžné vlídnosti k povídavé stařence Martě, jejíž ostych přisednouti ke stolu v přítomnosti hostově zaplašuje usměvavě, i z účastné, vroucí lásky k neteři Ludmile.[2])

A jako jen v nejnutnějších obrysech poznáváme faráře po této stránce, tak také jen letmo a zhruba poznáváme povahu jeho vůbec. Je to dobrácký stařeček, žertovně veselý, jenž se nerozpakuje ani zatroubiti do dlaní radostné vítací verše latinské na přivítanou milých hostí, jemuž ani způsob životní, ani zamilovaná studia nevzala jasného, vnímavého oka pro duše mladé a jejich svět, jenž postřehne hned, co se utkává mezi Ludmilou a Václavem a pozdravuje jejich shodnutí o novou životní dráhu, prsty zalusknuv, zamilovanými hexametry latinskými, raduje se

---

1) I. 18., V. 153., 159.
2) I. 19., 21., V. 164.

zajisté v hloubi své dobré duše, tu že je konec Václavovy rozháranosti, i že neť jeho našla bezpečný útulek životní.[1])

Básník nepropracoval povahy farářovy do detailův. Stačily mu povšechné rysy, abychom poznali, kam celým svým zjevem patří tento kněz. Potřeboval však důkladněji jedné stránky bytosti jeho a tu rozvinul podrobněji a určitěji. Názorům Václavovým, rvoucím samé kořeny světa starého, nemohl by úspěšně čeliti jen kněz šlechetný, dobrotivý otec svého stádce, vlídný těšitel trpících, usměvavý rádce zarmoucených. Mohl by na váhu položiti jen život a působení svoje, ale nedovedl by potírati Václavových názorův. A to právě zamýšlel Čech: aby farář, jinak ovšem dobrotivý, milý, ušlechtilý kněz, dovedl i čeliti Václavovým theoriím. Proto jakoby byl se zřetele pustil všechnu dobrotivou povahu farářovu, jež probleskuje jen tu a tam a vznáší se nad celým zjevem jeho, již tušíme tím větší, čím zdrželivější je básník v jejím líčení, zdržel se více a dal si pečlivěji záležeti na této stránce bytosti jeho, jíž tolik potřeboval. Nešloť mu v prvé řadě o dobré srdce farářovo, nýbrž o velikou jeho vznešenou duši a pronikavou, jasnou, přesnou soudnost.

A proto právě není velemínský farář duch všední, jací prošedše nutným vzděláním školským tuchnou v životě. Za mládí splatil daň poesii antickou časomírou a rozměrem řeckým, jež „na štěstí“ zůstala na vždy v denníku jeho.[2])

Ale s nadšením poetickým neodumřel rozmach ducha jeho. Přírodu, tuto v pravdě nejlepší poetku, objal celou duší a z básníka stal se horlivým pěstitelem věd přírodních. O horlivosti jeho svědčí bohaté sbírky nerostů, motýlů, ptákův a květin. Jako čilý a dobrý botanik znám je farář i širším kruhům.[3])

Je v tom jiště básníkova úmyslnost: dáti materialistické názory Václavovy potírati pěstitelem věd přírodních, věd, o něž se materialismus opíral nejsměleji. Zdá se, že dokazuje Čech na faráři, jak nevedou právě tyto vědy k materialismu, necháš-li při nich srdce dokořán, nejsi-li jen a jen čirým rozumem a sídlí-li ti v hrudi jen troška citu, troška chápání toho, čeho rozumem nelze změřiti ani odvážiti.

---

[1]) I. 19., V. 164., VII. 186.

[2]) I. 37.

[3]) I. 21., 39., V. 154.

Vše to má právě velemínský farář. Příroda není mu jen hromadou záhad dráždících k rozluštění; nikoli, nad jarním jejím půvabem rozechvívá se nitro jeho dosud záchvaty nadšení,[1]) a jako se radostně kochá pohledem na svěží kytici, stejně je přesvědčen, že na klíně přírodním duše lidská sebe uštvanější najde občerstvení a povznesení.[2])

Zahrabal se sice do tvrze rozmetaných knih a papírů, do spousty svých sbírek opředených mračnem hustých pavučin, zavátých stoletým prachem, tak důkladně, že jej odtud vypuzuje jen energické zakročení Martino, ale neodnesl si odtud jen antiquitní záliby pro latinské hexametry, na něž ostatně zapomíná ponenáhlu, nýbrž tiché a smírné vyrovnání se životem, s vratkou pozemskou sudbou, kde bol těsně u rozkoše, kde zhynutí je rozkvětu blízko, se životem, jenž prchne jako sen, přelétne jako marné vidmo.

Studia jeho dala mu pochopení pro krásu přírody kolem nás a její taje i němý, oddaný údiv pro harmonii všehomíra, i soucitné chápání duše lidské, jejího bloudění, tápání a úzkostí. Nedovede zatracovati! Bojuje s názory protivnými, potírá je temperamentně protidůvody, ale neodsuzuje, nezatracuje jejich nositele, byť i byly — jako zrovna u Václava — úplnou negací všeho, co tvoří samu podstatu vlastní bytosti jeho. Sám jsa karakterem miluje karakter, přímost, upřímnost, nenávidě licoměrnosti; milejší je mu upřímný nevěrec než potměšilec, jenž stavě se na oko zbožným tají škleb ve své duši.

Vnoření do hlubin tajů přírodních i povznesení k chápání všehomíra jako velkolepého celku zbavilo ho ješitnosti, aby byl vždy a všude výhradně a jen knězem, prostředníkem božím zde na zemi, neudusilo v něm člověka. „Ač skutkem upřímně ho žádám“, praví o Výhoňovi, jenž celý rok svého pobytu ve Velemíně v nejbližším sousedství farním vyhýbal se důsledně intimnějšímu styku s farářem a nechtěl ani nohou do fary vkročiti, „by zde faráře nezřel, než člověka souseda pouze“. (I. 51.)

Všechna farářova studia, veškero badání jeho jest oporou víry jeho, potvrzováním toho, čeho plna je citlivá duše jeho. Není mu práce cílem sama o sobě; hledá opory toho, v co věří,

[1]) I. 37.
[2]) I. 24., 26.

vší bytostí. Neskonalé bohatství barev a sličných forem je mu projevem nejněžnější lásky boží k lidstvu, líbeznými prokmity nejsladších myšlenek Tvůrcových. „Nestuduje“ přírody, kochá se poznáváním a láskou k dílu Všemohoucího. Víra jeho, prýštící z čistého srdce, hájená a zpodpíraná badáním přírody, nezná pokrytství ani fanatismu uzkoprsého. Starý Živsa, konče první spor Václavův s farářem o náboženství, karakterisuje faráře slovy:

„Meč, Václave, zatkni do pochvy!
Jinde vytas jej zas proti pokrytství, fanatismu —
však zde ti pevně čelí upřímný víry bojovník,
moudře jasnoduchý, jehož obrana srdce unáší! (I. 84.) [1])

Všechna protiva zdravého a usmiřujícího života na venkově, básníkem idyllicky vyčištěného, a bouřlivého, věčně neklidného ruchu velkoměstského, jasna a klidu života na ňadrech přírody a roztrpčelosti, depresse ze života v raffinované společnosti, jistoty a bezpečnosti těch, kdo zůstali věrni přírodě, a bezradné zoufalosti oněch, kdo se jí odcizili, shrnuta je na zjev faráře a na postavu Václavovu. Krok za krokem, od tělesného vnějšku až k nejvnitřnějším hnutím duševním můžeme stopovati, jak básník protivu tuto staví vědomě a akcentuje.

Proti usměvavému, tělesně i duševně svěžímu stařečkovi faráři stojí Václav: muž mladší, třicet let bys mu asi hádal, ale ponuré a pobledlé líce jeho v rámci rozčeřených vousův i vlasův ukazují zřetelně stopy života městského.[2]) Jediný tedy pohled na vnějšek obou mužů stačí, abychom viděli jasně, jaká propast je dělí, jak šli různými cestami a na jak protivných pólech se octli. Farář stojí před námi ujasněn ve svých cílech i povinnostech, jež jsou mu již zvykem, druhou přirozeností. Srostl už se svým povoláním a dal mu celou svoji duši. A není v něm při tom ani stínu neklidu, není nespokojenosti, není pochyb. Václav však je v nejkritičtější době svého života. Stojí na rozcestí: opustil minulost, o budoucnosti nemá ani jasné představy. Je to láska, pro niž není záhad a skepse, jež dovede vzkvésti i na nejvyprahlejším suchoparu duševním, která se mu v této kritické chvíli zjeví a podá záchrannou ruku.

---

[1]) I. 21., 24., 26., 29., 30.—31., 37., 39., 51., 84.
[2]) I. 19.

Václav, nyní už bývalý pomocník slavného pražského obhájce, šel na práva na vroucí tužbu strýce, svého dobrodince, a na přání otcovo, proti hlasu vlastní duše, jež nikdy neshodla se s touto volbou, pro niž nebyly šermířské finty právnické ani dvojbřitký meč práva a neprávа. Nyní, po smrti strýcově, proživ dlouhá léta v těsné a dusné kobce městské, v pusté vřavě ulic, v horečném ruchu pospolitosti, v prachu nudných akt a v úmorné, nechutné práci, nabyl odvahy, aby setřásl mučivé jařmo, spoléhaje na dobrotu otcovu, že se nikdy neodhodlá nutiti syna do jha, s nímž je nitro jeho v příkrém rozporu.[1]) Odtrhl se od minulosti nadobro. Setřásl nenáviděné jho a spěchal domů odpočinout, vydechnout a nabrat nových sil. Neví dosud sám nač. Nemyslel dosud dále než na šťastnou chvíli oddechu doma, než na vyváznutí z toho, co je mu protivno do duše. Snad klid a štěstí najde v idyllickém životě venkovského statkáře. Jeť jediný syn a otec jeho majitelem panstvíčka. Ale to jest ještě daleko. Teď pro Václava není nic než chvíle uvolnění, vydechnutí, a každá zmínka o budoucnu plní ho rozpaky a nechutí.[2])

Neneslať minulost tolik rmutu na duši jeho, že prvním úkolem bude vyčistiti ji, provětrati, prozářiti, zmladiti novou mízou. Rozprchla se luznobarevná mlha raního mládí, a nikde na světě nebylo oněch divných krás, jež děcku kouzlily báje. Snil o lásce, a přišlo trpké zklamání, stkvoucí vidina rozprchla se v páru, a léta míjela v nudě, práci, požitku a bouřích. Uvadal květ po květu, se světa se ztrácel lesk po lesku, chabla naděje, a duch klesal v nuceném, nudném povolání. Teď troskou vrací se do rodiště. jež zůstalo nezměněným rájem dětství jeho. Vrátí mu veškeru ztracenou poesii nyní, kdy lepší půle žití jeho na vždy zapadla do bezedna, kdy pominul krásný jeho máj a uprchlo kouzlo jitřních snů, nyní, kdy ze všeho zůstaly nad všedním životem jenom skrovné lesklé zbytky, kdy pravda rozplašila opojná polosvětla sladkých přeludův?[3])

Jaká to pravda rozdrtila Václavovi všechnu krásu životní? Ač Václav jemnocitně vůči matce všechnu svou skepsi a rozháranost prohlašuje za pouhou nechut, mračně chorobnou náladu

[1]) I. 26., 28., 64.—65.
[2]) I. 29., II. 68.—69.
[3]) I. 45., II. 66., 67., 68., 69.

z dlouhých let, ztrávených v nudě akt, v protivném povolání, v dusných ulicích městských,[1]) ač i nestržené upřímné výlevy jeho životní depresse jsou silně neurčité a mlhavé, jest přece pravda, která mu otrávila život, která ho vyhnala z města i z dosavadního života. Je ve svých stescích vždy mlhavý, mimo rozmluvu s Ludmilou hned v prvém zpěvu, kde živelně propuká nechut a odpor jeho k lidské společnosti, z níž právě utekl. Tam, kde bychom doufali, že najdeme společnost tu v nejkrásnější záři, nejnovější poesii, v salonech městských, není ani zábavy, ani krásy, ani vtipu. Je tam sice vnější jemnost, dvornost, lehká čilost, květnatá frasovitost a licoměrné pochlebnictví, leč zrnka ducha najdeš tu zřídka; spíše neskonalou nudu, zakrytou maskou zábavy. Vše chce se tu lesknouti duchem, oslniti, vše mrská se do vtipu. Je to nemoc století, snaha po vnějšku, snaha, zdáti se jiným, teď lepším, teď zase horším, za jediným cílem: oslniti dav a pohnouti ho k obdivu. Ten, kdo vlastní bytost podává bez effektu, přímo a prostě, je společnosti té hlupcem. Jeť ona samý genij nezměřených vášní, přetajemných záhad, velikých myšlenek a vtipu, jenž všecko proniká a žíhá. To vše aspoň možno čísti na tváři těch genijů: lehký zhrdavý smích jim věčně pohrává na rtech, neboť povzneseni, s úsměvem jen mohou zírati na všecko kolem; zrak jejich dívá se vždy schytrale, vždy tajemně, chtěje říci, že je více za ním, než můžeš hádati. Daleko jsou prostého výrazu citu a mysli, neboť nikdy neztrácejí s očí svého hlavního zřetele: oslniti lesklým obratem, vtipnými kudrlinkami a žerty.[2])

Tato pravda, tyto dojmy jsou v duši Václavově nejurčitější; aspoň o žádném ze zdrojů své skepse nemluví tak jasně a přesně, jako o tomto. Faráře povznáší studium přírody, Václava drtí poznání člověka, speciálně člověka městského, společnosti nejcivilisovanější, nejkultivovanější. Farář vyšel od přírody, od prosté reality se vším jejím světlem i stínem a přišel k člověku, nacházeje v něm totéž světlo a tytéž stíny, ale maje už v srdci veliké porozumění, chápání a tím i odpouštění a lásku. Václav však vyrostl duševně v ovzduší abstrakt a ideálův a přišed do života, nalezl člověka tak daleko všech svých theorií. Z dvojí

---

[1]) IV. 144.
[2]) I. 41., 42.

možnosti: přizpůsobiti se nebo vzepříti — aspoň passivně — volil tuto, jsa v jádře příliš věren svým ideálům, než aby je prodal v kompromisse.

Nevidí ovšem sám této světlé stránky své povahy a na sebe sama v přítomné době hledí až příliš černě. Teskné zvěsti o ztraceném mládí a předtuchy pošmourného podzimu, studeného, bez listí, vůně a písní šumějí mu smutně hlavou. Není už pro něho krásy, není štěstí, ani štěstí manželského. Jeť vydoupnalý peň, jenž bytosti drahé nemůže dáti podpory, nemaje jí sám, klátě se jako pouhá hříčka po větru. Nelze mu připoutati k sobě družky, neboť sám pozbývá ponenáhlu síly a vůle k žití, zmítán jsa neustále trapným vnitřním rozporem. Je sice volný, setřásl kleté jařmo, ale co mu chystá sudba?[1]) Zoufalost nad sebou samým, v níž odumřela i energie utvořiti život po vlastní vůli, v níž není aktivity, v níž zůstala jen odhodlanost passivní, utíkající z prostředí nenáviděného! A přece je Václav v nejplnějším věku síly a energie![2])

Tato nevyschla dosud. Prosakuje theoreticky ve Václavově nadšení pro mládí, jež nezná pochyb, jemuž živlem jest jen odhodlanost, ale prozařuje i všemi činy jeho, vší životní praksí jeho, jež zůstala nedotčena veškerou olověnou tíží theorií jeho. Šeď Václavovy rozervanosti a skepse nerozlila se po lidském životě celém. Nedotčenou zůstala zelená oasa mládí, mládí, jež nezná plné životní, trpké pravdy. A Václav nyní, ztroskotav v životě, zatouží celou duší po slastech a krásách jeho, byť klamných, po bláznovství jeho, po nezkrocených bouřích jeho. Všechen vděk života, zdá se mu, dřímá v hrudi mladé, a jsme-li ho zbaveni — a nutně časem bledne a hasne v ňadru stárnoucím —, je po životě. Pro Václava aspoň poesie, štěstí a blaho všechno jsou v daleké minulosti: v jízdách za let studentských na snivé vánoce, v návratech na prázdniny pěšky za hudby skřivánčí nebo na prostém voze; tam jediné je jas, tam jediné není chmůry. Ale nejen subjektivně, i objektivně je pro něho mládí nejcennější dobou životní. Ideální mládež je zárukou dnů lepších, byť i někdy byla směšná; máť mládí svoje řády, a činy jeho nezasluhují úsměvu, než uznání, neboť ono

---

[1]) II. 67., IV. 143.

[2]) II. 77.

zabezpečuje pokrok a rozvoj lidstva, jen ono rodí velikost a pravou krásu, a krev jeho mrví půdu pro věky příští.[1])

Chápání mládí a nadšení Václavovo pro ně není jen theoretické. Bohdana, až výstředního repraesentanta vší mladické „ideálnosti“, nemající pevných cílů, žijící snům a vrhající se slepě do komických dobrodružství, Václav má opravdu rád, váží si ho, ačkoli káře nečinnost jeho, pro mládí jeho a čistý, nezištný vzlet. A osud Hynkův se mu nejeví tragickým, naopak: není lepšího osudu než zemříti za svatý ideál, vždyť život nedává nic než všední trud, oklamání a rozčarování.[2]) Ač tato gloriola snesená na Hynka měla jistě ozářiti Václava samého v očích přítomné Lidušky, dojaté dívčí sentimentalitou osudem nešťastného milence reka, souhlasí plně s veškerým Václavovým nadšením pro mládí.

Jaký je nyní Václav nikoli v tom, co mluví a snad i myslí a hloubá, nýbrž v tom, co cítí, co dělá, v poměru k okolí, ať lidem, ať přírodě? Jednání, činy naše neurčuje jen rozum, nýbrž mocněji a hlavně cit. Nebyl by obraz povahy nejen neúplný, nýbrž málo pravdivý, nepřihlédli-li bychom k projevům jeho. Možno říci předem: všechen rmut Václavových theorií zůstal jen a jen na povrchu, nezasáhl nitra jeho ani jádra povahy jeho. Nevyvřely názory jeho z dlouhé badavé zkušenosti, z oddaného ponoření do tajův a záhad životních. Jsou to jen reakce proti tomu, co je v životě a především v člověku špatného a odpuzujícího, není to dlouhým, objektivním a pečlivým pozorováním vyzískané poznání nicotnosti životní, nýbrž je to jen protest proti neshodě skutečnosti s mladickými ideály, jak ji zakusil muž na prahu skutečného života, není to bolestné doznání nemožnosti krásy a dobra po řadě let boje a neúmorné snahy po jejich uplatnění, je to útěk po první srážce, útěk do života, kde je zdánlivý aspoň souhlas ideálů se skutečností, útěk do mládí z mužnosti, útěk na tichý venkov z nervosního vlnobití městského. Vlny životní dotkly se Václava jen letmo, a theorie, jež přinesly, třeba se vřezaly do mozku jeho, nezasáhly srdce. A proto jest a musí býti vůči farářovi, jenž asi vycítil dobře, že názory Václavovy hlásají jen ústa jeho, srdce však že neví o nich, vždy

---

[1]) I. 45., II. 77., III. 92., 95., 132., VI. 175., 176., VII. 186.
[2]) III. 131.

v nevýhodě. Proto musí farář, jehož zásady jsou více plodem celého dlouhého, pracovitého života, s úspěchem potírati these svého protivníka, jehož veškera povaha a cítění je jich samo daleko.

Jeť Václav duše tak měkká, že je mu protivný i každý lov, poněvadž v něm vidí zbytky lidského pudu dravčího a stopy hrozného zákona přírodního, že vše tu žije a se veselí ze zhouby a trýzně jiného. Je dobrák, jenž hojným darem dovede připraviti nejradostnější den chudičkým dvěma dětem o pouti na Hůrce, jenž rád a ochotně podnikne všecko, aby Výhoňovi pomohl najíti uprchlého Bohdana, jehož důvěru si získal od první chvíle a jehož nerozvážný krok uspíšil anebo přímo vyvolal svým nadšením pro Hynka. Z dobroty matčiny, jíž bezděky se svěřuje s naivností dětskou, vyrůstá mu blaho tak čisté, jak může vyrůsti jen měkké, lásky potřebující duši dětské. Není nešťasten, jako není nešťastno dítě, když s láskou na něm spočinou oči matčiny; a poklad svůj, svou matku, s dětskou vroucností a prudkostí si na hruď přitiskne a zlíbá. Je prostě a upřímně srdečný k milým známým ze svého mládí, k polesnému Jiskrovi, jenž se svým komickým druhem dovede v něm rozčarovati tlumenou radost životní. Neztratil zájmu pro život lidu, neztratil ho ani pro přírodu. Jak upřímně zatouží, aby viděl o pouti na Hůrku zas jednou rázovitý život lidu, obraz děcku kdysi velkolepý! Jak ho dovede upoutati ten pestrý ruch, porůzné výjevy, rej drobné mládeže, a mezi ní jak soucitem ho dojme chudičké děvčátko s chlapcem, jimž, ubožáčkům, svým podarováním způsobí bouřnou radost! Jak se zájmem pozoruje přírodu a její život, osaměv opodál poutního místa, píli mravenčí i hru motýlí![1])

Václavovi nezůstal jen nezkalený, objektivní poměr k okolí jeho. Ve chvílích jasnějších, kdy mraky skepse prosvítá zářivé a mocně ještě hřejivé slunce životní energie, je klidně objektivní i k sobě samému. Je si především dobře vědom vlastní roztříštěnosti. Pod šedivými závějemi skepse doutná v něm tušení dob jasnějších, a nové naděje září v duši, vylíbány vítězným dechem letního jitra. Příroda vrací mu, co mu zvala společnost, člověk. A ostrá výčitka se ozve v nitru jeho, že má před sebou ještě životní léto, byť chudé a suché, ale léto s dostatkem síly,

---

[1]) II. 72., 76., 83, 85., III. 90., IV. 145., VI. 177.

aby mohl hledati útěchu v plodné práci a z vyprahlé půdy vykouzliti snad i nejeden květ. Pomalu, ale vítězně rozbřeskuje se v něm poznání, co je lidským údělem, útěchou a spásou. Applikuje je sice zprvu na jiné, na Bohdana, radě mu, že na dobytí cíle je třeba pevné vůle, že třeba je chopiti se práce, snésti trochu námahy. Vědomí, že totéž platí i pro něho, s hanbou zmocňuje se ho při pohledu na práci a ruch Prahy. Práce tisíců v srdci vlasti i dál, dál až k modrým horstvům pomezním zahanbuje ho pro vlastní jeho neplodné hloubání a vzpružuje k odvaze, ku práci, byť jen pluhem na otecké líše. Snad i z této práce vykvete mu lahodné kvítko štěstí! Vítězí v něm poznání, že nikoli plané hloubání, nýbrž plodná práce, ať jakákoli, je štěstím jednotlivci a užitkem národu, a Václavovi kyne nový život na hrudi přírody, daleko víru městského.[1])

Na dolíčení povahy Václavovy nutno všimnouti si ještě jedné stránky, která ovšem v básni je pro děj hlavní, pro ideový podklad však druhotná. Je to Václavova láska. Václav — muž je dalek toho, sníti o lásce mužně, viděti ji reálně v tiché, nebouřné její poesii, nedovede lásky promítnouti reálně do života, vida vrchol štěstí a krásy v mladickém citu, odpoutaném vší skutečnosti. Bohdanův nerozvážný čin je mu projevem pravé živelní lásky a vlastní city stíhá skepsí, jako skleslé, chabé, bez síly vzletu, nehodné, aby jim byly obětovány první mocné údery srdce dívčího.[2])

Poměr jeho k Ludmile je však dalek vší chmurné skepse, jíž přetékají ústa jeho. Láska vzplane v něm při prvním pohledu na spanilý zjev Ludmilin, vzplane vznícena krásou tělesnou, vrhá ho do moře útrap, pochybností, touhy i žárlivosti, naučí ho všem svým něžným podskokům. Václav, skeptik a analytik, neprozkoumává jejího původu, nestaví jí pevných ani jasných cílů, je unášen, a když zvítězil cit, přijde „rozumné" přesvědčení, že je to ta láska pravá, v ní že je jediná jeho spása životní. A když cítí zřetelně, že je milován, odhazuje malomyslné pochyby a nachází nejen životní jas, nýbrž i ztracené sebevědomí.[3])

Básník vytvořil tu jednu ze svých idyll lásky absolutní, jež se vznáší nad celým dílem jeho. Nezáleží na osobách ani na

---

1) II. 67., 68., 69., 71., 79., VII 178.—180.

2) II. 75., 76., VII. 178.—180.

3) V. 169.

jejich qualitě. Láskou, velikou a nezdolnou, uchvácen může býti každý, měj si theorie, jaké chceš, pochybnosti o světě i o sobě sebe horší. Theorie Václavovy jdou s jeho životem skutečným, abych tak řekl, jen parallelně. A nejvíce platí to o lásce jeho. V ní vyrůstá přirozeně, nenuceně, prostým vyšším zákonem. Bylo už upozorněno, že povahu farářovu básník jen nastínil. Naopak vidíme, že u Václava na vylíčení povahy po všech stránkách dal si záležeti mnoho. I máme-li na zřeteli okolnost, že je Václav nositelem děje a že je nutno tedy podrobněji znáti povahu jeho, jsou hovory a polemiky jeho s farářem tak důležitou částí básně, ať už více nebo méně organickou, že v rozdílné snaze po podání povah obou těchto mužů musíme viděti básníkovu úmyslnost. Za theoriemi farářovými cítíme celý jeho dlouhý a pracovitý život, u Václava však není souhlasu mezi názory jeho a životní praksí. Snad chtěl básník naznačiti, že uplatniti důsledně takové theorie v životě znamenalo by státi se podivínem, jakého, ač nikoli neúprosně důsledného, načrtl ve Výhoňovi, nebo bylo úmyslem jeho ukázati, že i lidé hlásící se k názorům, vyhlašovaným za podvratné a protimorální, mohou býti jako děti dobří, šlechetní a nejvýše citliví. Jednoho dosáhl jistě: že sympathie naše neodvracejí se úplně od Václava, jenž je konec konců hříčkou náhod a nikoli vědomým, energickým tvůrcem svého nového života. (Příště ostatek.)

Kandidatura kardinála Ondřeje Rakouského na biskupství olomoucké roku 1579.

Podává Dr. Antonín Breitenbach.

V Olomouci zemřeli za let 1572—1578 čtyři biskupové. Tak rychlá změna na stolci biskupském nezůstala bez vlivu na poměry v kapitule. Za každé volby přichází napětí: tvoří se strany, a každá hledí zvítěziti svým kandidátem. Poněvadž pak kapitula olomoucká tehdy v šesti letech šla čtyřikrát k volebnímu osudí, zostřily se protivy mezi stranami velice, a rozháranost kapitulní dosáhla vysokého stupně. Po smrti Jana Mezouna z Telče (1578) dosáhla anarchie vrcholu. Od 8. února 1578 zůstalo biskupství

neosazeno až do 11. června 1579 vinou kapituly. Tehdejší sedisvakance jest plna intrik, vyjednávání a osočování kanovníků kanovníky. Kandidátů na biskupství nebyl také nedostatek, neboť bohaté statky biskupské působily silou přítažlivou. Mezi těmi, kteří se ucházeli o biskupství nebo byli kandidováni, byli arcibiskup pražský Antonín Brus, kanovník Bernart Bruntálský z Vrbna, probošt Zbyněk Berka z Dubé, kanovník Mikul. Habicht, školastik Stanislav Pavlovský a konečně kardinál Ondřej Rakouský, syn Ferdinanda Tyrolského a Filipiny Welserovy. Zvláště kandidatura kardinála Ondřeje jest zajímava a jmenovitě okolnostmi, které ji znemožnily. Proto a také protože není u nás mnoho o ní známo, budiž o ní promluveno.[1])

Po smrti Jana Mezouna byla ustanovena volba na 25. březen roku 1578. V kapitule byly dvě strany. Strana „starých"[2]), vedená kapit. děkanem Dambrovským a kanovníkem Illicinem, pracovala o to, aby se stal biskupem muž z rodiny bohaté, urozené a politicky vlivné. Bohatstvím, příbuzenskými styky a politickým vlivem své přízně měl nový biskup chrániti katolicismus před dalšími ztrátami a duchovenstvu měl býti záštitou jak proti jednotlivcům tak proti veřejným organům. Stkvělé postavení světské nového biskupa mělo býti jako španělskou stěnou, za kterou se mělo katolictví na Moravě krčiti. Nikde nedočetl jsem se, že by byla tato strana stála na tom, aby byl nový biskup vzdělaný, zkušený, horlivý, ctnostný, aby měl vlastnosti, jež předpisují samy církevní zákony. Nikde jsem nenašel, že by byla tato strana žádala biskupa, který by byl s to a měl opravdovou chuť a vůli pracovati na prospěch katolictví. Za to tím více jest nápadno, že se chytila kandidátů, kteří se nehodili na správu diecese tak rozsáhlé a na poměry tolik nesnadné: zvolilať si lidi

[1]) O kardinálově kandidatuře zmiňuje se Hirn, Erzherzog Ferdinand II. von Tirol. II. Bd. s. 380—2. (Spisy týkající se této kandidatury jsou v místodrž. archivě v Innsbrucku, Ferdinandeum, a fol 111. Nr. 140. fol. 90½ Nr. 60. Archivalií uvedených číslem 60. jsem dosud neobdržel, ač jsem o ně psal již dvakráte; bylo mi sděleno, že je měl někdo vypůjčené, a od té doby že jich nelze nalézti. Podle zprávy p. Josefa Navrátila, c. k. místodrž. koncipisty v Brně, jsou však méně důležité. Na podiv nenalezl jsem ani v archivě kroměřížském ani v kapitulním olomouckém žádných dokladův o kandidatuře Ondřejově. Připouštím, že se snad někde najde ještě nějaká zpráva o ní a že snad lépe osvětlí jednání činitelů, kteří zhatili postulaci kard. Ondřeje.

[2]) Tak se sami chlubivě nazývali proti druhé straně „mladých".

mladé, bez odborného vzdělání a nezkušené ve správě duchovní. Takový biskup byl by býval odkázán k nečinnosti a byl by býval nucen své povinnosti dáti zastávati jinými; byl by býval pouhou loutkou v rukou strany, která ho zvolila. Druhá strana, v níž byli zvláště mladí kanovníci a někteří, již prošli školou jesuitskou v Germaniku, stanula na stanovisku, řekl bych časovém, moderním. Stav katolické církve a jejího duchovenstva na Moravě byl tehdy velmi povážlivý, a poměry se mohly časem jen ještě zhoršiti. V jiných zemích bylo lze pozorovati velký obrat, začala již „protireformace" přičiněním horlivých biskupův a jesuitův. Měl-li úpadek katolictví na Moravě býti zastaven, tím více, měla-li církev katolická zpět získati, co byla ztratila, pak bylo třeba biskupa, který byl naplněn duchem, který tehdy hýbal katolickými zeměmi, jmenovitě v Němcích. Z těch důvodů hledala druhá strana biskupa vzdělaného, který by byl obeznámen s domácími poměry jak náboženskými tak politickými, který by znal řeč lidu, který by nejen přijímal bohaté příjmy biskupské, ale také se o biskupství svědomitě staral a pro ně pracoval. Zkrátka přála si druhá strana biskupa činného, nikoli passivního, schopného, nikoli idiota ve věcech církevních i náboženských. První strana vyhlédla si ještě před smrtí biskupovou za kandidáta kanovníka Václava Bruntálského,[1]) a když zemřel náhle, přijala bratra jeho Bernarta, ač nebyl ani klerikem, neřku-li kanovníkem. Druhá strana smluvila se o arcibiskupovi pražském. Strana Bruntálského byla velmi čilá a připravila půdu Bernartovi z Vrbna agitací tak, že byl postulován většinou kapitulní.[2]) Arcibiskup pražský obdržel tehdy sotva třetinu hlasův. Obě strany obrátily se na arcibiskupa: jedna, aby přijal postulaci, druhá, aby tak nečinil.[3]) Rozhodnutí přišlo od císaře a papeže. Strana arci-

---

[1]) Kop. Illicinův v arch. kroměř., s. 32. a 41.

[2]) Prameny k této otázce jsou částečně v kapit. archivě v Olomouci. Zvláště zajímavé jsou listy Illicinovy v arcib. archivě kroměřížském (kopiář Illicinův). Také v arcibisk. archivě pražském jsou spisy o tom. Viz Cordara, Coll. Germ. et Hung. historia. L. III. p. 139; Philopon nesháněl hlasů pro sebe, jak píše Cordara, nýbrž pro Bruntálského a později pro kard. Ondřeje. Srv. jmenovitě protest postulantů arcibiskupových proti straně Bruntálského, kdež nejlépe lze poznati, jak Philopon a Illicin již před volbou nátlakem získali většinu kanovníků pro Bruntálského (kapit. archiv B. I. d. 9.).

[3]) Kop. Illicinův, s. 40.—43.

biskupova poslala totiž poselství k císaři, aby zavrhl postulaci Bruntálského a přijal arcibiskupovu. Poslem byl Stanislav Pavlovský.[1]) Císař přenechal rozhodnutí papeži, a tento zavrhl obojí postulaci a nařídil volbu novou. Zatím uběhl rok 1578. Volba byla vypsána na 6. květen 1579. Strana Bruntálských hledala kandidáta jiného, ale s vlastnostmi, které před tím rozhodly pro Bruntálského. Na prvním místě bylo, aby pocházel z rodiny katolické, mocné a domácí. Bylo však také závažným, zrovna rozhodujícím důvodem straníkům jeho, aby byl mlád, bez theologického vzdělání a bez zkušeností, kterých jest biskupovi potřeba na správu diecésní. Bruntálský měl býti nástrojem ctižádostivých a zištných plánů Philopona a přívrženců jeho.[2])

Takového kandidáta objevil Philopon v kardinálovi Ondřejovi Rakouském. Nebyl sice z rodu domácího, za to byl z rodiny tím mocnější a vznešenější a spřízněn se samým panovníkem. Mohl tudíž Philopon takřka s jistotou čekati, že se kard. Ondřej stane biskupem olomouckým. Egoistickým tužbám Philopona a spojenců jeho kynula tím slibnější vyhlídka na odměny. A mimo to, podařilo-li se Philoponovi učiniti kardinála biskupem olomouckým, stal se sám pánem v diecesi a byl kryt před trestem,[3]) který mu hrozil za hrozné zločiny jeho. Nelze ovšem popříti, že bylo by biskupování kardinálovo snad přineslo také něco dobrého katolické církvi na Moravě, neboť již příbuzenství kardinálovo s císařem bylo jakousi zárukou toho; přes to nerozpakuji se ani dost málo tvrditi, že pohnutky Philoponovy ke kandidatuře kardinálově v první řadě nebyly ohledy na prospěch katolictví, nýbrž prospěch osobní. Philoponovu okolí nezůstaly tyto pohnutky tajnými, a odtud se vysvětluje, že našla kandidatura kardinálova málo opravdových přívrženců.

---

[1]) Viz kapitol. archiv olom. B. I. d. 10.

[2]) Arcibiskup pražský vyjádřil se o tom k Vratislavovi z Pernštejna (18. dubna 1578), že přivrženci jeho postulovali ho proto, aby „gedachter zweier Personen (Philopona a Illicina) listige Anschläge gescheitert werden mögen, welche gerne einen Bischof hätten, der nur den Namen hätte, sie aber in geistlicher und weltlicher Administration das Regiment behielten." V tomto listě jest také vyloženo podle zprávy kteréhosi kněze z Olomouce vše o postulaci Bruntálského i arcibiskupa. (Archiv innsbrucký.) Srovnej též kop. Illicinův, s. 46—59.

[3]) Viz o afeře Philoponově v Čas. Mat. Mor. 1907., s. 152.—176.

Původcem kandidatury kardinálovy byl tedy Philopon; písemně upozornil arcikníž. Ferdinanda, že by se mohl státi kard. Ondřej biskupem olomouckým a dal mu také hned pokyny, čeho třeba proto učiniti. Odtud vedl záležitost Ferdinandovu a kardinálovu až do vykonané volby. Ferdinand pak sám vyjednával na místě svého syna. Dne 31. března 1579 poslal po Jiřím Lobkovicovi psaní arcibiskupovi pražskému, oznámil mu kandidaturu a žádal ho za pomoc. Podobně žádal Ferdinand papeže a císaře za svolení z návodu Philoponova. Avšak arcibiskup nepřál kandidatuře Ondřejově a proto neodpověděl Ferdinandovi skoro po celý měsíc. Koncem dubna zbývalo tedy Ferdinandovi již nemnoho dní do volby, a bylo třeba spěchu. Proto jmenoval asi 25. dubna hornorakouského komorního radu Dionysa von Rost svým agentem. Dle instrukce, kterou obdržel Rost, měl odejíti nejprve do Prahy, potom teprve do Olomouce. S sebou dostal listy na císaře, arcibiskupa a 19 kanovníkův olomouckých. Arcibiskupa žádal Ferdinand, aby s Rostem poslal do Olomouce někoho znalého latiny, protože jednání volební bylo latinské. Celé poselství Rostovo a tím více účel jeho měly zůstati tajnými. Bylo to na prospěch kardinálův, neb čím později vyšlo obojí na jevo, tím méně mu vzniklo odpůrcův. Také bylo Philoponovým přáním, aby se jednalo tajně a zvláště aby nepřišlo Philoponovo jméno na veřejnost; věděltˇ, jak nepopulární kandidaturu podporuje, a že by vznikla proti němu všeobecná roztrpčenost.

Rost odejel z Hallu 26. dubna, nejprve po Inně a Dunaji, potom z Lince do Prahy povozem. Výsledek cesty jeho zdál se jistým, když papež Řehoř XIII. Ondřejovi dovolil ucházeti se o Olomouc. Originál listu papežského vzal Rost s sebou. Povážlivo bylo jen, že císař nedal do té doby odpovědi; jakožto od příbuzného čekal Ferdinand svolení dříve než od papeže. Měl tedy Rost po svém příchodě do Prahy dověděti se od Lobkovice nebo, kdyby ho nebylo v Praze, od místokancléře Viehhäusera, na čem se rozhodl císař. Dal-li již svolení, měl Rost list císařův vzíti s sebou do Olomouce. V případě, že by nebyl císař ještě svolil, měl Rost Lobkovicem nebo za nepřítomnosti jeho sám si vyžádati audience u císaře, odevzdati list Ferdinandův a požádati za svolení ke kandidatuře Ondřejově. Také k nunciovi a k arcibiskupovi měl jíti Rost. Ostatně

varoval Ferdinand Rosta, aby nebyl příliš sdílný před arcibiskupem, který prý se sám uchází o biskupství olomoucké. V Praze měl se Rost poohlednouti také po Philoponovi. Do Olomouce měl odejíti, až by měl všecko vyřízeno, leč nikoli do samého města, nýbrž jen do některé vesnice před Olomoucí, aby svým příchodem v městě nevzbudil pozornosti nebo podezření. Také Philoponovi měl dáti nenápadně věděti, že již přišel. Co se týká věci samé, měl Philoponovi nechati vše na vůli, aby učinil, co uzná za nutné. Tak měl rozhodnouti Philopon, neměla-li by se volba odložiti. Ferdinand chtěl totiž na mocnější dojem vypraviti jiného posla hraběcího nebo baronského stavu; kdyby však nebylo na to kdy, nebo kdyby Philopon sám chtěl vzíti úkol nového posla na sebe, měl mu Rost oznámiti, že mu arcikníže svěřuje všechno. Kanovníkům olomouckým měl Rost přivésti na vědomí, že má kardinál potřebná léta a takové vlastnosti, že bude moci biskupství ve všem pomáhati, aby nejen ani duchovní ani světská správa neutrpěla škody, nýbrž aby vzkvetlo biskupství a katolické náboženství aby bylo oživeno a upevněno. Nad to měl poukázati Rost, že bude moci kardinál vždy spoléhati na vydatnou pomoc svého rodu. Všem pak měl slíbiti od arciknížete a kardinála pěknou odměnu, dostane-li se kardinálovi biskupství postulací. Určité sliby měl přinésti posel druhý. V Olomouci měl sečkati Rost až po vykonanou volbu.

Když již Rost byl na cestě, dostal Ferdinand od Jiřího Lobkovice zprávu, že císař ještě nedal souhlasu a že arcibiskup pražský chce se sám státi biskupem olomouckým. Příznivější zprávu jakousi poslal Ferdinandovi Philopon. O obojích těchto zprávách uvědomil Ferdinand 27. dubna Rosta zvláštním kurýrem.

Obtíže působilo mlčení císařovo; a právě císařova svolení požadoval Philopon důrazně. Ferdinand poručil tedy Rostovi, aby ubezpečil Philopona, že souhlas císařův přijde co nejdříve. Avšak měl mu také říci, že volba biskupská jest věc duchovní, nikoli světská, a že tedy třeba dáti přednost vrchnosti duchovní před světskou a že není třeba ohlížeti se na panovníka, když papež již dal své svolení. Ferdinand žádal tedy, aby kapitula postulovala kardinála dle svého práva o svobodné volbě jen na dovolení papežovo, a slíbil, že vymůže na císaři potvrzení postulace kardinálovy dodatečně.

Rost přijel do Prahy 1. května ráno. Hned odebral se za Jiřím Lobkovicem do Libochovic; tam obdržel Ferdinandovo psaní ze dne 27. dubna. V Praze přesvědčil se Rost, že se tam vědělo o kandidatuře Ondřejově dříve, než o tom psal Ferdinand císaři. A na velké překvapení poznal Rost, že o tom věděli nejen tajní radové císařovi, nýbrž i čeleď dvorská, a že se o tom mluvilo docela veřejně. Vynesli prý to na veřejnost Philoponovi protivníci. Lobkovicem vyprosil si Rost audience u císaře již na 2. květen o 4. hod. odpolední, ale dostal se k ní až 4. května pod večer. Císaři přednesl Rost své poslání. Z návodu Lobkovicova pak doložil, že Ferdinand nepřičítá císaři viny na odkladě, ale že se mu doneslo, kterak někteří radové císařovi bouří proti kardinálovi na Moravě jak šlechtu tak kanovníky olomoucké. Také hájil Rost Ferdinanda, že nevěří takovým řečem a že doufá, že by císař netrpěl svým radům ničeho takového. Císař odpověděl Rostovi, že se dověděl o kandidatuře Ondřejově již od Lobkovice. Že pak se ještě nerozhodl, že se nestalo bez zvláštní příčiny. Také ohledně svých radův ubezpečil císař Rosta, že by nikdo z nich si nedovolil bez dovolení jeho nic takového a že jim nedal dovolení. Konečně slíbil císař rozhodnutí písemné. Odpovědí nebyl Rost spokojen, a proto prosil císaře o rozhodnutí znova a odvolal se na svoji instrukci, že nemůže čekati dlouho, nýbrž že se má navrátiti brzy k Ferdinandovi. Císař slíbil Rostovi, že mu dá věděti druhého dne, do kdy se vysloví určitě. Odpověď přinesl Rostovi Adam z Dietrichšteina, že se císař nemůže rozhodnouti před 8 dny a že může Rost počkati na odpověď nebo ustanoviti na to někoho jiného. Již tehdy byla totiž volba biskupova, nevím z jaké příčiny, na přání císařovo přeložena nunciem ze 6. května na 4. červen, tak že měl císař ještě celý měsíc na rozmyšlenou.

Den před audiencí u císaře byl Rost u arcibiskupa; odevzdal mu listy, arciknížecí a kardinálův, a zmínil se, že se snaží někteří císařovi radové zmařiti postulaci kardinálovu. Leč z arcibiskupa nevylákal Rost ničeho; nevěděl prý o tom ničeho. Ani sám arcibiskup neukázal mnoho ochoty pro kardinála. Jen tolik odpověděl, že by byl před půlrokem, když byl sám postulován do Olomouce, postoupil kardinálovi svého práva na biskupství olomoucké, kdyby byl věděl o kandidatuře jeho. Za to prohlásil úplně dle smyslu Ferdinandova, že není ničeho více potřeba,

když papež již dovolil kardinálovi ucházeti se o Olomouc. Papež prý mohl dle usnesení koncilu Tridentského kardinálovi zrovna dáti biskupství olomoucké,[1]) protože zůstalo uprázdněno déle než půl roku, ale že šetřil jen císaře. Konečně nabídl arcibiskup aspoň přímluvu svoji u císaře, aby kardinálovi již nedělal obtíží. K císaři šel arcibiskup již druhého dne a ukázal mu psaní Ferdinandovo, ač mu Rost kladl na srdce, že věc a zvláště jméno Philoponovo mají zůstati tajné pro veřejnost. Rost dal arcibiskupovi později svoji nelibost na jevo nad takovým jednáním. Leč arcibiskup sebe hájil, že učinil tak jen proto, aby viděl císař, že papež již dal své svolení. Podobným způsobem omlouval své jednání také u Ferdinanda listem z 5. května. Psal mu, že doznal císař sám, že se o všem dověděl již od nuncia a pak že Philopon sám byl u nuncia v záležitosti kardinálově, a že sám nuncius prohlásil, že kandidatura Ondřejova nebyla neznáma veřejnosti. V Praze vyhledal Rost, jak měl nařízeno, také papežského nuncia Horáce Malaspinu. Tohoto našel kardinálovi nakloněného. Od nuncia zvěděl Rost, že se uchází o biskupství olomoucké kapit. probošt Berka, školastik Pavlovský a dále, že někteří radové císařovi vidí kandidaturu kardinálovu opravdu neradi. Mimo to sdělil nuncius Rostovi, že kanovníci olomoučtí žádali papeže již i za to, aby poslal nuncia k volbě do Olomouce. V případě, že by se tak stalo, slíbil nuncius všemožnou pomoc. K volbě byl potom poslán za komisaře biskup rábský Jiří Draškovič. Také na hmotné poměry biskupství olomouckého přeptával se Rost v Praze a uslyšel kromě mnoho krásného také, že má biskupství veliké dluhy po dřívějších biskupích. Nuncius udal 40—50.000 tolarů, kdežto arcibiskup jich čítal, jistě úmyslně, aby totiž zastrašil kardinála — až na 200.000 tolarův. V Olomouci dověděl se Rost později, že jest dluhů na 40.000 tolarův.[2])

Na svolení císařovo čekal Rost stále marně. Ani Lobkovic prý nevěděl příčiny takových odkladův. Císařovým radům a ovšem i Lobkovicovi byla příčina známa, jen že ji nechtěl nikdo po-

---

[1]) Srv. Sägmüller, Lehrb. d. Kath. Kirchenrechts 1904, s. 258.—261.

[2]) Biskup Pavlovský byl skutečně těmito dluhy po několik let velice tísněn; byl nucen vypůjčovati si na všech stranách, a byly mu vítány i nepatrné summy peněžní. (Doklady v kopiařích Pavlovského v archivě kroměřížském.)

věděti Rostovi předčasně. Tento to tušil a také doslechl o tom, že jsou toho příčinou „praktiky“, t. j. agitace proti kardinálovi a na prospěch muže, který jest rodákem tuzemským a také kanovníkem olomouckým. Rostovi konečně napadlo, že císař snad vůbec nechce připustiti volby, nýbrž že chce obsaditi biskupství sám a že snad očekává jen odpovědi papežovy. Jak velice se Rost mýlil ve svých výpočtech, vysvitne z dalšího.

V takové nejistotě radil Lobkovic, aby arcikníže napsal císaři nové psaní a otázal se císaře znova po příčině stálého odkladu. Psaní chtěl Lobkovic podržeti u sebe osm dní, a kdyby císař nedal odpovědi ani do té doby, chtěl je teprve odevzdati císaři. Kdyby dal císař dříve odpověď, chtěl Lobkovic psaní Ferdinandovo zadržeti. Co by byl měl Rost činiti, kdyby byl císař odepřel svého souhlasu, toho Rost nevěděl a byl by musel čekati z Innsbrucka nových rozkazův.

Poněvadž však byla volba odložena, zdržoval Lobkovic Rosta v Praze, aby vyčkal císařovy odpovědi; jmenovitě hleděl ho zadržeti důvodem tím, že by se zmocnily císaře různé pochybnosti, kdyby se dověděl, že odešel do Olomouce. Leč Rost se nedal zdržeti. O všem, čeho se dověděl a dopracoval v Praze, dal Ferdinandovi 5. května[1]) zprávu a odejel 6. května do Olomouce. Potěšitelná byla Ferdinandovi jediné zpráva, že prý má nařízeno i nuncius, aby se zasadil u císaře za svolení, a pak zpráva arcibiskupa pražského. Tento mu psal,[2]) že byli v Praze tři kanovníci olomoučtí, a že s nimi vyjednával na prospěch kardinálův, až se mu zavázali. Ferdinanda dotkly se nemile dvě věci: že věděla o kandidatuře jeho syna již veřejnost a potom, že císař otálel svým svolením tolik dlouho. Mimo to vzbudilo nelibost jeho tím více, když doslechl, že císař chce na biskupství olomoucké dostati Berku a že pro něho dal již i list doporučovací. Žádal tedy Ferdinand Lobkovice 4. května, aby mu opatřil buď kopii onoho listu neb aspoň datum jeho. Než o tom nemohl Rost vyzkoumati nic; sdělil jen tolik, že císař pouze napomenul kapitolu, aby volili jednosvorně toho, kdo byl by na prospěch biskupství ve věcech duchovních i světských.

Právě před odjezdem z Prahy do Olomouce přišel k Rostovi kanovník Habicht. Nejprve oznámil mu, že se důvěrně dověděl

[1]) Origin. v archivě innsbruckém.
[2]) Orig. v archivě innsbr.

o účelu cesty jeho a že čekal marně, že přijde Rost také k němu. Potom odmítl od sebe podezření, jakoby ještě s dvěma kanovníky mařili kandidaturu Ondřejovu, a prohlásil, že se při volbě zachovají na úplnou spokojenost Ferdinandovu. Dokonce pak mu řekl, že by nebylo potřeba bývalo toho i onoho jednání, kdyby ho byl Philopon do všeho zasvětil za svého pobytu v Praze. Slova obsahovala nepřímé odsouzení způsobu, kterým jednal Philopon pro kardinála. Habicht ostatně přímo řekl, že Philopon dbá ve všem jen vlastního prospěchu a jinému nedopřeje ničeho. Rost hájil sebe tím, že neměl rozkazu, aby s ním a s oněmi dvěma kanovníky jednal, a pak že jich nepovažuje za zlé, naopak že milerád přijme prohlášení jeho a že to také oznámí Ferdinandovi, vytrvá-li při svém rozhodnutí pro kardinála. Také jemu přislíbil Rost odměnu.

V Praze doslechl Rost, že také Rožmberk byl nakloněn kardinálovi, avšak do jednání s ním nemohl se dáti, protože ještě před příchodem Rostovým odejel z Prahy.

Jak pověděno, odejel Rost 6. května do Olomouce. Avšak nezůstal ve vesnici před městem, protože prý 1—2 míle před městem nebylo vůbec vesnice a pak že tam neměl nikoho známého. Šel tedy až do města. Z hospody otázal se lístkem Philopona, jak by se k němu dostal nepozorován. Philopon poslal asi za hodinu pro něho, a Rost odevzdal listy Ferdinandův a kardinálův. Tu sdělil mu Philopon, že strana jeho byla by již sama vypravila ke kardinálovi kurýra, kdyby nebyl Rost již přišel. Potom vyprávěl Philopon Rostovi o nesnázích biskupství olomouckého, jak nesnášelivě a opovržlivě se chová šlechta k duchovenstvu a k náboženství katolickému, a jak hanebně nakládala s dřívějším biskupem, protože byl z nepatrného rodu. Znovu ubezpečil Rosta, že strana jeho se rozhodla pro kardinála po zralé úvaze a na radu samého nuncia. Zároveň však upozornil, jak těžkou mají úlohu: o jejich úmyslu dověděl prý se zemský hejtman moravský Haugvic, a ten prý mu vyčítal veřejně, aby dal pokoj se svými praktikami římskými a aby neobtěžoval země a biskupství kardinálem, nebo šlechta a úředníci zemští prý by museli zdaleka s baretem v ruce choditi kardinálovi vstříc. Philopon ovšem nezamlčel Rostovi, jak statečně hájil sebe a kardinála. Haugvicovi prý řekl, že co kapitula podnikne svobodnou volbou nebo postulací, že to bude jak pro čest boží tak

na prospěch katolického náboženství, biskupství i celé země. Potom radili se Philopon a Rost, čeho bylo by dále potřeba kardinálovi. Tu zrazoval Philopon, aby byl poslán ještě jiný posel, a to proto, aby se nezdálo, že se děje na kanovníky nějaký nátlak, a jakoby se jim nedopřálo úplné svobody; ani že není třeba zbytečných útrat.

Na druhý den svolal Philopon Rostovi na děkanství kanovníky, kteří byli právě v městě, aby ho přesvědčil, že trvají na postulaci kardinálově. Rost odevzdal také jim pověřovací listy a pak k nim promluvil. Nejprve je ubezpečil Ferdinandovou přízní a oznámil, že Ferdinand dal své svolení, aby se kardinál stal duchovním a že svolí také, aby kardinál se odstěhoval do Olomouce, bude-li postulován celou kapitulou neb aspoň většinou. Při tom dal také ujištění, že bude kardinál pracovati jen na rozkvět biskupství a že může při tom spoléhati na vydatnou pomoc svého rodu. Z rozmluvy odnesl si Rost dojem, že kanovníci, kteří se rozhodli pro kardinála, také vytrvají. Než již tehdy se vynořila obtíž, totiž otázka residence. Rost byl sice zmocněn prohlásiti, že by kardinál sídlel za určitých podmínek v Olomouci, leč neoznámil jich, protože jich nevěděl sám. Ani později nemohl kanovníkům dáti určité záruky.

Již za první rozmluvy s kanovníky chtěl Rost učiniti kanovníkům určité sliby, leč Philopon nedopustil slibů „in specie", každému kanovníkovi zvláště z důvodu, že by mohli protivníci tvrditi, že postulace byla koupena a tedy že byla simonistická a tím neplatná. Mělo přestati prozatím jen na všeobecných slibech.

Rost jednal nejprve s kanovníkem Duciem, potom s Illicinem, Rietmanem, Senftlerem a Pirnesiem, s každým zvláště a stranou. Těchto pět kanovníků se umluvilo s Philoponem tehdy, že pošlou arciknížeti zvláštní psaní, ve kterém se podepíší všichni, aby byl přesvědčen, že trvají na kandidatuře Ondřejově, a to nejen sami, ale ještě sedm jiných kanovníkův. Počítali tedy najisto nejméně na 13 hlasů pro kardinála Ondřeje. Leč takového psaní potom kanovníci neposlali Rostovi do Prahy; žádal jich tedy z Prahy 23. května, aby buď poslali slíbené psaní anebo aby arciknížeti vše vysvětlili a jeho omluvili. Přes tuto pobídku kanovníci neposlali listu. Philopon vysvětlil to potom Rostovi

tak, že by list takový byl kardinálovi více na škodu než na prospěch a že ho tedy nedali.

Nadto slíbili Rostovi ještě v Olomouci, že budou postulovati podle papežského breve přímo a pouze kardinála a že hned potom vypraví kapitulního děkana do Innsbrucka a do Říma, aby způsobil přijetí postulace. Také však uložili kanovníci Rostovi, aby se vrátil do Prahy pro svolení císařovo, a obdrží-li je, aby je ihned odeslal kapit. děkanovi. Někteří z kanovníků zavázali se však přece Ferdinandovi také písemně, že se přidrží kardinála; učinili tak 10. května kanovník a officiál biskupský Oldřich Rietman a Illicin, 11. května jeden z administratorů biskupství, totiž Daniel Ducius, a Melichar Pirnes a 16. května sám Philopon. Tento jmenovitě oznámil též, jaký byl výsledek Rostova jednání s kanovníky a, co pak sám učinil po odchodě Rostově pro kardinála. Nejprve prý utvrdil mysli kanovníků, kteří se vyslovili pro kardinála, a pak šel na ty, kteří nebyli pro něho. Těm prý vysvětlil a vymluvil nejprve jakési nejistoty a pochybnosti a pak je zpracoval tak, že nabyli přesvědčení, že budoucí biskup olomoucký musí míti takové vlastnosti, jakých požaduje právě strana kardinálova; jinými slovy, že je naklonil kardinálovi. Z těch jsou prý odtud kardinálovi úplně oddáni Krištof Stredelius a Melichar Pirnes. Ze 16 residenčních kanovníků zbyli pouze 2, o jejichž smýšlení ke kardinálovi nemohl Philopon pověděti Ferdinandovi nic určitého. Jeden z nich byl kapit. probošt Berka, který prý by přijal biskupství raději sám, než je dal jinému; druhý byl jeden ze starších kanovníkův. Ani Berka nebyl dle mínění Philoponova zásadně proti kardinálovi, nýbrž jen tehdy, kdyby císař nedal souhlasu. V tom měl ovšem Philopon pravdu, že by byl měl kardinál hned zprvu mnohem více přívrženců, kdyby byl císař již s počátku dal své svolení ke kandidatuře jeho. Jest přirozeno, že žádný z kanovníků nechtěl se účastniti volby, o které věděl, že se bude protiviti císaři. Někteří z kanovníků vyznali to docela otevřeně. Philopon si dělal však naději, že by se dali pak získati pro kardinála také ti, kteří za první postulace se od nich odtrhli a přidali se k arcibiskupovi.

Avšak nejen mlčení císařovo, nýbrž i nejistota, jak se kardinál zachová v otázce povinnosti residenční, působila Philoponovi a straně jeho nemalé rozpaky. Neboť opačná strana

a jmenovitě kapit. probošt Berka a školastik Pavlovský trvali na tom, že musejí ještě před volbou míti jistotu nejen o tom, že císař souhlasí s postulací Ondřejovou, ale také o tom, chce-li kardinál sídleti v Olomouci čili nic. Pavlovský pak prohlásil, že svědomí jeho by mu nedovolilo voliti biskupa, který by nechtěl bydleti v diecési a nechtěl vykonávati povinnosti biskupského úřadu sám. A jak se zdá, byla aspoň v těchto dvou požadavcích celá kapitula za jedno. Philopon sice ubezpečoval ostatní kanovníky, že kardinál nezamítne požadavku tak spravedlivého, ale přece nemohl dáti závazného slova. Žádal tedy Ferdinanda za určitou odpověď. Otevřeně však pověděl také, že kandidatura kardinálova jest neoblíbena, a že proto mocní nekatolíci a také jeden katolík (Vratislav z Pernštejna) pracují všemi silami proti ní. Mezi pohnutkami uvedl, že se jim Ondřej protiví jako kardinál a jako rozhodný katolík a že se obávají veliké moci rodiny jeho a pak bližšího a pevnějšího svazku, ku kterému by mohlo přijíti mezi ním a císařem. Dokonce prý jest pravděpodobno, že již navedli císaře, aby neodpovídal vůbec, až by poznal smýšlení sněmu moravského, který se sjel 11. května. Na sněmě prý chtěli protivníci přivoditi takové usnesení všech stavů, aby si císař netroufal schváliti kandidatury kardinálovy. Dle doslechu prý se již usnesl sněm, že nechtějí míti biskupem kardinála, a ti, kdo byli původci kandidatury jeho, že mají býti ztrestáni. Řečí ovšem srozumitelnou dal Philopon Ferdinandovi na jevo, jak velice se obětuje pro kardinála.

Jak dlouho pobyl Rost v Olomouci, nelze říci s určitostí; 12. května večer byl zase v Praze. Z Prahy podal 17. května Ferdinandovi zprávu o výsledku své cesty.

Císař však neodpověděl ještě, a proto žádal Rost za svolení opětně. Od nuncia pak se ještě dověděl, čeho mu neřekl ani v Olomouci nikdo: že totiž jsou kanovníci rozděleni na tři strany. Jedna strana prý chtěla postulovati kardinála Ondřeje, druhá Bernarta Bruntálského a třetí kollegu, který byl od krále polského nedávno poselstvím u císaře. Kdo byl tento třetí kandidát, o tom Rost nepsal Ferdinandovi, a prozatím nelze ho také určiti.[1]) Přes to dělal nuncius Rostovi naději na dobrý výsledek, kdyby kardinál obdržel aspoň patnáct hlasův. Sám byl prý toho úmyslu,

[1]) Byl to asi kan. Habicht.

že požádá císaře, aby poslal k volbě někoho z vyššího duchovenstva, kterému pak chtěl dáti moc, aby držel kanovníky tak dlouho pohromadě, až by někoho zvolili nebo postulovali. Měl to býti jakýsi druh konklave, jak bývá u voleb papežských. Od nuncia uslyšel Rost, že i sliby Habichtovy byly plané, že již 15. května odjel do Vratislavě a k volbě nepřijde vůbec. Byla to informace nesprávná; Habicht přišel k volbě.

Z Prahy prosil Rost Philopona, Ducia, Rietmana, Pirnesia, a Illicina 24. května, aby jen vytrvali se svojí stranou při kardinálovi. Jmenovitě se snažil, aby získal stranu kardinálovu ze zásadního odporu proti stavům moravským. V tom smyslu psal, že volba biskupská jest věcí, o které může rozhodovati jediné kapitula, a nikdo jiný, a také je vyzval, aby setrvali na svém právě. Jako výstrahu pak doložil, že bylo by veta s biskupstvím, kdyby kapitula podlehla stavům moravským. Záleželo jen na tom, dá-li se kapitula veštvati do takového zásadního sporu.

V Praze dověděl se Rost také, že kanovníci kardinálovi protivní rozhlašují, jakoby kardinál nechtěl v Olomouci sídleti a jakoby chtěl dáti spravovati biskupství Philoponem a Illicinem.[1]) Toho nechtěli oni kanovníci dopustiti, ale také prý by nebyli proti postulaci kardinálově, kdyby ony dvě obavy nebyly pravdivé. Tato zpráva potěšila Rosta, a proto žádal stoupenců kardinálových důrazně, aby ještě před volbou ostatním kanovníkům vymluvili takové pochyby a naklonili je kardinálovi.

Samého nuncia pak uprosil Rost, aby také sám ještě napomenul přívržence kardinálovy k vytrvalosti. Nuncius ubezpečil kapitolu, že mohou dle papežského breve docela svobodně užiti svého práva volebního. Rovněž arciknížeti slíbil nuncius 28. května, že učiní pro kardinála, co jen bude moci. Avšak císař otálel

---

[1]) Jak oba tito kanovníci byli všeobecně neoblíbeni, o tom psal Rost Ferdinandovi 17. května. O Philoponovi psal: Wiewohl ich weiss, das H. Dechant bei höchstged. k. M., auch den Landständen und dem H. Domprobst und anderen Capitularen vom Adel (allein um seiner Schicklichkeit und Geschwindigkeit willen) . . . zum höchsten verhasst und übel gewollt ist, . . . dann ist zu besorgen, wo ein anderer als . . H. Kardinal zum Bistum komnen solle, dass er allda nit länger bleiben könnte. Podobně o Illicinovi: Er ist gleichwohl ein gelehrter und geschwinder Mann, aber . . . in seinen Sachen zu weitläufig und nicht standhaft; aber in dieser Wahl und Postulation-Handlung muss er auch wie der H. Dechant beständig bleiben, denn er von den anderen Canonici zum höchsten verhasst ist.

s odpovědí dále. Rost ve své naivnosti vykládal si to stále příznivě, že císař jest nakloněn kardinálovi. Střízlivě myslící ovšem tušili pravý opak. Když 20. května obdržel Rost dopis Dambravského, zajel s ním druhý den k Lobkovicovi. Tento uznal konečně za nutno, aby Rost šel přece jen k císaři a požádal za odpověď. Lobkovic se z toho vymluvil, že musí jíti dne 25. května jako hejtman na sjezd kraje litoměřického; do Prahy chtěl se navrátiti 27. května. Z nenadání dostalo se arciknížeti Ferdinandovi nabídky k službám s jiné strany. Dne 24. května nabidl mu Františkem Thurnem své služby Fridrich z Žerotína, aby mu ukázal vděčnost za všecko, co prokázal Ferdinand rodu jeho a zvláště jemu. Chtěl jen věděti, jaký se stal již počátek a jakými prostředky mělo by se jednati dále. Chtěl až schválně zajeti do Innsbrucka, kdyby se byl Ferdinand obával dáti zprávy písemné. Jak Žerotín potom pracoval pro kardinála, o tom nenašel jsem zprávy. Učinil-li něco v tom smyslu, zůstala práce jeho bez výsledku.

Císař měl se vrátiti do Prahy 23. května, a když nepřijel, byl čekán na 26. květen. Zatím došla již do Prahy usnesení a relace sněmu moravského. Rost dověděl se kterousi důvěrnou osobou, že není v aktech sněmovních ani zmínky o kardinálově postulaci. Tím větší však měl obavu, že se ohradil sněm moravský proti ní zvláštním listem; list tušil u nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna. Již tehdy doslechl i mnohých důvodů, pro které šlechta moravská nechtěla dopustiti postulace kardinálovy. Mezi důvody mu pověděl kdosi: 1. že biskup olomoucký má první místo a hlas na sněmě a na zemském soudě a musí tedy znáti řeč, právo i obyčeje zemské; 2. že by kardinál skoupil panství za panstvím a že by se zakořenil v zemi; 3. že právě přední z panského a rytířského stavu přijímají léna od biskupa olomouckého; 4. že by se dluhy biskupství nejen nezmenšily, nýbrž zvětšily; 5. že by byla zmařena manská poslušnost, kterou jsou zavázáni biskupové olomoučtí králi českému. Konečně, že se stavové obávají, aby po smrti císařově se nedostal na trůn spíše arcikníže Ferdinand než bratří císařovi.

Mimo tyto dověděl se Rost v Praze ještě jiných málo potěšujících zpráv. Tak dostal se mu do rukou list, který psal arcibiskup pražský po své postulaci Vratislavovi z Pernštejna

(18. dubna 1578) a v němž mu vyložil důvody, pro které nepřijal postulace. Z listu poznal Rost, jak nedobře zapsáni byli u arcibiskupa Illicin a Philopon.[1]) Právem obával se Rost, že arcibiskup nenávidí také jejich díla, totiž kardinálovy kandidatury, a že bude pracovati proti ní. V tomto domnění byl utvrzen, když si vzpomněl, jak málo tajnosti dělal arcibiskup ohledně kandidatury Ondřejovy. Konečně dověděl se toho přímo, že arcibiskup získal probošta Berku pro Pavlovského a že s Berkou a s Vratislavem z Pernštejna[2]) pracují všemi silami pro Pavlovského. Rost doslechl také, kterak se vyslovil Pernštejn ku kterési osobnosti, že si za to získá u Ferdinanda málo vděku. Také jesuité pracovali horlivě pro Pavlovského, svého odchovance z Germanika. Správně vycítil Rost již tehdy, že věc jest v zákulisí rozhodnuta a že zasvěcení již tuší, kdo se stane biskupem. Avšak nedosti na tom. Jako na zlost doneslo se mu, že také Philopon a Illicin provozují s Ferdinandem jen hru a že ve skutečnosti pracují znova pro Bruntálského.

Konečně vrátil se císař 25. května pod večer do Prahy. Druhého dne šel Rost k císaři a prosil o rozhodnutí. Potom čekal každého dne ráno i večer na odpověď, ale byl odkazován s místa na místo. Konečně oslovil ráno 29. května císaře samého a naznačil, že přijme i žádnou odpověď za odpověď a nebude obtěžovati déle. Císař kázal Rostovi na odpověď počkati ještě den. Rost byl jako na trní. K tomu dal mu nuncius téhož dne přečísti Philoponův list z 25. května a ubral mu tím ještě více naděje na šťastný výsledek. Philopon tázal se totiž nuncia, dal-li již císař svolení, a oznámil mu již také, že několik kanovníků se od něho odtrhne, nevysloví-li se císař pro kardinála určitě a otevřeně; dva kanovníci prý se již odloučili. Rost nevěděl, na čem jest; neboť 24. května dostal od Philopona list, který byl pravým opakem toho, co psal Philopon nunciovi. Nad to byla

[1]) Rost psal 25. května o tom Ferdinandovi, že poznal, „wie aufsässig er (arcibiskup) dem H. Dechant und Illicinus ist“.

[2]) S Pernštejnem zůstal Pavlovský i potom v nejlepší shodě. Obdržel od něho právo osazovati fary na statcích pernštejnských, sám pak Pernštejnovi, který byl ve věčné tísni peněžní, sprostředkovával peněžní půjčky. Také Vratislavovým synům Janovi a Maximilianovi pomáhal všelijak radou i skutkem. (Doklady toho lze nalézti v korrespondenci Pavlovského v arcib. archivě kroměřížském.) Pernštejn byl také biskupským manem a měl manství Lobodice.

tehdy volba biskupská znova odložena až na 11. červen. Také v tom viděl Rost úspěch nepřátel kardinálových. Konečně obdržel 30. května císařovu odpověď, a ta byla zamítavá. Není divno, že se Rostovi úkol jeho znechutil úplně.

Koncem května byly věci již takové, že nebylo Rosta v Olomouci ani třeba. Lobkovic, který znal skutečný stav, také mu poručil, aby již nechodil do Olomouce, nýbrž aby se vrátil do Innsbrucka. Chtěl sám o příčinách toho psáti Ferdinandovi. Rost přiznal se ve své zprávě Ferdinandovi 30. května, že se věci vyvíjejí bez vlivu jeho, tak že budou-li moci a chtíti Philopon a přívrženci jeho vykonati postulaci kardinálovu, že to učiní i bez něho, sám že jim nemůže pomoci nijak. Žádal proto Ferdinanda, aby nemusel již jíti do Olomouce, nýbrž zpět do Innsbrucka, nebo nebude-li kardinál postulován, že bude lépe, aby ho ani již nebylo v Olomouci.

Upozornil však Ferdinanda, aby povzbudil znova Illicina a Philopona k vytrvalosti a aby se zmínil o tom, co se mu doneslo o jejich praktikách pro Bruntálského. Pro sebe žádal určitou odpověď, bude-li kardinál sídliti v Olomouci nebo nikoli. Bylo neobratností se strany Ferdinandovy, že nedal zavčas určité odpovědi, ačkoli věděl, že většina kapitoly přeje si v tom ohledu jistoty.

Přes všecky nepříznivé zprávy těšil Rost Ferdinanda ještě dobrým výsledkem. Rost mínil totiž, že se nezdaří plán s Bruntálským a že se zasadí Philopon teprve veškerou silou za kardinála. Jak daleko šla naivnost Rostova, vidíme z toho, že věřil podobným kombinacím, ač se mu doneslo s hodnověrné strany, jak sám psal Ferdinandovi, že má Pavlovský přičiněním mnohých baronův již jakousi j i s t o t u o svém zvolení. Zní to tedy jako liščí řeč o kyselých hroznech, když těšil Rost Ferdinanda, že i kdyby byl postulován kardinál, že by měl arcikníže nemálo rozpaků, má-li ho pustiti na Moravu, „denn es ist nit schier zu glauben oder zu schreiben, was in diesem Lanndts Mähren für ein rohes, ungläubiges und ganz geferliches Volk ist“.

Ferdinand odpověděl 27. května na Rostův list z 17. května; psal také Philoponovi a žádal ho, aby mu hned po skrutiniu dal rychlou zprávu o výsledku volby, ať jest jakýkoli.

Tu napadlo najednou Rostovi v noci, že by přece jen měl ještě odejíti do Olomouce. Bylo to také přáním Ferdinandovým. Neboť

když 1. června odpověděl na Rostův list z 25. května, kázal mu, aby vyčkal konce. Cestou zpět měl se Rost zastaviti v Praze a vyzkoumati, jaké byly vykonány praktiky a kdo byl pro a kdo proti. Zprávy Rostovy podráždily Ferdinanda nemálo. Myšlenka na to, že sám, ač arcikníže a panovníkův příbuzný, bude odmrštěn s kandidaturou svého syna a že bude zvolen jiný muž, mnohem níže stojící, ponižovala ho. Cítilť, že to bude ostuda před světem a že jmenovitě nepřátelé Habsburků budou míti z toho radost. Již Rost psal Ferdinandovi několikráte v ten smysl, a proto měla kandidatura Ondřejova zůstati co nejdéle tajnou. Ferdinanda mrzel nezdar tím více, poněvadž sám nepřišel na myšlenku dostati kardinála do Olomouce, nýbrž že byl na to upozorněn a vybídnut a nad to Philoponem utvrzen v domnění, že jest postulace kardinálova úplně zajištěna.

Tehdy byla však postulace kardinálova zmařena přes všecky pěkné útěchy Rostovy. Již 28. května dal císař odpověď rozhodně zamítavou písemně; odpověď tato jest nemálo zajímavá. Z úst samého císaře máme potvrzení výmluvné, jak mnoho jsme později ztratili bitvou bělohorskou. Ve vzpomenutém listě k arcikn. Ferdinandovi omluvil císař nejprve své otálení tím, že se chtěl napřed dobře poučiti. Potom poukázal na to, kterak několik biskupův olomouckých zemřelo krátce po sobě,[1]) jak kapitula povrhla volbou proti předpisům církevním a jak ani při postulaci nezůstala jednotnou. Co dále uvedl císař, bylo mířeno již proti kardinálovi. Tak psal, že kapitula se nemá odchýliti od pravidelné volby, leč za případu, že by nebylo v kapitole opravdu nikoho, kdo by se hodil za biskupa. Prosby pak, aby se stal kardinál Ondřej biskupem olomouckým, že nemůže vyslyšeti z mnoho příčin. Biskupství olomoucké má velikou duchovní správu, která žádá biskupa vyspělého věku, aby mohl zastávati úřad svůj skutkem; proto také by musel sídleti v diecesi nejen na chvilku, nýbrž stále. Sám arcikníže prý ví dobře, jak jest s náboženstvím katolickým na Moravě, a že tedy třeba biskupa, který by udržel aspoň ve víře katolické ty, kteří se jí ještě drží, a který by jmenovitě duchovenstvo dovedl zachovati v povolání. Obzvláště však nemůže prý se státi kardinál biskupem olomouckým za příčinou politických poměrů moravských.

---

[1]) Viz o tom v Čas. Mat. Mor. 1907, s. 152—176.

Biskup totiž zasedá se stavy na sněmě zemském, dává svůj hlas, sedává v zemském právě a má místo pod zemským hejtmanem, komorníkem a sudím. Kromě toho sedává na manském soudě biskupském a jest povinen na něm i na zemském sněmě i soudě odpovídati. Všecko to jednání děje se česky, a ani biskupovi není dovolen zástupce nebo tlumočník. Ani toho že nepamatuje nikdo, že byl by dal některý biskup spravovati biskupství někým jiným. Stavové pak moravští prý nepřijmou cizího knížete do země, ani mu nepopustí statků v zemi, ani místa v zemském právě. Za takových okolností prý by mohlo pak mezi kardinálem a stavy moravskými přijíti lehko k rozbroji, a že tedy nemůže připustiti postulace kardinálovy.

Kandidaturu Ondřejovu nezmařili tedy kanovníci protivní, nýbrž císař z návodu svých rádců, hlavně Vratislava z Pernštejna. Kdyby byl císař kardinála doporučil za biskupa, není pochyby, že by se byla pro něho vyslovila veliká většina kanovníkův. Když však byla vůle císařova oznámena do Olomouce, rozpadla se strana kardinálova, a na konec nevolil kardinála nikdo, ani sám Philopon.

Odpověď císařova obsahovala ve skutečnosti jen to, co mu řekla šlechta moravská ústy Pernštejnovými a snad i jiných mužův. Těmto tedy náleží zásluha, že dosedl na biskupský stolec v Olomouci nikoli kardinál Ondřej, nýbrž Stanislav Pavlovský. Kardinálovým příchodem do Olomouce byla by se Morava dokořán otevřela cizím lidem, jak později bylo takřka pravidlem.

Philopon oznámil Rostovi 9. června, jaký účinek na kanovníky mělo dlouhé mlčení císařovo, že totiž většina se odvrátila od kardinála. Vrátil zároven Rostovi papežské breve jako zbytečné. Philopon ho ani nepředložil kapitule z obavy, že by kardinál tím utrpěl na reputaci a že by se na přívržence jeho uvrhla jen tím větší nenávist stavů moravských. Tehdy vzdali se oba dva, Philopon i Illicin, veškeré práce pro kardinála, neboť byla marna. Illicin psal o tom také 9. června Ferdinandovi.[1]) Byl zničen a naříkal a ospravedlňoval sebe, že ještě v poslední chvíli pokusil se udržeti přívržence kardinálovy pohromadě, ale že nepořídil ničeho, že odpadli téměř všichni. Illicin však zůstal aspoň důsledným. Poněvadž věděl, že se nestane biskupem ten, koho

---

[1]) Original listu v arch. innsbruckém.

chtěl sám, rozhodl se, že ani nepůjde k volbě, aby se nikdo jiný nestal biskupem také hlasem jeho. Volby se skutečně nezúčastnil, nýbrž dal se zastoupiti Rietmanem. Ještě jednou spolu s Duciem a Rietmanem oznámil Illicin 10. června Ferdinandovi, že agitace slovem i písmem na Moravě a v Čechách proti kardinálovi vedená zmařila nadobro jejich dílo. Oznámil arciknížeti také, že při volbě ani neodevzdají hlasů svých kardinálovi, protože by to byla hanba, kdyby se pak mohlo říci, že podlehl jinému, který stojí důstojností daleko pod ním.

V Olomouci nejen našel Rost agitaci pro Bruntálského v plném proudě, nýbrž zvěděl také, že mu resignoval Rosenblut, který byl napřed pro kardinála, svůj kanonikát a že byl Bruntálský naň uveden hned. Také papežské breve z 1. května bylo prý připraveno pro Bruntálského, že smí míti při volbě volební právo aktivní i pasivní. Potom prý ostatní z kardinálových stranníků se přidali všichni k němu mimo Ducia, Rietmana, Laeta, Illicina a Dambrovského. Při volbě potom Rosenblut již nebyl, byl přítomen Bruntálský. Rost činil Dambrovskému výčitky, že neplní, co slíbil Ferdinandovi, že pracuje pro Bruntálského, že ani papežského breve neukázal kapitule, a vytkl mu také, co učinil Rosenblut. Philopon zase hájil sebe, že čekal jen císařova svolení a že je chtěl spolu s papežským brevem předložiti kapitule. Rozhodně pak zamítl podezření, jakoby pracoval pro Bruntálského. Podobně mluvil Illicin.

Jak přišlo na kandidaturu Bruntálského, vysvětloval Rost arciknížeti takto: Strana, která hned po prvé postulovala Bruntálského, poslala žádost do Říma na prospěch jeho ještě před tím, než arcikníže žádal o svolení, aby se mohl kardinál ucházeti o biskupství olomoucké. Když však dostal kardinál papežské breve, a Bruntálský nikoli, myslila strana jeho, že ani breve již neobdrží. Potom však breve přišlo přece, a když císař nedal zase svolení kardinálovi, že se zase přidrželi Bruntálského jednak z odporu k protivné straně, jednak proto, že ho postulovali již jednou.[1]) I myslil Rost, že by aspoň čest kardinálovu mohl za-

---

[1]) Jak dalece bylo počítáno s Bruntálským při druhé postulaci, nemohu pověděti pro nedostatek určitějších zpráv. Zdá se však, že neměl mnoho přívrženců od dohy, kdy byla zrušena první jeho postulace; svědčí o tom také výsledek volby.

chrániti. Odvážil se tedy posledního. Vida, že ani s Philoponem ani s Illicinem nespraví již ničeho, obrátil se přímo na Bruntálského. Poslal k němu Ducia se vzkazem, že ví, jak usilovně se pracuje pro Pavlovského, a že se Bruntálskému nedostane biskupství. Chce-li tedy on a strana jeho dáti své hlasy kardinálovi, že mu slibuje, že se nestane nikdo jiný biskupem, než on sám. Snad mínil Rost, že kardinál po postulaci své odstoupí biskupství Bruntálskému. Ale Bruntálský zavrhl návrh šmahem, a tak byla kandidatura kardinálova konečně zmařena.

Den před volbou, 10. června, sešlo se 23 kanovníků, 3 dali se zastoupiti. Shromáždění usnesli se o kapitulaci, kterou měl přijmouti nový biskup. Kapitulace zabírala 35 článkův a byla podepsána všemi 26 na důkaz, že s obsahem souhlasí.[1]) Druhého dne byla volba. Přítomno bylo 23 kanovníků; mimo to dali někteří plné moci: tak Illicin, potom Tomáš Treter z Říma Pavlovskému, Matěj Strykovius z Vídně Skutellanovi, Václav Grodecký z Brna Eggardovi ze Švoben. Dvě jiné byly zamítnuty: Pavla Zajončkovského, protože nebyl vůbec kanovníkem olomouckým, a Jiřího Leisentritta, protože byla bez data. Bylo tedy uznaných hlasů sedmadvacet. Po obvyklých obřadech vykonána volba formou skrutinia. Skrutatory byli Šmalcer, Lubicius a Habicht. Když byly odevzdány hlasy, sčítali je skrutatoři a pak ohlásili jménem kapitoly nového biskupa zvoleného většinou kapituly, totiž Pavlovského.[2])

---

[1]) Kapitulace jest v arcib. archivě kroměřížském A IV. a. $^{11}/_{3}$.

[2]) Zpráva o volbě jest v arcib. archivě kroměřížském (A. IV. a $^{11}/_{4}$) i v kapit. archivě v Olomouci (B. l. d. 17.). Srv. D'Elvert, Zur Geschichte des Erzb. Olmütz (29. Bd. der Shriften der hist. stat. Section. s. 62—3.), Kameníček, Zemské sněmy III., s. 10. Že byl Pavlovský jednohlasně zvolen, jak se píše, není pravda. Skrutatoři dostali moc od kapitoly, aby vyhlásili toho za biskupa, koho zvolí „maior et sanior pars capituli", a když již vykonali skrutinium, žádali zase, aby směli toho prohlásiti biskupem, koho zvolila „maior et sanior pars capituli". Zvolen byl většinou kapituly Pavlovský, a tu teprve přistoupili i ostatní k volbě jeho, protože se všichni kanovníci zavázali před volbou, že uznají toho za biskupa, kdo bude zvolen většinou. Pak ovšem podepsali skoro všichni, počtem 24, volební listinu. Bernart Bruntálský, který čekal určitě, že bude zvolen, zůstal v menšině a nepodepsal volební listiny, ač se zavázal s jinými kanovníky, že uzná toho, kdo bude zvolen většinou, a ač po volbě kanovníci se snažili, aby ho přiměli k podpisu. Brojil i potom proti volbě Pavlovského a chtěl jak u císaře tak u papeže proti ní pracovati, až mu bylo uloženo z kanceláře české silentium. (Doklady viz v listě Rostově

Bruntálský prý si čítal aspoň 12 hlasů, ale po skrutiniu našlo se jich méně. Rost setrval do konce; byl přítomen, až vyšli kanovníci z volební síně a až byl Pavlovský veřejně prohlášen za biskupa. Potom referoval Ferdinandovi o všem. Strůjcové kandidatury kardinálovy Illicin a Philopon [1]) se hleděli všemožně ospravedlniti u arciknížete, že se jim nezdařil záměr. Moravě bylo to však štěstím nejen ohledně náboženství katolického, ale i ve věcech jazyka a národnosti české.

Přehled ústavních dějin moravských od r. 1628 do r. 1848.

Nastínil Karel Kadlec.

Území. Opavsko a Krnovsko, někdejší součástky Moravy, odtrhly se akkordem z r. 1659 nadobro od své mateřské země a připojeny byly ke Slezsku. Náležely jakožto knížecí léna Lichtenšteinům. Prvý kníže opavskokrnovský Karel kn. Lichtenštein vykonával ještě všechna zeměpanská práva, jako ostatní knížata slezští. Po r. 1628 vyhrazována však práva tato jen českému králi a postupně odnímána knížatům, až konečně jim zakázáno r. 1715, aby úředníci jejich neužívali titulu kancléřův a tajných nebo dvorních radův.

Nanovo dostalo se Opavsko s Krnovskem a vůbec s celým rak. Slezskem ve spojení s Moravou r. 1782. Hned po odtržení většiny Slezska od České koruny r. 1742 bylo uvažováno, je-li zbytek Slezska, který zůstal České koruně, totiž kníž. Těšínské, značná část kníž. Nisského, Opavského a Krnovského a 11 menších stavovských panství územím tak velkým, aby mohlo míti vlastní zemskou správu, a pomýšleno již r. 1742, pak opětně za l. 1763, 1766 a 1777 na spojení s Moravou. Vykonáno to konečně teprve za Josefa II. tím, že slezský král. úřad spojen r. 1782 s mor. guberniem, dále tím, že slezské záležitosti soudní odevzdány

---

poslaném po volbě Ferdinandovi, kde se praví výslovně, že Pavlovský dostal „mehrere Stimmen“ než Bruntálský; dále v notariátním spise volebním a v kopiářích Pavlovského 16. fol. 1, 2. 3, 4, 5, 6; kop. 17. fol. 1, 3, 4v—5. 5v—6).

[1]) Original listu jeho z 11. června v arch. innsbruckém.

r. 1783 soudům moravským: appellačnímu a kriminálnímu soudu vrchnímu a moravskému soudu zemskému.

Obě spojené země rozděleny byly na 8 krajů, z čehož připadlo na Moravu 6, na Slezsko pak 2 kraje. Úřad zemských starších (slezských) proměněn byl nyní na úřad krajský. Poněvadž při prvém rozdělení na kraje některá slezská místa přidělena byla ke krajům moravským a moravská místa ke krajům slezským, zavedeno bylo za l. 1793 a 1797 nové rozdělení krajské, dle něhož se nedostalo už žádné slezské místo pod správu moravskou, ale naopak t. zv. moravské enklavy čili enklavury pro odlehlost od krajských měst moravských, Olomouce, a Přerova, přiděleny r. 1797 krajskému úřadu v Opavě. Většinou byly tyto enklavy manským územím Olomouckého arcibiskupství. Soudnictvím, politickou správou, placením daní a školstvím spojeny jsou řečené enklavy se Slezskem až podnes, ale volbami na zemský sněm a říšskou radu náležejí k Moravě. Zaujímají 316□ km a čítají 52 obce.

Poměr Moravy ke král. Českému se v tomto období do r. 1749 nezměnil nijak. Morava podržela titul markrabství, ač ovšem podle starších řádův už neměla zvláštního svého markrabí. Instituce a úřady, jež měla již dříve společné s král. Českým, pokud se týče se všemi zeměmi koruny České, podržela i nadále, ba v některém směru se ještě utužila dřívější centralisace. Platí to zvláště o české kanceláři dvorské, která teprve po Obnoveném zřízení zemském došla plného rozvoje a stala se nejvyšším soudním a správním úřadem všech zemí koruny České. Centralisovati pomáhaly dále: v oboru král. financí česká komora a v oboru městského práva rada nad appellacími, jež si konečně za druhé pol. XVII. stol. dobyla uznání i na Moravě. Také společné právo obyvatelské všem zemím koruny České potrvalo i nadále. Jednota aneb aspoň uniformita zaváděna i v zákonodárství, a to v oboru práva veřejného i soukromého, zemského i městského a selského. Obnovené zemské zřízení moravské z r. 1628 jest jen nepatrně změněno srovnáním s českým zřízením z r. 1627, a deklaratorie i novelly české docházejí rozšíření i na Moravě. Koldínova práva městská přijata na sklonku stol. XVII. i na Moravě, a v poměrech poddanských zavádějí se na Moravě tytéž předpisy právní jako v Čechách. Pomýšlí se vůbec na společné zákonodárství českomoravské, ač k němu ne-

dochází přece. — Správní a soudní centralisace, jež zaváděna r. 1749 mezi zeměmi koruny České a zeměmi Rakouskými, počala uvolňovati dřívější svazek mezi Čechami a Moravou a upevňovati svazek nový mezi Moravou a skupinou zemí českorakouských. Ještě více uvolněn byl poměr Moravy k Čechám, když r. 1752 král. tribunál mor. se stal odvolací instancí pro městské soudy moravské, a tedy přestaly appellace do Prahy. Správní a soudní centralismus českorakouský vede pak k pokusům v oboru společného zákonodárství pro země koruny České a země Rakouské, čímž dřívější svazek mezi Čechami a Moravou se utvořuje ještě více. Ze společných institucí českomoravskoslezských zbývá už jen indigenát.

V poměru k říši Římskoněmecké nenastala změna. Král český zůstal nadále jen v osobním spojení s říší. Readmisse z r. 1708 neměla významu, ač Morava přispívala na českého kurfirstského vyslance při říšském sněmě až do r. 1805. Po zániku říše Římskoněmecké, když r. 1815 zřízen německý bund, dostaly se do něho r. 1818 i země koruny České, a tedy i Morava, ač neprávem, poněvadž země ty nenáležely nikdy k říši Římskoněmecké.

Panovnická moc nabývá za této doby zcela jiné povahy než za období dřívějšího. Obnovené zřízení zemské z r. 1628 ruší t. zv. „imperium mixtum", t. j. stavovský konstituční stát, v němž stavové jsou na roveň panovníkovi a obmezují ho silně. V zemích českých zavádí se po vzoru španělském absolutism panovnický. Obyvatelstvo jest organisováno i nadále ve stavy, ale nejvyšší vládu, moc soudní a vojenskou vykonává již jen panovník sám. Trůn stává se v panující rodině dědičným, tak že není uprázdněn ani na okamžik; přestává tedy přijímání krále. Jen kdyby nebylo dědice, náleží stavům moravským právo volební, a to společně se stavy král. Českého. Z úřadů zemských (stavovských, autonomních) stávají se úřady královské. Na rozdíl od Čech proměňují se na Moravě i krajští hejtmané na úředníky královské, tak že stavovská samospráva není trpěna ani ve správě krajské. Z rozsudků zemského soudu připuštěna supplikace za revisi k panovníkovi, a rozsudky o ztrátě hrdla a cti musely býti předkládány na rozhodnutí králi. Zemský soud nemohl už tak jako dříve tvořiti nové právo ve formě praejudikátův. Vyhradilť si zákonodárné právo král sám, a proto všechny případy,

jež nebyly předvídány v zákoně, musely býti oznamovány panovníkovi se žádostí, aby o nich vydal rozhodnutí. Také moc sněmů značně byla obmezena panovníkem.

Panovníci moravští za tohoto období titulováni jsou stavy a úřady názvem „císař". Byliť králové čeští, resp. markrabí moravští, zároveň římskoněmeckými císaři, a třebas Morava nenáležela k říši Římskoněmecké, dáván jim byl titul císař jakožto nejvyšší jejich titul osobní. Od r. 1804, když František I. se prohlásil císařem rakouským, nazývají se všechny zeměpanské úřady císařskokrálovskými, ač i tohoto přívlastku dosti často se užívá neústavně již za stol. XVII. Mluví se na př. o c. a k. resolucích, c. a k. sněmovních komisařích, c. k. kanceláři české, král. tribunálu se svěřuje r. 1638 „císařská a zeměpanská pečeť" atd.

Přes to však, že panovníci čeští vládli od r. 1627, resp. 1628 absolutně, až do Marie Terezie nerušili státního práva České koruny. Ferdinand II. sám potvrdil stavům českým i moravským zemské svobody a výsady, jež nečelily proti Obnovenému zřízení zemskému, a to opětovali také nástupci jeho. Teprve Marie Terezie a po ní Josef II. počali bořiti Český stát a spojovati země koruny České se zeměmi Rakouskými do jednoho celku správního. Oba zaváděli také pravou správu zeměpanskou, t. j. státní úřednictvo placené a dosazované výhradně státem, a razili tak cestu moderní správě státní.

Úřady. Nová povaha býv. stavovských, nyní královských úřadů jeví se především v jejich názvech. Podle dv. reskriptu ze dne 2. září 1628 nemají napříště nejvyšší ani menší zemští úředníci užívati titulu (zemský hejtman atd.) „markrabství Moravského", nýbrž titulu „král. nejvyšších a menších zemských úředníků v markrabství Moravském". Úřední přísahy nekonají už „nejjasnějšímu knížeti a pánu, p. N., i všem stavům markrabství M.", nýbrž jen panovníkovi samému, který je dosazuje úplně svobodně. Nejsou už také úředníky doživotními, nýbrž vždy po pěti letech vzdávají úřad, ačkoli mohou býti jmenováni znova.

Úřady zemského hejtmana, nejv. komorníka a nejv. sudího zůstaly i nadále vyhrazeny stavu panskému. Úřad podkomořský měl býti obsazován střídavě osobami ze stavu panského a rytířského. Stavovský návrh, aby podkomoří brán byl výhradně

z pánů, byl zamítnut panovníkem. Rytířstvo podrželo úřad hofrychtéřský (zašlý r. 1748) a písařský.

Velice poklesla po Obn. zřízení z. moc podkomořího. Vypadlyť z moci jeho kláštery, jež nebyly už pokládány za komorní statky. Za to vzrostla váha komorního prokurátora. Činnost podkomořího obmezila se na král. města, leč i tu dána veliká moc král. rychtářům, zřízeným roku 1621. Působnost podkomořího omezila se tudíž na vrchní dozor nad hospodářstvím král. měst a na obnovování rad, až i to přestalo konečně, když podkomoří podobně jako jiní úředníci zemští se stal přísedícím král. tribunálu.

Velmi důležitým úředníkem byl po Obn. zříz. z. královský čili komorní prokurátor, zvaný též fiskem král. Byl to právní zástupce (advokát) král. komory a zároveň veřejný žalobce. Podle prvé instrukce z r. 1640 měl bdíti nad tím, aby nikdo nesahal na práva královská a nepodnikal ničeho proti král. tribunálu, proti Obn. zříz. z. a zákonným předpisům vůbec. Měl dbáti i toho, aby státu neucházely odúmrti po osobách, jež nezůstavily příbuzných ab intestato do 10. stupně, a aby cizinci nenabývali nemovitých statků bez král. svolení. Král. prokurátor byl podřízen dvorské kanceláři i dv. komoře a měl plniti jejich nařízení, jakož i nařízení král. tribunálu. Pozdější instrukce prokurátorské neliší se mnoho od prvé z r. 1640, a přidávají se jen nová ustanovení. Rostlať agenda král. prokurátora napřed jen pomalu, ale mnohem rychleji od času, co se množily nepřímé daně a zaváděny monopoly. Když přibylo fiskálních věcí, nastala potřeba, aby král. prokurátorovi zřízen byl ještě adjunkt (1659), a po zrušení klášterů, když klášterské statky přišly do státní správy a fiskus vedl i spory, týkající se zrušených klášterů, dv. dekr. ze dne 10. března 1783 byly organisovány ve všech zemích, a tedy i na Moravě, řádné úřady fiskální a opatřeny řádnou instrukcí. V Brně zřízen byl Moravě a Slezsku 1 kom. prokurátor se 2 adjunkty a s registraturním i kancelářským personálem. R. 1800 zřízen třetí adjunkt, r. 1843 čtvrtý.

Po smrti kardinála Ditrichšteina zřídil Ferdinand II. na konci r. 1636 nejvyšší úřad zeměpanský na Moravě, t. zv. král. tribunál čili zemské hejtmanství aneb král. úřad zemského hejtmanství. Byl to jednak úřad správní, jednak soudní, podobně jako rakouské zemské vlády čili regimenty, podle nichž byl utvořen. Skládal se vedle hejtmana zemského jako

předsedy z kancléře, dvou radův a dvou sekretářů, českého a německého, jakož i nižších úředníkův. Rozdílem od zemského soudu zasedal král. tribunál po celý rok, a to čtyři dny týdně. Úřednictvo jeho bylo placeno. Z rozsudků připouštělo se odvolání na panovníka. Po přání zem. hejtmana hr. Salma byl král. tribunál přeložen do Olomouce, ale již r. 1642 byl společně se zemským soudem a se zemskými deskami olomouckými přeložen do Brna, které se od toho času stalo hlavním městem moravským. Podle instrukce Ferdinanda II. ze dne 13. pros. 1636 vykonával král. tribunál jednak politickou inspekci, jednak soudnictví. V prvém ohledě bděl nad zachováváním Obn. zříz. z. a doplňujících je předpisů, jakož i nad zachováváním právního řádu. Co se týče soudnictví, zřízením král. tribunálu mělo se ulehčiti zemskému soudu, a činěn rozdíl mezi causae ordinariae, jež zůstaly zemskému soudu, a causae summariae, pokud se týče c. extraordinariae cognitionis, jež přiděleny tribunálu. Podle instr. z r. 1664 dělily se záležitosti tribunálové na čtvery: 1. publica, 2. causae piae, 3. c. fisci, 4. c. privatorum. Deklarací ze dne 29. čce. 1638 zřízeno u tribunálu nové místo radní. Rovněž tak zřízeni ještě dva kancelisté znalí obou jazyků, českého i německého. Vedlať se akta u tribunálu po česku i po německu podle řeči stran, a také rozsudek sepisoval se a publikoval v řeči stran. Referovalo a hlasovalo se však po německu; němčina byla tedy vnitřním jazykem úředním. Leopold I. vydal král. tribunálu zvláštní řád soudní dne 3. ledna 1659. Instrukcí vydáno bylo mnoho za stol. XVII. i XVIII.

Resolucí ze dne 14. dubna 1726 nařízeno, že při tribunále mají zasedati i král. moravští nejvyšší úředníci zemští. Stalo se to (dle českého místodržitelství) za účelem, aby četná publica i judicialia nemusela dlouho ležeti bez vyřízení a aby utvořeny byly dva oddělené senáty. R. 1749, když v ústřední i zemské správě odděleny byly záležitosti soudní od politických, stal se král. tribunál moravský jen úřadem soudním. Věci politické přiděleny byly deputaci krátce před tím zřízené, jež obdržela název repraesentace a komora, a r. 1763 pojmenována guberniem. Zemský hejtman zůstal předsedou i tribunálu i repraesentace a komory. Resolucí ze dne 18. listop. 1752 stal se mor. tribunál zároveň odvolacím soudem pro spory městského a selského stavu na Moravě. Za této příležitosti rozmnožen byl

dvěma rady. R. 1783 zrušen byl tribunál, a místo něho zřízen nový appellační soud Moravě a Slezsku, a to jak pro věci civilní, tak i trestní. Zemský hejtman čili gubernátor byl zároveň předsedou nového soudu až do r. 1790, kdy zřízen zvláštní praesident. Moravské gubernium spojeno bylo r. 1782 s král. úřadem slezským, a nový úřad nazván guberniem moravskoslezským.

Pro trestní spory důchodkové (causae commissorum), jež náležely od XVII. stol. před král. tribunál, zřízen byl resolucí ze dne 14. října 1730 nový soud, zv. judicium delegatum in causis commissorum, složený ze 3 politických a 2 komorních radův. Jednati měl nejstručněji. R. 1751 dostal nejen jiné pojmenování, nýbrž i zřízení. Poněvadž mu byly přikázány vedle věcí kontrabandních i záležitosti týkající se zkrácení zeměp. regálův a všechny fiskální věci, při nichž byl interessován panovník neb erár, nazván soud ten consessus in causis summi principis et commissorum. Sestával z předsedy a šesti, později osmi přísedících, byl však podřízen repraesentaci a komoře, na niž se připouštěl i rekurs. Rozsudky konsessu byly exekvovány repraesentací a komorou. R. 1783 byl zrušen konsess, a agenda jeho přidělena zemskému soudu.

Veliké změny nastaly po Obn. zříz. z. při zemském soudě. Místo dosavadního ústního řízení (českého) nařízeno bylo písemné řízení římskokanonické, zrušeno bylo tvoření nového práva cestou obecných nálezův, a připuštěna z rozsudků revise na českou dvorskou kancelář. Votum obdržel při zem. soudě nyní nejen biskup Olomoucký, nýbrž od r. 1642 i nejv. z. písař, předseda zemských desk. Přísedících stavu panského bylo, jako dříve, 14, přísedících rytířských 6. Byli-li do zem. soudu povoláni knížata a privilegovaní hrabata a páni, měli sedati přede všemi nejv. z. úředníky, i před z. hejtmanem. Do r. 1642 zasedal z. soud čtyřikrát do roka. vždy po 15 dnech, ale od toho času jen dvakrát, vždy po tři neděle. Z. soud byl řádným soudem ve sporech, týkajících se deskových statků, porušení hranic, věcí, jejichž cena převyšovala 14 tolarů, jakož i v mnohých věcech trestních. Když r. 1648 král. tribunál žádal Ferdinanda III. za rozhodnutí, může-li v neodkladných případech, nekoná-li se zemský soud, rozhodovati také o věcech náležejících před zemský soud, rozhodl panovník, že se tribunál nemá míchati do jurisdikce zemského soudu, a vyžádal si dobrého zdání za každého případu.

Ačkoliv Obnoveným zříz. z. připuštěna byla na Moravě právě tak jako v Čechách vedle češtiny i němčina za jazyk úřední, dovídáme se z resoluce Ferdinanda III. ze dne 4. března a 26. května 1656, že i v německých sporech bývaly vydávány české nálezy, což nyní zapověděno. Také ústní řízení nevymizelo úplně, ani nebylo zakázáno.

Ve své formě staré potrval mor. soud zemský jen do josefinské soudní organisace. Dekretem dv. ze dne 27. února 1783 byl zrušen zároveň s jinými kausálními soudy, a za něj zřízen moravskoslezský soud zemský jakožto stálý zeměpanský soud, jemuž podřízeny zároveň zemské desky a přikázány i věci zrušeného konsessu in causis s. princ. et com. Byl příslušný i ve věcech slezských knížat a menších stavovských pánův. Nejv. z. sudí stal se předsedou nového soudu zemského, a zemský písař zaujímal místo prvého rady. Nový soud skládal se z 10 státem placených radů, čtyř sekretářů, radního protokolisty, dvou auskultantův a jiných úředníků nižších. Nyní zavedeno i odvolání na soud appellační, kdežto dříve se připouštěla jen revise na panovníka, resp. na českou kancelář dvorskou, a od r. 1749 na nejv. úřad soudní. Ve Slezsku, spojeném od r. 1782 s Moravou, mělo každé knížetství vlastní soud zemský (v Těšíně, v Opavě, v Johannesberku) nad tamními šlechtici, katol. duchovními a evang. pastory, a to ve věcech sporných i nesporných.

Menší soud zemský spojen byl r. 1642 se zemskými deskami. I v nich zavedena byla Obn. zřízením z. vedle češtiny němčina. Podle reskriptu ze dne 25. listop. 1641 přeneseny byly z. desky olomoucké do Brna a spojeny s brněnskými. Deskovou instrukcí ze dne 2. ledna 1642 vydány byly podrobné předpisy o jejich opatrování, dalším vedení a úřadování při nich. Neměly jako dříve býti otevřeny jen po několik týdnů za rok, nýbrž stále o dvou dnech týdně a přístupny každému. Zároveň za zrušený menší soud zemský nabyly povahy úřadu instruujícího a exekvujícího (dosavadní posudky byly zastaveny). Vedle starších dvojích desk oddělených (olomouckých a brněnských) nařízeno nyní vedení třetích, nových desk zemských, jež se dělily na větší a menší. R. 1783 zrušen byl úřad desk zemských, a desky přiděleny zemskému soudu. Patentem ze dne 22. dubna 1794 vydána byla nová instrukce desková, kterou zavedeny i na Moravě při deskách vedle knihy hlavní zvláštní

knihy instrumentní. Do z. desk moravských zapsána byla r. 1802 i zeměpanská léna moravská: panství Mor. Třebová, Zábřeh, Česká Ruda, město Šumperk a statek Koldštýn, jimiž byli nadáni kníž. Lichtenšteinové již manským listem ze dne 19. čce. 1624.

Manský soud biskupský, zaniklý, když biskupští manové za českého povstání byli prohlášeni za svobodné, byl obnoven r. 1625. Za přísedící dosazováni byli do něho vedle soudců z panstva a rytířstva ještě dva olomoučtí kanovníci, zavedeno v něm též písemné řízení, a němčina postavena na roveň češtině. Ačkoli manové biskupští podle privilegia z r. 1590 podléhali manskému soudu nejen ve věcech svých statků, nýbrž i ve věcech trestních, vydal Ferdinand III. dne 30. srpna 1648 resoluci na mor. tribunál, že biskupští manové in personalibus (ratione delicti) nepodléhají reální instanci (manskému soudu), nýbrž mají býti poháněni před tribunál. Z rozsudků manského soudu mohli manové žádati za revisi u krále, resp. u čes. dv. kanceláře. Dv. dekretem ze dne 18. ledna 1789 byl zrušen manský soud arcibiskupský, a agenda jeho přenesena na moravskoslezský soud zemský, ale již dv. dekretem ze dne 15. května 1790 bylo vráceno manské soudnictví arcibiskupovi Olom. R. 1850 byl zrušen manský soud.

Biskup olom. vykonával soudnictví církevní, a to biskupskou konsistoří. R. 1778 přibyl nový konsistorní soud brněnský. Jurisdikční normou ze dne 5. března 1784 konsistoře pozbyly jurisdikce ve věcech světských, sporných i nesporných, a podržely pravomoc jen ve věcech duchovních a disciplinárních.

Zvláštní pravomoc vykonával akademický senát čili magistrát při Olom. universitě. Také soudnictví universitní odstranila jurisd. norma. Krátkou dobu trvaly i zvláštní soudy směnečné (prvé a druhé stolice), zřízené za Marie Terezie a zrušené za Josefa II. Horní soudnictví nad Moravou a Slezskem náleželo dle patentu ze dne 10. čce. 1783 hornímu soudu v Kutné Hoře. Odvolání šlo na český soud appellační.

Soudnictví městské vykonávaly v několika král. městech zvláštní městské soudy, totiž městský rychtář s několika radními. V jiných městech soudil jen městský rychtář bez radních. I v některých městech poddanských byly magistráty, jimž vrchnosti ponechaly jurisdikce nad občany. Soud vrchnostenský

nemohl v takových městech konati soudnictví. Dv. dekretem ze dne 19. pros. 1785 nařízena byla nová organisace magistrátní. Města oprávněná vykonávati soudní pravomoc, a to nejen královská, nýbrž i t. zv. municipální čili ochranná, musela míti zvláštní odborně vzdělané a zkoušené i placené úředníky doživotní. V městech král. muselo býti zřízeno vedle zkoušeného purkmistra několik zkoušených radů — nejméně dva —, v městech municipálních vedle purkmistra aspoň t. zv. syndik. Počet radů řídil se množstvím obyvatelstva. Radové magistrátní (a v městech municip. syndik) voleni byli zvláštním výborem měšťanským. Volbu v král. městech potvrzovaly appellační soud a gubernium, v městech municip. krajský úřad. Volba práva znalých členů magistrátních občanstvem však přestala brzo. Nejdříve byli purkmistři potvrzováni každé 4 roky bez nové volby (1790), pak v úřadě ponecháni doživotně (1803, 1804). Později zrušeny i volby radních právníkův, a jmenování jejich zůstaveno — podle předběžného návrhu magistrátního — guberniu a appellačnímu soudu. Jen radní, kteří obstarávali politické a hospodářské věci, voleni nadále dosavadním způsobem. Jmenování purkmistrův obou měst hlavních vyhradil si panovník. Po regulaci magistrátní přestali v král. městech městští rychtáři, král. rychtáři a syndikové. Jen v Uničově zůstal syndik.

Soudnictví patrimoniální nad poddanými sedláky vykonávaly vrchnosti buď svými kancelářemi nebo zvláště zřízenými soudci panskými. Nařízením ze dne 17. září 1709 ustanoveno, že vrchnosti nemají vykonávati judikaturu svými soukromými kancelářì, a dne 11. října 1709 nařízeno, že k tomu mají býti vybráni řádní zmocněnci, jejichž instrukci mají vrchnosti předložiti na prohlednutí krajským úřadům. Proto dalo mnoho vrchností vykonávati soudnictví nad poddanými od advokátů jako delegovaných soudcův. R. 1788 regulováno bylo soudnictví patrimoniální tím způsobem, že vrchnosti byly nuceny, aby si zřídili zvláštní justiciáře čili právní anebo delegovali soudnictví blízkým magistrátům. Justiciáři museli býti zkoušení appellačním soudem. Nesporná agenda poddanská (jmenovitě pozůstalostní řízení a věci týkající se pozemkových knih) vedena byla hospodářskými úřady vrchnostenskými. Pravomoci trestní neměly soudy patrimoniální. Náležela jen tomu, kdo měl zvláštní výsadu od panovníka na jus gladii.

Zmíněná Josefova justiční regulace netýkala se soudnictví hrdelního, jež bylo vykonáváno zemským soudem, soudy konsistorními a akademickým senátem a pak soudy některých měst, městeček a vesnic. Karlem VI. (II.) a pak Marií Terezií byl počet hrdelních soudů moravských značně redukován, na organisaci jejich neučiněna však změna vůbec. Teprve na sklonku své vlády zabýval se Josef II. i regulací soudů kriminálních. Zamýšlel zříditi všeobecné soudy kriminální (jimiž měly býti magistráty krajských měst) s dostatečným počtem zkoušených a placených soudcův. Soudy tyto měly vykonávati pravomoc nade všemi zločinci bez rozdílu stavu mimo stav vojenský. Jen některé zločiny, jako urážka Veličenstva a j., přikázány měly býti magistrátu brněnskému. Reforma tato byla vykonána jen částečně. Ještě po r. 1787 potrvaly některé z dřívějších soudů kriminálních, jež teprve znenáhla za XIX. stol. byly zrušeny úplně.

Vojáci měli své zvláštní soudy vojenské již od XVII. stol. Pro vzájemné spory židovské existovaly odedávna zvláštní soudy židovské, zrušené r. 1785.

Finančním úřadem zeměpanským byl na Moravě král. úřad rentovní. Skládal se z rentmistra a z kontrolora (Gegenschreiber, Gegenhändler), kteří se dohromady nazývali rentovními úředníky (Rentamtleute). Rentovní úřad byl nejen pokladnou, nýbrž spravoval i část zeměpanských financí: vinnou dávku, posudné čili pobečovné, clo, židovskou kvotu komorní a komorní příspěvky stavův „ad liberam“ (t. j. dispositionem, na volnou disposici dvorní). Ryzí příjmy rentovního úřadu činily počátkem XVIII. stol. něco přes 83.000 zl. Správu důchodu solního měl (i pro Moravu) vídeňský úřad solní. Když Karel VI. zřídil v Brně t. zv. bankovní administraci r. 1732 a přidělil jí správu solních a celních důchodků, dobytčí přirážky, masného krejcaru, pivní a vinné dávky, ubyla část agendy rentovnímu úřadu. Rentmistr stal se sice přísedícím nového konsessu ve věcech kontrabandních, ale podržel rentmistrovský úřad do proměny jeho na c. k. komorní a vojenskou výplatnu (k. k. Kameral- und Kriegszahlamt) r. 1749, kdy se stal přísedícím repraesentace a komory. Agenda býv. rentmistrovského úřadu rozdělila se takto na dvé a přešla dílem na bankovní administraci, dílem na dotčenou výplatnu, jež byla zemskou pokladnou. Za Josefa II. spojeny byly „bankovní věci“ s politickými,

a to jak při guberniu, tak při krajských úřadech. Byliť dne 1. listop. 1783 zrušeny bankovní administrace na Moravě a ve Slezsku, a věci jejich přiděleny společnému moravskoslezskému guberniu. Brzo však decentralisoval Josef II. znova finanční správu a zavedl zvláštní správu celní (Zolladministration), jíž přikázány i věci „bankovní", a mimo to r. 1786 i c. k. moravskoslezskou tabákovou a kolkovou správu. Vrchní ředitelství státních statků (Staatsgüteroberdirection) v Brně přejalo i správu zabraných slezských jesuitských a klášterských statků (studijního a nábož. fondu) r. 1782.

Krajskou správu politickou vykonávali krajští hejtmané, kteří se již na samém počátku tohoto období stali na Moravě úředníky zeměpanskými, kdežto v Čechách ještě po celé stol. XVII. a dlouho za stol. XVIII. zachovali povahu stavovskou. Za l. 1621—1628 zanikli, a objevují se teprve za 30. let XVII. stol. Resolucí Ferdinanda III. ze dne 29. pros. 1637 ustanoveno, že král. hejtmané jako všichni král. úředníci, jsou povinni vykonati úřední přísahu, a poněvadž text přísahy této nebyl v Obn. zříz. z., nařízeno, aby za příštího vydání (přetisku) Obn. zříz. byl do něho vložen. Rozdílem od Čech bylo na Moravě za tohoto období v každém kraji jen po jednom hejtmanovi. Krajů bylo 5, resp. 6, poněvadž olom. byl rozdělen na dvě části. Krajští hejtmané nebyli už voleni stavy, nýbrž dosazováni panovníkem. Původně nebyli placeni. Po návrhu král. tribunálu z r. 1640 král povolil jim salarium. Uprázdněná místa hejtmanská obsazována byla po návrhu zem. hejtmana, od r. 1660 po návrhu tribunálu, který navrhoval vždy čtyři kandidáty, 2 pány a 2 rytíře. Prvá známá instrukce hejtmanská jest z r. 1706. Nová z r. 1734, sepsaná podle české z r. 1731, tvoří s přílohami téměř celý zákonník politický. Krajský hejtman měl býti strážcem zákonů, zeměpanských regálův a veřejného pokoje, měl vymáhati dlužnou kontribuci, starati se o ubytování vojska v kraji, vyšetřovati a rovnati spory mezi poddanými a vrchnostmi atd. Instrukce z r. 1706 ukládala krajským hejtmanům, aby si vydržovali řádné kanceláře a měli přísežné sekretáře a kancelisty. Za případu potřeby mohli si zřizovati i substituty. V pravém smysle slovním postátněna byla krajská správa za Marie Terezie, která z krajských hejtmanů učinila krajské úřady povolané jednak, aby vykonávali nařízení ústřední vlády a zemského úřadu, jednak

chránili poddané. Z orgánů polostavovských stali se úředníci závislí úplně na státu. Patentem ze dne 26. čce. 1748 zvýšen krajským hejtmanům plat, ale za to nesměli bráti dary a „športle". R. 1736 zavedeni po krajích 3 stálí komisaři průvodčí. R. 1749 zřízen v každém kraji 1, ve větších 2 krajští substituti. Znenáhla požadováno, aby krajští hejtmané měli theoretickou průpravu a praktické vzdělání, a připouštěny za hejtmany i osoby v kraji neusedlé. Josef II. počal dosazovati hejtmany i z kruhův občanských. Za něho vzrostla také agenda krajských úřadů nařízeními o poddanských záležitostech (1781), o nové berní a urbární soustavě (1785 a násl.), o zřízení kontribučenských peněžných a obilních fondův (1788) atd.

Zemské sněmy a zemská samospráva. I podle Obn. zřízení z. docházely na sněmy čtyři stavové, ale preláti povýšeni za stav prvý. Počítal se k nim biskup (od r. 1778 arcibiskup) olomoucký a od r. 1778 i biskup brněnský; po biskupech prvé místo zaujímaly kapitoly: olomoucká a brněnská (tato teprv od r. 1791), pak infulovaní preláti nebo také duchovní neinfulovaní, byli-li „po mnoho století v markrabství stavy, měli-li jako stavové sessi" a byli-li držiteli deskových statků, poněvadž nikdo neusedlý nebyl připuštěn na sněm, dále rytířské osoby řádové, mající v zemi kommendy. (Tyto měly přednost před duchovními neinfulovanými.)

Po prelátech následoval stav panský, k němuž náleželi i vévodové a knížata, třetím stavem bylo rytířstvo, čtvrtým král. svob. města, jichž bylo za doby této sedm: Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo, Uh. Hradiště, Uničov a Kyjov. Každé z těchto měst vysílalo na sněm 2 delegáty (magistrátní rady), tak že města byla zastoupena 14 zástupci, ale všichni dohromady měli pouze jediný hlas, jejž odevzdával jménem všeho měst. stavu prvý deputovaný města Brna. Do r. 1711 museli městští deputovaní státi na sněmě, teprv od toho roku seděli, a to v poslední lavici.

Co se týče direktoria sněmův a zemských sjezdů, vyhradil si panovník rozhodnutí, komu by direktorium mělo býti svěřeno, v komisích však náležeti mělo stavům. Teprv od r. 1764 byl zemský hejtman čili guvernér pokaždé sněmovním předsedou. Sněmovní kurie zanikly na Moravě r. 1652 (v městské kurii nepředsedal již podkomoří, nýbrž zástupce města Olomouce).

Sněmy svolávati („rozepisovati") náleželo dle Obn. zřízení z. k praerogativám panovníkovým. Dálo se to patenty v obou zemských jazycích. Dvorská kancelář zaslala patent král. tribunálu, resp. guberniu, a toto krajskými úřady rozhlašovalo svolání sněmu. Na nedbalé docházení na sněmy slibovány bývaly pokuty, a resolucí Ferdinanda III. ze dne 29. prosince 1637 ustanoveno, že všecko, o čem se usnesou přítomní stavové, váže i nepřítomné.

Hlavním a při některých sněmech výhradným předmětem sněmování bylo povolování daní. V této věci šetřili králové ještě nejvíce ústavy, zejména Obn. zřízení z., v němž ustanoveno, že za kontribuce bude žádáno „toliko na sněmích obecných a nejinak než na obvyklý revers", zároveň však se zapovídalo činiti povolení kontribuce závislým na zplnění neslušných podmínek, jež by čelily proti král. důstojnosti, jako jest vymáhání nových privilegií a svobod a p. Povahu sněmů povolujících jen berně měly zejména sněmy za Ferdinanda II. a III. a Leopolda I., kde bylo stále potřebí peněz na „císařskou armádu" a jiné věci. Mnohdy nebyly na povolení berně svolány ani zemské sněmy, nýbrž jen t. zv. zemské sjezdy nebo dokonce jen sjezdy po krajích.

Když r. 1748 bylo usneseno zvýšiti stav armádní za míru na 108.000 mužů, byly žádány i větší zemské kontribuce. Marie Terezie upustila však od postulování kontribucí ročních a vyjednávala se stavy t. zv. berní recessy, jimiž povolována byla daň na 10 let, a to vždy na revers, že povolení berní není na ujmu stavovské svobodě.

Na vybírání berní zřizováni bývali výběrčí krajští, na sněmě z r. 1638 smluvili se však stavové s král. komisaři, a král to schválil, aby napříště byli vydržováni, a to zemí, nikoli králem, pouze dva výběrčí, jeden v Olomouci, druhý v Brně, a aby oba záviseli absolutně na zemském hejtmanovi, jemu aby měsíc za měsícem podávali řádné seznamy o obou druzích kontribuce (peněžné i obilní), mnoho-li se sešlo a jest na hotovosti, a kteří jsou restanti. Za doby pozdější setkáváme se však opětně s krajskými výběrčími, a to od r. 1669 stále. Dlužné daně vymáhány byly již za Ferdinanda II. vojenskými exekucemi („žíznivými soldáty").

Úplná bezmocnost sněmů jeví se v oboru zákonodárném. V Obn. zřízení zem. (tit. IV. čl. 8.) vyhrazuje si král právo všeliké zákony („zřízení“) a práva vydávati a vůbec všechno, co s sebou přináší jus legis ferendae, dodává však, že chce dříve slyšeti své stavy. Zároveň zapovídá král stavům všelikou zákonodárnou iniciativu a dovoluje jen v menších věcech činiti proposice, a to se svolením král. komisařův. Za takové menší věci pokládá Obnov. zřízení i declaratio dubiorum z r. 1638, věci, které se netýkají osoby, výsosti, autority a regálií Jeho Veličenstva.

Často se zabývají sněmy otázkou zemské bezpečnosti. Za XVII. stol. opětují se usnesení, jak se má zakročiti proti zemským lupičům, a zejména proti loupeživým Valachům. Nařizováno, aby vrchnosti před blížícím se jarem daly vysekati na šíř provazce silnice a cesty, a za chytání zbojníků slibovány odměny. Na sněmě r. 1638 mimo to po prvé usneseno, aby bylo najato a vydržováno mužstvo, které by hubilo valašské loupežníky. To jest původ zvláštní moravské instituce národní, t. zv. portášů čili fortášů, portáčů neb portovních. Byla to po vojensku organisovaná horská stráž valašská, která vykonávala podobnou službu, jako dnes četníci. Měla hubiti nejen zločince, nýbrž i hlídati zemské hranice proti Uhrám. Sbor portášů nebýval četný. R. 1638 najato jich bylo 100, za XVIII. stol. a s poč. stol. XIX. nebývalo jich mnoho přes 60. Minula-li potřeba sborů portášských, bývaly rozpouštěny. Jakmile se však nebezpečí objevilo znova, najímány byly opět. Od r. 1717 do r. 1829 chována byla stálá stráž portášská, a to nákladem zemským. R. 1795 zřízeni portáši i ve Slezsku, kdež se zachovali do r. 1827.

Činnost sněmovní týkala se dále věcí poddanských, stavovského úvěru, správy zemského jmění a j. věcí. Opětovně jednalo se na sněmích o záležitosti úpravy sporných hranic mezi Moravou a zeměmi sousedními, Rakousy a jmenovitě Uhrami. Komise za komisí byly zřizovány za tím účelem. Zvláštní komise byly ustanovovány i na zjištění a vyrovnání dluhů zemských. Na sněmě r. 1650 usneseno na zamezení toho, aby zemské dluhy nebyly skupovány lacino a stavům činěny obtíže, že „zemské zápisy“ mohou býti převáděny — mimo dědický nápad — jen s vědomím a povolením král. úřadu, jinak byl postup neplatný. Stavům povolována byla i moratoria na zaplacení dluhův.

Za Josefa II. nebyly sněmy svolávány vůbec. Leopold II. dal stavům ujištění, že budou slyšeni ve věcech zákonodárných, a to dle povahy zákonů buď před jejich vyhlášením nebo po vyhlášce, že stavové smějí podávati proti nim vážné námitky; postuláty panovníkovy, zejména předlohy berní a vojenské, že se budou vyřizovati, jako za dob dřívějších atd. Přes to byl význam sněmu pramalý. Malou útěchou mohlo býti stavům svolení panovníkovo (1807), aby stavové, kteří byli uvedeni do sněmu — nikoli zástupci král. měst — směli nositi uniformu v zemských barvách.

Za druhé pol. XVII. stol. vznikl stálý úřad stavovský, zemský výbor. Již dříve mívali stavové rozličné orgány, které vykonávaly sněmovní usnesení anebo obstarávaly rozličné záležitosti dle příkazu stavovského. Připomenouti sluší zejména stavovské rentmistry nebo kasíry, ředitele a správce zemských peněz, stavovské výběrčí a jiné orgány, jmenovitě stavovského sekretáře a účetního. Kromě toho volívaly sněmy speciální komise čili deputace shora zmíněné. Stálý výbor zemský zřízen byl se svolením královým r. 1686. Skládal se za předsednictví zem. hejtmana z deputovaných všech 4 stavův a měl na starosti domestikální, t. j. zemské záležitosti, hlavně oeconomicum. Přísedící bývali voleni od sněmu do sněmu, od r. 1693 pak na 3 léta. Po uplynutí tří let vystupovala polovice přísedících každého stavu, a noví vstupovali na jejich místo. S poč. XVIII. stol. zamýšlel Leopold I. zrušiti zemský výbor mor. a ponechati jen 4 stavovské zástupce jakožto berní úřad, ale po žádosti stavů zanechal úmyslu svého. Za Karla VI. nařízeno (r. 1713), aby schůzí zem. výboru se účastnili i nejv. úředníci zemští. Na sklonku panování téhož krále (r. 1739) byl zemský výbor nově organisován. Za Josefa II. byl zrušen, a agenda jeho přidělena guberniu. Leopold II. jej však obnovil r. 1791. Všichni čtyři stavové volili do něho po dvou zástupcích na dobu šesti let. Volba musela býti schválena panovníkem. Města zastoupena byla v zemském výboru jedním radním brněnského magistrátu a jedním radním z některého jiného města král. Od r. 1818 však obě místa městských přísedících zemského výboru byla vyhrazena zástupcům král. hlav. města Brna. Pravomoc zemského výboru za Leopolda II. a nástupcův jeho byla nepatrná. Bylať všechna opatření zemského výboru dána pod přísný dozor zemské vlády a dvorské kanceláře. Sebe menší

výdaj mimořádný — i remunerace úředníkům — musel býti předkládán na nejv. schválení.

Obyvatelstvo. Důsledkem bělohorského vítězství připuštěno v zemi jediné náboženství katolické, a preláti povýšeni za stav prvý. Vyšší a nižší šlechta rozdělena bylo jako dříve na dva stavy, ale šlechtických stupňů bylo nyní více. Ve stavě druhém, panském, zavádějí se v zemi německé stupně šlechtické, a činí se rozdíl mezi říšskými knížaty, privilegovanými hrabaty a pány a ostatními panskými rody. „Vojvodové“, praví se v Obn. zřízení z., „mají před knížaty svá místa (sessi) míti a po starších (podle stáří) seděti, a po nich knížata podobným způsobem po starších“. Hned po knížatech přede všemi jinými hrabaty a pány poskytnuto místo, a to všude, jak na sněmích, tak na soudech a v radách i při jiných shromážděních pěti tajným radům a komorníkům (hr. Max. Trautmannsdorfovi, hr. Vil. Slavatovi, p. Adamovi z Valdštejna, hr. Jar. Bořitovi z Martinic a hr. Rombaldovi Collaltovi) a jejich prvorozeným potomkům, a dán jim titul „vysoce urozený“, kdežto ostatní pánové titulováni byli jen „urozený“. Kromě toho povýšeno sedm aristokratů mezi staré rody panské.

Veliké rozdíly byly i mezi nižšími šlechtici. K rytířskému stavu náleželi vedle členů starých rodů jen ti, kdož králem výslovně byli povýšeni za rytíře a vedle toho rytířstvem do stavu byli přijati. Nově nobilitovaným nemělo do třetího kolena psáno býti „urozenému vládyce“, nýbrž jen „slovutnému panoši“. Král vyhradil si však udíleti šlechtictví privilegované, kde nově povýšený byl počítán hned mezi rody staré. Povyšování do panského i rytířského stavu vyhradil si král jakožto jus majestaticum et regale. Plných práv stavovských požívali jen rytíři usedlí (s deskovým statkem). Resolucí Ferdinanda III. ze dne 25. srpna 1650 ustanoveno, že rytíři bez statků mají sice býti installováni (uvedeni do sněmu), a i místo že jim má býti vykázáno, ale na porady a hlasování že se ve smyslu Obn. zřízení z. nemají připouštěti. Ještě níže než rytíři bez statků stáli prostí šlechtici. Od Ferdinanda II. vešlo totiž v obyčej, že udíleny byly erbovními listy četné prosté nobilitace, totiž nejnižší stupeň šlechtictví. Mezi osobami takto nobilitovanými (chudou úřední, bezpozemkovou šlechtou) a mezi měšťany nebylo téměř rozdílu. Pobývali-li prostí šlechtici v městech a byli-li zavázáni tamním

obyvatelům z kontraktu, deliktu nebo quasideliktu, měli dle reskriptu Ferdinanda II. ze dne 3. června 1637 „trpěti právo“ před městským soudem, pobývali-li na venkově a byli-li zavázáni tamním obyvatelům (šlechtě), měli býti žalováni před král. úřadem zem. hejtmanství. Za XVII. stol. rozšířil se také v zemích českých německý obyčej, že králové čeští jakožto císařové římskoněmečtí (zejména Ferdinand II.) odměňovali své věrné přívržence tím, že jim udíleli t. zv. palatinát čili komitivu (větší neb menší), totiž právo vykonávati některá reservátní práva císařská, zvláště právo udílení erbův. Některé rodiny dostaly větší palatinát dokonce i dědičně. Již Leopold I. počal však komitivy omezovati, resp. výkon jejich zakazovati. R. 1681 zapovídala se falckrabím (comites palatini) povyšování stavovská, udělování erbův a čestných titulů, poněvadž jest to jus regale. Josef I. obnovil r. 1708 nařízení, že nobilitace a jiná privilegia udělená falckrabími jsou neplatna. Nařízení tato byla málo platna. Ještě r. 1715 vystupuje Karel VI. proti diplomům a výsadním listům vydávaným falckrabími.

Veliké spory bývaly mezi šlechtici a preláty za příčinou užívání titulův. Otázka tato byla mnohokráte upravována, ale vraceli se k ní stále. Proti těm, kdo neoprávněně užívali nepříslušných praedikátův a stavovských praerogativ, zakročovati měl král. prokurátor, a také jim hroženo pokutami.

Ačkoli po vítězství bělohorském cizincům v zemích českých byly otevřeny dvéře dokořán, žádalo se přece, aby „se habilitovali k zemi“, t. j. aby si koupili deskový statek a byli přijati za domácí obyvatele tím, že si opatří král. svolení, vykonají holdovací přísahu, vydají revers, že se chtějí podrobiti zemským zákonům a právům a požádají příslušného stavu za přijetí, resp. za vykázání místa při sněmě. Požadavek ten uložen resolucí ze dne 26. srpna 1650 i držitelům biskupských lén moravských.

Čtvrtým stavem zůstala král. města, musela však platiti z každého sudu vyčepovaného piva 1 zl. r. (60 kr.) ungeltu čili posudného do král. komory. Značně byla však omezena městská autonomie, a to již r. 1621 tím, že i v mor. městech král. (mimo Kyjov) zavedeni byli, podobně jako mnohem dříve v českých, král. rychtáři, dále tím, že r. 1644 nařízeno odvolávati se na komoru nad appellacími do Čech, že zavedena byla r. 1697 na Moravě česká práva městská, že vzrůstal vliv král. tribunálu,

zem. podkomořího a krajských hejtmanův. Instrukce král. rychtářům vydána byla dne 30. září 1659. Rychtáři měli podle ní prvé místo v městské radě, bděli nad plněním zákonův a nařízení, nad pokojem, řádem a policií, obecním hospodářstvím a hájili zeměpanské výsosti, práv, zájmův a důchodův. Představenými jejich úřady byly král. tribunál a úřad hejtmanský, jakož i podkomořský. Zůstali do regulace magistrátní za Josefa II. Král. podkomoří zemský měl hospodářskou vrchní správu měst a obnovoval rady. Obnova rad děla se ročně (po svolení podkomořího) za dozoru král. rychtáře. Špatné obecní hospodaření a mimo to snaha řemeslnictva a živnostnictva městského přijíti do městské rady byly příčinou, že vláda počala obecní radu stále více omezovati, nejdříve formálně, dozorem nad správou, pak i věcně, změnou vnitřní organisace správní. Podle resolucí z r. 1687 a 1697 měly magistráty král. měst předkládati účty o důchodech obecních zemskému podkomoří, a ten po jejich prozkoumání měl výňatek z nich zasílati panovníkovi. Podle nejv. rozhodnutí z r. 1715 neměly magistráty král. měst bez vědomí zem. podkomoří činiti dluhy ani bez král. povolení zcizovati nemovitosti. R. 1724 zakázáno městským radním spravovati hospodářské záležitosti městské, jež měly býti vedeny zvláštními úředníky. R. 1726 odňata byla podkomořím značná část hospodářské agendy městské, a v král. městech zřízena zvláštní hospodářská ředitelstva (Wirtschaftsdirectorien), spravující obecní jmění zcela nezávisle na městské radě za vrchního dozoru cís. komise hospodářské (Kais. Oekonomie-Kommission) v Brně, dosazené panovníkem. Městská rada pozbyla skoro všeho vlivu na hospodářskou správu městskou a podržela jen správu a soudnictví (publico-politica et judicialia). Za Marie Terezie a jejích nástupců zavedeny byly značné změny v hospodářské správě městské. Za l. 1752—1761 musela města majetek svůj pachtovati, potom dovolena jim vlastní správa pod král. městskou komisí hospodářskou (1761—1773), resp. pod král. městskou administrací hospodářskou (1773—1792) a konečně vlastní správa pod vlivem politických úřadů (do r. 1848).

Za Karla VI. hleděno bylo už také více na kvalifikaci radních. Reskriptem ze dne 12. října 1734 nařízeno, že v král. městech v Brně, v Olomouci, Znojmě a Jihlavě mohou býti za

radní zvoleni jen lidé vzdělaní právnicky. V ostatních král. městech měli míti právníci aspoň přednost před jinými kandidáty. Reskriptem ze dne 19. pros. 1729 ustanovil král, že za městského rychtáře — abstrahendo a turno — má býti zvolena pokaždé na rok nejschopnější osoba z magistratuálův a oznámena panovníkovi na potvrzení. O regulaci magistrátů za Josefa II. viz shora.

Selské obyvatelstvo upadlo za této doby do těžké poroby. Povinnosti sedláků byly značně zvyšovány cizími, do země přistěhovalými šlechtici. Roboty, které ještě za XVI. stol. činily jen několik dní do roka, byly zvětšeny mnohohráte, tak že sedláci robotovali 100—150 dní do roka, ba na některých panstvích robotovalo se po celý týden. Přes to však, že sedláci zadarmo vzdělávali panské čili dominikální pozemky, nechtěla z nich vrchnost ani platiti daní a rozvrhovala je na poddané, a ještě je utiskovala všelijak jinak. Sedláci mohli sice přednášeti své stížnosti vrchnostenskému úřadu, resp. vrchnosti samé, ale obraceli se raději na zemského hejtmana, žádajíce, aby spory jejich s vrchnostmi byly vyřizovány na selských rocích. Procesním řádem ze dne 3. ledna 1659 bylo uloženo král. tribunálu, aby z úřední povinnosti, nečekaje stížnosti poddaných, zakročoval ve sporech jejich s vrchnostmi. Kdyby věc nemohla býti vyřízena po dobrém, měla býti odkázána k „rokům“ před zemský soud, a poddanému měl rovněž z úřední povinnosti dán býti advokát. Sedláci neshledávajíce ani tu pevné záruky, že stane se jim po právu, stěžovali si někdy přímo u panovníka. Když celé obce vysílaly zvláštní deputace ke králi, bylo to zakázáno r. 1660 s upozorněním, že se každý se svou stížností má obrátiti dříve na zem. hejtmanství, a kdyby v poslední instanci stížnost musela býti podána panovníkovi, aby se to dělo advokáty neb agenty zřízenými u král. dvora, nebo jinou osobou, nikoli deputacemi. Za příčinou pozdvižení žerotínských poddaných zakazována byla podle král. nařízení ze dne 17. pros. 1661 srocování, pobuřování a vzpoury selské po krajích, a sedláci odkazováni se svými stížnostmi na pořad instanční: na vrchnost, resp. vrchnostenský úřad, odtud na krajského hejtmana, pak na zemské hejtmanství. Nařízení tato prospívala málo, a proto sedláci stále utíkali do sousedních zemí, jmenovitě do Uher, ač to bylo zapovídáno bez ustání.

Srovnáním s Čechami bylo selské poddanství na Moravě přece trochu lehčí. Záleželo ovšem mnoho na místních poměrech. Rozměry robotní byly na Moravě upravovány teprve za XVIII. stol. Český robotní patent z r. 1680 byl tam zaveden teprve nejv. rozhodnutím ze dne 26. května 1713. Tam, kde robota nebyla dosud ustanovena pevně, byla vyměřena na 3 dni týdně (mimo dobu žní, senosečí, strhání rybníkův a neodkladné práce). Starý patent opakován byl s malými dodatky v novém, uveřejněném na Moravě dne 2. září 1717, v němž se opětně připouštějí stížnosti proti vrchnostem, a to pořadem tří stolic: u kraj. hejtmana, u zem. hejtmanství a u krále, resp. u české dv. kanceláře. Dne 27. ledna 1738 vydán nový patent robotní, platný — jako druhý — Čechám i Moravě. Ačkoli za příčinou robotní nezaváděl větších změn, byl přece malým polepšením poměrův. Bylo důležitou novotou, že krajští hejtmané stali se místní dozorčí instancíeměpanskou nad vykonáváním patentu. Měliť z úřední povinnosti bdíti nad šetřením jeho. Za Marie Terezie zřízen byl na Moravě zvláštní advokát poddanský, který měl za úkol poskytovati poddaným bezplatnou pomoc právní v jejich sporech s vrchnostmi.

Ani po vydání třetího robotního patentu nepřestaly v Čechách ani na Moravě útisky selského lidu, a proto se bouřili sedláci stále. Veliké vzbouření vypuklo zvláště r. 1775. Marie Terezie vydala proto dne 13. srpna 1775 nový patent robotní Čechám, který byl pak rozšířen na Moravu a upraven jen formálně. Vyhlášen tam byl dne 7. září 1775. Znamená veliký krok k lepšímu. Robota ustanovena byla poměrně k dani (kontribuci) poddaného, a kromě toho ponecháno poddaným na vůli, aby se prohlásili v určité lhůtě, chtějí-li na příště vykonávati robotu dosavadní nebo podrobiti se robotě patentem nově vyměřené. Rejstříky robotní tehdy sestavované staly se pak základem robotní výměry do r. 1848, kdy zrušena robota.

Na sklonku vlády Marie Terezie byl učiněn i pokus zrušiti na některých panstvích robotu vůbec. Vrchnostenské pozemky byly totiž rozděleny mezi sedláky, tak že za velkostatky vznikaly jen statky malé, a přestala robota. Za užívání vrchnostenské půdy platili sedláci peněžní dávky. Podle dv. rady Raaba, který zavedl dotčenou novotu nejprve na komorních a býv. statcích jesuitských v Čechách a pak na statcích král. a věnných měst,

nazvána byla tato záměna roboty raabovským systémem čili emfyteutem. Na Moravě zaváděna byla r. 1778 komisí, v jejímž čele byl zemský hejtman Blümegen. Některé vrchnosti přidržely se dobrovolně raabovské soustavy, ale nebylo jich mnoho. Vláda nikoho nenutila na výkup z roboty. Pouze na statcích, jež byly ve správě státní, dle dv. dekretu ze dne 10. února 1783 měl všude býti zaveden raabovský systém. Sedláci, kteří se dotčeným způsobem vykoupili z roboty, nazýváni byli familianty. Od sklonku XVIII. stol. byl vládou podporován také úplný výkup z roboty, resp. vyvazení pozemků z poddanských břemen.

Dalekosáhlý význam ve vývoji poddanských poměrů mělo vydání patentu ze dne 1. listop. 1781, kterým zrušeno bylo osobní nevolnictví selského lidu. Poddaní museli arci i nadále žádati vrchností za propuštění z poddanství, za svolení ke sňatku atd., ale vrchnost musela dáti svolení bez poplatku.

Židé se na Moravě tak rozmohli za XVII. stol., že panovník byl nucen připomenouti r. 1650 stavům, že přijímati židy jest právem jeho regálním, a že tedy židé nebudou nikde trpěni, leč kde byli před 1. lednem 1618. Instrukcemi z r. 1654 a 1659 ukládáno král. prokurátorovi, aby bděl nad tímto ustanovením, jakož i nad tím, aby židům nebyla dávána do nájmu cla, mýta ani statky. Podle usnesení zem. sněmu z r. 1681 měli jen židé, kteří kde sídlili r. 1657, dále býti trpěni, noví však nesměli býti připouštěni. Držba, správa a nájem cel, mýt a statků jim byly znova zakazovány.

R. 1752 vydána byla kontribuční norma mor. židům, a r. 1754 židovský generální policejní, procesní a komerční řád s dodatkem z r. 1763. Na vykonávání těchto dvou řádů zřízena byla v zemi zvláštní král. komise pro židovské kontribuční a policejní věci.

Právní prameny. Zemské právo značně bylo změněno oktrojovaným Obnoveným zřízením zemským z r. 1628 s hlediska, že bylo dobyto odbojné země, a král tedy že má právo měniti ústavu jednostranně. Sepsáno bylo podle zřízení českého z r. 1627, od něhož se liší jen zcela nepatrně. V oboru práva formálního zavedeno soudní řízení římskokanonické — ač nikoli úplně —, a i v právě soukromém přijato částečně právo římské. Pokud běželo o právo veřejné, doplňkem Obn. zřízení byla zemská privilegia, jež Ferdinand II. stavům potvrdil

dne 26. června 1628. Stavové usilovali o opravu nového zem. řízení v duchu zřízení staršího. S povolením Ferdinanda II. uložili král. radům, nejv. zem. úředníkům a přísedícím zem. soudu, aby prozkoumali obě zřízení a, co by pokládali za pochybné, aby přednesli králi na resoluci a deklaraci. Stalo se to ve 22 odstavcích z veřejného práva, ze soukromého ve 117. Poněvadž zatím zemřel Ferdinand II., podala zvláštní deputace své návrhy Ferdinandovi III., který je dal vyříditi dekretem dv. kanceláře ze dne 12. října 1638. Tato declaratio dubiorum byla doplňkem Obn. zřízení zem. Jistou modifikací Obn. zřízení z. byla dále instrukce král. tribunálu ze dne 13. pros. 1636, s doplňujícím výkladem ze dne 29. července 1638. Přes to cítila se potřeba nového opraveného vydání Obn. zříz. z., a to nejen na Moravu, nýbrž i do Čech. Zdá se, že již za XVII. stol. byly také zřizovány kompilační komise pro obě země. Nicméně nedošlo na společné zemské zřízení pro Čechy a Moravu. Když mor. tribunál i po declaratio dubiorum byl ve mnohých otázkách v pochybnostech, učinil u krále dotaz, může-li mor. zemské zřízení doplněno býti deklaratoriemi vydanými král. Českému. Panovník resolucí ze dne 8. června 1650 neodpověděl určitě, nýbrž žádal sám, aby tribunál uvážil věc a podal dobré zdání čes. dvorské kanceláři, mají-li král. české novelly, pokud je lze applikovati na Moravu, býti zavedeny a publikovány na Moravě. Z reskriptů ze dne 15. pros. 1649 a 16. května 1709 jest však vidno, že všechny české novelly nebyly přijaty na Moravě. Podle reskriptů ze dne 6. května a dle patentu ze dne 12. října 1709 byla městská práva prohlášena podpůrným pramenem zemského práva v oboru obligací, ale jen pokud se nepříčila zemskému zřízení. V Čechách uznává se podpůrná platnost městských práv již v Obn. zříz. z. (čl. D 49). Mnohé mezery zem. zřízení vyplňovány byly i právem římským, na něž výslovně odkazují jednotlivé král. reskripty ze XVII. i XVIII. stol.

Resolucí ze dne 30. května 1680 zavedena byla Koldínova městská práva jako subsidiární pramen právní i pro stav městský na Moravě. Reskriptem ze dne 7. června. 1697 pak byla prohlášena v mor. král. městech za zákonník výhradný. Reskriptem ze dne 6. května 1709 rozšířena platnost Koldínových práv na všechna města moravská, tedy i nekrálovská.

Městských práv užíváno i pro sedláky, ač to výslovně předepsáno teprve dv. dekretem ze dne 7. června 1784.

V knížetství Opavském a Krnovském užíváno bylo i po r. 1628 starého mor. zřízení. zem. z r. 1604. Nátlakem Leopolda I., který nechtěl tam trpěti starého mor. z. zřízení, dali stavové opavští a krnovští sepsati návrhy zem. zříz. a předložili je r. 1673. Projekty tyto nestaly se však zákony, i užívalo se v obou knížetstvích i nadále zemských zřízení moravských, obnoveného nebo staršího z r. 1604 s rozličnými změnami.

Za Josefa I. došlo r. 1708 ke společnému „právu útrpnému a hrdelnímu“ pro král. České, markr. Mor. a kníž. Slez., a mělo sepsáno býti i společné právo civilní, ale nedařily se práce kodifikační komise. Za Marie Terezie a jejích nástupců dochází ke společným zákonodárným pracím pro všechny země české a rakouské. Ze zem. zříz. mor., které ve většině svého obsahu bylo zrušeno novými zákony, zůstala do r. 1848 v působnosti jen část týkající se práva veřejného.

Umělecké a vědecké zprávy.

Dva dopisy Františka Palackého.

František Palacký jest nejznamenitějším Čechem moravským za minulého století, zvláště významného svěžím obrozením národu Českého. Každá, byť nepatrná, památka po „Otci národu“ jest nám vzácná a milá, tím více památky písemné.

Laskavostí vdp. děkana Václava Oharka, administratora „Hlasu“, nabyl jsem dvou listů Františka Palackého, nalezených v administrační skříni zmíněného časopisu. Listy týkají se knihovny po mladším bratrovi Františka Palackého, Ondřejovi Palackém. Ondřej Palacký, narozený dne 21. června 1807 (Fr. Palacký v listech svých, V. J. Nováčkem vydaných 1898 a 1902, nazývá bratra stále „Andresem“), štědře podporovaný slavným bratrem starším, počal r. 1826 studovati medicinu na Pražské universitě, ale onemocněv, nechal lékařství, po radě bratrově odebral se do Prešpurka a zabýval se evang. theologií a řečmi orientálskými; měltˇ, jak píše bratr František, pamět vynikající. Býval po dlouhá léta vychovatelem a zbytek

životní trávil klidně jako soukromník v Zubří u Rožnova, bydle u neteře své (dcery bratra Jana, nejmladšího bratra Františkova a fojta zuberského) na čísle 296. za školou v domku o poschodí, jemuž říkají „na Petrohradě". Zemřel dne 9. června 1871, o pět let dříve nežli věhlasný historiograf. Byl dobrodincem lidu zuberského, a zůstala po něm pěkná knihovna, jíž se zabývají oba dotčené listy Františka Palackého, poslané p. Václavovi Klímovi, učiteli v Rožnově (za let 1862—1874), jehož jako uvědomělého a vzdělaného vlastence historiograf doporučil za učitele obci Rožnovské, která r. 1861 ke dvěma třídám veřejným zřídila třetí třídu soukromou.

František Palacký dle prvého dopisu ze dne 2. listopadu 1871 poslal p. uč. Klímovi 300 zl. r. č. na zakoupení knihovny bratrovy a žádal zároveň za poslání listů bratrovi Ondřejovi posílaných. O knihovnu také vyjednával s p. Čenkem Janíkem, továrníkem, starostou rožnovským (1867—1874) a poslancem zemským (1871—1874). Snad nemoc Janíkova zavinila odklady s knihovnou a velikou nevoli Palackého. Proto v listě druhém ze dne 22. března 1872 psal p. uč. Klímovi, aby mu vrátil poslaných 300 zl., a doložil: „. . . . já vytrhnu z paměti své celý Rožnov — však ne Vás, ani některé jiné tam pány, — a nebudu žádati ani knih ani psaní Janíkovských více."

Věci se ovšem později vyjasnily na dobré; neboť za své poslední cesty na Moravu v červenci r. 1873 (viz pojednání Fr. J. Koželuhy: feuilletony v „Mor. Orlici" dne 3.—26. srpna 1873, pak o sobě, vzpomínku Leandra Čecha v pamětním listě „Morava svým Maticím" r. 1897 a zprávu dra. Frant. Kameníčka (Poslední cesta Palackého na Moravu roku 1873) v „Památníku na oslavu stých narozenin Františka Palackého") František Palacký, veškerým národem velebený a milovaný, pobyl v Brně, Hodslavicích, Valašském Meziříčí, Rožnově, Zubří, Frenštátě, Hranicích, Přerově a v Olomouci. V úterý dne 22. července přibyl do Rožnova o páté hodině odpolední, a o 6. hodině „zazpívaly slavnostní kantátu školní dítky, vedené učitelem V. Klímou, což Palackého zvláště mile dojalo". Ve středu pak dne 23. července „prohlídl si továrnu na bílení pana Čeňka Janíka, starosty města, školní budovu a Občanskou knihovnu, kde se zapsal do pamětní knihy". Poznáváme z toho, že se Palacký smířil s Rožnovem i s p. Č. Janíkem úplně a nenaléhal více na koupení knihovny po bratrovi. Téhož

dne ještě (totiž 23. července) podíval se Palacký do Zubří, aby navštívil nejmladšího bratra Jana ještě žijícího (zmínka o něm v listě prvním), a divil se, že bratr nebydlí již na fojtství (které otec Jiří Palacký koupil r. 1829 a které jest nyní majetkem obecním), nýbrž v obyčejné chalupě. Jan Palacký, oženiv se s katoličkou Barborou Divínovou, měl 9 dítek a stálý nedostatek. Šlechetný bratr František dával fojtovi ročně 140 zl., ale nezachránil fojtství rodu Janovu. Palacký prohlédl si tehdy dům „na Petrohradě", aby uctil památku zemřelého bratra Ondřeje.

Přičiněním starosty rožnovského p. Čeňka Janíka zůstalá knihovna Ondřejova byla přenesena do Rožnova, a zřízena z ní „Národní knihovna", která (dle svědectví rodáka rožnovského p. odb. uč. Čeňka Kramoliše) byla chována v nové budově školní, v přízemí na pravo vchodu školního. Když knihovna neměla místa ve škole, byla odstěhována na faru a stala se hlavním základem knihovny farní. Několik knih poučných dáno do knihovny učitelské.

Oba listy Františka Palackého jsou psány pevnou rukou, známým písmem drobným a velmi úhledným. Podáváme oba listy úplně věrně s interpunkcí i s vlastním pravopisem historiografovým, vyznačujícím všechny listy a díla, jakož hlavně také klassické „Dějiny národu Českého v Čechách i v Moravě".

První list p. uč. Václ. Klímovi zní:

w Praze, 2 listopadu 1871.

Mnohowážený pane!

Wčera když sem práwě dopsal byl příležitá dwě psaní, jedno p. Janíkowi, druhé bratru mému Janowi, došel mne welewítaný dopis Wáš ze dne 31 října, oznamujíc, že náwrh můj ohledně bibliotheky mého bratra Ondřeje w Rožnowě přijat jest, a že také nadíti se mohu splnění druhé žádosti mé, co do psaní mých někdy témuž bratrowi zaslaných. Tudíž změnil sem poněkud aumysl swůj, a maje poslati Wám plnomocenstwí notářem powěřené, umínil sem přidati hned 300 zl. na kaupení bibliotheky bratrowy, aby wěc ta beze mnohých dalších okolkůw ukončiti se dala. Prosím tedy Wás, abyste připojených zde *300 zl. r. č.* odewzdal kam náleží a uwázal se co nejdříwe w úlohu, přijmauti k sobě a doprawiti ke mně knihy dotčené. Připojuji k tomu zwláštních *10 zl.* na zaprawení nákladu, který již učinil ste za mne při saudu, na kolky, na opis katalogu knih a t. p. Bedny wšak (dostatečně pewné)

a doprawa knih do Polomi a jiné takowé wydání ať se platí ze summy kterau za knihy wůbec podáwám. Dle dokázané mně již mnohonásobně ochotnosti Waší naději se, že wyřídíte brzy záležitost tu celau šťastně a zaslaužíte si tím wětší wděčnost ode mne. Příležitá psaní p. Janíkowi a bratru Janowi prosím že odewzdáte také na místa swá, ačkoli bych je dnes již poněkud jinak byl postawil, kdybych je znowa psáti měl. S p. Janíkem bohdá že se ještě udobříme.

Co do knih, které wedle Naučného Slowníka pro knihownu Waši wybrati si máte, já newím jiné porady, nežli abyste z čísel katalogu 1417 - 1481, ježto pod nápisem „Česká díla" uwedena jsau, a ze kterýchž já jen čísla *1419* (bible česká, nowý zákon r. 1601) a *1472* (Hlasy wlastencůw r. 1832) pro sebe míti chci a sobě wymiňuji, z ostatních všech těch čísel, prawím, můžete wybrati pro sebe dle libosti asi polowici jich, které Wám se nejlépe hoditi a zdáti budau, a čeho nechcete, wložiti do beden pro mne. Sáhněte do toho bez ostýchaní a nebojte se, žebych já za to mrzeti se mohl. Jakož wůbec knihowna ona, wedle několika wzácných čísel, mnoho takořka smetí w sobě obsahuje, tak zejmena ona „česká díla" neprawím žeby špatná byla, ale zde w Praze máme jich krom toho dosti, a byloby zbytečno woziti je jako dříwí do lesa.

Konečně prosím Wás, abyste bedny s knihami na železnici adresowali do Prahy ne na mé jmeno, ale pro „České Museum", jehožto auředníci již o této wěci zprawení jsau a knihy ty pro mne přijmau. Já zajisté w domě a bytu swém nemám dosti místa pro tak weliký přírostek knihowny a chci mimo to ponechati Museum, cokoli ono z těch knih potřebowati moci bude.

W naději, že mi brzy opět dáte wěděti o dalším pořízení záležitosti této, zůstáwám se wší šetrností

Wáš

ochotný slauha
Frant. Palacký

Druhý dopis zní:

w Praze dne 22 března 1872.

Milý pane Klímo!

Poznáwám již, že Wáš pan Janík semnau jen pauhé posměchy sobě tropí. Dne 25 Nov. m. r. telegrafowal mi, že přijeda z Uher domů, odešle mi biblioteku a psaní sám. „Klimowi (prý) nemohu wyhowět; písebně obšírně". Ale nadarmo čekal sem na psaní od něho jakékoli až podnes. Potom 9 Jan. b. r. telegrafowal mi opět: „Jak pozdrawím, což brzy bude, wyřídím Wašnosti wše k spokojenosti. Uctiwé poručení." Ale od té doby mlčí, jakoby ho nebylo; jeli pořád ještě w nebezpečí žiwota?

Dne 2 Nov. m. r. poslal sem Wám, pane, 300 zl. na kaupení biblioteky bratrowy, ana summa ta w každém ohledu přiměřená i slušná býti se zdála. Abych tedy učinil brzy konec, nemohu než Wás žádati, abyste mi co nejdříwe wrátil peníze Wám poslané, a pak já wytrhnu z paměti swé celý Rožnow — wšak ne Wás, ani některé jiné tam pány, – a nebudu žádati ani knih ani psaní Janíkowských wíce.

Dejte mi, prosím, co nejdříwe odpowěd, a buďte přeswědčen, že nepřestanu Wám býti ochotným sluhau

Fr. Palacký

Za informační zprávy uctivě děkuje podepsaný příteli p. odb. uč. Č. Kramolišovi. *Fr. J. Rypáček.*

Z Kommisse na vydávání historických pramenů moravských. Redaktor kommisse Dr. B. Navrátil podal dne 13. listop. 1907 zprávu, že po ustanovení poslední porady zjednal dovedné kopisty pp. Václava Lívu a Václava Chaloupeckého z Prahy, kteří již pilně pracovali po celé prázdniny a budou pracovati o prázdninách velikonočních. Na stálou práci nelze dostati kopistů, poněvadž jsou kandidáty professury, kteří chvátají se zkouškami. Kopisté opsali v Kroměříži v arcib. archivě Listy biskupa Marka Kuena, a to nesignovaný kopiář z r. 1556 a signované kopiáře I. z r. 1559, II. z r. 1560 a III. z r. 1561. Opisy ad verbum jsou uloženy u redaktora kommisse Dra. Navrátila v Brně. Poněvadž „Listy“ je třeba doplniti „Odpovědmi“, vykonal Dr. B. Navrátil za tím účelem mnoho cest a prozkoumav vhodné dokumenty, opsal je v místodržitelském a v kapitulním archivě v Praze, v archivě c. k. ministerstva finančního ve Vídni a v městském i v kapitulním archivě v Olomouci, o čemž podal podrobnou zprávu písemní. Zpráva jeho bude otištěna v Časopise Matice Moravské.

Sekretář Dr. Šujan oznámil, že J. Ex. nejdp. kn.-arcib. Dr. F. S. Bauer přípisem ze dne 13. ledna 1907 poukázal kommissi na první 3 léta 3000 K roční podpory od započetí práce a dále projevil ochotu „povolovati od případu k případu, čeho si kommisse z arcib. archivu v Kroměříži přáti bude“.

Zemský výbor po delším jednání rozhodl dne 16. května 1907, aby Matice Moravská dohodla se o vydávání pramenů dějepisných s archivem zemským. Přičiněním řed. Dra. Kameníčka stala se dohoda, co má vydávati Matice a co zemský archiv.

Dále sekretář podává zprávu, že Dr. Breitenbach začal práce své v arcib. archivě v Kroměříži již v červnu 1907, pročež byla kommissi vyplacena podpora 1500 K J. Ex. nejdp. knížetem

arcibiskupem. Jak daleko pokročily práce Dra. Breitenbacha, podá písemnou zprávu sám.

Pokladník prof. Rypáček podal podrobný obraz příjmův a vydání kommisse. Z 1500 K vydáno 987·17 K. Zbytek jest uložen v záložně.

Kommisse přijala vydání „Listů moravských buditelů“, jež do tisku připravil prof. Jan Kabelík v Praze. Dále „Listy Klácelovy“, jež sebral a vydá Dr. St. Souček. Zvolen tříčlenný výbor: předseda Dr. Kameníček, redaktor Dr. Navrátil a prof. Kalina, by vypracovali „Řád“, dle něhož by vydávány byly nabídnuté publikace.

Sekretář Dr. Sujan poprosil, aby funkci jeho přijal některý mladší člen. Učinil tak prof. T. Kalina. Také redaktor prof. R. Dvořák požádal, aby prof. Kalina vstoupil do redakce místo něho. Stalo se. Potom porada byla skončena.

V Brně, dne 13. listopadu 1907.

Dr. Frant. Šujan,
t. č. sekretář.

Literatura.

Čechy po Bílé hoře. První díl: Vítězství církve. Centralism. Stran 633 a XIV. — Druhý díl: Probuzení. K federalismu. Stran LVII a 645. Napsal Arnošt Denis, prof. na Sorbonně. (1901). Se svolením spisovatelovým přeložil a poznámkami opatřil Dr. Jindřich Vančura. V Praze u Bursíka a Kohouta 1904 a 1905.

„Úkol byl těžký, a znám všecky nedostatky svého díla. Jest to první pokus o úplné dějiny moderních Čech . . .“ Tak píše Denis. A přece pokus vykonal tak stkvěle, jak na ten čas nedovedl jiný historik český. Velikými svými pracemi o dějinách českých Denis dovršil dílo nejznamenitějšího dějepisce českého Fr. Palackého. Vzorná práce rozvrhem a roztříděním, duchaplná obsahem a velmi poučná osobními názory autorovými, zvláště čtenářům, kteří jako vůdcové stanuli v popředí boje za ideály národa Českého. Dotčené dvě knihy Denisovy měl by míti každý politik český nejen na svém stole, ale — a to především — v hlavě a pak by za kritických okamžení zajisté věděl lépe, co jest do-

sažitelno a kde se přestřeluje. Syn velikého národa, který po staletí byl v čele civilisace evropské, obral si za životní úkol vylíčiti nestranně a pravdivě, se všemi přednostmi a hlavně se všemi vadami staleté boje malého národa Českého za svéprávnost, ba za pouhou existenci. Svět neznal bojiště českého; Denis otevřel Evropě okno do Čech, a v tom vidíme velikou zásluhu jeho. Této služby nemohl nám vykonati ani Němec ani Slovan tak účinně, jak to vykonal Francouz, nepředpojatý, spravedlivý a upřímný. Čerpal z hotových prací, starších i novějších, vybral vše, co nalezl hodného pozoru, ale vložil do díla celou svou duchaplnost francouzskou a eleganci. Vyhrotil na odiv světu nejdůležitější dějinné episody ze staletého boje česko-německého, z mohutných zápasů náboženských i politických. Neutápí se v maličkostech ani podrobnostech, nýbrž bravurními konturami kreslí linie úpadku a vzmachu české duše, proti těm, kteří odnímali jí vzduch a popírali právo na život vůbec, tím více na život samostatný. Není mnoho příkladů, kde by byl vložil historik tolik trpkostí a výtek do práce vědecké, jako Denis do díla tohoto, jež psal se zápalem pro malý národ, který si byl oblíbil nade vše a jehož dějinám zasvětil život svůj. A přece národ Český nemůže, než s povděkem vzpomínati vždy péra jeho, jež by se bylo raději zřeklo práce, než by se uchýlilo od přesvědčení a vzdalo se odvahy pověděti trpkou pravdu otevřeně, třebas nejvýše jemně a nejméně bolestně.

Těžiště práce Denisovy shledáváme ve století 19., kde mistrovsky odhalen světu zázrak českého probuzení a zápas za rovnoprávnost.[1]) Bylo to pravé slovo, jež vyřkl Denis: Nikoli boj za nadpráví, nýbrž za naprostou rovnost v soustátí, jemuž národ Český dodává síly, lesku a bohatství. Tím nemá býti řečeno, že ostatní oddíly knihy D. jsou méně cenné. Již kapit. druhá (absolutism katolický) čte se jako velkolepé drama, zarývající se do duše čtenářovy přímo ohnivým líčením běd a utrpení národa Českého za to, že miloval svou vlast a bojoval za volnost víry a svědomí. Neméně virtuosní jsou místa o úpadku stavovství a útiscích i snahách robotného lidu selského. Tu věříme rádi, že Denis pracoval o tomto díle téměř po 30 let. Neníť historikem, který kompiluje, ale který stráví látku do posledního odstínu

[1]) Na to ukázal již dv. rada prof. Goll.

a vtiskne větám ráz svého přebohatého a hlubokého ducha. A zřídka kdy sesnoubil se ryzí subjektivism se snahou po nestrannosti a spravedlnosti, dáti každé straně, co jí náleží, jako v díle tomto, v němž lidskost jeví se v podobě nejušlechtilejší.

Dílo Denisovo, překrásné a cenné samo v sobě, získalo neobyčejně prací překladatelovou. Professor Vančura, veliký ctitel a obdivovatel Denisův, náleží k nejlepším historikům českým, který třebas nepsal mnoho, ovládá látku téměř suverenně. Svědčí o tom stať o Denisovi, do které vložil tolik cenných a hlubokých pravd, že podobných statí nalezne se málo v české literatuře dějepisné. Přeložil obě veliké práce Denisovy: „Fin de l'indépendance bohêm“ (Konec samostatnosti české), vydaný o dvou svazcích roku 1890, a „La Bohème après Montagne Blanche“ (Čechy po bitvě na Bílé hoře), jež vydány autorem roku 1901, a nejen přeložil správně a dokonale, ale doplnil četnými poznámkami a přídavky jak v textě, tak zvláště v poznámkách, které jsou cele dílem jeho a mají úplností svou a připojenými výklady takový význam, že český překlad můžeme pokládati za dílo dvou autorův, výtečně se doplňujících. Práci Vančurovu dovede oceniti jen, kdo zná prales prací a prácíček, z nichž utkáno jest pásmo vypravování Denisova, kdo bedlivě sleduje dějepisnou bibliografii českou i německou a dovede rozlišovati býlí od cenného materiálu. Výklady a doplňky Vančurovy pod čarou tvoří mnohdy rázovité a vědecké stati, jimiž práce získává všestranně a stává se teprve dokonalou rukojetí.

Denis napsal Dějiny Čech. Morava jest zúčastněna pranepatrně; ale i to, co týká se země této, dostačí, abychom byli Denisovi povděční, že pověděl bratřím v Čechách, kterak často chybovali, když chtěli násilím, aby Morava šla vždy slepě za nimi a s nimi. Čechové měli se postarati napřed o jednotu duševní, a potom by jim byla padla do klína jako zralý plod také součinnost politická. Denis plným právem uznává veliký význam Moravy pro národ Český, jako neméně lituje ztráty půltřetího millionu Slovákův uherských. Historism a politikářství nestačí vždy, třeba přidati značnou porci diplomacie a případné taktiky. A Čechové byli vždy více historiky, méně politiky, ještě méně diplomaty a nejméně taktiky.

Není možno souhlasiti úplně s hlediskem Denisovým v otázce českého práva státního. Jest pravda, že čeští politikové

nevěděli si vždy rady se státním právem. Bylo jim dosti často — a snad podnes — z mnohé příčiny pojmem mlhavým a nejasným, nedovedli z něho vyvoditi přesného obrazu, jak by si představovali úpravu státoprávního postavení svého k ostatním historickým skupinám rakouským, s nimiž je svázal osud, ale přes to jest asi příliš odvážno i dnes tvrditi, „že státní právo bylo vůbec postaveno v popředí, jen aby zachránilo národnost českou před cizím pohlcením; od chvíle, kdy není již třeba obávati se toho pohlcení, důležitosti jen podřízené jsou prostředky, jimiž se zabrání možným novým útokům nepřátelským“. Zde se trochu zastavíme. Zdá se, že Denis buď dosti nerozumí našemu právu státnímu přes hluboké studium, jež věnoval naší minulosti, nebo dal se svésti okřídlenými slovy některých politiků českých, kteří ve slabé chvíli, z důvodů zajisté nedosti věcných bagatelisovali naše české právo a házeli do žita. Každý politik by měl věděti, že nelze uvésti do života a uplatniti státoprávní pergameny české plnou měrou za našich dnův v soustáti rakouskouherském, jako nelze žádati, aby obnoven byl na př. starý stát stavovský; tolik jest však jisto, že ony staré pergameny české, které nejsou horší na př. uherských, nepozbyly ani nyní ještě velikého významu pro malý národ náš, který hlavně těmito pergameny může uplatňovati právo nejen na pouhou existenci svou, nýbrž — a to hlavně — na určitá práva a na kus samosprávy v rámci trvajících poměrů, jak se vyvinuly v říši, ve které žijí Čechové. Kdyby nebylo bývalo povstání českého a více než dvoustoletého zakrnutí národa, přikládal by se těmto pergamenům posud význam značný, zajisté takový, jaký se přikládá pergamenům jmenovitě uherským. Jen energií a houževnatým bojem, kterého Čechové kdysi byli schopni, přestanou následky katastrofy bělohorské, jako byly smazány následky povstání Emericha Tökölye a porážky világošské v Uhrách. Oč běží, jest, aby uvedeny byly staré pergameny Českého národu do souhlasu s novou dobou, a aby se vymezilo přesně, co ze starých práv obstojí za nových poměrů nynějších a co nutno vyřaditi. To se u nás neví posud, jako se to nevědělo roku 1848, 1867 a 1871 a vůbec vždy, když běželo o stipulaci historických práv jednotlivých národností na půdě říše rak.-uherské. Kdyby dnes řekla vláda: Načrtni, národe Český, vhodnou ústavu foederativní, sotva by se dovedlo více, než učinil Fr. Palacký ve svém známém náčrtku pro ústavní výbor

říšského sněmu kroměřížského roku 1848. Denis právem vytýká Palackému, že žil více před rokem 1526, nežli za 19. století, a právem bylo by lze obdobně vytknouti nyní učencům a badatelům našim o historii, že většinou směle přeskakovali dobu pobělohorskou a utápěli vtip a síly své duševní v dobách starších a slavnějších. Bylo v tom mnoho samolibosti, ač se mělo věděti, že na úvahu nutno bráti vše, i to, co následovalo po době poslední samostatnosti české za 16. a počátkem 17. století, a dle toho upravovati na nových základech poměr Českého národa k národům ostatním v této říši. Chybou bylo by, odhazovati státní právo české jako dobrý kdysi prostředek na obranu, naopak nutno propracovati je a zmodernisovati, aby bylo schopno života i za poměrů změněných a valně jiných. Jest zbytečno a skoro marno, chtíti uplatniti státoprávní názory v centrálním parlamentě vídeňském, který může národu Českému za změněných poměrů prokazovati docela dobré služby, ale tím větší důraz dlužno klásti na instituce, které jsou přímým pokračováním bývalého pořádku zemí českých, totiž na zemské sněmy, které dnes nejsou ani stínem toho, čím byly kdysi. Pro takovou úpravu Rakouska nelze hledati nikde vzory mimo říši (ani ve Švýcarsku), nýbrž jen ve starých pergamenech z minulosti národů rakouských. Že Maďaři uměli v nich dobře hledati a jich neodhazovali nikdy, dosáhli vymožeností tak cenných, že by se jimi národ Český spokojil na výsost, ba nikdy ani nežádal tolik. — Denis velmi dobře ukazuje cestu národu Českému k podobným vymoženostem slovy, jimiž končí své monumentální dílo, že Čechové „mají tvrdé hlavy a smělá srdce. Přežili nejhroznější zkoušky a nezahynuli . . .; dokázali, že odvaha jejich nebojí se žádné oběti, jde-li o obranu práv jejich . . . Žáci Komenského dovedou, bude-li toho potřeba, státi se opět bojovníky Žižkovými.“ Dejž Bůh, aby měl Denis pravdu! Zdá se mi, že nás přeceňuje.

Dílo Denisovo jest již plná dvě léta ve vzorném překladě přístupno české veřejnosti. Že dnes teprve upozorňujeme na ně, má svou příčinu v tom, že shledáváme k tomu dobu zvláště příhodnou. Jen čtěme bedlivě, a vybírejme si z rad v něm obsažených hodně naučení pro přítomnost i budoucnost. Sebe delší referát byl by slabou náhradou díla, za něž nemůžeme býti svému příteli francouzskému ani dosti vděčni. *Kameníček.*

O vlastnickém právu ku král. hradu Pražskému. Za poslední doby rozvířila českou veřejnost otázka nápravy nesprávného vkladu vlastnictví ku král. hradu Pražskému do desk zemských. Počátky hnutí toho sahají několik let nazpět. Již v sezení sněmu království Českého dne 25. července 1902 podal poslanec dr. Miroslav Stránecký návrh resoluční, aby zem. výboru bylo uloženo, prozkoumati právní stav českých statků komorních či korunních a podati zprávy o výsledcích tohoto zkoumání; ale návrh nebyl sněmem vyřízen, a když byl sněm uzavřen, stal se bezpředmětným. Otázka dostala se znovu na přetřes, když v říjnu r. 1905 Dr. Ladislav Macháč napsal do „Pokrokové Revue“ stať „Kdo jest vlastníkem král. hradu Pražského“ a když se zároveň dověděla veřejnost, že panovník daroval Klaarovu ústavu slepců tak zv. starý ravelín při tomto hradě. V listopadu 1905 usnesl se okresní výbor v Jaroměři požádati zem. výboru, aby „vymohl pro království České držbu i knihovní zápis král. hradu Pražského, vloženého do desk zemských pro c. k. dvorní erár.“

Potom uloženo usnesením zem. výboru království Českého ze 17. ledna 1906 professorům čes. university v Praze, dvor. radovi prof. dru. Stupeckému, dru. Jos. Kalouskovi, dru. Jaromírovi Čelakovskému a dru. Bohuši baronu Riegrovi, aby se vyjádřili o tom, komu přísluší právo vlastnické na král. hrad na Hradčanech v Praze, zdali dnešní vklad práva vlastnického pro c. k. dvorní erár v deskách zemských se srovnává se skutečným stavem právním čili nic a které kroky nutno učiniti za účelem opravy tohoto vkladu. Vyzvaní rozdělili mezi sebe úlohu tím způsobem, že prof. dr. Kalousek převzal zpracování vnějších dějin dotčeného hradu, prof. Rieger všeobecné zodpovědění otázek předložených a prof. Čelakovský pragmatické zpracování historicko-právního materiálu z doby předhabsburské, prof. dvorní rada Stupecký pak podání dobrého zdání o krocích, které nutno učiniti se stanoviska právního.

Výsledkem tohoto vyzvání byla nejprve práce dv. rady prof. Čelakovského: Hrad Pražský a majetková práva k němu do r. 1526. (Zvl. otisk ze „Sborníku příspěvků k dějinám král. hl. města Prahy“), která vyšla na podzim roku 1906 nákladem městské obce Pražské. I chceme čtenářstvu nejprve podati stručný rozbor této práce. Táž podává pragmatický vývoj

právních poměrů královských statků v Čechách vůbec a královského hradu Pražského zvláště za doby předhabsburské do r. 1526. — Po krátkém úvodě líčí se právní poměry král. statků za nejstarší doby až do konce 13. stol. Tenkráte nebylo dle autora v Čechách, jako v jiných státech evropských, rozdílu mezi soukromým jměním panovníkovým a jměním státním. Panovník pokládal se stejnou měrou za vlastníka celého rodinného jmění rodu panujícího, jakož i jmění fiskálního a nebyl nijak obmezen v právě disposičním o tomto jmění. Tak pokládal se také Pražský hrad královský za vlastnictví knížete a krále Českého. Teprve rozervané poměry na konci 13. a začátkem 14. stol. vyvolaly nutnost nové konstrukce právních poměrů král. jmění, která měla je chrániti před svémocným zcizením. — Toto upravení, na němž měli zájem netoliko panovníci, ale aspoň za této doby i stavové, nalezlo — znenáhla již dříve byvši připraveno — své dokonalé úpravy již za vlády Karla IV., který pojem „královské koruny“ a „korunních statků“ zavedl z Francie do Čech. „Královská koruna“ značí v tomto ve Francii vyvinulém významě personifikované království jako osobu právnickou od dočasného krále rozdílnou, a tato poslednější byla vlastnicí tak zvaných statků korunních, které byly nezciziteIné. Tyto pojmy byly ustanoveny proslulou „Majestas Carolina“, kde byl vytčen seznam nezcizitelných hradův (11) a měst (19). Kromě toho bylo tam jmenováno 14 hradův a 13 měst, které mohly býti zastaveny na 10 let na nutnou potřebu král. Milosti. Ačkoliv král. hrady na Hradčanech a Vyšehradě nebyly jmenovány v tomto seznamě, jest přece, jak autor uvádí správně, nepochybno, že náležely k hradům nezcizitelným, ježto se nezcizitelnost jejich jako sídel královských, s jejichž držbou dle staré tradice byly dokonce spojeny držba i ztráta trůnu, rozuměla sama sebou. To bylo snad také příčinou, proč jich Karel IV. nejmenoval v seznamě nescizitelných hradů; jest však také možno, že, jak míní Čelakovský, slovem „urbs Praga“ (město Praha) rozuměly se všechny součásti jeho. Každý král Český musil slíbiti přísahou korunovační, že nebude zcizovati z těchto korunních a domaniálních statků ničeho. Ani stavové neměli práva svoliti ke zcizení takovému. Maj. Carolina musila sice býti odvolána, Karel IV. však dovedl zásadám v ní vysloveným o statcích korunních zjednati platnost jiným způsobem. — V rozervaných

poměrech po smrti Karla IV. pozbyly sice tyto zásady prakticky platnosti, ježto dokonce i „Pražský hrad“ na delší dobu přišel do moci pánův a tak koruně byl odcizen, ale byly zase uplatněny, když se král. moc povznesla k síle dřívější; zcizené statky korunní se ponenáhlu vykupovaly, a králové Ladislav Pohrobek majestátem ze dne 1. května 1453 a Jiří z Poděbrad majestátem ze dne 15. května 1461 slíbili stavům opětně neodcizovati ničeho od čes. koruny, při čemž pojmy „česká koruna“, „král. komora“ a „království“ byly identické. A zrovna za Jiřího z Poděbrad, který měl veliké jmění rodinné, doznal plnou měrou platnosti rozdíl mezi jměním rodinným panovníka, které přecházelo na dědice jeho, a mezi důchody a statky královými, které měly přejíti na jeho nástupce na král. trůně českém. — Za doby Jagellonské vyvinul se pojem „české koruny“ také ve smyslu „českého státu“, přes to však byl král. hrad v Praze uznáván vždy za král. statek. Ano král Vladislav dokonce, chtěje si utvořiti správce král. hradu pražského na sobě závislejšího, než jím byl stavovský purkrabí pražský s nadřízeným nejvyšším purkrabím pražským, roku 1484 utvořil úřad hejtmana král. hradu v Praze. Důležitý za této doby jest majestát ze dne 16. června 1471, kterým se král Vladislav zavázal stavům, že nebude vůbec zcizovati statků korunních, a majestát ze dne 12. list 1499, ve kterém se týž král zavázal stavům, že nebude ani zastavovati ani zcizovati korunních statků bez svolení země a že i za případu takového svolení vykoná zcizení jenom na potřebu zemskou. Rozdíl mezi oběma listy majestátními jest, že dle prvního bylo zcizení statků korunních zapověděno vůbec, zastavení však se mohlo díti bez obmezení, a nebylo k tomu třeba svolení země, dle druhého však netoliko zcizení, ale i zastavení statků korunních bylo dovoleno jen za případů výjimečných a obé jen se svolením země a „pro potřebu zemskou“. Korunními statky byly tehdy všechny královské statky kromě spadlých odúmrtí, jež mohl král volně zcizovati. — Zvláštní postavení mezi korunními statky zaujímal král. hrad Pražský, který nepochybně za doby Jagellonské nutno pokládati za nezcizitelné a nezastavitelné jmění královské, jež věnováno bylo účelům král. dvora. Za doby stavovské oligarchie snažili se sice oba vyšší stavové dostati hrad Pražský do své moci, což se jim podařilo na nějaký čas,

a do tak zv. smlouvy Svatojakubské r. 1508 pojali ustanovení, že r. 1484 zřízený král. hejtman Pražského hradu musí se za nepřítomnosti krále mimo zemi říditi nejvyšším purkrabím, a že jest této podřízenosti zbaven toliko za nepřítomnosti královy, ale majestátem z roku 1513 bylo na žádost král. měst s Prahou v čele prohlášeno toto ustanovení sv.-Jakubské smlouvy neplatným, a karakter král. hradu Pražského jako nezcizitelného statku korunního zaručen nově. Tento majestát narazil na odpor vyšších stavů, kteří učinili jeho uskutečnění na delší dobu nemožným, ale roku 1523 došlo konečně ke kompromissu mezi oběma názory, při němž dle názoru spisovatelova zvítězilo stanovisko městského stavu, čemuž nutno přisvědčiti. Pražský hrad byl uznán za „svobodné sídlo království", a ustanoveno, že hejtman hradu Pražského jest podřízen králi, resp. za nepřítomnosti jeho místodržiteli, nejvyššímu hejtmanovi království Českého.

Na základě líčeného vývoje dospívá spisovatel k závěrečnému úsudku, že král. hrad byl za doby předhabsburské nezcizitelným a nezastavitelným vlastnictvím české koruny, která za doby, v niž král. trůn byl obsazen, značila dle spisovatele personifikaci král. důstojenství jako samostatnou od dočasného krále se lišící právnickou osobu a jen za doby uprázdnění trůnu královského značila stát, jehož jménem král. hrad za doby sedisvakance byl spravován pro budoucího krále nejvyšším purkrabím prostřednictvím podřízeného zámeckého hejtmana.

Ostatní znalci zem. výborem vyzvaní podali své dobré zdání ve druhém spise nadepsaném: O král. hradě Pražském. Dobrá zdání, jež podali zemskému výboru království Českého professoři Čelakovský, Kalousek, Rieger a Stupecký; spis vyšel na jaře r. 1907 v „Knihovně sborníku věd právních a státních" nákladem Bursíka a Kohouta jako svazek zvláštní. Spis tento neobsahuje dobrého zdání dvor. rady prof. Čelakovského, jež, jak uvedeno již shora, bylo vydáno samostatně, nýbrž jen dobrá zdání ostatních 3 znalcův a pak společné vyjádření všech.

Spis zahájen statí prof. dra. Jos. Kalouska „Stručný přehled dějin hradu pražského" (str. 1.—61.), v níž s nevšední pílí zpracovány jsou zevrubně dějiny staveb a jednotlivých částí nyn.

hradu i jejich oprav; zjišťuje se co možná přesně, jakým nákladem byly stavěny.

Hlavní však tresť druhého spisu tvoří stati prof. Bohuše Riegra, z nichž první nadepsána jest „O českých královských a korunních statcích“ (Obecný přehled právního vývoje str. 63—138.). Ve stati té probírá na slovo vzatý, bohužel předčasně zesnulý autor způsobem podivuhodně jasným vývoj českých statků korunních ve 4 hlavních periodách: 1. do r. 1526. 2. Od r. 1526 až do r. 1740. 3. Od r. 1740 až do r. 1848. 4. Od r. 1848. V první periodě opírá se o materiál v celku sebraný a probraný prof. Čelakovským, ale projevuje některé názory od něho odchylné, jež odůvodňuje blíže. O době Přemyslovců srovnává se autor úplně s Čelakovským, o době Lucemburské projevuje však názor, že Karel IV. výslovně vycházel od „koruny České“ ve smyslu státu českého, jehož složitou povahu autor rozebírá velmi jasně a jest názoru, že za Karla IV. sice nelze zjistiti, zdali vlastníkem statků korunních byla koruna ve smyslu důstojenství královského či koruna ve smyslu státu českého, že však za doby husitské a pohusitské znenáhla se vyvinul názor, že „statky korunní“ náležejí „koruně“ ve smyslu státu českého, což zejména za králů volených bylo přirozeno, a že názor ten zůstal v platnosti až do konce doby předhabsburské. Důvody, které proto uvádí, jsou přesvědčivé. V druhé periodě (1526—1740) objevují se dle autora tři podstaty veřejného majetku: vlastní majetek státní či korunní, t. j. královský a zemský zároveň, majetek komorní či ryze královský a počátky zvláštního majetku pouze zemského, t. j. stavovského. Když králové čeští přísahali za této doby neodcizovati ničeho od „království Českého“, vztahovalo se to jen na královské statky předhabsburské, nikoli na statky později nabyté, jež Ferdinand I. a jeho nástupci pokládali za neobmezené vlastnictví své. Tyto se zvaly „komorními“ a náležely k nim zejména také statky skonfiskované po stavovském odboji r. 1547: statky předhabsburské, ve příčině kterých disposice králova byla obmezena, nazývány „korunními“, stolními, zemskými, král. a zemskými, též „královstvím“. Ohledně statků korunních spravovali se stavové i za doby habsburské celkem majestátem z roku 1499, jednak přispívajíce k výplatě statků zastavených, jednak dávajíce své svolení ku prodeji celku nebo části, ku směnám nebo zástavám. Ovšem bylo třeba učiniti některé ústupky

novým snahám Ferdinanda I., čímž poměry statků korunních se staly dosti spletitými, jak toho autor uvádí příklady z let 1527, 1530 a 1534. Oboje statky spravoval ovšem úřad ryze královský, česká komora. I za této doby byla subjektem statků korunních „česká koruna“ ve smyslu státu českého. V druhé části druhé periody, totiž v době pobělohorského absolutismu nestala se žádná změna v povaze státu českého, jenž se ani tehdy nestal státem pouze patrimoniálním, nýbrž zůstal státem fideikommissorickým. Důsledkem toho zůstal stát český subjektem statků korunních i za tohoto období, a králové nesměli se substancí jejich disponovati bez svolení stavů, neboť privilegium z r. 1499 náleželo mezi privilegia Obn. zříz. zem. r. 1627 potvrzená. Ovšem v kruzích byrokratických znenáhla se vytrácelo vědomí rozdílného subjektu při statcích korunních a komorních. V třetí periodě (1740—1848), kdy byly formy stavovsko-zeměpanského dualismu zbaveny svého významu politického, splýval zeměpán vždy více se státem, stav se jeho orgánem, repraesentantem, prvým úředníkem, byť i z vlastního práva. Došlo k inkameraci daní stavovských, a naopak majetek komorní čili zeměpanský začal se znenáhla pokládati za státní. I vydržování zeměpanského dvora pokládalo se za záležitost státní, a náklady jeho zařazovaly se do obecného rozpočtu státního, tak jako naopak také příjmy ze statků komorních a korunních. Jen soukromé jmění panovníkovo a fideikommissní jmění panovnické rodiny se oddělovalo. Za to majetek sloužící dvorním a repraesentačním potřebám panovníkovým — dnešní dvorní erár — dlužno důsledně pokládati za majetek státní. Přechod majetku zeměpanského na státní působil však jisté sblížení statků komorních s korunními; bylť vlastníkem obou nyní vlastně týž stát český; statky korunní následkem toho se často zvaly i komorními, a výnos jejich se počítal za camerale, takže možno mluviti o absolutistické inkameraci statků korunních, t. j. o postavení jejich na roveň statkům komorním. Statky komorní i korunní za státní pokládal i všeobecný občanský zák. z r. 1811 (§ 287.). Nešlo tu však o stát jednotný, nýbrž subjektem českých statků korunních i komorních zůstal i po r. 1804, kdy panovník přijal titul císaře rakouského, stát český. V deskách zpravidla zapisována komora česká (= čes. komorní fond, fiskus české koruny) za vlastníka čes. statků korunních i komorních, jen při několika za 18. století nabytých dvorní komora (jen jako úřad

správní, nikoliv fiskus celého mocnářství). Ještě císař František I. mluví v resoluci z 5. března 1825 o „Staatsgüter des Königreiches Böhmen". Nutnost svolení stavů českých ku zcizení českých statků korunních stávala se již spornou, a právo to často porušováno v praxi, ale de jure platilo i dále. Ferdinand V. v korunovační přísaze dne 7. září r. 1836 zavázal se ničeho neodcizovati od království Českého, což se vztahovalo i na statky korunní. Ve čtvrté periodě (od r. 1848) nebyly říšské ústavy po r. 1848, resp. po r. 1860 vydané bez nepříznivého vlivu na povahu českých statků komorních, jichž povaha ohrožena veřejně. Ústavy ty přiznávaly říšské radě právo svolovati ke zcizení nebo zatížení nemovitého jmění státního, a to zejména i říjnový diplom z r. 1861 spočívající na základech dosti autonomistických. Z ústavy říšské z r. 1861, jež byla vykonáním říjnového diplomu, přešlo ustanovení to do ústavy prosincové z r. 1867. Tehdy na místě ústavy unitární čili celoříšské nastoupila ústava dualistická, což mělo vliv na poměry říšského fisku, ježto ve vyrovnání s Uhry r. 1867 tamější statky korunní vráceny státu uherskému. Nesprávné je však dle autora, když předpisy ústav z r. 1860, 1861 a 1867, jež mluví o ústavní ingerenci říšské rady, vykládají se tak, jakoby jimi byly všechny státní statky prohlášeny za vlastnictví říšské (celoříšské, resp. předlitavské). Předpisy ty lze vysvětliti tím, že výnos českých statků komorních i korunních byl už ode dávna zařazován do všeobecného rozpočtu státního, a nebylo tím praejudikováno právní podstatě ani vlastnictví českých statků komorních (jak se nyní namnoze zvaly i statky korunní), jež (obdobně statkům charvátským) mohly přes to náležeti království Českému. Dle autora šlo při oněch ustanoveních z r. 1860 a 1861, resp. 1867 jen o správní opatření finanční, nikoli o ustanovení materální normy právní. České statky nebyly výslovně prohlášeny za vlastnictví říše veškeré nebo předlitavské, a tudíž nelze z centralisace finančně správní, resp. budžetní dovoditi už plnou juristickou fusi. A zůstalo-li království České vlastníkem, nelze dle autora statky zciziti **bez jeho** přivolení, ani kdyby o tom nebylo zvláštního ústavního předpisu, již z důvodu vlastnictví.

V následující na to řadě statí nadepsaných „O některých statcích zvláštních" (str. 139.—168.) probírá prof. Rieger historický vývoj právních poměrů k některým zvláštním statkům

korunním, jež mají dle autora význam ještě za nynější doby. První z těchto statí jedná o Karlštejně, který byl dle Maj. Carolina nezcizitelným a nezastavitelným i bezpečnou schránkou říšských klenotův a svátostí, také státního archivu a pokladu; sídlem královským byl jen za Karla IV. a Václava IV.; od 16. stol. byl jako majetek České koruny dotací purkrabí karlštejnských, za absolutismu pobělohorského věnným statkem čes. královen, od r. 1755 pak dán na věčné užívání nově zřízenému ústavu šlechtičen na Hradčanech, zůstávaje vždy statkem „České koruny"; v deskách zem. však později nesprávně zapsán jako vlastnictví tohoto ústavu, kterýž nesprávný vklad trvá podnes. Druhá stať věnována statkům purkrabství Pražského, jež byly původně vlastnictvím knížat a králů českých, sloužíce za dotaci purkrabského úřadu, ale od konce 15. stol. počaly se pokládati za statky korunní, jež králem i zemí pospolu byly věnovány za dotaci pražských purkrabí, a to platí i za doby Habsburské; r. 1783 správa jejich přenesena na administraci státních statků s „dependencí" od zem. výboru, a dne 28. října 1791 odevzdány do vlastní správy stavů, při čemž však důchod zůstal nejvyššímu purkrabí; když tento úřad roku 1848 byl zrušen, přestalo i toto obmezení, a statky ty tvoří fond zemských stavův. — Třetí stať jedná o král. oborách: Ovenecké (dnes Bubenečské), která se jmenuje již za kr. Jana Lucemburského a za 16. století rovněž jako královský hrad Pražský náležela k majetku korunnímu, a o nové oboře „Hvězdě", která spolu s letohrádkem byla založena teprve za pol. 16. stol. arciknížetem Ferdinandem Tyrolským a teprve za panování císaře Maximiliana II. připadla panujícím králům. Obě obory neměly dlouho vložek v deskách zem., jsouce asi pokládány za příslušenství král. hradu Pražského; teprve r. 1823 došlo na zřízení nových vložek v deskách zemských, takže „Obora v Bubenči" byla připsána „král. komoře" s dodatkem, že jest ve správě českých stavů, kdežto „Obora ve Hvězdě" spolu se Stromovkou v Bubenči připsána „c. k. komoře" ve správě c. k. dvorního úřadu stavebního, teprve r. 1880 připsány obě c. k. dvornímu eráru, při čemž o „Stromovce" poznamenáno, že se k ní propůjčuje zemskému výboru právo užívání na zotavenou pražského obecenstva. (Příště ostatek.)

JUDr. J. Demel.

Nejstarší zřízení zemské na Moravě. Napsal Fr. Šujan. Zvl. otisk z Časopisu mor. musea zemského. V Brně 1907. Str. 44.

K zajímavému předloňskému pojednání svému „Vývoj hradů na Moravě v l. 1029—1197", v němž podává vylíčení sociálních poměrův a počátkův organisace na Moravě za doby jmenované a jehož nejdůležitějším výsledkem zdá se nám průkaz, že nebylo na Moravě žup za historické doby, připojuje pan spisovatel v loňském „Časopise mor. musea zem." pokračování, ve kterém stopuje vývoj sociální a rozkvět organisace zemské koncem stol. XII. a za první poloviny století XIII. Zcela přirozeně je tu základem celého líčení jedna z nejstarších památek našich právních „Statuta ducis Ottonis", vzniklá na Moravě a určená asi pouze Moravě, byť většina z ustanovení těch též v Čechách byla v platnosti. Velmi případně pan spisovatel ukazuje k tomu, že tři znění těchto Statut jsou patrně i troje stadium vývojové, jak ukazují některá ustanovení nově přijatá (str. 6.). Bylo by bývalo radno za této příležitosti ustanoviti, do jaké míry oprávněn jest názor běžný, že řada těchto ustanovení přejata jest ze sousedních Rakous. Na jasnost výkladů připojuje pan spisovatel i pěkný překlad celého zákona (str. 7.—10.).

Rokem 1197 bylo definitivně rozhodnuto o zániku údělných knížetství, a roku 1212 byl markrabí Vladislav skutečně již v držení celé Moravy. Poměr Moravy k Čechám nebyl tehdy ještě poměrem lenním, jak myslí pan spisovatel (str. 3.), nýbrž byl neustálen, jsa jednak pod vlivem prohlášené říšské bezprostřednosti Moravy r. 1182, jednak vraceje se k starému jednotnému „regnum Bohemiae" v širším smyslu, zahrnujícímu Čechy i Moravu. (Šíře o tom v Čas. Musea kr. Českého 1907 a v Čechische Revue 1907, čís. 9.).

Pro výkon zeměpanských práv dělila se Morava na pět krajů s různým úřednictvem, jehož sídlem byly hlavní hrady krajův. V Olomouci, Brně a Znojmě byla sídla komory a soudu (str. 6.). O Hradci nevyslovuje to pan spisovatel určitě, ale pozdější soudní vývoj opavský vede k tomu, že již za XIII. století zde aspoň byl soud, ne-li komora.

Za doby Statut platí sice zemské právo pro všechny stejně, ale začíná se již rozlišování soudů podle zásady „iudicium inter pares". Výklad pana spisovatele o „slubném soudě" (str. 12.)

jako soudě vesnického kmeta zatím je hypothesou nedosti opřenou. Za to oprávněnější je mínění pana spisovatele, že r. 1213 konán první sjezd z celé Moravy a že sjezdem tím začíná se nejen vývoj sněmu, nýbrž i vývoj zemského soudu moravského. Nový je též názor, že komoří již za této doby staré měl nejvyšší kompetenci v kraji, kdežto kastelán byl pouhým orgánem jeho. Připisujeť pan spisovatel komořímu stejnou kompetenci, jakou měl později nejvyšší komorník zemský, a prohlašuje ho hned s počátku za úředníka zeměpanského, nikoli dvorského, jak se dálo dosud (str. 17.).

Duchovenstvo (str. 18.—29.) získalo za této doby nejen většinu svých statků, nýbrž také své význačné postavení privilegiem r. 1207 a úmluvami r. 1221, které pak zachovalo a zvětšovalo za pozdějších dob. Svobodní dělili se již na vyšší a nižší šlechtu a na prosté svobodníky (str. 30.). Charakteristický pro vyšší šlechtu, pány, je větší majetek a spolu zastávání úřadův. Toto poslední vede pana spisovatele k tomu, že vykládá „suppani" jsou „páni" a prostě je identifikuje se stavem panským. Výklad ten není tou měrou přesvědčivý, aby mu ustoupil dosavadní názor. Velmi instruktivní objasnění podává pan spisovatel o tvoření vrchností (str. 32.) a o povaze svobodníka jako svobodného držitele půdy (str. 36.). O městech rekapituluje pan spisovatel hlavně výsledky ze svých dějin Brna (str. 39.—41.). Stav poddaných za XIII. století se tvořil plně, neboť kdežto dosud i poddaní podléhali právu zemskému, počaly odtud tvořiti se immunity, počalo se vylučování některých poddaných z moci úředníků královských a markrabských a předávání jich do moci vrchnostenské, (str. 42.—44.), tím se počal právě proces vývojový, který konečně celé obyvatelstvo venkovské přivedl do závislosti na vrchnostech.

Z tohoto stručného vylíčení hlavních otázek a hlavních výsledků svědomitého badání pana spisovatele jest patrno, že pojednání podává hojně nových věcí a názorů samostatných a přímo na pramenech založených. Byť bychom ani nesouhlasili s některými těmito názory novými a považovali je za hypothesy, zůstává i mimo to velice mnoho, čím obohaceny jsou sociální dějiny moravské. Je žádoucno, aby pan spisovatel podrobil stejně kritickému zkoumání i další periody našich dějin.

Dr. J. Kapras.

Jednání a dopisy konsistoře podobojí způsobou přijímajících a jiné listiny téže strany se týkající z l. 1562 až 1570. Vydal Julius Pažout. Nákladem Histor. spolku, v prosinci 1906. Stran 440.

Sbírka ředitele Pažouta jest vítaným pokračováním a doplněním značně starší práce (z r. 1868) Dr. Kl. Borového (Akta konsistoře utrakvistické z l. 1525—1562). Borový čerpal již z pražského archivu arcibiskupského „Liber actionum consistorii sub utraque ab a. 1564 ad a. 1566“, kde se pojednává hlavně o kázni v kněžstvu, o řádech církevních a o trestání kněží provinilých. Pažout však, chtěje, „aby nová sbírka poskytla co nejživější obraz náboženského a kulturního života utrakvistů českých“, vyplnil četné mezery v látce Borovým již sebrané a připojil k tomu výpisy, týkající se sporů manželských, rozvodů, žalob za nedodržení slibu manželského, hrubších poklesků mravních u duchovenstva podobojího a více jiného. Důležity jsou tu zvláště zprávy k dějinám přechodu z kališnictví k luteránství i kalvinismu, jakož i k poměru konsistoře utrakvistické k arcibiskupovi v příčině svěcení kněží podobojích. Pažout pojal do knihy své též některé listiny o jednání s koncilem Tridentským ve příčině povolení indiferentního přijímání z kalicha, pokud jich neotiskl již Frind („Urkunden über die Bewilligung des Laienkelches in Böhmen). Celkem uveřejněna tu 582 čísla, Dodatky a Další dodatky, které nejsou sčíslovány (obou dohromady jest 11 kusů). Pro Moravu žeň není veliká, neboť celkem asi 34 kusy týkají se osob žijících na Moravě, hlavně v Litovli, v klášteře Hradišti, Kamenici, Jevíčku, Přerově, Telči, Žďáře a Hrušovanech. Všechny zprávy nejsou uveřejněny ve znění úplném; při některých odkazuje spisovatel k práci starší, jinde podává zprávy — jak praví v předmluvě: méně důležité — jen u výňatcích. S touto methodou bych nesouhlasil. Víme všichni dobře, jak bývá mnohdy obtížno opatření (na rychlo) potřebné knihy, a pak autor nezůstal si důsledným, odkazuje místy k práci, ač zprávu tu otiskl sám. Ostatně i za druhého případu, kde běží o zprávy méně důležité, podané u výňatcích, vidíme, že měřítko Pažoutovo je ryze subjektivní. Tu a tam najdeme zprávy, které mohly býti podány zcela dobře ve výňatcích, ale jinde pohřešujeme úplného znění listu.

Dobrou orientační pomůckou jest rejstřík osobní i věcný; ovšem třeba vždy dbáti, aby připomenuto bylo všecko, co se

tkne dotčeného předmětu. O malých nedopatřeních, zaviněných většinou tiskem, můžeme pomlčeti. *Dr. H. Traub.*

Archiv Dolních Kounic, města na Moravě. Podává Aug. Kratochvíl. Nákladem vlastním. V Popovicích 1907. Stran 70.

Ku svým archivním pracím, o nichž bylo příznivě referováno F. A. Slavíkem v loňském ročníku Č. Mat. Mor., přidává pilný pracovník vlastivědný práci novou „Archiv Dolních Kounic, města na Moravě“, jako práce své dřívější, vydanou nákladem vlastním. Obětovnost zajisté příkladná a opravdově nezištná. Že jest potřebí nutně, aby archivní památky našich obcí byly chráněny a vydávány tiskem, vysvítá znovu z „Předmluvy“, dle níž z archivu kounického jest ztraceno velmi mnoho; „vždyť z mnoha původních listin, jež se ještě předložily císaři a králi Karlu VI. na potvrzení, dochovaly se jen 2!“

Nejprve uveřejňuje dp. Kratochvíl listiny (sedmnáct), z nichž důležitější jsou: z r. 1479 (Hynek, probošt, a konvent klášterní v Dol. Kounicích osvobozují majetníky vinic všech desátkův na Šibeničné hoře), z r. 1576 (Hynek a Jan ze Zástřizel potvrzují rozličné svobody [i s horenským právem] městečku Dol. Kounicům), z r. 1644 (listina kn. Maxim. z Dietrichštejna, kterou schvaluje městské výsady s výhradami patronátního a krevního práva), z r. 1660 (listina kn. Ferd. z Dietrichštejna na udělení výr. trhu Dol. Kounicům na den Všech Svatých), z r. 1696 (listina, kterou kn. Ferd. z Dietrichštejna potvrzuje staré výsady Dol. Kounicům), z r. 1696 (Leopold I. uděluje výr. trhy Dol. Kounicům a Pravlovu), z r. 1737 (Karel VI. potvrzuje privilegie a obdarování města Dolních Kounic), z r. 1747 (Marie Teresie ztvrzuje městské výsady), z r. 1781 (Karel z Dietrichštejna a z Proskova potvrzuje Dol. Kounicům privilegie kn. Waltra z Dietrichštejna), z r. 1793 (František I. jako král český a markrabě moravský potvrzuje Dol. Kounicům privileje a vrchnostenská nadání). — Potom referuje autor o knihách: o registrech rychtářských z l. 1578—1688 (na 450 listech), totiž o prodejích a kupech domův jednak v Dol. Kounicích, jednak v okolních vesnicích; psány jsou česky, jen ojediněle německy až za 2. pol. 17. věku; o registrech horenských, založených r. 1578, obnovených r. 1696); mimo to jsou v archivě účty z obec. vína za léta 1762—1790 (Wein-Gerechnungsprotokoll

des Stadtl Kanitz), Kniha Pamětní z l. 1781—1848 (zápisy o zasedáních obec. výboru), Veränderungsbuch über die in der Stadt Kanitz bestehenden Freygrundstücke 1806, Mistrovská a učedlnická kniha řeznického cechu z let 1726–1865, Kniha cechovní poctivého řemesla řeznického z l. 1733–1859 (stará kniha z roku 1607 sešla velmi), Kniha ku připovídání zednických a tesařských učedlníků z l. 1823—1853 a 1676—1864, Kniha přijímání za mistra zednického cechu z r. 1731—1780, Sessions-Protokoll z l. 1786 až 1811. „Dodatkem" podává autor z pamětní knihy farní v Dol. Kounicích opis privileje, kterýmž Maximilian z Rožmitála a z Blatné na Kounicích r. 1586 potvrzuje „bratřím Boleslavským" osvobození vinice („na Závisti") všech platů, a z far. archivu uveřejňuje listinu, kterou „Claudius Liber Baro a Sorina", generální vikář olom. biskupství, r. 1654 potvrzuje vystavění kaple sv. Antonína nad Dol. Kounici.

Vloudila se některá nedopatření, i tiskové chyby; na př. Rož*i*nka (správně Rož*í*nka); na str. 62. čteme: Vodická z Kovačovic, ale na str. 46. táž slove Vodnická z Kovářovic; k Olbramovic*ím* (správně k Olbramovic*ům*); Uršuli (správně Voršile); na str. 57. Jana Manrignera (správně Manriqueza); na str. 43. Markusovi Levovi, dvorského handlíře (správně Markovi Levovi, dvorskému handlíři) a j. Jinak jest vydání „Archivu" pečlivo, tisk pěkný, zřetelný a na dobrém papíře (tiskl Ferd. Navrátil z Ivančic).

Proto nová práce Kratochvílova zasluhuje chvály, a zvláště nutno uznati vzácnou nezištnost, s jakou autor se ujímá našich starých památek moravských. *Fr. J. Rypáček.*

Das Neumarkter Rechtsbuch und andere Neumarkter Rechtsquellen. Napsal O. Meinardus. (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte. Sv. II.). Vratislav r. 1906. Str. 440. Se čtyřmi světlotisky.

Pro právní dějiny Slezska jest jedním z nejdůležitějších zjevů německá kolonisace a úplná změna organisace zemské tím vykonaná. Kdežto v Čechách a na Moravě kolonisace, ve formě zakládání měst a vesnic zároveň a systematicky konaná, nezůstala sice bez vlivu na ostatní život ani na správní zařízení, ale měla přece jen význam více nebo méně podružný, takže nezviklala základů tehdejších zřízení, byla ve Slezsku živly kolonisačními společnost

zcela rozložena a germanisována, takže veškera její organisace slovanská se roztrolila a nahradila německou. Slezsko stalo se tak i territoriem práva německého, kde se nezachovalo ani v soukromém právě ze starých slovanských prvků téměř ničeho. Saské zrcadlo a městské právo Magdeburské stalo se tu vládnoucím. Je to zjev, který za téže doby vidíme i jinde, na př. v Budišínsku.

K dějinám této kolonisace Slezska nalézáme právě v knize Meinardově řadu velmi cenných příspěvkův. Práce sestává ze dvou částí, z obšírného historického úvodu (str. 1—90) a z vydání pramenů (91 - 419).

Město Středa (Środa, Neumarkt) je vlastně nejstarší městská osada ve Slezsku. Podařiloť se panu spisovateli dokázati přesvědčivě, že již r. 1181 dostalo město sdělení právní z Halle. Založení stalo se tu tím způsobem, že k původní osadě slovanské přistoupila za polovice XII. stol. německá. Byla to asi první německá osada v těchto končinách vůbec a zároveň matka všech osad pozdějších. Osada nebyla založena sama, nýbrž jako střed větší kolonisace. Máme zde tedy doklad o větší kolonisaci již pro druhou polovici století dvanáctého, kdežto dosud býval počátek století třináctého počítán i za počátek systematické kolonisace Slezska (str. 28 a n.).

Ve Středě také začíná se ihned po příchodě Němcův organisace fojtův a fojtství, která pocházejíc z Branibor zaujala později celé Slezsko (str. 39—45).

Právo Středské tvořilo podklad pro celou řadu měst a míst nejen ve Slezsku, nýbrž i v Polsku a na Litvě. Pan spisovatel sestavil také přehled těchto míst (str. 369—419). Tím opraveno mínění dosud platné, že Slezsko stálo vždy ve znamení práva Magdeburského. Tomu tak není. Právo Středské je ve svém základě právo flamské, a toto tedy tvořilo první základ německého práva ve Slezsku, jak patrno zvláště na systemě práva manželského majetkového (str. 45—56). Dlouho však netrvala vláda práva Středského, jen jedno století; neboť Středě vznikl silný konkurent ve Vratislavi, která majíc přihodnější podmínky životní, rozkvětem hospodářským záhy předhonila Středu a vzala jí také její dominující postavení právní. R. 1261 totiž dostala Vratislav obšírné sdělení právní z Magdeburka, a s ním zároveň samosprávu ve formě „rady“ městské. Odtud rozšiřovala se rada

teprve do měst ostatních, kdež bylo přijímáno tehdy většinou i právo Magdeburské, pro které i Vratislav stávala se hlavním soudem vrchním, čímž ovšem význam Středy a jejího práva klesal napořád (str. 57—71).

Z doby, kdy Středa jako středisko právní měla ještě značný význam, zachoval se důležitý pramen, právní kniha Středská (Neumarkter Rechtsbuch), kterou pan spisovatel otiskuje zároveň (str. 91—203). Sepsání pochází s konce XIII. nebo s počátku XIV. stol. a obsahuje: obšírný index, krátkou latinskou kroniku světovou, latinské sdělení právní městu Středě z r. 1181, trochu pozměněné Saské zrcadlo a právo Magdeburskovratislavské z let 1261 a 1295. Saské zrcadlo vykazuje tu řadu změn, jejichž původ třeba hledati jednak ve snaze uzpůsobiti je na poměry slezské, jednak ve vlivu práva Bukoveckého (Lubeckého), které ve Slezsku vůbec také v tak zv. Slezském právě zemském uplatnilo se aspoň v některých obměnách práva Magdeburského a Saského zrcadla.

Dodatkem k této právní knize podává pan spisovatel řadu listin, týkajících se právních dějin města Středy za l. 1235—1681 a výňatky z knih městských z let 1439—1541 (str. 204—368).

Právnímu historikovi Slezska uveřejněním těchto pramenů podáno je velmi mnoho důležité a nové látky. Vydání samo je velmi pečlivé.

Dr. J. Kapras.

Nová díla.

Bibliografie české historie, prací Dra. Č. Zíbrta, vydán dílu IV. sv. 1. Zpracování 2.: Politická historie od r. 1600—1618. — Třicetiletá válka, č. 1.—4. 187. Stran 240 a VI. Nákladem České akademie v Praze, 1907.

Ekonomickogeografické studie z Černé Hory. Podává JUDr. Viktor Dvorský. Rozprav České akademie třídy I. čís. 37. V Praze 1907. Stran 60.

Vizovský okres. Napsal Václav Peřinka. „Vlastivědy Moravské" dílu II. sešit 221.—228. Redakcí Dra. Fr. Dvorského. Nákladem Mus. spolku brněnského, 1907. Stran 257 s 2 mapkami. Cena K 4·40.

Filosofické spisy Vincence Zahradníka. Sebral a úvodem o životě a filosofii Z. opatřil František Čáda. Díl I. Úvod: Zahradníkova Logika a Příspěvky k psychologii, poetice a paedagogice. V Praze 1907; nákladem České akademie. Str. 369.

Soupis rukopisů, chovaných v archivu král. hl. města Prahy. Část I. Sestavil JUDr. Jaromír Čelakovský. V Praze 1907. Nákladem obce Pražské. Stran 123.

Archiv Dolních Kounic, města na Moravě. Podává Aug. Kratochvíl. 1907. Nákladem vlastním. Stran 70.

Listinné památky archivu města Žďáru na Moravě. S 3 vyobrazeními. K tisku upravil MUDr. B. Drož. 1907. Nákladem vlastním. Stran 64.

Město Rosice. Nástin dějepisný a statistický. Podává Josef Janele. 1907. Nákladem městské rady. Stran 60.

Katalog knihovny c. k. české vysoké školy technické v Brně. 1907. Tiskem mor. akc. knihtiskárny v Brně. Str. 243.

Státoprávní poměr Moravy k říši německé a ke koruně české ve středověku. Napsal JUDr. Jan Kapras. (Zvl. otisk z Časop. Čes. Musea, roč. LXXXI.) Stran 26.

Studie o temnotní floře jeskyň sloupských. Napsal Fr. Straňák. (Zvl. otisk z Věstníku Král. Čes. Spol. Náuk, 1907.) Stran 41.

Národnostní mapa Moravy. II. list. Prací Aloise Chytila. List podlepený v celku nebo v kap. formátě za K 2·20, poštou za K 2·40. Dílo velmi záslužné, hodné podpory.

Zwei neue Collembolen-Gattungen. Napsal docent Dr. K. Absolon. (Zvl. otisk z „Wiener Entomologische Zeitung", roč. XXVI., 1907.) Stran 9.

Moravica in deutschen Jahrbüchern, Akademieschriften, Zeitschriften und Schulprogrammen der J. 1901—1904. Napsal Dr. Wilh. Schram. (Zvl. otisk z „Zeitschrift des mähr. Landesmuseums", roč. VII., 1907.) Stran 23.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydána redakcí Dra. Bohuslava Raýmana roč. XVI. čísla 5.—7. Z obsahu vyjímáme: Přehled pokroků fysiky za r. 1906 (Dr. Fr. Nachtikal). — Tainova kritika Shakespeara (Dr. V. Mathesius).

Českého Časop. Historického vydán redakcí Jar. Golla a Jos. Pekaře roč. XIII. sešit 4. Nové práce: O Shakespearových vztazích k Rakousku a k Čechám (Jos. Janko). — Frederic William Maitland (Jos. Šusta). — Literatura. Výňatky z časopisův. Zprávy.

Časopisu Musea král. Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta roč. LXXXI. sv. 4. Nové práce: Státoprávní poměr Moravy k říši německé a ke koruně české ve středověku (Dr. Jan Kapras). — Boj s drakem v brněnské legendě o sv. Jiří (Ant. Havlík). — K ochraně historických a přírodních památek v zemích českých (Ing. Fr. Khol). — Zpráva o výzkumu archivů pro diplomatář musejní v letech 1875—1906 (Václav Schulz). — Příspěvek ku vpádu Bočkajovců na Moravu r. 1605 (Dr. Jos. Volf). Zprávy. Literatura.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Vývoj Čechův a Němců na Moravě.

Napsal Ant. Boháč.

Úvod.

Často se u nás zapomíná Moravy. Když nyní oživuje otázka českoněmeckého vyrovnání, jedná se tu zase předně jen o Čechy, jako by na Moravě jazyková otázka byla méně palčiva. A není tomu tak jen v životě politickém. Studují-li se hlouběj národní poměry v zemích českých, věnuje se mnohem větší pozornost Čechám. Všimněme si jen, kolik místa věnováno jest království v „České politice" vyšlé nakladatelstvím Laichtrovým, a jak opačně jest přímo odbyta Morava (a ovšem i Slezsko).

Národnostní poměry v Čechách vypsal, poslední sčítání lidu rozebral důkladně a srovnal s předcházejícími professor německé university pražské Dr. Jindřich Rauchberg v důležité knize „Der nationale Besitzstand in Böhmen". Dospěl četných výsledků neobyčejně zajímavých a pro aktuální politiku důležitých, pokud ovšem nedal se vésti již a priori pojatým politickým požadavkem německým. Kniha jeho také po zásluze byla oceněna s české strany.

Podobná práce jest také nutna pro Moravu (a Slezsko), ba její výsledky jsou ještě zajímavější, poněvadž rozdíly mezi Čechy a Němci moravskými jsou mnohem ostřejší a vyhraněnější nežli v Čechách. Proto jsem se podjal práce, rozdělené na čtyři části. V I. proberu skutečný vývoj obou národností od r. 1880, t. j. jaké posuny nastaly v poměru obou národů v zemi, v jednotlivých okresích i v obcích roztříděných podle určitých hledisek, v II. přirozený vývoj Čechův i Němců, v III. výsledky sčítání z r. 1900 vzhledem k poměrům osvětným, náboženským, sociálním atd., a ve IV. další vývoj od r. 1900, pokud jsou prameny.

Závěr bude obsahovati všechno, co vyplývá z předcházejícího pro politiku naši. Dojde-li ke knižnímu vydání díla, obsahovati bude II. díl statistický materiál a III. případně grafické znázornění.

Pramenem díla jest ovšem z největší části úřední statistika. Tu pak zejména nutno vytknouti, že při sčítání nezjišťuje se národnost, nýbrž obcovací řeč, což jest náhrada nedostatečná. Horší jest ještě, že se děje při sčítání nátlak na lidi odvislé, hospodářsky slabší. Proto výsledky nesrovnávají se namnoze se skutečností. Poněvadž však nemáme zatím jiného prostředku, abychom přesně zjistili poměr obou národů, musíme se spokojiti sčítáním úředním. Při této práci jedná se hlavně o zjišťování změn, jaké nastaly během doby. Tím seslabí se valně rušivé momenty, poněvadž právě působily při všech dosavadních sčítáních. Zvláště však nutno vytknouti, že tam, kde pro stručnost užívám označení „Čechové", „Němci", že máme všude rozuměti osoby, které přihlásily obcovací řeč českou, resp. německou.

Od Rauchberga liší se má práce hlavně dvojím směrem. Nechce odůvodniti předem ustanovený požadavek politický, nýbrž politické závěry (na konci) vyplývají z podání samy sebou — jsou tedy objektivnější. Ale práce tato má také býti důkladnější, pokud je to možno. Tak na př. nespokojuje se jen výsledky z r. 1880 a 1890, nýbrž respektuje změny, které nastaly v rozdělení okresův od r. 1880, a podle stavu z r. 1900 jsou učiněny příslušné opravy. Jest to zejména nutno při okresích smíšených, kde nedbání oněch změn má po případě následkem výsledek právě opačný.

Ze své práce podávám laskavým čtenářům první část, při čemž otisknutí materialií na další podrobné studium i na kontrolu své práce ponechávám si na dobu pozdější, vyjde-li dílo knižně.

I. Území německé a české na Moravě.

Němci nezaujímají na Moravě území kompaktního, naopak sídla jejich jsou roztříštěnější nežli v Čechách. Nehledíme-li k jednotlivým místům s německými většinami v českém území, skládá se německé území moravské z těchto 9 částí:

1. Ze souvislé oblasti v severní Moravě, jež souvisí s německými sídly na Opavsku, Kladsku a na východních Čechách a opírá

se o ně. Hranice její počíná se na českých hranicích pod Šilperkem, béře se nejprve směrem severním, u Bohdíkova překračuje řeku Moravu a obrací se na jih a vine se jižním směrem k Šumperku, odtud mění směr celkem na jihovýchod až k Vel. Bystřici východně Olomouce, tvoříc značné záhyby v okrese uničovském a mohelnickém; od Vel. Bystřice jde směrem východním do okresu hranického, v němž náhle obrací se na sever a končí se na moravskoslezských hranicích. Území to zaujímá celých 5 soudních okresů: staroměstský, viesenberský, rymařovský, dvorecký a libavský a části 10 soudních okresů: šilperského, šumperského, zábřežského, mohelnického, litovelského, uničovského, šternberského, olomouckého, lipnického a hranického. Na území tom jsou 282 osady, tvořící 226 polit. obcí[1]); rozloha jeho měří (bez prvních tří osad dole jmenovaných, jejichž rozměru nepřipomíná Lexikon obcí) 2281·70 km^2. Počet obyvatelů r. 1900 198.759.

2. Od této oblasti odděleno jest několika českými osadami okresu hranického druhé, menší německé území severní Moravy, jež rovněž souvisí s německou částí Opavska. Počíná se ještě v okrese hranickém, a hranice jeho prochází v polokruhu s četnými záhyby okresem hranickým, novojičínským a příborským. Mimo části jmenovaných okresů zaujímá území to celý soudní okres fulnecký. Nacházíme na něm 43 osady tvořící 39 polit. obcí, plocha jeho zabírá 339·19 km^2, a obývalo na něm r. 1900 46.788 duší.

3. S německou oblastí v Dolních Rakousích souvisí německé území kompaktní v jižní Moravě. Hranice jeho začíná se hranicí okresu mikulovského mezi Lednicí a Podivínem, postupuje nejprve v četných záhybech směrem severozápadním a dosahuje nejvýše na sever Vojkovicemi a Pravlovem u Dol. Kounic, od Pravlova vine se směrem jihozápadním za Znojmo a přibližuje se téměř k hranicím dolnorakouským u Podmole; odtud zahýbá se na sever k Vranovské Vsi a blíží se potom opět k hranicím zemským v okrese jemnickém, kde ji dělí od nich obce Chlopy a Uherčice s velikými menšinami českými, potom spěje směrem mírně severozápadním k českým hranicím, jež překračuje, tak že

[1]) 4 osady: Plechy, Králec, Nové Zámky a Ranošov spojeny jsou s českými osadami v polit. obce většinou české.

německá sídla okresu novobystřického a jindřichohradeckého v Čechách souvisí s pásmem jihomoravským. Oblast ta zaujímá 2 celé soudní okresy: mikulovský a jaroslavský, město Znojmo a části 7 okresů: dačického, jemnického, vranovského, znojemského, krumlovského, židlochovského a hustopečského. Zabírá 212 osad, tvořících 194 polit. obce, a zaujímá zároveň s českou osadou Novým Světem, připojenou k německé obci Dol. Radíkovu, 1809·71 km². Na území tom žilo r. 1900 159.309 obyvatelův.

4. Úzkou šíjí cotkytelskou při českých hranicích a ještě užší stavenickou v okrese mohelnickém oddělen jest od souvislého německého území v severní Moravě ostrov třebovský, který pokračuje i dále do Čech k Poličce, Litomyšli, České Třebové a v dlouhém výběžku až za Ústí nad Orlicí. Středem jeho v moravské části jsou města Svitavy a Mor. Třebová. Ostrov ten zaujímá celý okres svitavský a části 5 okresů: jevíčského, třebovského, mohelnického, zábřežského, ve kterém město Zábřeh a osada Rudolfov jako dlouhý poloostrov zařezávají se do území českého, a šilperského. Ostrov ten tvoří 107 osad v 85 polit. obcích; povrch jeho zabírá (bez Koloredova, za to s českými Žadlovicemi) 767·42 km², a napočítáno na něm 80.939 obyv.

5. Jižně ostrova třebovského rozkládá se při českomoravských hranicích kolem Jihlavy ostrov jihlavský, jenž rovněž vniká hluboko do Čech, až za Německý Brod. Moravská část jeho tvořena jest městem Jihlavou a 26 osadami (21 polit. obcí) okresu jihlavského, zaujímá 148·63 km², na kteréžto prostoře žilo r. 1900 31.931 obyvatelův.

6. Kolem Brna rozkládá se ostrov brněnský, jejž tvoří hlavní město Brno a 13 osad (11 polit. obcí) okresu brněnského; z nich Dvorská tvoří vlastně zvláštní ostrůvek o sobě, neboť oddělen jest českou obcí od ostatních německých osad. Celý ostrov i s Dvorskou má plochy 72·86 km² (bez Dvorské 70·37 km²). Jest vlivem hlavního města a některých lidnatých obcí zalidněn neobyčejně hustě, neboť žije na něm 121.723 obyv. (bez Dvorské 121 482 obyvatelů).

7. Také město Olomouc vytvořilo si jako pozadí německý ostrov olomoucký, obsahující město Olomouc a 12 osad, tvořících 11 polit. obcí okresu olomouckého. Plocha jeho činí 42·17 km², a počet obyvatelů byl r. 1900 35 482.

8. O málo menší plochu zaujímá ostrov víškovský, jejž tvoří 8 osad (7 polit. obcí) polit. okresu víškovského (6 soud. okresu víškovského, 1 bučovského, 1 slavkovského). Jest roztržen vlastně na 2 části, neboť obce Čechyně a Komořany jsou odtrženy od ostatních. Plocha jeho dělá 40·18 km², obyvatelů čítá 3467.

9. Poblíže ostrova třebovského tvoří 6 obcí okresu konického německý ostrov konický, který zabírá 30·42 km² a měl 5448 duší r. 1900.

Kromě to nacházime v českém území několik obcí s německými většinami. Mimo zmíněnou Dvorskou jsou to města Hodonín a Mor. Krumlov, pak Alexovice v okrese ivančickém a Dolní Ruda v okr. šumperském a dále většina židovských obcí, jež z pravidla na Moravě tvoří samostatné polit. obce; pouze relativní většinu německou mají Vítkovice a Přívoz v okrese ostravském.

Německé území samo nemá v sobě českého ostrova vůbec. Pouze v okrese mikulovském mají 2 obce charvátskou většinu a 1 charvátskou menšinu uprostřed německé oblasti.

Ostatek země zaujímají sídla česká, jež na hranicích českých spojena jsou s českým územím Čech a souvisí s českým územím ve Slezsku, s územím slovenským v Uhrách a s několika českými osadami v Dol. Rakousích. Položení českého národa jest příznivější než Němců, kteří roztříštěni jsou na několik souvislých oblastí a menších ostrovův. Nejranitelnějším naším místem jest část českého území mezi ostrovem třebovským a souvislou oblastí německou na severní Moravě; neboť souvisí s ostatními sídly českými na Moravě jedinou obcí Stavenicemi a s územím českým v Čechách jedinou Cotkytlí; položení to jest nám tím nepříznivější, že není tu českého města, v němž by se soustřeďoval český živel, a jež by se stalo oporou venkovu. Zaujímá celkem v 5 soudních okresích (šilperském, zábřežském, šumperském, mohelnickém a uničovském) 70 osad (69 pol. obcí) 374·49 km² se 43.967 obyv.

II. Poměr obou národů v zemi.

R. 1880 napočítáno bylo na Moravě z přítomného obyvatelstva do Rakouska příslušného 1,507.328 Čechů, t. j. 70·41 %, 628.907 Němců, t. j. 29·38 % a 4585 jiných (0·21 %). Ale při

sčítání tom udály se zřejmé omyly; některé české obce zapsány a počítány byly za německé a naopak. Byly to z českých: Polejc a Třeština v okrese mohelnickém, čímž se stalo, že na některých mapách pracovaných podle sčítání z r. 1880 objevil se ostrov třebovský spojený s německým územím severomoravským, Březůvky v okr. brodském a Leskovec v okrese brněnském s 1953 Čechy a 2 Němci, z německých: Slavkov v okrese lipnickém, Láskovec v okrese dačickém, Slavětín v okrese jemnickém, Čížov v okrese vranovském, Chlupice v okr. krumlovském a Derflík v okr. jevíčském s 1595 Němci. Tím se zvětšuje počet Čechův a zmenšuje počet Němcův o 356.

Mimo to charvátští obyvatelé tří vesnic u Mikulova počítáni byli r. 1880 k Čechům, kdežto již r. 1890 přihlásili charvátštinu za obcovací jazyk a počítáni zvláště. Poněvadž ze slovanského obyvatelstva oněch obcí r. 1890 až 1900 9—10 % přihlásilo obcovací řeč českou, a r. 1880 dělá tu počet Slovanů 1867, jest nutno od celkového počtu Čechův odečísti ještě dále asi 1690 duší. Pak teprve dostaneme číslo které možno srovnati s výsledky následujících sčítání.

R. 1890 jmenuje nám Podrobný seznam míst na Moravě 1,591.562 Čechů, t. j. 70·38%, 663.119 Němců, t. j. 29·32% a 6615 jiných (0·30%), což jsou čísla definitivní za srovnání s čísly, jež jmenuje „Österreichische Statistik", totiž 1,590.513 Čechův a 664.168 Němcův. Ale ještě při tomto sčítání stala se chyba: česká obec Velké Lazníky v okrese lipnickém zařazena byla mezi německé. Po korrektuře zvětšuje se počet Čechův a zmenšuje počet Němcův o 596.

Při posledním sčítání r. 1900 již nenacházíme podobných nesprávností. Pouze tiskovou chybou nalézáme české obce Bohuslávky a Daskabát okresu lipnického v českém vydání Lexikonu obcí zařazené mezi obce německé, ale výsledná čísla jsou správna.

Obdržíme tedy tento přehled za posledních 20 let pro Moravu:

	Z domácího obyv. přihlásilo obcovací řeč			Ze 100 dom. obyv. přihlásilo obcovací řeč		
	českou	německou	jinou	českou	německou	jinou
r. 1880	1,507.684[1])	628.551	4.585[1])	70·43[1])	29·36	0·21[1])
r. 1890	1,592.158	662.523	6.615	70·41	29·30	0·29
r. 1900	1,727.270	675·492	17.985	71·35	27·91	0·74

[1]) Správněji po odečtení Charvátů v okrese mikulovském a po připočtení jich k „jiným" asi 1,505.994 Čechů, t. j. 70·35% a 6275 „jiných" (0·29%).

Podle toho činí vzrůst

	Čechů		Němců		jiných	
	absol.	%	absol.	%	absol.	%
v l. 1880—1890	86.164[2])	5·72[1])	33.972	5·40	340[3])	5·42[1])
v l. 1890—1900	135.112	8·49	12·969	1·96	11.370	171·88

Za prvního desítiletí se tudíž v celku mnoho nezměnil poměr obou národností, a malá změna stala se na prospěch náš. Rozhodný obrat nastal však v následujících 10 letech. Němců poměrně ubylo o 1·39%, Čechů však přibylo o 0·94%, vedle nich silně vzrostly i „jiné“ národnosti, hlavně Poláci v pánvi ostravské.

Abychom mohli srovnati moravské poměry národní s poměry oněch zemí, kde sídlí národ náš, jmenuji ještě počet Čechův a Němcův a vzrůst jejich v Čechách ve Slezsku a Dol. Rakousích; čísla pro Čechy jsou opravena podle Rauchberga „Der nationale Besitzstand in Böhmen“, I., str. 103.

	Z domácího obyv. přihlásilo obcov. řeč		Ze 100 obyv. přihlásilo obcov. řeč	
	českou	německou	českou	německou
v Čechách				
r. 1880	3,473.961	2,050.465	62·85	37 10
r. 1890	3,644.727	2,158.472	62·80	37·19
r. 1900	3,930.093	2,337.013	62·67	37·27
ve Slezsku				
r. 1880	126.385	269.383	22·95	48·91
r. 1890	129.814	281.555	22·02	47·76
r. 1900	146.265	296.571	22·04	44·68
v Dol. Rakousích				
r. 1880	61.257	2,100.874	2·82	96·86
r. 1890	93.481	2,364.360	3·79	96·01
r. 1900	132.968	2.713.923	4·66	95·00

[1]) Jen přibližně!

Dle toho dělal vzrůst:

	Čechů		Němců	
	absol.	v %	absol.	v %
v Čechách				
v l. 1880—1890	170.766	4·92	108.007	5·27
v l. 1890—1900	285.366	7·86	178.541	8·27
ve Slezsku				
v l. 1880—1890	3.429	2·71	12.172	4·52
v l. 1890—1900	16.451	12·67	15.016	5·33
v Dol. Rakousích				
v l. 1880—1890	32.224	52·60	263.486	12·54
v l. 1899—1900	39.487	42·24	349.563	14·78

Ze všech zemí, v nichž obývá národ český, jest Morava zemí nejčeštější. Český živel v ní se uplatnil také nejvíce za posledního desítiletí proti Němcům, třeba že české menšiny v Dolních Rakousích rostou mnohem rychleji, a za posledního desítiletí také ve Slezsku český národ rozmnožil se více.

Na poznání, jaká část českého národa připadá na Moravu, budiž tento přehled:

Z 1000 obyv. s českou obcovací řečí připadlo:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
na Čechy	670·3	665·8	659·9
na Moravu	290·5	290·9	290·0
na Slezsko	24·4	23·7	24·6
na Dol. Rakousy	11·8	17·1	22·3

Z českého národa žije na Moravě 29 %, t. j. skoro tři desetiny. Již z toho důvodu zasluhuje Morava naší pozornosti, a rozbor posledních sčítání po národnostní stránce bude, doufám, vhod.

III. Vývoj v politických okresích.

Konečné číslice pro Moravu, jak jsme je poznali shora, jsou výsledkem vývoje v jednotlivých částech země, v jednotlivých okresích, a v nich zase jeví se vývoj obou národností v jednotlivých obcích a osadách. Všimněme si tudíž nyní nejprve poměrů v politických okresích. Stačilo by sledovati vývoj obou národností podle soudních okresův jako menších, poněvadž však

v II. části probereme přirozený vývoj obou národův, a tento podává se ve statistice pouze pro politické okresy, jest třeba, aby také zde stručně byl probrán vývoj Čechův a Němců dle politických okresův. Nad to naskytuje se nám zde příležitost, abychom srovnali moravské poměry s českými podle výsledků, kterých dospěl Rauchberg.

V novějších pracích statistických a také zejména u Rauchberga dělí se okresy na 4 kategorie: na okresy ryze české a ryze německé, v nichž menšina nepřesahuje 20% domácího obyvatelstva, a na smíšené české a na smíšené německé, kde národní minorita činí 20—50%. Rozdělení to není sice politicky pro Moravu tolik akutní — v Körbrových návrzích na upravení jazykové otázky celá Morava měla býti pokládána za dvojjazyčnou —, ale nezbytno jest přidržeti se ho, abychom poznali rozdíl v přirozeném pohybu obyvatelstva české a německé části Moravy a tím také rozdíl v přirozeném vývoji Čechův a Němcův —, a ten jest na Moravě značný.

R. 1900 bylo na Moravě 34 politických okresů; mimo to 6 měst má vlastní statut, celkem tedy 40. Dělí se takto:

I. Ryze českých okresů politických jest 20 a 2 města, dohromady 22. Sestaveny podle velikosti české většiny jsou to: Nové Město, Kroměříž (okolí), Tišnov, Valašské Meziříčí, Velké Meziříčí, Uh. Hradiště (okolí), Holešov, Přerov, Uh. Brod, Boskovice, Kyjov, Třebíč, Prostějov, Víškov, Místek, Brno (okolí), Kroměříž (město), Hodonín, Mor. Budějovice, Dačice, Uh. Hradiště (město) a Jihlava (okolí). V prvních 13 nedosahuje německá menšina 5%, v následujících dvou dělá od 5 do 10%, v posledních 7 od 10 do 20%.

II. Smíšených polit. okresů s českou většinou jest 7, a to: Hranice, Olomouc (okolí), Hustopeč, Mor. Krumlov, Litovel, Mor. Ostrava a Zábřeh. V prvních čtyřech dělá česká většina 70—80%, v Litovli nad 60%, v posledních dvou 50—60%.

III. Smíšené okresy polit. s německou většinou jsou 3 a 2 města, úhrnem 5; jsou to Nový Jičín (nad 40% Čechů), Brno (město) a Olomouc (město) s 30—40% Čechů, Mor. Třebová a Znojmo s 20—30% Čechův.

IV. Ryze německé jsou 4 okresy a 2 města, celkem 6, a to: Jihlava (město), Šumperk, Znojmo (město), Šternberk, Mikulov a Rymařov. V prvních čtyřech tvoří česká menšina 10—20% obyvatelstva, v posledních dvou nepřesahuje 5%.

Změny, které od r. 1880 udály se tím, že jednotlivé okresy přestoupily z kategorie do kategorie, staly se vesměs na prospěch české národnosti. R. 1880 náležely ještě Uh. Hradiště (město) a Zábřeh mezi smíšené okresy s většinou německou, Kroměříž (město) a Jihlava (okolí) mezi smíšené okresy s většinou českou. Do r. 1890 přešlo Uh. Hradiště (město) do II. kategorie a Kroměříž (město) mezi okresy ryze české. Za posledního pak desítiletí postoupilo Uh. Hradiště (město) a Jihlava (okolí) do I. kategorie, Zábřeh vyměnil německou většinu za českou. Při probírání vývoje obou národností v jednotlivých odděleních jest třeba přihlížeti k těmto změnám, neboť nepokládám za správné, chci-li podati přesný obraz vývojový, abych vycházel ze stavu, jaký se jeví za posledního roku určité periody, jak činí Rauchberg.

Již při rozvrstvení okresův ukázala se nám rozhodná převaha česká. Vysvítá pak také zejména z následujících přehledů, při nichž vycházím od rozdělení okresů podle statistiky z r. 1900.

Okresy	Plocha v km²	Přítomné obyvatelstvo r. 1880	r. 1890	r. 1900	Na 1 km.² připadlo obyv. roku 1880	1890	1900
I. České okresy	13.793·26	1,201.076	1,262.513	1,344.234	87	92	97
II Smíš. s čes. většinou	3.853·43	394.750	427.847	478.088	102	111	124
III. Smíš. s něm. většinou	2.220·74	313.644	334.715	361.754	141	151	163
IV. Něm. okresy	2.354·57	243.937	251.795	253.630	104	107	108
úhrnem	22.222·00	2,153.407	2,276.870	2,437.706	97	102	110

Vzrůst obyvatelstva činil:

v okresích	Za desítiletí 1880—1890 absol.	v %	Za desítiletí 1890—1900 absol.	v %
I. českých	61.437	5·12	81.721	6·47
II. smíš. s českou větš.	33.097	8·38	50.241	11·74
III. smíš. s něm. většinou	21.071	6·72	27.039	8·08
IV. německých	7.858	3·22	1.835	0·73
celkem	123 463	5·73	160.836	7·06

Připadalo tudíž z 1000 obyvatelů na

okresy	r. 1880	r. 1890	r. 1900
I. české	557·8	554·5	551·5
II. smíšené s českou většinou	183·3	187·9	196·1
III. smíšené s něm. většinou	145·6	147·0	148·4
IV. německé	113·3	110·6	104·0

Žije tedy v okresích převahou českých 74·76 %, t. j. téměř $^3/_4$ všeho obyvatelstva, v samotných okresech českých hodně přes polovinu. Německé okresy však stále ještě jsou hustěji zalidněny než české, při čemž ovšem při okresích smíšených s německou většinou padají na váhu hlavně města Brno a Olomouc. Významno jest však pro nás, že českým okresům přibývá obyvatelstva mnohem rychleji než německým, tak že rozdíl v zalidnění se ponenáhlu vyrovnává na prospěch náš. Zejména patrný jest úpadek ryze německých okresů, jejichž vzrůst byl již za prvního desítiletí hluboko pod vzrůstem zemským, a upadl ještě hlouběji za následujícího desítiletí, nečině ani $^3/_4$ %.

Vzrůst ryze českých okresův jest něco pod průměrem zemským, za to vzrůst smíšených s českou většinou jest nejvyšší. Odtud české okresy nabývají stále více platnosti za srovnání s německými, a ježto druhé desítiletí skončilo pro nás v tom ohledu ještě příznivěji než předcházející, možno se naditi, že vzestup českých okresů zachová se i v budoucnosti.

Zajímavo jest srovnati po této stránce poměry české s moravskými. V Čechách především nemají toho významu smíšené okresy, jako na Moravě; žijeť v nich pouze 17·33 % všeho obyvatelstva, kdežto na Moravě 34·45 % — což způsobeno rozkouskovaností německého území moravského. Kdežto na Moravě stále více nabývají převahy české okresy, v Čechách naopak vzrůstají rychleji německé: z 1000 obyvatelů Čech náleželo jim r. 1880 teprve 329, r. 1900 již 346. Na Moravě v největším rozkvětu jsou okresy smíšené s českou většinou, v Čechách vzrůstají nejpomaleji, a největší rozmach mají tam smíšené okresy s německou většinou, jejichž vzrůst jest také na Moravě nad průměrem zemským.

Vzrůst a příznivý vývoj českých okresů mají zajisté značný podíl na vzestupu české národnosti. Zkoumejme nyní, jak se utvářel vzájemný poměr Čechův a Němců v jednotlivých oněch oblastech! Nejprve za desítiletí 1880—1890. Abychom měli přesný obraz vývojový, vyjdeme ovšem z rozdělení okresů, jak nám je podává sčítání z r. 1880.

Z přítomného domácího obyvatelstva přiznalo obcovací řeč

v okresích	r. 1880 českou	r. 1880 německou	r. 1890 českou	r. 1890 německou
I. českých	1,076.815	66.741	1,138.116	63.714
II. smíš. s čes. většinou	266.111	99.211	286.921	110.139
III. smíš. s něm. většinou	140.221	244.574	141.842	264.933
IV. německých	24.537[1])	218.025	25.279	223.737
úhrnem	1,507.684[1])	628.551	1,592.158	662.523

I dělal za desítiletí 1880—1890 vzrůst (+), resp. úbytek (—) osob s obcovací řečí

v okresích	českou absolutně	německou absolutně	českou v %	německou v %
I. českých	+ 61.301	— 3·027	+ 5·69	— 4·54
II. smíš. s česk. většinou	+ 20.810	+ 10·928	+ 7·82	+ 11·01
III. smíš. s něm. většinou	+ 1.621	+ 20.359	+ 1·16	+ 8·32
IV. německých	+ 742	+ 5.712	+ 3·02	+ 2·62
úhrnem	+ 84.474	+ 33.972	+ 5·63	+ 5·40

Nejpříznivěji pro nás utvářely se národnostní poměry v okresích ryze českých. V nich ubylo Němcův, a úbytek jejich dělá $4^1/_2$ %. Co se týče jednotlivých polit. okresů, vzrostla německá kvota za tohoto období v Brně (okolí), v Hodoníně a Místku. Klesla všude jinde, a z pravidla ubylo Němců také absolutně.

Také byl příznivý náš vývoj v okresích ryze německých. Již hořejší tabulka jmenuje nám větší vzrůst české obcovací řeči než německé. R. 1880 byly však počítány charvátské obce u Mikulova k českým; odečteme-li příslušné číslo připadající na Charváty (asi 1690) od počtu Čechů, obdržíme vzrůst český větší 10%. Připadá pak hlavně na obě města Jihlavu a Znojmo, z okresů především na Šumperk.

Tolik radostný nebyl vývoj obou smíšených pásem po stránce národnostní. V okresích s českou většinou vzrostli Němci rychleji, což způsobeno bylo hlavně germanisací Ostravska, ale i v Hranicích, Hustopeči a v Olomouci zvýšila se německá kvota. Českým úspěchem končí se za tohoto období jen město Kroměříž, jež postupuje do okresův jednojazyčných, Mor. Krumlov a nepatrným také Litovel.

---

[1]) I s Charváty u Mikulova.

Nejhůře vypadla pro nás skupina III. se vzrůstem českého obyvatelstva pouze jednoprocentním. Ovšem neúspěch ten jest vlastně jen zdánlivý a způsoben jest nemožnými číslicemi brněnskými z r. 1890. Jest naprosto nemožno, aby bylo Čechů v Brně za 10 let ubylo více než 3000, už proto, že Brno jest odkázáno především na český venkov. Absurdnost brněnských čísel z r. 1890 byla prokázána ostatně i samotným úředním sčítáním následujícím, neboť napočteno bylo Čechů více skoro o 10.000, Němců jen o 5000. A počet brněnských Čechů z r. 1900 jest jistě ještě nízký, srovnáme-li jej s r. 1880. Odečteme-li Brno od ostatních okresů smíšených s německou většinou, objeví se nám v ostatních okresech vzrůst Čechův o 4961, t. j. o 4·59 %, Němcův o 5328, t j. jen o 2·72 %, tak že i tu český vzrůst jest rychlejší německého. Česká národnost vzmohla se zejména v městě Uh. Hradišti, které přestupuje do II. kategorie, pak v okresích Zábřeze, Novém Jičíně, v městě Olomouci a Znojmě (okolí); v posledních dvou na úkor „jiných" vzrostla také kvota německá. Úbytek český znamenáme v okrese třebovském.

Tak vyvíjely se národnostní poměry za prvního desítiletí. Nyní přikročíme k následujícímu období 1890—1900 a při rozdělení okresů vyjdeme ze stavu r. 1890.

Z přítomného obyvatelstva domácího přiznalo obcovací řeč

v okresích	r. 1890 českou	r. 1890 německou	r. 1900 českou	r. 1900 německou
I. českých	1,148.873	65.309	1,236.560	56.958
II. smíš. s většinou čes.	278.928	109.644	310.788	120.261
III. smíš. s většinou něm.	139.078	263.833	153.421	274.369
IV. německých	25.279	223.737	26.501	223.904
úhrnem	1,592.158	662.523	1,727.270	675.492

Dělal tedy za desítiletí 1890–1900 vzrůst (+), resp. úbytek (—) osob s obcovací řečí

v okresích	českou absolutně	německou absolutně	českou v %	německou v %
I. českých	+ 87.687	— 8.351	+ 7·63	— 12·79
II. smíš. s čes. větš.	+ 31.860	+ 10.617	+ 11·42	+ 9·68
III. smíš. s něm. větš.	+ 14.343	+ 10.536	+ 10·31	+ 3·99
IV. německých	+ 1.222	+ 167	+ 4·83	+ 0·07
úhrnem	+ 135.112	+ 12.969	+ 8·49	+ 1·96

V tomto období jest vzrůst Čechů ve všech čtyřech skupinách poměrně i absolutně větší nežli vzrůst Němcův. Ještě nejmenší rozdíl jest ve skupině II., v okresích smíšených s českou většinou, v nichž Němci vykazují největší vzrůst, ač se nevyrovná českému. Padá tu nejvíce na váhu okres ostravský, v němž i dále germanisace a s ní i poměrný úbytek českého živlu pokračuje úžasně. Také v Olomouci (okolí) zvýšila se dále německá kvota. Za to ve všech ostatních okresích sem spadajících vzmohl se český živel, Jihlava (okolí) a město Uh. Hradiště přestupují dokonce mezi jednojazyčné.

Ve skupině smíšených okresů s německou většinou jest přírůstek český mnohem větší než německý. Mnoho tu působil vzestup českého živlu v Brně, ovšem číslice z r. 1890, jak jsme viděli, jsou nemožny. Ale i třebas odečteme Brno, rozmnožili se Čechové v ostatních okresích rychleji než Němci. Český vzrůst dělá v nich absol. 4780, t. j. 4·33%, německý absolutně 5456, t. j jen 2·23%. Česká kvota stoupla v Novém Jičíně a v Zábřeze, který změnil většinu a postupuje do II. skupiny, německá v Mor. Třebové, Znojmě a poněkud i v Olomouci (městě).

Zajímavý jest vývoj v jednojazyčných okresích. V českých silně ubylo Němců (o 12·79%), a to ve všech okresích absolutně mimo Brno (okolí), kde jich ubylo jen poměrně, a mimo Hodonín a Místek, v nichž i za tohoto období vzrostla kvota německá. A do úbytku nemají Němci daleko ani v německých okresích, kde vylidňováním německého území na severní Moravě Němcům přibylo pouze 167 duší, kdežto Čechům 1222, hlavně v okrese šternberském.

Vezmeme-li nyní za základ rozdělení okresů, jak nám je podává sčítání z r. 1900, abychom poznali stav národnostních poměrů tohoto roku, z něhož bude třeba vyjíti při rozboru příštího sčítání, a abychom mohli srovnati moravské poměry s českými dle údajů Rauchberga, který vychází pouze ze stavu r. 1900., obdržíme tyto přehledy:

Z přítomného obyvatelstva domácího přiznalo obcovací řeč

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
v okresích	českou	německou	českou	německou	českou	německou
I. českých	1,115.419	79.037	1,180.827	73.999	1,270.306	65.152
II. smíš. s českou většinou	263.615	126.561	282.060	137.899	312.727	146.831

v okresích	r. 1880 českou	r. 1880 německou	r. 1890 českou	r. 1890 německou	r. 1900 českou	r. 1900 německou
III. smíš. s něm. většinou	104.113	204.928	103.992	226.888	117.736	239.605
IV. německých	24.537[1])	218.025	25.279	223.737	26.501	223.904
celkem	1,507.684[1])	628.551	1,592.158	662.523	1,727.270	675.492

Dělal vzrůst (+), resp. úbytek (—) osob s obcovací řečí v %

v okresích	českou za desítiletí 1880—1890	německou za desítiletí 1880—1890	českou za desítiletí 1890—1900	německou za desítiletí 1890—1900
I. českých	+ 5·86	— 6·37	+ 7·58	— 11·96
II. smíš. s čes. větš.	+ 7·00	+ 8·96	+ 10·87	+ 6·48
III. smíš. s něm. větš.	— 0·11	+ 10·72	+ 13·22	+ 5·60
IV. německých	+ 3·02[2])	+ 2·62	+ 4·83	+ 0·07
celkem	+ 5·63[2])	+ 5·40	+ 8·49	+ 1·96

Z 1000 obyvatelů mluví obcovací řečí

v okresích	r. 1880 českou	r. 1880 něm.	r. 1890 českou	r. 1890 něm.	r. 1900 českou	r. 1900 něm.
I. českých	933·2	66·2	940·7	58·9	950·9	48·8
II. smíš. s čes. větš.	672·3	322·8	665·3	325·3	659·9	309·9
III. smíš. s něm. větš.	335·0	659·5	313·6	684·2	328·5	668·5
IV. německých	101·1[1])	898·2	100·9	893·3	105.1	887·7
celkem	704·3[1])	293·6	704·1	293·0	713·5	279·1

Z 1000 obyvatelů, kteří přiznali českou řeč obcovací, připadá

na okresy	r. 1880	r. 1890	r. 1900
I. české	739·8	741·5	735·4
II. smíšené s českou většinou	174·8	177·2	181·1
III. smíšené s německou většinou	69·1	65·4	68·2
IV. německé	16·3	15·9	15·3
	1000·0	1000·0	1000·0

Z 1000 obyvatelů, majících německou obcovací řeč, připadá

na okresy	r. 1880	r. 1890	r. 1900
I. české	125·7	111·7	96·5
II. smíšené s českou většinou	201·3	208·1	217·4
III. smíšené s německou většinou	326·1	342·5	354·7
IV. německé	346·9	337·7	331·4
	1000·0	1000·0	1000·0

[1]) I s Charváty u Mikulova.
[2]) Ve skutečnosti o něco větší.

Tabulky tyto jsou vysoce zajímavé. Ze třetí poznáváme především, že zrovna, tak jako v Čechách za posledního desítiletí, ve všech čtyřech skupinách okresních ustoupili Němci, a to značně, kdežto Čechové vzmohli se s výjimkou okresů smíšených s českou většinou, v nichž uplatnili se přistěhovalí Poláci. Nejcitelnější jest jistě pro Němce rapidní úpadek v českých okresích, kdežto české menšiny v německých nejen se zachovaly, nýbrž i značně vzrostly.

Zvláště významné jsou poslední dva přehledy. Důležitost smíšených okresů pro oba národy, zvláště pro Němce, zvyšuje se od desítiletí do desítiletí. Z 1000 Čechů žilo ve smíšených okresích r. 1880 244·0, r. 1900 již 249·3, Němců r. 1880 527·4, r. 1900 dokonce již 572·1. Přední snahou obou národů — a jak vyplývá z cifer, u Němců ještě více než u nás — musí býti, aby právě v nich se uplatnili. Jelikož za posledního desítiletí český vzrůst značně převýšil německý, zvláště v okresích většinou německých, možno se snad nadíti českého úspěchu i za období příštího.

Poučné jsou číslice ty ještě s jedné stránky. Němců nebydlí v ryze německých okesích ani jedna třetina a, jak jsme poznali shora, na území jejich téměř již nepřibývá obyvatelstva. Tu jest nejslabší stránka postavení Němců moravských: nemají opory ve vlastním území, tak jako Čechové a jako Němci v Čechách, u nichž z 1000 Němců připadá na německé okresy 723·5, odkázáni jsou na okresy smíšené, v nichž musí konkurrovati s českým živlem, který za poslední doby ze zápolení vychází vítězně, kdežto v českých okresích ztrácejí víc a více půdy a při tom jsou v nich zúčastněni téměř desetinou celého svého počtu. Čechové na Moravě mají silnou oporu ve svých jednojazyčných okresích, v nichž bydlí jich téměř tři čtvrtiny, a jimž obyvatelstva přibývá normálně, v okresích německých jest jich nepatrná část — pouze $1^1/_2$ % — a v okresích smíšených se dovedli uplatniti. Toto postavení našeho národa jest slibné i pro budoucnost.

IV. Vývoj v soudních okresích.

Jestliže v předcházejícím jsme sledovali vývoj národnostní v politických okresích jen všeobecně dle kategorií, kam jsme je zařadili podle velikosti menšin, neprobírajíce vývoje jednotlivých,

všimneme si nyní posunů v národnostních poměrech soudních okresů, jako menších jednotek správních. Tím poznáme, v kterých částech země který národ se uplatnil lépe. A probereme opět nejprve desítiletí 1880—1890 a potom období následující.

Soudních okresův bylo r. 1900 na Moravě 77[1]; mimo to jest počítáno zvláště 6 měst s vlastním statutem, tak že úhrnný počet okresů, jejichž vývoj probereme, jest 83. Během 20 let od r. 1880 zřízen byl pouze jeden soud, ve Vel. Bíteši. Abychom měli obraz přesný, vypočítal jsem pro území, jež zaujímá, počet obyvatelův i z r. 1880 a 1890 a vedl si tak, jako by byl existoval již r. 1880. Také sledoval jsem všecky změny, které nastaly tím, že jednotlivé obce přiděleny byly z okresu do okresu a vykonal jsem příslušné změny v číslicích, t. j. předpokládal jsem pro r. 1880 a 1890 rozlohu okresů, jaká je roku 1900. Rovněž tak opravil jsem chyby ve statistice, jichž jsem se dotkl na počátku. Všecky změny ty byly nutny, protože, nastala-li nějaká změna zvláště ve smíšených okresích, působila z pravidla silně na poměr národností, a vývoj jejich se nám jeví často ve světle právě opačném, než jak byl skutečně. A stejně nutna jest změna ta, chceme-li sledovati vzrůst obyvatelstva jednotlivých okresův. Tedy číslice, jež jmenuji, jsou takové, jakoby bylo nenastalo změn ve velikosti okresův a jakoby již r. 1880 měly okresy rozlohu z r. 1900.

Ze 77, resp. 83 okresů moravských jest českých, v nichž německá menšina nedosahuje 20 %, 48 a 2 města, tedy 50. Jsou to (seřazeny dle velikosti české kvoty, jakož i v následujících skupinách): Vizovice, Bystřice nad Pernštýnem, Žďár, Nové Město, Telč, Rožnov, Plumlov, Frenštát, Kunštát, Uh. Hradiště (okolí), Klobouky (brněnské), Náměšť, Napajedla, Vel. Bíteš. Hrotovice, Bystřice pod Hostýnem, Val. Klobouky, Vsetín, Kroměříž (okolí), Blansko, Tišnov, Kojetín, Zdounky, Mor. Budějovice, Velké Meziříčí, Ždánice, Přerov, Uh. Brod, Val. Meziříčí, Kyjov, Uh. Ostroh, Strážnice, Třebíč, Holešov, Slavkov, Prostějov, Boskovice, Bučovice, Ivančice, Litovel, Víškov, Místek, Kroměříž (město), Lipník. Brno (okolí), Jevíčko, Břeclav, Hodonín, Uh. Hradiště (město) a Jihlava (okolí). U prvních 29 jest Čechů 98—100 %, v následujících 9 95—98 %, v dalších 4 90—95 % a v posledních 8 80—90 %.

---

[1]) Od té doby zřízeny byly okr. soudy v Bojkovicích a v Pohořelicích.

Smíšených soudních okresů s českou většinou jest 11, a to: Konice, Olomouc (okolí), Židlochovice, Příbor, Hranice, Jemnice, Zábřeh, Dačice, Hustopeč, Mor. Krumlov a Mor. Ostrava. V prvních 5 jest Čechů 70—80 %, v dalších 3 60—70 %, v posledních 3 50—60 %.

Smíšených s německou většinou jest 7 a 2 města = 9, a to; Nový Jičín a Šilperk s českou menšinou 40—50 %, Mohelnice, Znojmo (okolí), Brno (město) a Olomouc (město) s českou menšinou 30—40 %, Šumperk, Uničov a Šternberk, kde dělá 20-30 %.

Posléze jest 11 okresů německých a 2 města, = 13, a to: Jihlava (město), Vranov, Znojmo (město), Mor. Třebová, Svitavy, Mikulov, Jaroslavice, Fulnek, Dvorce, Libava, Rymařov, Staré Město a Viesenberk. V prvních třech jest česká menšina větší 10 %, v Mor. Třebové větší 5 %, v dalších dvou větší 2 % a a v posledních 7 jest menší 2 %.

Posuny za desítiletí 1880—1890 znázorňují nám tabulky následující; v první seřazeny jsou okresy dle velikosti českého zisku, v druhé dle velikosti české ztráty.

I. Okresy, v nichž za desítiletí 1880—1890 postoupili Čechové:

Soudní okresy	Mezi 1000 obyv. přiznalo se k české obcov. řeči 1880	1890	tedy r. 1890 více než 1880
Uh. Hradiště (město)	473·7	715·3	+ 241·6
Kroměříž (město)	758·3	870·7	+ 112·4
Třebíč	909·6	955·9	+ 46·3
Mohelnice	324·4	367·6	+ 43·2
Břeclav	819·0	858·7	+ 39·7
Přerov	930·9	960·6	+ 29·7
Uh. Brod	946·4	974·2	+ 27·8
Kyjov	933·1	955·3	+ 22·2
Jihlava (město)	155·4	175·5	+ 20·1
Vranov	107·8	127·7	+ 19·9
Slavkov	945·3	963·9	+ 18·6
Prostějov	881·8	899·3	+ 17·5
Dačice	616·4	629·7	+ 13·3
Holešov	948·8	960·7	+ 11·9
Šumperk	239·6	251·5	+ 11·9

Soudní okresy	Mezi 1000 obyv. přiznalo se k české obcov. řeči 1880	1890	tedy r. 1890 více než 1880
Jevíčko	840·3	851·8	+ 11·5
Znojmo (okolí)	380·4	391·3	+ 10·9
Znojmo (město)	115·1	125·9	+ 10·8
Strážnice	956·6	967·4	+ 10·8
Kojetín	974·1	984·8	+ 10·7
Ivančice	922·3	933·0	+ 10·7
Olomouc (město)	310·7	320·2	+ 9·5
Mor. Budějovice	975·4	984·4	+ 9·0
Jemnice	619·0	627·4	+ 8·4
Mor. Krumlov	543·9	551·5	+ 7·6
Telč	985·8	993·4	+ 7·6
Val. Klobouky	983·1	989·8	+ 6·7
Uh. Hradiště (okolí)	986·1	992·4	+ 6·3
Jihlava (okolí)	787·3	793·5	+ 6·2
Konice	761·1	767·3	+ 6·2
Klobouky	989·3	995·2	+ 5·9
Uh. Ostroh	952·6	957·7	+ 5·1
Kroměříž (okolí)	988·4	993·1	+ 4·7
Rožnov	991·8	995·9	+ 4·1
Velké Meziříčí	970·1	974·0	+ 3·9
Ždánice	973·2	977·0	+ 3·8
Tišnov	984·6	988·4	+ 3·8
Napajedla	987·7	991·1	+ 3·4
Boskovice	937·7	940·7	+ 3·0
Hrotovice	989·0	992·0	+ 3·0
Litovel	878·6	881·4	+ 2·8
Kunštát	993·0	995·3	+ 2·3
Val. Meziříčí	965·9	968·2	+ 2·3
Bystřice nad Pernštýnem	994·5	996·8	+ 2·3
Bučovice	947·8	949·7	+ 1·9
Příbor	701·9	703·1	+ 1·2
Staré Město	1·1	2·2	+ 1·1
Dvorce	0·5	1·5	+ 1·0
Náměšť	988·6	989·4	+ 0·8
Velká Bíteš	993·1	993·6	+ 0·5
Plumlov	995·2	995·7	+ 0·5

Soudní okresy	Mezi 1000 obyv. přiznalo se k české obcov. řeči 1880	1890	tedy r. 1890 více než 1880
Viesenberk	1·7	2·2	+ 0·5
Blansko	988·0	988·3	+ 0·3
Nové Město	997·5	997·8	+ 0·3
Libava	0·6	0·8	+ 0·2
Nezměněn zůstal český poměr v okrese Frenštátském	995·4	995·4	—
II. okresy, v nichž 1880—1890 ustoupili Čechové:			
Vizovice	994·7	994·6	— 0·1
Mor. Třebová	75·1	74·8	— 0·3
Víškov	880·4	879·9	— 0·5
Rymařov	1·6	1·1	— 0·5
Zdounky	991·5	991·0	— 0·5
Fulnek	9·9	9·1	— 0·8
Olomouc (okolí)	778·9	778·0	— 0·9
Svitavy	38·6	36·9	— 1·7
Vsetín	987·0	985·3	— 1·7
Bystřice pod Hostýnem	986·8	985·1	— 1·7
Žďár	995·1	993·2	— 1·9
Jaroslavice	10·9	6·3	— 4·6
Brno (okolí)	859·6	853·9	— 5·7
Místek	940·2	932·8	— 7·4
Nový Jičín	435·7	427·6	— 8·1
Šilperk	403·3	393·5	— 9·8
Hranice	704·3	694·1	— 10·2
Lipník	844·6	831·9	— 12·7
Šternberk	202·7	188·9	— 13·8
Zábřeh	670·8	654·4	— 16·4
Hustopeč	562·5	545·2	— 17·3
Uničov	241·8	223·3	— 18·5
Židlochovice	774·9	752·0	— 22·9
Mikulov	63·6	20·2	— 43·4
Hodonín	908·9	864·9	— 44·0
Brno (město)	397·2	311·1	— 86·1
Mor. Ostrava	761·3	650·9	— 110·4

Český poměr vzrostl tedy za doby od r. 1880—1890 v 55 okresích, ustoupil ve 27. Z 60 okresů většinou českých postoupili jsme ve 43 (72 %), a to ve 24 (40 %) o více než ½ %, ustoupili v 16 (27 %), a to v 9 (15 %) o více než ½ %. Z okresů většinou českých, kde germanisací ztrácíme nejvíce půdy, jmenovati dlužno hlavně za tohoto období Mor. Ostravu, Hodonín, Židlochovice, Zábřeh.

V okresích většinou německých získali jsme v 12 (52 %), a to více než ½ % v 8 okresích, nejvíce v Uh. Hradišti, pak v Mohelnici, značně i v městě Jihlavě a Vranově, ztratili jsme v 11 (48 %), a to více než ½ v 6, hlavně v městě Brně, pak v Uničově a Šternberku. Úbytek český v Mikulově způsoben jen tím, že r. 1880 byli Charváti počítáni k české národnosti.

Zvýšila-li se česká kvota již za prvního období v převážné většině okresů soudních, nacházíme za desítiletí 1890—1900 pro nás výsledek ještě příznivější. Okresy dle vzestupu, resp. ústupu Čechů jsou takto seřazeny:

I. Okresy, v nichž za desítiletí 1890—1900 postoupili Čechové:

Soudní okresy	Mezi 1000 obyv. přiznalo se k české obcov. řeči		tedy r. 1900
	1890	1900	více než r. 1890
Uh. Hradiště (město)	715·3	815·4	+ 100·1
Prostějov	899·3	961·7	+ 62·4
Litovel	881·4	934·0	+ 52·6
Víškov	879·9	926·5	+ 46·6
Brno (město)	311·1	357·4	+ 46·3
Lipník	831·9	871·1	+ 39·2
Jemnice	627·4	661·4	+ 34·0
Šilperk	393·5	423·8	+ 30·3
Šternberk	188·9	215·3	+ 26·4
Hustopeč	545·2	570·5	+ 25·3
Kyjov	955·3	979·3	+ 24·0
Příbor	703·1	726·7	+ 23·6
Přerov	960·6	982·1	+ 21·5
Uh. Ostroh	957·7	979·2	+ 21·5
Dačice	629·7	648·8	+ 19·1
Třebíč	955·9	974·9	+ 19·0

Soudní okresy	Mezi 1000 obyv. přiznalo se k české obcov. řeči 1890	1900	tedy r. 1900 více než r. 1890
Kroměříž (město)	870·7	889·1	+ 18·4
Brno (okolí)	853·9	870·7	+ 16·8
Boskovice	940·7	957·4	+ 16·7
Vel. Meziříčí	974·0	989·4	+ 15·4
Židlochovice	752·0	765·1	+ 13·1
Mor. Krumlov	551·5	564·5	+ 13·0
Val. Meziříčí	968·2	980·9	+ 12·7
Holešov	960·7	973·0	+ 12·3
Mohelnice	367·6	378·4	+ 10·8
Jihlava (okolí)	793·5	803·2	+ 9·7
Ivančice	933·0	942·5	+ 9·5
Bystřice pod Hostýnem	985·1	994·2	+ 9·1
Ždánice	977·0	985·3	+ 8·3
Vsetín	985·3	993·6	+ 8·3
Hranice	694·1	702·2	+ 8·1
Jaroslavice	6·3	14·4	+ 8·1
Strážnice	967·4	975·4	+ 8·0
Jevíčko	851·8	859·1	+ 7·3
Uh. Brod	974·2	981·5	+ 7·3
Kojetín	984·8	992·0	+ 7·2
Bučovice	949·7	956·7	+ 7·0
Nový Jičín	427·6	434·6	+ 7·0
Vranov	127·7	134·2	+ 6·5
Mor. Budějovice	984·4	990·7	+ 6·3
Náměšť	989·4	995·5	+ 6·1
Žďár	993·2	998·2	+ 5·0
Vizovice	994·6	999·5	+ 4·9
Blansko	988·3	992·8	+ 4·5
Napajedla	991·1	995·4	+ 4·3
Val. Klobouky	989·8	993·9	+ 4·1
Telč	993·4	997·4	+ 4·0
Tišnov	988·4	992·1	+ 3·7
Slavkov	963·9	967·5	+ 3·6
Uh. Hradiště (okolí)	992·4	995·7	+ 3·3
Zábřeh	654·4	657·5	+ 3·1
Hrotovice	992·0	994·5	+ 2·5

Soudní okresy	Mezi 1000 obyv. přiznalo se k české obcov. řeči 1890	1900	tedy r. 1900 více než r. 1890
Bystřice nad Pernštýnem	996·8	998·5	+ 1·9
Fulnek	9·1	10·7	+ 1·6
Rožnov	995·9	997·4	+ 1·5
Velká Bíteš	993·6	995·1	+ 1·5
Libava	0·8	2·2	+ 1·4
Frenštát	995·4	996.6	+ 1·2
Plumlov	995·7	996·7	+ 1·0
Dvorce	1·5	2·5	+ 1·0
Kunštát	995·3	996·2	+ 0·9
Klobouky	995·2	995·7	+ 0·5
Rymařov	1·1	1·5	+ 0·4
Nové Město	997·8	998·0	+ 0·2
Mikulov	20·2	20·4	+ 0·2
Břeclav	858·7	858·8	+ 0·1
Nezměnila se česká kvota v okrese kroměřížském (okolí)			
	993·1	993·1	—
II. Okresy, v nichž za desítiletí 1890—1900 ustoupili Čechové:			
Zdounky	991·0	990·9	— 0·1
Jihlava (město)	175·5	175·0	— 0·5
Olomouc (město)	320·2	319·3	— 0·9
Staré Město	2·2	1·3	— 0·9
Viesenberk	2·2	0·9	— 1·3
Uničov	223·3	221·3	— 2·0
Konice	767·3	765·2	— 2·1
Mor. Třebová	74·8	67·1	— 7·7
Znojmo (město)	125·9	116·4	— 9·5
Svitavy	36·9	25·9	— 11·0
Šumperk	251·5	240·5	— 11·0
Olomouc (okolí)	778·0	765·2	— 12·8
Místek	932·8	916·4	— 15·4
Znojmo (okolí)	391·3	371·6	— 19·7
Hodonín	864·9	823·3	— 41·6
Mor. Ostrava	650·9	551·9	— 99·0

Vzrostl tedy poměrně počet Čechů v 66 okresích (80 %), poměrně Čechův ubylo pouze v 16 okresích (19 %). Podle národ-

nosti okresův jeví se nám vývoj takto: V okresích většinou českých postoupili jsme v 54 (89 %), a to v 34 (52 %) o více než ½ %, ustoupili jsme v 6 (9 %), v 1 zůstala naše kvota nezměněna. Z 22 okresů německých nabyli jsme půdy v 12 (55 %), v 7 o více než ½ %, ustoupili jsme v 10 (45 %), a to v 5 o více než ½ %.

Celková bilance jest nám za desítiletí 1890—1900 velmi přízniva, ještě příznivější nežli v Čechách, kde Němci ustoupili ve 132 okresích a získali v 81 okrese. Přes to jest však veliký rozdíl i v tomto ohledu mezi Moravou a Čechami: na Moravě postupujeme hlavně jen v českých okresích, v Čechách, kde po této stránce nemůžeme mnoho nabývati, postupujeme výbojně hlavně v německých okresích. O více než 20 % ustoupili v Čechách Němci v 17 okresích; z těchto 17 okresů bylo r. 1890 jen 5 českých (a 4 z nich jsou ještě na konci řady, ubylo v nich Němců jen od 2 do 3 %) a 12 německých. A všimněme si cifer vyjadřujících ústup Němcův. V okrese duchcovském ubylo Němců 101·8 %, v mosteckém 64·4 %, touškovském 60·8 %, královédvorském 52·4 %, horšovotýnském 46·2 %, teplickém 43 % atd. Naopak v žádném okrese většinou českém nepřibylo Němců více nežli 2 %, a pouze v okr. mladoboleslavském, vysockém a prachatickém nad 1 %. Český zisk i na jazykové hranici i v německém území jest nesporný.

Jinak na Moravě! Mimo město Brno, kde spolehlivost národnostních číslic jsem charakterisoval již shora, vzrostla česká kvota o více než 20 % pouze ve 2 soudních okresích německých: Šilperku a Šternberku, a v posledním ještě valně na zvýšení českého poměru přispělo založení blázince ve Lhotě, a něco málo nad 10 % pouze v Mohelnici. Za to v českých okresích poklesl český poměr v Mor. Ostravě o 99 % (a v předcházejícím desítiletí o 110·4 %), v Hodoníně o 41·6 % (a v dřívějším o 44 %), v Místku o 15·4 %, v Olomouci okolí o 12·8 %. Číslice pro nás hrozné! Český živel nejen že z daleka neuplatňuje se v německých okresích takovou měrou jako v Čechách, nýbrž i v několika českých okresích přímo řádí germanisace (nikoli pronikání německého živlu)!

Je-li přes to vzrůst českého národa na Moravě v průměru zemském větší než v Čechách, způsobilo to vedle příznivějšího vývoje českých okresův očisťování českých okresův od něme-

ckého nátěru. A v tom ohledu ještě mnoho zbývá činiti; jsouť ještě dosud české okresy moravské mnohem prosáklejší němectvím než v Čechách. Poněvadž zajisté i dále národnostní vývoj v okresích většinou českých půjde patrně touto cestou, možno očekávati s jistotou, že vzestup Čechů na Moravě se zachová i příště. (Příště dále.)

K pobytu Václava Pešiny na Moravě.

Napsal Miloslav Hýsek.

„20. ledna byl Václav Pěšina od Jeho Jasnosti knížete Františka Josefa z Dietrichsteinu . . . praesentován na blučinskou faru. 3. března byl od Jeho Milosti urozeného pána Františka ryt. z Astheimu za faráře v Blučině investován. 1. dubna byl od místního kaplana P. Jos. Boreza, od obce a zvláště od vrchního pana Leopolda Schrödera slavnostně uvítán. 20. dubna konal na to slavnostní instalaci, první kázaní a visitaci."

Tak vylíčil v blučinské kronice[1]) farní roku 1819 kněz Václav Pešina svůj příchod na Moravu. Bylo to za doby pro český lid velmi smutné: netečnost a nevzdělanost byly kruhem, v němž dlelo vše a jehož nepřekročil téměř nikdo. Nový farář, narozený 13. září 1782 v Novém Hradci Králové v Čechách a r. 1807 na kněze vysvěcený, byl při svém mládí dobrým a uvědomělým vlastencem: hned když roku 1814 odešel z Polné, prvního svého působiště, za faráře do Krucemburka — patronem této fary byl majitel židlochovského panství, v němž je Blučina, Dietrichstein, čímž se umožnil Pešinův příchod na Moravu — byl opěvován sopotským lokalistou Janem Šemberou, příbuzným moravského buditele, dvěma básněmi,[2]) které byly prvními, jež česky četl Alois Vojtěch Šembera. A na nikoho snad z vrstevníků nebylo za této a za pozdější doby napsáno tolik básní, jako na Pešinu, v čemž se zvláště předstihují Král se Štěpničkou. Ale

---

[1]) Fortsetzung der Geschichte der Lauschitzer Pfarre vom 1. April 1819 . . . Byla mi přístupna laskavostí P. Vinc. Ševčika, faráře v Blučině, kterému za ochotu děkuji srdečně.

[2]) Slze vděčnosti Václavovi Pešinovi a Plesání etc. k instalací V. Pešiny na faru Krucburskou.

i mladší generace si vážila tohoto kněze: Čelakovský o něm mluví ve své korrespondenci s Kamarýtem a Chmelenským velmi uctivě, jmenují ho „streyčkem“ a „oním slovutným Pešinou z Moravy“; „štěstí p. Pešiny mne až k slzám pohnulo,“ píše Chmelenský r. 1837,[1]) když byl Pešina cařem vyznamenán brillantovým prstenem, a „neméně jeho veřejné poděkování. My ztrápení a trápení, abychom mu básně z rukávu vytřásali, jsme tedy dle jeho poděkování: vzácní vlastenci, slavní básníci; a konečně vzácní jeho přátelé. Jak tam tak pěkně svorně vedle sebe stojíme: Já, Hanka, Štulc, Klácel, Šweiner, Tutta etc. Inu když mu ten prsten tolik radosti způsobil, sám jsem rád, pakli jsem prášíčkem k tomu přispěl.“ A když Pešina v noci 7. května 1859 raněn mrtvicí zemřel jako pražský kanovník, přinesl nejvřelejší nekrolog list mladé generace „Lumír“.[2]) Zdá se, že okolnost, že byl milován hlavně mládeží, měla svoji příčinu; nebyla to snad pouze osobní jeho dobrota a laskavost, s níž se choval ke každému — třeba tu jíti od konce života jeho poněkud zpět, právě do doby pobytu jeho na Moravě, aby se vysvětlilo mnohé.

Pešina ovšem nebyl básníkem, ač také sám napsal za doby, kdy každý vlastenec pokládal za povinnost psáti verše, několik příležitostných básní, ale více asi z okamžité nutnosti než z nadšení: bezpochyby na ukrácení chvíle překládal také české básně, jež mu psali přátelé jeho, do němčiny.[3]) Veliká zahrada blučinské fary, již opravoval a zřizoval dle svého přání hned po svém příchodě, hustě porostlá ovocnými stromy a připomínající svým celým rázem, svým vzestupem po délce a nezbytným vodotryskem, parky osvícenských vladařů, zařizované dle francouzského vzoru, nebyla místem, kde by byla hýřila Pešinova fantasie a ruka jeho psala verše. Význam jeho jest jinde: na poli práce buditelské, jíž se účastnil všemi silami jako prostředkovatel mezi literáty a hlavně jako neúnavný kolportér českých knih, jenž byl za svého času jediným člověkem, který připomínal Čechám, že lid i na Moravě jest český.

Český jazyk uplatniti se snažil na Moravě několikerým způsobem a souvisí tím úplně se svou dobou. Roku 1819 bylo

---

[1]) Čelakovského Sebrané Listy, str. 339.
[2]) 1859, str. 448.
[3]) Některé rukopisy v pražském museu.

panství židlochovské prodáno vévodovi Albrechtovi Saskotěšínskému, který však zemřel za necelá tři léta potom; dle práva dědičného připadlo nyní arciknížeti Karlovi Ludvíkovi Rakouskému, který sem přijížděl často. Pešina, zdá se, měl velice vyvinutý smysl zvláště pro uctívání osob výše postavených, než byl sám; každá taková návštěva znamenala v Blučině slavnostní uvítání, ale českou básní, kterou mu obyčejně napsal některý z jeho přátel literárních, po případě také on sám.[1]) Při prvním květnu 1820 zapsal do kroniky: Jak šťastný to byl pro Moravu den, když tudy jeli císař s císařovnou (ovšem psán tu celý titul) do Brna! Pro toto svoje smýšlení — dle blučinské kroniky „wegen seinen zuvorkommenden Benehmen" — byl velice oblíben u vrchnosti a v rozhodujících vrstvách, okolnost, která jistě také rozhodovala při volbě jeho za svatovítského kanovníka. Ale i jiným způsobem: „V Brně má býti stolice českého jazyka zavedena. Bude-li z toho ale co, neví se. Pešina se snažně stará," píše již r. 1824 Čelakovský Kamarýtovi.[2]) Ale snažení Pešinovo bylo zatím ještě marno.

V blučinském kostele zaváděl staré české zpěvy, — roráty na př.[3]) — a snažil se češtinu uplatniti v úředních svých knihách: a ačkoli zmíněnou kroniku psal německy, dosáhl brzy toho, že mohl do ní zapsati; „6./XII. 1820 gestattete das hochwürdige Dekanat dem Ortspfarrer die Matriken mährisch zu führen." Rozhodovala zde asi též osobní oblíbenost jeho; také jinak mezi kněžími se snažil na prospěch českého jazyka vykonati co možná nejvíce. V „Čechoslavě" 1822 píše[4]) o oslavě císařských narozenin v rajhradském klášteře, při níž, „aby tato znamenitá slavnost také nějakým vlasteneckým skutkem pamětní se stala," slíbili kanovník Pernica a dva faráři odebírati „Čechoslava",

---

[1]) V pražském museu je na př. rukopis „Huldigungslied bei Überreichung des Kranzes Ihrer kaiserlichen Hoheit der Erzherzogin Henriette. Nach der Melodie: „Wir winden den Jungfernkranz" (z Čarostřelce), nebo jiný: „Huldigungslied seiner kaiserl. Hoheit dem Erzherzoge Karl . . . Gesungen beim Einzuge mit der Melodie des Prager Studentenlegionsmarsches v. J. 1800, které Pešina přeložil z češtiny.

[2]) Sebrané listy, 153.

[3]) Srvn. Hlas 1860, 212. Dopis ze Sloupa. Roráty vydal „po kolika stech letech po prvé tiskem" Pospíšil 1823.

[4]) Str. 134: „Dvanáctý únor."

a místní prelát, jenž s konventem předplácel 20 časopisův a novin, slíbil přistoupiti za člena Pešinou tehdy navrhované, později teprve v Matici České uskutečněné společnosti na podporu vydávání českých knih.

Již v Čechách se spřátelil Pešina s J. Hostivítem Pospíšilem, na Moravě pak horlivě propagoval české knihy. V této práci má význam mnohem větší nežli všichni vrstevníci jeho; láska jeho a oddanost k české knize jsou až dojemné. V pražském museu jest několik dopisův jeho Pospíšilovi, které to dosvědčují jasněji nežli cokoliv jiného; otiskuji z nich alespoň jeden, nejvýznamnější.[1])

Diwotworče!

Gestli Wám Čechye neuwine bobkowého wěnce, a nepostawj pamětnjk slávy, a neučinj Wás potomkum nesmrtelným, tak bych: Newděčna wlasti! zahřešil.

Brno s celým okoljm swým gest Wašj Noworočenkau okauzlené. Gak se prwnj exemplářowé ohlasyli, giž wšech Kinský polapil. Ga dostal wčera z wečera čtyry, a dnes w poledne neměl gsem giž wjce žádného, a pjši wšem třem brněnským knjhařum, bych gich do zeytřka geště 10 dostal. Přál bych srdečně, bygste druhé wydánj tisknout musyl.

To ge maudrý mjrný Wlastenče ten způsob zyskati lid, prácým wypusobiti odbyt, literatuře pomocy wzhuru, a sláwu rozšjřiti wlasti — Wyborneho dati za co gen možné, lewnau cenu; zase se to w hogném odprodegi wynahradj. Celé okolj stogí w odiwu, gak to Wám gen možné, za ten pakatel tak krásných prácy tak sličně vyšetřených podáwati. Ga prawjm, to ge prawá filosofie, to ge prawá ökonomie. Za 5 f. byl by tu knizku desatý byl nekaupil, kde gi teď mezy desyti, dewět gi kaupj.

Buh Wás nenech! — a nenecha přitom schudnout; a kdyby gsme se měli na Wás skládat, my Wás nesmjme nechat padnaut. Duwěrugte se w prozřetelnost oného, a wděčnost Wašjch Wlastencu.

Máteli Noworočenky, velinský exemplář, snad obálku y na bjlem atlase tištěnau, ořjzem dobrozlatym — to gest: ten ney-

[1]) Se svolením sl. správy musejní. Panu prof. dr. Zíbrtovi děkuji za vzácnou ochotu, s níž mne podporoval při práci v museu.

sličněgšj exemplař pošlete skrz Hallera mně. Ostatně cokoliw obwzlaštněgšj práce Hallerovi odešlete, přiložte wždy pro mne exemplař na — psacým papjře.

Dobropjsemnosti Filzigowe gsem giž 24 Exemplařu odbyl; a gak přigde geho knjžka početnj, zase Wam tak skrz Hallera poslaužjm.

Zdělugi mau nad Wami radost dnes také Krameriusowi, kterému 20tý exempl. Čechoslawa pronumerirugi, a nynj 400 jeho oznamenj skrz poštu po Moravě rozešli.

Gestli pak gste sy giž s Králem stranu gého básnj, dopsali. Rád bych Waši omluwu wěděl. Připowězené peníze giž držjm přihotowě.

Rad bych s Wámi mluvil, kdyby mi bylo možné, aneb radĕgi giž zrauna v Wás w knihowně zustáwal. Co čtete w Čechoslawowi z Morawy, tjm až dosawáde gen gá gsem k Wám mluwil, lepe řjcy štěbetal. Gak se z ného dozwjm, že na nás co napatého máte, giž chystám, giž odesylam rozkazy mé Hallerowi, a tak celý s Wámi a We Wás žigi.

We Wás ljbám, žehnám wšech oných slowutných a slawných mužů, kteřj ozdoba Wlasti! Waše namáhánj k takowému oslawenj wznášegj. Tak sobě snážně do ruk pracugte a pomoheyte, a wděčna wlast bude při Wašem owěncowánj hlaholně wolati:

Semper honos nomenque Tuum laudesque manebunt!
Nemáte wraucněyšjho ctitele a přjtele nad Wašeho Pessinu.
PS: Kdybych Čechorodem byl, z Pospjšila byl z Dobroslawjnem stwořil!
Postporto tohoto psanj mi w naši pořádnosti zoučtugte.

Dopis jest z roku 1823. Pokud se týče pravopisu, není důsledný, jsou tu zvláště četné opravy **j** v **í**. Ale obsah jest, jak patrno, velmi zajímavý a svědčí o neobyčejném nadšení. A stejně byl horlivým odběratelem knih Jana Kollára, jež do Brna dostával F. D. Trnka. „Co náš Pešina na Moravě pro jazyk mateřský podniká, jak horlivě v Čechách spisovatelům a knihkupcům odkupováním českých kněh a časopisů napomáhá, budou hlásati vždy letopisové vlasti“, svědčí vrstevník jeho Sedláček.[1])

Známým po celých Čechách se stal Pešina r. 1821, když v 84. čísle Krameriových Novin otiskl návrh na zřízení spolku,

[1]) Rozličnosti 1830, č. 39.

jenž by dobré knihy českých spisovatelův odměňoval buď penězi nebo čestným penízem za tím účelem raženým. Fond mají sebrati mezi sebou vlastenci, a Pešina hned slibuje značnou částku a zároveň, že bude pro věc agitovati. Kramerius slíbil věci této věnovati dobrý výtěžek svých novin, a rovněž mezi jinými patrioty vzbudil Pešinův návrh živý ohlas. Pešina navrhoval spojení s museem, ale 16. prosince 1821 prohlašují členové výboru musejního, že není možno, aby podpory udílelo museum, ale že rádo se uváže do spravování sebraného fondu. Z věci zatím, jak známo, sešlo ještě, třebas i potom volal Pešina,[1]) že „tak vystoupí zase český národ do řady ostatních učených národů, kteří nás v minulých letech nevšímavosti mateřské řeči vzdělaností svou předčili". Pešina se však stal tím populárním v celých Čechách; nepatrná ves Blučina jest velice často jmenována (také ve formě Blučín, Lučín) a stává se předmětem touhy mnohých, kteří by tam rádi zajeli za Pešinou.

Z této doby se zná Pešina snad se všemi vlastenci tehdejšími; že s moravskými, je přirozeno, neboť jezdí často do Brna a stýká se s nimi v Hallerově knihkupectví nebo s nimi hovoří za návštěvy o záležitostech české literatury. Tak na př. s Trnkou, jehož rukopisy posílal do tisku do Prahy a jenž mu oddaně později věnoval jeden ze svých spisů, i s jinými. Měl zvláštní talent seznamovací, jenž způsobil, že korrespondoval i s knížetem Metternichem a s celou tehdejší aristokracií.[2]) Zachován jest první jeho dopis Hankovi,[3]) s nímž byl později vřele spřátelen v Praze; jest z něho alespoň částečně patrna povaha jeho.

Wysoce včený Pane, wysoce wzácný pane Bibliotekáři!

Ačkoliw osudem mým z matčiny mé wzdálen gsem, předce oprawdowě w duchu mém wjce w Čechách než w Morawě, wjce w Praze, než w Brně dljm. Potěšenj rozhřjwá mé srdce, když čtu, slyšjm y widjm, gak rozmilá mateřská řeč we wlasti zase ke cti a wážnosti přicházy; gak se wlastenecká literatura zmáha; a národ český w řad wzdělaných národu ewropských zase se

[1]) Čechoslav 1822, str. 103 (z Blučiny, dne 1. března).
[2]) „Starší pokus o zvelebení literatury české", Světozor 1878, 460.
[3]) Jest v pražském museu.

zdwjha. Ze wšech stran se Čechowé hrnau tomuto přeslawnému wzniku napomáhati, a národnj Museum toho giž na tisyce důkazů schowáwa.

Gak bych ga — ktery láskau k wlasti a k letu gegj vměny hořjm — mohl wyzustati? — Gestli take, gako oná gerusalemská wdowa, gendwa haljře mám (neb gsem giž brněnskému Museum welkau hognost darowal), duwěřugi se předce, že snad tato maličkost wděk přigata bude.

Osmělugi se totiž — mjmo peněžitého nawrženj — co gsem w mé chránce drahna leta v wzácnosti držel, w nasledugjcým psanj a swazku Wysoce slavnému Přednostwj Narodnjho Museum předložiti, a gestli by se co z toho potřebowati nechalo, to wlasti obětowati.

Wám tjm syce Wysoce wzácný Pane gen Wašj giž dosti mnohonásobnau prácy rozmnožjm: ale tjm take přewážnau přjležitost dosahugi, Wám zásluhplný Pane mau wraucy vctu provkázati, a Wašj drahocenné paměti se odporučiti.

W přátelském rozmlauwánj s Kinským často se k Wám zabjrawáme; a tu srdce w nás k Wám tak, gak w oných včedlnjcých Emausských zahořjwá. Newědomky! — prý gsem proti Wam Wysoce wzácný Pane prohřešil? Byla to ale gen radost nad Wámi, předzwidánj zmoženj české literatury skrze Wás y w Morawě, dychtěnj po Wás a drahocenné známosti Wašj, — slowem, neobmezená vctiwost k Wám; z které gsem take Wašjch wydánj do brněnského Museum, a y do knihovny Excellence Pána Gubernátora darowal. Snad gste to mé plesagjcý přenáhlenj giž dáwno mi odpustil? — A když sy Wás wlast co klenot wážj, a geště draššj wážiti chce: tak přegi to štěstj tjm wjce wlasti.

Wěřte slowům srdce wraucýho, že si Wás nad mjru wážjm; a wše co Wás šťatna učinit a Wás oblažit může, s nebes Wám prosym!

Wašj Včenosti mnohowzácný Pane,

Wáš neywraucněgšj ctitel Wáclav Pessina, farář.

W Lučině, 20ho Listopadu 1824.

A jak podporoval brněnské i pražské museum, tak každý podnik vlastenecký. Když Kampelík zakládal českou knihovnu v brněnském alumnátě, byl Pešina mezi prvními, na něhož se obrátil se žádostí o české knihy, a že se zdarem, jest jisto.[1])

Podobně jako s Hankou seznámil se se všemi literáty tehdejšími. S Vinařickým korrespondoval[2]) pilně a posílal mu knihy na památku; upřímné přátelství ho poutalo ke Chmelovi,[3]) ke Kollárovi, z mladších se znal i s Čelakovským, jemuž prostředkoval styky se Sušilem, když chtěl vydati své slovanské písně,[4]) korrespondoval s Jeníkem z Bratřic[5]) a s jinými. Rozsáhlé styky měl zvláště po svém příchodě do Prahy: chodil tu zvláště k Jungmannovi, kde se s ním seznámili mladí vlastenci,[6]) a k němu při návštěvách Prahy chodil Štrossmajer. Podobně jak on z Moravy jezdil do Prahy, tak ho i navštěvovali občas čeští vlastenci v Blučině, jako za dvacátých let na př. Vojtěch Sedláček s Rettigovou. Také Dobrovský se před svou smrtí v Rajhradě bavil s Pešinou, „k němuž se s jiným časem na několik dní strojil", jak psal Kynský Hankovi.[7]) Když však k tomu nedošlo pro smrt Dobrovského v Brně, nemohl mu sice Pešina jíti na pohřeb, ale slibuje Jeníkovi z Bratřic[8]): „Hrob jeho v Brně já oslavím . . . A jestli Čechie uctivá a vděčná jemu v Praze památník postaví, s příspěvkem též já přispíším." Trvalo ještě dlouho, než byl postaven pomník; Pešina alespoň napsal na Dobrovského jednu z mála svých básní.[9]).

Bohužel! bohužel!

Slávie, v nejtrpči hoře uvržená, rouškou žalu se přioděj!
Čechie, hvězda tvá nejskvělejší s nebe tvého spadla!
Tvého Dobrovského ach tu více není.
Usnul v Pánu.

---

[1]) Srovn Vinařického korrespondenci, str. 242.
[2]) tamt. 165 a j.
[3]) tamt. 167 a j.
[4]) Český Lid, VII., 341 otiskuje V. A. Francev dopis Sušilův Čelakovskému ze dne 18. listop. 1828.
[5]) Čenský, Z dob probuzení, str. 235.
[6]) Srov. Pichlovy „Vlastenecké vzpomínky" v České Včele, II., 218.
[7]) ČČM. 1829, str. 120.
[8]) Čenský, l. c. 235.
[9]) Čenský ji reprodukuje, neví, že by byla otištěna. Pro zajímavost ji opisuji:

Bůh oslav duši jeho, jako on oslavoval vlasti.
Umřel u středu Slavie
v srdci krajin, v kterých věhlasně účinkoval.
Rodem z Uher
v důstojnost umístěn na Moravě,
slavně účinkujícím životem do nejvyššího velebného stáří
kvetl a zářil v Čechách
a v poslední době svého velecenného žití
veden duchem božím zase do Moravy,
do srdce Čechoslavie,
kde jako literator počal,
tu také, tu skonal.
Tu leží mezi Harkenfeldem a Bayerem,
Slávie ctiteli.
Vyplniž se nad ním proroctví Danielovo XII. 3,
by se skvěl hvězda na nebi,
jak jí byl slavnou na zemi.

Jako literát zatím Pešina, jak bylo řečeno, vystupoval málo. Jeho pražské dopisy, ukazující, jak usilovně se snažil ovládnouti češtinu, kterými ke svým přátelům pouze „štěbetal" dle vlastních slov, jsou však velmi zajímavé. Psával je hned po svém příchodě na Moravu do novin Krameriových a potom do „Čechoslava" a zachoval tak zajímavé zprávy o prvních českých hrách v Brně a o moravském životě vůbec. Jinak psával o rozmanitých maličkostech: jel z Brna na př. a zahlédl na nebi vlasatici nebo byl svědkem nějakého neštěstí, a hned o tom psal do Prahy. Také Hormayr chtěl ho míti stálým přispěvatelem svého „Archivu", když se nezdařilo získati Kynského pro zprávy z Moravy.[1]) Dle všeho však tam Pešina nepsal.

Ale všechna tato činnost jeho ani to, že jako dozorce škol děkanského okresu hustopečského si získal zásluh nemalých a že jako kanovník ve školské komisi dvorské později se zasazoval na prospěch češtiny proti němčině na obecných školách, nebrání, aby se nemohla říci o něm i jiná pravda: jako člověk při veškeré své práci nebyl veliký, rovněž nebyl myšlenkový okruh jeho značný. Nezáleží zde na tom, že oddaně vždy holdoval členům panovnické rodiny veřejně i v dopisech — „cit dynastický byl, jak u všech tehdejších dodobně veršujících vlastenců, upřímný a poctivý", praví o Če-

[1]) K. Šmídek, Výpisky z korrespondence Dra. Ř. Volného v ČMM. IV., 77, 78.

lakovském Machar[1]) a hledá příčinu jeho až v popularitě císaře Josefa II. a v přesvědčení vlastenců, že dynastie uzná v jejich záchraně i svůj prospěch a bude je podporovati — ale holdoval podobně každému výše postavenému člověku, že se to i jeho oddaným ctitelům zdálo zbytečným,[2]) a pokud se jiných týče, možno si přečísti uvedený dopis Hankovi. Naprosto nepochopil velikosti a významu Napoleona, o němž poznamenal 5. května 1821 pouze: Napoleon stirbt auf der Insel Helena. Wohl der Menschheit! ač hned vedle líčí obšírně, jak rakouští kyrysníci táhli Blučinou a — eine musterhafte Escadron — šli tu ke zpovědi a přijímání. Také bylo největším jeho štěstím, mohl-li pokřtíti jinověrce, a dle toho asi též jednal ve své farnosti, neboť ho s počátku farníci nenáviděli a chtěli mu faru vyhoditi prachem. Popularita jeho mu lahodila a dovedl se brzy do ní vpraviti — pracoval, ale chtěl býti odměněn za práci a dával to až příliš na jevo. Již v Praze píše na př. Ant. Markovi, který pomýšlel po smrti Jungmannově na životopis jeho[3]):

Vysoce důstojný pane vikáři, vysoce slovůtný pane!

Posílám listy pro politování hodného Jana Floriana žádané. — Cestou konsistoře mohl by půl léta čekati.

Při té příležitosti račtež žádost mou přijmauti, když Jungmannu Životopis sepisujete, kdyby jste tu také o mém Jemu z Moravy z uctivosti poslaném krásném a nákladném pokálu zminku učinil. Popsání, jak řezan, neboliž vykroužlen jest, soudím, žeby zajímavé bylo.

I má modlitba před mrtvolem, nadhrobem jeho snad by tu místa zasloužila?

Račtež uctu mau přijmauti, na všem utěšeně se míti, a příznivým vždy pozůstati Jemnosti vřelému ctiteli Věnceslavu Pešinovi, kaňovníku.

Na hradě Pražském 6. května 1849.

A Zieglerovi píše (2. června 1837): „Dostalo se mi toho štěstí, že sem welikomyslnau milostj ruského císaře Pána sktwostnj brillantowý prsten obdržel, který se na 600 f. stř. cenj. — Takowé

---

[1]) Knihy feuilletonů, II., 194.

[2]) Čelakovského S. L. 373.

[3]) Dopis jest v pražském museu.

uznánj wyrowná mnohau wrásku. kterau necitelnost we wlasti a w mjstě starostlivému čele naznačila. Dále gest mi to důkazem, že ne jen gako pro mrtvé se namáhám."

Nejvíce to bylo patrno, když přišel do Prahy r. 1832, byv metropolitní kapitolou zvolen kanovníkem u sv. Víta pro českou kathedru na místě nově jmenovaného tarnovského biskupa Fr. Pištěka.[1] Mezi vlastenci byla tato volba přijata s jásotem. Sláma píše[2] Vinařickému, jak ho potěšila, Čelakovský v dopise Chmelenskému jásá[3]: „Streyček je kanovníkem!! a sice zvolen jednohlasně. To bude v Blučíně illuminací!" A Kamarýt Čelakovskému[4]: „Kanovníka Pešinu blíže neznáš, co bude za duši? Radost měl jsem, slyše o jeho povolání z Prahy, neboť myslil jsem, že on to ten slovútný Pešina z Moravy, zatím prý není." Palacký má z volby radost a pod. Jen Blučina nebyla spokojena a dává výraz svým citům v básni „Píseň při loučení se v Blučině osiřelých duchovních ovčiček s Vysoce Důstojným Pánem Pražským kanovníkem bývalým Farářem, dne 22. července 1832", dle všeho objednané[5]) a ničím se od podobných rýmovaček nelišící.

V Praze Pešina brzy přejal redakci „Časopisu pro katolické duchovenstvo" a Svatojanského dědictví, jež se za této doby rozšířily velice. Zvláště k Dědictví přistupovalo mnoho členů, hlavně z Moravy, a Moravany v této a v náboženské horlivosti Pešina příležitostně zvl. při sbírkách pro svatovítský chrám často dává za příklad. Ale nevymanil se z pout úzkoprsého náboženského nazírání, „Květy" mu již r. 1848[6] musejí připomínati, že hlavním cílem Dědictví jsou knihy a nikoli mše za členy sloužené; ozývají prý se hlasy, že Dědictví jsou nejlacinější zádušní mše —; že není povinností údů modliti se za císařskou rodinu, jak říká Pešina, nýbrž že se o to jen žádá, a že konečně netřeba údy titulovati „nábožnými", či je prý proto člověk nábožný, že dá na Dědictví 10 zlatých? Ale hlasy ty jsou ojedinělé, nikoli proto, že by nebylo co vytýkati, ale dle všeho z uctivosti

[1]) Č. pro kat. duch. 1832, 300.
[2]) Korrespondence Vinařického, 277.
[3]) Čelakovského Sebrané listy, 324.
[4]) tamt. 315.
[5]) Cf. Lumír l. c. Jest Kynský zde zmíněný autorem této básně, která je v pražském museu?
[6]) str. 258.

k Pešinovi. „Ne Wy si to ani představiti nemužete, co wše na mých bedrách leží", píše Zieglerovi 7. června 1837. „Kdybych Wám to wše uwesti měl, tak by gste to ani newěřil a za chlaubu držel a wynášenj se. W Praze ale očitj swědkové ginak o mně w přeswědčenosti swé saudj. Kdybych čas mařil w roztržitostech osobnjch, nebyl bych wymluwy hoden; ale tak od rannj 6té do wečernj 8mé gen wlasteneckými zaměstnánjmi se objrám, w použitj žiwota sám sobě neypřjsněgšjm očimem gsa."

Za těchto dob již se nestýkal s Moravou. Navštívil prý sice Blučinu několikrát, ale nenašel jsem bližších zpráv. Byla mu za stáří předmětem vzpomínek, a pobyt v ní se mu zdál stále krásnějším. „Morawia má mnoho krásných položenj, takže, kdyby w nich andělé bydleli, ragem by se kragina zdala; ale těchto nám zde scházy; a tak ge tedy w Morawi rowně tak gako w Čechách," píše ženě Hostivíta Pospíšila 9. června 1827, když již tři roky dříve psal Hankovi, že dlí duchem víc v Praze než Brně. V Praze o pouti hostil vždy svoje bývalé farníky a také mladé Moravany vítal rád; J. E. Bílý, po jehož promoci sloužil v Karolinské kapli mši, ho nazývá [1]) na př. svým „zvláštním příznivcem", on sám Sušilovi sděluje s radostí, jak si ho biskup Schaffgotsche váží.[2]) Morava pak na něho vzpomínala častěji až později, když bylo zřízeno Cyrillomethodějské Dědictví v Brně, jež mělo se Svatojanským mnoho styčných bodů; katolická jednota propagovala oboje. Skoro officiálně se s Moravou rozloučil dva roky před svou smrtí způsobem, který nutí vzpomenouti na první jeho moravské zprávy a dopisy. Roku 1857 slavil totiž kněžské druhotiny a churav již se vzdal ředitelství Svatojanského dědictví. Moravští údové, kteří mu posílali pozdravy se všech stran, koupili mu stříbrný kalich, který mu odevzdal brněnský biskup. Pešina odpověď svoji dal svázati do knihy a poslal ji do Brna s nápisem „Moravě vděčný Pešina". Dopis tento je otištěn ve „Hlasu jednoty katolické" 1857, str. 132 sl. a charakterisuje svého původce dokonale. Jest prý sice přísloví: „s očí, s mysle", ale ač on byl na Moravě jen 14 roků — „bylať to léta blažená!" — a 25 let již dlí mimo ni, přece na něho tam vzpomínají. „Jakož jsem miloval Moravu, miluji sice čím dále, tím vřeleji zbožné syny její; avšak ne-

---

[1]) Ve své autobiografii, otiskl Halouzka, Vlast, IV., 669.

[2]) P. Vychodil, Fr. Sušil, str. 357.

nalézám při sobě, čím bych byl zasloužil takové vzácné památky.“ Nazývá se dále „slovutného Pešiny (t. j. Jana Tomáše z Čechorodu) jmenovcem a dědicem“, „Pešinou Vaším — bývalým mezi Vámi farářem Blučinským“ a j. A jak tu oddanost prý cítí „Váš Pešina, kterak podněcujíc v srdci 76letého kmeta lásku, ježto byl k Moravě, co druhé matce zahořel, ovšem již před lety, zavazujete jej, by neustával utužovati svazek bratrské lásky mezi Čechy a Moravany, aby Čechie i Morava pod jediným žezlem spojená týmž jazykem svatého Václava a sv. Jana a touž věrou svatou katolickou zkvétaly co sestry požehnané na oslavu jména Páně“. A dále volá, mluvě o svém blízkém konci: „Od světa se loučím, ale ne od Moravy! Umíraje budu jí žehnati.“ Kalich, jejž obdržel, prý odkáže chrámu sv. Víta a vyžádá si, aby kapitulní děkan, „v důstojnosti Čechorodu nástupník, každého dne při mši sv. ho užíval, při něm na stědrou Moravu pamatoval a jí žehnal“.

Jak patrno, není zde zmínky o bývalém vlasteneckém nadšení; národ jest zde zaměněn církví, jen s jejího hlediska je pozorováno všecko. Změnil se český život, změnil se i Pešina — každý šel jinou stranou. Také Morava žila svým vlastním životem, blízkým však Pešinovu. Podivno, jak brzy zapomněla na něho. Když zemřel Pešina, přinesl „Hlas“, který otiskl před dvěma roky i několik básní na počest jeho, jen malou zprávu, v níž jmenuje Pešinu Janem — I jméno jeho bylo zapomenuto . . .

Ale tato druhá polovice života Pešinova i činnosti se již netýkala Moravy; první však, kdy farářoval v Blučině, byla bohata krásným a vzácným nadšením a pilnou prací. Přinesla plody a byla taková, že jí tehdy nebylo rovné: Pešina byl nejvýznamnější vlasteneckou osobou na Moravě za let dvacátých.

Náboženská otázka v Čechově „Václavu Živsovi“.

Podává Jan Zachoval.

(Ostatek.)

Obraz vtělených a skutečných názorů Václavových, nedokreslený ovšem, podal nám básník ve Výhoňovi. Výhoň jest obstárlý již muž, mohutné však, přímé postavy, jiskřících očí

s hustým obrvím, snědolící, z jehož řízných rysů vyzírá ráznost, a jehož silné rty pod orlím nosem jeví pevnou, silnou vůli. V ohnivém mládí snil o třesku mečův. Chtěl krev svou líti za volnost; odpykal to, náhodou, pouze žalářem, nikoli však z romantismu lásky k ženě, nýbrž z lásky k ideálu volnosti. Výhoň je zatvrzelý nevěrec. Veškera námaha farářova v tom směru zůstala marnou; tolerantní klid zavládl mezi nimi, ale Výhoň se vyhýbá faře po celý rok svého pobytu ve Velemíně, ač ho žádá farář, aby v něm viděl jen souseda — člověka, nikoli duchovního. A když už je nezbytí, přestupuje Výhoň práh farní zdráhavě a odchází, když klekání vybídlo faráře k tiché modlitbě a Václava aspoň k dumavému pomlčení, drsně ruše posvátnou chvilku příkrými slovy:

„Jáť odpůrce plané, licoměrné konvenience,
nech je to fráse hluchá, modlitba i nech to nicotná,
jež ret pouze vlní, ana jinde myšlenka se toulá.“ (I. 60.)

Sám víry nemaje, nevěří v její opravdovost a upřímnost u nikoho, ztrativ sám tyto city, vidí v nich všude, kde se vyskytnou, jen přetvářku a pokrytectví. A přece všechen cit v něm není udušen. Radostně vítá ve Václavovi přítele stejného smýšlení, a odchod Bohdanův, jehož tolik šlehal svým výsměchem, zasáhne ho ranou hromovou.[1])

Mezi farářem a Václavem rozpřádá se dvakráte ostrý hovor o věcech náboženských. Mezi způsobem řešení těchto otázek, nazíráním na ně a vší povahou, životní a myšlenkovou jakostí člověka je přímý poměr. Životní zkušenost vnější i vnitřní, povaha i myšlenková mohoucnost jsou půdou, z níž vyrůstá názor na otázky náboženské i na samo náboženské cítění. Dosavadní vylíčení povah i života farářova a Václavova má tedy býti klíčem k jejich názorům náboženským.

První rozhovor farářův s Václavem o věcech náboženských hned v I. zpěvu platí poměru víry, resp. zjevení a vědy, představě Boha a otázce zjevení. Václav totiž reaguje na karakteristiku, kterou mu o faráři nepřítomném podává otec a která se končí slovy:

---

[1]) I. 50., 51., 60., VI. 173., 174., 176.

„Pěstovatel vědy výborný, spolu víry obránce,
příkazy církve s onou v ladný upravil sobě souhlas." (I. 21.)

Václav tento soulad, rozuměj soulad církevních příkazů s vědou, popírá rozhodně. Dávnou báj o zjevení těžko je smiřovati s učením vědy. Zjevení a věda jsou věční, lítí sokové, oběma sloužiti je nemožno. Z nesmiřitelných odpůrců nutno voliti jednoho, a vzdělaní lidé, chtějí-li činiti po pravdě, bez mrzké masky pokrytecké, mají snadnou, ano nepochybnou volbu.[1]) Vzdělanci jedinou, pravou biblí je příroda. Ale tu hledá víra marně podpory pro sebe, marně důkazy svých nadehvězdných tuch. Vykládati písmo, jež je plno záhad a run věčně nerozřešitelných, povolán je pouze chladný zrak vědecký. Čím pak hlouběji hříží se zpytavý duch do této bible, tím víc prchají povětrná fantasmata víry, a proto nelze si mysliti upřímné družby vědy s církví.[2])

Vesmír celý pod chladným zrakem vědeckým objevil se jako nesmírný stroj, jenž úplně a navždy je zřízen, pružinou vlastních sil se pohybuje po nezměnitelném zákoně, napořád otáčí se určitě vyměřenou kolejí, a tak přesně v něm zasahuje částka do částky, že kdyby něčí vůle vyvrtla v něm jedno kolečko, kdyby kdekoli nejmenší zázrak porušil zákon přírodní, zaraziti a zřítiti musel by se hned všechen sklad kosmu. Pro vyšší moc v ruchu tom není úkolu. Vesmír sám sebou po věky nesčetné řídil se stejnými řády. Jak při tom byl a jest činný Bůh? Dívá se jen klidně, jako bystrý mechanik, jenž vyrobil samohybný stroj, na ladnou práci jeho, chráně a čistě leda důvtipnou soustavu per, a uvázne-li mechanismus, natahuje jej znovu, nebo syt výkonu jeho rozbíjí jej rázem? Představa taková jistě není důstojna bytosti nejvyšší.[3])

Zjevení, učení, že Bůh se v lásce ponížil k lidstvu, učení o vykoupení člověčenstva životem a smrtí Boha-Syna, ironisuje Václav. Vyvřelo z lidské pýchy, ta je zdrojem jeho. V ohromné soustavě kosmu, jak pravil farář sám, je země naše stokrát méně než zrnéčko písku v poušti, a veškero lidstvo jest jak sotva lehounká plíseň na ztraceném, mizivém prášku. Ale nadutostí

---

[1]) I. 21.
[2]) I. 30.
[3]) I. 32.

lidskou ten bod učiněn je srdcem všehomíra, a nekonečná oblast slunci, všelikých hvězd jen zdobným pozadím k zemi. Ohromné světy na nočním blankytě září jen na potřebu a rozkoš lidskou, a pán všeho, duch světa, svou péči soustřeďuje v zemi, zalétá sám v podobě člověčí na matné zrnko a mře na něm bolestně, aby v lidstvě vykoupil všechen svět![1])

Farář ovšem Václavovy řeči církvi napříč pochváliti nemůže. Bludem je pro něho zejména také, „věda víru že vezdy potírá“ (I. 31.). Toto mínění, jehož nehlásá Václav, jelikož mluví důsledně o sporu vědy s církví, resp. zjevením, vyvrací farář předně a hlavně poukazem na sebe sama. Pěstuje vědu, a není to snad marná chlouba, dí-li, že v říši její se již poohlédl dosti. Pevně však může říci: věda v něm neviklá věrou, naopak tříbí a výše povznáší představu Boha. Hlouběji a podrobněji dává mu poznati soulad a účelné, teleologické uspořádání přírody kolem nás, jež farář dokládá příkladem ze svého zamilovaného oboru, z botaniky: rozmanité formy a barvy květů nejsou jen pouhou rozkoší očím, nýbrž lakadly i pouty spřátelenému hmyzu, jenž čerpaje z nich nektar odměnou s květu na květ přenáší plodný pyl. A jako duch lidský v neskonalém podivu tím hlouběji se koří moudrosti boží, čím hlouběji vniká do účelného a souladného uspořádání díla jeho, tak vzrostla majestátnost nesmírné bytosti jeho, když mocný ráz vědy astronomické roztříštil lazurnou báni, nad níž trůnil dětsky malý Bůh dávné představy, a lidem otevřel závratný výhled do bezmezné dáli světové, do nekonečné říše všehomíra, na roj nesčetných, nezměřitelných kulí světových, na myriady mariad přeohromných slunci, oddělených dálkami, jejichž píď je myriada roků, jež po věčném zákoně hemží se bájnou spoustou věkův, a mezi nimiž země naše je méně než zrnéčko pískové v poušti.[2]) Představa bytosti, jež všechno to třímá a řídí, je tím velkolepější, čím velkolepějším věda ukazuje stvoření samo.

Vedle hmoty pak, jejíž řád, čím lépe ho poznáváme vědou, tím větší dává tušiti majestátnost Tvůrcovu, je tu duch, jenž se neřídí zákony hmotnými. Nevysvětlené zdroje, odkud se rodí myšlenky člověka o věcech, jež vnímá, o nesmírném světě a

---

[1]) I. 32.
[2]) I. 31.

původě jeho, o sobě samém, o vlastním vzniku, o krátkém bytí lidském a cíli jeho na pozemské hroudě. V duchu lidském neustále se kříží nesčetné záhady, zevšad hrnou se naň nejhustší mračna tajemství, k nimž věda nemá klíče, v nichž člověk se potácí bez rady, cítě v ňadrech svých jen matné šero tuch. Zrak jeho utíká se posléze o pomoc nad hvězdy, a tu mračnem a nocí tajemství a bouří pochyb spasným majákem září nám víra.[1])

Tajemství zjevení nemožno nám posouditi, neboť nemáme měřítka. Je pravda sice, že země naše je nicotná tečka a lidstvo méně než roj mraveniště. Leč co jsou tyto naše představy o rozměrech, o šířce nebo dálce valné a zas mizivé před soudem ducha? Jemu není menší záhadou velkolepá říše vodní krůpěje než ohromná soustava kosmu. Myšlenka stejně v závrati noří se do mlh nesmírna jako v taje malé pídi. Úžasné divy objevil lidský um drobnohledem, kdo ví, co ještě vypátrá, a vždy tam zbude dosti tajů, jichž nikdy čočka neodkryje mdlým lidským očím! Tvůrce jediný prozírá stejně bezmeznou dálku nebeskou, jako nekonečný malosvět skrytý v nejmenším dílci hmoty. Pro něho není rozměru. Jemu slunce titánské jen atomem, on proniká svět veškeren až k nejmenší částici prvku, stejnou péčí pěstuje kondory v modru nebeském, jako nejmizivější tvory, jichž v jediné krůpěji hemží se roje nesčetné. Bledne velebnost jeho tím, že se sklání k nepatrnému? Nikoli, spíše září jasněji, jako paprsek sluneční v létavém prachu. V nesmírné své lásce naklonil se kdysi k zemi, k malé jiskře ztracené v bezmezném okeaně hvězd a zázrak lásky konal k mravenčí rodince lidstva, koná spíše, neboť přítomnost, minulost jemu jest jedno, dnes je mu zítra i rok, minulostí šerou i temnou budoucností. pro něho času není a věčnost sama mu okamžikem.[2])

Ve zpěvu pátém, kde podnětem rozhovoru jest otázka o nesmrtelnosti duše, doplňují se a rozvinují názory obou. Pro Václava nic není v nás, než hmota. Lidskému umu hmotná skutečnost klade meze, z nichž nevymkne se nikdy, jen v jejich těsném okruhu moha napínati svá křídla. Jen smyslové vněmy zpracovává ve své dílně myšlenek, jen z hmoty upřádá své pojmy

---

[1]) I. 33., 34.

[2]) I. 33.

na ni jsa poután, z ní jediné se živě a bez ní nemoha býti. Zbavíme-li ho formy, barev, tónů, času, prostoru, zůstane jen čiré nic, v němž duch sám obrátí se v nic. Země, hmota jenom je bydlo jeho, na ní jen září krátce a hasne.[1]) A ve všem míru nacházíme zas jen pouhou hmotu: hvězdné koule světové, podobné zemské kouli naší. Člověk, sleduje v nezměřitelnou dál, kam ještě dolétne zrak jeho, jejich ohromné množství, závratí je jímán před pídí veškerenstva, které dohlédne.[2])

Tajemný zdroj kosmu jest ovšem záhadou.[3]) Hustá mrákota obestírá nás, kam nesahá světlo vědy. Věda badá jen v úzkém okruhu, jenž je vyhrazen smyslům a pojmové činnosti lidské. Za tyto meze hádati a bájiti může jen matné tušení, které vždy jest pouhou nejistotou, byť bylo sebe mocnější. Nejvýše můžeme svůj příští osud oddati tajné moci v toužebné důvěře, že jej laskavě řídí k dobru. Snad z této důvěry vyklíčí časem pevná víra, ale bude to víra jiná, než mnohotvárné soustavy věr, které na roušku tajů, jíž nezvedne nikdo, kreslí — každá arci po svém způsobě — svoje různé mystické výtvory, jež nejsou nic než dávnověké básně, s kterých pedantové setřeli kouzlo, snivé zkazky a legendy, jež theologie vykládá slovně.[4])

A takovou jest i dávná myšlenka lidstva, která nad hrobem tká sen o příštím světě. Cit náš touží po víře, že duch náš se povznese nad prach tělesný do věčných stánků, že kdesi, v oblasti jiné, sejde se s bytostmi milenými, ať už říši tu lokalisujeme kamkoli, ale skutečnost ukazuje nám, jak s lehkým úrazem mozku kalí se i jas ducha, jak v mdlobě odumírá myšlenka, jak ve spánku ze dne na den tuchne a hasne vědomí naše, jak duch ponenáhlu malátní v stárnoucím těle, až se vrací konečně v mlžné obzory let dětských, a proti všem těmto úkazům nelze, než spřáteliti se s bodavou myšlenkou, že duše lidská s tělem, hmotou zaniká stejně, jako s uvadlým květem mizí jemná vůně jeho a záře.[5])

Pro faráře však tato absolutní víra ve hmotu není odstraněním otázek. Jemu je hmota myslící, vědomá sebe i všeho vůkol, hmota hledající badavě původ a důvod svého bytí stejnou.

---

1) V. 150.
2) V. 151.
3) V. 152.
4) V. 153.
5) V. 149.

ano větší záhadou než existence duše.[1]) A člověk nikdy dosud na hmotě neulpěl úplně. Od hmotné hroudy zemské vždy zrak povznášel k výši nebeské a hmotou zde neuspokojen spřádal si tam svět lepší, tam jen očekával rozřešení zemských neshod a osud svůj ukládal do rukou nadzemských.[2]) Vázne sice v závrati lidská myšlenka, ana se tesklivě hrouží do nekonečné dálky všehomíra, ale přece zbraně neskládá před hrůzami bezedné prostory a nesčetných sluncí. Znovu člověk vypíná témě svoje, poznávaje, že víc než hmota je tajemná síla mozku jeho, která vědomím vnímá říši hmoty, badá v ní hloubavě, že více než hmota je také cit, jenž plá v podivu nad krásami kosmu, více že je duch jeho, jenž třeba nedovede pojmem obejmouti bezmeznost hmoty, přece přelétá meze všehomíra a nad ním v tušení jistém spatřuje ještě svět jiný. Kruh jsoucnosti nemůže býti vyčerpán jen kosmem, jedinou budovou, jejímž základem a vazbou je tíže, jejímiž pány jsou prostor a čas. Kdyby tomu bylo tak, kdyby vesmír byl jedinou soustavou, zbudovanou ze stejnorodých prvkův a tíhou sepiatou, přes svou neskonalost byl by nám malý. Duch praví nám, že nekonečná říše sluncí a oběžnic s nesmírnou rozmanitostí svého žití je pouze jeden zjev, jediný slabounký zákmit čehosi mocnějšího, věčného, co ve svém tajemném lůně chová všechno, všeho je původ a cíl, co ve všem je zjevno a co víře slove Bohem.[3])

Zdá-li se nám, že duch náš je podmíněn hmotou, na ni vázán, v hrudi naší ozývá se hlas jiný, jenž příšerné této myšlence stane na odpor. Nikdo nevěří bez námitky, že s hmotným skonem naším nezůstává z nás nic, než mrtvé tělo, že tím okamžením navždy v nic klesá naše vědomí sebe, naše touhy a myšlenky.[4]) Ať člověk sebe přesvědčivěji zamítá vše, čeho nevidí zrak jeho, pro co není přesných důkazů, farář nevěří klidu jeho a jistotě, pevnosti jeho v záporu. I takovému člověku jistě ve chvílích, kdy duch sám se pohrouží v sebe a vnějškem nerušen naslouchá jen svým zvěstem, přes všechny závory skepse vzchází blesk tušení, že v hrobě nekončí se navždy naše pod-

---

[1]) V. 150.
[2]) V. 151.
[3]) V. 151., 152.
[4]) V. 149., 150.

stata vnitřní, že v tomto světě naše já nedojde pravého cíle, že jinde teprve svitne nám plné a jisté světlo, a tam že se vyjeví hádanka žití, a neshoda vyzní smírnou harmonií. Tento hlas ozývá se jistě v nitru každého a má pro faráře větší váhu, než řada důkazů, jež blyští se spoustami číslic. Veliká otázka: „Proč jsme na světě? Co je základem, příčinou a cílem veškeré jsoucnosti?“ vždy důtklivě a bouřlivě bude bíti na lidské skráně a žádati rozřešení. Všecka hloubka vědy nezná odpovědi k této otázce, a jenom víra podává nám světlo do noci těchto tajův.[1])

Ve dvou těchto rozmluvách shrnuty jsou názory farářovy a Václavovy o nejdůležitějších básníkovi otázkách náboženských. Na straně jedné, u Václava, je tu střízlivé přesvědčení, že jak v nás samých tak i kolem nás v celém nekonečném všemmíru není nic než hmota se svými odvěkými a věčnými zákony. Duševní činnost je založena na hmotě a podmíněna hmotou, není nic než vlastnost hmoty, s níž odumírá zároveň. A jako v nás není místa principu nehmotnému, není ho ani ve všemmíru. Zdroj hmoty jest ovšem záhadou, a záhady obklopují nás všude, kam se posud nepodařilo proniknouti světlu vědy, ale badati o všech dosud nezodpověděných otázkách povolán je pouze rozum, jest úkolem jen vědy. Náboženské, lépe řečeno církevní vysvětlování všehomíra, výklad jeho diktovaný věrou nutno zamítnouti naprosto. Vedeť k představě nejvyšší bytosti, jež je Boha nedůstojnou, k představě mechanika. Jako náboženské představy o duši, víra v nesmrtelnost její nesrovnávají se se zkušeností, prýštíce z citu, jenž nemůže býti východiskem ve výkladě a v pojímání bytí, stejně z citu, a nad to z citu neušlechtilého, z pýchy, vyprýštila dle Václava víra ve vnější zjevení.

Možnost víry vůbec však tímto důsledným přesvědčením o absolutní vládě hmoty není Václavovi vyloučena. Při všem mechanismu a materialismu je dána možnost *víry v dobro*, která však zásadně zamítati musí doslovný výklad starých bájí vzniklých v nevědeckém přítmí, na němž utkvěly všechny víry dosavadní, víry, jež nepokoušejíc se na pole vědě vyhrazené, kořeny svoje zapustí v oblasti morální.

Na straně druhé je tu farářem samým podávaný živý doklad, že věda nevylučuje víry, že lze ji s ní harmonicky sloučiti.

---

[1]) V. 152.

Na pojímání a chápání přírody a všehomíra přistupuje farář s pevným přesvědčením o účelnosti jeho. Této mu nevyloží, nevysvětlí věda. Přiznává vědě plné, neomezené právo vykládati a badati v nekonečné říši hmoty, ale všechna její práce, všechny její výsledky, každé její hlubší proniknutí do nezbadatelných tajů přináší mu povznesení a prohloubení jeho náboženského cítění. Víra jeho, kotvící především v přesvědčení o účelnosti všehomíra, opravuje a zdokonaluje si svoje představy každým novým krokem vědy, podřizuje dokonce svoji prostorově i časově neomezenou představu o Bohu výsledkům badání vědeckého.

Leč faráři není skutečnost vyčerpána hmotou. Hmota myslící, vědomá sama sebe, je mu větší hádankou než existence duše, duchovosti, již bezvýhradně přejímaje dává víře svojí novou oporu. Víra v nesmrtelnost duše a záhrobní život této části naší bytosti provází lidstvo od věkův a neutuchne nikdy, byť ji zdánlivá zkušenost popírala sebe více. Tato kontinuita je faráři důkazem větším, než sebe důkladnější protidůkazy operující spoustami dat a číslic. Proti samovládě rozumu hájí práv citu, jenž se uplatňuje od věků, a v něm zakotvuje svojí víru.

Jako po svém, ryze individuálně buduje si farář vědou svoji představu o Bohu a po svém věří v nesmrtelnost duše, tak také způsobem svým, individuálním, symbolicky si vykládá tajemství zjevení. Nemajíce hotové a jasné představy o Bohu ani o světě ani všemmíru, nemůžeme míti ani přesného ponětí o jejich poměru vzájemném: věříme-li však v jsoucnost boží, musíme poměr Boha k všemmíru, ba i člověku přiznati, a poměr ten, poměr neskonalé a neustálé lásky bytosti nejvyšší ku stvoření, trvající od věků do věků, je faráři tajemstvím zjevení. Nehájí takto Václavem potíraného zjevení vnějšího, nýbrž podává výklad tohoto tajemství ryze svůj, a tento je symbolický.

Podkladem všech názorů Václavových je střízlivý, přesný rozum a zkušenost daná skutečností. Není nic, čeho nevnímáme smysly, a byť cit náš sebe více se ozýval o svoje práva, ve výkladě všehomíra a pojímání bytí nemá místa. Farář však potíraje názory jeho vidí svůj největší protidůkaz v tom, že odvolává se přímo na citovou stránku Václavovu, ceně kontinuitu citu v člověčenstvě výše než důkazy všechny číslicemi doložené a opíraje svoji víru v jsoucnost boží o účelnost všehomíra, jíž nám nepotvrzuje zkušenost a v niž můžeme věřiti pouze tehdy,

podřídíme-li rozum citovému přesvědčení o vládě svrchované vůle. Leč vláda citu není u něho absolutní, nevylučuje rozumu. Rozumu jsou přiznána práva jeho, ač prostředečná: opravuje a tříbí představy z citu vytryskle. Nežádá farář, aby rozum umlkl před představami citu, nýbrž používá ho vědomě na úpravu jejich. Ač je si plně vědom, že náboženské představy jeho mají zdroj svůj v citu, uznává, že nemohou a nesmějí ocitnouti se v rozporu s rozumem.

U Václava vláda hmoty rozšířena jest i na pole citové. Hmota je zdrojem našich citův, i citu nejmocnějšího, nejúchvatnějšího — lásky k ženě. Základem manželství, sdružení bytosti mužské a ženské, v němž jediné dochází život svého souladu a plného cíle, je mu láska pohlavní. Jí vložen do lidského nitra pud, kterým zaplane milostná touha, najde-li muž ženu, v níž spatřuje kněžnu svých snů, svůj ideál ženství; když pak i ona v něm najde svůj ideál mužství, semknou se rázem v jedno dvě bytosti celé, které si vyhlídla příroda, aby z jejich svazku proudilo zdárně zřídlo nového života. Pravý zdroj manželství je pouze v takové bezvědomé, opojné volbě vzájemné. Kde rozum uvažuje střízlivě výhody volby, tam jest opuštěn řád přírodní. Tuto lásku poesie opěvuje právem, neboť ona je nejblažším citem na tomto světě. Na jméně jejím nezáleží; ať nazýváme ji pudem nebo jakkoli jinak, je důkazem, že pouze v přírodě je zásoba nejsladších darů, na jaké člověk může mysliti. Ať si člověk cokoli mluví o slastech povznesených nad bídnou hmotu, přece vrchol slasti, jejž duch lidský může vysníti, je v okamžení, kdy dvě bytosti v krásném máji životním si po prvé lásku vyjevují sladce nyjící září zraku a v závrati si klesnou do náručí: tehdy stejně hmota i duch se povznášejí k nebesům v luzném víru rozkoše. Ta chvíle jistě září každému jako čarovná hvězda do posledních let, a žádná představa jí nemůže zastíniti.[1])

Faráři je však láska mnohem více než jen jarní vzlet pudu, než z pudu tryskající bouře citová, před níž umlká rozum. Sladký plamen slábne a hasne brzo, jím neživí manželský krb svého miloučkého tepla; tam je nutno roznítiti jiný, stálejší plápol: manžely do smrti k sobě poutají posvěceným svazkem jejich vzájemné povinnosti, společné cíle, pospolité štěstí, družná

[1]) V. 159.—161.

podpora v neštěstí, láska k dětem a radostná, stejná péče o ně. Krásnějším obrazem lásky manželské jest onen, když manželé, zmohše spolu trud a bouře životní v klidném svém podzimu na vzpomínku si poznovu věnčí šedé skráně, než obraz, kdy ženich v rozkošném zápalu touhy zavádí si nevěstu spanilou k ozdobné ložnici.

Jednostrannost názorů Václavových potíraná dosud na poli theorií má tu býti dokumentována na poli ryze praktickém: přeneseny do života a zrovna v obor, jenž jest jedním z krystallisačních jeho bodů, objevují se nejen příliš neúrodny, chudobny, nýbrž ohroziti by mohly i ethiku, proklamujíce práva nepoutané vášně. Ač Václav mluví jen o zdroji, o prameni lásky a farář o životní náplni manželství, jest ponětí Václavovo, máme-li i na mysli utajené mužství jeho, vybouřené svůdným zjevem Ludmiliným, příliš jednostranné, příliš životně krátkozraké, příliš podléhající představě vzrušení a požitku smyslného, před nímž mizí všecko ostatní, i zžírající myšlenky a pochyby o smysle bytí vlastního i všehomíra. A ze slov farářových, jenž přece může o této otázce mluviti jen jako pozorovatel a nezúčastněný myslitel, otvírá se nám naopak výhled do života manželského, kde tělesnost mizí téměř před úkoly, zájmy a city vyššími, ušlechtilejšími, úrodnějšími a trvalejšími.

Shrneme-li výtěžek dosavadního rozboru, můžeme odpověděti především na otázku, jaká životní a myšlenková zkušenost je podkladem názorů Václava i faráře, co je žírnou půdou, z níž vyvěrá jejich myšlení o nejvyšších otázkách i jejich pojímání. Václava tísní stesk nad ztrátou růžových snů naivního, čistého srdce dětského, rmut nudných let prožitých v antipathickém povolání, nečinnost přítomnosti i nejistota budoucnosti. Člověk ho zklamal, proti železným zákonům hmoty cítí krutě svoji bezmocnou malomoc, jež ho činí hříčkou osudu. To jsou dojmy, jež ho ovládají, jež mu diktují světový názor. A ač tento jest až příliš suše rozumový, není ve Václavově zkušenosti životní nic, co by ho připravovalo a tuhé základy stavělo k němu. Sentimentální stesk nad zmizelými fantomy dětství i rozmrzelost z protivného povolání, ano ani nechuť ke společnosti lidské nejsou dostatečně adaequátními základy pro názor výlučně materialistický. Nelze jich označiti jako přísně myšlenkové zdroje vedoucí nutně k popírání všeho, co není dáno empirií, jako zase nejsou jimi dojmy

bující přírody, jež Václavovi vracejí aspoň poněkud rovnováhu. Jsou to vesměs zkušenosti převahou citové, jež Václava vedou k neúprosnému vylučování citu nejen z výkladu všehomíra a přírody, nýbrž i z osobního života lidského mimo vládu pudů, vedle nichž rozum nemá místa. Na půdě citově rozechvělé, zklamáním zúrodněné, zapustilo kořeny símě zaletlé z venku a rozbujelo ve strom slibující jistotu a nemožnost zklamání pod svými větvemi hrdě a sebevědomě rozběhlými. Tím v celém zjevu Václavově nastalo rozpolcení: citová spodní vrstva nedává se nikterak udusiti nánosem rozumovým a určuje celý skutečný život Václavův, jenž jeví se pak v nesouladě s theoriemi, byť i propracovanými, přece jen těžkým bojem životním a tuhou vlastní myšlenkovou prací nevydobytými. Václav je, jak známo, nositelem vlastních životních vzpomínek básníkových. Kolik jest ve zjevu jeho skutečnosti a kolik fikce, na tom zde nezáleží. Před námi stojí zjev, jejž nutno pojímati jako myšlenkovou jednotku, a jediný možný závěr, jejž nám vnucuje podání básníkovo, je možnost nejradikálnější reakce rozumové v duši citově otřesené a rozechvělé.

Faráře povznáší vědomí konané povinnosti životní i vykonané práce vědecké, výsledky, byť malé, přece jen pro něho bezpečné, cestou na poznání projevů Boha kolem nás i v nás. Životní jeho zkušenost, už věkem bohatší než Václavova, jest již pečlivě zpracována rozumem, nevybuchuje tak citově bezprostředně jako u Václava, je širší a hlubší, rozumově přesnější a jasnější. A jako u Václava cit otřesený vypukl v rozumovou reakci, tak u něho naopak tichá práce rozumová dospěla k přiznání práv citu jako nejvyššího činitele v životě lidském.

Jedna význačná známka je společná vylíčení toho, co životem vyzískali pro své názory oba mužové: zkušenosti jejich jsou povšechné, málo individuální, málo určité. Nejpodrobněji a nejsuggestivněji podány jsou Václavovy dojmy ze společnosti, leč i tyto jsou rázu obecného, a jinak není tu nikde momentu, mocného záchvěvu celé bytosti lidské, z něhož by názory náboženské vytryskly jako pramen živé vody.

Proto také ony jsou málo individuální. U Václava reakce rozumová vítězící na prahu let, kdy rozloučili jsme se s pozlátkovými sny mládí a nezvykli dosud přísnému životu, vyplyne v materialistický monismus, vedle něhož zůstává možnost víry na podkladě ethickém. Ve světě hmoty víra nemá místa a nemůže

míti, neboť nepodává uspokojivého rozřešení jediné otázky. Tam oprávněna jest jediná věda. Leč na poli ethickém, tam, kde se jedná o poměr a osudy dobra a zla, jest dána možnost víry.

Farář naopak zastává princip dualismu, říše hmotné a duchové. Zdrojem obojího, pánem a vládcem všehomíra po stránce obojí jest Bůh, jehož představa prostorově i časově neomezená není a nebude ustálena, pokud rozum lidský nezřekne se svatých práv badati v krůpěji vody i v říši hvězd. Farář rozšiřuje symbolický výklad článků víry svým ponětím tajemství o zjevení, kloně se ve své představě o Bohu k ponětí pantheistickému, ale vtiskuje svým názorům pečeť vlastní individuality mnohem jasněji než Václav, utonulý v šablonovitém materialismu.

Mračný radikál Výhoň nedoplňuje ani neosvětluje názorův obou. Přechází příliš neurčit, a drsná slova jeho na faře, k nimž nemá příčiny, neznaje dobře smýšlení a citův ani farářových ani Václavových, neotvírají nám dostatečného výhledu do duše jeho po této stránce.

Jako názory obou nevyrůstají plně z jejich zkušeností životních, ač u faráře je harmonie nepopěratelně větší, tak není také příčinného poměru mezi nimi a strukturou básně. Nic v básni už nepůsobí na hotové myšlenky farářovy ani Václavovy, není tu nové zkušenosti v tom směru, a naopak zase žádná z jejich myšlenek ani zásad nezasahá ani kladně ani záporně do vývoje dějového. Jsou do básně vloženy jako episody osvětlující povahy osob a otvírající pohled do myšlenkové dílny básníkovy, nepůsobící však nikterak na líčený děj.

O názorech básníka samého souditi můžeme z nich jen nejvýš opatrně. Nestačíť na to rozbor díla jediného. V „Živsovi“ očividně uložil básník veliký díl svých myšlenek o náboženských otázkach, uložil je tak zřetelně jako svoje, že nesrostly organicky ani s osobami ani s dějem, že jdou často prostě vedle sebe, nejsouce si vzájemně odpovědí, jak bylo ukázáno ve sporu o poměr víry, resp. zjevení a vědy, a v pojímání manželství, a ač zřejmě ve faráři kreslí básník ideál harmonie vědy s věrou, hmoty s duchem, přece jen úsudek o poměru básníkově k otázkám náboženským musí míti podkladem rozbor celého díla jeho.

Albrecht II. a koncil Basilejský (1438—1439).

Napsal Dr. Antonín Polák.

Kratičké jest panování Albrechta II. Ale krátce před nastoupením jeho vzniká důležitý spor v církvi, který trvá i za vlády jeho. Tím nabývá tato významu v dějinách církevních.

Jedná se o to, má-li církev zůstati monarchií s papežem v čele, nebo proměniti se na republiku aristokratickou, v níž by papež byl toliko předsedou. Záměry jisté strany šly však ještě dále. Byli, kteří z církve chtěli míti republiku demokratickou.[1])

Papež se svými přívrženci chce monarchii, koncil Basilejský tenkráte již rozpuštěný chce republice. Při úzkém spojení církve a státu za středověku, církve římské a císařství římského, jest přirozeno, že náčelník a pán říšský měl důležité slovo při rozhodování sporu. Byl „advocatus ecclesiae", měl proto nejen právo, nýbrž i povinnost, aby se staral o urovnání rozmíšek v církvi a vrátil jí pokoj a mír. Jak se pokusil Albrecht II., aby hizplnil svou povinnost? Touto otázkou zabývali se již dva historikové, W. Pückert: Die kurfürstliche Neutralität während des Basler Konzils (1438—1448), v Lipsku, 1858, a Ad. Bachmann: Die deutschen Könige und die kurfürstliche Neutralität (1438—1447). Ein Beitrag zur Reichs- und Kirchengeschichte Deutschlands. Mit urkundlichen Beilagen. AÖG. 75. (1889), str. 1—235. Jak patrno z titulů pojednání, líčí obě celý spor i hledisko obou panovníků, Albrechta II. i Bedřicha III. Bachmann měl důležitý důvod na vypracování své práce, nové prameny. Tyto způsobily nové nazírání na postavení obou panovníků ke sporu. Rozdíl obou prací jeví se již v jejich titulech.

Pückert — mluvím především jen o Albrechtovi — upírá králi římskému jakoukoli význačnější účast při urovnání sporu. Nebyl prý přítelem theologických hádek, nýbrž miloval více boj a válku. Proto podřizoval se vedení kurfiřtského kollegia, především pak v této důležité záležitosti církevní, jelikož všechny spory theologické byly vzdáleny duševnímu obzoru jeho. K tomuto příkrému úsudku byl přiveden dle mého soudu tím, že založil své po-

---

[1]) V práci třeba též podrobněji vylíčiti dějiny koncilu Basilejského za této doby. Léta 1438—1439 — doba od rozpuštění koncilu až do sesazení papežova — jsou v dějinách jeho nejkritičtější.

jednání zvláště na listinách archivu Drážďanského, které v prvé řadě obsahují všecko, co na prospěch smíru vykonali kurfiřtové. Neznal také celé kroniky Jana ze Segobie, kterýž nám podrobně vypisuje čilou účast poslů královských při smírném jednání. Bachmann proto pozměnil již titul své práce. Králové vedle kurfiřtů měli dle něho také důležitý podíl při smiřování rozvaděných stran. Mínění Bachmannovo jest správnější, jak jest patrno z úvahy mé.

Bachmann měl na svou práci nové, důležité prameny, což jest zajisté dostatečný důvod, aby určitá část dějin byla přepracována. Nemám pro svou úvahu takového důvodu. Jsou však rozdíly mezi prací mou a Bachmannovou, o nichž zmíním se na příslušných místech. Bachmann zapomněl na důležitou věc, že Albrecht II. byl také králem českým, národa husitského, který z veliké části chtěl dle smlouvy smířiti se prostřednictvím koncilu s církví katolickou, nebo zapomněli oba, Pückert i Bachmann, — řekl bych — na českou otázku, která při smiřovací akci má také důležitou úlohu. Neužil jsem nových pramenů; neboť nemohu klásti zvláštního důrazu na několik listin (10) z říšského a dvorního archivu Vídeňského, které jsem tam prohledl, třeba že podávají některé více nežli regesta jejich u Lichnowského,[1]) odkud jich užil Bachmann.

Kromě těchto dvou předních prací, věnovaných speciálně otázce poměru říše německé ke sporu církevnímu, dotýkají se jí i jiné spisy, které podrobněji se obírají dějinami této doby. Mnohé z nich jsou důležity z důvodu, že jednak věnují pozornost otázce, jaká byla účast králů římských při smiřování, jednak kritisují (dle toho, ku které straně se kloní,) jejich politiku. Poněvadž tu vysloveny jsou názory velice různé, třeba v úvodě také si všimnouti i těchto spisův.

Raynaldus (ann. eccl. 1439, § 18.) nepěkně posuzuje politiku královu. „Ex topore“ jeho rostla prý odvaha koncilu. Nehájil autority papežské, jak měl.

Dle Bzovia (ann. eccl. 1438, str. 515) stihl Albrechta II. trest Boží za to, že místo, aby rozehnal koncil, ustanovil mu dokonce protektora. Oldřich Celjský chtěl jej připraviti o království České.

---

[1]) Geschichte des Hauses Habsburg, sv. V.

Düx: Der deutsche Kardinal Nicolaus v. Cusa und die Kirche seiner Zeit (1848, str. 210—213) soudí, že král neměl prohlásiti neutrality, jelikož velice uškodila církvi, nýbrž měl se přidržeti papeže. Všichni tři jsou přívrženci, jak patrno, politiky papežské. Hledisko Albrechtovo naopak velice chválí Chmel: Geschichte des Kaisers Friedrich, sv. II., str. 3—4. Doufalo se při zvolení Albrechtově, že obnoví pořádek v říši i v církvi. Neutralita jeho jest úplně správna, poněvadž přívrženci koncilu byli příliš „reformní", kdežto papež si nepřál reforem. Dle soudu Chmelova nebylo hledisko ani jedné ani druhé strany ryze církevní. Neutralita ovšem měla také vliv škodlivý, poněvadž podporovala náboženský indifferentismus. Albrecht si přál, aby reforma církevní vyšla z lůna církve samé; tato snaha však narazila na prudký odpor zesvětštělého duchovenstva, jehož jen menší část souhlasila s opravou, a tím byla zmařena. Albrecht nežil dlouho, ale sotva byl by přes své šlechetné smýšlení obnovil pořádek i v říši i v církvi, kdyby byl déle zůstal na živě. Posudek Chmelův o politice Albrechtově jest velice přízniv a spočívá dle mého soudu na víře jeho v upřímnost a v poctivé smýšlení královo. Nejsou bez vlivu práce Pückertovy dvě díla, s ní skoro touže dobou vyšlá: Voigt: Enea Silvio de Piccolomini als Papst Pius der Zweite und sein Zeitalter, 1 sv. (Berlin, 1856), str. 153—167, a Brockhaus: Georg v. Heimburg (Lipsko, 1861), str. 21—28. Albrecht měl jen nepatrnou účast při veškerém jednání o smír. Nemiloval styků s učenci, neuměl ani latinsky. K neutralitě, již kurfiřtové prohlásili před zvolením jeho, přidal se bez dlouhého uvažování, ale koncilu obnovil rovněž glejt. Stejné snahy, jaké se jevily v církvi — proměniti ústavu její na republikánskou — jsou téže doby i v říši. Kurfiřtové hleděli sporu církevního užiti na dosažení větší samostatnosti a značného vlivu na správu říšskou. Spolek jejich, k němuž přistoupil i král, ukazuje, jak si byli vědomi svého postavení v říši, kterou chtěli spravovati i bez krále i říditi její politiku církevní a zahraniční. Král řídí se ve všem dle nich, třeba že spolek jejich byl nepříjemný jemu i papeži. Velice málo, jak ani jinak není možno rozsahem jejich děl, mají o politice Albrechtově Creighton a Pastor ve svých pracích o dějinách papežů za XV. století. Pastor jest též při papeži a nesouhlasí s neutralitou kurfiřtů, kteří prý zaujali hledisko poloschismatické. O králi však nemluví, jen vše-

obecně vykládá o postavení Německa a Francie ke sporu církevnímu.[1])

Stručný tento přehled nejdůležitějších prací ukazuje nejlépe, jak odchylné názory jeví se o politice Albrechtově. Bachmann sice dokázal svým spisem, že Albrecht měl účast dosti značnou na akci smiřovací, ale, jak pověděno svrchu, třeba pojednání jeho doplniti.

Hlavní pramen pro dějiny koncilu Basilejského vůbec a i pro tuto dobu zvláště jest kronika Jana ze Segobie,[2]) která Birkem uveřejněna v díle: Monumenta conciliorum generalium saeculi XV., sv. III. (MC. III.).[3]) Jest pramenem veliké ceny, poněvadž spisovatel její měl účast na jednání koncilu. Mohl věděti proto mnoho, a vypravuje také všecko, co ví. Některé listiny, které mohl přečisti, otiskuje také v textě. Vypravování jeho jest poněkud zabarveno, poněvadž byl přívržencem konciliární strany, ale nikoli tolik, aby to překáželo při užívání knihy. Události jsou vylíčeny podrobně a správně, jak ukázaly protokoly koncilní uveřejněné Hallerem.[4]) Tu a tam nalezneme zmatek. Jan vypravuje často

---

[1]) R. 1905 a 1906 vyšly dva spisy, z nichž jeden: V. v. Kraus: Deutsche Geschichte im Ausgange des Mittelalters (1438—1519), sv. I. (Štutgart a Berlín 1905), líčí politiku královu na str. 38—45 podle práce Pückertovy především, méně podle Bachmannovy, druhý, W. Wostry: König Albrecht II. (1437—1439) (Prager Studien XII.) obral si za úkol, aby vylíčil Albrechta jako krále především českého (aspoň v tomto svazku). O církevní politice královĕ se zmiňuje dosud velice málo. Souhlasí více s Bachmannem. V prosinci 1907 vyšel druhý svazek pojednání Wostrého o Albrechtovi II. jako seš. 13. „Prager Studien“, v němž v prvním odstavci (str. 1—43) vypravuje též o poměru Albrechtově k církevní neutralitě. Druhého dílu mohl jsem užiti teprve při korrektuře, avšak není třeba, abych něčeho měnil na své práci. Wostry zmiňuje se o církevní politice královĕ velice stručně, i v tomto odstavci odkazuje na bližší poučení na práci Bachmannovu.

[2]) O Janovi, o životě jeho a spisech dostí podrobně vykládá Zimmermann: Die kirchlichen Verfassungskämpfe im XV. Jahrhundert (Vratislav, 1882), str. 110—124.

[3]) Později uveřejnil některé doplňky a poznámky k ní. Sitzungsber. d. Wiener Akademie. 1903.

[4]) Tyto ovšem pro naši dobu nejsou dosud uveřejněny. Často bychom bez kroniky jim ani dobře nerozuměli, zase naopak vykládají mnohá temná místa v kronice; neboť Jan ze Segobie psal o některých událostech jako všeobecně známých vrstevníkům.

o téže události dvakráte, a to jednou, když se stala, po druhé, když o ní člen koncilu podával referát, poněvadž udála se mimo koncil. V první chvíli zarazí takový způsob líčení, ale později se čtenář vpraví do něho. Čísti jest třeba ovšem velmi opatrně. Také některé zprávy si odporují vzájemně, a třeba různost jejich vysvětliti. Leč tyto vady nikterak zvláště nesnižují důležitosti kroniky jako hlavního pramene. Zprávy obsažené v jiných kronikách jsou poměrně významu podřízeného. Mnohem důležitější jsou listiny, kterých máme veliké množství, bohužel však dosud uveřejněny jsou jen z části kriticky.

Raynaldus: Annales ecclesiastici a. 1438—1439; Mansi, sv. XXIX.—XXXI.; Martène et Durand: Amplissima collectio, sv. VIII.; Wencker: Apparatus et instructus archivorum; Hartzheim: Concilia Germanica, sv. V.; Datt: Historia diplomatica Norimbergensis; Goldast: Constitutiones imperiales, sv. III.; Lünig: Spicilegium ecclesiasticum des deutschen Reichs-Archivs; Jannssen: Frankfurts Reichscorrespondenz, sv. I. Nejvíce listin a nejdůležitější má Würdtwein: Subsidia diplomatica, sv. VII. a VIII., kteréž otiskl z archivu Mohučského.

Jak jsem řekl svrchu, otiskl Bachmann několik listin z archivu Drážďanského jako přílohy ku své práci. Sám pak užil jsem některých listin z říšského a dvorního archivu Vídeňského.

Ještě císař Zikmund, jehož jest nepopěratelnou zásluhou, že odstraněno veliké schisma církve západní, dočkal se nového sporu církevního, a to mezi papežem Eugenem IV., nástupcem prvního papeže sjednocené církve, Martina V., a koncilem Basilejským. Počátek rozepře dlužno klásti již do sezení 25. (7. května 1437).[1]) Majorita koncilu se usnesla, že koncil, jenž má zjednati unii s Řeky, musí zasedati buď opět v Basileji nebo v Avignoně nebo v některém městě savojském, kdežto menšina chtěla, aby byl přeložen do města papeži milého — italského —: buď do Florencie nebo do Videma. Papež potvrdil usnesení menšiny a ihned se připravoval, aby dal převézti Řeky do Italie. Koncil však — už jen většina, složená nejvíce z nižšího duchovenstva — v sezení 26. (31. července) vyzval papeže, aby během 60 dnů přišel před soud jeho, kde měl se papež zodpovídati z četných svých pro-

[1]) Hefele, VII., § 805, 806, str. 644—658.

vinění. Snesení toto rozeslali Basilejští nejen všem knížatům západním, nýbrž i Řekům; pročež Eugen IV. vydal bullu „Doctoris gentium" (18. září), v níž projevil úmysl přeložiti koncil z Basileje do Ferrary,[1]) poněvadž prý synoda neměla dosud positivního výsledku, ačkoli trvala již po šest let. Basilejští pokračovali v nepřátelských projevech proti papeži v sezení 28. (1. října) a v 29. (12. října), hrozili mu suspensí, která měla nastati ve čtyřech měsících „ipso facto", a sesazením k němuž přikročiti chtěl koncil po suspensi.[2]) Pokus jejich, aby si získali Řeky, se nezdařil; neboť Řekům záleželo především na pomoci buď peněžité nebo válečné, a tu obdržeti mohli spíše od papeže než od koncilu. Dříve ještě nežli koncil vykonal suspensi, zakročil císař Zikmund. Poslal do Basileje biskupa Augšpurského, aby se pokusil, pokud možná, by koncil zastavil všechny nepřátelské kroky proti papeži. Ale snahy jeho byly marné, dne 9. prosince zemřel ve Znojmě. Již koncem prosince (30.) nebo 1. ledna přeložil Eugen IV. koncil do Ferrary, a dne 8. ledna měla býti první schůze. Byla však až 10. ledna.[3])

Koncil Basilejský odpověděl suspensí papežovou (24. ledna 1438). Při schůzi generální zavrhl koncil Ferrarský a prohlásil za článek víry, že papež nemůže přeložiti koncilu bez svolení jeho. Ještě prudčeji vystoupil nejen proti Eugenovi IV., nýbrž proti papežství vůbec v sezení 32., v němž obnovil dekrety koncilu Kostnického o superioritě sborů všeobecných nad papežem. Podal přehled svého sporu s papežem, zmínil se o nepěkných a obmyslných snahách poslův jeho v Cařihradě. Suspense jeho prohlášena,[4]) koncil Ferrarský nemá platnosti, proti členům jeho třeba zakročiti nejpřísnějšími tresty.

---

[1]) Ferrara zvolena za sídlo koncilu místo Florencie proto, poněvadž vévoda Milánský z nepřátelství proti Florencii rozhodně se vyslovil proti tomu, aby v ní konán byl sněm církevní. Tenkráte bylo mezi ním a papežem vřelé přátelství, proto papež se podrobil vůli jeho.

[2]) Creighton, II., 145--154, líčí vznik schismatu. O příčinách schismatu dosti podrobně zmiňuje se i Pastor, I. (2. vyd.), str. 249—251. Také Bachmann své práci předesílá delší úvod, počínaje již velikým schismatem církve západní ze XIV. století.

[3]) Hefele; VII., § 807, str. 659 a násl., § 809, str. 673.

[4]) Goldast: Const. imp. III., str. 455, i MC. III., kn. 13., c. 7, str. 25, bulla z koncilu o suspensi papežově poslaná kurfiřtům.

Za těchto poměrů v církvi zvolen byl po smrti svého tchána králem římským Albrecht II. dne 18. března 1438. Kurfiřtové shromáždění k volbě ve Frankfurtě n. M. svémocně právě den před zvolením jeho (17. března) zasáhli do práv královských. Ujednali spolek, v němž se zavázali, že všichni budou postupovati společně v otázce církevní, a prohlásili úplnou neutralitu.[1]) Tímto prohlášením zamítli kurfiřtové žádosti obou stran zápasících, papeže i koncilu. Oba k nim do Frankfurta k volbě královské shromážděným vyslali své posly, papež biskupa Urbinského, koncil patriarchu Aquilejského, arcibiskupa Palermského a biskupa Varmijského. Kurfiřtové však nechtěli s nimi jednati o církevních záležitostech, poněvadž prý zlatá bulla z r. 1356 jim shromážděným k volbě královské přikazuje přísně, aby se nezabývali jinými otázkami. Tento zákaz byl jim jen výmluvou, neboť skutečně rokovali o církevní otázce. Kurfiřt Falcký dokonce prý navrhl, aby zkoumali, kdo z obou, papež nebo koncil, má lepší právo. Vyzvali krále římského i jiná knížata křesťanská, aby se připojila k prohlášení jejich a společně pracovala o mír církevní.[2]) Kurfiřtové dopustili se tu přehmatu.[3]) Toto prohlášení neutrality za říši Německou jest zajisté jedním z důležitých dokladův úpadku moci královské v říši. Králi tu označena již napřed cesta, kterou se má bráti ve sporu církevním. Neutralita sama byla dosti lákavá. Za doby této nemohla býti obsazena místa uprázdněná. Důchody z nich šly proto do kapes jednotlivých pánů, z říšských knížetství do pokladnice královy. Přijal Albrecht bez úvahy politiku jejich?

Dříve než možno odpověděti na tuto otázku, nutno jest zajisté rozhodnouti se o jiné. Albrecht II. byl krátce po prohlášení neutrality zvolen králem římským. Ucházel se u kurfiřtů usilovně, aby dosáhl koruny čili nic? Všeobecně se má za to, že neusiloval zvláště o své zvolení na království římské. Uhrům, než byl jimi za krále přijat, musel se zavázati přísahou, že

---

[1]) Instrumentum o neutralitě M C. III., kn. 13., c. 28, str. 109. Srovnej Würdtwein: Subsidia VII. č. 23, str. 103. Müller: Reichstagstheatrum, str. 30. Utvoření spolku, Wencker App. č. 64, Müller: Reichstagsacten, str. 30.

[2]) Pověřovací listiny poslů ke knížatům. Würdtwein, VII. č. 24—29, str. 166—174.

[3]) Arcibiskup Dětřich Mohučský nutil dokonce své podřízené, aby přijali také neutralitu. Hartzheim V., str. 256.

nepřijme koruny římské, aby se mohl věnovati zcela správě svých zemí vlastních.[1]) Není nepodobno pravdě, že Albrecht složil takový slib. Poněvadž byl svědomitý a poctivý, složil-li jej, zplnil jej také. Kurfiřtové ještě před prohlášením volby byli jisti, že Albrechta zvolí králem. Smysl o dědičnosti také byl vyvinut za té doby již dosti. Aby přijal volbu, musel dříve k tomu dosáhnouti svolení Uhrův a dostal je také.[2]) Albrecht také poznával zajisté, jak nepatrné ceny jest moc královská v říši. V celém chování jeho nevidíme nikde zvláštní touhu po slávě a po důstojnostech. Sám měl mnoho práce se svými zeměmi, z nichž jedna byla ohrožena Poláky, druhá Turky. Všechny okolnosti svědčí o tom, že Albrecht neměl důvodu, aby o své zvolení za krále římského usiloval všemi prostředky. Ucházel se snad, ale jen mírně. Poněvadž mu však příliš nezáleželo na zvolení, nemusel se před volbou ničím kurfiřtům zavazovati — také nevíme nic o takovém závazku neb o jakémkoli slibu — ani podrobiti se jejich politice v otázce církevní.

Kurfiřtové prohlásili sice neutralitu, ale tím nemínili se nikterak vzdáti zasahování do sporu. Proto, když poselstvo bralo se do Vídně, aby oznámilo králi volbu jeho, ustanovili, aby v něm bylo šest doktorů, poněvadž soudili bezpochyby, že král přistoupí k neutralitě. Doktoři měli mu vyložiti záměry kurfiřtů v otázce církevní. Shodne-li se s nimi, mají se pak

---

[1]) Sv. o tom: W. Wostry, o. c. str. 47.

[2]) Všichni historikové i prameny souhlasí v tom, že Albrecht II. se neucházel o trůn. Ebendorfer: Chron. Austriacum; Pez: Scrip. rer. Austriac. II., str. 853.; Aeneas Sylvius Vita Adalberti regis; Palacký: Litterarische Reise nach Italien, str. 115; Bzovius: 1438, str. 515; Altmann, Bachmann, Voigt atd. Vilém, vévoda brunšvický, žádal osobně Albrechta o podporu a o rozhodnutí ve při o knížetství Göttinské, ačkoli tento ještě tenkráte nebyl králem. Předpokládal tedy, že bude králem. Jediný Pückert (Die kurfürstl. Neutratität, str. 72.) soudí, že Albrecht chtěl za každou cenu dosíci trůnu v říši. Jest však na bíle dni, proč tak soudí. Albrecht toužící po koruně musel se kurfiřtům ve všem podříditi, přijmouti jejich neutralitu bez jakéhokoliv odporu. Pückert sám připomíná důvod proti sobě. Kurfiřtové prý chtěli, aby králem stal se kníže, jenž by měl mnoho práce ve vlastních zemích, který by se málo staral o říši, aby tak měli ruce volné. Kdo z kandidátů — ucházel se také Bedřich Braniborský — hodil se kurfiřtům lépe než Albrecht? Sr. W. Wostry, o. c. str. 60.

odebrati tři do Ferrary, tři ke koncilu Basilejskému.[1]) Nevíme sice, o čem s nimi vyjednával král, jest však známo, že posel jeho k papeži nešel s posly kurfiřtů, nýbrž král jednal bez nich s oběma stranami samostatně. Poslali papež i koncil do Vídně své zástupce, aby blahopřáli nově zvolenému králi, připojivše k blahopřání ihned také žádosti. Eugen IV. prohlásil v listě svém, že Albrecht jest jediný schopný kníže k úřadu tak důležitému, ale hned ho za to prosil, aby prostě rozehnal koncil Basilejský, nebude-li možno, aby po dobrém pohnul jej k poslušnosti.[2]) Tím by ovšem otázka církevní byla rozřešena velice lehce. Albrecht sice odpověděl zdvořile, ano až příliš zdvořile, ale papeži přece neslíbil ničeho určitého.[3])

Vlídně přijati byli i poslové koncilu Basilejského, kteří zároveň s papežským meškali ve Vídni, audience jejich trvala po tři hodiny.[4]) Také přání jejich, která předložili,[5]) byla taková, že Albrecht přijav je, byl by se prohlásil výslovně proti papeži. Na př. měl uznati superioritu koncilu nad papežem, suspensi jeho. Král nevyhověl ani jim, ale neodešli úplně s prázdnou. Obnovil koncilu a všem účastníkům jeho ochranný list císaře Zikmunda 4. května 1438.[6]) Ochránci koncilu jmenoval tytéž, kteří byli již za předchůdce jeho, Jana, biskupa bukoveckého, a Dra. Jiřího rytíře Vischla. Na koncilu vznikla tehdy vážná obava, že zakročením papežovým bude dosaženo, aby proti koncilu užilo se násilí, ale byla odstraněna potvrzením glejtu. Král nepřál si násilného rozluštění sporu. Byl velice pohnut zprávou, že papež rozeslal na všechny strany listy, v nichž vybízel knížata, aby

---

[1]) Pověřovací listiny, Würdtwein VII., a to č. 21, str. 161 pro posly k papeži Eugenovi, č. 22, str. 162 ke koncilu Basilejskému (19. března 1438).

[2]) List papežův, Raynaldus, 1438, § 23. Lichnowsky, V. reg. č. 4131; Náleží jistě do konce března nebo do počátku dubna r. 1438.

[3]) MC. III., kn. 13, c. 33, str. 122. list Albrechtův papeži datovaný ve Vídni 3. května 1438.

[4]) Poslové ti byli: Patriarcha Aquilejský, Jan z Bachenštejna, Jan ze Segobie, Jan Pulcripatris a Jan z Dubrovníka. MC. III. kn. 13. c. 27, str. 103. Zmínka o tomto poselstvě jest i v listině u Würdtweina, VII., č. 33. str. 181.

[5]) Würdtwein VII., č. 16, str. 47. MC. III. kn. 13. c. 43, str. 155. Audience byla jistě po slyšení poslů kurfiřtských. Albrecht přijal korunu 29. dubna, 4. května však vydal již glejt koncilu a všem členům jeho, tedy poslové koncilu byli u krále ve dnech 30. dubna až 3. května.

[6]) Würdtwein, VII., str. 22 i MC. III. kn. 13. c. 32. str. 119.

přepadali nové členy koncilu, beroucí se do Basileje, a také ty, kteří tam vezou potraviny na prodej. Hladem měli býti otcové v Basileji shromáždění donuceni k odchodu odtud. Také nerad slyšel o zajetí poslů koncilu, vracejících se z Francie. Zakročil ihned, aby byli propuštěni.[1]) Koncil se mu odměnil, poněvadž dovolil, aby si podržel všechny peníze vybrané v dědičných zemích, celkem asi 14 tisíc zlatých. Albrecht jich právě potřeboval velice. Kromě toho obdrželi poslové ústní sdělení od krále, že neuzná koncilu Ferrarského. Proto vraceli se do Basileje s nadějemi velikými.

Rozhodnutí se nestalo ve Vídni, král odkázal všechny strany na říšský sněm do Norimberka svolaný (13. července 1438). Toto jednání ve Vídni jest počátkem církevní politiky Albrechtovy, ale pozorujeme tu hned, že přál si král, aby se smířily rozvaděné strany. Není ani při papeži, ani zase rozhodným přítelem koncilu,[2]) nýbrž chce, aby koncil i papež zapomenuvše svého sporu, pracovali společně o církevní opravě. Tuto politiku zdědil, jak se zdá, po svém tchánovi Zikmundovi.[3]) Záleželo oběma na opravě církevní, které bylo velice potřebí, jak po zmaření jejím zničením koncilu Basilejského ukázaly události XVI. století. Albrecht ucházel se také o trůn český — markrabím moravským byl již od r. 1423. Ale v Čechách mocná strana podobojí volala proti němu do země za pána kralevice polského Kazimíra. Albrecht byl jí příliš katolický. Strana ta však by se byla spokojila s kompaktáty, jak dosvědčuje pamflet jí vydaný proti volbě Albrechtově.[4]) Ale vznik kompaktát souvisel s trváním koncilu Basilejského velice úzce. Tam byla formulována. Po smíření Čechů s církví nebylo vůbec důvodu, pro který byl by

---

[1]) Ibid. str. 118—120, c. 33, str. 121.

[2]) V listě národa německého na koncilu ke králi Anglickému poslaném (Würdtwein, VII., č. 37., str. 293.) Albrecht jest prohlášen za přítele koncilu. Vyžádal prý si požehnání jeho, které přijal s velikou radostí, a uznal jej za pravý. Listem chtěl koncil získati krále Anglického, čímž tvrzení o zvláštní náklonnosti Albrechtově ke koncilu jest vysvětleno více než dostatečně. List jest sice bez data, poněvadž však se v něm nazývá Albrecht „rex novellus“, náleží jistě do r. 1438.

[3]) Aschbach: Geschichte Kaisers Sigmund. VII., sv., W. Wostry: o. c. str. 9.

[4]) Polák: Krátké sebránie z kronik českých atd. Věstník král. české společnosti nauk v Praze. 1904. č. 3. (i zvl. otisk).

měl lepší právo na trůn český Kazimír. Z těchto příčin záleželo zajisté Albrechtovi na trvání koncilu, proto mu obnovil glejt Zikmundův a staral se pečlivě, aby netrpěl násilí. Papeže ovšem neopustil rovněž, neboť v člověku středověkém zakořeněna byla neobyčejná úcta k papežské stolici. Panovníci vystupovali sice proti papežům, ale spíše z nepřátelství k určitému papeži než z neuctivosti proti stolici samé. I koncil Basilejský prohlásil několikráte, že veškero jeho jednání namířeno jest jen proti Eugenovi IV., nikoli však proti papežství. Tvrzení toto nebylo ovšem správné; neboť snahy koncilu byly dalekosáhlejší, nežli byli si vědomi členové jeho.

Albrecht II. zamítl rovněž ve Vídni poručnictví kurfiřtů v politice církevní. Poslové jeho k papeži nešli se zástupci kurfiřtův. Víme jistě, že tito snažili se sami, aby papež svolil k volbě nového města, kde oba koncily by se spojily opět v jeden.[1]) Ale papež odpověděl, že jednak musí býti ve Ferraře dojednán smír s Řeky, jednak že dříve musí se poraditi s králem Římským, jehož posel dosud nepřišel, a s jinými králi, pak dává kurfiřtům moudrou radu, aby společně s králem — nikoli sami — ustanovili nějaké příhodné místo na schůzi, kde by se mohlo o celé záležitosti dobře pojednati. Kdyby nebylo možno, aby spor jinak byl uklizen, jest ochoten i svoliti k tomu, aby zvoleno bylo jiné město za sídlo budoucího koncilu společného. Králi — poslovi jeho Linhartovi, biskupovi pasovskému,[2]) odpověděl stejně. Takové

---

[1]) Do konce dubna byli poslové jistě ve Vídni. Některý den v první polovici května šli do Říma. MC. III., kn. 13., c. 34., str. 123. Jak víme, rozepře koncilu s papežem vznikla právě ze sporu o město, v němž nový koncil má zasedati, který by vykonal důležitý smír církve západní s východní. Ovšem příčiny sporu byly hlubší, jak již pověděno svrchu.

[2]) Nemáme přímých zpráv, že by tento biskup byl poslem. Ale jest velice pravděpodobno, ba skoro jisto, že jím byl. Albrecht listem 29. května 1438 (Monumenta Boica, sv. XXXI., 2, str. 331) ukládá vévodovi Arnoštovi Bavorskému (Mnichov), aby chránil biskupství Pasovské za doby nepřítomnosti pána jeho, Linharta, kterého posílá k papeži „in grossen mercklichen geschefften die ganze christenheit und unser kunigreich antreffend.“ Posel Albrechtův přišel později než poslové kurfiřtů, tak že i datum listu (29. květen) potvrzuje tuto domněnku; neboť poslové kurfiřtů byli již na cestě za první polovice května. Srov. o poměru Linhartově k Albrechtovi Chmel: Zur Kritik der österreichischen Geschichte. Denkschriften der Wiener Akademie II. phil.-histor. Cl.), str. 319—320.

místo bylo, jak víme, již ustanoveno, a to Norimberk, kde měl v červenci konati se říšský sněm, první za vlády Albrechtovy. Snad král chtěl se ho účastniti osobně.

Poslové kurfiřtů vrátili se pak do Frankfurta, aby tu oznámili výsledek své cesty k papeži, pak jim nařízeno, aby i s koncilem jednali v Basileji. Tam už byl Albrechtem ustanovený protektor, Jiří Vischel, který žádal koncilu již dříve, aby posečkal s processem, až přijdou poslové pána jeho. Když nyní v Basileji objevili se zástupci kurfiřtů, připojil se k nim hned, že prý mu tak bylo nařízeno králem, aby jednal s nimi. Bezpochyby měl míti pozor, aby nic nebylo rozhodnuto bez krále. Druhý protektor, Jan, bukovecký biskup, krátce potom přejímá vedení veškerého jednání.[1]) Papež, jak jsme viděli svrchu, chtěl, aby o sporné záležitosti se jednalo na zvláštní schůzi, jmenovitě, aby rozhodnuto tam bylo o městě, v němž by zasedal nový koncil. Ale Basilejští nebyli v takové smířlivé náladě. Obecní snesení o odpovědi poslům bylo záporné. Spor mezi koncilem a papežem a otázka, kde příští koncil má zasedati, jsou záležitosti ryze církevní, do nichž laikům, — třebas i knížatům — nepřísluší se míchati. Ale poslové nedali se zastrašiti nepříznivou odpovědí, vymohli si zvolení 50členné kommisse, která měla vše uvážiti bedlivě. Ale ani tu dlouho nemohli ničeho dosíci, konečně pak přece rozhodnuto, aby obeslán byl koncilem říšský sněm v Norimberce.[2]) Tím dosaženo ovšem toho, že svářící se strany přiblížily se aspoň poněkud k sobě. Smíření mohlo býti dokonáno pak v Norimberce.

Albrecht tehdy vypravil se do Čech, aby bojoval proti Polákům, kteří vpadli do země a u strany podobojí, především od Táborů, dostalo se jim pomoci. Byl korunován sice za krále českého v Praze 29. června, ale vojsko polské bylo pořáde v zemi; položiloť se u Tábora.

Král svolal sněm do Norimberka, poněvadž se ho sám chtěl účastniti. Na koncile se mluvilo o tom. Proto zvolen Norimberk, aby král tam mohl přijíti snáze, nikoli Mohuč nebo Frankfurt, kteráž města byla výhodnější Basilejským i kurfiřtům. Zvolení Norimberka za místo prvního sněmu říšského a tím pro-

---

[1]) MC. III. kn. 13. c. 35—37, str. 127—129.
[2]) Ibid., c. 38., str. 139.

kázaná osobní účast králova ukazují, že král měl živý zájem o záležitosti církevní, že mu záleželo na tom, aby nastal mír a pokoj v církvi, že horlivě, pokud mu dovolovaly vlastní starosti, pracovati chtěl na prospěch smíru.

Ale naděje kladené do sněmu Norimberského zklamány byly úplně. Za doby, kdy se měl sněm sejíti, ležel král s vojskem před Táborem a potýkal se tu s Poláky (13. července 1438). Nepřítomností jeho utrpěl sněm velice na významě. Papež, ačkoli dříve projevil ochotu, snad věda o tom, že králi nebude možno, aby se zúčastnil, neposlal také svého legáta. Za to Basilejští přišli, a to skoro osoby, které byly u krále ve Vídni, z nichž dva ani se nevrátili do Basileje, nýbrž z Vídně šli přímo do Norimberka.[1]) Zástupcem Albrechtovým byl mocný kancléř, Kašpar Šlik.[2]) Poslové koncilu přišli opět s týmiž požadavky, které předložili králi ve Vídni. Albrecht jim slíbil, že žádosti jejich vyřídí zde. Snad nebyli kurfiřtové dostatečně zastoupeni na sněmě nebo posel králův se jen vymlouval, ale prohlásil, že ani zde jim nemůže nic odpověděti, poněvadž nechce ničeho podniknouti bez kurfiřtův. Při své moci nepatrné mohl těžko tuto spornou otázku rozhodnouti dle své vlastní vůle. Ale není nemožno, že odkaz na společný postup kurfiřtů měl býti jen výmluvou. Poznamenal jsem již dříve, že Albrecht nemohl přijmouti požadavků koncilu, neboť nebyl stranníkem jeho, nýbrž přál si míru. Koncil však chtěl, aby král opustil papeže a přidal se výslovně k němu. Král vyhnul se raději odpovědi, než aby jejich přání zamítl hned zcela. Nevyřízení této otázky však nikterak nezabránilo dalšímu jednání, ačkoli poslové prohlásili vlastně, že na sněmě nemůže rozhodováno býti o církevní otázce.[3]) Opakovali to, co již dříve řekli protektorům koncilu v Basileji. Ale zástupci královi nedbali toho a míchali se dále do sporu církev-

---

[1]) Ibid., c. 43, str. 155.

[2]) Vedle záležitosti církevní byla celá řada i jiných otázek, o kterých mělo býti jednáno na tomto prvním sněmě říšském. Bylo potřebí i důkladných reforem v říši, dále král chtěl dosíci pomoci proti Čechům, morální od zástupců církevních, vojenské od stavů říšských.

[3]) Jasně vyslovena zásada tato ve větě: dieta constituta per imperatorem et electores oratoribus concilii insinuata illicita et reprobata foret, quia non esset imperatoris et electorum intromittere se ad iudicandum de factis ecclesie. Ibidem l. c.

ního. Obě strany během jednání předložily znova své požadavky. Královští chtěli posléze, aby se zavázali poslové koncilu, že přijdou na příští sněm, poněvadž na tomto nelze ustanoviti nic pevného. Není tu ani papeže, ani dosti nejsou zde zastoupeni kurfiřtové. Ale Basilejští namítali opět, co řekli dříve již dvakráte, že sněmu nepřísluší upravovati poměry v církvi, nýbrž právo k tomu že má jediné koncil. Při tom dotkli se velice důležité věci. Králi i knížatům vlastně musí nesmírně záležeti na zachování koncilu, poněvadž tento jest jediné útočiště jejich „in prosecutione Bohemorum". Zachování dekretův jeho znamená zachovati „indempnitatem Germanicae nacionis". Česká otázka na koncilu! Koncil hrozí králi i německým knížatům, že nastane opět boj, kterého se všichni zbavili velice rádi. Jen prostřednictvím koncilu byli Čechové upokojeni, tím zjednán s nimi mír. Pozbudou-li platnosti úmluvy s Čechy na koncilu, jest obava, že se země, které obývají, odtrhnou od říše Římské. Albrechtovi jako panovníkovi jejich zajisté záleželo na smíření poddaných s církví. Poslové měli pravdu; neboť kompaktata nikdy už potom nebyla schválena, skutečně valná část národa Českého ztracena církvi.

Česká otázka působila již na krále dříve, nechtěl proto, aby se rozešel koncil. Proti věcnému tvrzení Basilejských, že laikové nemají práva, aby zasedali jako soudci nad dvěma protivnými stranami v církvi, poznamenali poslové královští velmi správně, že ani král ani kurfiřtové nechtějí býti rozhodčími ve při koncilu a papeže. Úmyslem obou jest jen pohnouti obě strany, aby spolu vyjednávaly o smír. Jednání toto může se státi jen na půdě neutrální, na sněmě říšském. Proto jest nutno, aby k tomu svolili poslové koncilu. Ale tito byli velice tvrdošíjni, hrozili pořáde sesazením papeže a rozchodem koncilu. Věděli ovšem, že král si nepřeje ani prvého ani druhého „propter facta Bohemorum", načež poukazovali neustále, rovněž i pro reformy, které každý očekával od koncilu. Poslové, chtějíce aspoň poněkud postoupiti v akci smírné, slibovali, že ihned se obrátí na své pány, jakmile jim ukázána bude odpověď koncilu na požadavky královy a kurfiřtův. Basilejští však nečekali tohoto ústupu, nýbrž již sami se obrátili na krále. Dopsali mu do Čech. List jejich není zachován, známe jen stručný obsah, který však nestačuje, abychom věděli vše, co chtěli na králi. Jistě opakovali

svoje známé požadavky. Vyslovili se také proti neutralitě. Peníze prý z odpustků se nescházejí řádně — stěžovali si —, ačkoli se tím porušuje glejt Zikmundův, který přece potvrdil Albrecht. Zmýlili se poslové koncilu, domnívajíce se, že na králi dosáhnou více než na zástupcích jeho. Albrecht jim nemohl více povoliti, než učinili poslové jeho. Neznáme odpovědi jeho, odpověděl-li jim vůbec, ale můžeme souditi bez výčitek svědomí, že byla taková, jako všechny dřívější, jakož také instrukce poslův jeho. Není třeba opakovati důvody, které ho nutily, aby zůstal věren hledisku zaujatému hned s počátku své vlády.

Pozorujeme tu jakousi těžkopádnost v celém jednání. Spor točí se pořáde kolem těchže a těchže požadavků, žádná strana nechce ustoupiti. Jest správno do jisté míry, že nepřítomnost králova v říši velice znesnadňovala celého jednání. Ale nebyla příčinou snad nezdaru jeho[1]), nýbrž jen je prodlužovala. Nezdar zavinila spíše tvrdošíjnost koncilu, který lpěl na svých vysokých požadavcích. Koncil však dle názorů církevních počínal si zcela správně.

Byl-li svolán řádně a neplatilo-li přeložení jeho do Ferrary — král i kurfiřtové uznali výslovně obojí — všecko, co na něm ve slavné schůzi řádně prohlášeno za usnesení, usneseno bylo vnuknutím Ducha Svatého. Všichni věřící měli proto přijmouti usnesení toto bez jakéhokoliv uvažování o prospěšnosti jeho. Ale mimořádné okolnosti dovolovaly mimořádný postup. Pravdy této však nechtěl uznati koncil, nýbrž držel se svých zásad. Povoloval sice během jednání o smír, ale velice pomalu. Za těch okolností ovšem nemohla se dařiti smiřovací akce. Sněm Norimberský rozešel se bez užitku, Basilejští ani nesvolili k tomu, že obešlou příští sněm říšský. Do sporu zasáhl ještě za sněmu vévoda Mi-

---

[1]) Tak vysvětluje nezdar Bachmann. Vysvětlení takové jest dle mého názoru zcela nesprávné. Nelze obviňovati krále z netečnosti, poněvadž více než dostatečně omlouvají ho poměry v říších jeho. Vyjednávání ani osobním zakročením královým nemohlo se skončiti smírem. Koncil nabyl veliké odvahy prvním ústupem papežovým, nechtěl proto při druhé roztržce povoliti v ničem. Povolil-li, vždy zase vynalézal nové obtíže, kterými zdržoval všechno jednání. Poměry politické v Italii, které papeže po prvé donutily k ústupu, změnily se na prospěch jeho. Řekové přišli na koncil a smířili se tu téhož roku s církví západní. Byl to úspěch, kterým nemohl se vykázati koncil Basilejský. — Mohl Eugen IV. ustoupiti za této situace?

lánský, a to na prospěch papežův. Ve svých listech poslaných[1]) Albrechtovi 24. a 28. července 1438 poukázal na jednu z příčin sporu, která měla na krále působiti proti koncilu, a to na intriky francouzské. Francie přeje sobě, aby opět dostala papežství do takové moci, v jaké je měla, když přebývali papežové v Avignoně před r. 1376. Skutečně náčelník odporu, Petr d'Ailly, byl Francouz. Francii prý při tom jde o císařství; Albrecht bude se zváti i dále králem římským, ale moc jeho bude v rukou francouzských. Byl to ovšem silný důvod pro krále, aby, jak vévoda radil dále, na koncil poslal, pokud možno, nejvíce prelátů, kteří společně s Milánskými by úplně ovládli koncil. Zmařili by tak snadno plány francouzské. Radil také k násilnému prostředku, aby totiž Albrecht zabavil prebendy všem, kteří z prelátů německých brojí na koncilu proti papeži i císaři. Vše, co vykládal o příčinách sporu a o prostředcích na potlačení jeho vévoda Milánský, vycházelo vlastně od papeže. Tento poněkud slevil ve svých přáních. Jak pověděno svrchu, chtěl ve Vídni, aby král rozehnal koncil. Pak vida nechut královu k takovému násilí, byl smířlivější, ale přece, ač sliboval, neposlal svého zástupce do Norimberka. Nyní prostřednictvím vévodovým chtěl již méně. Albrecht neměl násilně postupovati proti celému koncilu, nýbrž toliko proti jednotlivým členům, prelátům německým. Jinak však měl si počínati diplomaticky, nikoli proti celému koncilu, nýbrž jen proti vůdcům, prelátům francouzským.

Albrecht však neustoupil od své politiky. Poslové jeho byli u papeže[2]), o čem s ním jednali, nevíme úplně, rovněž nevíme, jak odpověděl vévodovi. Poněvadž však papež svolil, že na nový sněm Norimberský pošle svého zástupce, zdá se, že dosažení svolení tohoto bylo částí návrhův a žádostí, které poslové královi předložili papeži. Nebylo však vše; neboť poslové měli za případu šťastného výsledku odebrati se do Basileje, což neučinili, poněvadž papež nepřijal všech návrhů královых.

---

[1]) M. C. III. kn. 13., c. 41., str. 148. O listech vévody Milánského věděli na koncilu. Není proto divno, že koncil nedůvěřoval smírnému jednání, považuje je za úklad proti sobě. Listy dokazují, že papeži velice záleželo na přízni králově.

[2]) M. C. III. kn. 14., c. 5. str. 183. řeč biskupa Bukoveckého v plné schůzi koncilu.

Papež svoliv na obeslání Norimberského sněmu svým zástupcem, hleděl si mezi knížaty získati nové přívržence a povzbuditi staré.[1]) Mezi nimi mohl míti zvláštní vliv Bedřich IV. Tyrolský, jako starší příbuzný Albrechtův. Takto papež svému legátovi připravoval na sněmě příznivější půdu, aby se mu tam dařilo dobře. Chtěl snad i sněmem působiti na krále, aby přijal politiku takovou, jaké papež si přál sám? U Albrechta sotva by se mu to podařilo.

Bedřich se nezúčastnil sněmu, poslechl-li papeže a přimlouval-li se u krále za něho, nevíme.

Papež poslal na sněm kardinála Mikuláše Albergatiho, obratného diplomata.[2]) Poslové papežští přišli dříve než zástupci koncilu. Sněm se měl sejíti na den sv. Havla (16. října). Již o zahájení jeho byli tu poslové papežští, zástupci koncilu přišli až 8. dne po zahájení. Příčin tohoto zdržení bylo několik. Koncil původně nechtěl se dáti zastoupiti, trvaje ustavičně při zásadě, že král i kurfiřtové jsou laici a nemají tedy práva míchati se do záležitostí církevních. Legát koncilu, který podobně jako papežův provázel Albrechta na výpravě jeho do Čech — výprava měla ráz náboženský — přimlouval se důtklivě, aby nestavěl se koncil tolik odmítavě k žádosti královĕ za obeslání sněmu. Král, který svolal sněm především na urovnání zmatků církevních, byl by tím velice uražen, kdyby koncil neposlal na sněm svých zástupcův. Nejen král sám i všichni rádcové jeho jsou „bene dispositi" ke koncilu. Tímto svým chováním koncil by si uškodil velice

---

[1]) Poslal k některým knížatům listy, jimiž jich žádal, aby zástupce jeho podporovali na sněmě. Knížata, jimž psal papež, jsou: Ota a Štěpán, falckrabí rýnští, Quido, vévoda brunšvický, Bedřich z Doneka. Listy tyto ve svých annalech otiskl Bzovius. Pravděpodobně psal papež ještě jiným knížatům. Ve dvorním archivě Vídeňském jest list jeho k Bedřichovi IV., hraběti tyrolskému, psaný v srpnu (10.) 1438, stejného obsahu. Bzovius mluví též o knížatech duchovních, kterým měl papež psáti, ale nejmenuje žádného.

[2]) Byl náčelníkem většího poselstva. C. Sigonius: Vita s. card. Albergati. Acta Sanctorum. II. 488. § 35. O příchodě jeho do Norimberka vypravuje se v kronice téhož města (do r. 1441). Chroniken der deutschen Städte. I., str. 492. Vydal ji Kern. Sigonius pochybuje o příchodě jeho a o delším pobytě v Norimberce. J. Zeno, který též napsal o životě jeho spis (Vita s. card. Albergati. Acta Sanctorum. II., str. 476.) vypravuje především o působení jeho v tomto městě. Také Raynald (1439 § 23.) chválí je.

a pozbyl[1]) přízně královy. Synoda tedy poslechla a 14. října zvolila své zástupce na sněm. Byli to titíž, kteří už byli po prvé v Norimberce. Patriarcha Aquilejský byl v čele jejich, ale hlavní byl biskup Visský. První byl více na representaci. Posly (jen některé) provázel Konrád z Weinsberka, který byl ustanoven za stálého zástupce králova na koncilu. Ačkoli konali cestu v průvodě úředníka královského a glejt jeho byl prohlášen po celé říši, byli přece zajati vévodou Štěpánem Bavorským ve Štrasburku. Takovým způsobem plnil tento žádost papežovu, aby jej a posly jeho podporoval na sněmě. Dlouho ovšem nebyli v zajetí, poněvadž Konrád z Weinsberka se přičinil zajisté o jejich propuštění. Druzí poslové, kteří šli za nimi, nalezli je již na svobodě. Odtud pak přišli již bez obtíží do Norimberka, ale poněkud pozdě. Již celé jednání o obeslání sněmu ukazuje, že nenesli s sebou nařízení ani instrukce, které by byly dokazovaly náklonnost synody ke smíru. Ještě před odchodem ukázala synoda svoji nesmiřitelnost velice jasně. Zástupci knížat žádali na koncilu, aby odložil znova process papežův, poněvadž, bude-li zahájen, není možno nic vykonati v Norimberce na prospěch míru. Koncil sice zvolil komisi, která měla o této otázce jednati bedlivěji. Ale komise nevyhověla přání knížat — biskup Visský dle slov kronikáře, člena koncilu, byl toho příčinou, a to z důvodu soukromého, poněvadž byl prý rozpálen velice na papeže pro jakýsi list soukromý. Bylo možno za těchto okolností dosíci nějakého smíru, když hlavní řečník proti odložení processu byl týž, který byl i duší poselstva koncilu v Norimberce? Nový sněm byl mnohem slavnější než první, neboť vedle poslů papežských a koncilních byla tu zastoupena knížata říšská, duchovní i světská, především pak kurfiřtové. Ano i četná města říšska měla tu zástupce. Král nepřišel opět, nýbrž místo něho tu byli tři biskupové Linhart Pasovský, Petr Augšpurský, Jan Bukovecký (Lubecký), dále Konrád z Weinsberka a Jan z Eycke; Jan Bukovecký a Konrád z Weinsberka byli, jak víme, protektory a stálými delegáty Albrechtovými na koncilu, tedy radové v duchovních záležitostech. Oba byli zasvěceni nejlépe do celého sporu, také na sněmu měli hlavní slovo. O účasti zástupců kurfiřtských v celém jednání nevíme mnoho, ač nám o něm vypravuje svědek

---

[1]) M. C. III. kn. 13. c. 45., str. 163.

nestranný, který jistě nenadržoval králi. Těmto svým poslům udělil Albrecht znamenitou plnou moc,[1]) v které jaksi resignoval na svou osobní účast při jednání o sporu; neboť dovolil nejen, aby jej zastupovali na tomto sněmě právě svolaném, nýbrž i na všech příštích sněmech i schůzích, kde se bude jednati o sporu, ať už je svolají sami, k čemuž měli moc i právo, nebo jiní. Měli se starati také o zachovávání glejtu králem vydaného, aby se koncilu nestalo násilí vůbec. Také bylo potřebí opatřiti protektora. Takto byli pověřeni stálým zastupováním krále v poměru jeho k synodě. Král věda, že pro záležitosti vlastních svých zemí nebude moci osobně se starati o smíření obou stran zápasících, postaral se o řádné zástupce, kteří byli opatřeni instrukcemi a rovněž s ním zachovávali čilý styk při nejdůležitějších rozhodnutích. Smýšlení královo i politiku jeho znali dobře. Vůbec celé jednání bylo jaksi nicotné z příčin, o kterých jsem se zmínil svrchu. Nestalo se nic zvláště důležitého na prospěch smíření. Nevíme proto, zdali by jim dovolil král i za takového případu, aby sami rozhodli dle své vůle. Nesmíme tuto plnou moc bráti tak, jako by Albrecht se vzdal veškeré účasti při smiřovací akci. (Příště ostatek.)

Umělecké a vědecké zprávy.

O rodině Rýskův. V Památkách arch. XXII., str. 161—170 jest článek Dra. K. Chytila „Odkud pocházel Matěj Rejsek?“ V článku tom pro dějiny umění důležitém a instruktivním dokazuje pan spisovatel, že Rejsek nepochází z města Prostějova na Moravě, nýbrž z české vesničky Prostějova u Nasevrk, která patřívala v 15. stol. ke hradu Žumberku a měla r. 1789 pět a 1837 osm domovních čísel.

Hlavní důvody Chytilovy pro tuto domněnku jsou:

1. že mezi těmi, kteří dosáhli 1468 s Rejskem bakalářství, není jediného rodáka z Moravy a že Moravané obcovali tehdy zřídka filosofickému učení v Praze;

---

[1]) M. C. III. kn. 14., c. 5., str. 185 č. 123. Regest její u Lichnowského č. 4077. Jest datována ve Zhořelci z 11. listopadu 1438. Originál její není zachován, za to však současný opis ve dvorním archivě ve Vídni (Reichsregistratur, sv. M. fol. 341).

2. že se Rejsek píše vždy i česky i latinsky z Prostějova, a kdyby byl pocházel z moravského Prostějova, byl by se psal latinsky Prostanensis;

3. že neváží mnoho rozhodující moment mnohých, kteří hledali rodiště Rejskovo v městě a nikoli ve vísce, protože vycházelo v 15. stol. z vísek na sta studentův.

Proti tomu mohu uvésti doklady, že se vyskytuje rodina Rýskův v 15. století na Moravě, a to v samém okolí Prostějova. Tu se připomíná r. 1459 1. května Prokop Rýsek z Dětkovic jako svědek[1] a po druhé 1461, 24. června[2]), když Vácslav ze Švábenic prodával pustou ves Všebořice. K tomuto listu Rýsek, jsa v pořadí svědkův poslední, přitiskl svou pečeť, která jest bohužel rozmazána. Dvůr v Dětkovicích koupil před r. 1459, ale protože desky zemské nebyly otevřeny, vložen mu teprve 1464, 7. ledna, rukojmími za Arkleba z Víckova. Jmění Prokopovo nebylo veliké, totiž dvůr s poplužím a půl lánu úročního. Na onom věnoval r. 1466, 11. ledna, manželce Kateřině ze Studénky.[3]

Přes všechno pátrání nepodařilo se mi najíti předky tohoto Prokopa, a tak se vyskytuje mezi starými rodinami zemanskými jako osoba osamělá. Teprve k r. 1541 připomínají se Jan, Václav a Zikmund bratři Rejskové z Roudného.[4] Není vyloučena možnost, že Prokop Rýsek byl rodák z Prostějova panem z Kravař vyhoštěný. Že osoby rodilé z Prostějova mohly zboží pozemské kupovati, toho důkazem jest vklad r. 1415, 29. Jun., jímž Oneš z Podhájí vkládá louku za Podhájím Marketě Klinovské z Prostějova, měšťce, a jejím synovcům.[5] Je tedy všecko, co nalézáme v starých pamětech, o rodině Rýskův velmi skrovné, ale dokazuje přece, že v blízkém okolí Prostějova byla rodina svobodná, která měla na čas příjmení Rýsek.

Jak kdy Prostějov byl psáván, o tom rozhodoval obyčejně písař, který psal pamět. Přirození Čechové a Moravané říkali

---

[1]) Arch. Český, XVI. 139.
[2]) Arch. arcibisk. v Kroměříži.
[3]) Desky kraje Olomouckého, XI. č. 164, 294. Srovnej též Lib. cít. IV. 411.
[4]) Reg. 40 F kom. soudu kr. Č. N. 16.
[5]) Desky kraje Olomouckého, VIII, 542.

mu ode sta let tak, jako říkají nyní.[1]) Když zde byl list 1213, 31. Decb., vydán, psal písař Prossteyow. Tak asi také psán jest okolo l. 1215 jako trhová osada zeměpanská. Ale zněmčilí písaři v Brně a v Olomouci psávali také tvarem, kterýž slýchali v dotčených městech. Němci totiž přeložili si název Prostějov, dobře poznávajíce, že znamená majetek osoby řečené Prostěj tak, že říkali Prosteis, jako by chtěli říci Stadt des Prostěj. Tento tvar (Prosteys) čteme i v majestátě l. 1331, 25. Novb., a ve svědomí o zastavení Prostějova kralevicem Karlem čteme Prostayz a Prostacz. Zemský písař práva Olomouckého psal l. 1359 Prostayss a Prostyhow, l. 1365 Prostiegow a Prostyegow, 1374 Prostyegow. Písaři pana Petra z Kravař psali ok. l. 1390 Prostiegow, ale l. 1391 Prostays a 1406 Prostanum[2]) i Prosteyow. Probošt a konvent z Prostějova píší 1402, 27. Aug., a 1407, 8 Decb., českým tvarem. Zemský písař psal 1407, 10. Jan., Prostiegow a 1412, 9. Jan., Prostans. Všecky jmenované zápisky jsou latinské, a řada jejich končí se vklady desk zemských 1409, 7. Jan., kdež psáno Prostans, a 1420, 13. Jan., kdež psáno Prossciyow a Prostyeyow. Od r. 1437 jest mnoho pamětí o Prostějově, ale jsou všechny české, a vyskytuje se v nich jen český název města. Tak i psáni (1477) Stephanus de Prostiejow et Venceslaus de eadem civitate, lidé vzdělaní, jimž patřil rukopis jeden c. k. univers. knihovny Pražské.[3])

Prostějov drželi 1437 Václav a Jiří bratří z Kravař z pošlosti Strážnické a později Jiří († 1466) sám. O stycích tohoto pána s Čechy a s Čechami svědčí mimo jiné i to, že tři jeho zeťové byli z Čech a tři z Moravy, a listy kolikeré, které psával českým pánům. I sestra jeho Eliška vdala se do Čech. Jiří stál věrně ke králi Jiříkovi, a lze za to míti, že za něho vzmohla se v Prostějově víra pod obojí, jež se tak vzmáhala, že patřil Prostějov za 16. století k radikálním městům téhož vyznání a že tu bratrská jednota zapustila kořeny hluboké. Všecko to mohlo puditi vtipného a dychtivého rodáka prostějovského, aby hledal vyššího vzdělání spíše v Praze než jinde. Sice tak neučinil Jan Filipec, pozdější biskup olomoucký. *August Sedláček.*

---

[1]) Soudím, že se jmenoval Prostějovem od počátku a že villa Prosteiouici (1131) musí se vykládati na Prostějovičky, které slovou l. 1374 Prostějovice.

[2]) Prostanum tu se vyskytuje po prvé; jest tvar latině přizpůsobený.

[3]) Truhlář, Codices, II. 1916.

Z Kommisse na vydávání historických památek moravských při Matici Moravské. Vydání korrespondence i agendy olomouckého biskupa Marka Khuena (1553—1565) svěřila kommisse podepsanému. Tmel českého dopisování biskupova tvoří kopiáře jeho v arcibiskupském archivě v Kroměříži, opsané z menší polovice. Kroměřížský fond obsahuje naprostou převahou jen kusy z kanceláře biskupské vyšlé se značným (už uvedeným) obmezením, že se tam nedochovala mimo nepatrné zlomky korrespondence cizojazyčná. Proto třeba hledati pro Markovu korrespondenci látku také mimo Kroměříž. Po stopách korrespondence, která došla Marka, vycházíme ovšem jednak z kanceláře jeho, v níž čteme, s kým aspoň si dopisoval po česku, jednak z pravděpodobného dohadu, ve kterých archivech (podle povahy jejich fondů) bylo by lze najíti písemnosti ze styků Markových.

Sledy biskupových jednání s králem Ferdinandem I. jeví se v kroměřížském fondě v odpovědech jeho. Poněvadž se však v Kroměříži nezachovaly v souvislé řadě listy Ferdinanda samého ani vlády jeho dané biskupovi formou vyhotovených a doručených čistopisů kancelářských, bylo je hledati především v královské registratuře prvních Habsburků (archiv místodržitelský v Praze). Propracovány byly svazky královské kanceláře, které připadají do let biskupových, zinventarisovány v nich listy biskupovi dané a také již opsány. Nejvíce látky moravské a přímo biskupa se dotýkající sebráno ve sv. 50. a 65. (registra českých listův otevřených), ve sv. 60., 62. a 71. (registra listů posílacích) a ve sv. 61. (registra českých listů neb vydání komorních). Kořist byla aspoň početně značná, že poněkud hradí mezeru kroměřížskou.

Jeden svazek královské registratury (registra listů posílacích od r. 1554 do července 1556) octl se osudem na díle neznámým nyní v knihovně university Pražské (XVII. A 27). I v tom svazku nalezeno a opsáno několik listů královských biskupovi Markovi.

Vedle register chová však archiv místodržitelský v Praze ještě koncepty uvedené kanceláře, jimž se přikládaly někdy také došlé kusy s koncepty souvislé. Bohužel, co mi bylo dáno k disposici z celé této agendy a z celého pořád ještě zastřeného fondu, jsou jen hubené zlomky z fascikulu ‚Morava‘, kterých bylo nebo snad jest více soudíc podle tužkové značky na jednom kuse, na

němž připsáno ‚Mähren fasc. VII.‘ Než i odtud bylo lze vybrati několik kusův.

Styky Markovy s pražským arcibiskupem Prusem za posledních let Khuenova biskupování, skutečnost to známá již z literatury, vedly do archivu arcibiskupského v Praze, ale shledáno tam jen několik dopisů Markových; než listů metropolitových Olomouckému sufraganovi nepodařilo se dosud tam vyhledati, ač právě za tou příčinou prošel jsem svazek korrespondence vyšlé z kanceláře arcibiskupské až do r. 1565.

Vleklá jednání Olomouckého biskupa s obcí jeho residence nutila probrati Olomoucký archiv městský. Podle Parschovy inventarisace opsáno tam z fondu t. zv. listinného, v kterém však se uchovávají také prosté dopisy kancelářské, vzájemné dopisování biskupa s obcí a pak i jiných osob, jejichž písemná jednání souvisí s dopisy biskupa i obce. Aktová látka ve fascikulích dochovaná a dosud nekatalogisovaná, byla prohlédnuta, poněvadž není k ní vodítka vůbec, na účely Kommisse zinventarisována a opsána. Není jí mnoho ani zde, neboť nepříznivý osud stíhal archivalie tohoto města. Z městských knih, v nichž se přirozeně projevuje agenda rad městských i obce, probrány ony, které lety připadají do Markovy doby a týkají se ho obsahem. Jsou to t. zv. Libri informationum z r. 1557—1558, 1561—1562, 1564; v letech zůstávají mezery, ale knihy ty jsou jediné, které se dochovaly v městském archivě z let Markových. Vypsána byla z nich místa, přiléhající k vyjednáváním biskupovým s obcí; zápisy poslouží jmenovitě na poznámkování kusů vydaných biskupovi obcí.

S látkou městského archivu Olomouckého, která má vztahy k biskupovi Markovi, souvisí vlastnoruční opisy A. V. Šembery pořízené roku 1847 z knih města Olomouce, z Libri copiarum za léta 1556, 1558, 1559, kterých dnes již nemají při městském archivě Olomouckém a jejichž osudy zatím jsou neznámy. Z části užil jich Šembera v přílohách ke svým Pamětem města Olomouce, ale tam udaná provenience všude nesouhlasí s onou, již uvádí ve svých opisech. Opisy Šemberovy chované v musejním archivě král. Českého v Praze, byly opsány znovu. Vedle kusů z městských knih opsal Šembera některé akty, uložené podle udání jeho ještě r. 1847 v městské registratuře Olomoucké. Jsou uloženy v témž archivě. Opsány byly i ty, neboť v aktové

látce při městském archivě chybí už namnoze, anebo nelze se jich dosud dohledati.

Začátek učiněn také s pracemi v archivě metropolitní kapituly v Olomouci a v archivě dvorské komory ve Vídni. V těchto bude nutno pokračovati jakož i vyhledávati doplňující látku ještě v jiných archivech. *Boh. Navrátil.*

Literatura.

Poslední robotní vzpoura na Moravě roku 1821. Napsal Rudolf Dvořák. Za podpory zemského sněmu markrabství Moravského nákladem vlastním. Str. 287. Cena 4 K.

Prof. Dvořák podává veřejnosti, zvláště — jak praví — českému lidu selskému, výsledek dvouleté práce archiválni. Obšírným úvodem o 25 stranách, jímž seznamuje čtenáře se všemi prameny i se životopisy čelných osob z řad úřednických (prameny a výsledek badání svého uveřejnil již r. 1906 ve Sborníku prací žáků Gollových), vystihuje zevrubně význam zprotivilosti selské, kterou pokládá „za nejvýznamnější hnutí toho druhu, které se kdy v naší zemi sběhlo“. Prameny na práci shledal si Dvořák v t. ř. tajném protokole místodržitelském v Brně a v archivě ministerstva vnitra; jsou to akta dvorské kanceláře (zprávy guvernéra hraběte Mitrovského a dvorského komisaře Mayerna nejvyššímu kancléři hraběti Saurauovi) a akta policejní, z nichž nejdůležitější mimo dopisy guvernérovy jsou listy brněnského policejního ředitele Mutha, zpracované podle hodnověrných zpráv tajných zřízenců policejních, presidentovi policejnímu hraběti Sedlnickému, které nazývá autor případně „nevyvažitelnou studnicí pro poznání tehdejší doby.“

Celé dílo, široce a do detailů založené, rozvrženo jest na 20 kapitol. Namane se samo sebou nejdříve otázka: Co zavdalo podnět ku zprotivilosti selské? Bezprostředním podnětem vzpoury byl mylný výklad císařského reskriptu o nové úpravě daně pozemkové z 23. prosince 1817, vyhlášeného na Moravě teprve roku 1819. Mezi lidem rozšířila se totiž mylná zpráva, že s úpravou daně pozemkové nařízena byla též úleva v dávkách poddanských, zejména že by měly přestati všeliká robota i desátky. Ve správnosti svých domněnek utvrzeni byli sedláci ještě nahodilým

omylem při vyhlášce úřední, kde chybou tiskovou vytištěno bylo datum patentu 23. září místo správného 23. prosince. Z toho nedopatření vyvozovali právě, že vláda vydala skutečně nějaké osvobození od robot, vrchnosti však že jim je zatajily, aby z toho těžily.

Mylné toto mínění ujalo a rozšířilo se nejdříve v kraji znojemském — již v dubnu 1820 pozorováno bylo na některých panstvích tohoto kraje jitření —, a za prvních dnů měsíce března 1821 konány horlivé přípravy na odepření roboty i desátkův. Ačkoliv hnutí a přípravy nespokojených sedláků nezůstávaly úřadům tajny, přece nepřikládaly tomu ani vrchnostenské ani krajské úřady nejmenšího významu. Zatím však již za druhé polovice měsíce konali sedláci četné schůze, ovšem tajné (hlavně za noci) a posílali po krajích kurendy, vybízejíce soudruhy na všeobecné odepření a zastavení roboty, což stalo se také 26. března, ale nedopouštěli se při tom nijakého násilí. Zároveň konány peněžité sbírky — neupomíná to maně na poměry moderní? —, aby uděleny býti mohli podpory resistujícím a odepření roboty aby vykonáno bylo snadněji a všeobecně.

Než se nadáli liknaví úřadové, nabyla robotní zprotivilost takových rozměrů, že se rozšířila také do kraje jihlavského, ano z části též do kraje brněnského. Ojedinělé případy v kraji hradištském nebo přerovském — zprotivilost zasáhla také i do Dolních Rakous — byly bezvýznamné celkem. Že však robotní hnutí šířeno bylo dokonce též v Čechách, toho důkazem byl oběžník krajského úřadu chrudimského na vrchnosti (str. 33.). Vysíláni byli také poslové z Moravy do sousedních krajin království Českého, aby i tam vzbudili odepření všech povinností poddanských — podařilo se jim to v jediném případě, na panství heraleckém u Něm. Brodu —, a zase naopak přicházeli vyslanci čeští na poradu k soudruhům moravským. Proto usilovali úřadové o to, aby odříznuty byly zprotivilé kraje od Čech, což se jim také podařilo.

Hnutí selské těšilo se s počátku zjevné sympathii veřejnosti ano dokonce i blahovůli nejbližšího okolí guvernérova. Praviť policejní ředitel, „že valně již rozšířený duch časový u mnohých osob vzbuzuje projevy, jež provázejí svou přízní nebo dokonce veřejně schvalují úmysl zprotivilých poddaných“ (str. 90.). Guvernér žádal na upokojení sedláků za vydání císař-

ského patentu, jímž by poddaní byli varováni před všelikou neposlušností, ale dvorská kancelář nepřistoupila na to. Poněvadž první opatření na utišení zprotivilosti liknavostí krajského hejtmana znojemského ukázala se nedostatečnými, rozmnožen byl počet vojska, vypraveného do zprotivilých obcí, a vyslán byl (28. března) zvláštní guberniální komisař, baron Forgáč, jenž měl ohlásiti vyhlášku guberniální na uklidnění myslí, přinutiti vzbouřence bez odkladu ke konání povinností a vypátrati jakož i potrestati původce nepokojův. Vládě záleželo velice netoliko na rychlém potlačení vzpoury, nýbrž hlavně na tom, aby nejmenší zprávy nepronikly o tom na veřejnost. Jak nemila byla vzpoura moravská vládě, patrno z listu policejního presidenta císaři (str. 53.), že „jest zjevem nejvýš nepříjemným a politování hodným, že právě ve chvíli, když by bylo v nejvyšším zájmu, přesvědčiti cizinu, jak velice všechny země požívají nejhlubšího pokoje a jak poddaní všude dávají pěkný příklad bezvýjimečné poslušnosti k zákonům a neoblomné důvěry do státní správy, objevují se příznaky nepokojného hnutí v zemi, která leží v srdci mocnářství.“ Celý postup na udušení vzpoury a na zakrytí zlořádův, jež se při tom zjevily, skýtá nám nový příspěvek na správnější posouzení systéma Metternichova. Vláda se domnívala, že zprotivilost selská na Moravě souvisí s tehdejšími událostmi zahraničnými (revoluční hnutí v Piemontě, v Neapolsku a ve Španělsku), ano panovník se obával, nebyla-li vzpoura vnesena do lidu emisary cizími, což však policejní ředitel vyvrátil po zevrubném šetření s veškerou rozhodností.

Smírný návrh guvernérův, aby se poddaným za druhou polovici roku 1821 prominula berní přirážka — mínil tím platnou měrou přispěti na uklidnění sedláků — dvorská kancelář zamítla prostě, jelikož — jak praví —, lze tak učiniti jen za případu úplně dokázaného přetížení, a pak prý by to prozrazovalo velikou slabost vlády. Za takových okolností přes přítomnost guberniálního komisaře přibývalo zprotivilosti, na mnohých místech odpírali přijmouti vyhlášku guberniální — nejmocnější podíl v odporu měly v některých obcích ženy, prohlásivše, že své muže, ozbrojené kosami a motykami, podporovati budou podávkami — tak že bylo nutno rozmnožiti znova značně assistenci vojenskou. Než činnost Forgáčova nepotkávala se s úspěchem, zvláště když příchod rozmnoženého vojska nikde nevzbudil

očekávaného účinku. Sedláci vidouce totiž, že vojsko stravováno jest vrchnostmi, domnívali se, že císař o povolání vojska neví ničeho, a že bylo vysláno toliko na přání poškozených vrchností.

Dne 1. dubna zatčeni byli sice hlavní původcové selského spiknutí, odvedeni ke kriminálnímu soudu do Brna a uvězněni (do 7. dubna jich bylo 30), ale „žádná obec — stěžuje si guvernér Sedlnickému — nevrací se dobrovolně k poslušnosti“ (str. 129.). Působení guberniálního rady nesetkalo se se zdarem nerozhodností jeho, zaviněnou však kanceláří dvorskou, která dávala guvernérovi rozkazy naprosto si odporující (str. 125.).

V obcích, kde robota konána přece, šířeny byly hrozebné listy paličské, a hrozby netoliko pronášeny, nýbrž často též zplněny, aniž bylo lze vypátrati původce neb šiřitele listův, až konečně nařídila dvorská kancelář, aby se zakročilo proti žhářům stanným právem.

Mnohdy se též stávalo, že si mnohé obce samy vyhotovily takové listy, aby měly záminku na odepření roboty. Místo aby se ulevilo poddaným, kteří právě svým zoufalým postavením dohnáni byli k odporu, nařídil panovník listem dvorské kanceláři, aby se všude šetřilo zásady, že se mají chrániti výsady a zákonité nároky vrchností.

Když nepřicházely zprávy o potlačení vzpoury selské, poslala dvorská kancelář o své ujmě na místo Forgáčovo přes hlavu guvernérovu barona Mayerna. dvorního radu všeobecné komory dvorské, „poněvadž snahy guberniální komise . . . ukázaly se marnými, a nelze od ní žádného úspěchu očekávati“ (str. 146.). Dříve než přibyl Mayern, stal se však značný obrat k lepšímu, když guberniální komise přikročila po marném napomínání na vykonání trestu telesného (nejvýše 7 ran, ale generál Fleischer dal vysázeti až 125 ran holí), při čemž bylo se sedláky nakládáno v pravdě nelidsky: vojáci je bili pažbami. Byli však mezi vzbouřenými sedláky i takoví, kteří, než by se dali donutiti k robotě tělesnými tresty, raději utekli do lesů; byloť všeobecně rozšířeno mínění, že, když sedláci vytrvají v odporu svém, nic se jim nestane, ježto robota bez tak prý již dlouho nepotrvá (dokladem toho jest zajímavý „Příspěvek k panující náladě“ (str. 143.).

Kapitolou XI. přistupuje prof. Dvořák na vylíčení činnosti dvorského komisaře Mayerna, o jehož jmenování neměl guvernér

ani tušení. Pokládaje právem krok tento za namířený proti sobě, zastavil ihned všelikou účast svou a skutečně neposlal dvorské kanceláři zpráv o nepokojích selských. Dne 10. dubna počal Mayern činnost svou, opatřen instrukcí z dvorské kanceláře a císařský reskriptem, a úkol byl mu znamenitě usnadněn působením guberniální komise i veškerého duchovenstva, zvláště biskupa Brněnského, o čemž bude řeč na jiném místě. Řídě se instrukcí, aby rychle obnovil pokoj a přidržel poddané na konání robot i jiných povinností, hleděl mírným jednáním pohnouti sedláky na pořizování letní osevi. Ve všech obcích dal připevniti na dveřích kostelních i na úřadě vrchnostenském — někde ohlásil sám — císařský reskript, vyzývající poddané na konání všech povinností. Dvorní komisař podával v denních zprávách svých pokud možná nejpříznivější obraz působnosti své, poukazuje k tomu, jak ubývá zprotivilosti, líčení jeho lišilo se však valně od zpráv guvernérových i policejního ředitele. V mírnosti a shovívavosti své byl Mayern klamán pokorným chováním sedláků, kteří při vyhláškách dvorské komise na oko ústním prohlášením slibovali poslušnost, tajně se však domlouvali, že přestanou opět robotovati, jakmile pomine nátlak. Vzpoura rozšířila se též u německých sedlákův, ačkoli měli mnohem výhodnější postavení českých, zprotivilosti přibývalo vůbec na všech stranách. Konečně nezbývalo Mayernovi než sáhnouti k prostředku, jehož užil předchůdce jeho a který dříve odsoudila dvorská kancelář: k exekuci vojenské, k zatýkání a tělesným trestům. Jemu nezáleželo na tom, jak praví prof. Dvořák, aby upokojil poddané a odklidil příčiny k oprávněným stížnostem, nýbrž toliko na tom, aby se mohl pochlubiti, že sám přivedl zpurné sedláky moravské opět k poslušnosti. Počal hromadným zatýkáním a uvězňováním provinilců — do konce června uvězněno jich bylo 118 —, takže v Brně neměli ani dostatek vyšetřujících úředníkův ani místa ve vězení. Pokládaje pak přes četné hrozby a požáry nepokoje selské koncem dubna za uklizené, ztenčil počet vojska a vyšetřoval stížnosti poddaných. Vedl si však při tom zcela jednostranně a hodně povrchně, takže dospěl úsudku, že ani utiskování ani přetěžování sedláků nebo kruté nakládání s nimi nezavdalo podnět k nepokojům. A přece sedláci, tázáni po příčině zprotivilosti, odpovídali: „Zlořády, které se zahnízdily v požadování a konání robot a přípřeže, jsou tak tísnivé, že jich nelze déle snášeti . . . Chceme

zeměpánovi odváděti daně a konati vše, co se po nás žádá, a také vrchnostem činiti, co je možného, jen nechceme již déle zůstati otroky a obětmi hospodářských úředníků, kteří často bývají drsnější než jejich panstva a poddaného hledí netoliko utiskovati, nýbrž i na mizinu přivésti . . . Raději se necháme vyvésti ze statku, než bychom konali robotu; té se již nepodrobíme, nechť se děje cokoliv."

Žalostný stav poddaných vystihl spravedlivě policejní ředitel, jenž psal do Vídně Sedlnickému (str. 214.): „. . . Sedláci již nemohli dostáti požadavkům, od státu a vrchnosti právem činěným, a musí se jim v tom neb onom vztahu poskytnouti úlevy; povinnosti stávaly se ještě obtížnějšími pro způsob, jakým byly vymáhány. Mimo útisky vrchnostenské... jsou to příliš veliké daně, které za 30 let dostoupily výše šesteronásobné. Jiná stížnost jejich namířena jest proti vrchnostenskému právu společné pastvy dobytka na úhorech a strništích poddanských." Bídu sedláků dotvrzuje důvěrník polic. ředitele z kraje znojemského: „. . . . Největší část poddaných nemá ani obilí, ani chleba, ani píce pro dobytek; co měli, musili dáti ubytovanému mužstvu a koním jeho; loni se neurodily také brambory, a poddaní nevědí si rady. Vojáci aby utišili děti, hladem křičící, živili je svým chlebem."

Dvorská kancelář zaujala naprosto odmítavé hledisko proti odůvodněným stížnostem selským zcela dle smyslu Mayernova, předloživši císaři toliko stížnost jedinou, že poddaní nově zaváděným hospodářstvím střídavým na pozemcích vrchnostenských jsou obmezováni ve svém dosavadním právě spolupastevním. Spor o pastvu byl sice rozhodnut již jednou na prospěch poddaných, ale vrchnosti podaly proti tomu stížnost guberniu, nechtíce ustoupiti od svých nárokův. Překvapuje proto zajisté že dvorská kancelář zakročila tehdy na prospěch utiskovaných sedláků proti vrchnostem. Prof. Dvořák poukazuje k tomu, že tak učinila jistě jenom proto, poněvadž hospodářským úpadkem poddaných ubývalo také poplatnické síly pokladně státní. Císaři dostalo se věrného vylíčení velitelů vojenských prostřednictvím dvorské rady vojenské, přímé zprávy guvernérovy a konečně dobrého zdání polic. presidenta, příznivého lidu poddanému, tak že mohl se snadno dopátrati pravdy, než vláda vídeňská pečo-

vala o to, aby se dle smyslu systému Metternichova neublížilo v nejmenším ani právům ani výsadám stavovským.

Pobouření v lidu selském trvalo proto dále, zvláště neubývalo nikterak hrozebných listů paličských ani případů žhářství, ano některé obce vracely se po odchodě vojska opět ke vzpouře, a konány byly pokusy o bouři robotní zvláště na pomezí českomoravském.

V úhrnné zprávě dvorské kanceláři octl se dvorský komisař v příkrém rozporu s dřívějším tvrzením svým o podnětu nepokojů, když přiznal, že shledal „nemalý počet nevědomých, nedbalých, nečinných a bezstarostných úředníků vrchnostenských, z nichž mnozí lehkomyslným a surovým nakládáním dohnali poddané aspoň nepřímo ke zprotivilosti.“ Mayern, jenž podle dvorské kanceláře „přes veliké sřáří své neobyčejnou činností, obezřelostí a důrazem ve všem řízení dovedl překonati značné překážky a tím úplně vyhověl účelu svého poslání“, odvolán byl 30. července a vyznamenán hodností tajného rady.

Některé vrchnosti hleděly samy uleviti poddaným, chtějíce učiniti s nimi smlouvu o výkup robotní, musily však od toho upustiti pro odpor guvernérův. Robotní zprotivilost neutuchla úplně ani do konce roku, nýbrž propukala na různých místech. Nicméně konečný výsledek vzpoury byl v pravdě žalostný, jak se nám nejlépe jeví v císařském patentě o robotách, o němž se dovídáme z oběžníku kanceláře dvorské; „... aby se úřady ani úředníci pod žádnou záminkou neopovažovali rušiti vrchnosti v užívání jejich dávek urbariálních, pokud nejednají proti zákonům ani předpisům, a aby si ani při robotách nedovolovali projevovati pokyn nebo přání, aby tyto byly vykupovány.“

Vláda ovšem dosáhla toho, oč usilovala. Pověst systému Metternichova či Františkova byla zachráněna, nikdo doma, tím méně v cizině, nedověděl se o nepokojích moravských; vždyť i v tisku domácím potlačena byla jakákoli zmínka nebo narážka.

Všimněme si, jak se zachovalo duchovenstvo a učitelstvo ke zprotivilým sedlákům. Duchovenstvo vycházelo úřadům všemožně vstříc, hledíc působiti na upokojení lidu. Ohlašovalo s kazatelen oběžník guberniální, biskup Brněnský vyhověl ochotně guvernérovi, aby pobouření poddaní prostřednictvím duchovenstva přivedeni byli opět k poslušnosti, ano dvakráte navštívil osobně oba kraje pod záminkou visitační, aby působil na poddané, přes

to však všechny domluvy a náboženská napomínání a poučování přijímali sedláci s obvyklou nedůvěrou, někde i s posměchem a pohrdáním. Ale mezi duchovenstvem našli se i takové, kteří cítili upřímně s utiskovanými a měli též přímou účast ve zprotivilosti, jako kaplan v Jamném a farář jaroměřský. K hlavním strůjcům a náčelníkům patřili též někteří učitelé, kteří sedlákům sepisovali různé oběžníky, prosby i stížnosti.

Vojsko, vyslané do krajů vzbouřených, projevovalo zjevně sympathie své k sedlákům — slyšeli jsme již, že živili chlebem svým děti poddaných křičící hladem —, tak že velící generál dostal rozkaz, aby hleděl zabrániti důvěrnějším stykům mezi vojáky a sedláky (str. 134.). O smýšlení a duchu vojska dovídáme se z revolučního provolání setníka Brojáče, vydaného na prospěch utiskovaných, kde se praví: „. . . Pomyšlení na otrocká pouta, tížící Vás i Vaše bližní, může Vám Vaši nynější úlohu jen zoškliviti, nikoli však učiniti ji příjemnou povinností. Považte, bratří, že slunce stejným dobrodiním svítí na trpělivé otroky jako na drzé ovladatele! Nezapomínejte, že také Vy jste myslící lidé a nikoliv zvířata, náležející libovůli!“ Vojenský soud prohlásil sice setníka Brojáče nevinným, ale dovídáme se ze zprávy důvěrníkovy policej. řediteli, že „podezření hledí se od Brojáče odvrátiti, aby prý Jeho Vel. bylo ušetřeno nepříjemnosti, jakoby i vojsko byló špatného smýšlení (str. 243.).

Rozháranost a nesjednocenost správy státní vysvítá nejlépe z toho, že přední úřady zemské, gubernium, generální velitelství a vrchní soud appellační byly mezi sebou stále na štíru, dvorská kancelář stanula příkře proti guvernérovi, a policejní president vytýkal bezohledně chyby dvorské kanceláři. O zanedbanosti tehdejší správy státní svědčí naprostá nezpůsobilost a liknavost četných úředníků vrchnostenských, krajských i guberniálních, ale zvláště krajských hejtmanů znojemského a jihlavského.

Neschopnost valné většiny úřednictva jevila se zvláště v naprosté neznalosti jazyka českého, a tento zlořád potvrzují nám četně doklady listinné. Z vrchnostenských úředníků v kraji znojemském nebylo ani jediného, znajícího napsati slova po česku, při krajském úřadě brněnském byl jediný komisař úplně mocen jazyka českého, tak že děkan přímětický mohl napsati o nařízeních úředních, překládaných do slova do češtiny, že bývají tak

nesrozumitelná, že je musel desetkráte i více čísti pozorně, aby jim porozuměl (str. 173.). Pro neznalost češtiny u valné většiny guberniálních radů moravskoslezských jmenoval guvernér komisařem vysloužilého již gubern. radu Forgáče, protože se vyznal v řeči české, a neméně smutný zjev přihodil se v dvorské kanceláři, kde nebylo ani jediného rady, znalého řeči české, a tak musel býti vyslán na Moravu dvorní rada Mayern ze všeobecné komory dvorské, který se dovedl dorozuměti sotva lámanou češtinou (175.). Potěšitelným zjevem však bylo, že tato okolnost „vzbuzovala i u tehdejšího obecenstva brněnského, které přece tehda nemohlo býti viněno z přílišné národní předpojatosti, nejtrpčejší hanu. Jak asi, tázali se lidé, jsou opatřeny věci české, není-li při české dvorské kanceláři, to jest při nejvyšším politickém úřadě dvorském, ani jediného referenta, který by rozuměl čísti akta, psaná českou řečí?" (Z „Příspěvku k panující náladě" na str. 153.).

Dosud bylo ustáleno mínění, že úřady policejní přispívaly největší měrou ke korrupčnímu systému předbřeznovému, policejní ředitel Muth však stál za zprotivilosti selské i v záležitosti setníka Brojáče na straně práva a spravedlnosti.

Kniha, psaná od počátku až do konce poutavě a živě, dovede zabaviti stejně odborníka jako laika. Škoda jen, že prof. Dvořák v úvodě nepodal výkladu o stavu poddanském a robotném na Moravě ani nevyložil obsahu reskriptů, jejichž mylný výklad zavdal podnět ke zprotivilosti. Zároveň postrádáme podrobné mapky obou zamořených krajů na lepši porozumění a na snazši orientaci. Nebylo by záhodno, aby kniha téměř o třech stech stránkách opatřena byla rejstříkem? Jednotlivé hlavy kapitol nedovedou nám nahraditi rejstřík, protože vystihují toliko obsah určité části. Na některé nesrovnalosti bych ještě upozornil: Muth v listě ze dne 7. dubna mluví o 30 zatčených (str. 129.), autor uvádí toliko 19 osob (str. 135.). V listě Forgáčově guvernérovi (str. 103.) jmenují se hlavní náčelníci, neshodují se však se slovy Dvořákovými (str. 113.). Menších nedopatření, jako některých germanismů (zvláště při překladě z úřední korrespondence), místy opakování (nemluvím o tom, kde toho bylo potřebí), nebo chyb tiskových, můžeme autorovi odpustiti. Cena práce Dvořákovy tím netrpí nikterak.

Dr. H. Traub.

Počátky husitského zpěvu. Napsal Dr. Zdeněk Nejedlý. Číslo XVIII. Spisů poctěných jubilejní cenou Král. České Společnosti Nauk v Praze. V Praze 1907. Nákl. jubil. fondu Král. České Společnosti Nauk. Str. XVI + 531. Za K 6·60.

Chvála a uznání, kterého došly všeobecně Nejedlého „Dějiny předhusitského zpěvu v Čechách“, platí snad měrou ještě plnější o práci jeho novější.

V prvé své knize dovedl Nejedlý dějiny našeho zpěvu až do r. 1403. Přítomné počátky jdou časově dále, třeba že nemnoho dále. Sahajíť pouze do r. 1417. Zdálo by se dle nadpisu, že oba spisy souvisí mezi sebou jako první a druhý díl. Není však tomu tak. „Počátky“ jsou prací zcela samostatnou, chronologií i thematem.

Nejedlý došel v poslední kapitole „Dějin“ — při kritice dosavadních prací a mínění o lidové písni duchovní za doby předhusitské — k výsledku negativnímu, že totiž vyloučil v principu tuto píseň z oné doby a odkázal ji době Husově. Negativní tento výsledek vedl Nejedlého dále k výkladu positivnímu, „jak se stalo, že za Husa tato lidová píseň duchovní dostala se do popředí interessů, a kde najdeme zárodky tohoto zjevu“. Okolnost ta vedla autora „Počátků“ chronologicky ještě do starší doby, než šly „Dějiny“ jeho, totiž až k prvním počátkům křesťanství. Nebylo by lze také výklad o rozvoji lidové písně duchovní dobře mysliti bez těchto ideových základů všeobecných. Práce tato byla tím obtížnější, protože dosud o této otázce není spisu vůbec, ani v literatuře cizí, a autor musil všecku práci vykonávati sám. Tím je však dílo jeho záslužnější.

Že v „Počátcích“ ještě jedenkráte probírá Nejedlý celé století 14., třeba toto století bylo hlavním předmětem „Dějin“, lze vysvětliti tím, co již bylo připomenuto, že v „Počátcích“ běží o hledisko, interess i thema zcela jiné než ve spise onom. Vlastním thematem nové práce Nejedlého jest „lidová píseň duchovní“, jakožto součástka reformního díla Husova, se vším, co jí předcházelo neb i co souviselo s ní potom.

Byly-li „Dějiny“ vlastně prvním svazkem dějin české hudby, pak „Počátky“ naopak hledí mnohem více k ideovému základu Husovy reformy.

Nejedlý ve své nové knize úzkostlivě téměř vyhýbá se všemu, co by mohlo porušiti jednotný ráz práce jeho. Pouze

v Předmluvě dotýká se otázky koloraturní (jubily) ve středověkých monodiích a potvrzuje výklad H. Riemana a P. Runge, že při našich písních máme co činiti s instrumentálními vložkami. České a latinské písně z doby Husovy — dovozuje Nejedlý — jsou přímo typickým dokladem takových písní, v nichž koloraturní vložky jsou instrumentálními předehrami, mezihrami a dohrami. Proto však se zcela nesrovnává s názorem P. Runge, jakoby rytmus písně určoval rytmus těchto meziher, ani s názorem H. Riemana, že by se snad původ toho musil hledati ve florentské „ars nova". Naše písně mají mezi jednotlivými verši lidové dohrávky, a to se samostatnou rytmikou.

Co je hlavním úkolem „Počátků", vykládá autor v Úvodě. Hnutí tak hluboké, jako bylo husitství, nemohlo býti bez vlivu na utváření poměrů uměleckých. Po té stránce možno je nazvati uměleckou katastrofou, nikoli snad proto, že by byl nastal úpadek uměleckého tvoření u nás, nýbrž že tvoření dalo se rázem novým směrem, který byl zásadně odlišný od dosavadního. A jako žádná katastrofa nebo revoluce v umění není tak náhlá, aby zahladila všecko, co by spojovalo dobu novou se starou, podobně se to nepodařilo ani husitství.

Úkolem pak knihy Nejedlého jest, ukázati a vyložiti tuto souvislost obou dob v oboru zpěvu i hudby. Tím je dáno také rozdělení knihy na dva hlavní oddíly: dobu přípravy ideové („Do vystoupení M. Jana Husa", do r. 1403) a dobu praktického důsledku („M. Jan Hus a jeho doba", 1403—1417). Obě tyto doby souvisí umělecky, zvláště po stránce technické (česká škola Závišova). Ale uplatňují se zde i starší principy umělecké techniky (minnegesang). Dále za starší doby komponovány umělé skladby církevní, ovšem latinské. Skladby české byly pravidelně světské. Husitství naopak vyslovilo nový požadavek: lidové písně kostelní. A průkopníkem tohoto ideálu byl sám Hus. Byla tu snaha po zdemokratisování kostelního zpěvu. Lidová píseň kostelní byla sice již před Husem, ale byla výjimkou, nyní se měla státi pravidlem. V tom spatřuje Nejedlý zásadní převrat.

Patrnější je souvislost husitského zpěvu se starší dobou ve zpěvu liturgickém, který vždy působil nejen na lidovou píseň světskou, ale i na duchovní. Zajímava je okolnost, dříve-li (za doby starokatolické) převládal zpěv výlučně liturgický a za reformace nabyl vrchu lidový zpěv kostelní, zachovává se v husit-

ském zpěvu kostelním rovnováha mezi oběma směry. A v husitském hledisku našla dnešní církev katolická „nejlepší rozluštění nejen umělecké, nýbrž i liturgické, tedy theologické", ana se již nemohla vrátiti k výlučnému panství zpěvu liturgického ani se ho zříci.

Stejně však je také důležita historická souvislost obou period i v oboru zpěvu. Tu stopuje Nejedlý vznik pojmu zpěvu lidového vedle liturgického. hned od časů apoštolských (sv. Pavel), a kterak konflikt obou těchto směrů posuzovali přední mužové církevní (sv. Bernart). Dále připomíná, že Hus i stoupenci jeho si hleděli výroků svatých otcův o zpěvu kostelním, tak že lze mluviti také o přímé souvislosti ideí těchto s naším hnutím. Souvislost zpěvu husitského možno hledati také u zjevů mimořádných, jež se vyskytovaly zvláště za 14. st. a které ohlašují dobu novou. Jest to především hnutí lidové, jako valdenství, a dosud nedoceněný zjev po této stránce flagellantství.

Co pak se týče souvislosti mezi Husem a t. z. předchůdci jeho, zvláště Milíčem a Matějem z Janova, reforma zpěvu u Husa souvisí těsně s vývojem domácí praxe starší, za to však nesouvisí s názorem Wicliffovým, ba odporuje mu zrovna. A tento moment (nikoli bez důvodu) jest akcentován u Nejedlého. Po této stránce přináší kniha Nejedlého cenný příspěvek i k vývoji náboženského hnutí u nás i pro ideový základ jeho. Nejedlý ukazuje zde na naprostý rozpor mezi Husem a Wicliffem, a to ve věci zajisté důležité. Ukazuje autor správně k tomu, že „toto Hus contra Wicliff mohlo by a snad i mělo by se státi východiskem revise onoho názoru, jemuž je Hus pouhý alter Wicliff".

Co nám Nejedlý podává v přítomné knize, jest ideově ohraničený celek. Kniha tato jest jednotná a ucelená, která také na jednotnosti a ucelenosti vývoje (který jsme právě podali v hrubých rysech) ukazuje na zdravý základ celé reformy zpěvu na základech lidové písně kostelní. Že byl to základ zdravý a pevný, patrno z toho, že na něm byla později vybudována „velká budova zpěvu reformačního a že po více než stoletém odporu osvojila si ji všeobecně i církev katolická".

Osobě a činnosti Husově věnuje Nejedlý hlavní partie své knihy, vlastně celou druhou část její. Zde podává čtenáři obraz kaple Betlemské, jakož i její význam. Všímá si jednotlivých jejích kazatelů, nejvíce Jana Husa, jehož srovnává s Wicliffem. Ustanovuje

písně, které zavedl Hus do kostela, které jsou jeho, určuje jejich vzájemný poměr, pokouší se určiti dobu vzniku jednotlivých písní, dále stopuje české a latinské písně duchovní za doby Husovy, všímá si sporův o lidovou píseň kostelní, jakož i časových písní a popěvků té doby. Při tom, a to třeba připomenouti zvláště, shledává prvky v těchto písních, jež se zachovaly po staletí a jež slyšíme ještě dnes (nápěv modlitby Otče náš — variant v lidové písni „Už mou milou do kostela vedou").

V knize Nejedlého dochází také náležitého ocenění v tomto směru M. Jeronym Pražský. Škoda, že není možno, vyměřené místo nedovoluje tomu, všimnouti si podrobněji této ve všech směrech dokonalé knihy Nejedlého. Jenom ještě obraťme se k Husovi jako k autorovi některých písní. A tu Nejedlý má za bezpečně Husovu píseň „Jezu Kriste, štědrý kněže" (Hus zde složil text) a „Navštěv nás, Kriste žádúcí" (zde asi složil jen nápěv). Pravděpodobně složil Hus písně „Vstalť jest Bóh", „Jesus Christus naše spása", za možné považuje Nejedlý autorství Husovo při písni „Jesus Christus nostra salus", „Ježíš Kristus božská múdrost" a j.

Z českých duchovních písní doby Husovy jmenujeme jednu z nejkrásnějších, jež kdy u nás vznikly, vánoční píseň „Vizmež pacholíčka, anť v jesličkách leží..."

V přílohách otiskuje Nejedlý text i nápěvy písní, jež probírá ve své knize, dále část traktátu M. Mik. Stoera ze Svídnice „De officio missae" a spisek „De cantu vulgari".

Krásnou knihu Nejedlého zakončují důkladné rejstříky textův a nápěvů, rejstřík jmenný a věcný. *Dr. Jos. Pešek.*

O vlastnickém právu ku král. hradu Pražskému. (Ostatek.) Za řadou statí Riegrových o některých statcích zvláštních následuje stať téhož autora, věnovaná nejdůležitějšímu z těchto zvl. statků, totiž „královskému hradu Pražskému" a právním poměrům k němu (str. 169—242), jež tvoří vlastní jádro celé knihy. Navazuje na dřívější stať o vývoji čes. statků korunních vůbec, líčí zevrubně vývoj právních poměrů hradu Pražského, a to ve dvou hlavních periodách: předhabsburské (do r. 1526) a habsburské (od r. 1526). První perioda probrána celkem stručně, zpracován tu stručně týž materiál jako u Čelakovského, projevují se však některé odchylné názory.

Odchylným od Čelakovského jest zejména názor Riegrův, že od doby husitské hrad Pražský tak jako všechny jiné dříve královské statky počal se pokládati za královský a zemský zároveň, jsa nejenom zemskou dotací králův, ale i osobním, dvorním i státním sídlem královým. Mnohem obšírnější jest druhý oddíl věnovaný době Habsburské (od r. 1526, str. 182—242). Tu se líčení rozpadá na několik období. V prvním od r. 1526 do r. 1620 hrad Pražský převzat a nechán v těchže právních poměrech, v jakých byl za doby předhabsburské. Hrad patřil i za této doby ke království, resp. ke koruně království Českého, čímž se rozuměl Český stát. Byl tudíž vlastnictvím státním, které ovšem bylo vázáno svými účely, především jako zvláštní dotace králův a jejich residence; králové mohli jich volně užívati dle způsobu církevních beneficiátův, ale se substancí nesměli nakládati volně. Hrad nenáležel tudíž ke komornímu jmění, jež Ferdinand I. začal zakládati. Ohledně jednotlivých pozemků ke hradu náležitých byl ovšem postup za zcizování různý, u některých dálo se to se svolením stavů, u jiných nikoliv; může se to vysvětliti tím, že v jedněch případech šlo o komorní, v jiných o korunní jmění, kde si však panovník připisoval volnou disposici podle koncessí, které mu stavové učinili zejména r. 1528. Nutno míti zření k tomu, že za této doby Pražský hrad byl značně rozšířen zřízením nové král. zahrady, novými stavbami a přikoupením pozemkův, takže králové mohli pro volné právo disposiční uváděti, že novými částmi hrad podstatně zlepšili a rozšířili a že tudíž svobodné prodeje a darování nových částí byly vyváženy jinou náhradou. Náklad na udržování král. dvora a na nové přístavby kryl se králem z král. komory, ze samostatných důchodů královských; povinnost byla uložena vzhledem k neobmezenému právu poživacímu; časem ovšem žádaly se na stavech příspěvky na vydržování král. dvora, jichž se užívalo též na náklady stavební. Také za druhého období Habsburské periody (1620—1740) nezměnily se právní poměry hradu Pražského. Ferdinand I. se zavázal neodcizovati statků korunních, k nimž náležel i král. hrad Pražský, kde se dála i korunování a kde byla uschována také král. koruna česká, kdežto pokusy stavů, aby tam králové stále sídlili, zůstaly za této doby marny; za to se tam konaly sněmy a byly umístěny úřady. Za třetího období Habsburské periody (1740—1835) učinila Marie Terezie veliké náklady na přestavbu

Pražského hradu; týž byl král. reskriptem z 9. února 1751 osvobozen od daně, ježto běželo o residenci zeměpanskou a ke koruně náležející. Marie Terezie pokládala totiž hrad Pražský za král. residenci českých králův a zároveň za veřejné jmění; veřejný ráz budov hradu Pražského jest patrný také z tereziánského katastru, kde se počítá k budovám dominikálním, resp. zemskodeskovým, ač nebyl v deskách zemských zapsán. Rovněž tak se Pražský hrad jmenuje v josefinském katastru r. 1785 jako „k. k. Residenz", ale vlastník se nejmenuje. Roku 1808 prohlásil český stavovský výbor, že dvůr vystavěný v oboře Bubenečské je „vlastnictvím české koruny", jsa příslušenstvím král. hradu Pražského; uznal tedy existenci „české koruny" ve smyslu „státu Českého" i po přijetí titulu císaře rakouského r. 1804. Po vydání obč. zákoníka r. 1811 požadovala registratura desk zemských r. 1812 a 1813 zřízení vložek pro domy, které byly v rektifikatoriu jmenovány jako deskové, ale nebyly v deskách zapsány; po opětné zprávě této registratury z r. 1817 zemský soud se ujal věci především u gubernia, ale bez výsledku; gubernium neuznávalo nutnost zřízení nové vložky pro hrad Pražský, pokládajíc je dokonce za neslušné. Zem. soud však přihlížeje k deskovému patentu z r. 1794 a k obč. zákoníku z r. 1811 trval na své žádosti, při čemž vždy spatřoval v král hradě residenci čes. králův a statek korunní. Ale následkem dvor. dekretu z 31. července 1818 nedošlo na zřízení řečené vložky. A tak se r. 1823 do desk zem. dostalo dodatečně jen vedlejší příslušenství král. hradu, zejména král. obory v Bubenči a „ve Hvězdě" se Stromovkou; ve formě při těchto vkladech, jejichž znění bylo již uvedeno shora, nebylo ještě řeči o c. k. dvorním eráru.

Potom jedná autor o průběhu úředního jednání za účelem vkladu hradu Pražského do desk zemských za let 1835—1866. První kroky o vklad král. hradu Pražského do desk zem. byly podniknuty r. 1835, ale o tom nemáme bližších zpráv. Jednání byla obnovena za císaře Ferdinanda I. (jako krále čes. V.), který v korunovační přísaze rovněž slíbil ničeho neodcizovati od české koruny. Roku 1840 vyslovil český zemský soud mínění, že má býti poukázána komorní prokuratura, aby vymohla zřízení nové vložky desk zemských, poněvadž se to jeví dle § 2. patentu deskového z r. 1794 nutným, a byl hned guberniem vydán dotčený výnos na komorní prokuraturu. Naproti tomu byl sta-

vovský výbor toho mínění, že zápis král. hradu Pražského do desk zem. není přípustný, ježto týž má býti zapsán do c. k. komorních knih pozemkových. Zatím zjistila c. k. komorní prokuratura, že se nedostává dokladův o vlastnickém titulu k různým příslušenstvím hradu a pokládala za nutno, aby zemský výbor v tomto i v jiném směru vykonal různá šetření. Ale dotazy ty neměly účinku; jen dvorní úřad stavební sestavil konečně 27. února 1841 popis všech pozemků při hradě Pražském se rozkládajících a pod jeho správou stojících a zaslal o nich komorní prokuratuře 11 rektifikatorních vysvědčení. Zatím, jak oznámeno zem. soudu dne 21. května 1842, zmocnilo české gubernium fiskální úřad ke vkladu král. hradu do desk zemských jako vlastnictví „c. k. zámeckého dvorního eráru“ (k. k. Hofburgärar). Tohoto označení vlastníka, jehož právní podklad není nám znám, užíváno až do r. 1866, kdy na místo něho vstoupil „c. k. dvorní erár“, kterýž pojem jest širší onoho. Autor má, jak se nám zdá, nikoli bezdůvodně, názor, že původní volbou uzšího pojmu „c. k. zámecký dvorní erár“ měl se odli iti vlastnický subjekt Pražského hradu od všeobecného c. k. dvorního eráru a naznačiti, že tvoří zvl. jmění náležející „českému dvornímu eráru“, které se ovšem obmezovalo takřka jen na hrad s příslušenstvím (odtud název „Hofburgärar“). Ale záležitost vkladu král. hradu do desk vlekla se ještě několik let. Teprve počátkem ledna r. 1862 podala c. k. finanční prokuratura žádost za zřízení vložky v deskách zem. pro „Pražský c. k. hrad“ s příslušenstvím k ruce „c. k. zámeckého dvorního eráru“, kterážto žádost byla odmrštěna s poukazem, že statková podstata a faktická držba c. k. zámeckého dvorního eráru k jednotlivým částem nebyla náležitě prokázána. Koncem srpna r. 1865 byla c. k. finanční prokuratou podána druhá doplněná žádost, která rovněž byla zamítnuta, poněvadž držební titul aneb aspoň faktická držba nebyla prokázána. Za války r. 1866 podala c. k. finanční prokuratura znovu, tenkráte jménem „c. k. dvorního eráru“, žádost, v níž se odvolávali na faktickou držbu nejvyššího dvorního eráru ku hradu od nepamětných dob vykonávanou, a této žádosti, která byla prvními dvěma stolicemi opětně zamítnuta, vyhověno konečně rozhodnutím c. k. nejvyššího soudního dvora ze dne 17. října 1866, č. 9235.; zřídila se nová vložka pro „c. k. dvorní hrad“, do které se zapsalo vlastnictví pro „c. k. dvorní erár“. Některé z realit zemských byly

teprve později zapsány do samostatné vložky desk zemských a nikoliv jako příslušenství „c. k. dvorního hradu“ rovněž pro c. k. dvorní erár“.

Na konci pojednání o „hradu Pražském“ jsou úvahy, jež podávají přehledně výsledky předchozích badání zevrubných. 1. Východištěm jest rozdělení jmění panovníkova na veřejné a soukromé. Jmění soukromé dělí se opět na allodní jmění panovníka samého (allerh. Privat-Vermögen) a na rodinné jmění fideikomissní (k. und k. Familienfond, Familien-Fideikommissvermögen). Podav toto rozdělení dospívá autor k závěru, že král. hrad Pražský nenáleží ani k allodnímu jmění panovníkovu, ani k fideikommissnímu jmění rodiny panovnické. Veřejně právní povaha vystupuje u král. hradu Pražského očividně do popředí i za novějšího absolutismu; za doklad toho jmenuje autor zmíněný již reskript Marie Terezie z 19. února 1753 o osvobození hradu jako dávné residence královské od daní, exaequatorium dominicale z r. 1757, kde hrad uveden byl pod záhlavím „Publique Gebäude,“ i patenty z r. 1817 a 1820, které potvrzují hradu osvobození od daní, poněvadž se nedrží jure privatorum. Pozemky k hradu náležité nebyly do Josefa II. v katastru, teprve za tohoto panovníka byly do něho vloženy a neměly až do r. 1866 v deskách zemských žádné vložky podobně jako veřejný statek. To vše nasvědčuje dle autora tomu, že hrad se pokládal za veřejné či státní jmění. Neběží tu o finanční jmění státní, nýbrž o správní jmění státní, které jest v přímých vztazích k úkolům státním, sloužíc bezprostředně jednomu z nich, totiž repraesentaci panovníkově. Proto také hrad Pražský je vyloučen z obecního svazku. Též není pochyby, že král. hrad Pražský přechází na členy panovnické rodiny dle státní posloupnosti trůnní a nikoliv dle soukromě právní fideikommissární sukcesse. Toto veřejné jmění panovníkovo není však majetkem „koruny“ ve smyslu personifikovaného král. důstojenství jako právnické osoby z důvodu, že nebylo nikdy dříve jměním komorním, t. j. nepodléhalo volné disposici panovníkově ohledně své substance; za takové se mohla považovati nejvýše za Ferdinanda I. nově založená král. zahrada. Král. hrad měl zůstati zachován příštím knížatům, a jich se týkala zem. zřízení a různá privilegia, a to ještě po r. 1627. Ostatně statky komorní za 18. stol. pokládaly se též za státní, jak prohlásil také obč. zákonník z r. 1811 v § 287.; ještě r. 1825 mluvilo se

o nich jako o „Staatsgüter des Königreiches Böhmen". — 2. Ani okolnost, že jest král. hrad Pražský jměním dvorním, neodporuje názoru, že jest majetkem koruny jako personifikovaného král. důstojenství, tedy koruny ve smyslu moderním, ježto moderní právo státní neklade zeměpána vedle státu, nýbrž do státu jako hlavu jeho. Tak i obč. zákoník z r. 1811 (v § 289) jmění dvorní pokládal za státní, podobně se dálo za let osmdesátých, a rozhodnutí nejvyššího soudu z r. 1875 pokládá dvorní erár za „das für Hofhaltungszwecke bestimmte Staatsvermögen". Výsosti zeměpánovy jsou výsosti státní, dvorní úředníci státní. Dvorní erár podobá se touto příčinou civilní listě; obé jest státní institucí, lišíc se navzájem ovšem některými zvláštnostmi; obé slouží repraesentaci panovníkově, a nepodléhá parlamentární kontrolle; přes to nepřestává obé býti státní záležitostí, ježto za nedoplatky civilní listy ručí stát sám, nikoli panovník ad personam nebo jeho dědicové, ježto o dvorním majetku erárním rozhoduje sice zeměpán volně bez kontrolly parlamentu prostřednictvím úřadů dvorských, ale jako hlava státu a nikoli snad jako náčelník panovnické rodiny. Dvorní erár jest jen správním odvětvím státního fisku jako justiční a finanční erár. Poměry dvorního eráru jsou arci mimořádné, nepodléhajíce co do zcizení, přeměny a zavazení svolení říšské rady, ač se to všeobecně vyžaduje ku zcizení, přeměně a zavazení státních statkův. Zde ustanovena výjimka. Tuto anomalii nelze vysvětliti tím, že dvorní erár jest společný celé říši, poněvadž to platí také o vojenském eráru, a přece na zcizení pozemkův eráru, pokud leží v Předlitavsku, jest potřebí svolení říš. rady předlitavské. Správa dvorských záležitostí jest ovšem společná, ale vlastnictví předmětů, sloužících dvorní repraesentaci, jest děleno; rozeznávámeť předlitavský a uherský dvorní erár. Samostatnou disposici panovníkovu o majetku dvorního eráru lze vysvětliti jediné starším vývojem za absolutismu, který nebyl zvrácen ani novou ústavou z r. 1861, nýbrž utvrdil se obyčejem. Nelze však z toho souditi na jmění zvl. právnické osoby — instituce cís. důstojenství, ježto volná disposice o statcích dvor. eráru příslušela i za doby absolutismu císaři jen jako hlavě státní a v zájmu státní repraesentace. — 3. Okolnost, že král. zámek krakovský Wawel jest král. residencí a při tom jest ve vlastnictví země, vede autora k diskussi otázky, zdali tak nebylo před tím také u král.

hradu Pražského, zdali nenastala změna tohoto právního poměru a zdali tedy zápis ve vlastnictví c. k. dvor. eráru r. 1866 byl odůvodněn, při čemž ovšem se předpokládá, že název „c. k. dvorní erár“ označuje odvětví předlitavského eráru, věnované účelům c. k. dvora. — Dle vývodův autorových není vůbec pochybnosti, že historicky býval král. dvorní erár český, jehož starobylý název zní: „koruna království Českého“ nebo „koruna Česká“. Za doby Habsburské hned Ferdinand I. nerozuměl pod korunou pouze království Českého, nýbrž celou „obec“ této koruny, celý stát Český, při čemž za XVI. stol. zřejmě se rozlišoval majetek „korunní“ od „komorního“; prvější, v němž byl panovník ve své disposici obmezen požadavkem svolení stavů, byl vlastním majetkem státním; se staršími, t. j. předhabsburskými statky byl také král. Pražský hrad počítán ku jmění korunnímu; král. hrad Pražský lišil se od všeobecných statků korunních tím, že tyto byly pouze finančním jměním státním, onen byl správním jměním státním, jež bylo určeno účelům státní a dvorní repraesentace českých králův. Tito měli postavení obdobné církevním beneficiátům, majíce právo nejen všestranného užívání, ale i měnění podstatky (vyjímajíc pouze zhoršení). Disposici nad tímto majetkem vykonával král Český nikoli jako soukromý vlastník, nýbrž z titulu veřejně právního jako nejvyšší hlava státní, tedy jménem státu a dle zákonův jeho (po případě se svolením sněmovním). Tento právní stav se nezměnil za 16. století, ba ani vydáním Obnoveného zřízení zemského z r. 1627. Jakkoliv byla moc zeměpanská neobmezena, přece nestal se král. hrad Pražský jměním komorním; i potom o něm platila zachovaná ještě privilegia. Ani centralisace finanční a dvorní správy za osvíceného absolutismu nezměnila vlastnické poměry k Pražskému hradu; právnicky trvalo i dále staré právo, neboť dle § 290. vš. obč. zák. z roku 1811 ohledně nabytí a přenesení vlastnického práva k státním statkům rozhodovaly předpisy civilního práva, jenom správa a užívání řídily a ještě „právem státním a politickými nařízeními.“ Nenastala tedy unifikace stát. jmění, ježto ještě r. 1825 uznávala se existence státních statků království Českého“, a císař Ferdinand I. ještě r. 1836 přisahal ničeho neodcizovati od království Českého. Hrad Pražský náležel tedy českému dvornímu eráru, t. j. eráru českých králův a království Českého; jednotný společný fiskus byl by musil statků králov-

ství Českého nabyti teprve cestou platného právního převodu od království Českého, anebo byl by musil vysloviti nějaký zákon přímo a výslovně platným způsobem takovou právní sukcessi. To však se nestalo ani před r. 1848, ani za l. 1848—1866. Ani ústavy z r. 1861 a 1867 neustanovují takové sukcesse předlitavského eráru ve státní statky království Českého, resp. juristické fuse těchto státních statků jako říšských. — Výtěžek českých statků korunních má ovšem po centralisticku náležeti do rozpočtu říšského, a říše nemá býti zcizením statků těchto bez svolení rady říšské o výtěžek ten zkracována. Přes to může vlastnictví náležeti jinému subjektu právě tak, jako vidíme při nemovitostech tak zvaného eráru vojenského, kterým se přiznává vlastnictví vojenského předlitavského eráru, kdežto společné c. k. vojenské správě přísluší toliko výtěžek neb užívání. Ostatně již od r. 1861 statky dvorní bývaly rozlišovány od ostatních statků státních, takže předpisy říšských ústav z r. 1861 a 1867 o svolávání rady říšské při zcizeních nenabyly pro tyto statky vůbec platnosti a nevylučují tudíž existence samostatného dvorního eráru českého, jako ji nevylučuje jednotná správa c. k. dvora. Státní karakter krále i království Českého nezanikl dosud, král. České zachovalo aspoň některé živly (residua) státní povahy i jeví se státem tak zv. fragmentárním. Takovými zbylými státními živly království Českého jsou zemský sněm (který je vlastním orgánem země, a pokud je činným v zákonodárství, plní funkce skutečně státní), potom zvláštní základní zákon státní země České, t. j. zemské zřízení, a konečně i král Český, který trvá ještě nyní dle historického práva monarchického; sem náleží též korunovace na krále Českého, jež výslovně slíbena i na budoucí časy patentem z roku 1804, jímž zaveden titul císaře rakouského; v čele všech suverenních aktů státních nutno užívati též titulu krále Českého, ano zákony zemské sankcionuje císař, jak se autorovi správným zdá a což i my za správné pokládáme, jako státní hlava země, o níž jde, tedy v Čechách jako král český. — Hrad Pražský jest dosud korunovačním a repraesentačním sídlem králů Českých, mocí historické trůnní posloupnosti a státní výsosti. Vlastníkem král. hradu Pražského jest dvorní erár český, dle historického názvu „koruna království Českého“ neb „koruna Česká“, což může ukazovati k tomu, že vlastnickým subjektem hradu jest království České jako základní faktor státu Českého, a že tento hrad jest

tímže královstvím věnován na státní a dvorní repraesentanci krále a dvora jeho. 4. Jestliže r. 1866 byla zřízena desková vložka pro „hrad Pražský na jméno c. k. dvorního eráru“, tedy nesouhlasil tento zápis věcně s dosavadním právním stavem. Nemáme tu sice převodu (zcizení), nýbrž nový vklad, ale věcně nesprávný, pokud totiž „c. k. dvorní erár“ má znamenati erár rakouský, resp. předlitavský. Jen tehdy by mohl zápis ten obstáti, kdy by šlo o označení pouze administrativní. Jakým spůsobem lze zjednati nápravu tohoto věcně nesprávného vkladu? Cesta soudní žalobou jest vzhledem k předchozímu, jak zcela správně podotýká autor, úplně vyloučena. Zbývá tedy pouze dvojí cesta: jednak totiž může se sněm zemský obrátiti peticí, ev. deputací k mocnáři, aby dal ze své moci jméno, na něž se stal vklad z r. 1866, poopraviti, což je možná, pokud ve příčině dvor. eráru rozhoduje on sám bez svolení říšské rady a bez ministerské kontrasignace prostředkem úřadu c. k. dvora; anebo by se náprava dala zjednati cestou ústavní: zvláštním zákonem zemským, totiž kdy by bylo o věci vyvoláno usnesení zem. sněmu a mocnářem bylo za zákon sankcionováno, a to usnesení, že král. hrad Pražský náleží právem vlastnickým král. českému dvornímu eráru nebo dle historického názvu „koruně království Českého“ aneb „koruně České“.

Po důkladném a obsáhlém vědeckém rozboru, jehož hlavní myšlenky zhora byly vytčeny, podává týž autor detaillovaný přehled všech součástek král. hradu Pražského (na str. 242—252).

Na konci podává dvor. rada prof. Stupecký poznámky se stanoviska práva soukromého (str. 253—257). — Vycházeje z uvedeného právě resultátu vědeckého rozboru prof. Riegra, že vklad deskový pro hrad Pražský z r. 1866 na jméno c. k. dvor. eráru není správný, uvádí, že nesprávnost tohoto vkladu nelze spatřovati v okolnosti, že nebyl dokázán titul právní pro vlastnictví c. k. eráru, ježto za nedostatku listin potřebných měl se za vlastníka zapsati tehdejší držitel; týž však měl býti teprve vyšetřen, poněvadž nebyl v katastru jmenován. Úloha ta příslušela c. k. zem. soudu a nikoliv c. k. místodržitelství, a nebylo správno, že jí soud nevykonal. Proklamace extraktu sestaveného, již podle dvor. dekretu ze dne 11. května 1811, bylo vykonati, se nestala také. Arci lze pochybovati, ani kdyby nebylo nedostatků vytčených, že by býval konec jiný, když správa všeho státního majetku k potřebám c. k. dvora určeného byla sjednocena

a názory o dotčených právních poměrech byly tak nevyjasněné. Když podle zem. zákona ze dne 5. prosince 1894, č. 92 ř. z., zřízena nová kniha pozemková, přenesen do ní zcela správně dosavadní zápis vlastnický Řízení edikťální podle zákona ze dne 25. června 1871, č. 96 ř. z., se vykonalo, ale ohláška, čelící na změnu zápisův o poměrech vlastnických, nebyla podána. Pozůstávající vklad označuje král. hrad jako majetek státní na potřebu král. dvora určený, ale neoznačuje státu, který jest vlastníkem; ovšem rozuměti lze spíše označení „dvorní erár“ na erár předlitavský. Byl-li takto král. hrad Pražský vložen nepravému vlastníkovi, bylo by ovšem místo pro žalobu a vklad pravého a výmaz nepravého vlastníka proti eráru všeobecnému jako knihovnímu držiteli, která by příslušela před řádný soud. Žalobní nárok ten nepropadl opominutím ohlášky v řízení upravovacím podle zákona ze dne 25. července 1871, č 96 ř. z.; rovněž nemůže býti při nedostatku titulu řeči o řádném knihovním vydržení c. k. eráru všeobecného (§ 1467. obč. zák.), ovšem ale bylo by mohlo nastati knihovní vydržení mimořádné (40leté), jehož lhůtu bylo by počítati ode dne vkladu „hradu“ do desk zemských. Žaloba dotčená — což sporno — může se dle autora promlčeti, a lhůtu promlční nutno počítati ode dne vkladu; žalobu tu bylo podati jménem fragmentárního státu Českého proti c. k. dvor. eráru předlitavskému, obě strany by dle zákona zastupovala c. k. finanč. prokuratura; proto následkem kollise by pro každou stranu bylo nutno zříditi zmocněnce ad hoc. Touto diskussí dospívá autor k závěru dobře a precisně motivovanému, že cestou žaloby již nápravy nelze zjednati. Na konci dotýká se autor dotčené již nesprávnosti vkladu vlastnictví obou král. obor Bubenečské se Stromovkou i Hvězdy jakož i hradu Karlštejna, při čemž poukazuje to, že při oboře Bubenečské a Stromovce též nesprávně vložena správa a užívání zem. výboru, jež není vůbec právem věcným, nýbrž má povahu pouhého výprosu.

Na konci celé obsažné knihy umístěno společné vyjádření, jež podle výzkumů shora probraných podali všickni 4 uvedení znalci zem. výboru království Českého; dle tohoto příslušelo vlastnictví „král. hradu Pražského“ až do roku 1866, kdy se stal vklad, dvornímu eráru Čes. státu či „koruně království Českého“ neb

„koruně České“; nynější vklad je nesprávný, neb aspoň neurčitý, pokud se dá vykládati ve smyslu správy. Nápravu lze zjednati nikoli soudní žalobou, nýbrž buď majestátní žádostí na Jeho Veličenstvo, aby samo dalo vklad opraviti, aneb zvláštním zákonem zemským.

Rozebranými právě pracemi předních našich autorit vědeckých, byla naše literatura historickoprávní i státovědecká obohacena o pravé stkvosty vědeckého badání, jež opírajíce se o bohatý materiál archivní vytěžily bohatou kořist nejen pro vědu, ale i pro praktické otázky nejen vlastnických poměrů ku král. hradu Pražskému, ale i našeho dosud platného práva státního. Tato velká vnitřní cena rozebraných prací jest také vedle značné aktuálnosti otázky příčinou, proč náš rozbor překročil obvyklou míru referátu.

Na konec musíme upozorniti na tomto místě ještě na další spis, který jedná o otázce vlastnického práva ku „hradu Pražskému“, totiž na spis literárního původce celého hnutí, dra. Ladislava Macháče, „Koruna česká vlastníkem hradu Pražského“ (v Praze 1906. „Knihovna Samostatnosti“, sv. XX., str. 201), jenž se jeví dovršením a zaokrouhlením článků týmž autorem o téže otázce do „Pokrokové Revue“ napsaných. Autor rozebírá celou otázku poněkud stručněji a spůsobem i širším kruhům přístupným. Kniha vyniká jasným slohem a logickým chodem myšlenek. I kdo přečetl oba spisy shora probrané, najde zde leccos nového, zejména mnohé podrobnosti jednání o vklad hradu Pražského do desk zemských i v kapitole o právní povaze a osudech čes. statků korunních, jakož i ve 4. kapitole o pravních poměrech král. dvora na Starém městě Pražském a Brněnském Špilberku; k spisu připojen snímek deskového zápisu hradu i plánek i návrh zem. zákona, kterým by se upravily právní poměry král. hradu Pražského. Nešíříme-li se zde blíže o obsahu jejím, činíme tak hlavně pro nedostatek místa; v kap. II. „o právní povaze a osudech čes. statků korunních a komorních“ vytýkáme jako málo odůvodněný názor, že by rozdíl mezi statky korunními a komorními byl k nám uvedl teprve Ferdinand I.; neboť odúmrti, jak správně ukázal Čelakovský i Rieger a jak dosvědčují četné doklady, zejména i nálezy zem. soudu, byly již za doby předhabsburské statky komorními, t. j. volně zcizitelnými; ovšem

za doby habsburské značně vzrostl počet komorních statků, ježto se jimi stávaly zpravidla všechny statky, jichž nabývali Habsburští panovníci nově koupí a p. Rozdíl obou skupin statků byl tu tudíž již za doby předhabsburské, třebas že termin „statky komorní“ stal se obvyklým teprve za doby Habsburské. Ze spisů rozebraných plyne, že navrhovanou opravu vkladu vlastnictví ku král. hradu Pražskému nutno pokládati za důležitý akt, kterým by došly slavnostního uznání platné dosud zbytky našeho státního práva a že tento nyní jen formální akt by mohl někdy v budoucnosti nabyti důležitého praktického významu.

JUDr. Jaroslav Demel.

Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy. Vydal Jaromír Čelakovský. Část I. 1907. Nákladem města Prahy. Str. 123.

Archiv Pražský, jenž začal se tvořiti teprve od roku 1848 z rukopisův a archivalií bývalých čtyř měst Pražských, obsahuje úhrnem 3410 rukopisů, z nichž z doby před r. 1526 pouze 106. Převážné většiny rukopisných sbírek, zvláště z doby po r. 1526, nebylo však dosud užito zcela nebo částečně, ačkoli v archivě Pražském pracovali historikové, jako Palacký, Tomek, Erben, Rössler, Emler, Čelakovský, Winter, Sedláček a četní jiní. Po vzoru cizím dochází u nás za poslední doby na systematické probadání rukopisův a pořizování jejich soupisův, jako se stalo již s oběma katalogy rukopisův universitní knihovny Klementinské z péra Josefa Truhláře, a podobných prací chystá se více.

Aby usnadněno bylo studium v archivě města Prahy, přikročil bývalý archivář Čelakovský na vydání katalogu aspoň starších rukopisů, sahajících do r. 1526, nelze-li pro nákladnost uveřejniti celý katalog rázem.

Doufejme však, že Čelakovskému bude dopřáno vydati záhy slíbené pokračování Soupisu archivalií.

Dříve než přikročil k Soupisu vlastnímu, probral autor zevrubně a objasnil vývoj městského knihovnictví všech měst Pražských do nastoupení Habsburků na trůn český. Soupis týká se rukopisů právních a knih městských, a to Starého, Nového a Menšího města, Hradčan i Vyšehradu. Nejstarší zprávy o knihách Staroměstských pocházejí z let 1279—1280; nejstarší kniha, která se zachovala, jest z r. 1310. Roku 1399 vyhořela radní síň, a

při tom zničeno mnoho listův i knih městských. Mnohem lépe jsme zpraveni o knihách městských po r. 1400. Knihy Nového města zachovaly se teprve od r. 1377, kdy došlo na rozdělení jednoty Starého a Nového města, z Malostranských toliko zbytky, poněvadž Menší město utrpělo velmi za válek husitských. Knihy nálezů vyskytují se na Starém městě teprve od r. 1452, kdežto na Novém městě již od r. 1377.

Všech čísel Soupisu napočetl jsem 125.

Právních rukopisů, z nichž nejstarší pochází z první polovice 15. stol., jest 23. Vytýkám zde, pokud mají vztah k Moravě: „Statuta civilia civium civitates Iglaviensis“ (č. 1./8.), „privilegia et iura civium de Bruna“ (tamže), zkrácená sbírka nálezů brněnských s konce 14. stol. (1./13.). Mimo to jest tu přepis knihy Tovačovské a nálezy mor. zemského soudu z let 1415—1423 (č. 7.), jakož i půhony a nálezy v markrabství Moravském na plném soudě vynesené z týchž let. Č. 11. obsahuje zřízení zemské markrabství Moravského z r. 1602 a zřízení z r. 1604.

Z knih městských nejčetnější jsou Staroměstské, jichž jmenuje Čelakovský 49. Jsou to: knihy pamětní, knihy počtův a berní obecních, knihy práv měšťanských, knihy soudní se zápisy trhovými, soudní knihy práva vedení pro dluhy větší a pro dluhy menší, radní knihy trhové a zápisné, knihy nálezů soudu městského, knihy nálezů vrchní stolice Staroměstské, knihy svědomí, knihy kšaftů, knihy smluv svatebních a kvitancí kšaftovních, knihy úřadu šestipanského, knihy úřadu mosteckého, knihy zádušní a konečně knihy viničné.

V soudních knihách zápisů trhových z let 1404—1413 čin se zmínka o rychtáři Jakubovi z Brna, jenž předsedal soudu městskému za l. 1408—1413.

Knihy Novoměstské, úhrnným počtem 43, jsou podobného druhu jako Staroměstské. Nejstarší Novoměstská kniha pamětní obsahuje l. 1411—1544.

Z knih Menšího města zaznamenáno jest celkem 5, a nejstarší z nich jsou registra soudní z let 1403—1506. V manuále radním Menšího města jest notářský akt z r. 1404, týkající se kláštera Luckého u Znojma.

Z knih Hradčanských zachovaly se jenom čtyři; nejstarší jest kniha soudní z let 1350—1393. Město Vyšehrad zastoupeno

jest toliko knihou jedinou; jest to pamětní kniha „obce hory Vyšehradské“ z l. 1495—1514.

V knize nalezů purkmistra a rady Starého města z l. 1479 až 1528 přicházejí pře s radami jiných měst, jež rozsuzovali purkmistr s konšely staroměstskými. Škoda, že nejmenuje Čelakovský, o která města běží. S nemalým podivením četl jsem v oddělení rukopisů právních „Osnovu řádu stavebního pro Prahu z r. 1898“.

Zasluhuje uznání, že Čelakovský neopomíjí připomenouti, kdo již užil dotčeného čísla. Jest žádoucno, aby v pokračování Soupisu připojen byl rejstřík celého díla, tedy i části první, kde ho právě postrádáme dosti citelně. *Dr. H. Traub.*

Geschichte der čechischen Litteratur von Dr. Jan Jakubec. **Die čechische Litteratur der Gegenwart** von Dr. Arne Novák. Leipzig, C. F. Amelangs Verlag 1907. Str. 383, cena 9 K.

Známá sbírka Amelangova, v níž vycházejí dějiny východních literatur, vyznačuje se vědeckou důkladností a spolehlivostí, majíc za spolupracovníky přední odborníky, universitní professory a docenty. O slovanských literaturách dosud zde vyšly knihy Brücknerovy o písemnictví ruském a polském; třetí kniha, o literatuře české, byla původně svěřena prof. Jaroslavu Vlčkovi, ale různé okolnosti způsobily, že ji napsali docenti Jakubec a Arne Novák; Jakubcova část sahá po rok 1858, Novákova pak, docela samostatná, líčí českou literaturu od Nerudy a Hálka po nejnovější dobu.

Dr. Jakubec je dosti již znám jako pracovník nepříliš plodný, ale důkladný a spolehlivý. Oborem jeho jest hlavně doba obrození a čeští epigramatikové. Pro dobu starou pak užíval dosavadních prací jiných, a možno hned říci, že užíval všech a dovedl podle nich podati obraz českého písemnictví přehledně jasné a v jednotlivostech úplně na výši dnešního badání.

Partie Jakubcova je rozvržena na deset kapitol. První jedná o počátcích české literatury až po reformaci. Počíná se přirozeně starými pověstmi, stručně, ale obsažně líčí působení slovanských věrověstců, ukazuje, jak již v staroslovanských památkách se jeví stopy češtiny a důkladně probírá vliv západní kultury na

český život. Z nejstarších památek jsou zde připomenuty všechny: glossy, první překlady, literatura latinská. Dobré a výstižné jsou charakteristiky, hl. Kosmova. V líčení je autorovi vodítkem chronologie, ale i při tom dovedl dobře spojiti jednotlivá díla dle vnitřní jakosti; tak mluví o nejstarších písních (již dle Z. Nejedlého), o legendách, potom o Alexandreidě, Dalimilovi a o knize Rožmberské. Více místa věnuje době Karlově, kde si všímá vzrůstu celého života kulturního; svědomitě uvádí vliv německé poesie na českou, o které jedná dle obsahu a přechází na vylíčení veřejných poměrů, v nichž již vystupují první Husovi předchůdci. Kapitola se končí Smilem Flaškou, O. z Dubé a staročeskou povídkou.

Druhá kapitola obšírně jedná o české reformaci; z jednotlivých osob nejvíce místa věnováno Husovi a Chelčickému; končí se Tovačovským z Cimburka. Kapitola třetí, „humanismus a Jednota bratrská; úpadek“ vychází od známých kázání Rokycanových, vedle jednoty staví humanisty Bohuslava Hasištejnského, J. z Rábštejna, Kornela ze Všehrd, Hrubého z Jelení, Píseckého, Konáče, Akrona Albína, Hodějovského a Kolína; práce jejich je zde vždy charakterisována stručně. Ukazuje, jak náboženské spory se jeví v literatuře, hl. v dějepisectví, mluví o vědecké literatuře té doby a o dramatě; pěkná jest charakteristika Blahoslavova a jiných bratří, po nichž se líčí činnost jesuitů se Šturmem v čele. Tak zv. zlatá doba Veleslavínova jest odbyta stručně, více místa je věnováno literatuře exulantské, z níž zvláště dobře a obšírně je vylíčeno dílo Komenského. Kapitola se končí katolickými kněžími, kteří pracovali v Čechách.

Následuje vylíčení českého obrození, nejprve literatury josefinské. Prof. Jakubec tuto dobu důkladně zpracoval již v prvním díle Laichtrovy Literatury; zde jsou výsledky této práce kodifikovány rukou jistou a se smyslem pro to, co je hlavní a co vedlejší. V učené literatuře první místo zaujímá Dobrovský, a život jeho a činnost je proto respektována nejvíce. Důležité jsou obrany českého jazyka, zde stručně objasněné; následuje partie o počátcích české poesie a končí se Slovenskem. Kapitola o „slovanské ideji v české poesii a vědě“ počíná se Jungmannem, jehož básnickou činností přechází se k Markovi a Polákovi, potom jest obšírně mluveno o Šafaříkovi a o české vědě; vylíčením vlivu německé romantiky na českou počíná se partie o Ruko-

pisech; následují Kollár, Hollý, a končí se Slovanskými Starožitnostmi Šafaříkovými.

Proti Kollárovi, v němž se ztělesňuje všeslovanská idea, svou poesii Čelakovský obrodil lidovou písní. Tomuto směru je věnována kapitola šestá, počínající se učitelem Čelakovského Bolzanem. Po rozboru Čelakovského následuje škola jeho (Kamarýt, Langer) a kněžští vrstevníci. Druhá polovice kapitoly je věnována tvůrci českého dějepisu Palackému a končí se Vocelem, opěvujícím českou minulost, a Erbenem, pokračovatelem Čelakovského. České drama a beletrii zastupují (kap. VII.) Klicpera, Turinský, Macháček, Tyl, Marek, Chocholoušek a Rubeš s přáteli. Novoromantismus počíná se Máchou, jenž zde analysován důkladně, a pod vlivem jeho jsou Sabina a Nebeský. Poměry na Slovensku jsou vylíčeny v kapitole deváté, do které je také pojato politické obrození české s Havlíčkem a s prvními českými pracovníky filosofickými, Klácelem, Smetanou a Hanušem; pak partie Jakubcova se končí venkovskou povídkou Pravdovou a Němcové.

Jak bylo řečeno s počátku: prof. Jakubec použil veškeré literatury na svou práci a dovedl ji učiniti vědecky cennou a spolehlivou. V době od obrození je tu použito hlavně Laichtrovy Literatury. Psán jest oddíl jeho klidně a věcně. Při charakteristikách jednotlivých autorův jest dbáno úzkostlivě, aby žádný charakteristický znak nebyl pominut. Ve sporných otázkách Jakubec se nerozhoduje: tak Kristiánova legenda není připomenuta, působení Cyrilla a Methoda charakterisováno stručně a hladce. V rozdělení směrů za nové doby jiné ponětí by spojovalo jinak: tak Palackého vědecká práce je oddělena od Jungmannovy a Šafaříkovy, ač jistě není možno je tak odloučiti. Při počátcích české literatury zkrátka přišla Morava, o jejímž literárním životě zde není zmínky, ač jistě mohl býti jmenován Gallaš, potom ruch za let třicátých a mezi kněžskými autory Sušil. Ale jinak nelze než práci Jakubcovu vítati upřímně a vděčně.

Pravým opakem literárního historika Jakubce, jak se jeví v první části této knihy, jest Arne Novák, jehož druhá část tvoří oddíl docela samostatný. Je-li Jakubec klidný a objektivní, je Novák více kritik a své osobní zálibě dává diktovati úsudky o jednotlivých lidech. Je-li Jakubec ve své řeči odkázán hlavně na myšlenku, již vyjadřuje někdy až suše, nezná Novákova vý-

mluvnost mezí, řeč jeho jest barevná a plyne lehce a rychle. Řadí-li Jakubec v charakteristikách úzkostlivě k sobě jednotlivosti, k nimž došel analysí, přehlíží více Novák celé dílo autorovo a věnuje pozornost hlavně tomu, co ho zaujalo mile nebo nemile. Arne Novák se učil u moderních kritiků, zajímá ho více duch nežli fakta, a dovede v tomto směru případně vše pojmenovati. Nezdržuje se příliš, spíše mnohé jen nadhodí, buď s úsměškem, buď blahosklonně, nebo s vřelostí. Zdá se, že se zde učil u Brücknera, ale nedosahuje ho: nemá tak vášnivého srdce a nedovede tak mluviti k srdci, jako dovede Brückner tam, kde je nadšen; Arne Novák zůstává chladným i tam, kde se snaží mluviti vřele. A zdržuje se raději tam, kde odhaluje nedostatky, než tam, kde vidí přednosti.

Dobu od Hálka a Nerudy rozdělil Novák do pěti kapitol. Nebude snad nemístno zdržeti se zde déle než u Jakubce, který psal o věcech už známých. Moderní literaturu českou po prvé zpracovati se pokusil V. Flajšhans ve svém Písemnictví, ale pokus jeho se nezdařil. Prof. Máchal po něm četl o literatuře od r. 1880 v universitních přednáškách, ale práce jeho nebyla publikována. Nyní přichází Dr. Arne Novák, ve srovnání s filologem Flajšhansem kritik a s Máchalem, pečlivě dbajícím fakt a současných recencí a bez vlastního zaujetí je třídícím, zaujatý duchem doby a vnitřním životem autora i díla jeho, k němuž se nestaví objektivně, nýbrž jako každý jiný člověk, který pro svou osobu žádá na autorovi uměleckého vzrušení.

První kapitola „Die Verjüngung der čechischen Dichtung durch Hálek, Neruda und ihre Zeitgenossen“ ostrými rysy kreslí ubohé poměry v Čechách za let padesátých a snahu mladých o nový život. Přinesli jej do poesie, románu i dramatu. Stručná a řízná charakteristika Fričova předchází stkvostnému rozboru V. Hálka a Nerudy. Zde Novák vykládá jejich dílo s jemným porozuměním. Nebyl-li Hálek mistrem rýmu, má ve svých básních mnoho krásných míst, jež svědčí o smyslu jeho pro individuálnost v přírodě; nejvýše staví venkovskou povídku Hálkovu. Důkladný a nádherný rozbor Nerudy, v němž se ukazuje na stálý neklid Nerudova srdce a na ustavičné přemýšlení jeho, má na konci pěknou parallelu s Hálkem, stručnou, ale výstižnou. Heyduk je zde ceněn jako lyrik, vřele oceněni jako básníci jsou R. Mayer a V. Šolc. Autor nikde neopominul ukázati na vlivy na pozdější básníky:

u Hálka na počátky Vrchlického, u Šolce na S. Čecha. Česká prosa se nerozvila tak stkvěle jak poesie: nejvýše stav K. Světlou, z ní krátké venkovské povídky. Mladé Německo, jež na tuto školu působí hlavně, přineslo sem sociální tendenci, jíž podlehl Pfleger Moravský na prvním místě. Jemu a Šmilovskému, jenž značí přechod k realismu, jsou věnovány pěkné rozbory, zatím co V. Vlček, F. Schulz a Podlipská jsou jen jmenováni. Výstižně je charakterisováno i české drama a představitelé jeho Bozděch a Jeřábek uprostřed divadelních poměrů s kritikem Durdíkem na konci.

Kapitola druhá (XII.), „Die panslawistischen und historischen Tendenzen in der neuen čechischen Litteratur", počíná se vylíčením prostředí za let sedmdesátých, kdy staří politikové z r. 1848 jsou ještě živi a s nimi všeslovanské ideály. Ty vtělil do své poesie Svatopluk Čech, jemuž opět věnována výstižná charakteristika. Arne Novák si cení hlavně allegorické jeho eposy. Ze žáků jeho jsou zde jmenováni Quis, Krásnohorská a F. S. Procházka, a promluveno o nich několika větami. V domácím dějepise pracuje Tomek a Sedláček vědecky, belletristicky pak českou minulost vylíčili Třebízský, jehož práce jsou „sentimentální, konventionální povídky" s bezkrevnými typy, a Alois Jirásek, jenž je dobrý malíř kulturně historický, ale není umělcem. Za to vysoko jsou stavěny historické povídky Wintrovy. Kapitola končí se Slovenskem, kde se píše v duchu romantiky; nejvýše stojí Hurban Vajanský, Kukučin a Hviezdoslav.

Následuje partie o poetickém kosmopolitismu v české literatuře. Mladí literáti, kteří chtěli českou literaturu viděti na úrovni evropské, soustředili se v „Lumíru". Vědecky z nich později vynikli Goll a Hostinský, nástupce Tyršův na universitě. Redaktor „Lumíra" Sládek je opravdový, jemně vzdělaný básník, Julius Zeyer exotik a mystik v jedné osobě, ve svých knihách látkově i druhově velmi rozmanitý, plnokrevný romantik, a Jaroslav Vrchlický, renaissanční poeta, nejprve pessimista, pak optimista, poslední dobou melancholik, často jen s formálním interessem, jehož poesie obsáhla vše a nikdy chápána nebyla kritikou; Vrchlický utvořil hned novou školu, z níž Xaver Dvořák je první český mystik, pod jehož vlivem stála katolická moderna, a k níž náleží dále Borecký a J. Kvapil, jenž měl vždy zálibu pro pohádku. Zeyer a Vrchlický psali i dramata; za doby jejich prvních

rozletův otevřeno v Praze Národní divadlo, jež vedl dramatik Šubert, kusem B. Adámka, který zklamal.

Realismus v české novellistice a v dramatě měl předchůdce, ale rozkvetl hlavně na Moravě, kde lid studoval Fr. Bartoš, „typ moravského učence", a líčil jej V. Kosmák, vždy moralista na úkor umělce. Sem náležejí Fr. Stránecká a G. Preissová, dále Herben a Mrštík, kteří líčí Slovácko. Moravské realisty vyznačuje dramatika vnějších scén, čeští zase jsou ponuřejší: tak Antal Stašek a K. Klostermann, z nichž žádný nedosáhl obliby K. V. Raise, který nemůže býti nazván umělcem, ani Josef Holeček, vždy utopista s tendencemi. Nejvýše stojí Teréza Nováková. Proti vesnickému románu je sociální román často triviální, realistické rysy v něm často zakrývají romantické thema. Tak je tomu u J. Arbesa; Herites, Štech a Leger chtějí jen baviti; originál jest humoristický román Herrmannův. Společenský román český stojí pod vlivem ruského; nejsamostatněji jej zpracoval F. X. Svoboda, jemuž je příbuzný M. A. Šimáček; ženské analogon je Viková Kunětická. V. Hladík se sem snaží uvésti francouzskou lehkost, jak to již před ním činil J. Lier. Stejně se vyvíjelo drama, jež mělo v H. Kvapilové, M. Bittnerové výborné představitelky na jevišti, jako veselohra v Mošnovi. L. Stroupežnický dosáhl úspěchu historickými veselohrami a studoval už lid, v čemž jdou za ním mladí, většinou jmenovaní při románě. Nejvýše mezi dramatickými spisovateli stojí Hilbert.

Za devadesátých let se bojuje o nové možnosti, kritika jde v čele literatury. Vědecké badání rozkvetlo založením university, na mládež už za 80tých let působí Gebauer, jenž prozkoumal český jazyk, a žák jeho Jar. Vlček, tvůrce české literární historie, dále filosof Masaryk, z jehož žáků v literární kritice nové dráhy ukazoval H. G. Schauer. Nejvíce jako kritik působil F. X. Šalda, jenž utvořil novou řeč kritickou, a kol něho se kupí jiní, F. V. Krejčí, J. Vodák, J. Karásek, M. Marten. V jádře je kritikem i básník J. S. Machar, jenž politickou lyrikou působil na Petra Bezruče, a jehož protivou je A. Sova, snílek, jenž skutečnost rád vyzdobuje fantastickými rysy, a veliký visionář O. Březina, jehož žáky jsou O. Theer a J. z Wojkowicz. Čeští dekadenti seskupili se kolem „Moderní revue" Procházkovy a Karáskovy; vyvrcholením je K. Hlaváček. Sem se čítá i hořký satirik V. Dyk. Na moderní českou literaturu působí vedle francouzského a ruského vlivu

i skandinavský; smysl pro život přírody je nyní patrný; malířský talent je předbojovník ruského talentu V. Mrštík, synthesou naturalistického popisu a těžké psychologické analysy jest J. Merhaut, originální jest J. K. Šlejhar, spojka Dostojevského a Huysmannsa. Z realismu vyšla i Růžena Svobodová, jež se však propracovala k jemnosti stylové takové, že její aesthetická záliba vítězí i nad látkou. Už dnes jí následují K. Sezima a R. Jesenská.

Tuto dobu, jak patrno z obsahu, dovedl Novák obsáhnouti a rozvrhnouti velice šťastně. Šťastné jest také jeho líčení prostředí. Ale pokud se týče jednotlivých charakteristik, možno na mnohých místech nesouhlasiti, jako zase jiné jsou velmi zdařilé. Nejlepší jsou partie o autorech už mrtvých, tak o Hálkovi a Nerudovi, kteří jsou dnes objektivně už prostudováni; z charakteristik o dnešních autorech nejvýše kladu mužné slovo o Jaroslavu Vrchlickém, tak znevažovaném mnohými kritiky za každé příležitosti. O moderních autorech pak vysoko cením, že charakteristika stojí na půdě vědecké, že není pouze impressionistická, jak bývá u nás zvykem. Ale přes to se leckde s Dr. Novákem rozcházím v mínění. Psáti literární historii současné doby je jistě věcí velmi nesnadnou: nepřestáváme zde býti vrstevníky soudobých autorův a svoje osobní názory na ně činíme měřítkem jejich uměleckého významu. Dr. Novák tak učinil při několika lidech, na př. při Jiráskovi a Raisovi. Dnes se určitým způsobem díváme na př. na lásku a dle toho žádáme také její líčení. Ale u oněch autorů také rozhoduje jejich individualita. Ani dnešní náš názor nepotrvá navždy; již dnes jsou autoři, kterým nestačí ani vášnivá láska k ženám. A proto je nutno více vykládati než odsuzovati. Spisovatel na př. s dlouhou a poctivou prací, jako jest Jirásek, jistě již poctivostí svou nutí na zastavení, nežli řekneme tak ostré slovo, jako je o něm řekl Dr. Novák. Pravda, leccos z našich poměrů, jak je líčí Novák, je dosti smutné: ale co s nimi má společného Jiráskovo dílo umělecké, jež mělo býti cizině vysvětleno? Nebo nač ten údiv na konci partie o Raisovi v dějinách literatury pro cizinu? Osobní názor autorův také jistě v literární historii ublížil Krásnohorské, u níž zde není rozbor její práce, její výklad, nýbrž jen několik odbývajících všeobecných vět. A přece na př. u Terézy Novákové jest uvedena i celá její počáteční práce bezcenná, i její dílo o Světlé a o ženách (co zde vše napsala Krásnohorská!),

a není to odsouzeno, nýbrž charakterisováno jako příprava na příští práci umělecky lepší. To je rozhodně nepoměrnost. A dále: zůstalo mi zde tajným, co vlastně pokládá Dr. Novák za dílo umělecké: není mu jím ani Herbenův román ani Mrštíkův „Rok na vsi“ — a naopak je jmenován i obsah umělecky jistě slabého Herrmannova Kondelíka. Někde, zdá se, řídil se autor jen uměleckými požadavky, jinde je však opouští a zůstává při významu pro prostředí a současnost. Ale tento rozpor zavinil právě, že mnoho charakteristik není neotřesných. Tak jest odbyta katolická moderna několika slovy, a přece význam její pro počátek moderní české literatury je jistě značný, a umělecky S. Bouška jistě stojí výše nežli X. Dvořák; také St. K. Neumann umělecky i pro celou literaturu následující je důležitější nežli Wojkowicz, o němž je tu několik vět, ač Neumann není jmenován vůbec.

Odbyta je také Morava: i zde straší moravský separatismus, třeba že ho není. Pan Dr. Novák a více lidí v Praze nechtí neustále rozuměti, že tento separatismus jest jen výmyslem jejich hlav. Tam, kde bylo možno (a nutno) se o něm zmíniti, nestalo se tak, a kde ho není, jest zase jmenován. Píše-li autor o Praze celý život, není pražským separatistou, učinil-li však jistě od českého života namnoze odlišný život na Moravě předmětem svých knih, jest již separatistou. Tak je neprávem nazván „der mährische Separatist“ na př. Jos. Merhaut, jehož literární význam pro Moravu zde je zcela neoceněn. Ani význam ryze umělecký. Také líčení moravských poměrů, jež připravovaly náš umělecký realismus, je kusé: nejmenován Brandl ani Kosina, jehož vzácné memoiry opominuty naprosto. Bartoš zbytečně srovnáván s Gebauerem, jehož prý nedosahuje: práce Bartošova byla nutnou druhou polovicí k práci Gebauerově, a to je důležito, nikoli, zda on, gymnasijní professor s jistými povinnostmi, se rovnal universitnímu prof. Gebaurovi. Taková zbytečná srovnání jsou zde častá, a ublížilo se jimi na př. Jar. Vlčkovi, jenž — nevím proč — měřen Gollem: tak stkvostných líčení prostředí a duševních proudů, jaká napsal Vlček, nevím, kolik najdeme v naší historii; a význam jeho pro lit. historii naši dobře chápe na př. prof. Jagić, jenž ho znova vždy jmenuje nejlepším slovanským historikem literárním. A podobně by se dalo polemisovati velmi často.

Zde práci čeká ještě budoucnost; ta ukáže teprve, co kdo přinesl nového, co je skutečně veliké a co skutečně umělecké.

Podrobný rozbor jednotlivců, nekalený osobními požadavky kritikovými, ukáže, jaký je význam jejich práce. Dr. Novák učinil počátek. Odtud bude namnoze možno vycházeti; že se velmi často dojde k jiným závěrům, neubírá práci jeho ceny. Dr. Novák zde dovedl napsati stránky, jež mohou býti vzorem proniknutí díla a osobnosti umělcovy; napsal je hlavně tam, kde už byla předchozí práce vykonána (u Hálka, Nerudy), a ukázal tím veliký svůj talent, od něhož možno na tomto poli mnoho čekati. A tak přes připomenuté námitky možno dílo jeho vítati s povděkem.

Běží jen ještě o jedno: dílo není psáno jako jiná vědecká, pouze na objasnění věci samé, nýbrž na informaci ciziny. A s tohoto hlediska je třeba litovati každého slova, jež je nespravedlivo. A také litovati, že celého díla nepsal autor jediný: různé methody obou našich spisovatelů mohou v cizinci způsobiti mnoho nesprávných názorův. *Miloslav Hýsek.*

König Albrecht II. (1437—1439). Napsal Vilém Wostry. Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaften. Vydává Ad. Bachmann. Seš. XII., III + 180 str., seš. XIII., 198 str., Praha 1906 a 1907.

Po úvodě, v němž se zmiňuje krátce o postavě, povaze a mládí Albrechtově a popisuje události z posledního roku vlády Zikmundovy, probírá W. volbu Albrechtovu v Uhrách, v Němcích a v Čechách, účast jeho na reformě říšské a ve sporu církevním, boj s Poláky a jednání jeho s posly Vladislavovými ve Slezsku, konečně výpravu uherskou a smrt jeho.

Práce Kurzova (Österreich unter K. Albrecht dem Zweyten), která vyšla r. 1835 o 2 částech ve Vídni, jest sice už dnes zastaralá, ačkoliv dosud byla jediná, která nám líčila dějiny jen Albrechta II., přece však všichni historikové, kteří psali buď o dějinách rakouských zemí za XV. stol. nebo českých, uherských, polských atd., všichni podrobněji obírali se i vládou tohoto panovníka. Kromě toho uveřejněno také několik článků, které se zaměstnávaly jen jednou stránkou vlády Albrechtovy.[1]

[1] Na př. H. Ermisch: Schlesiens Verhältnis zu Polen u. zu König Albrecht II. Zeitschrift des Vereines für Geschichte u. Altertum Schlesiens. XII. 254. str. a násl. A. Lewicki: Przymierze Zygmunta, wel. kn. litewskiego z królem rzymskim Albrechtem II. Rozpravy krakov. Akad. XII 2. 1879. W. Altmann: Die Wahl Albrechts II. zum röm. König. 1886. A. Bachmann: Die deutschen Könige u. die kurfürstliche Neutralität. A. Ö. G. LXXV. 1.

Proto práce W. jen tehdy mohla by přinésti něco nového, kdyby spisovatel byl mohl užiti nových pramenův. Nalezl jich několik (21) v rozličných archivech, především v Drážďanském (6), Vratislavském (7), Chebském (4). Nejdůležitější snad z nich jest revers, který vydali Albrecht II. a manželka jeho Eliška stavům uherským před korunovací (v archivě ministerstva vnitra ve Vídni). Listin těch jest přece jen málo, aby práce mohla pozměniti ze základu názory naše na vládu Albrechtovu. Sp. také nechce prací svou dosíci takového úspěchu, toliko podává nám podrobněji, než bylo možno ve velikých dílech s ohledem na jejich rozsah, výsledky dosavadního badání; především článků svrchu jmenovaných. Tu a tam ovšem opravuje a doplňuje některé maličkosti; neboť nové listiny poskytly lepšího vysvětlení některých částí, než jaké bylo dosud. Také jednotlivé části přivádí k větší platnosti svojí úvahou, ačkoli dříve nebyly neznámy.

Několik poznámek podrobnějších: V úvodě jest postup líčení dosti nepřirozený. Správnější bylo by začíti s vládou Zikmundovou a pak za příležitosti zmíniti se o povaze atd. Albrechtově. Zikmunda W. přeceňuje poněkud. Nepovažujeme ho již za panovníka špatného, ale nebyl také výtečníkem. Mnoho zmatkův a bojů, které vznikly za vlády jeho, způsobil sám, hlavní vady jeho byly nestálost a lehkomyslnost. Také nedovedl dostáti slovu. Barbora byla uvězněna z rozkazu Zikmundova ještě před smrtí císařovou, nikoliv, jak tvrdili Huber a Bachmann, po smrti císařově teprve zetěm svým.

Názor uherských stavův o významě korunovace, jak vykládá o něm W. (str. 46.), nebyl ani speciálně uherský, ani nový. Korunovace měla význam takový i v jiných zemích s nepatrnými obměnami. Stavové pokoušeli se ve všech zemích o seslabení moci panovnické již dříve než za XV. století. Nastoupení nového krále — zvláště bylo-li za zvláštních okolností, jako u Albrechta — poskytovalo nejlepší příležitosti stavům na osvojení nových práv.

Albrecht byl snad jediný z králů římských, který byl zvolen bez ucházení o korunu. Zikmund tak sice učinil za něho. Ale, jak známo, sliby jsou malé ceny. Proto nebylo nutno, aby volen byl Albrecht. Neucházel se sám a byl zvolen přece. Dosud se mělo za to, že příčinou zvláštního jeho chování byl slib, který dal stavům uherským před svou volbou, že nedá se zvoliti

králem římským, aby se mohl lépe věnovati správě Uher. W. však soudí podle reversu Albrechtova, že neučinil Uhrům takového slibu.[1])

Připouští však, že stavové žádali Albrechta před volbou za ujištění toho smyslu. Albrecht nepovolil. V reversu výslovně není řečeno nic. Albrecht mohl svoliti ústně k takovému výkladu jeho, jak si přáli Uhři. Vždyť sám netoužil po koruně německé, jak přiznává W. sám.

Zajímavé bylo by srovnání tohoto reversu Albrechtova se zlatou bullou Ondřeje II., jejíž články některé jsou článkům v reversu velice podobné, na př. o zákazu udělovati úřady cizincům, statky atd. v království Uherském. Volba vykonána velice rychle; 9. prosince zemřel Zikmund, a již po několika dnech byl Albrecht zvolen za nástupce jeho.

Volbu jeho za krále Českého líčí W. poněkud jinak než Palacký (I. str. 105 - 106.).[2]) Na sněmě v Praze 26. prosince 1437 měl p. Kašpar Šlik, zástupce Albrechtův, řeč na prospěch zvolení svého pána. Dne 27. prosince, když počala se volba, strana národní — tak nazývá ji Palacký proti rakouské, z přívrženců Albrechtových se skládající — vidouc převahu strany druhé, opustila místnost sněmovní, čímž dle Palackého zmařila volbu. Albrecht zvolen teprve 6. května 1438. Dle Wostrého však bez ohledu na exodus strany národní dokonána volba. Účast Alše ze Šternberka na poselství k Albrechtovi zamítá právem (str. 124.).

Pány strany protirakouské kritisuje W. příliš přísně. Nebyly sice motivy jejich ryze vlastenecké, bylo v nich mnoho sobectví, přece však nelze tvrditi, že láska k národu a k víře byly u nich posledními pohnutkami jejich politiky nepříznivé Albrechtovi. Leč ani přátelé královi nepracovali na prospěch jeho zadarmo; Albrecht musel za své zvolení zaplatiti slušné sumy peněz.

---

[1]) Aeneas Sylvius (Historia Boh. c. 55 a také jinde) zaznamenává tento slib. V reversu Albrecht slibuje jen: Item quod de isto loco, in quo sumus, nos cum ipsis manebimus et procedemusque habitationem que nostrarum tam ante coronationem quam post in Hungaria more aliorum regum faciemus et commutabimus (Wostry, III. příloha, art. 22.).

[2]) Str. 111. pozn. 1 odůvodňuje svůj názor podrobně a přesvědčivě. Přibyl mu nový pramen, tak že se mu podařilo odstraniti dosavadní zmatek. Srov. i str. 129. pozn. 2.

V celém spise vyjadřuje se W. slušně, ale jest patrno, že Poláci jsou mu nesympathičtí. Věří i pověstem — není proto důkazu vůbec —, že spojili se s Turky proti Albrechtovi a způsobili vpád jejich za vedení valašského vévody Vlada Drakula do Sibiňska. Není třeba, abychom usuzovali ze vpádu Turků na spojenectví jejich s Poláky. Vlad Drakul věděl zajisté o nesnázích Albrechtových v Čechách a využil této okolnosti na výpravu loupežnou, za niž dle poměrů sotva mohl býti potrestán. Kdyby i Poláci spojili se s Turky, aby dostali krále ze zemí českých, odsouzení jejich politiky má pouze význam theoretický; jest to názor subjektivní, který jest jen balastem vědeckého spisu. Nezmiňuji se ani o politice Ludvíka XIV. Kolik však krve vyžadovalo uplatnění nároků německých na vrchní panství v Čechách i v Polsku! Byla tato politika také nečestná? Balast subjektivních názorů musí býti vymýcen z historických spisův! Uhři si tohoto krále po krátké době zvolili za svého pána, který se spojil s nejúhlavnějším jejich nepřítelem a způsobil, že země jejich byla strašně zpustošena.

Z věty „... sie (die Klugheit des Herzogs Friedrich von Sachsen) fand auf die Unaufrichtigkeit des polnischen Ansinnens die richtige, deutsche Antwort..“ bylo by lépe proložená slova vynechati (I. str. 154.).

O vládě Albrechtově v říši nebylo možno tak vše pověděti, jak bylo by třeba, poněvadž dosud o době jeho nejsou uveřejněny Deutsche Reichstagsakten. Církevní politiky královy však všímá si W. přece jen velice málo, odkazuje toliko na práci Bachmannovu (svrchu citovanou). Albrecht však zaujal určité hledisko k otázce církevní, a to, že chtěl obě strany smířiti, tedy docíliti téhož, čeho dosáhl tchán jeho a předchůdce Zikmund při prvním sporu. Akce jeho se nezdařila, ale pokus o reformu říšskou byl rovněž bezvýsledný, a přece mu věnuje W. tolik pozornosti. O poměru královĕ k církevní politice kurfiřtů, jejich neutralitě nevyjadřuje se W. dosti přesně. Praví (II. str. 28/29), že Albrecht uložil poslům svým na červencovém sněmě říšském v církevní otázce, aby „im besten Einvernehmen“ s kurfiřty nepodnikli přece ničeho, co by přivedlo krále „in Gegensatz zum Papst oder zum Konzil“. Ale poslové se nepřidali ke kurfiřtům v neutralitě, nebyli zajisté s nimi „im besten Einvernehmen“. Proto poslové přestoupili poněkud svou plnou moc.

Nedůsledné jest psaní jmen českých pánů v celé práci. Na př. píše W. jednou Pirkstein (I. str. 25), po druhé Birkenstein (I. str. 92), nejčastěji pak Pirkenstein, Ptaczek (I. str. 92), většinou však Ptačko, Aleš (I. 25), Alesch (I. 92), jinak Alscho, Čapek (I. 13), obyčejně Czapek. „Čechové“, „český“ překládá za „Böhmen“, „böhmisch“ vždy „Tschechen“ a „tschechisch“, ale ani tu není důsledný, píše i Čechen, čechisch. Jinak ovšem přísluší jemu rozhodnouti, kterých slov má užívati ve své rodné mluvě. Není správné psáti Žam*b*ach (I. 96), rovněž jméno českého pána „Zajíc“ nesluší překládati „Hase“ (W. Hase von Hasenpurg. II. 95). Dvakráte píše za „Mokrovous“ Makrowous (II. 79) nebo i Makrowaus (I. 96). Na str. 50. (II.) jest „Klüx“ za „Klux“. Dle souvislosti nazývá severní Slezsko horní nesprávně (sr. II. 46 o vpádě z Velkopolska „in Oberschlesien II. 57 o tomtéž „in das nördliche Schlesien“). Dvě chyby „Johanna“ za „Johann“ a „Wiletinek“ za „Miletínek“ opravuje sám.

Jinak práce spisovatelova podává nám pěkný obraz kralování Albrechtova za krátké vlády jeho, za let 1437—1439. Užívá veškeré literatury i české i polské. U německých spisovatelův jest znalost obou vždy velikou předností! *Dr. Ant. Polák.*

Nová díla.

Prameny dějin českých, vydávané z nadání Palackého péčí komise, zřízené při Historickém spolku v Praze. Díl. VI. Kronika Pražská Bartoše Písaře. — Paměti o bouři pražské roku 1524. — Listy a kronika mistra Jiřího Píseckého. — Přílohy. Vydal Jos. V. Šimák. V Praze 1907. V komisi u Bursíka a Kohouta. Stran XXXIX a 438 velikého kvartu. Publikace velmi pečlivá.

Vlastivědy Moravské, vydány II. dílu sešity 229.—243.: Vel. Meziřičský okres. Napsal P. Aug Kratochvíl za redakce Dr. Fr. Dvorského a Fr. J. Rypáčka. Stran VI. a 472 s mapkou soudního okresu Vel.-Meziřičského, kreslenou autorem. Cena 7 K 20 h. Práce velmi pilná a dobrá.

Ústavní dějiny Polska podle nových badání. Podává Dr. Karel Kadlec. Zvl. otisk z Čas. Čes. Musea, roč. LXXXII. V Praze 1908. Stran 85.

O státoprávních poměrech Opavska. Napsal JUDr. Jan Kapras. Zvl. otisk z Věstníku Matice Opavské r. 1908. Stran 15.

Sborník zemědělský. Orgán pro pěstování vědecké literatury hospodářské. Vydává Jednota učitelů hospodářských škol v markrabství moravském. Red. B. Macalík. Ročníku III. sv. IV. V Přerově 1907. Stran 287.

Dějiny českého divadla v Brně. Napsal Miloslav Hýsek. Otisk z Hlídky 1907. Stran 43.

Ze zpráv Komise pro přírodovědecké prozkoumání Moravy zaznamenáváme: Koleopterologické výzkumy o rodu Liodes a Colon u Adamova. Podává zdravotní rada Dr. Ant. Fleischer. Stran 31 s 1 tabulkou.

Ptactvo kraje Mor.-Krumlovského a Střelicka. Napsal Jan Halla, učitel v Heřmanicích. Stran 31.

Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1905—1906. Podává prof. Jos. Podpěra v Olomouci. Stran 82.

Několik črt z posledních 15 let města Prostějova. Vydalo Družstvo městského spolkového domu v Prostějově. 1907. Stran 65 s četnými vyobrazeními.

Moravica in deutschen Jahrbüchern, Akademieschriften, Zeitschriften und Schulprogrammen der Jahre 1901 bis inklus. 1904. Sebral Dr. V. Schram. Zvl. otisk z něm. Časop. mor. musea r. 1907.

Časopisy.

Věstníku české akademie vydána redakcí Dra. Bohusl. Raýmana roč. XVI. čísla 8.—9. Z obsahu vyjímáme: Pokroky chemie fysikální za rok 1906 (Dr. J. Baborovský). — Přehled pokroků fysiky za rok 1906. — IV. Nauka o vlnícím pohybu étheru (Dr. Vladim. Novák). — Přehled pokroků meteorologie a klimatologie za rok 1905 a 1906 (Dr. Stan. Hanzlík). — Korrespondence Josefa Dobrovského s Ant. Bedř. hr. Mitrovským (Dr. V. Nováček).

Českého Časop. Historického vydán redakcí Jar. Golla a Jos. Pekaře roč. XIV. sešit 1. Obsah: Slovanská liturgie na Moravě v IX. věku (Hýbl Frant.). — Kurie a cír. správa zemí čes. v době předhusitské. VI. (K. Krofta). — Pás královny Elišky? (Mádl K.). — O paměti Přibyslavské (Friedrich G.). — K státoprávním snahám čes. z r. 1848 (Baxa Boh.). — Literatura, výňatky z časopisův a bohaté zprávy.

Časopisu Musea Král. Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXII. svazek 1. Obsah: President Musea král. Českého, J. Osv. p. Jan hr. Harrach. K 80. narozeninám (Dr. Č. Zíbrt). — Příspěvky k studiím humanistickým v Čechách. VI. Jiří Carolides z Karlsperka (Ant. Truhlář). — Ústavní dějiny Polska podle nových badání (Dr. K. Kadlec). — Hlaholské kodexy ve Vrbníku na ostrově Krku (Jos. Vajs). — Z dějin zámku a panství Zvíkova (Dr. Č. Zíbrt). — Prameny čes. spisu o Lžidimitrijovi r. 1605 (Vl. A. Francev). — Dodatky a opravy k biogr. star. spisov. českých. — Literatura a zprávy.

Časopisu mor. musea zemského vydáno redakcí Fr. J. Rypáčka, Dra. Fr. Šujana a E. Bayera roč. VIII. čís. 1. Obsah: Archaeologické nálezy z okolí vanovského (Fr. Vlk). — Z Gallašovy liter. pozůstalosti. IV. a V. (St. Souček). — Poznámky k mapě mor. Valašska. 5. (Jos. Válek). — Městská kniha bítšská z r. 1414 (Jan Tiray). — O vlivu selských prací

hrnčířských na tovární výrobky holičské (Fr. Kretz). — Lidové písně národů rakouských (Fr. J. Rypáček). — Zprávy z Mor. mus. společnosti. — Literatura.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí Dr. A. Bráfa, Dra. K. Kadlce, Dr. J. Krčmáře a Dra. Fr. Vavřínka roč. VIII. sešit 1. Obsah: Dr. Bohuš Rieger (Krčmář, Kadlec, Stieber, Vavřínek). — Dr. Jos. Stupecký (Krčmář, —er, Herrmann-Otavský). — O zabavení v právu tiskovém (Fr. Štorch). — Veřejná obchodní společnost v procesu (Hora V.). — Ústava knížetství černohorského (Černý Vratislav). — Literatura. — Zprávy.

Zpráv Právnické Jednoty Moravské v Brně vydán redakcí J. Boubely, K. Löfflera a Dra. Fr. Bílovského roč. XVI. sešit V. Z obsahu vyjímáme: Zastupování soukromé obžaloby státním zastupitelstvem (M. Lepař). — Dobrozdání nejv. soud. dvoru k § 206. odst. 1. ex. r (Jos. Boubela). — Praktické případy.

Sborníku Hist. Kroužku vydána redakcí Dra. M. Kováře roč. VIII. čísla 3.—4. Nové práce: Příspěvky k dějinám vypuzení Jesuitů z Čech r. 1618 (Al. Kröss). — Bitva u Kolína r. 1757 (Dr. Fr. X. Kryštůfek). — Drobné zprávy a posudky.

Slavorum litterae theologicae, roč. III. vydáno č. 4., ročníku IV. čís. 1. redakcí J. Tumpacha, Ant. Podlahy, Ad. Špaldáka, J. Urbana, Fr. Gřivce a K. Dočkala s obv. rubrikami.

Věstníku čes. professorů vydána roč. XV. redakcí Fr. Bílého čísla 1.—4., redakcí Vojt. Hulíka a Dra. J. Jeništy čís. 5. a 6. Z obsahu vyjímáme: Školy švýc. a jihofrancouzské (Jos. Kubín). — Nové proudy v opravných snahách studií humanitních (Dr. J. Říha). — Změna předpisův o způsobilosti učitelské pro akademie obchodní (JUDr. Fr. Zachoval). — Školní výchova v Japonsku (Dr. E. Fait). — Z mého výletu na Korfu (J. Vlček). — Jubilejní vzpomínka (Fr. Bílý). — Reformní stř. škola v Děčíně (Al. Vaňura). — Statistika paedagogií a jejich maturantů (Dr. V. Müller). — K otázce vyučování mod. jazykům na čes. střed. školách (Dr. Mathesius). — Literatura. — Drobné zprávy. — Zprávy spolkové.

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XVII. číslo 1.—5. Z obsahu vyjímáme: Další zprávy Jos. Heřmana Agap. Gallaše o moravských Valaších a Hanácích (Jan Kabelík). — Příspěvky k poznání čes. příjmení (Ant. Kotík). — Ze starej školy (Jos. Kalda). — Kroje na Žďársku a Novoměstsku na Moravě (Fr. Trnka). — Žertovné rozprávky z čes. mlýnů (Jan Tykač). — Studie Fr. Kretze o lidové práci síťkované na Mor. Slovensku (Dr. Č. Zíbrt). — Zaniklé továrny keramické na Moravě (Rudolf Janovský). — Hanačka z okolí Prostějova zavazuje si šátek (Jan Zbořil). — Pověsti a dohady o starých památných stromech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (J. E. Chadt). — Valašské koledy (Ad. Rokyta). — Písničkář Fr. Hais a jeho paměti (Dr. Č. Zíbrt). — Záhorská svatba na Moravě. — Směs. — Liter. kulturně historická a ethnograf. z r. 1907 a 1908.

Za Svatoplukem Čechem.[1]

Napsal F. Chudoba.

Když na podzim denníky české přinesly stručný list zemřelého básníka, jímž vřelými slovy děkoval všem, kdož jakkoli dali mu na jevo své účastenství ve chvílích jeho poslední těžké choroby, nikdo se nenadál, že dříve než navrátí se zdraví, přijde smrt náhlá a neúprosná. Okamžiky jeho života byly již sečteny. Ještě nenadešly ani první dni nového jara, na jejichž sluneční jas tolik se těšil, a básník opustil svůj zimní příbytek — opustil a odešel do nevrátima. Jeho dobré oko nikdy již nespočine na svazích trojských, a jeho bílá hlava nikdy se již nebude nakláněti nad záhony zeleniny a květin, jež byly radostí jeho stáří. Sychravý den únorový odňal mu život, a pražské zvony, jimž tolikrát naslouchal s letenské pláně, doprovodily svým večerním hlaholem jeho poslední vydechnutí.

Jeho skon byl tichý jako celý jeho život. Nebyl zrozen k boji, přes to, že z jeho hrudi nejednou vytryskla nota bojovná a jeho verše nejednou bývaly válečným heslem politických stran. Venkovská idylla, již prožil v domě otcovském, když „dostal se život .... rodičů do klidnějších a příznivějších kolejí“ a „nastala dlouhá řada let spokojených, nekalených téměř žádnou vážnější starostí, kromě o zdraví a vychování dítek“, utěšená léta ranní mladosti, na něž později vzpomínával s takovou tklivou něžností a láskou, kladla základy k povaze a zálibám dospělého muže. Ten ráj „dávno ztracený“ byl mu proto tak drahý, že

[1] Proneseno 8. března 1908 o mimořádné schůzi historicko-filologického odboru Mor. musejní společnosti a Vědeckého klubu.

aspoň ve vzpomínkách ideální měrou vtěloval v sobě to, o čem snila a po čem toužila jeho duše, když „v dusných města zdích . . . v podušku sirou“ klesala „hlava zemdlená“. Byl synem venkova, odnoží tuhého selského kmene z Poohří, a venkov vždy zůstal jeho pravým domovem, i když jej osud záhy přesadil do půdy velikého města. Matka jeho pocházela sice z rodiny úřednické, vyrostla však na vsi a na různých panstvích venkovských prožila po boku manželově větší část života. Tento původ a tato pouta, vížící básníka k české hroudě, vysvětlují nejeden rys jeho povahy a nejednu charakteristickou vlastnost jeho tvorby.

Podle rodinného podání jeden z jeho předků, majetník selské usedlosti v Peruci, opustil s jinými nekatolíky Čechy, jda do ciziny za svobodou svědomí. Teprve jeho potomek navrátil se do rodné země svých otcův, aby se ujal jejich dědictví. Tento fakt dobře osvětluje rodovou povahu Čechů peruckých: jejich pud po volnosti a jejich lásku k půdě, na níž stála kolébka pradědů. Vlastnosti tyto byly povahovými složkami i Čechova otce. Nebylo sice jeho údělem vzdělávati pole rodného statku, ale touž láskou, kterou lpěli jeho předkové na skrovném okrsku půdy vlastní, přilnul tento hospodářský správce nevelkých statků k širým lánům české země. Všechny záchvěvy jejího života budily ozvěnu v jeho jemné duši; její žaly svíraly i jeho srdce, a tužby jejího probouzejícího se jara vzněcovaly i jeho mužného ducha. Za své přesvědčení, jež bránilo mu státi na straně vrchnostenské byrokracie, v bouřích r. 1848 zatčen, uvězněn a zbaven místa; ale ani potom nepřestal cítit s lidem, z něhož vzešel.

Tuto oddanost k rodné zemi a pevné vědomí, že v selském stavu tkví kořeny nejenom jeho, nýbrž i celého národa, zdědil po otci i Svatopluk Čech. Rád vrací se ve svých pracích k motivům venkovským; rád líčí český kraj i lid a některé z jeho rázovitých postav: drobného sedláka, malého statkáře, venkovského řemeslníka, mlynáře, myslivce, podruha nebo potulného šumaře. Ale kdykoliv zajde pro námět svůj na ves, vždy vytvoří selanku. Rozložitá lípa, jejíž větve šelestí nad hlavami nedělních hostí, je stejně ochránkyní idyllického klidu a poměrného štěstí, jako stará střecha vesnické fary, pod níž béře za vděk prostými půvaby všedního života uklidněné a se světem vyrovnané srdce farářovo, nebo rudá vížka lešetínského kostelíka a nízká výměn-

kářská chata statku Burianova. Jeho venkované jsou lidé prostí a dobří; jejich duší nevábí svět mimo úzký okruh, do něhož je osud postavil, a kdykoliv je raní touha po životě plnějším a nádhernějším, vždy churaví a vadnou, jako by jim vysychala míza životní. Ten neduh zasáhne mladého Živsu, když vytrhne kořeny své bytosti z rodné půdy, a hlodá srdce Jana Buriana, když zapomene, že plebej nesmí beztrestně toužiti ani po šalebném odlesku panské milosti a přízně. Oba zachvátí zžíravý stesk, jejž překonávají teprve potom, až pochopí, že jedině život v souhlase s tradicí rodu a rasy přináší člověku štěstí a mír. K témuž poznání dospívá i ztracený Bártův syn, když po dlouhých letech odcizení spatří zase vetchou střechu otcovského statku, jež

„jasnější blaho, sladší kryje ples,
než celý svět ho v loktech širých chová“.

Tento rousseauovský idyllism, hledající v odlehlých vsech neporušenost mravův a národní zdraví, byl nejenom myšlenkovým dědictvím po otci a onom pokolení, k němuž otec náležel, nýbrž i důsledkem básníkovy povahy: jeho měkké, ušlechtilé duše, náchylné k optimismu a k idealisování. Znal sice venkov z vlastního názoru, ale jeho srdci byla bližší vysněná představa o jeho lahodě a dokonalosti, nežli drsná skutečnost, strhující s něho chladnou rukou růžový závoj básnické fikce. Nikdy nesnaží se zachytiti jeho život v plné pravdě; vždy kreslí jej ve světle nejpříznivějším, a dopadne-li naň někdy hlubší stín, vyloží jej jako následek nákazy zevní. Odtud v některých starších pracích básníkův odpor ke kapitalismu a k průmyslu na něm založenému: ruší soulad a mír našich vsí, i když si odmyslíme škody, jež národnímu organismu působí jeho cizácká dobyvačnost. Básník chtěl by je zachovat s veškerou jejich svérázností, chtěl by zadržet proud času, jenž smývá s nich kouzlo poesie, ukryté ve zděděných zvycích, národních krojích a lidových stavbách.

V jeho oddané lásce k mizejícímu dědictví po předcích a v jeho protestech proti barbarství doby, jež nevšímavě kráčí mimo tyto prosté květy lidové vzdělanosti nebo je bezohledně šlape a pustoší, je skryto mnoho důvěry ve vše, co prýští samovolně z hlubin duše národní. Nezapřel, že také on pil ze studnic novodobé romantiky. Léta šedesátá, v nichž dospíval a po prvé v literatuře ohlásil svůj příchod, znova navazovala a dovršovala

přerušenou tradici literární. Část pokolení, jež deset let po Hálkovi a Nerudovi razilo si cestu na český Parnas, prožívala romantickou horečku mládí prudčeji nežli ti, kdož po prvé zdvihli z prachu zneuctěný prapor básníka „Máje“. Druhové a vrstevníci Čechovi odívali se opět ve vlající pláště a za noci chodili přednášet na opuštěné hřbitovy básnické dílo Máchovo. Čech sám po letech ještě vzpomíná, kterak se opájel Byronem, jehož „Kaina“ podtají četl při blikavém svitu lojové svíčky ve studovně kolleje klementinské. Duch velikého Brita znovu ožíval v Čechách, zejména když odboj polský z r. 1863 nadchl mladé hlavy pro hrdinné činy povstalcův a všeobecný zájem o polský národ uvedl dospívající pokolení české v bližší styky s polskou literaturou romantickou, vzniklou pod vlivem lorda Byrona. A když brzy potom za moskevské pouti Palackého a Riegrovy zraky všech obracely se k vítěznému Rusku, a učiti se rusky stalo se příkazem českého vlastenectví, znova udomácnili se u nás dva velicí romantikové ruští, Puškin a Lermontov. Tehdy dospíval i Sv. Čech, a politické ovzduší, jež dýchal, a názory vůdců, jež utvářely smýšlení mladé generace, nezůstaly bez vlivu ani na vývoj jeho. Duševní styky s Polskou a Ruskem nejenom ukazovaly směr jeho myšlenkám a tužbám politickým, nýbrž rozhodovaly často též o volbě a ideovém provedení literárních námětů, jako zase Byron a jeho stoupenci slovanští a značnou měrou i Schiller, s nímž seznámil se dobře již na střední škole, dávali jeho skladbám formu, rytmus a spád.

Ovšem ne všechny stránky těchto vlivů nalezly stejnou ozvěnu v básníkově duši, podmíněné původem a vychováním a vyhraněné v individualitu dosti pevnou, aby se nestala kořistí náhodných dojmův a chvilkových nálad. Byronův aristokratický pessimismus byl jí právě tak cizí jako mystický katolicism, jemuž propadal v trudných okamžicích vyhnanství Adam Mickiewicz; a hesla denní politiky tehdejší působila naň zase jen tou měrou, jakou určitěji vystihovala to, co jako nevyslovený program ideální slovanské politiky klíčilo v záhybech jeho srdce.

V jádře své bytosti byl idealista a optimista, pojímající národnost i slovanství ve smyslu obrozenských idejí doby Kollárovy. Proto slavjanofilové ruští a messianisté polští byli mu tak blízci. Také on zamýšlel se nad otázkami, na něž oni odpovívali ve shodě s osudy a politickým postavením svého národa. Také on

pokoušel se ve svých básních o řešení záhad, jež doléhaly od počátku století 19. na politiky i spisovatele české a slovanské, kdykoliv se dotkli bolavých stránek dějin a života slovanských kmenů. Hledal východ ze spleti poměrů, jaké se časem mezi nimi vytvořily, a nalézal jej ve vznešené utopii slovanského sbratření a podřízení různorodých zájmů národních společné věci všeho Slovanstva. Černomořský koráb „Slavie“, jemuž hrozí utonutí a zkáza vzpourou vnitřní, dochází přístavu teprve potom, když rozvadění bratři nechají svády a pod vedením Rusa Ivana společně udeří na nepřátelský živel bouřících se plavců. Polák zapomene křivd a hoře, jež způsobil mu silnější bratr, a za přispění Čechova smíří se se synem národa, na nějž nemohl myslit, aniž vzkypěla jeho žluč. Červánky lepšího jitra zaplanou nad „bludnou lodí“, na niž přenáší básník vnitřní boje a zápasy, zachvacující jeho duši při pohledu na holou skutečnost slovanskou, tak vzdálenou vysněného ideálu a proto tak málo vábící k realistickému zobrazení jeho vzletné péro, jež zachycuje mnohem raději krásnou vidinu, nežli všednost nedokonalou a pokořující. Rád objal by svou láskou všechny drobné kmeny slovanské a přimknul se s nimi k velikému kolosu ruskému, v němž vidí mocnou záštitu v příboji nepřátel. Zná však i jeho trhliny, a nihilista Vladimír a jeho „prázdné Nic“ nejsou jen fikcí básnické obraznosti Čechovy; v jeho postavě a názorech uvědomuje si nové, odlišné proudy myšlenkové, jdoucí již souběžně se starším slavjanofilstvím a proti němu, i veliké úkoly sociální, jež nastanou Slovanstvu obrozenému „v té za obnovu světa bitvě svaté“.

Kam se přiklonit: na východ či na západ? O kterou kulturu opřít vzdělanost českou? To je problem, na nějž básník pokusil se dáti odpověď v několika knihách básnických a především v té, jejíž symbolický název již naznačuje, kam tíhne jeho srdce. Kloní se k východu, poněvadž doufá, že slovanský živel, zdravý a svěží, lépe zúrodní a osamostatní vzdělanost naši nežli kultura západní, od níž už mnoho nečeká. Zda nevidíš? praví hrdina „Slavie“ Ivan,

„zda nevidíš, jak zvolna stárne, vadne
svět západní?! — Do chudých žil a cev
z východu zakypí mu nová krev,
a hruď Evropy osvěžena zmládne.

Díš: Vysoko tam duchů peruť vzlétá! —
Však nevidíš, jak hasne zápal ryzí?
Jak s umĕn nádhery, jež tamo zkvétá,
znenáhla rosa, pel a svěžest mizí?
Slovanstva génij vnese v lidstva žití
švižnější ruch, teplejší srdce tluk,
dá nový povzlet duchů vlnobití
a strunám citů vdechne nový zvuk.
On s mohutností měkkou něhu svíže
a k síle přidá kouzlo lahody;
on přivine zas člověčenstvo blíže
ku ňadrům poesie, přírody!“

Jako by herderovský názor našich buditelův o neporušenosti slovanských kmenů vál z těchto veršů pozdního romantika a byronovce. Také on sní o době, kdy jeden duch všechny slovanské větve spojí v jednotu — ale jen duch, nikoli poroba a výboj za cenu bratské krve. Nechce, aby byly spolu skuty v jeden útvar kovem a ohněm, nýbrž jen „úvazkem lásky“. Toto přání, častěji Čechem vyslovované, je výrazem nejenom jeho ušlechtilého idealismu, nýbrž i opravdové demokratičnosti, jíž tak často zapomínali naši slavjanofilové, jakmile si zahorovali o moci ruského cařství. Není-li vůbec národů panských a národů služebných, pak ať jich není ani mezi kmeny slovanskými. „Tábor náš ať volné druhy hostí! v něm každý pěstuj vlastní bytost svoji i celku zdar — tak silni budem dosti.“

Čechova láska k svobodě neomezuje se toliko na pole slovanské a české politiky. Drobný rolník, v němž vidí v starších svých pracích základ národa, a malý řemeslník, jak jej pojal a zvěčnil v „Lešetínském kováři“, jsou neméně předmětem jeho starostí a úvah nežli národní celek, zotročený porobou vnější i nedostatkem pevného charakteru. K nim upíná své naděje, když vidí, že jeho tužby všeslovanské mohou se snad uskutečniti teprve v daleké budoucnosti. Tak přibírá jeho poesie prvek nový: otázku sociální. Je z prvních básníků našich, kteří pozdravili dělníka ve jménu lidskosti. Jemu byl přímo „hrdinou budoucnosti“, jehož temný hlas již duní pod zemí — v době, kdy předsudky vrstev, zvoucích básníka svým miláčkem, byly už blízky toho, aby vyřkly kletbu nad uvědomělým dělnictvem a pod záštitou blýskavých hesel vyloučily je z národa. Čech je přesvědčen, že dělník svou vlastní silou zvedne se z prachu povržení a stane

se bojovníkem nejenom za zlepšení poměrů hmotných, nýbrž i za statky vyšší: lidskost a volnost národní. „Bouř dělných dlaní vítězstvím je jista, svým právem ubíjeným tisíc let ve věku světla opanuje svět.“

Kdysi věřil básník v sílu revoluce, jež na ráz činí konec dosavadnímu řádu a usmiřuje protivy. Líčil ji v „Evropě“, v menších rozměrech podal její obraz v „Lešetínském kováři“ a v závěrečném zpěvu „Písní otroka“ vítal její bouřný hlas, v jehož rachotu rodí se nový svět bez bičův a bez okovův. Vždy však dával přednost revoluci ducha před hrubou mocí a násilím; vždy víc a více klonil se k čisté humanitě, jež věří pouze „v síly vítězivé ušlechtilých myšlenek“, až na sklonku života ve svém zpěvu labutím zavrhl i sama slova, připomínající zbraně, „jimiž válčil temný věk“:

„Ne boj! Ni ducha seče,
ni per a řečí meče!
Kéž i ta slova z divých
dob drábských pominou!
Bez hněvu, zášti, zloby
říš vzrůstej nové doby
slov mocí přesvědčivých
a láskou účinnou!“ (Do světa širého.)

Ale tento tolstovský idealista, volající shodu a mír „v divý zápas rodů“ a v řadě „neznámého vojska pokoje“ vítající úsvit doby lepší, „jež v ušlechtilé seče jen světlou nese zbroj“, měl i mužnou sílu hněvu a bolesti, když přistihl svůj národ v podlém klidu s sebou spokojených otroků. Jeho Písně, jež dovršily pěvcovu slávu doma, nejsou jen básnickým ohlasem touhy po svobodě politické a sociální, netlumočí toliko „hněv národa, úpícího pod cizím jhem,“ a „vztek proletáře, jehož tísní všemohoucnost kapitálu“ (Denis). Pohled na rodné bratry, kteří poníženě líží důtky, jimiž tisíckráte byli zbiti, naplňuje ho ne-li větším hněvem, tedy jistě větším smutkem a žalem nežli útisk, jehož zakoušejí se strany nepřátel. Žalem duše hrdé, jež vidí, kterak se do nedozírna vzdaluje vidina volnosti, jíž dosíci nezdálo se jí nemožno, kdysi volal do boje s nepřítelem vnějším. Nyní se táže, zda nebylo by záhodno potříti nepřátele vnitřní, a zda není jich více, nežli tušil jeho duch v zápalu mládí.

Jakási zádumčivost vkrádá se do jeho myšlenek a obetkává jeho samotářské meditace, nabývající čím dále tím více vrchu nad klidným tokem epiky, nad slunnou náladou humoristických povídek a básní a nad svěžími půvaby allegorických pohádek a bajek. Nikdy sice nevyhýbal se reflexím a rád vplétal je i do svých eposů, kdykoliv se mu naskytla vhodná chvíle zamysliti se nad proudem dějů dávno minulých a nad zrcadlem, jež před oči stavěly době přítomné; rád vítal každou příležitost, aby je vtělil ve švihy jemné satiry anebo v nějakou symbolickou postavu obraznosti bohaté a pohotové. Ale nikdy nebyly úvahy jeho tak hojné, tak rozmanité a tak z hloubi duše vyvěrající, jako když opustil téměř nadobro verš epický a jal se je vpravovati v cykly Písní a Modliteb. V jejich umělých slokách, zprvu jarých a útočných, později melancholických a obestřených lehkou resignací, mocněji uplatňují se jeho myšlenky tendenční a časové, nežli v rozlehlých skladbách epických, ač i ty bývaly mu při vší snaze po vystižení dobového zabarvení mnohdy přece jen řečništěm, posunutým do minulosti nebo do zapadlého koutu českého venkova anebo na palubu symbolické lodi, místem, s něhož mluvil ke čtenářům duch zaujatý především otázkami věku a země, jejichž byl synem. V posledních cyklech ozývá se silněji než kdykoli před tím v jeho verších struna citů subjektivních, dosti vzácných u básníka oddaného mnohem více přemýšlení o zájmech národního celku, nežli pozorování záchvěvů vlastního nitra. Péro, jež dříve kreslilo andělské postavy dívčí a zachycovalo spíše vzdušné sny, než prožitá dobrodružství srdce, nikdy však nepsalo veršů diktovaných vášní a trýzní lásky, po prvé žaluje v nich trpkost stáří, jež s prázdnem v hrudi, bez lásky a rodinného štěstí, opuštěně ubírá se k hrobu. Duch, jenž zhostil se všech stop církevnictví a jemuž jediným uctíváním Prapříčiny všeho, tající se za různými podobami hmoty a duše, bylo konání dobra a spravedlnosti, zpívá tu chvalozpěv Neznámému a stesk po dávno prchlých okamžicích mládí, kdy dětinná důvěra v božstvo povznášela ho ve vyšší „horizonty světla“. A srdce, jež tolikrát toužilo býti živým svědomím národu, obrací nyní obžaloby proti sobě samému a mučí se marnou touhou prožiti život svůj znova „a znovu j i n a k svoje žití psát“.

V této meditativní lyrice posledního období, tak upřímně cítěné a přes veškeru pathetičnost podání tak poctivé a vroucí,

blíží se nám lidská stránka Čechovy osobnosti nejvíce. Úder vzkypělého hněvu i něžné laskání vzpomínek na chvíle zašlého štěstí byly jeho bytosti a jeho básnické vloze stejně vlastní jako jemné postřehování některých zjevů skutečných i schopnost spřádati nereální krásu vysněných vidin. V pracích, jejichž rouchem je verš, jeví se větší sklon zachycovati krásno idealisované nežli v prose, ačkoliv i v ní vyskytují se postavy, jejichž kořeny netkví příliš hluboko v půdě skutečnosti. S úkazem tím souvisí snad také veliká péče o formální dokonalost veršů, jíž nevěnoval prose, jakkoli jadrné a čisté; v ní není té snahy po rytmickém spádu a zvučnosti, jakou se vyznačují jeho umělé strofy. Nelze upříti, že jest v nich, jako v celé jeho tvorbě básnické, dosti rhetoričnosti, cizí pokolení mladšímu, jež vyrostlo za jiných poměrův a střízlivějšíma očima dívalo se na svět. Ale jejich pathos je poctivý. Jak často zarazí Čech prudký tok své písně a v nejistotách ptá se, zda není strojený a chorý ten mocný vznět, jímž touží jeho zpěvy! A s jakým opravdovým vzrušením volá sám na sebe, když přistihne se při myšlence, že by někdo mohl v jeho slokách viděti hluchý třesk frasí lichotících davu: „Ztrň moje ruka, píše-li ta slova jen pro potlesk, že lid je slyší rád!“ Za těmi verši, tak bohatě zdobnými a šumnými, stála povaha krásná a jednolitá, celý muž, jenž nebyl by napsal ani jediné strofy bez pevné víry v její vnitřní pravdivost.

V tomto dokonalém souzvuku vzácné osobnosti a jejího díla je síla Čechova umění. Jím budou mnohé práce jeho žíti i tehdy, až vlny budoucnosti zaplaví hojným nánosem půdu, z níž klíčily a vyrůstaly jejich myšlenkové složky, až některé z jeho ideálů změní se ve skutečnost a jiné odplynou navždy do říše prchlých snův. A pozdní vnuk, jemuž budou již cizí myšlenky a city, které bolem a radostí plnily hruď zemřelého pěvce, jinak snad z dálky doby příští ocení jeho životní práci nežli vrstevníci, ale v celém pokolení sotva najde básníka, jenž by byl úplněji a krásněji svou bytostí ztělesňoval ideje, k nimž se znal a za něž stranou denních bojů přece jen bojoval.

Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kardinála Dietrichštejna o dioecesi olomoucké.

Píše František Snopek.

Mezi přední prameny vědy dějepisné náleží bez pochybnosti úřední zprávy, které jednotliví biskupové o svých dioecesích podávají za jistých období apoštolské stolici. Z Moravy nejstarší nám známou relaci podal biskup Bruno papeži Řehořovi X. na sněmě lugdunském (lyonském) 16. listopadu 1273. Originál její byl ještě roku 1760 na Andělském hradě v Římě nalezen archivářem Garampim, který ji zapsal do seznamu slovy: „De malis sub Gregorio X. Bohemiae eiusque reformatione procuranda in concilio." Úplnou ji otiskl Konstantin Höfler v XX. svazku Denkschriften der königl. baierischen Academie der Wissenschaften dle opisu, pořízeného z pergamenového kodexu sign. B 12 věku patnáctého vallicelské bibliotheky v Římě, však nejenom se všemi omyly Raynaldova částečného otisku ve XIV. svazku církevních letopisův, nýbrž i s 23 novými omyly. Odtud přešla i se všemi omyly do moravského diplomatáře (sv. VI. str. 364 sl.)

Dr. Dudík, z něhož vzato, co předchází, soudí, že i jiní biskupové olomoučtí, jako Jindřich Berka z Dubé (1326—1333), navštívivše apoštolské prahy, jistě podali také svaté stolici zprávu o své činnosti.[1])

Dr. Sägmüller zjistil, že od polovice jedenáctého století arcibiskupové všichni přicházeli osobně pro pallium a zavazovali se k účasti na papežské synodě.[2]) Od roku pak 1100 římští suffraganové vesměs, biskupové papežem ordinovaní a všichni arcibiskupové přísahou byli vázáni docházeti osobně nebo skrze vyslance na synodu římskou, jinými slovy: navštíviti apoštolské prahy (visitare limina apostolorum.)[3])

---

[1]) Bericht über die Diöcese Olmütz durch den Cardinal Franz von Dietrichstein im Jahre 1634. Archiv für österreichische Geschichte XLII. Band. Wien 1870, S. 215 f.

[2]) Die Visitatio liminum apostolorum bis Bonifaz VIII. Tübinger Theologische Quartalschrift. 82. Jahrgang (1900), S. 93.

[3]) l. c. pag. 95.

V knížecím arcib. archivě kroměřížském jest kopiář, kterého Dr. Dudík ve svém díle o kn. a. bibliothece i archivě v Kroměříži připomíná na str. 79 čís. 41. Nápis jeho jest: Copiarium literarum patentium omnis generis, quae ex cancellaria episcopi Olomucensis latina emanarunt. Sub felici ac fausto regimine atque gubernio reverendissimi et illustrissimi domini domini Stanislai Pavlovský, episcopi Olomucensis, regalis capellae Bohemiae comitis, sacrae caesareae maiestatis consiliarii. Ab anno electionis eiusdem in episcopum Olomucensem MDLXXIX usque ad annum MDLXXXXI. Kodex má 568 stran (nikoli 567, jak praví Dr. Dudík, neboť strana 35. napsána jest dvakráte) mimo list s přilepeným znakem biskupovým a mimo list titulný, jakož i mimo index čtyrstránkový, jak se mi zdá, nezcela úplný. Byl vázán v bílou kůži za věku šestnáctého stkvostně, s vytlačenými na deskách stancemi. Když pak hřbet byl poškozen častým užíváním, nahrazen byl novým pergamenovým, přilepeným na desky. Na tomto hřbetě novém jest nápis: Liber expeditionum sub episcopo Paulouskio, notâ dignae sunt. Obsahuje mnoho investitur na různá beneficia, zvláště pak farská, jejichž seznam podám příště někdy, protože našeho kodexu neužil Dr. Volný nebo kdo pracoval zde pro topografii jeho církevní, formáty o udělení svěcení nižších a vyšších různým osobám, přísahy proboštův a opatův, rekognice o uděleném sv. biřmování, vysvědčení sekretáři, hofmistrovi (jemuž tu předepsán i řád) a jiným služebníkům biskupským, prohlášení jubilejí, vidimace privilejů, listy průvodní do Říma, do Jerusalema a do ciziny vůbec, různé dispense, jurisdikce kněžím Tovaryšstva Ježíšova pro duchovní správu, předpisy visitační, výroky církevního soudu, a mimo jiné mnohé věci zajímavé také řád biskupovým poddaným na panství budišovském a libavském, ale také záznam umluvené mzdy kameníkovi, lamači kamene, sochaři, tesařům, zedníkovi, malířům vedle listiny Rudolfa II., potvrzující olomouckému biskupovi titul knížecí, a řečí promluvených za příčinou obnovy téhož privilegia.

Obsahuje písemnosti velikou většinou psané latině, část psána německy a jenom nemnoho česky.

V tomto kopiáři jest na str. 24. sled. list Jana Kašpara Neubecka z Freiburka, biskupa vídeňského, papeži Řehoři XIII.

poslaný z Vídně (datum jest nedopsáno), jímž podává zprávu, že v neděli první intra octavam epiphaniae, dne 10. ledna 1580, udělil svěcení biskupské Stanislavovi Pavlovskému, kanonicky zvolenému a potvrzenému biskupovi olomouckému, za přítomnosti infulovaných opatů Jakoba Bílského z Velehradu a Šebestiana Freytaga z Louky s dispensí svaté stolice. Listu jest inserována přísaha novosvěceného biskupa, kdež mezi jiným čteme takto: Apostolorum limina Romana curia existente citra singulis annis, ultra vero montes singulis bienniis visitabo aut per me aut meum nuntium, nisi apostolica absolvar licentia (str. 26.).

Biskup Stanislav, jenž vyznává na jiném místě, že přísahou jest zavázán každého třetího roku podávati relaci, přísahu zachovával, neboť jak dosvědčuje listina z 29. srpna 1582 na str. 107 našeho kopiáře, poslal toho roku svého kapitolního děkana Dra. Jana Filopona Dąbrowského s kanovníkem olomouckým Tomášem Treterem, aby oba společně nebo jeden z nich za svého biskupa vykonali návštěvu prahův apoštolských.

Zní pak takto:

Stanislaus Pavlovský, Dei et apostolicae sedis gratia episcopus Olomucensis. Reverendis in Christo nobis charissimis fratribus Ioanni Philopono Dambrowsky, sacrae theologiae et philosophiae doctori, decano, et Thomae Tretero, canonico ecclesiae nostrae Olomucensis, salutem in Domino sempiternam. Cum etiam ex iuramento in solenni inauguratione nostra praestito ad visenda personaliter seu per alium beatorum apostolorum Petri et Pauli limina teneamur, iam vero innumerabilibus pastoralis officii curis et sollicitudinibus nec non incumbentibus ecclesiae nostrae oneribus et negotiis tibi, decane optime, notis praepediamur, quo minus id ipsum personaliter, sicut id alias promptissimo animo quam libentissime faceremus, exequi possimus, vos uti ex gremio ecclesiae nostrae, de quorum fide, pietate, industria atque dexteritate non ambigimus: ad invisenda cum debitis caeremoniis et protestationibus coniunctim vel divisim praefata apostolorum limina et sanctissimi domini nostri pedum oscula, nomine et loco nostro, cum debita reverentia et subiectione praestanda, nostramque perpetuam erga sanctam sedem apostolicam devotionem ac filialem observantiam atque obedientiam declarandam, ac tandem ad omnia alia et singula facienda, dicenda et exercenda, quae circa id necessaria fuerint, aut quomodolibet opportuna, quaeque a nobismet ipsis, si ibidem personaliter ob plurima impedimenta, quae a vobis humillime sanctissimo domino nostro exponi desideramus, esse possemus, dicenda et agenda forent, subdelegamus ac substituimus, praesentium vigore literarum, quibus manu nostra propria subscriptis sigillum nostrum apprimi mandavimus.

Datum Cremsirii ex arce nostra 29. Augusti anno (15)82.

Dle slibu svého měl biskup Stanislav Pavlovský vybrati se ad visitanda limina apostolorum také roku 1585 nebo poslati tam svoje zástupce. Stalo-li se jedno nebo druhé, o tom nemáme písemného svědectví vůbec. V kopiáři jmenovaném na počátku této stati ani v českém téhož roku o tom není psáno nic, a latinského obyčejného z roku 1585 nemáme. Za to náš kopiář, o němž psáno svrchu, dosvědčuje, že biskup Stanislav svým zástupcem navštívil Řím roku 1588. Na str. totiž 367 jest opis listiny, kterou k tomu deleguje Františka Diotalevia, probošta kathedraly v městě Sagiu (nyní Séez depart. Savoie ve Francii), jenž byl tou dobou zaměstnán jakožto úředník nunciatury při dvoře císařově.

Zní takto:

Delegatio ad visitanda ss. apostolorum Petri et Pauli limina et obedientiam sanctissimo domino nostro deferendam domino Francisco Diotalevio, praeposito Saghiensi, data.

Stanislaus etc. Notum facimus tenore praesentium universis et singulis, quorum interest, quod cum pro commisso nobis munere episcopali ad visitanda singulis trienniis beatorum apostolorum Petri et Pauli limina teneamur, neque id nobis continuae occupationes nostrae, tum muneris nostri pastoralis, quod non mediocris temporalium quoque cura comitatur, tum aliae publicae huius provinciae permiserint, sicut etiamnum non permittunt, nolentes tamen, ut in aliis, ita quoque hac in parte officii nostri debito deesse, cum ipsi personaliter ea visitare nequeamus, reverendum et eximium dominum Franciscum Diotalevium praepositum Saghiensem substituimus, qui loco nomineque nostro eadem visitet simulque sanctissimo domino nostro debitam obedientiam, subiectionem osculatis eius sanctis pedibus praestet ac reliqua, quae circa hoc officium ei facienda incumbent, exequatur: nec non quae muneri nostro competere et ecclesiae religionisque orthodoxae promotionem et utilitatem spectare videbuntur, etiamsi talia fuerint, quorum hic mentio expresse fieri deberet aut commissionem in scriptis requirerent specialem, expedire suamque super omnibus sanctitatem informare rationemque muneris nostri pastoralis, ubi opus foret, reddere possit.

In cuius rei fidem hasce literas manu nostra subscriptas sigillique nostri appressione iussimus roborari.

Datum Brunae 26. Martii anno Domini (MD)LXXXIIX.[1])

Zatím co s počátku bylo důkazem zvláštní oddanosti k svaté stolici, co stalo se zvykem, k čemu jednotlivé potom biskupy zavazoval papež přísahou při konsekraci biskupské, stalo se zákonem všeobecným. Nebo papež Sixtus V. bullou Romanus

---

[1]) Liber expeditionum pag. 367 sequ.

pontifex beatissimi z 20. prosince 1585 nařídil všem biskupům, aby za pravidelných období docházeli do Říma podávat relací o svých dioecesích. A sice ustanovuje num. 7., aby biskupové italští, z ostrovův, dalmatští a řečtí přicházeli každého tříletí, němečtí, francouzští, belgičtí, čeští, uherští, angličtí a ostatní v Evropě s této strany moře Německého a Baltského každého čtvrtého roku, pětiletou lhůtu určil biskupům v Evropě vzdálenějším a africkým, desetiletou pak asijským a jiným v nových zemích východních, australským, americkým a z ostrovův, dodávaje: Haec autem annorum spatia tempore suscepti muneris consecrationis vel pallii traditionis aut translationis, ut praefertur, incipiant, volumus, quod tempus qualecunque excursum alicui ex supradictis praesulibus, qui sive morte praeventus sive alia quacumque de causa ob non finitum tempus ei praescriptum dicta limina non visitaverit, ita illius successori effluxisse et excurrisse intelligatur, ut termino ipso iuxta praedecessoris sui iusiurandum completo debitam tunc visitationem quamprimum conficere teneatur.

Dále (num. 8.): Hi vero ex supradictis antistitibus, qui hactenus ab hac sancta sede ordinati sunt aut dictum pallium ab ea susceperunt, aut ad aliam ecclesiam translati sunt, prout cuique distantia locorum et temporum intervalla praescripta sunt, ad supradicta omnia observanda a die publicationis praesentis constitutionis omnino teneantur. Z čehož plyne, že počítati se vůbec počíná povinnost návštěvy apoštolských prahů dnem vydání konstituce Romanus pontifex, XIII. kalend. Januarii, t. j. 20. prosince 1585.

Nařízení toto Sixta V. váže, jak dále učí odstavec 8., in virtute sanctae obedientiae. Dle odstavce 9. papež všecky, kdož by se mu nepodrobili, suspenduje ipso facto ab ingressu ecclesiae ac etiam ab administratione tam spiritualium quam temporalium ac etiam a perceptione fructuum suarum ecclesiarum na tak dlouho, až by dosáhli dispense od svaté stolice.

Za případu, že by zdržovaly nějaké překážky zákonité, má své povinnosti dostáti (num. 5.) zvláštním poslem z lůna své kapitoly nebo jiným knězem hodnostářem, nebo kdyby nebylo takového, některým knězem dioecesním.

O kostele olomouckém tedy měly býti podány zprávy svaté stolici roku 1589, 1593, 1597, 1601, 1605, 1609, 1613, 1617,

1621, 1625, 1629, 1633 atd. Dr. Dudík domnívá se v předmluvě vydání relace kardinála Dietrichštejna z roku 1634, že biskupové olomoučtí vůbec opominuli podávati zprávy až do roku 1634, omlouvaje je tísní doby. Skutečně by pro mínění jeho mluvila zvláště okolnost, že v dotčené zprávě z r. 1634 stručně líčí kardinál celou katolickou reformaci čili jak se píše obyčejně, ač nesprávně, protireformaci na Moravě, zmínku čině o odbojích a válečných nepokojích trvajících již od sedmnácti let. Ale ať pominu, že biskup Stanislav podal zprávy svoje roku 1582 a 1588, jak tuším dokázáno s dostatek, přece bych pochyboval a priori, zdali muž tolik církevního smýšlení, jako kardinál Dietrichštejn, po celou bezmála dobu dlouhé své vlády církevní byl mohl se neříditi zákonem veledůležitým, nedávno teprve vydaným. Rozsáhlá byla korrespondence jeho. O tom svědčí kopiáře ve zdejším archivě chované (Dr. Dudík za svého pobytu v Kroměříži r. 1868 jich nalezl pět, a to z r. 1602, 1605, 1606, 1615, a latinský z let 1612—1617, jejichž počet se mi podařilo rozmnožiti nalezenými mezi akty zbytky kopiářů nových, dosud neznámých z let 1606 (německého), 1610, 1616, 1617. O tom svědčí přečetné koncepty jeho psané jazykem českým, německým, latinským, vlašským, z části španělským a něco i francouzským, chované taktéž zde v knížecím arcib. archivě, nemluvě o písemnostech jeho v archivě dědičného jeho zámku mikulovského. Stýkal se mnohonásobně s Římem, a to se svatou stolicí i s vynikajícími osobnostmi duchovními i světskými. Zejména s papežem sdílel výsledky své apoštolské horlivosti, zvláště na kazatelně. Jemu oznamoval své choroby tělesné a jiné veřejné i soukromé důležitosti. A dejme tomu, že by byl kardinál Dietrichštejn skutečně nepodával zpráv o svojí dioecesi, zdaž by mohl Řím k takové nedbalosti mlčeti? Nebyl by mlčel zajisté, shovívaje více než třicet let, když orgán jeho neopominul připomněti předchůdci jeho této svaté povinnosti koncem již prvého čtyrletí.

Mám zde kopiář, jehož neměl v rukou Dr. Dudík; jmenuji jej (tuším, že právem) kopiářem kanovníka arcijáhna Theodora Engelsa, biskupského kancléře. Jest malého formátu foliového, 31 cm výšky, 20·5 cm šířky. Byl kdysi vázán, nyní však jest již od polovice věku osmnáctého dosud zatím ještě bez desek. Čítá nyní 90 listův, 179 stran popsaných. Fol. 87 v. jest kopie dopisu s adressou a s obsahem „Petraeo. Archiepat. Pragens.

infulas non postulat. de electo Clemente 8. pont. significat", kterýž pokračuje fol. 90., jehož druhá strana zůstala prázdna, což právě mýlilo foliatora. Po listě 90. (nyní 88) následuje 89, který s ním tvoří jeden arch, pak list 88. (nyní 90), jenž má své argumentum fol. 89 v. Iuvenem commendatum ut pro aulae puero serviat, suscipi non posse significat. Běželo tu o urozeného Jana Lagiewnického. Poslední list byl utržen od listu 88. (prve 90), nalezl jsem jej zcela různo mezi akty. Byla-li tato nyní poslední sloha jak ostatní čtyrarchová, chybí nám uprostřed po listě 88. (prve 90.) dva archy (čtyři listy); dopis poslední Ad Rudolphum imperatorem ratione impediendae postillae haereticae, quae in loco N. excuditur permissu N. magnifici capitanei, jest kusý. Jednalo se o postillu Martina Philadelpha Zámrského, která se tiskla roku 1592 v Jezdkovicích na gruntech Hynka staršího Bruntálského z Vrbna, hejtmana markrabství Moravského.[1]) Kolik chybí na konci, bezpečně nelze říci, ale tuším, že nemnoho.

Ze slohy prvé chybějí dva listy, jež byly bez foliace. Byly tedy prázdné, nejvýše byl na jednom titul knihy. Foliace původní se zachovala fol. 2. a 3., na prvém listě byla ustřižena i s tím, co svrchu bylo psáno nad textem. Na ostatních listech přidána byla koncem osmnáctého století, kdy kopiář dávno byl vypadl z desek a nebyl více úplný; na posledních listech byla, jak jsme pozorovali, mylna.

Na prvém listě in margine na straně při hřbetě po délce jest záznam bezpochyby s konce prvé polovice osmnáctého století: ad archivium Cathlis. Ecclesiae. Olumucensis, prvé pak *u* přeměněno v *o*.

V tomto tedy kopiáři Engelsově jest mnoho písemností, jež jsou také v latinském kopiáři biskupa Stanislava Pavlovského

---

[1]) Opis mandátu císařova, daného ve středu po památce Božího Těla (3. června) roku 1592 hejtmanovi markrabství Moravského a v úterý po sv. Petru v uokovách (4. srpna) téhož roku, svědčící hejtmanovi knížetství Opavského. Později dle zprávy Jiříka Hromiše, písaře pana hejtmana opavského, z 1. a 9. září „pěth tovaryšuo řemesla knihařského" dotiskovalo okolo 800 exemplářův postilly oné na starém fojtství (z kterého nyní učiněna tvrz) ve vsi Loděnici knížetství Krnovského, jednu míli od Opavy, kterou držel hlivický měšťan Martin Küner. Výtisky měly býti Künerovi dodány do sv. Václava aneb nejdéle potom ve třech nedělích.

poznačeném na pergamenovém hřbetě čísl. 23. (u Dudíka na str. 74 čísl. 33.). Foliem 48 počínaje jsou tu dopisy mimo nepatrné výjimky bez data, také není na přemnohých místech jmenován adressát, někde poznamenán jen počátečním písmenem, na mnohých místech pouze: N, tak že kopiář v druhé aspoň polovici má pohled formuláře. Na četných místech chybí argumentum. Rovněž nejsou zde korrespondence seřazeny podle data; tak na příklad na fol. 69. v. máme přípis listu kanovníku Petrovi Illicinovi, obojího práva doktoru, o jehož smrti 23. března 1582 jsme čtli na fol. 26. v.[1])

Kodex psán jest rukou několikerou. In margine jsou často poznámky inkoustem i tužkou rukou mi známou konsistorního úředníka olomouckého s konce osmnáctého století.

Folio 79. r. našeho kodexu jest kopie dopisu apoštolského nuncia při císařském dvoře biskupovi olomouckému (Nunc. ap. E. Ol.) bez data. Zní takto:

Jure optimo ac vere spiritus sancti instinctu cum fuisse intelligeret sanctissimus dominus noster Sixtus, ut gloriosissimorum pontificum praedecessorum suorum instituto cautum fuerit ac per multas iam aetates magno Dei ecclesiae commodo observatum, ut singuli episcopi, archiepiscopi, primates et patriarchae praescriptis temporibus per seipsos vel certum eorum nuncium omni occassione seposita beatissimorum apostolorum Petri et Pauli, qui almam urbem Romam suo sanguine consecrarunt, limina, tanquam fidei petram et totius unitatis sacerdotalis fontem inviserint, pari iure eodemque afflatu permota sanctitas sua preclarum illud institutum pontificatus sui initio sibi eorum (sic) confirmandum duxit constitutione XII. (sic, loco XIII.)[2]) Cal. Januarii anni 1585 publice edita. In ea quidem Germanis antistitibus paullo longiore temporis intervallo indulto quartus quisque annus ad hoc persolvendum officium praefixus est, quem idem sanctissimus dominus noster ab ea duodecima (sic) Calendas Januarii efluere noluit. Quo iam imminente tempore nos pro nobis mandato munere, singularique ad dominationem illustrissimam et reverendissimam amore ac studio facere non potuimus, quin his paucis eius constitutionis memoriam renovaremus, ipsamque necessarii et promissi officii admoneremus, tametsi minime unquam venit in mentem vereri, ne pro sua pietate et in sanctam (sedem) apostolicam observantia perpertua haec atque alia cumulate praestitura esset, quae quidem suae quoque ecclesiae non parum

---

[1]) Měsíc a rok není psán v kopiáři. Přidal jsem jej dle zprávy Cerroniho v zemském archivě, za kterou povinné díky vzdávám panu archiváři Dru. Bretholzovi. Leč tam za úmrtní den jmenován 29. téhož měsíce.

[2]) Správné datum jest XIII. Cal. Januarii. Sr. Magnum bullarium Romanum Luxemburgi 1727 tom. II. pag. 552. Angelus Lucidi, De visitatione sacrorum liminum. Pars secunda, volumen tertium, pag. 10.

interresse coniicere potest. Nam sive ipsa hoc facere, sive legitimo impedimento distenta alii speciatim negocium dare voluerit, qui ex collegio canonicorum suorum vel aliqua ecclesiastica dignitate praeditus omnem istius ecclesiae et diocesis statum teneat, et si quae sunt, necessitates explicet: futurum certe est, ut is consequatur huic officio finis, quem sibi praecipue sanctitas sua proposuit, nimirum, ut sic liquidius perspecto qua in re praesules et ecclesiae apostolica auctoritate et benignitate indigeant, earum beneficio et auxilio maxime subleventur. Quare dominationem vestram illustrissimam et reverendissimam non pluribus hortabor, ut (quod suo commodo faciet) de profectione Romam aut alterius eo legatione deliberet, qui eius nomine cuncta dicta constitutione comprehensa impleat. De mea vero in dominationem vestram illustrissimam et reverendissimam egregia ac studiosa voluntate supervacaneum esse arbitror aliquid hic adiicere, quod certe malim eam experiri: et ut faciat etiam atque etiam rogo. Deus eam diu tueatur incolumem sanctisque suis muneribus quotidie magis augeat.

List psán jest ještě za života papeže Sixta V., který zemřel 27. září 1590, a to nedlouho před uplynutím lhůty na zadání prvé čtyrleté relace, tedy krátce před 20. prosincem 1589. Dokladem toho jsou slova následující po zmínce o nařízení papežově ze dne 21., vlastně 20. prosince (XII., vlastně XIII. Calendas Januarii) 1585: Quo iam imminente tempore, ze kterých jest na jevě, že docházela lhůta relací, ale ještě neuplynula docela.

Probošt Diotalevius skutečně za knížete biskupa olomouckého podal roku 1588 relaci o dioecesi jeho. Ale spis, který praelát Maximilian Mayer z Wallerštejna a z Ahrdorffa jmenuje za relaci Diotaleviovu,[1]) není, jak mi dává zprávu Dr. Schmidlin, docent university monastýrské (münsterské) ve Westfalích, než výňatek ze spisu Minucciho „Brevis commentarius episcopatuum Germaniae“, který se chová v Římě v několika exemplářích rukopisných.

Relace byla přijata v Římě, jakož svědčí následující list kardinála Monte Alto, jejž nám podává, ovšem bez jmenování data, Engelsův kopiář na listě 78 v.:

Illustris et reverendissime domine. Franciscus Diotalevius, qui nomine reverendissimae dominationis tuae visitavit limina apostolorum et sanctissimo Romano pontifici domino nostro literas et mandata tua detulit, in omni genere officii ita satisfecit sanctitati suae, ut, quamvis te ipsum, quem paterno amore prosequitur, praesentem videre maluisset, tamen excusationem tuam

[1]) Unverzichtbare Rechte. Als Manuscript gedruckt, S. 52 ff.

aequo animo acceperit et commodum populorum istorum, quos assidue conspectu tuo maxime iuvari intelligit, facile praeposuerit illi voluptati, quam ex tuo in Urbem adventu capere potuisset.

Quamobrem sibi persuadet ceteris in rebus, quae pertinebunt ad tuendam augendamque huius sanctae sedis dignitatem, reverendissimam dominationem tuam nullo modo defuturam, quo detur sanctitati suae crebrior facultas (tam) laudandi quam incitandi tui; cui omnem grati et liberalis animi significationem pollicetur et in omni virtute incrementum apostolica sua benedictione precatur.

Řekl jsem, že tento list nemá vročení, leč nepochybuji, že jest odpovědí na relaci, podanou papeži proboštem Diotaleviem roku 1588, neboť nemůže býti z doby pozdější, protože biskup nemoha se z jistých příčin vydati na cestu svojí osobou, neměl proč zřizovati k tomu hodnostáře cizího, když měl bezmála stále v Germaniku některého kanovníka olomouckého.

Z toho, že relace z roku 1588 byla přijata, mohli bychom se domnívati, že biskup Stanislav byl dispensován od podání nové roku 1589. Ale již dotčený výše dopis apoštolského nuncia z roku 1589 nasvědčuje, že tomu tak nebylo. Ale zdá se, že biskup sám uznávaje svou povinnost záhy na jaře téhož roku dal vykonati návštěvu svatých prahův a podati novou relaci týmž proboštem Diotaleviem, které však Řím nemohl přijmouti, protože jednak nemohl cizí praelát důkladně znáti poměry biskupství moravského, jednak nebylo zachováno ustanovení papeže Sixta o zastoupení biskupově hodnostářem kapitolním nebo za nejhoršího případu některým knězem dioecesním. Pročež čteme v listě biskupa Stanislava kardinálovi Caraffovi z 31. října 1589: cum id a d. Francisco Diotalevio ablegato antehac meo acceptari non potuerit.[1]) Potom teprve napomínal biskupa nuncius, aby podal zprávu o svojí dioecesi, jak dotčeno výše. Bylo tedy starostí biskupovou, poslati relaci jinou.

Na jaře roku 1589 vypravil biskup Stanislav do věčného města na studie olomouckého kanovníka Eliáše Hovoria[2]) čili

---

[1]) Mayer, Unverzichtbare Rechte, S. 54.

[2]) Tak se psal (dle tehdejšího pravopisu Hovorius), nikoli Honorius, jak píše ještě i Dr. J. V. Šimák: Bohemica v Lipsku, str. 77, i Dr. H. Traub v recensi téhož spisu v tomto časopise r. 31. (1907), str. 461.

vlastně Hovoru s mladým panem Maximilianem z Pernštýna. Domníval se, že ho kanovník Hovora zastoupí v té věci, jak mu byl nařídil.[1]) Než Hovora odkládal, nemaje zvláštního pro svoji osobu rozkazu písemního. Obdržev pak list mocný z 31. října 1589 měl za to, že mu biskup hotovou relaci pošle do Říma a že nebude přijata, nenapíše-li jí sám a nepotvrdí-li jí svojí pečetí.[2]) Leč biskupovi se nevidělo „do světa vytrubovati vlastní chvály svoje". Ale stůjž zde list celý; zasluhuje toho plným právem.

Eliae Hovorio.

Post tuum cum domino Maximiliano de Pernstain in almam Urbem adventum crebriores a te diversis temporibus literas accepimus, ad quas responsum non aliqua amoris erga te nostri remissione, sed variarum et quidem gravium occupationum impendimento (sic) hucusque dilatum fuisse existimes, velimus. Earum autem omnium cum idem fere circa res negotiaque nostra isthic in urbe sollicitanda concernentes tenor fuerit, unis hisce ad eas tibi respondemus.

Quippe quod ad Pustimieriense negotium spectat, id quidem non tam necessitate aliqua urgente, quam abundantioris cautelae gratia domino Diotalevio imprimis, demum vero tibi Romae sollicitandum commiseramus, quod cum eo alias gravissimas sanctissimi domini nostri occupationes ad commune totius christiani orbis bonum pertinentes in hac tanta negotiorum tempestate commode proponi atque de totius negotii merito ac statu sanctitas ipsius sufficienter vix informari possit, inprimis decorum putantes in casu iure expresso et nobis etiam inconsulta sede apostolica per ius ordinarium licito, eandem sedem frustra consulendo molestare supersedendum altiori dicti negotii sollicitatione teque ea de re certiorem reddendum duximus. Praeter id enim quod monasterium Pustimieriense ad nos uti fundatorem et visitatorem pleno iure pertineat, ita ut pro arbitratu nostro facultates ipsius in pios quosque usus disponere libere possimus, etiam ius commune et eius classici ac primarii interpretes nobis suffragantur, nempe ut post servatos necessarios gradus ex ecclesia hac antea regulari secularem non adita aut consulta sede apostolica canonum sacrorum authoritate constituere ac per consequens redditus monasterii in alios pios et ecclesiasticos usus convertere queamus, quod vel tu ipse quantumvis adhuc in iure tiro ex Panormitani commentariis (inter quatuor extr. de religiosis domibus) discere poteris. Quae cum ita se habeant, superfluum sane esset (ut verbis imperatoris in l. unica de thesauris lib. X. utamur) hoc precibus postulare, quod iam lege permissum est, ac proinde tu quidem ulteriore

---

[1]) U Mayera (Unverzichtbare Rechte, str. 55) otištěn jest mocný list na visitaci svatých prahův na místě biskupově pro kanovníky Jana Jergera a Eliáše Hovoru.

[2]) V kapitolním archivě olomouckém jest (pod signaturou B II a 13) originál Hovorova listu z 12. prosince 1589, kterým žádá biskupa, by jemu poslal pod svojí pečetí zprávu o stavě kostela olomouckého.

dicti negotii sollicitatione tam apud sanctissimum dominum nostrum, quam apud illustrissimos cardinales patronos nostros supersedebis, nos vero pro eo ac collegiatam Cremsiriensem divi Mauritii ecclesiam ratione cultus divini in ea instaurandi nobis ordinandam et amplificandam suscepimus, medietate proventuum praedicti monasterii ad alios ex propriis nostris loculis depromendos dictae ecclesiae redditus applicitis (sic), aliam partem eorundem collegio nostro Olomucensi in perpetuum assignaturi sumus, prout et ecclesiae Pustimieriensi de parocho idoneo, qui totidem vicibus in hebdomada isthic sacrum celebraturus est, quot tempore monialium celebrari solebant, constituta illi sufficienti ac honesta sustentatione, iam providimus. Atqui haec quidem de Pustimieriensi negotio.

Ad visitationem vero liminum sanctorum apostolorum quod attinet, eam abs te loco nostro sub ipsum tuum in Urbem adventum peractam fuisse arbitrabamur, verum cum ob mandati procuratorii defectum hucusque dilatam esse scribas, aliud ad personam tuam duntaxat directum hisce adiunctum tibi mittimus cupientes, ut sine mora ulteriori munus tibi ea in parte a nobis commissum debita diligentia ac promptitudine exequaris, sique opus fuerit, sanctissimum dominum nostrum de afflicto huius provinciae per diversas haereses, haereticorum potentiam et catholicorum praesertim magnatum raritatem statu, simul et de aliis indefessum nostrum pro sanctae religionis orthodoxae hic propagandae augmento et haeresum extirpatione studium et in pastorali munere obeundo sollicitudinem concernentibus, plene uti rerum istarum oculatus testis instruas ac informes; nec enim nobis videbatur sine aliqua iactantiae suspicione haec scripto ad sanctitatem suam dato testari et quasi buccinatorem propriarum laudum agere; non deerunt alii, qui si quid in nobis dignum laude unquam adverterunt, locis opportunis veram et omni affectu vacuam de eo facturi relationem.

Tuam in scribendo ad nos diligentiam probamus quidem plurimum et debitam erga nos observantiam inde quoque agnoscimus, nollemus tamen te adeo frequenti et prolixa scriptione literarum a studiis, quae te foeliciter inchoasse laetamur, distrahi ac temporis iacturam facere, utrunque tamen horum, si foelicitas ingenii facile admissura est, perges utique in utroque prout cepisti strenue ac insigniter non minus maiorem benevolentiam tibi ea ratione comparaturus, quam uberes aliquando fructus studiorum tuomet commodo decerpturus.

Illustres dominos Maximilianum a Pernstain et Ditrichstain nostris verbis plurimum salvere iubebis atque ut pietatis et literarum studiis gnaviter incubant seque bene (ut scribis) ominatis honoribus aliquando facile consequendis interim habiles et idoneos reddant, nostro nomine amanter et paterne hortaberis, persuasum habens, nunquam tibi benevolentiam nostram defore, si tibi similis esse non destiteris etc.

Datum ut supra (Cremsirii VIII. Februarii 1590.)[1])

---

[1]) Kopiář č. 29. fol. 9. v. sequ.

Než kanovník Hovora ještě několikráte dopsal svému biskupovi o tom, jak vypravil věci sobě uložené, než se odhodlal na návštěvu apoštolských prahův jménem jeho. Konečně se rozhodnuv poslal biskupovi koncept relace, který byl schválen, jak svědčí list následující z 5. dubna 1590:

Eliae Hovorio.

Literas tuas 22. et 24. Februarii postremas autem 3. Martii Roma ad nos datas hic Brunae iudiciorum provincialium tempore recepimus, quae quidem quod debitam in negotiis tibi a nobis commissis diligentiam tuam contestentur, nosque de statu eorum certiores reddant, tum et nova aliqua partim Gallica partim Romana contineant, gratissime nobis acciderunt.

Caeterum cum literas nostras, quibus tam de visitatione liminum sanctorum apostolorum et negotio Pustimieriensi amplius non sollicitando informari poteras, tibi iam redditas esse non dubitemus, paucioribus ad ea, quae a te perscripta sunt, nunc respondebimus.

Quod negotium Pustimieriense attinet, bene id authoritate nostra ordinaria sine sanctitatis suae confirmatione (uti et reverendissimum dominum Callegareum tibi retulisse significas) transigere nos posse novimus, proindeque quod prioribus literis nostris hac de re fusius tibi a nobis perscriptum est, id etiam praesentibus adiungimus; videre nimirum nobis, ut dicto negotio sollicitando supersedeas neque ea re sanctitatem suam vel illustrissimos cardinales patronos nostros occupes aut molestes.

Iam vero quod visitationem liminum sanctorum apostolorum atque statu ecclesiae nostrae ac etiam religionis sanctitati suae per te explicandum spectat, illustrissimorum dominorum, de quibus significas, cardinalium nec non reverendissimi Britonoriensis (sic, l. Britoniensis?) ad eam rem apud sanctissimum dominum nostrum promovendam propensa in nos benevolentia iucunda in primis nobis accidit neque intermittemus oblata occasione debitam gratitudinem iisdem per literas cumulate exhibere.

Quod vero reverendo patri Magio ac aliis ad eam rem melius peragendam facturus videri perscribis, si informatio statum religionis ac ecclesiae nostrae complectens a nobis hic conscripta tibi transmitteretur, supervacaneum id esse ac minime nobis laudes nostras recensere convenire, ipsemet facile iudicare potes, cumque tu toto hoc quo nobis adfuisti tempore ea omnia quotidie tractando optime perspecta habeas.

Informationem a te (prout significas) conscriptam[1]) suffecturam existimamus; si quod non speramus sufficere haud posset, tum demum eam tibi, ubi id intellexerimus transmissuri.

Probatur nobis etiam conceptus a te verborum ad sanctitatem suam sensus, nihilque aliud superest, quam ut pro consueta tua sedulitate ac dili-

---

[1]) Relace Hovorova má (jak připovídá otisk praelåta Mayera na str. 56.) skutečně záhlaví: Informatio de statu religionis catholicae in marchionatu Moraviae.

gentia rem hanc ex voto atque expectatione nostra quam primum pro honore nostro ac ecclesiae nostrae, cuius tu quoque membrum es dignitate conficias atque nos de omnibus per literas certiorem reddas.

Praeterea etc. (de obitu Petri Vlček praepositi Brunensis certiorem facit deque canonicatus vacantis domino Maximiliano a Pernstein collatione); „cum ut in eo baro baroni succedat, sit non solum conveniens sed etiam cum maiori ecclesiae nostrae ornamento coniunctum“ etc. „Illud saltem necesse erit, ut siquidem is ob clericatus defectum beneficii sit incapax, primam tonsuram ad minus quantocius isthic suscipiat, quod ut commodius facere possit, dimissoriales literas illi mittimus.

Datum ut supra (scil. Brunae v. Aprilis anno 1590.)[1])

Konečně kanovník Hovora učinil zadost povinnosti biskupem vložené. Zpráva jeho jest velmi obšírná, vyniká svojí uspořádaností logickou a nepostrádá zajímavosti ani dnes. Podám stručně její obsah, částečně volnější překlad, nebo kniha, kdež jest otištěna, není všem přístupna. Jazykem německým píše o ní, jakož i o ostatních relacích biskupů rakouských a německých do války třicetileté do Pastorových Erläuterungen und Ergänzungshefte zu Janssens Geschichte des deutschen Volkes dotčený výše Dr. Schmidlin.

Biskup by si přál ovšem, aby mohl říci o Moravě, co kdysi umíraje propověděl Řehoř Divotvorce z Nové Caesareje, že tolik jest nyní katolíků, kolik bylo při zvolení jeho haeretikův. Ale příliš jest zakořeněno v myslích moravského lidu husitství, aby mohlo z nich docela býti odstraněno, zvláště protože se také pohroužili do bláta jiných bludův. Však již dnes může osvědčiti, že oslabena jest haerese od chvíle, kdy nastoupil, přičiněním jeho náboženství katolické jest obnoveno na mnohých místech, kde ho nebývalo, a upevněno, kde již kolísalo od mnohých let.

Zpráva rozdělena jest na dvé, v prvé části mluví o celé dioecesi, v druhé o jednotlivých krajích.

Především se zmiňuje o věci důležitosti veliké, o immunitě církevní znovu dobyté ve při Skutellanově.[2]) Páni světští, aby dosáhli vrcholu své moci nad duchovními, sobili si rozhodování také osobních a kriminálních rozepří s duchovními proti všemu právu božskému i lidskému. Pikhart jakýsi Oldřich

---

[1]) Kopiář 29 fol. 25 sled.

[2]) Viz o tom obšírnou stať Dra. Ant. Breitenbacha v ročníku XXX. (1906) tohoto Časopisu nadepsanou: Spor biskupa Pavlovského s moravským soudem zemským o soudnictví nad kněžstvem.

Valkoun pro nepatrnou urážku slovní zapohnal Zikmunda Skutellana na soud zemský věda dobře, že pře náleží před soud duchovní. Soudcové zemští, páni a rytíři, odsoudili pohnaného, ačkoliv jsa nemocen i svým zástupcem i listy omlouval se slušně, a sám biskup protestoval proti takovému soudu, ano jemu odepsali, že za svobodu svoji, hájíce práva a zvyklosti, souditi i duchovní, obětovati chtějí všecko, statky, jmění i životy. Biskup zakročil u císaře, který svěřil vyšetřování pře pánům katolickým, aniž jim dovolil o tom rozhodovati, ale předem zajistil si, že ani císař nebude rozhodovati, že tedy vše zůstane při starém.

Dále mluví, že císař Rudolf potvrdil (roku 1588) hodnost knížecí kostela olomouckého (dignitas principalis ecclesiae Olomucensis) [1]) a (roku 1590) rozšířil a potvrdil také i práva manská téhož kostela,[2]) což též dotýče se immunity kléru a jest na ozdobu náboženství katolického.

Za souhlasu kapitoly olomoucké roku 1587 znovu zřídil biskup Stanislav kollegiátní kapitolu kroměřížskou a služby boží při kostele svatého Mořice,[3]) tak dlouho již opomíjené. Při kollegiátě pak založil seminář mladých kněží, aby jako se v Olomouci učili vědám, tak zde přivykali funkcím kněžským a obřadům dioecesním před očima svého biskupa.

V Olomouci založil seminář chudých studujících pro 17 chovanců, jejichž povinností bylo, zpívati v kathedrále jako činili u jesuitův biskupští alumni, kterých bylo více méně dvacet.

Dále získal od knížat Minsterberských patronát kláštera Žďárského řehole sv. Benedikta, který by se pod jejich vlivem byl stal snadno synagogou sektářův, jako na mnohých místech v Němcích.

Zpravodaj přistupuje v druhé části k jednotlivým krajům země Moravské, olomouckému, brněnskému, znojemskému a hradištskému, ku kterým počítá i knížetství Opavské, od Moravy oddělené, s knížetstvím Krnovským.

Po celé dioecesi olomoucké bylo náboženství zde onde (hinc inde, sic!) katolické, ale za biskupa Stanislava Pavlovského

---

[1]) Datum Pragae in festo divi Laurentii (10. srpna) 1588.

[2]) Dáno v Praze v sobotu před sv. Marketou (14. července) 1590.

[3]) Listina z 16. listopadu 1587. Liber expeditionum, pag. 338.

se rozmohlo nemálo; kamkoli člověk obrátí oči, vidí stopy reformace náboženské, někde zcela patrné, jinde počínající nebo s polovice dokonané.

Počínaje Olomoucí, píše, že znamenita jest kostelem kathedrálným, hlavou měst celého markrabství, druhdy sídlo markrabat. Vyznávání víry katolické se počalo svatými bratřími Cyrillem a Methodějem, apoštoly národa moravského a potom i českého, před více než sedmi sty lety, ale kterýmisi novotáři byla víra uvedena do největšího nebezpečí.

Nedlouho potom, když vznikla haerese Luthrova v Němcích, nákaza dostala se i do Olomouce, a lid žádostivý novot přijal ji s otevřenou náručí. Následovala vzpoura lidu proti městské radě, niterné nepokoje, oloupení a vypuzení duchovenstva a vraždění mnohých. To stalo se již dávno; vypravujmež o věcech novějších a více podrobně. Když nastoupil biskup Stanislav Pavlovský, byl stav náboženství katolického věru žalostný, nebo neuplynulo ani sedm let, měli jsme pět biskupův zvolených a konsekrovaných, ať pomlčím o postulovaných. K tomu haeretikové se stávají co den horšími. Měšťané zdejší chodili na kázání pseudoevangelických kazatelův, povolaných z blízkých osad, které měli po domích soukromých, a přijímali od nich veřejně mnohdy večeři Páně i za nebezpečí smrti i mimo ně. Nyní sotva se ukazují strachy. Měšťané pak, kteří umírajíce se nezpovídají ani nepřijímají od faráře svého katolického, nebývají pochováni na místě svěceném. Školní mistr u svatého Mořice, haeretik, ustoupiti musil katolíkovi. Jiné školy soukromé, kde se vyučovalo mimo arithmetiku a psaní také Luthrovu katechismu, odkud mládež se zúčastňovala pohřbův haeretických, z přísného rozkazu císařova jsou zreformovány, tak že se tam vyučuje pouze arithmetice a psaní a ničemu jinému. Biskupský officiál má dozor nad nimi.

Někteří zámožní měšťané nekatolíci, jsouce v radě městské, svým životem sváděli mnohé, rádi působili nepokoje a bránili zúčastňovati se průvodu Těla Božího, jak nařídil císař; biskup jedná s císařem, by se vystěhovali. A protože měšťané olomoučtí chodili v celých zástupích na kázání a k večeři Páně do městečka Bystřice a častěji ony, jež potkávali, znepokojovali posměchem a potupou, tak že nejednou byla by z toho vznikla rvačka, když ani přísný zákaz císařův nemohl

zkrotiti tohoto hnízda nepokojův a vzpour (hoc turbarum ac seditionum flabellum) ani zabrániti schůzkám haeretikův, protože pan (Hynek Bruntálský z Vrbna) sebe hájil, předstíraje svobodu náboženskou, tu již biskup (r. 1589) vším úsilím se domohl toho, že kapitola vyměnila si městečko Bystřici za jiné statky. Farář haeretik, odtud jsa vypuzen, odešel již.

Ale biskup i jinak zabraňoval haeretickým bohoslužbám. V Olomouci byl kostelík Těla Božího ode dávna opuštěný. Haeretikové si jej chtěli přivlastniti, neohlížejíce se, právem-li či neprávem. Biskup, aby jejich obmysly obrátil vniveč, uvedl sem některé své chudé alumny, aby zde bydleli a zabránili tak, aby se kostelíka nezmocnili haeretikové.

V témž městě jest klášter bosákův sv. Bernardina řehole svatého Františka. Dosud se ho užívalo za seminář a konvikt. Protože pak místo bažinaté jest méně zdrávo, zvláště mládeži, zamýšlel biskup zase klášter odevzdati dotčeným bratřím; semináři zvolí místo jiné, kolleji bližší a zdravější.

Není na tom dosti, by bráněno bylo zlému, třeba i činiti dobré a podporovati je. Pročež biskup, seč jest, stará se, aby do rady městské byli voleni katolíci, kteří by svým vlivem zdržovali lid, zvláště z kongregace měšťanů svaté Anny, založené, aby se sodálové horlivěji zastávali svaté víry, hojněji konali skutky milosrdenství a častěji přijímali svaté svátosti. „Neboť jest záhodno, aby horlitelé pravé víry měli předek před jinými.“

O hlavním kostele olomouckém připomíná, že má četné duchovenstvo, totiž třicet kanovníků, vikářův bezmála také tolik, nepočítaje ani choralistův, mansionářův, praebendářův a velmi četných zpěvákův, též žákův (scholares). Z kanovníkův jsou čtyři praeláti, děkan, probošt, arcijáhen a školastik. Do jejich sboru bývají přijímáni, kdož vynikají zbožností, horlivostí, vědomostmi a počestností životní, také kdož se vyznají v jazycích zde obyčejných, jakož i ve právech a zvyklostech. Nikdo z nich není podezřelý co do víry, aniž jest pohoršlivého života. Kdož činili pohoršení, byli za svou vinu potrestáni podle práva.[1])

---

[1]) Myslí hlavně Filopona, o kterém viz v ročn. 31. (1907), str. 152—176, tohoto Časopisu pojednání Dra. Breitenbacha: Příspěvek k dějinám reformace moravského kleru za biskupa Stanislava Pavlovského.

Což tu bylo řečeno o hlavním kostele olomouckém, platí o všech kněžích dioecesních, jejichž život buď při visitacích nebo jinak byl nalezen pohoršlivým.

Tolik o Olomouci, z níž třeba již vykročiti. Na panství bystřickém, jehož nabyla kapitola, obnoveny jsou katolické služby boží. Fary, kteréž měla kapitola, částečně zůstaly katolickými. Z Uničova, města královského, byl podezřelý farář odstraněn a nahrazen katolickým. Podobně se stalo na panství prostějovském, tovačovském, mořickém a rokytnickém, kdež z četných far haeretikové byli odstraněni, a nastoupili katolíci. Prvé náleží pánům z Pernštýna, druhé panu Janu Manriquezovi, třetí panu Puchheimovi, čtvrté konečně panu Haugvicovi.

Podobně se děje a díti bude i na některých manstvích biskupských i proti vůli manův. Jedná se s knížetem Minsterberským, aby postoupil katolické fary, které má v okolí Olomouce, buďto biskupovi nebo kapitole, buďto kupem nebo záměnou za jiné, aby nestaly se nikdy nekatolickými.

Z Kroměříže, města biskupského, někteří nekatolíci byli vypověděni, jiní, kteří kolísali na obojí stranu, utvrzeni ve víře; nemálo jich uvedeno k jednotě víry. Haeretické knihy byly zdejším měšťanům odňaty zvláštními kommissaři, kolik jich bylo nalezeno. Ale i přijímání pod obojí i v Kroměříži i na všech ostatních statcích biskupských bylo upraveno tak, že mnozí vrátili se ku přijímání pod jednou.

Nyní v kraji brněnském, kdež, Bohu díky, nemálo získalo náboženství katolické. Především vrátilo se celé panství mikulovské do církve. Náleží panu Adamovi z Dietrichštejna, rytíři pověsti nejchvalnější. Ale i v Hustopeči haeretik ustoupil katolíkovi, jakož i na panství pernštýnském několik far se stalo katolickými.

Následují překážky v rozšiřování víry. První jest město Meziříčí (nad Oslavou), asi šest mil vzdálené Brna na straně k Čechám, četně obydlené a dosti památné. Zde sekta pikartův jest velmi mocna, vedle novokřtěnců nejnebezpečnější na Moravě, která, jakož jest obyčejem u haeretikův, co den prospívajíc ve zlém, opustivši staré husitství, přijala kalvinství, jehož se drží zuby nehty více než jiní sektáři. Páni a rytíři obojího vyznání společným nákladem zamýšleli tu založiti lycaeum veli-

kého slohu po způsobě kolejí Tovaryšstva Ježíšova, aby zde vyučováni byli žáci ve svobodných uměních. I zavázali se podle svého jmění buďto složiti částku na penězích, neb dávati stálý plat peněžitý nebo viktualie, aby učitelé tam ustanovení (kteří měli býti povoláni z akademií haeretických) měli zajištěné vychování a školné (minervalia). Ale císař přehorlivý v rozšiřování náboženství katolického ihned zapověděl konati stavbu dále a dokonati.[1])

Za druhé jest v Brně haeretik jménem Pechlerus, člověk naprosto zvrhlý, za rouhavé řeči vypuzený z Vídně, který svádí mnohé svým nadutým jazykem. Biskup se přičiňuje, aby ho císař ediktem vybyl z markrabství Moravského, a jest naděje, že toho dosáhne. Vysloveno přání, by markrabství Moravské zbaveno bylo této nákazy, jakož i Esroma, Sasíka, a Bonifacia, mnicha odpadlíka, lidí ničemných (perditissimis hominibus), jako bylo prve sproštěno Palaeologa prací téhož biskupa.[2])

Třetí: kněz nějaký v Brně byl podezřelý, který získal si přízně lidu a souhlasu jeho. Tohoto biskup odstranil obezřetně, aby se nestal nepokoj v lidu, a zároveň způsobil, že žádného nemohou míti faráře ani kaplana, jehož by nebyli jemu praesentovali, což nařízeno jest i jiným královským městům veřejnými mandáty. „Ó kéž by tak učinili i opatové a jiní řeholníci, předcházejíce jiným v zachování moci biskupovy, jakož jsou zavázáni k tomu i svojí řeholí, neřkuli předpisy práva a svatých kanonův!“

Nyní o kraji znojemském. Sluší především připomněti, že byli ustanoveni mladiství kněží na některých místech za staré

---

[1]) Dán na hradě pražském v sobotu po sv. Vavřinci (13. srpna) 1580. List otištěn v Kratochvílově Okrese Velko-Meziříčském v Brně 1907, str. 98., kdež poznamenáno, že zdejší „gymnasium illustre“ trvalo přes zápovědi Rudolfovy; zavřeno bylo teprve r. 1602 za Ladislava Berky. Potom z budovy učinili pivovar!

[2]) O jetí Esroma Rüdigra a Bonifacia, vyběhlého mnicha, kterýžto prve v Derfli u Hradiště a potom v Nové Vsi u Ostroha rozsíval učení Kalvinovo, jakož i o vybytí Pechlerově jednal biskup s císařem již před rokem 1583. Mandáty císařské ze soboty po sv. Pavla na víru obrácení (26. ledna) 1583 v kn. arcib. archivě kroměřížském. O působení Esromově v Ivančicích viz stať dra. Josefa Cvrčka Bratrská škola v Ivančicích v 31. ročníku (1907) tohoto časopisu, str. 193 sled., 313 sled., psanou podle zpráv archivu ochranovského.

konkubináře pohoršlivého života, kteří zaváněli husitstvím, nebo kdožkoli z našich kněží žijí tou dobou bez úhony, všichni jsou bezmála mladí, bývalí chovanci biskupského semináře. Druhá věc jest, že v královském městě Znojmě jakýsi Jiří Schildt jest kazatelem od více než dvaceti (vlastně více než třiceti) let, prve kněz katolický, později upadl do bludu, v němž i nyní vězí zatvrzelý. Patronem kostela, kde žije, jest opat loucký. Ten již dosáhl od císaře kommissařův, kteří mají působiti na Znojmany, aby Schildta vybyli odtud.

Konečně o hradištském kraji. Hradiště jest město královské přirozeně velmi pevné, jež vzdorovalo Matyáši, králi uherskému, po celých sedm let. Asi po třicet let dle svého dobrého zdání přijímali a propouštěli služebníky slova; za nynějšího biskupa jeho přičiněním a ediktem císařským jsou přinuceni vybyti faráře haeretického, načež vrátili se do lůna církve, přijavše faráře a kaplana katolického.

Rovněž tak učinilo i druhé město královské Kyjov. Nový Jičín, třetí město královské, hrozbami a postrachy vypudilo sice kněze katolického, jehož bylo přijalo, ale jest naděje, že jej přijmou zase a nuceni budou podrobiti se trestu, neboť jim císař nařídil přísně, aby přijímali kněze jen katolické, biskupem olomouckým approbované.

Také pan Bernart Tobar (z Enzesfelda), vybyv praedikanta, na panství svoje Milotice obdržel faráře od biskupa, podobně i páni Sedlničtí od nedávna katolíci, manové biskupští, na statky svoje bartošovské; ba k jednotě svaté víry se připojily fary manské, jako Kostelec, Moštěnice a Kurovice i přes vůli manův, kteří se dovolávali svobody náboženské potvrzené i veřejnou smlouvou.

Ještě několiv slov o Opavsku, které z markrabství bylo vyloučeno před dvěma sty sedmdesáti lety, ale dosud náleží k dioecesi olomoucké. Hlavním městem knížetství jest Opava, (po níž má jméno), kteráž před padesáti roky nabyla od rytířského řádu německého patronátu svého kostela (Hovora dí: kathedrály). Císař Ferdinand k tomu nesvolil, leč s podmínkou, budou-li faráře a kaplany praesentovati biskupovi olomouckému, přijímati, kteří by obstáli, a zamítati, kteří by neobstáli. Opavané však před dvaceti lety, zprotivivše se tomu, přechovávali haeretika odpadlíka a znesvětili svůj kostel. Pročež napomínal je biskup

Vilím z úřadu svého s počátku, aby odstranili odpadlíka a poslechli jeho, svého pastýře. Ničeho nedosáhnuv, odebral se tam s podporou světské moci, chtěje svou osobou přivésti odbojníky k poslušnosti. Nedali však místa otcovskému napomínání jeho ani mandátu císařovu, ano vzbouřivše lid do největšího nebezpečí uvedli vlastní život jeho, jakož i životy těch, kdož s ním přišli. Kdyby ho nebyla zachvátila předčasná smrt, zajisté právem byl by stíhal bezpráví učiněné jemu i náboženství katolickému. [1])

---

[1]) Nebude nemístno, vylíčiti zde krátce počátky protestantství v Opavě. Město nabylo patronátu kostela Matky Boží od komthura a konventu rytířského řádu německého. Král Ferdinand I. potvrdil úmluvu tu v úterý po Novém létě (7. ledna) 1550 s výhradou však „aby se toho faráře podávání každého času s vědomím nynějšího i budoucího biskupa olomuckého dálo, a oni Oppavští nynější i budoucí na tou faru vejš psanú vždycky kněze hodného víry pod jedním spuosobem, jakž od starodávna bývalo, podávali pod propadením tee collatury nám a budoucím královm českým a nejvyžším knížatuom slezským“ Již 14. srpna roku 1555 po druhé stěžuje si farář Blažej Sibelius na kaplana Matouše. — českého kazatele, „Boiemicus praevaricator (praedicator dicere debebam)“, že mimo bludy o Nejsv. Svátosti učí, že v neděli a ve svátek není dovoleno nositi děti ke křtu, uváděti nedělky, „copula matrimonii non exercenda“. Připomínaje, že sotva bez povyku bude možno dodati jej do Olomouce, zmiňuje se, že na mnohých místech pastýři vepřův a ovcí požívají větší vážnosti. než v Opavě hodní a počestní kněží. Kazatel Matouš stál na Kroměříži dne 4. října před biskupem, by se zodpovídal z některých bludných artykulův, kterým se osmělil učiti. Když se z toho nemohl slušně vyvésti, dal jej biskup na rukojemství na ten způsob, „že předkem žádného kázání ani učení tolikéž i posluhování buď zjevně neb tejně a při tom zatím ani žádných schůzí v Opavě ani kde jinde vésti činiti pod žádným spůsobem nemá,“ pokudž by jemu biskup neporučil, a „též proti knězi faráři opavskému všelijak i proti jiným věcem bludným pokojně chovati se jmá“. Rukojmí jmenované na řezané ceduli zavázali se rukou společnou a nerozdílnou, že jeho postaví na Kroměříž pod základem pěti set kop grošů českých.

Zpráva o tom podána císaři latinská. Jakkoli země Morava plna jest rozkolných kněží, kterých pro odpor jejich patronů nemůže biskup uvésti do pořádku, nechtěl by, aby tak bylo i v královských městech, jako jest Matěj (sic) český kazatel opavský. Neboť způsobem Zwingliovým učí, že ve Svátosti oltářní není pravého Těla Kristova, odstraňuje doušní zpověď, nic nedbá vzývání svatých ani očistce a vyznává bezmála všecky články Luthrovy, haní a tupí katolickou církev, odvrací od poslušnosti k ní, podávaje pod obojí způsobou, což jest proti dávnému obyčeji Opavanův. Císař nařídil mu hned v neděli před sv. Martinem (10. listopadu), „aby beze všeho prodlení sám do Opavy jiného křesťanského a řádného kněze víry pod jednú, jakž od starodávna bejvalo, podal a teho (sic) druhého bludného kazatele vypověditi a ze všech zemí našich královských jemu se vybrati rozkázal.“ Ovšem nepomohla

Také nynější biskup hned po svém zvolení zahrnut jsa velikými starostmi o dioecesi a reformaci náboženství, ujal se Opavanův, chtěje, aby plnili povinnost svoji. Ale dílo tolik ne-

v tom ani pozdní přímluva knížete těšínského z 11. října (pátek po sv. Havle) t. r., že Matouš kazatel, „se upamatoval a v tom se napraviti chce". Když pak farář Sibel v pátek před sv. Pavlem na víru obrácení (18. ledna) přišed na rathouz oznamoval od kněze archidiakona a kněze officiála, aby všeho jiného na straně zanechajíce o jiného kazatele moravského se starali, „že by kněz Matúš . . . skrze mandát Jeho královské Milosti ze všech zemí J. kr. Milosti vypověděn býti měl, Opavané prý „nevědouce jistoty, na čem ta věc postavena est, bude-li přece zde slovo Páně kázati a učiti čili nic", namítají, že jest se ávati pokud to od Jeho Milosti oznamováno a zjeveno nebude, se žádný kazatel „moravský na to nedá, nevěda věci jisté, nač by nastupovati měl". Zároveň se přimlouvají, by rukojmí za kněze Matouše z rukojemství propustil nebo spěšný rok a den jmenoval a položil, že oni téhož kněze jemu postaviti chtějí, aby toho rukojemství prázdni býti mohli.

Zatím se rozmohlo lutherství i mezi Němci, zvláště když Blažej Siebenloth, olomoucký kanovník a přerovský archidiakon stav se zde farářem žil nepořádným životem, kněze nedůstojným. Dotčený níže v textě krnovský rukopis vypravuje o něm nechvalné věci, „daß der pfaff ein offendtlich ergerlich vnd böses leben furett mit seiner kochin spilt, seufft, lestert gott, zangt vnd hadert sich mit den leutten, schlecht (sic l. schlägt) sich auch bisweylen mit ybnen vnd aufm. Pfarrhofe . . . Roku 1561 prodav statky svého kostela opavského Holasovičky, Mikulovice a Smíchovy Albrechtovi z Fulštejna (Ferdinand I. potvrdil smlouvu v sobotu po sv. Jiří 26. dubna 1561) a roku 1562 dvorec v Bránce příslušný k faře hradecké Adamovi Cetrysovi z Kynšperka (Srovnej o tom stať V. Praska Křižovníci zákona Matky Boží na Opavsku ve 4. programmě českého nižšího gymnasia opavského v Opavě 1887, str. 24.) stal se zuřivým protivníkem katolíkův a na konec se oženil roku 1569 nebo 1570. Horlivého měl pomocníka v tupení církve katolické v M. Martinu Zenkfreyovi. Když neprospívaly rozkazy císařovy ani časté kommisse za tou příčinou konané, po smrti Zenkfreyově působením biskupa Viléma (zvolen byl o slavnosti sv. Cyrilla a Methoděje 9. března 1555, † 16. června 1572) zapověděl jim Maximilian II. v pondělí po sv. Jeronymu (3. října 1569) bez vědomí a dopuštění biskupova voliti si kazatele a dovolil vyslechnouti českého kazatele, který byl podán s dovolením císařovým administratorem a dolejší konsistoři. Biskup Vilém, když mu reskriptem císařovým „byla vrácena plná jurisdikce v Opavě", sám osobně ve středu před sv. Šimonem a Judou (26. října) t. r. v průvodě mnohých hodnostářův své kapitoly a jiných kněží, jakož i šlechticův přibyl do města Opavy, jednak rekonciliovat znesvěcených kostelův a biřmovat, jednak v dobrotě domluvit se s měšťany v příčině jejich faráře, jakož i kaplanův a jiných důležitostí církevních. V neděli po Všech Svatých (6. listopadu), abych jenom něco podotkl, nedovolili měšťané biskupskému kazateli Štěpánovi z Tovaryšstva Ježíšova vstoupiti na kazatelnu, jeden z nich sám vstoupiv tam, zvolal: Nevstupuj sem, my máme svého faráře, a chopiv se dýky řekl:

snadné nebylo lze dokonati; přece však nepřestává volati ovce zbloudilé na cestu pravdy, a nebudou-li chtíti, užije k tomu i moci světské.

Přijdeš-li, zemřeš ty i já. Biskup vystoupiv z lavice šel mezi lid krotit jeho. Bylo pak veliké množství lidu v kostele i na hřbitově. Když pak viděli biskupa i kazatele jesuitu vedle sebe, začali kameny házeti a volali: Násilí, násilí, chtějí nás bíti, házejte kameny! Obecný lid ode dveří kostelních obklíčil biskupa a začal házeti kameny husto. Služebníci pak jeho vzali jej mezi sebe, který prosil svých lidí, by nezačínali nic, aby se nepřihodilo ještě něco horšího. Tak v pokoji protlačili se služebníci i s biskupem, otcem provinciálem jesuitův a M. Štěpánem v rochetě se štolou z kostela a ubírali se hřbitovem, celým horním náměstím až do kostela sv. Václava. Když pak kráčeli přes hřbitov luza házela kamením, a když na dané znamení zvoněno na poplach, sbíhal se lid z celého města s ručnicemi, s meči a halapartnami, s vidlemi, železnými cepy, s kopími (vlastně: s rožni, mit schweinspiessen, mit protspießen) a s jinou zbraní ke kostelu a k faře; i dva obrněnci v plné zbroji byli viděni před hřbitovem. Tu jeden mistr, Lorenc jménem, krejčí usedlý v Opavě, který se byl minulou středu s Tomášem Žákem zavřel v kostele, vida u biskupa jesuity, potupil je na hřbitově hanebně a rouhavě a drže v ruce dosti veliký kámen hrozil jim.

Za takové vřavy a vzpoury, způsobené dle Volného návodem Siebenlothovým, přišel biskup až do kostela sv. Václava, kdež biskupský kazatel kázal slovo boží velikému počtu lidu pokojně naslouchajícímu, načež se vrátil i s komonstvem svým do své hospody. Kdež přijav Opavany jim dal písemní odpověď na spis, který mu byli nedávno odevzdali; načež oznámiv jim, že brzo odjede odtud, ubezpečil je, že poslechnou-li, Bohu za to děkovati bude a zapomene, co se mu přihodilo v Opavě. Zde malou mezeru má rukopis z něhož zatím toto jenom jsem vyňal V zadání svém pak (kop. 9. fol. 189 sled.) nežádá biskup těžkosti ani záhuby Opavanův pro osobu svou, nýbrž aby císař ruku držel nad jeho právy a svobodami a aby zachoval jej jako předchůdce jeho při vládě biskupské ve věcech duchovních, aby vydán byl v moc jeho a na Kroměříž dovezen farář opavský Blažej Siebenloth jako člověk zaufalej nad přísahami svými a povinnostmi zapomenutý a aby Opava nesměla měniti starodávných řádův a zůstala ve správě biskupa olomouckého. Biskup nedosáhl, čehož sobě ze srdce přál, Siebenloth zůstal na svobodě a farářem opavským přes rozmanité rozkazy císařovy až do své smrti v pátek před Narozením Panny Marie (2. září) 1579.

Působením biskupovým stal se nástupcem Siebenlothovým koncem r. 1580 probošt fulneckých augustinianův Petr Lithmann z Nisy, vysvěcený na kněžství roku 1562 (srovnej moje pojednání Dvojí revers ordinandův olomouckých v Časopise katol. duchovenstva t. r.), ale kommisse za příčinou uvedení jeho na faru a vybytí kaplanův haeretických se konala teprve v červnu 1581 bez úspěchu, protože Opavané nechtěli svých kaplanův propustiti. Zdali a kdy nastoupil svůj úřad v Opavě, nebylo mně možno se dopátrati. Zemřel roku 1586; nástupci jeho byli samí haeretikové až do roku 1608.

Toť jsou věci, z nichž jakkoli poznati lze nynější stav náboženství katolického na Moravě. Ostatně biskup dává visitovati duchovenstvo svojí dioecese, odstraňuje pohoršení, obvazuje, co jest nemocného, přivádí nazpět, co jest zbloudilého, upevňuje, co jest zlomeného. Duchovní svoje řídí dle předpisů sněmu tridentského. Aby zavládla jednota v obřadech, vydal agendu velikým nákladem. Jelikož se nedostává kněží, rozeslal na fary i kanovníky svojí kathedrály. Farářům nařídil, aby znenáhla přivykali podřízené k přijímání pod jednou. Na svých statcích netrpí poddaného, který by nepřijímal aspoň jednou za rok o Veliké noci, ani na svém dvoře haeretika. Nepřipomíná, čehož nelze připustiti bez veliké úhony zanedbané povinnosti biskupské.

Těmi asi slovy zní relace o dioecesi olomoucké, kterou svaté stolici podal jménem svého biskupa Stanislava Pavlovského kanovník Eliáš Hovora. Není třeba výkladu k ní; jest sama sebou zřejma dosti.

O Krnovsku mlčí kanovník Hovora. Byloť věrojatně docela propadlo haeresi Luthrově a tím znenáhla i němectví. V Krnově samém před rokem 1551 českým kazatelem byl Johannes Castor, a ještě 1560 měli zde českého kazatele Jakoba Pelikána, jakož svědčí svědomí svědků, předvolaných před radu města Krnova v pondělí po sv. Tomáši (30. prosince t. r.), v kopiáři o při M. Jana Paulina s Hanzem Glodou (kopiář M. Paulina), který se zachoval v kn. arcib. archivě kroměřížském. Svědkové Glodovi vypovídají různé nepoctivosti o M. Paulinovi, že jsa kazatelem zle hospodařil s kostelním jměním, totiž si přivlastnil zejména nejvzácnější knihy (die besten Bucher) a dva kalichy (mer nit den zwen kellich) a z klášterního kostela prodával za hranice náhrobky. Stavěje pak na pahorku městu Krnovu blízkém, zvaném Burgberg, kostelík sv. kříže, nekladl účtů z peněz na ten účel sebraných. Dočítáme se také, že oženiv se s letitou, ale bohatou vdovou, Susannou Berndinkou, vzdal se krnovské fary a úřadu kazatelského. Po něm farářem se stal M. Georgius Trillerus, jehož následoval „Andreas Kunet Pfarher vnnd Prediger zu Jegerndorff".

M. Paulin stal se krejčím (Gewandtschneider) a obchodníkem (Handelsmann) v Krnově, byl také r. 1551 zvolen do rady a dosáhl úřadu purkmistrovského. Později, r. 1559 byl kramářem (kremer) v Opavě.

Neumím určitě pověděti, zdali M. Jan Paulinus byl řádně svěcen na kněžství biskupem, nebo přijal lutheránskou ordinaci někde v Němcích. O někdejším českém kazateli Janu Castorovi se píše, že složil u počestné rady k věrné ruce pro svoje děti 50 dukátův, tedy byl ženat, aniž se dovídáme, byl-li knězem katolickým.

Leč kopiář 7. fol. 120 nám svědčí, že již biskup Vilím Prusinovský z Víckova z biskupské svojí povinnosti a z rozkazu císařova záhy chtěje některými osobami visitovati v knížetství Krnovském, zemi osvíceného knížete Frydrycha Jiřího, fary a kněží náležející k dioecesi jeho, v úterý den sv. Jiří (23. dubna) 1566 žádá knížecích rad, aby visitatorům nejenom nečinili překážky, nýbrž jim nápomocni byli, kdyby některý z kněží jim odporen býti chtěl nebo zbraňoval se před nimi postaviti nebo poslušenství učiniti. Žel, že není nám podáno, s jakým úspěchem nebo výsledkem a pokud vykonána byla roku 1566 visitace far na Krnovsku.

Rovněž nepochybuji, že biskup Stanislav Pavlovský nepominul navštíviti apoštolské prahy také roku 1593 a 1597. Škoda, že nezachoval se nám doma opis ani jediné relace biskupa Stanislava II., tak důležitých to pramenů dějin církevních. Však lze doufati, že za doby nedaleké uveřejněny nám budou z originálů chovaných v archivech římských.

Mýlil se tedy Dr. Dudík, domnívaje se, že biskup Stanislav Pavlovský při nejmenším neposílal povinných zpráv do Říma, mýlil se zvláště, soudě podobně o nástupci jeho kardinálovi Františkovi Dietrichštejnovi. Nebo podařilo se mi v latinském kopiáři jeho, obsahujícím léta 1612 až 1617 (který se připomíná s číslem 39., v Dudíkově díle o bibliothece i archivě v kn. arcib. zámku kroměřížském, str. 81. číslo 52.), nalézti fol. 81., nikoli sice relaci, alebrž list kongregaci sněmu tridentského, jímž doprovází Dietrichštejn svou relaci roku 1613, a v konceptech jeho relace z roku 1608 a 1622. Rozdíl mezi dřívějškem a tehdejškem jest pouze ten, že kardinál nezachovával přesně z jistých příčin lhůty předepsané.[1])

[1]) Teprve později za knížete biskupa Jakuba Arnošta Liechtenštejna (1738—1745) nebyla podávána po dlouhou dobu relace o dioecesi olomoucké, jak svědčí Marius kardinál Millini kardinálovi biskupovi Ferdinandu Juliovi

Listiny tyto zavdaly podnět k přítomné stati.

Zprávy kardinála Dietrichštejna o kostele olomouckém, o kterých mám nyní mluviti, jsou namnoze velmi kratičky a také málo obsažny. Církevní kníže žil za doby nevelmi utěšené. Poměry kostela olomouckého a zvláště náboženství katolického byly neustáleny, a nebylo lze nepředvídati, jak se dále budou vytvářeti. Většina šlechty byla nekatolická, a podle pánův řídil se namnoze ubohý lid poddaný. Také královská města byla nakažena reformací. Lutherství a jiné víry nabývaly víc a více půdy. Katolíci neměli dosti vzdělaných kněží. O to pak se starati bylo tuším přední povinností biskupovou, které přece jenom poněkud zanedbával, staraje se příliš o rozmnožení svého majetku osobního a o povznesení své rodiny.

První zprávu svoji nad míru kratičkou podal kardinál Dietrichštejn za svého pobytu v Římě roku 1601. Dr. Schmidlin, který zpracovav zatím relace biskupů německých a rakouských do třicetileté války z příčiny, že se tam vzpomíná o nepokojích přítomných vzpour a povstání, připisuje ji roku 1605. Neprávem, nebo za rok 1605 a zároveň za r. 1609 (výslovně a určitě v listině píše: pro quinto iam elapso et sexto cuius proxime finis imminet, srovn. přílohu I.) podal zprávu kardinál roku 1608.

V prvé tedy relaci vypravuje, že pozdvihl stav svého kostela, ve dvou znamenitých městech (v Olomouci a v Brně) přijímání kalicha odstraniv a zameziv kacířům církevní pohřby. A jestli nepokoje nynějších vzpour přetrhly poněkud vzrůst katolické věci, lze doufati s pomocí boží, že, budou-li potlačeny, vejde do žádaného přístavu. (Příště ostatek.)

Troyerovi listem 31. března 1753: Diuturnum antecessoris tui silentium maiori cum foenore respondit eminentia tua fusis accuratisque literis, quibus Olomucensis ecclesiae statum atque splendorem a suis usque primordiis aperuisti etc.

Účast moravských Němců v německé literatuře XIX. století.

Napsal Klem. Vepřek.

Díl I.

Část všeobecná.

Jakkoli žijeme s Němci na ploše poměrně malé od tisíciletí ve stálých stycích, nevěnujeme si v některých oborech životních přiměřené pozornosti. Vzájemné přeceňování a zase nedoceňování jsou běžnými jevy. Dokladů netřeba připomínati, stačí poukázati na hořejší thema. V literatuře naší, v časopisech literárních, jen tu a tam vyskytovala se zmínka o současném spisovateli německém (při úmrtí, postavení pomníku a p.), až asi za devadesátých let nastal pravý opak: někteří ze zástupců nových směrů věnují ve svých revuích pozornost jen spisům s vignetou některého nového směru a překládají a — napodobují, aby byli pokládáni za původní aspoň doma. Na spisovatele starší doby jevíval se vliv vždy o něco starší literatury německé (Gleima, Bürgera, Hallera, Vossa a j.) až příliš zřejmě.

Tato práce má v I. části za účel podati pohledy do činnosti našich krajanů německých v literatuře krásné. Bude se jednati o zastoupení jich co do počtu, o hlavních údajích životopisných a o všem tom, co přímo vybízí na přirovnání s poměry našimi, tedy: o původě spisovatelů, o městech a místech, kde se zrodili, byli vychováni a působili, rovněž o době činnosti, o vyznání, o směru, kterým se ubírali, a částečně aspoň, jaké asi místo zaujímají moravští spisovatelé němečtí v něm. literatuře vůbec.

Nepřipomínáme všech dat životopisných, ani názvů děl, poněvadž jsou pečlivě zaznamenána ve všech velikých literárních historiích a jmenovitě v knize Fr. Brümmera „Lexikon der deutschen Lit. des XIX. Jhdt". — Dalším pramenem jsou „Mährens Männer der Gegenwart", V. díl. Nevelikou anthologii r. 1892 vydali P. Kirsch a Ot. Stoklaska s názvem „Deutsches Dichterbuch aus Mähren". Je to anthologie obsahující ukázky a data o směrech nejnovějších po rok 1892.

1. Účast co do počtu spisovatelů, doby jejich narození a rodiště.

Počet jejich je veliký v zemi, která má jen nepatrná území německá. Částečné vysvětlení leží na dlani: Národní probuzení na Moravě proniká do širších vrstev vlastně až za let 60tých, za hnutí cyrillo-methodějského, a pak až za let 70tých, když střední školy české počaly posílati své vychovance do života. Naše intelligence úřednická, průmyslnická a obchodní zůstávala mimo malé výjimky stále německou. Co do počtu spisovatelů Němci mají snad mimo poslední desetiletí neustále většinu, ač v počtu 120 spisovatelů jsou i jména nevelikého významu. Ale nejinak se děje u nás a v jiných literaturách.

I počet 120 mužův a žen imponuje (dle úř. sčítání na Mor. r. 1900 jest Němců 27·7 %. — Ortslexikon).

Jednotlivá desítiletí honosí se těmito číslicemi:

První desetiletí, čítajíc i Ch. Sealsfielda, jehož spisovatelská činnost spadá do 1. polovice 19. stol., má 6 zástupců, druhé 11, třetí 12, čtvrté 7, načež počet stoupá rychleji, patrně rychlým duševním rozvojem, přivoděným událostmi politického rázu (1848). Za let čtyřicátých narodilo se na Moravě 22, za padesátých 20 a šedesátých dokonce 26 pozdějších spisovatelův. Těch, kdo se narodili za let 70tých a 80tých, jest poměrně málo známo, poněvadž málo který dosud vystoupil na veřejnost knižně.

K Moravanům německým, Němcům narozeným na Moravě, dlužno připočítati Němce z jiných korunních zemí německých neb i z říše, kteří na Moravě usedli trvale, nebo v ní obývali po delší dobu. Jest jich na 30; zajímaví nám jsou zvláště ti, kteří látku čerpali z dějin, zeměpisu a z jiných poměrů zemských.

Krajinně jest Morava zastoupena takto:

1. Brno je rodištěm *29* spisovatelů, Olomouc *9*, Jihlava *3*, Znojmo *4*, Mikulov *6*, Šternberk s okolím (Nový Dvůr) *3*, Šumperk *3*, Mor. Třebová a okolí (Boršov) *3*;

mimo to z německých měst a osad s velikou většinou německou jsou zastoupeny 1 spisovatelem: Rymařov, Ruda, Dlouhá Loučka, Palonín, Šafov, Sobotín. — Úhrnem 66 jmen.

Z českých osad (nebo většinou českých, což se mění v zemi s obyvatelstvem nedosti uvědomělým a národně nebo hospodářsky závislým) jsou zastoupeny: Prostějov 4, Loštice 3,

Napajedla 2, Přerov 2, Uh. Hradiště 2, Hranice 3 a Koryčany 2. Ostatní honosí se za celé století jen vždy jedním zástupcem, a jsou to: Blansko, Uh. Brod, Bzenec, Bystřice nad Perňštýnem, Čejč, Dobromělice, Ivančice, Kojetín, Kvasice, Kyjov, Lipník, Litovel, Lomnice, Mikulčice, Mor. Ostrava, Vel. Ořechov, Rakšice, Nový Rousinov, Tovačov, Třebíč, Vsetín, Zdislavice, Zubří, Žďár a Židlochovice. Úhrnem *46* spisovatelův.

Kterak bylo možno, že v českých obcích narodili se a žili němečtí spisovatelé, vysvětliti lze snadno dvěma fakty: 1. Úřednictvo státní všech kategorií, zemské a soukromé (vrchnostenské), z něhož vyšla největší část spisovatelstva, bylo do nedávna výhradně německé; 2. v českých městech žilo mnoho rodin židovských, v mnohých byly a jsou židovské osady.

2. Roztřídění dle náboženského vyznání spisovatelův a povolání rodičův.

Přesně nelze zaručiti počtu, ale u veliké většiny přece.

1. Z rodin úřednických a professorských jest 9 zástupců, 2. z důstojnických a vojenských vůbec 6, 3 z vrchnostenských úředníků 2, 4. doktorů, jmenovitě lékařství 5, 5. z různých jiných kategorií úřednických (železničních, hutních a j.) 4, 6. z rodin učitelských a kněžských, katolických, protestantských, a jmenovitě židovských 11, ze stavu hereckého a spisovatelského 4, z rodin obchodních a průmyslnických 8, ze šlechty a statkářů 3, kdežto ze stavu rolnického jen — 4, z menších živnostníků 7. (Veliký rozdíl se jeví u **českých** spisovatelů z Moravy. („Chaloupky naše buďte požehnány!)

Značným počtem jsou zastoupeni příslušníci mojžíšského náboženství. Poznané prameny nepřipomínají vždy konfesse, ale za židy lze pokládati: Dra. Ehrmanna, Groaga B. (?), Grünwalda, Grüna Dionysia, Karpelesa, Kulku E., Neudovou Fanny, Oppenheimovou Idu, Placzka P., Wallsea (?), Weiẞa, Kaffku, Sawku, Barachovou Rosu, Bohrmannovou Mariannu, Breeovou, Brixela, Bruchovou-Sinovou, Hirsche, Hlatkého, Kolicha, Nagla, Wengrafa, tedy asi čtvrtinu všech.

Ženy zabírají v počtu spisovatelů z Moravy asi šestinu; zajímavo je, že dle letopočtu jsou jen 3 z doby před rokem 1848. Z nich některé obírají se otázkami emancipačními a socialistickými.

3. Roztřídění dle působiště, povolání a doby, do které spadá činnost.

Morava nemajíc německých středisek kulturních, nedovedla udržeti ani vlastních rodáků ve svém lůně. Na **80** spisovatelů mužského i ženského rodu vystěhovalo se a žije mimo zemi.

Nejvíce jich přijala Vídeň (**40**), a jsou zaměstnáni v redakcích předních novin (Benedikt, o němž se často mluvilo při otázce bankovní za vyrovnání r. 1907).

V Německu žijí a působí tito spisovatelé z Moravy: v Mnichově Greiner a Wohlmuth, ve Vratislavi Jiriczek, syn gymn. prof. v Uh. Hradišti, jsa professorem na universitě; v Berlíně Karpeles z Loštic, Leixner-Grünberg ze Žďára a Oppenheimová Ida; Nesmüller a Wallsee z Lomnice v Hamburku; ve Výmaru G. Schöll z Brna; v Drážďanech a později ve Švýcarsku L. Schwarz z Koryčan, rovněž v Drážďanech Alf. Stößl z Brna, v Lipsku Fr. Steißler ze Bzence.

Země a města rakouská mimo Vídeň hostila a hostí naše krajany: Korutany, Štyrský Hradec, Tyrolsko, Vöslava, Gorice, D. Rakousy, Terst, Radovce, Meran, Gmunden, Slezsko, Solnohrady, Split. V Čechách a v Praze jsou též někteří. Největší část z nich studovala a vyššího vzdělání nabyla ve Vídni (ovšem i v říši), ale dosti značný počet jich studoval aspoň po nějakou dobu na universitě v Praze.

Za to, jak už řečeno, na Moravě žijí a činni jsou, žili a činni byli i cizinci, z nichž někteří pozornost svoji věnovali pohostinské zemi. Z Čech na Moravě působilo *11* spisovatelů, z Vídně a z D. Rakous 5, ze Slezska *3*, a po jednotlivcích z Innomostí, z Nového Sandce, z Bukoviny, z Tyrolska a Vorarlberska.

Díl II.

Ze života přednějších neb aspoň zajímavějších spisovatelův.

A. Moravští spisovatelé z Moravy a na Moravě.

Jim budiž nejdříve věnována pozornost.

1. Benesch Aug.[1]), nar. r. 1829 ve Velikém Ořechově, stal se advokátem. Od roku 1867 působil v Kroměříži a byl

[1]) Autor přepisuje jména „vlastním“ jejich pravopisem.

tam i starostou městským a říšským i zemským poslancem. Jsa 10 let starostou Kroměříže, když mělo zastupitelstvo německé, pečoval všemožně o zachování německého rázu starostí o školy německé a pěstováním hudby. Zásluhy jeho o zvelebení města jsou nepopíratelné. Po 20 letech vzdal se advokacie a oddal se jen spisovatelství, zpracoval moravské pověsti prósou i veršem. Oslavné básně na cís. Josefa II.

2. Brecher Adolf, syn Dra. Gedeona B. v Prostějově; studoval gymnasium i universitu v Praze a byl lékařem v Olomouci, † 1894. Překládal z Al. Petőfiho, z hebrejštiny a z Vrchlického. V původní produkci humorista. Činný byl od let 60tých.

3. Ze starší generace za svoji učenost byl ceněn vysoce Donněh F. J., nar. v Brně, jenž po absolvování práv v Olomouci byl ve službách brněnského magistrátu a zasedal i v městské radě. Zemřel 1881 v Bílovicích.

4. Marie svobodná paní Ebnerová z Eschenbacha, rozená hraběnka Dubská, nar. 1830 v Zdislavicích u Zdounek. Brzy ztratila matku, a péči o vychování měla babička, později láskyplná druhá matka. Ale zemřela i tato, když děvčeti bylo 10 let, a Marie, která dosud vedena byla francouzskou vychovatelkou, teprve v třetí matce nalezla bytost, která ji seznamovala s německou literaturou a dala popud, že se Marie počala obírati literaturou a sama i spisovati. Majíc 18 let, vdala se za svob. pána Ebnera z Eschenbacha, později generála, s nímž žila ponejvíce ve Vídni, pak přes 10 let v Louce u Znojma, ve šťastných poměrech rodinných. Moravu navštěvovala velmi často. Roku 1900 dostalo se jí projevů všeobecného uznání, a vídeňská universita propůjčila jí titulu doktora filosofie. V diplomě právem ji nazývají největší spisovatelkou německorakouskou a jednou z největších spisovatelů německých vůbec.

Rázem svých spisů je realistickou spisovatelkou. Pro nás jsou nejzajímavější její Dorf- und Schloßgeschichten a jakási podobnost vnitřní s Bož. Němcovou a Kar. Světlou, o čemž blíže teprve v 2. díle.

Není z ryzí krve německé (hraběcí rod Dubských), od 10. roku žila až do 18. na moravském venkově a pak se teprve takřka učila německy. Na veřejnost vystoupila, až jí bylo 45 let.

5. Enders Joh. Nepomuk (pseudonym Johann von Hradisch), rodem z Uh. Hradiště a syn císař. úředníka. Po krátkých stu-

diích a po službě magistrátní vstoupil do učení ke kupci V. Mickovi, kde nabyl vědomostí chemických a hospodářských, ale obíral se i malířstvím a hudbou. Studoval na universitě v Olomouci (třetí případ) filosofii, technickou chemii a farmakologii a vykonal i zkoušky. Pokračoval ve studiích na polytechnice ve Vídni a oddal se praktickému životu. Založil si v Nov. Jičíně obchod, r. 1850 tiskárnu, založil časopis „Die Biene“ (1851), vydával „Allgemeiner Anzeiger“ a „Novellen-Album“; pak zřídil i nakladatelství, obchod umělecký a knihařský závod. Byl též činný v obci a † 1877. Byl to rozhodně muž vysoce vzdělaný a praktik. Vydal několik anthologií, sbírky lidových pověstí a báchorek. Jakožto spisovatel původní psal povídky, novelly a humoresky i porůzné písně, mezi nimi dynastické a vlastenecké (Kaiserlieder, Patriotische Dichtungen). Činný byl do 70tých let.

6. Svým pestrým životem se vyznačuje Franckl Ad. z Brna, zemřelý 1896. R. 1848 byl ve Vídni legionářem, pročež prchl do Německa a pobýval v Lipsku, v Jeně, Výmaru a v Drážďanech, všude jsa činný literárně. „Wiener Gräber“, sbírka politických básní. Konečně byl vydán Rakousku, uvězněn v Brně, propuštěn za amnestie (narození korunního prince Rudolfa). V Brně přebýval ještě dvakráte jakožto div. ředitel; z té doby pochází slavnostní hra „Bei Frau Brunna“ (1882). Po té žil ve Vídni.

7. Knitschková (Knitschke) Marie (Axmannová rodem) ze Šumperka, kde byla učitelkou hudby. Činná byla v oboru básnickém a povídkovém lehkého zrna (žerty a humoristické výstupy) za let 90tých. Známější se stala vydáním básní nešťastného mladíka, svého krajana, který se usmrtil pro zneuctění své rodiny.

8. a 9. Bratři Korschanové ze Znojma, synové bývalého důstojníka v britských službách. Starší Rudolf byl magistrátním úředníkem v rodném městě, psal novelly a básně, znám je svou básní Preßfreiheit, první básní uveřejněnou bez censury (1848). Mladší František byl úředníkem u krajského úřadu ve Znojmě, načež vstoupil do voj. služeb, a stal se majorem; ve výslužbě žil v Gorici. Činný byl za let 70tých a 80tých.

10. Kroczak Ferd., nar. r. 1851 v Brně, syn krajského komisaře. Vzdělání nabyl doma a v piaristickém klášteře v Mikulově, ale vystoupiv studoval lékařství ve Vídni a v Praze. Básník nepatrného významu.

11. Jak životními osudy, tak i významem jest v popředí něm. spisovatelů z Moravy Landesmann Heinrich (pseudonym Hieronymus Lorm), syn vídeňského obchodníka a znalce hebrejské literatury. Pessimista, ale nikoli rázu Heineova. Narodil se v Mikulově r. 1821. Od dětství byl slaboučký a jen úzkostlivou péčí matčinou zachoval se na živu. Do školy obchodní chodil ve Vídni a pak do gymnasia. Lékaři zakázali mu potom chození do školy, proto byl vyučován soukromě. Jsa 12letý onemocněl opět. Chodil na polytechniku a onemocněl zase, 15letý ohluchl, a příliš mu seslábl zrak. Hrozné tyto osudy životní neochromily však ducha jeho, a v časopisech uveřejňoval básně. R. 1843 vznikla fantastická pověst „Abdul", vynikající stkvělým jazykem a básnickým bohatstvím. Jakožto kritik se osvědčil spisem „Wiens poetische Schwingen und Federn". Prudce útočil na Metternicha; proto utekl do Berlína a psal pod jménem H. Lorm, aby neškodil své rodině. Po r. 1848 se vrátil do Vídně a byl po 25 let žurnalisticky činný (Wiener Zeitung) a proslul jakožto literární kritik. Oženiv se žil vzdálen všeho ruchu v Badenu, pak v Drážďanech, konečně v Brně, kde syn jeho je známým lékařem.

12. Machanek Ig. z Olomouce ze staré rodiny patricijské. Ve Vídni studoval práva, v Olomouci stal se doktorem (4). Za účast na povstání (1848) dán na 8 let pod dohled politický. Byl advokátem v Hustopeči a v Olomouci, zem. poslancem a předsedou spolkovým. Později se vzdal advokacie a byl právnicky činný jen v zájmu průmyslových závodů své rodiny. Psal básně.

13. Meister Ot. ze Znojma, syn lékařův. Politicky i literárně činný obrazy z voj. života (Österr. Kriegserinnerungen 1866, Österreichische Garnisonserinnerungen, obrázky turistické, Thayabilder 1883). Vzděláním byl knihkupcem. Vydával „Znaimer Wochenblatt": „Neue Zeit" v Olomouci, posléze úřední „Brünner Zeitung". Dal podnět na zřízení pomníků K. Sealsfieldovi (ve Znojmě a v Popicích).

14. Z průmyslníků byl činný Offermann Alfred, baron, z Brna, člen staré rodiny průmyslnické a majitel veliké továrny na sukno. Vzdělání nabyl doma, v Curychu, Straßburku a Vídni, kde studoval filosofii a státní vědy (měl styky s G. Kellerem, vynikajícím romanopiscem, realistou). Napsal 2 tragoedie a po té jen studie politické a národohospodářské.

15. Orliczek Alois Rüdiger (pseudonym Alois Rüdiger), z Blanska, syn státního úředníka, studoval v Kroměříži, byl ve

službách zemského výboru v Brně a u místodržitelství tamže. Psal básně za let 90tých.

16. Placzek Baruch (pseudonym Benno Planeck) z Hranic. Nabyv doktorátu v Lipsku (po studiích ve Vídni), založil v Hamburku vyšší měšťanskou školu a řídil ji po 2 roky, načež byl povolán do Brna za kazatele; je zemským rabínem a vědecky činný. Básně.

17. Pozorná Tony (Pozorny, T. Orny) z Brna, dcera ředitele zemské pokladny. Nechodila do školy, ale otec ji vzdělával sám. Bratr, advokát v Brně, učil ji německy. Značný vliv měl na ni spisovatel Ludv. Goldhann z Vídně, bratranec ministra Plenera, jemuž konal různé služby publicistické. (Byl úředníkem finanční prokuratury v Brně, ale službu zastával nedbale, pobývaje více na cestách po Alpách, Belgii, Anglii, Švýcarsku a Uhrách. Často býval ve Vídni, maje styky jmenovitě s Grillparzrem a Hebblem.) Napsala řadu tragoedií. Na odpočinku žije v Brně. Pozorná zastává úřad ve Frauenerwerbvereinu; práce její týkají se Brna i okolí.

18. Rohaczek Joh. Nep. (pseud. J. N. Zoiler) z Brna, nar. na Cejlu, byl vikářem na dómě, prof. na I. a II. něm. gym. v Brně a od r. 1890 jest farářem v Komárově. Literárně činný od let osmdesátých.

19. Schaukal Richard, Dr. práv z Brna, kde absolvoval gymnasium, načež studoval práva ve Vídni. Záhy počal pracovati literárně, cestoval po Anglii, Francii, Italii a Švýcarsku; je koncipistou v Hranicích. Literárně činný od let devadesátých.

20. Schwarz Kar. z Brna, professor přírodních věd ve Znojmě a v Brně na ústavě učitelek. Z pobytu znojemského „Das Thajatal“ a „Das Zeskatal“.

21. Schmidt Jos. K. (pseud. K. Bruno), syn krajského sekretáře v Brně. Po studiích vstoupil do vojenských služeb a jsa přidělen generálnímu štábu žil v různých končinách říše naši a posléze zase v Brně. Výtečný mineralog. Lyr. básně a tragoedie.

22. Schneider Fr. od Prostějova, účastnil se války 1866 proti Italii jakožto intendant. Na odpočinku v H. Bobrové. Básně, veselohry, pohádky.

23. Seetaler Wilh. z Brna, stud. v Mikulově a Znojmě, kde počal býti činný belletristicky. Z románů lokálního zbarvení „Der Abt von Klosterbruck“, „Die Preußen in Znaim“. Redigoval „Znaimer Wochenblatt“ a v Olomouci „Mähr. Tagblatt“.

24. Neobvyklé úřední zaměstnání měl Sohn Al. z Jihlavy. Po studiích v Praze vstoupil do státní služby politické v Benátkách, pak byl professorem na gymnasiu v Jihlavě, načež policejním komisařem v Jihlavě. Též v Išlu konal službu policejní.

25. Stoklaska Ot. z Kyjova, syn státního úředníka. Gymnasium v Kyjově a Strážnici, na univ. ve Vídni (dějepis, zeměpis a jaz. německý). Prof. v Prostějově, pak v Brně. Lit. činný od let 70tých do sklonku let devadesátých. Patriotické verše. R. 1892 vydal s Pavlem Kirschem „Deutsches Dichterbuch aus Mähren".

26. Dr. Strobl Karel z Jihlavy, je doktorem práv a finančním koncipistou v Brně. R. 1891 vydal sbírku básní Ich und Ich.

27. Struschka Herm. (S. Hermann) z Olomouce, prof. v Kroměříži a na II. gymn. v Brně. Činný od 80tých let. Básně, román, voj. písně, veselohry, frašky. „Schwarz-gelb", sbírka básní.

28. Strzemcha Paul (pseudonym P. Kirsch) ze Židlochovic, prof. dějepisu a německé literatury. Byl ředitelem zemské reálky v Brně. Almanach „Das Dichterbuch aus Mähren" a „Geschichte der deutschen Nationalliteratur."

29. Trübwasser Jos. z Brna, syn živnostníkův, odkudž trpké osudy básníkovy a trpké dojmy zbásněné v div. hře „Der Herr Meister" (1900). Učitelem měšťanské školy v Jihlavě.

30. Wieser z Mährenheima, syn obchodníkův v Brně; vystudovav v Olomouci práva (5), usadil se v Brně a byl ve službách magistrátních, pak u zem. výboru a konečně praesidialistou u zemského hejtmana. Byl povýšen do šlechtického stavu; zemřel v Brně. Činný za let 1850—1880 a napsal řadu tragoedií (na př. i „Zavisch der Rosenberger"), veselohry a sbírky básní. Důležitá jest jeho činnost v zemských službách: „Agende des Landesausschußes 49-50", i jiné listiny.

31. Winter Ernst v Brně, kde studoval. Na univ. ve Vídni práva, ale záhy oddal se literatuře. V Brně založil „Sature, neue Beiträge zur deutschen Litteratur", která zanikla záhy. Psal básně.

32. Zablatzky Fr. z Kojetína, syn mydlářův. Cestoval po Rakousku a žil v Brně, načež založil obchod v Kroměříži, který se zmohl velice. O zasedání sněmu v Kroměříži byl velice vlivnou osobou. Smělostí ztratil jmění; obchody v cizině se nedařily. Konečně zbyly mu jen papírnictví a agentura.

33. Zelezny Zdenko (Franz Voneisen) ze Vsetína, syn soudního rady. Po studiích vstoupil do služeb železničních a pak finančního ředitelství v Brně.

Velice populární spisovatel, známý z Reklamovy lipské knihovny, humorista. „Junggesellenbrevier“, „Liebesbrevier“. Perly lyrické ve sbírce „Stimmen des Weltalls“ (pessimista), „Kunterbunt“.

34. Do skupiny této patří ještě 3 kuriosity literární: Heinrich Falkland. Je to pseudonym rakouského básníka, jenž se narodil ve slovanské vsi na Moravě, vystudoval práva (6), vykonal veliké cesty a je professorem na veliké (!) universitě v Rakousku. Básník (!).

35. Druhý je Giugno Martin Georg, ze staré rodiny kominické v Brně. Narodil se v Brně, studoval na technice, pobyl na cestách ve Švýcarsku a Německu a ujal se živnosti v Brně. Literárně činný; uveřejňoval feuilletony, lyrické básně, novelly v Mähr.-schles. Korrespondent; vydal řadu spisů svého děda, rovněž kominíka. Žije dosud v Brně.

36. Vlastně do řady německých spisovatelů na Moravě zrozených, ale žijících v cizině, patří Vacano Emil Mario, nar. v Šumperku r. 1840. V básni „Cara patria“, již uveřejnil v „Deutsches Dichterbuch“, vypravuje o sobě asi toto: V představení v cirku italském rozmlouvají spolu v buffetě dva umělci, Maurizio Dio, der beste jockey, a Vacano, il nobil' bajazzo.

Oba jsou pokládáni za dítky smavé Italie a nazýváni „signori“. Za hovoru otázal se druh druha: „Kde ses narodil?“ A odpověď?

„Drum ehrlich der eine sprach: Wer ich?
In Sternberg in Mähren, da taufte man mich.“
„Und mich in Schönberg im Mährenland,
nun lustig der andere Artist gestand.“

A odešli s jásotem: „Hoch unser Mähren, das Vaterland!“ Po přestávce nadšené publikum zdravilo je vlídně „Ach die zwei Italiener!“ Bravi und Bravo.

Otec dobrodružného E. M. Vacana byl úředníkem a měnil místa pobytu. Syn dospěv zmizel, připojil se k provazolezcům, prošel Uhrami, Tureckem, Ruskem a Italií. Na radu matčinu zanechal své živnosti. Pozdraviv se z nemoci počal psáti své memoiry. Stal se nástrojem vyděračů, kteří jej sváděli k činům vždy divočejším. Konečně žil klidně s matkou ve Sv. Hippolytě, posléze v Karlsruhe.

Moderní historik literární Bartels jmenuje ho v souvislosti se Sachrem Masochem ze Lvova těmito slovy: „Geradezu den Gipfel der deutschen Dekadence bezeichnen Leute wie Sacher Masoch und Emil Mario Vacano, die, mögen sie auch Abnormitäten sein, doch immerhin in die österreichische Verkommenheit einen tiefen Blick tun lassen. Harmloser war Vacano, ein gewesener Seiltänzer und echter Zigeuner, der eine grosse Naivität besitzt, die entwaffnet. Auch er war ein Talent, seinen historischen Roman „Das Geheimnis der Frau von Nizza“ würde ihm sogar ein moderner, der für solches geschult ist, nicht so leicht nachahmen.“ (Do skupiny této patří ještě Karel Emil Franzos, podolský žid, a Lola Kirschnerová z Prahy, známá jménem Ossip Schubin.)[1]

(Dokončení příště.)

Vývoj Čechův a Němců na Moravě.[2]

Napsal Ant. Boháč.

(Pokračování.)

V. Osady roztříděné dle určitých hledisek.

Jednotlivé okresy (soudní a politické) souhrnem jsou určitého množství osad, jichž několik po případě tvoří obec (politickou). Změny, jež jsme poznali v poměru obou národností v okresích soudních i politických, jsou výslednicí změn často protichůdných v jednotlivých obcích, resp. osadách. A tu, abychom si učinili přesný obraz o pohybě Čechův i Němců v zemi, bylo by třeba sledovati číslice všech 3319 osad za všechna tři sčítání. Poněvadž

---

[1]) O pseudonymech aspoň poznámku.
Orliczek Alois = Alois Rüdiger.
Placzek Baruch = Benno Planeck.
Pozorny Tony = T. Orny.
Rohaczek J. Nep. = J. N. Zoiler
Struschka H. = S. Hermann.
Strzemcha P. = P. Kirsch.
Zelezny Zdenko = Franz Voneisen.

[2]) Tiskovou chybou zaměněno bylo v minulém čísle na str. 136. několikrát znamení $^0|_{00}$ značkou $^0|_0$; čtenář rač si laskavě podle smyslu opraviti.

většina obcí jest úplně jednojazyčná, a poněvadž mimo to v přečetných osadách národnostní menšina tvoří nepatrný zlomek obyvatelstva, dostačí, sledujeme-li pohyb obou národů v obcích smíšených; za smíšené pak pokládáme obce, v nichž minorita tvoří aspoň 10% domácího obyvatelstva. Práci tuto vykonal jsem v rozpravě „O vývoji jazykové hranice, jazykových ostrovův a menšin na Moravě“, jejíž první část vyšla ve Výroční zprávě zemské vyšší reálky v Uh. Brodě za rok 1906/7. Na ni odkazuji toho, kdo chce se poučiti o podrobnostech.

Zde podám výsledek těchto pozorování, roztříděný podle určitých hledisek. Všimneme si nejprve vývoje v 9 skupinách obcí rozdělených podle národních poměrů, pak smíšených skupin a míst na jazykové hranici, a posléze vývoje osad podle jejich velikosti, tedy zvláště vývoje měst a venkova.

1. Osady rozdělené podle národního rázu.

Moravské osady a obce roztřiďuji do 9 skupin. Do prvních čtyř patří osady s českou většinou a s německou menšinou, do následujících čtyř osady s německou majoritou a s českou minoritou, a to v I. a VIII. skupině nedosahuje národní menšina 10%, v II. a VII. tvoří 10·1—20% domácího obyvatelstva, v III. a VI. 20·1—30% a v IV. a V. 30·1—50%. Do IX. skupiny zařadil jsem obce, jež nebylo možno pojmouti do žádné z předcházejících kategorií, a to 3 obce s charvátskou většinou, resp. menšinou u Mikulova, 4 obce, v nichž ani Čechové ani Němci nemají většiny (Mor. Ostrava, Přívoz, Vítkovice, Prostějov, obec židovská) a 2 obce (Mariánské Hory, dříve Lhotka, a Zábřeh nad Odrou u Mor. Ostravy), v nichž menšinu větší 10% tvoří „jiní“ (Poláci).

Při sledování vývoje obou národností v těchto skupinách přidržel jsem se nejnižší jednotky, kterou zná ještě statistika, totiž osad. Liším se tímto ohledem od Rauchberga, který zakládá své výpočty na obcích. Činím tak z dobrých důvodův. V obce bývají spojovány osady často různého rázu národního, tak že výsledná čísla se nesrovnávají se skutečností; rozdíl mezi obcí a osadou jest pouze správní, a během doby z osad vytvořují se obce.

Podle sčítání z r. 1900 dělí se nám osady (a obce) takto:

Kategorie	Počet obcí	Počet osad	Na jednotlivou kategorii připadá z 1000 obcí	Na jednotlivou kategorii připadá z 1000 osad	Na 1 osadu připadá obyv.
I.	2210	2532	767·4	762·9	618
II.	18	21	6·2	6·3	2168
III.	14	12	4·9	3·6	1615
IV.	16	23	5·6	6·9	1379
V.	30	36	10·4	10·9	4417
VI.	20	24	6·9	7·2	910
VII.	45	55	15·6	16·6	1162
VIII.	518	607	179·9	182·9	747
IX.	9	9	3·1	2·7	8821
Úhrnem	2880	3319	1000·0	1000·0	734

Rozdělíme-li posledních 9 obcí tak, že podle relat. většiny 3 připočteme k obcím a k osadám většinou českým a 6 k německým, dostaneme českých obcí 2261, t. j. 78·51%, osad 2591, t. j. 78·06%, a německých obcí 619, t. j. 21·49%, a osad 728, t. j. 21·94. Českých osad na Moravě jsou téměř čtyři pětiny, německých něco málo přes pětinu, kdežto poměr obou národův jest 71·35 : 27·91. To znamená, že české osady jsou průměrně menší než německé. Podobný zjev, ač menší měrou, nacházíme také v Čechách: českých obcí jest tam 65·65% a osad 65·34%, kdežto Čechové tvoří jen 62·67% obyvatelstva.

Jednojazyčných obcí s menšinou 10% jest převážná část. Smíšených obcí nacházíme na Moravě 152, t. j. 5·27%, a osad 180, t. j. 5·42%. Za to ovšem, jak je přirozeno a jak již předem možno očekávati, jsou smíšené osady mnohem lidnatější, zrovna jako v Čechách. V Čechách jest smíšených osad poměrně méně než na Moravě. Rauchberg jich napočítal 3·08 %, smíšených obcí 3·41%. Při tom je zajímavo, že jak na Moravě, tak v Čechách, smíšených osad s českou většinou jest mnohem méně než s německou většinou. Českých osad smíšených jest na Moravě 59 (1·77%), v Čechách 92 (0·72%), německých smíšených na Moravě 119 (3·58%), v Čechách 303 (2·36%). Jest třeba dobře si zapamatovati těchto čísel. Chápeme potom, jak snadno Rauchberg bořil „legendu“ o důležitosti národních menšin a jak s lehkým

srdcem navrhuje vzájemné obětování minorit: českých menšin jest v Čechách více než třikráte tolik než německých, na Moravě více než dvojnásobný počet.

Nyní si všimneme, kolik obyvatelů žilo na kterém stupni, kolik je mezi nimi Čechů, kolik Němcův, a jaké nastaly posuny v počtu obyvatelstva i obou národův. Při tom vycházíme z rozdělení obcí do jednotlivých skupin, jak nám je podává poslední sčítání z r. 1900.

V jednotlivých kategoriích žilo obyvatelstva:

v kategorii	r. 1880	r. 1890	r. 1900
I.	1,411.820	1,476.971	1,563.824
II.	34.562	38.502	45.534
III.	16.593	17.725	19.382
IV.	27.852	30.130	31.722
V.	123.170	137.684	158.997
VI.	16.980	18 890	21.828
VII.	54.822	60.248	63.886
VIII.	443 504	453.354	453.147
IX.	24.104	43.366	79.386
	2,153.407	2,276.870	2,437.706

Z 1000 obyvatelů žilo

Kategorie	r. 1880	r. 1890	r. 1900
I.	655·6	648·7	641·5
II.	16·1	16·9	18·7
III.	7·7	7·8	7·9
IV.	12·9	13·2	13·0
V.	57·2	60·5	65·2
VI.	7·9	8·3	9·0
VII.	25·5	26·5	26·2
VIII.	205·9	199·1	185·9
IX.	11·2	19·0	32·6
	1000·0	1000·0	1000·0

Na Moravě žije celých 17·26% ob. v osadách národnostně smíšených, kdežto v Čechách jen 11·44%. Na Moravě jest menšinová otázka ještě palčivější a důležita zvláště nám Čechům; neboť na smíšené osady s českou většinou připadá 5·82% obyvatelstva, ale na smíšené s německou většinou 11·44%, právě tolik, kolik

v Čechách na smíšené obce vůbec. Nové potvrzení známé věty, že česká otázka je především otázkou menšinovou.

Již z předcházejícího přehledu je patrno, jak ostatně každý očekává již předem, že smíšené osady rostou mnohem rychleji než jednojazyčné a stávají se tím oběma národům stále důležitějšími. Vysvítá to rovněž jasně z tohoto přehledu.

	Vzrůst obyvatelstva činí			
	1880—1890		1890—1900	
v kategorii	absol.	v %	absol.	v %
I.	65.151	+ 4·61	+ 86.853	+ 5·88
II.	+ 3.940	+ 11·40	+ 7.032	+ 18·26
III.	+ 1.132	+ 6·82	+ 1.657	+ 9·35
IV.	+ 2.278	+ 8·18	+ 1.592	+ 5·28
V.	+ 14.514	+ 11·80	+ 21.313	+ 15·47
VI.	+ 1.910	+ 11·25	+ 2.938	+ 15·55
VII.	+ 5.426	+ 9·89	+ 3.638	+ 6·04
VIII.	+ 9.850	+ 2·22	— 207	— 0·05
IX.	+ 19.262	+ 79·91	+ 36.020	+ 83·06
	+ 123.463	+ 5·73	+ 160.836	+ 7 06

Mimo osady s německou menšinou 30—50%ní vzrostly všechny osady smíšené mnohem rychleji než jednojazyčné. Zvláště neobyčejný vzrůst vykazují osady neurčité většiny nebo menšiny jinonárodní kvapným rozvojem pánve moravsko-ostravské. Nejnápadnější vedle toho jest rozdíl mezi jednojazyčnými osadami českými a německými. Německým obyvatelstva dokonce ubylo za posledního desítiletí — nové svědectví úpadku Němců na Moravě —, kdežto u českých vzrůst obyvatelstva se stupňuje za druhého období a jest něco přes 1% pod průměrem zemským. Týž zjev, rychlejší rozvoj osad smíšených, vidíme ovšem také v Čechách, jen že tam vzrůst českých obcí jest dosti hluboko za vzrůstem německých.

Nepříznivý vzrůst, ba za druhého desítiletí úpadek obcí ryze německých byl téměř úplně vyvážen vzrůstem německých osad smíšených, jenž byl u nich lepší než u osad většinou českých. Jen tak se stalo, že české obce nepatrně, a to pouze za desítiletí 1890–1900, se uplatnily proti německým, jak jest zjevno z tohoto přehledu.

Rozdělíme-li obce IX. kategorie jako nahoře mezi české a německé, žilo

	v osadách většinou českých	v osadách většinou německých	z 1000 obyv. přiznalo obcov. řeč českou	z 1000 obyv. přiznalo obcov. řeč německou
	z 1000 obyvatelů			
r. 1880	699·4	300·6	704·3	293·6
r. 1890	697·0	303·0	704·1	293·0
r. 1900	699·8	300·2	713·5	279·1

V těchto číslicích obráží se zjev již shora pozorovaný, že totiž německé obce jsou průměrně mnohem lidnatější než české.

Stav a vývoj národnostní v jednotlivých skupinách osadních vyplyne nám z těchto přehledů:

V kategoriích osad po straně označených a ustanovených podle sčítání z r. 1900 přiznalo obcovací řeč:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
v kategorii	českou	německou	českou	německou	českou	německou
I.	1,371.174	34.739	1,443.352	27.077	1,540.992	15.594
II.	25.451	8.965	30.400	7.549	39.387	5.746
III.	11.569	4.813	12.329	5.338	14.252	4.797
IV.	14.689	12.448	16.508	12.507	18.853	11.941
V.	46.505	72.465	44.083	89.444	55.821	98.384
VI.	4.624	10.872	5.261	13.414	5.405	15.917
VII.	8.336	45.849	9.352	50.202	9.288	53.685
VIII.	9.760	432.103	9.184	442.515	7.392	443.796
IX.	15.576	6.297	21.689	14.377	35.880	25.632
	1,507.684	628.551	1,592.158	662.523	1,727.270	675.492

I připadá na jednotlivé skupiny z 1000 osob s obcovací řečí

	českou			německou		
	r. 1880	r. 1890	r. 1900	r. 1880	r. 1890	r. 1900
I.	909·4	906·5	892·2	55·3	40·9	23·1
II.	16·9	19·1	22·8	14·2	11·4	8·5
III.	7·7	7·7	8·2	7·6	8·1	7·3
IV.	9·7	10·4	10·9	19·8	19·0	17·6
V.	30·9	27·7	32·3	115·3	135·0	145·6
VI.	3·1	3·3	3·1	17·3	20·2	23·5
VII.	5·5	5·9	5·4	73·0	75·8	79·5
VIII.	6·5	5·8	4·3	687·5	667·9	657·0
IX.	10·3	13·6	20·8	10·0	21·7	37·9
	1000·0	1000·0	1000·0	1000·0	1000·0	1000·0

Z 1000 obyvatelů domácích, bydlících ve skupině obcí po straně označené, přiznalo obcovací řeč:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
v kategorii	českou	německou	českou	německou	českou	německou
I.	974·5	24·7	981·2	18·4	989·5	10·0
II.	739·2	260·4	799·9	198·6	870·2	126·9
III.	705·3	293·4	696·1	301·4	744·3	250·5
IV.	540·4	458·0	563·1	430·0	607·9	385·0
V.	387·8	604·2	328·3	666·0	359·8	634·2
VI.	294·0	691·2	281·0	716·5	250·3	737·0
VII.	153·7	845·2	157·0	842·5	146·9	849·3
VIII.	22·1	977·4	20·3	979·5	16·4	983·1
IX.	684·9	276·9	529·8	351·2	468·0	334·3

Vzrůst (+), resp. úbytek (—) obyvatelů s obcovací řečí českou činí

	1880—1890		1890—1900	
v kateg.	absol.	%	absol.	%
I.	+ 72.178	+ 5·26	+ 97.640	+ 6·76
II.	+ 4.949	+ 19·45	+ 8.987	+ 29·56
III.	+ 760	+ 6·57	+ 1.923	+ 15·60
IV.	+ 1.819	+ 12·38	+ 2.345	+ 14·21
V.	— 2.422	— 5·21	+ 11.738	+ 26·63
VI.	+ 637	+ 13·77	+ 144	+ 2·74
VII.	+ 1.016	+ 12·19	— 64	— 0·68
VIII.	— 576	— 5·90	— 1.792	19·51
IX.	+ 6.113	+ 39·25	+ 14.191	+ 65·43
	+ 84.474	+ 5·63	+ 135.112	+ 8·49

Vzrůst (+), resp. úbytek (—) Němců činil:

	1880—1890		1890—1900	
v kateg.	absol.	%	absol.	%
I.	— 7.662	— 22·06	— 11.483	— 42·41
II.	— 1.416	— 15·80	— 1.803	— 23·89
III.	+ 525	+ 10·91	— 541	— 10·13
IV.	+ 159	+ 1·28	— 666	— 5·28
V.	+ 16.979	+ 23·43	+ 8.940	+ 10·00
VI.	+ 2.542	+ 23·38	+ 2.503	+ 18·66

	1880—1890		1890—1900	
v kateg.	absol.	%	absol.	%
VII.	+ 4.353	+ 9·49	+ 3.483	+ 6·94
VIII.	+ 10.412	+ 2·41	+ 1.281	+ 0·29
IX.	+ 8.080	+ 128·31	+ 11.255	+ 78·29
	+ 33.972	+ 5·40	+ 12.969	+ 1·96

Rozvrhneme-li osady IX. skupiny mezi české a německé a při tom charvátské připočteme k německým, žije v osadách většinou

	1880		1890		1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
českých	1,432.965	64.658	1,517.001	57.906	1,637.416	48.831
německých	74.719	563.893	75.157	604.617	89.854	626.661

Připadá tudíž z 1000

	Čechů			Němců		
	1880	1890	1900	1880	1890	1900
na osady české	950·4	952·8	948·0	102·9	87·4	72·3
na osady německé	49·6	47·2	52·0	897·1	912·6	927·7

Z 1000 domácích obyvatelů bylo

	Čechů			Němců		
	1880	1890	1900	1880	1890	1900
v osadách českých	955·5	961·1	965·0	43·1	36·7	28·8
německých	116·5	110·1	124·1	879·5	885·3	865·4

Činil tedy vzrůst Čechů

	1880—1890		1890—1900	
	absol.	%	absol.	%
v osadách českých	+ 84.036	+ 5·86	+ 120.415	+ 7·94
německých	+ 438	+ 0·59	+ 14.697	+ 19·56,

vzrůst, resp. úbytek Němců

	1880—1890		1890—1900	
	absol.	%	absol.	%
v osadách českých	— 6.752	— 10·44	— 9.075	— 15·67
německých	+ 40.724	+ 7·22	+ 22.044	+ 3·65

Přehledy nyní podané jsou nejedním ohledem velmi zajímavé a důležité. Tak především žije na Moravě v osadách s německou většinou 89.854 Čechů, to jest více nežli v Čechách, kde Rauchberg jich napočítal v německých obcích 84.598, ačkoli v Čechách jest téměř $2^1/_2$kráte více Čechů než na Moravě. Z 1000 Čechů žije na Moravě v německých osadách 52, v Čechách podle výpočtů Rauchbergových 21·5. Uvažme k tomu, že na Moravě jest celá řada obcí a měst, v nichž národ náš má sice většinu statistickou, nikoli politickou, jejichž správu v rukou mají Němci, jako jsou Mor. Ostrava, Místek, Břeclav, Lipník, Židlochovice, Koloredov, atd. Počet Čechů žijících pod německou správou jest mnohem vyšší než číslo shora jmenované. Z toho následuje, že na Moravě jest našemu národu menšinová otázka otázkou prvého řádu, že na Moravě menšinová práce jest mnohem ještě důtklivější a naléhavější než v Čechách. K tomu nutno uvážiti, že české území moravské jest nám, abych tak řekl, strategicky neobyčejně důležité, že celé naše kraje jsou ohroženy, že existuje docela vážný záměr německý, spojiti ostrov mor.-třebovský s německým územím severní Moravy, že vytvořuje se německý ostrov kolem Mor. Ostravy, který nám hrozí odříznouti české Slezsko; vždyť Němci urputně se již domáhají tu správy v obcích dosud ryze českých, — pak musíme říci, že, ozývají-li se stesky na nedostatečnou pozornost k menšinové práci na Moravě, jsou-li projevovány stížnosti na př. na nedostatečnou podporu menšinového školství — a víme, že do nedávna byl českých škol menšinových na Moravě mizivý počet —, jest to velmi smutným svědectvím našeho rozhledu, a proto menšinové práci musí se věnovati pozornost především na Moravě.

Němců v českých obcích jest počet téměř poloviční 48.831, ovšem že při nízkém zastoupení Němců na Moravě připadá z 1000 Němců na české obce 72·3, tedy více nežli Čechů na německé. Přihlédneme-li k politickým poměrům, pak ono číslo se ještě zredukuje silně, poněvadž celá řada německých minorit má politickou moc ve svých rukou.

Z předcházejícího plyne dále, že německé území moravské jest silně prostouplé českým živlem. Z 1000 domácích obyvatelův jest v německých obcích 124·1 Čechů, kdežto v českých jen 28·8 Němcův. Významno a důležito jest při tom, že Němců v českém území každým sčítáním ubývá rapidně (za 20 let

ubylo jich ze 43·1$^0/_{00}$ na 28·8$^0/_{00}$), naopak Čechové se nejen udržují v německých, nýbrž o něco i stoupli: r. 1880 jest v německých obcích 116·5$^0/_0$, vlastně po odečtení asi 1690 Charvátův jen asi 113·9$^0/_{00}$, a r. 1900 124·1$^0/_{00}$. Odtud také stále poměrně méně a méně žije Němců v českých obcích: z 1000 Němců žilo r. 1880 ještě 102·9 v českých obcích, r. 1900 jen 72·3, naopak Čechů žije r. 1900 v německých obcích více než r. 1880 (52·0—49·6), a tím důležitost našich menšin a menšinové práce znovu nám jasně vystupuje před zraky.

Tutéž tendenci pozorujeme také v Čechách, kde však vzrůst českého živlu v německých obcích jest mnohem silnější. Rauchberg (o. c. str. 107.) ukazuje, že v německých obcích stoupli Čechové za 20 let ze 31·7$^0/_{00}$ na 36·4$^0/_{00}$, naopak Němci v českých poklesli z 29$^0/_{00}$ na 25$^0/_{00}$. V Čechách z 1000 Čechů bydlelo v německých obcích r. 1880 18·4, r. 1900 již 21·5, z 1000 Němců bylo v českých obcích r. 1880 49·7, r. 1900 jen 42·2.

Pokud se týče vývoje obou národností v jednotlivých kategoriích osad, vidíme obdobný zjev, jaký pozorujeme také v Čechách. Za posledního desítiletí ubylo Němců ve všech prvních čtyřech kategoriích, v obcích s českou většinou, díváme-li se ovšem s hlediska daného nám stavem roku 1900. Nejsilnější úpadek Němců shledáváme v obcích ryze českých, v nichž ubylo Němců o 42·41$^0/_0$ — v Čechách podle Rauchberga (o. c. str. 106.) jen o 9·85$^0/_0$ —, a pak postupně méně v II. kategorii (o 23·89$^0/_0$), v III. o 10·13$^0/_0$ a ve IV. o 5·28$^0/_0$, kdežto v Čechách v této poslední kategorii vzrostly německé menšiny, ač nikoli tak rychle jako české většiny. Za desítiletí 1880 – 1890 ubylo Němcův absolutně jen v prvých dvou kategoriích, a opět v osadách ryze českých silněji, v kategorii III. a IV. přibylo jich, a to v osadách s menšinami 20 — 30$^0/_0$ními více než Čechův.

V osadách většinou německých ubylo za druhého desítiletí Čechů v obcích jednojazyčných o 19·51$^0/_0$, tedy nikoli tak mocně jako Němců v českých, ale zase silněji než v Čechách, kde nacházíme úbytek 5·80$^0/_0$, a v obcích kategorie VII. o 0·68$^0/_0$, přibylo jich v osadách kategorie VI. a V., a to v osadách s českou menšinou větší 30$^0/_0$ mnohem více než Němců, neboť český přírůstek dělá v nich 26·63$^0/_0$, německý pouze 10$^0/_0$. Jen tím se stalo, že Čechové stoupli poměrně v německých osadách vůbec. Za desítiletí prvního ubylo Čechů v osadách kategorie VII. a V.,

tu hlavně úbytkem Čechů v Brně, jejž jsme charakterisovali již dříve, značně vzrostli v skupině VI. a VII., v této rychleji než Němci.

V obcích zařazených do IX. kategorie přibylo Němců v obou obdobích poměrně mnohem více než Čechů pro pokračující germanisaci na Mor.-Ostravsku.

Tedy v obcích ryze německých za obou desítiletí ubylo Čechů, a také v Čechách. Rauchberg odvozuje z toho důležité závěry politické. Ale neprávem. Jak jsme shora pozorovali vývoj v jednotlivých skupinách, tak se nám jeví, díváme-li se na věc s hlediska r. 1900, když podle posledního sčítání zařazujeme osady do daných skupin. A tu do obcí ryze německých (a naopak ryze českých) započítány jsou obce, které ještě r. 1890 měly českou (resp. německou) menšinu (větší 10%), ale během desítiletí menšina klesla pod 10%, ale naopak nejsou vpočítány ovšem obce, které ještě r. 1890 byly jednojazyčné a v nichž teprve se vytvořila menšina větší 10%. Chceme-li pozorovati vývoj během určité periody, jest jistě správnější vyjíti ze stavu onoho roku, kterého ono období se počíná a nikoli, kterého se končí. Správnějšího obrazu vývoje obou národností nabudeme v jednotlivých kategoriích za poslední desítiletí (a nyní se jedná jen o toto), rozdělíme-li obce do skupin podle stavu, jaký nalézáme při sčítání r. 1890.

Učiníme-li to, obdržíme tento přehled:

V kategoriích osad po straně označených a ustanovených podle sčítání z r. 1890 přiznalo z domácího obyvatelstva obcovací řeč

	r. 1890		r. 1900	
v kategorii	českou	německou	českou	německou
I.	1,398.598	18.295	1,481.832	13.746
II.	62.810	10.587	79.708	6.263
III.	17.089	5.520	20.445	5.583
IV.	26.750	17.038	30.351	17.588
V.	44 494	91.012	56.994	96.495
VI.	4.699	14.049	4.013	16.191
VII.	10.175	60.583	10.813	62.850
VIII.	6.498	432.040	7.922	431.830
IX.	21.045	13.399	35.192	24.946

Dle toho dělá vzrůst (+), resp. úbytek (—) obyvatelů s obcov. řečí

	českou		německou	
v kateg.	absol.	%	absol.	%
I.	+ 83.234	+ 5·95	— 4.549	— 25·41
II.	+ 16.898	+ 26·90	— 4.324	— 40·84
III.	+ 3.356	+ 19·64	+ 63	+ 1·14
IV.	+ 3.601	+ 13·46	+ 550	+ 3·23
V.	+ 12.500	+ 28·09	+ 5.483	+ 6·02
VI.	— 686	— 14·60	+ 2.142	+ 15·25
VII.	+ 638	+ 6·27	+ 2.267	+ 3·74
VIII.	+ 1.424	+ 21·91	— 210	— 0·05
IX.	+ 14.147	+ 67·22	+ 11.547	+ 86·18

Takto teprve utvoříme si správný obraz o skutečném vývoji. Vidíme, že v německých obcích neubylo Čechů, naopak přibylo značně, v českých obcích i takto ubylo Němcův, ovšem nikoli tak silně, jak se nám to jevilo při první methodě. Díváme-li se, jak jest správno, na vývoj obou národností na Moravě za posledního desítiletí s hlediska, daného nám rokem 1890, vidíme, že Čechův ubylo jen ve skupině osadní VI., ve všech ostatních kategoriích mimo IX. vzrostli silněji než Němci. Němcův ubylo v osadách, kde Čechové tvoří 80—100% obyvatelstva a v obcích ryze německých, a pouze v obcích skupiny IX. přibylo jich poměrně více než Čechův. Kdyby nebylo násilné germanisace na Mor.-Ostravsku, počet Němců na Moravě byl by téměř nestoupl za celé desítiletí.

Oč pak mi běží dále, jest, že závěry, které Rauchberg činí z toho, že obou národův ubylo v jednojazyčných obcích, jsou naprosto nesprávné. Budeme-li sledovati vývoj jednotlivých skupin obcí, daných nám sčítáním z r. 1890, objeví se nám jistě, že ani v Čechách v německých obcích neubylo Čechů, naopak že počet jejich vzrostl slušně.

2. Smíšené skupiny na hranicích a na ostrovech.

Poznali jsme všeobecně národnostní vývoj v osadách českých a německých, jež jsme podle národního rázu rozdělili do 9 skupin, a vývoj v těchto devíti skupinách. Nyní budeme sledovati posuny ve smíšených partiích, po případě ve smíšených

osadách, netvoří-li jich více skupinu, na národnostní hranici souvislých území německých severní a jižní Moravy a ostrova mor.-třebovského. Ostatní německé ostrovy jsou tak prostoupeny českým živlem, že není možno utvořiti na nich menší smíšené skupiny, a probereme je proto zvláště. Ke smíšeným osadám z r. 1900 přiberu ovšem také obce, které měly menšinu větší 10% r. 1890 nebo r. 1880, souvisí-li s nimi.

Počneme-li jižní hranicí ostrova mor.-třebovského, najdeme hned při českých hranicích velikou smíšenou skupinu obcí, jež souvisí se smíšeným Brněncem a Zářečím s Podlesím již na půdě královské. Tvoří ji 4 osady v jižním cípě okresu svitavského. Mozelov, který má českou menšinu větší 10% teprve r. 1900, Březová, jež je smíšena pouze r. 1880, Chrástová a Lhota Chrástová, 4 osady okresu jevíčského: Želívsko, Březinka, Slatina a Malonín, a z jihu přiléhá k nim Rozhraní z okresu kunštátského, smíšené ještě r. 1880. Ve všech těchto osadách bylo:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	1199	2583					31·7	68·3
r. 1890	1009	2894	— 190	— 15·8	+ 311	+ 12·0	25·9	74·1
r. 1900	1153	3127	+ 144	+ 14·3	+ 233	+ 8·1	26·9	73·1

Za prvního desítiletí se stav Čechů zhoršil značně, v následujícím zlepšil nepatrně. Nejhůře vytvářely se nám poměry v Slatině, která ještě r. 1880 byla většinou česká, a v Želívsku, v němž r. 1880 nebylo jediného Němce, a jemuž nyní hrozí osud sousední Slatiny (srov. Chytil, Slovní doprovod k 1. listu Národnostní mapy Moravy, str. 27.). Také v Březince vytvořila se německá menšina teprve za posledního desítiletí, za to v Rozhraní klesla již r. 1890 pod 10%.

Vsí Bělou odděleno jest od této skupiny smíšené město Jevíčko s českou většinou a Jevíčko, obec židovská, s německou majoritou. Tu jsou Němci na rozhodném ústupě. Byloť tu napočítáno:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	1864	850					68·7	31·3
r. 1890	1978	536	+ 114	+ 6·1	— 314	— 36·9	78·7	21·3
r. 1900	2215	408	+ 237	+ 12·0	— 128	— 23·9	84·5	15·5

Poloostrov vbíhající do německého území tvoří smíšené obce okresu mor.-třebovského: Stará Trnávka s Borovou, Nová Trnávka s Mezihořím, Nová Ves, Petrůvka, Plichtinec a Bezděčí okresu jevíčského. Všechny jsou většinou české, Plichtinec a Mezihoří jsou r. 1900 již ryze české. Vývoj této skupiny byl:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	1321	461					74·1	25·9
r. 1890	1436	342	+ 115	+ 8·7	— 119	— 25·8	80·8	19·2
r. 1900	1375	336	— 61	— 4·2	— 6	— 1·8	80·4	19·6

Největší změny staly se v Plichtinci, který byl ještě r. 1880 většinou německý, a r. 1900 nenapočítáno v něm jediného Němce, a v Borové, kde za posledního desítiletí většina přešla na Čechy. Nejpřízniněji vytvořily se za poslední doby poměry v Nové Vsi, (srv. Chytil, o. c. str. 28.).

Veliká skupina smíšená byla r. 1880 v okrese mohelnickém kolem Loštic. Tehdy ji tvořily Loštice, Žadlovice obojí, Tkanovice, Lechovice a Pavlov. Ze všech těchto osad jsou r. 1900 smíšeny pouze Lechovice. K nim přibyla poslední dobou Zavadilka, kde česká menšina vzrostla nad 10%. V jmenovaných 7 osadách bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	2353	1249					64·1	34·0
r. 1890	2984	506	+ 631	+ 26·8	— 743	— 59·5	85·5	14·5
r. 1900	3114	297	+ 130	+ 4·4	— 209	— 41·3	91·3	8 7

Český úspěch v této skupině jest veliký. Ze značných menšin německých r. 1880 staly se nepatrné minority nebo vymizely docela; Lechovice, které r. 1880 měly německou většinu, jsou nyní již ze dvou třetin české, a Čechové pronikají i do sousedních obcí německých, do Zavadilky, jež r. 1900 jest již smíšena, a do Dvacetína, v němž však menšina česká ještě nedosahuje 10%.

Podobná skupina smíšená byla r. 1880 na rozhraní okresu mohelnického a zábřežského již na severní straně ostrova mor.-třebovského. Skládala se ze dvou osad většinou českých; Lukavic a Zvole a ze 3 osad většinou německých: Vlachova, Slavoňova a Koloredova. R. 1900 jest smíšen pouze Koloredov. V těchto obcích bylo napočítáno:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	999	800					55·5	44·5
r. 1890	1059	779	+ 60	+ 6·0	— 21	— 2·6	57·6	42·4
r. 1900	1073	782	+ 14	+ 1·3	+ 3	+ 0·4	57·8	42·2

V Lukavici a ve Zvoli klesla německá menšina pod 10 %, ve Vlachově a Slavoňově naopak vymizeli Čechové úplně. Za to v Koloredově vyvíjejí se poměry na prospěch náš.

Velikou ztrátu českou znamenáme ve smíšené skupině kolem Zábřeha. Tvoří ji město Zábřeh, Rudolfov, Jestřebíčko (většinou německé) a Ráječek (většinou český). Bylo v ní:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	1617	1959					45·2	54·8
r. 1890	1403	2650	— 214	— 13·2	+ 691	+ 35·2	34·6	65·4
r. 1900	1188	3136	— 215	— 15·3	+ 486	+ 18·3	27·5	72·5

Jediné Jestřebíčko vykazuje pomalý vzrůst české menšiny, která teprve r. 1900 dosáhla 10 %. V ostatních obcích ustupují Čechové, zvláště rychlý obrat nastal v Rudolfově. Tato obec r. 1880 byla ještě ryze česká, a napočítáno v ní pouze 10 Němců, ale obec pak zgermanisována Brassem tak, že r. 1890 má ještě nepatrnou většinu českou, ale r. 1900 uvádí tu statistika pouze 11 % Čechův.

Konečně při českých hranicích v okrese šilperském měl r. 1880 českou menšinu větší 10 % Šumvald. Za následujících desítiletí stal se smíšeným sousední český Janoušov, Šumvald stal se ryze německým. Tedy také tu ustupuje český živel, jak jest patrno i z číslic. V obou osadách bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	320	320					50·0	50·0
r. 1890	199	380	— 121	— 37·8	+ 60	+ 18·7	34·4	65·6
r. 1900	153	419	— 46	— 23·1	+ 39	+ 10·3	26·7	73·3

Postup Němcův jest tu velmi nebezpečný. Padne-li Janoušov, dělí již jen Crhov ostrov mor.-třebovský od Šilperka a tím od území souvislého v severní Moravě.

Přestoupíme-li na hranici tohoto území, shledáme nejprve v okrese šilperském smíšenou obec Písařov, v němž bylo napočítáno:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	1397	366					79·2	20·8
r. 1890	1410	413	+ 13	+ 0·9	+ 47	+ 12·8	77·3	22·7
r. 1900	1435	193	+ 25	+ 1·7	— 220	— 53 3	88·2	11·8

Stejný vzrůst Čechů za druhého období vidíme v Sudkově okresu zábřežského, jižně Šumperka, kde bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	651	158					80·5	19·5
r. 1890	732	224	+ 81	+ 12·4	+ 66	+ 41·8	76·6	23·4
r. 1900	849	104	+ 117	+ 16·0	— 120	— 53·6	89·1	10·9

Obcí Studénkami od Sudkova jsou odděleny smíšené osady Plechy a Králec s Třemeškem v okrese šumperském. Bylo v nich:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	69	187					27·0	73·0
r. 1890	113	208	+ 44	+ 63·8	+ 21	+ 11·2	35·2	64·8
r. 1900	104	287	— 9	— 8·0	79	+ 37·9	26·6	73·4

Úspěch získaný za prvního desítiletí byl za následujícího ztracen zase.

Postupujeme-li dále, shledáme v okrese uničovském 3 obce smíšené r. 1880, vesměs většinou německé, a to Hradečnou na severní straně zálivu, jejž tvoří 5 českých obcí, Plinkout na straně východní a Novou Dědinu na stranu jižní. V těchto obcích, které však nesouvisí spolu, bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	158	1088					12·7	87·3
r. 1890	22	1198	— 136	— 86·1	+ 110	+ 10·1	1·8	98·2
r. 1900	21	1143	— 1	— 4·5	— 55	— 4·6	1·8	98·2

Ve všech třech obcích klesla česká menšina pod 10 %, v Nové Dědině nenapočítáno r. 1900 Čecha vůbec.

Stejný ústup českého živlu vidíme ve skupině obcí kolem Úsova. Smíšené obce byly tu r. 1880 Úsov okresu mohelnického, Dědinka a Benkov okresu uničovského a Nové Zámky okresu litovelského. Z těchto osad jsou smíšeny r. 1900 pouze Nové Zámky, za to přibyly Nové Mlýny, v nichž německá menšina překročila 10 %. Bylo tu napočítáno:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	478	2221					17·7	82·3
r. 1890	473	2148	— 5	— 1·0	— 73	— 3·3	18·0	82·0
r. 1900	186	2275	— 287	— 60·3	+ 127	+ 5·9	7·6	92·4

V této skupině jsme ztratili mnoho: V prvních třech obcích klesla česká menšina pod 10 %, ba v Dědince a v Benkově statistika z r. 1900 nezná Čechů vůbec, Nové Zámky měly ještě r. 1880 českou většinu a ztratily ji již r. 1890, a poslední dobou staly se smíšenými Nové Mlýny, před tím úplně české.

Za to pozoruhodný úspěch český znamenáme v Litovli. Toto město, ještě r. 1890 většinou německé, mělo:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	1539	2490					38·2	61·8
r. 1890	1755	2571	+ 216	+ 14·0	+ 81	+ 3·3	40·5	59·4
r. 1900	3160	1448	+ 1405	+ 80·1	— 1123	— 43·7	68·6	31·4

Vých. Litovle jest v okrese uničovském ještě smíšená obec Dětřichov, v níž napočítáno r. 1880 61 Č. a 190 N., r. 1890 35 Č. a 221 N., r. 1900 46 Č. a 195 N. Za druhého desítiletí se poněkud zvýšil zhoršený nám poměr.

Větší skupinu smíšenou na jazykové hranici vidíme dále jihozápadně Šternberka. Tvoří ji Stádlo, Lužice a Lhota (tato teprve r. 1900); s nimi souvisí Babice a Egrov, které byly smíšený r. 1880. V těchto 5 osadách, vesměs většinou německých, připomíná statistika:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	182	1304					12·2	87·8
r. 1890	137	1470	— 45	— 24·7	+ 166	+ 12·7	8·5	91·5
r. 1900	670	2087	+ 533	+ 389·0	+ 617	+ 42·0	24·3	75·7

Veliký vzrůst Čechů v této skupině za druhého desítiletí souvisí asi se zřízením blázince ve Lhotě, v níž proto počet Čechů stoupl neobyčejně. Ve Stádle, v Babicích a v Egrově jest vývoj českých menšin nepříznivý.

Odtud až ku slezské hranici v okrese hranickém nenajdeme větší smíšené skupiny skládající se z několika osad, nýbrž jen osamělé smíšené obce, jež nesouvisí spolu. Jsou to v okrese olomouckém Véska (r. 1880 47 Č. a 270 N., r. 1890 34 Č. a 268 N., r. 1900 41 Č. a 263 N.), Mrsklice (r. 1880 76 Č. a 401 N., r. 1890 137 Č. a 396 N., r. 1900 112 Č. a 464 N.), v okrese lipnickém Ranošov, smíšený pouze r. 1880 (toho roku 47 Č. a 208 N., r. 1890 5 Č. a 268 N., r. 1900 11 Č. a 254 N.), v okrese hranickém Uhřínov, smíšený od r. 1890 (r. 1880 160 Č. a 7 N., r. 1890 116 Č. a 61 N., r. 1900 123 Č. a 49 N.). Při slezské hranici byl dříve smíšený Jindřichov (r. 1880 434 Č. a 216 N., r. 1890 553 Č. a 108 N. a r. 1900 597 Č. a 34 N.). Proti r. 1880 stoupli poměrně Čechové pouze v Mrsklicích a v Jindřichově, v ostatních obcích Němci.

Za to velikou skupinu smíšenou nacházíme ve východní části okresu hranického na jazykové hranici druhého menšího německého území severomoravského. Tvoří ji město Hranice s obcí židovskou, Kozí Loučky, Polom a Heřmanice. K nim přistupují Kunčice mezi Hranicemi a Polomí, a nejvýchodněji položený Dub, smíšené obě r. 1890. Z těchto obcí jsou všechny většinou německé mimo město Hranice většinou české. V těchto 7 obcích shledáváme:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	5195	3501					59·5	40·1
r. 1890	5286	3904	+ 91	+ 1·8	+ 403	+ 11·5	56·9	42·0
r. 1900	5448	3952	+ 162	+ 3·1	+ 48	+ 1·2	57·1	41·4

Za druhého desítiletí se tedy poměry Čechům zlepšily nepatrně, zejména v Hranicích, v Kozích Loučkách a v Polomi, kdež teprve r. 1900 přestupuje česká menšina hranici 10 %. V ostatních ustoupili Čechové, zejména v Dubě a v Kunčicích, kde česká menšina klesla pod 10 %.

Na Novojičínsku byly r. 1880 smíšené 2 obce spolu souvisící: Šenov a Nový Jičín. V posledním klesla česká menšina pod 10 %, a tak r. 1900 jest smíšený pouze Šenov (většinou německý). V obou obcích bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	1281	10449					10·9	89·0
r. 1890	1188	12258	— 90	— 7·3	+ 1809	+ 17·3	8·8	91·0
r. 1900	1432	12883	+ 244	+ 20·5	+ 625	+ 5·1	10·0	89·7

V Šenově česká menšina stoupá mírně. V N. Jičíně za I. desítiletí klesla, za II. stoupla o něco, nedosáhla však 10 %.

Nehledíme-li ke Kopřivnici, která jest již mimo jazykovou hranici, nacházíme v okrese příborském dvě smíšená pásma. První jest blíže Příbora a sestává z Prchalova (většinou českého) a Sykovce (většinou německého). R. 1880 byla také smíšena obec Skotnice, nyní česká. Vývoj této skupiny jest:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	545	262					67·5	32·4
r. 1890	524	231	— 21	— 3·9	— 31	— 11·8	69·4	30·6
r. 1900	674	139	+ 150	+ 28·6	— 92	— 39·8	82·9	17·1

Pozorujeme tu značný úspěch český, který jest patrný ve všech třech obcích.

Druhá skupina jest při slezské hranici, tam, kde se končí německé území na půdě moravské, a skládá se z Růžího Dolu (většinou německého), z Hart (většinou českých); k nim přistupuje německá obec Nelhuble, smíšená ještě r. 1890. Tu nebyl vývoj příznivý Čechům, jak ukazuje tento přehled:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	247	298					45·3	54·7
r. 1890	174	323	— 73	— 29·6	+ 25	+ 8·4	34·9	64·9
r. 1900	157	357	— 17	— 9·8	+ 34	+ 10·5	30·5	69·3

Česká menšina vzmáhá se pouze v Růžím Dole, za to téměř vymizela v Nelhubli, a r. 1890 vytvořila se silná německá menšina v Hartech, která i stoupla za následujícího desítiletí.

Na jazykové hranici v jižní Moravě nacházíme smíšené pásmo při samých hranicích českých v okrese dačickém. Nyní je tvoří Horní Radíkov, Dolní Radíkov a Rožnov. S těmito osadami souvisí Český Rudolec, smíšený r. 1890 a nyní úplně český Markvarec, smíšený r. 1880. První čtyři osady jsou většinou německé. V pásmě tom byly tyto poměry:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	437	1017					30·1	69·9
r. 1890	497	884	+ 60	+ 13·7	— 133	— 13·1	36·0	64·0
r. 1900	487	815	— 10	— 2·0	— 69	— 7·8	37·4	62·6

V této končině proniká ponenáhlu český živel do německého území. V Markvarci vymizel zbytek Němců, památka po bývalém němectví, a v Dolním Radíkově a v Rožnově česká menšina vytvořila se teprv během I. desítiletí. V Horním Radíkově a v Č. Rudolci nastalo jakési ochabnutí od r. 1890.

Druhá skupina smíšená jest v témž okrese jižně Dačic. Tvoří ji Peč, Bolíkov a Cizkrajov, osady vesměs většinou německé. V nich bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	175	869					16·8	83·2
r. 1890	133	839	— 42	— 24·0	— 30	— 3·5	13·7	86·3
r. 1900	184	776	+ 51	+ 38·3	— 63	— 7·5	19·2	80·8

Vzrůst českých menšin jest za druhého desítiletí dost značný, a úplně vyvážil neúspěch z období předcházejícího.

Celou řadu smíšených osad s německými většinami nacházíme v okrese jemnickém. Nyní bylo by možno rozděliti je na tři menší skupiny souvislé: a) Hobzí Staré a Nové, Frandorf, Lovčovice, Chvalkovice a Plačovice; b) Slavětín, Písečné s obcí židovskou; c) Chrlopy a Uherčice. Ale skupiny tyto jsou od sebe odděleny nepatrným pruhem nesmíšeným, a nad to byly r. 1880 nebo r. 1890 také jiné osady smíšené, jež po případě je spojovaly, tak že bude lépe, spojíme-li všecky jmenované osady dohromady. K nim se přidružují osady, v nichž česká menšina do r. 1900 klesla pod 10 %: Marketa, Dešná, Dančovice, Rancířov a Mišovice. V těchto 16 osadách bylo napočítáno:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	854	3963					17·7	82·3
r. 1890	775	3957	— 79	— 9·3	— 6	— 0·2	16·4	83·6
r. 1900	981	3688	+ 206	+ 26·6	— 269	— 6·8	21·0	79·0

Vzrůst českých menšin v některých osadách jest pozoruhodný, zvláště v Slavětíně, v němž r. 1880 nebylo ještě Čecha, v Písečném, kde teprve r. 1890 překročila česká menšina hranici 10 %, v Hobzí Starém i Novém, ve Frandorfě a v Uherčicích. Úspěch český ve smíšeném území vedle lepšího vývoje české oblasti způsobil stoupnutí české kvoty v jemnickém okrese o 3·4 %.

V okrese vranovském jsou nejprve smíšené osady Nový Dvůr a Šreflová (většinou německé), politicky spojené s Chvaleticemi. Poněvadž v dřívějších statistikách nebyly jmenovány zvláště, jest třeba bráti celou polit. obec Chvaletice za smíšenou. Ze západu přiléhá k ní Bítov, ještě r. 1890 smíšený, nyní ryze český. V těchto osadách bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	412	662					38·4	61·6
r. 1890	398	673	— 14	— 3·4	+ 11	+ 1·7	37·2	62·8
r. 1900	489	607	+ 91	+ 22·9	— 66	— 9·8	44·6	55·4

Český úspěch jest za druhého desítiletí dosti značný.

Na hranici okresu vranovského jsou smíšené osady Vracovice, Vranovská Ves a r. 1880 také Hostěhrádek. V těchto třech osadách většinou německých shledáváme:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	50	767					6·1	93·9
r. 1890	136	786	+ 86	+ 172·0	+ 19	+ 2·5	14·8	85·2
r. 1900	110	907	— 26	— 19·1	+ 121	+ 15·4	10·8	89·2

Ve Vracovicích vytvořila se silná menšina česká r. 1890, ale valně klesla do r. 1900, ve Vranovské Vsi stoupla teprve 1900 nad 10%.

Velikou skupinu smíšenou nacházíme kolem Znojma. Tvoří ji Znojmo, Mansperk, Hradiště, Louka; k nim se připojují Podmole, smíšené r. 1880 a 1890, Bezkov, smíšený r. 1880, a s východní strany Stošíkovičky a Suchohrdly, smíšené 1890, a Milifron, smíšený ještě r. 1880. Mimo Bezkov mají všechny německou většinu. Poměry v této skupině se vytvářely takto:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	1918	13662					11·7	83·5
r. 1890	3222	15331	+ 1304	+ 68·0	+ 1669	+ 12 2	17·3	82·5
r. 1900	2779	17701	— 443	— 13·7	+ 2370	+ 15·5	13·5	85·8

Do r. 1890 vyvíjely se české menšiny příznivě, v některých obcích překročily hranici 10%. Za to za následujícího desítiletí pozorujeme téměř všeobecný ústup Čechů v této skupině.

A neobyčejnou ztrátu, bezpříkladnou znamenáme na jazykové hranici v severovýchodním Znojemsku. Ve dvou obcích, Vítonicích a Želeticích, pozbyli jsme většiny za posledního desítiletí, a v sousední vsi Skalici již v okrese mor.-krumlovském vytvořila se silná menšina německá. Velikost naší ztráty vysvítá z těchto číslic:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	1232	218					85·0	15·0
r. 1890	1111	422	— 121	— 9·8	+ 204	+ 93·6	72·5	27·5
r. 1900	606	990	— 505	— 45·5	+ 568	+ 134·6	38·0	62·0

Za to příznivě nám se utvářely poměry ve smíšeném území kolem Miroslavě, které od jazykové hranice prostírá se dosti hluboko do území německého a obsahuje pouze osady s německou většinou, jsou to: Miroslav, Pemdorf, Václavov a poněkud odlehlejší Dolenice. S těmito osadami souvisí Suchohrdly a Kadov, jež měly českou menšinu větší 10% ještě r. 1890, a z českých obcí Něm. Knínice, smíšené r. 1880. Ve všech těchto osadách bylo napočítáno:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	1012	3375					23·1	76·9
r. 1890	1255	3200	+ 243	+ 24·0	— 175	— 5·2	28·2	71·8
r. 1900	1654	3152	+ 399	+ 31·8	— 48	— 1·5	34·4	65·6

Značný vzrůst českých menšin znamenáme hlavně v Miroslavi, Pemdorfě a Václavově.

Malým pruhem nesmíšeným odděleno jest od této skupiny veliké smíšené území, zaujímající téměř celý výběžek německého území jihomoravského, mířící proti ostrovu brněnskému. Nyní mohli bychom rozeznati tři menší smíšené skupiny: a) Kopařovice okresu židlochovského (většinou německé) a Dolní Kounice s obcí židovskou, jež spojuje osada Trboušany, smíšená r. 1880; Dol. Kounice a Trboušany jsou většinou české; b) Ledec (většinou německý), Hrušovany a Židlochovice převážně české; c) Cvrčovice, Pohořelice, Šumice, Branišovice, Želovice, všechny převážně německé. K obcím těmto se druží a skupiny ty spojují obce smíšené za let dřívějších: Smolín, Loděnice, Babice a Pohořelice, obec židovská, nyní ryze německé. Ve všech jmenovaných osadách v okresích mor.-krumlovském, ivančickém, židlochovském (resp. v pohořelském nově zřízeném) bylo:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	6899	6493					51·5	48·5
r. 1890	6144	8039	— 755	— 10·9	+ 1546	+ 23·8	43·3	56·7
r. 1900	6458	8072	+ 314	+ 5·1	+ 33	+ 0·4	44·4	55·6

Velký ústup Čechů za desítiletí 1880—1890 byl jen nepatrně nahrazen za období následujícího. Ve většině obcí jsme na ústupě; tak ztratili jsme Smolín, ještě r. 1880 většinou český, ustupujeme

silně v Židlochovicích, Dol. Kounicích, Hrušovanech. V Pohořelicích silně ubylo Čechů do r. 1890, ale česká menšina se vzpružila zase za následujícího desítiletí, ač není z daleka tak silna, jako r. 1880. Ledec nabyl české většiny r. 1890, ale ztratili jsme ji zase.

Od této veliké skupiny smíšené probíhá jazyková hranice ostře až k hranicím dolnorakouským. Za let dřívějších byla ještě smíšena Hustopeč (r. 1880 521 Č. a 2762 N., r. 1890 380 Č. a 3257 N., r. 1900 354 Č. a 3223 N.), v níž, jak vidno, jest český živel na ústupu; také v Pouzdřanech objevila se r. 1890 česká menšina větší 10%, ale zase ustoupila do r. 1900.

Dříve nežli přistoupíme na vylíčení poměrů na německých ostrovech jazykových mimo rozsáhlý mor.-třebovský, na nichž jest dán jiný podklad národnostnímu zápasu tím, že se všech stran jsou obklopeny českým živlem — a odtud jsou jím také prostouplé —, kdežto ve smíšených krajích na probraných jazykových hranicích mají Němci oporu ve svých soukmenovcích souvislého území, shrneme výsledky, ke kterým jsme dospěli za pozorování smíšených skupin, po případě osamělých osad na hranici obou souvislých území a ostrova mor.-třebovského, abychom učinili si obraz o tom, který národ vychází vítězně z konkurrence.

Ve smíšených skupinách a obcích, a to a) v oněch, vě kterých od r. 1880 postoupili více Čechové a b) Němci, bylo na hranici

		r. 1880		r. 1890		r. 1900	
		Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
I. ostrova mor.-třeb.	a)	6537	3360	7457	2163	7777	1823
	b)	3136	4862	2611	5924	2494	6682
	úhrnem	9673	8222	10068	8087	10271	8505
II. souvislého území něm. na sev. Moravě	a)	4824	5197	5248	5413	7497	4469
	b)	7743	18419	7446	20857	7569	21658
	úhrnem	12567	23616	12694	26270	15066	26127

		r. 1880		r. 1890		r. 1900	
		Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
III. souvislého území něm.							
na již. Moravě	a)	2940	10653	3194	10339	3905	9945
	b)	10570	23135	10857	27049	10197	29986
	úhrnem	13510	33788	14051	37388	14102	39931
I.—III.	celkem	35750	65626	36813	71745	39439	74563

Podle toho činil vzrůst, resp. úbytek:

	Čechů				Němců			
	1880—1890		1890—1900		1880—1890		1890—1900	
	absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
I. a)	+ 920	+ 14·1	+ 320	+ 4·3	— 1197	— 35·6	— 340	— 15·7
b)	— 525	— 16·7	— 117	— 4·5	+ 1062	+ 21·8	+ 758	+ 12·8
	+ 395	+ 4·1	+ 203	+ 2·0	— 135	— 1·6	+ 418	+ 5·2
II. a)	+ 424	+ 8·8	+ 2249	+ 42·9	+ 216	+ 4·2	— 944	— 17·4
b)	— 297	— 3·8	+ 123	+ 1·7	+ 2438	+ 13·2	+ 801	+ 3·8
	+ 127	+ 1·0	+ 2372	+ 18·7	+ 2654	+ 11·2	— 143	— 0·5
III. a)	+ 254	+ 8·6	+ 711	+ 22·3	— 314	— 2·9	— 394	— 3·8
b)	+ 287	+ 2·7	— 660	— 6·1	+ 3914	+ 16·9	+ 2937	+ 10·9
	+ 541	+ 4·0	+ 51	+ 0·4	+ 3600	+ 10·7	+ 2543	+ 6·8
Celkem	+ 1063	+ 3·0	+ 2626	+ 7·1	+ 6119	+ 9·3	+ 2818	+ 3·9

Pouze za desítiletí 1890—1900 vycházíme ze závodění obou národů ve smíšených skupinách shora jmenovaných s malým vítězstvím: Čechů přibylo v nich 7·1% (absol. 2626), Němců pouze 3·9% (absol. 2818). Máme tu nové potvrzení zjevu, který jsme pozorovali při vývoji jednotlivých kategorií osad, že za tohoto desítiletí náš národ uplatnil se proti Němcům. Ovšem moravské číslice nelze srovnati s českými, neboť pokrok našeho národa ve smíšených partiích Čech jest mnohem patrnější.

Ale za to za období předcházejícího 1880—1890 konstatujeme rozhodný český neúspěch, tak že ho nevyvážil ani opačný pohyb posledního desítiletí: Čechů přibyly pouze 3% (absol. 1063), Němců 9·3% (absol. 6119).

Přihlédneme-li ke složkám konečných číslic, vidíme četné zajímavosti. Příznivý výsledek nám za druhého desítiletí způsoben byl pouze velikým úspěchem na jazykové hranici na severní Moravě, kde jsme tedy na rozhodném postupu: Čechů přibylo

18·7% (absol. 2372), Němců ubylo 0·5% (absol. 143); nabyli jsme většiny v Litovli, a v nejlidnatějších skupinách hranické a novojičínské vzrostli jsme rychleji než Němci. Za dřívějšího desítiletí byl tu výsledek opačný: Čechů přibylo pouze 1% (127), ale Němců 11·2% (absol. 2654); tehdy Němci nabyli většiny v Nových Zámcích.

Smutný jest nám stav na jižní Moravě; ve smíšených skupinách jsme tu na ústupě. Za prvního desítiletí vzrostli jsme pouze o 4% (absol. 541), za II. jen o 0·4% (absol. 51), k čemuž poněkud přispěla také asi výměna vojenských posádek na Znojemsku; Němců přibylo za I. období 10·7% (absol. 3600), za II. 6·8% (absol. 2543). V celku spíše postupujeme na hranici jazykové západně Znojma, a na Mor.-Krumlovsku, za to ustoupili jsme na celé ostatní čáře hraniční, ale zvláště v lidnatých skupinách smíšených na Znojemsku a Židlochovsku. Němci nabyli za 20 let většiny ve třech obcích, Vítonicích, Želeticích a Smolíně.

Na hranici ostrova mor.-třebovského nalézáme pouze za prvního období příznivější vývoj Čechům, tehdy vzrostli Čechové o 395 duší, t. j. 4·1%, ale Němcův ubylo 135, t. j. 1·6%. Za to za následujícího desítiletí jest úspěch na straně německé; Němci vzrostli o 418 duší (5·2%), my jen o 203 (2%). Většinu změnily 4 osady, a to malé osady Plichtinec a Borová nabyly české většiny, Slatina a Rudolfov německé.

Ve smíšených obcích německých ostrovů jazykových mimo mor.-třebovský a v přilehlých obcích českých nacházíme tyto poměry:

a) na německém ostrově jihlavském jsou tyto smíšené osady: Salavice, Kostelec (od r. 1890), Rantířov, Hosov, Kosov Horní, Pístov (od r. 1900), Studničky, Kosov, Jihlava, Dřevěné Mlýny, Hruškové Dvory a Měšín, všechny při českých hranicích, podél kterých po celé šířce ostrova se prostírá takto smíšený pás; mimo něj v jižní části ostrova jsou Suchá (smíš. od 1890) a Otín. Mimo jmenované obce byly za dřívějších sčítání ještě smíšený Falknov, Beranec, Rancířov, Vilánec a Vysoká. Z východní strany přiléhají k ostrovu 2 smíšené s českou většinou: Henčov a Handlovy Dvory, mimo to Malý Beranov, v němž ještě r. 1890 byla německá menšina větší 10%.

Ve jmenovaných 20 osadách bylo napočítáno:

	Čechů	Němců	Vzrůst Čechů absol.	%	Vzrůst Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	4907	22643					17·8	82·2
r. 1890	5673	23630	+ 766	+ 15·6	+ 987	+ 4·4	19·3	80·6
r. 1900	5893	24257	+ 220	+ 3·9	+ 627	+ 2·7	19·4	80·0

Český podíl stoupl tedy o něco ($1\frac{1}{2}\%$) za prvního desítiletí a nepatrně i za druhého. Zejména za druhého období způsobil to příznivý nám vývoj v obcích nyní většinou českých a v Hruškových Dvorech, tak že možno říci, že český živel vítězně se dere k Jihlavě od východu — nabyli jsme tu většiny za posledních 20 let v Henčově. Velikou většinou ostatních obcí jsme ustoupili od r. 1890—1900, zvláště v Rantířově a v okolí, kdežto do r. 1890 byly poměry nám příznivější.

b) Na brněnském ostrově jsou r. 1900 smíšené obce: Brno, Černovice, Komárov, Mariiny Celly, Petrohradská ulice, Ivanovice, Přízřenice (od r. 1890). Mimo to česká menšina klesla pod 10% v Modřicích, Moravanech a do r. 1890 také v Heršpicích Dolních a ve Dvorské (již mimo vlastní ostrov). Z českých obcí přiléhajících k Brnu jsou r. 1900 smíšeny Jundrov a Ugartov, mimo ně r. 1890 byly také Husovice a Královo Pole. Ve jmenovaných obcích byly takovéto poměry:

	Čechů	Němců	Vzrůst Čechů absol.	%	Vzrůst Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	41535	54800					43·0	56·8
r. 1890	42942	72634	+ 1407	+ 3·4	+ 17834	+ 32·5	37·1	62·7
r. 1900	58539	78155	+ 15597	+ 36·3	+ 5521	+ 7·6	42·7	57·0

Poměry v této smíšené skupině záleží hlavně na poměrech v Brně. Tam za desítiletí 1880—1890 silně ubylo Čechův — ale, jak jsme již řekli, k brněnským číslům z r. 1890 nutno chovati skepsi — odtud také veliký úspěch německý v celé skupině. Ale zajímavo jest při tom, že také v českých městech shora jmenovaných německé menšiny za této doby stouply silně — v německých obcích se v celku zachovaly české. Český ústup prvního období byl téměř úplně vynahrazen za období následujícího, hlavně vlivem rozvoje české menšiny brněnské a vzrůstu

českých měst, v nichž německé menšiny klesly silně. Za to vidíme ústup českého živlu, a namnoze dost značný, ve většině obcí německých.

c) Rovněž tak jest prostouplý silnými českými menšinami ostrov olomoucký téměř veskrze. Českou minoritu větší 10 % mají: Olomouc, Nová Ulice se Zelenou Ulicí, Hněvotín, Neředín, Nedvězí, Nový Svět, Novosady a Pavlovice, r. 1890 také Slavonín. K ostrovu přiléhají tyto smíšené osady české: Hodolany, Hradisko, Bělidla a Lazce (smíš. od r. 1900); r. 1890 měly také Chvalkovice německou menšinu větší 10 %. Ve všech těchto 15 jmenovaných osadách nacházíme:

	Čechů	Němců	Vzrůst Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	10779	18863					35·0	61·2
r. 1890	12914	20484	+ 2135	+ 19·8	+ 1621	+ 8·6	38·0	60·2
r. 1900	15701	24296	+ 2787	+ 21·6	+ 3812	+ 18·6	38·5	59·6

Také v této smíšené skupině do r. 1890 český živel vzrostl i v německých obcích, kdežto poslední dobou ve většině ustoupil spíše, za to uplatnil se spíše v obcích s českou většinou, z německých hlavně v Pavlovicích. Ale v celku i za druhého období český poměr vzrostl poněkud (o ½ %), kdežto přírůstek za první desítiletí byl dosti slušný. Jsou to obdobné poměry, jaké jsme poznali již na Jihlavsku.

d) Na Víškovsku jsou nyní smíšeny pouze Komořany a Čechyně, které jsou odděleny od ostatních 6 obcí, a Hlubočany. R. 1890 byly ještě smíšeny osady Kučerov a Terešov. Z českých obcí obklopujících oba ostrůvky nemá značnější menšiny německé žádná, smíšený Víškov oddělen jest od ostrůvka jinou obcí. Ve jmenovaných 5 obcích bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	490	1690					22·5	77·5
r. 1890	378	1832	— 112	— 22·9	+ 142	+ 8·4	17·1	82·9
r. 1900	280	2071	— 98	— 25·9	+ 239	+ 13·0	11·9	88·1

Podle toho ostrov víškovský zbavuje se českého živlu, a osud počeštění, který hrozil již některým obcím, zdá se oddáleným.

e) Na ostrůvku konickém jsou smíšeny pouze Labutice; r. 1880 měl také Runářov českou menšinu větší 10 %. V obou obcích bylo napočítáno:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	141	797					15·0	85·0
r. 1890	164	796	+ 15	+10·6	— 1	— 0·1	17·1	82·9
r. 1900	47	941	—117	—71·3	+145	+18·2	4·8	95·2

Platí zde totéž, co bylo řečeno shora. Labutice měly již r. 1890 značnou většinu českou, ale tato klesla do r. 1900 znovu na menšinu, a to dosti slabou.

Celkem pak bylo ve smíšených obcích německých ostrovů (mimo mor.-třebovský) a v přilehlých smíšených obcích českých:

1880		1890		1900	
Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
57852	98793	62071	119376	80460	129720

Dle toho dělal vzrůst:

Čechů				Němců			
1880—1890		1890—1900		1880—1890		1890—1900	
absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
+4219	+7·3	+18389	+29·6	+20583	+20·8	+10344	+8·7

Výsledek jest tu týž, jaký byl i při smíšených skupinách na jazykové hranici souvislých území německých. Za desítiletí 1880—1890 těší se většímu vzrůstu Němci, za následujícího Čechové. Na zhoršení českého poměru za prvé období však měl veliký vliv úbytek české menšiny brněnské, a zase sesílení její přispělo i na zvýšení celkového součtu Čechův. Odmyslíme-li si Brno pro podezřelé kolísání národnostních číslic, měli i za prvého desítiletí příznivější vývoj Čechové, jak poznáváme z následujícího. Bez Brna bylo tamže:

1880		1890		1900	
Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
25710	50202	33269	55754	42095	61018,

a vzrůst dělal:

Čechů				Němců			
absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
1880—1890		1890—1900		1880—1890		1890—1900	
+ 7559	+ 29·4	+ 8826	+ 26·5	+ 5552	+ 11·1	+ 5264	+ 9·4

Český vzrůst omezuje se však zejména za desítiletí 1890—1900 ponejvíce na přilehlé smíšené osady s českou většinou; v německých obcích české menšiny klesají spíše nežli vzrůstají.

V německém území není téměř smíšených osad; jsou to Mírov, kde na národní poměry působí trestnice, a poslední dobou Heřmanice na Hranicku a nepatrná víska Pasecký Grunt na Šternbersku. Osady ty nepadají vůbec na váhu. Za to v českém území mimo jazykovou hranici nalézáme celou řadu osad, z pravidla měst, ba někdy i několik pohromadě, které jsou dosud smíšeny, majíce buď českou většinu nebo také českou menšinu, a pak obce, jež byly smíšeny r. 1890 nebo r. 1880. Při tom nepočítám židovských obcí, které v četných případech mají svou vlastní správu, zvláště, nýbrž spojuji je s městem, ku kterému patří.

Vývoj národnostních poměrů není ve všech místech stejný; za většiny případův ubývá v nich Němců, ale jsou také obce, v nichž Němci vzrůstají poměrně mnohem rychleji než Čechové, nebo v nichž dokonce ubývá Čechův. Těchto si všimneme nejprve zvláště.

Osady, v nichž poměr Čechův jest r. 1900 nižší než r. 1880, jsou: Přívoz a Vítkovice (s relativní většinou německou), Mor. Ostrava, kteréžto 3 obce tvoří velikou smíšenou skupinu, Místek a Koloredov, Kopřivnice v okrese příborském, Hodonín, Mor. Krumlov, Alexovice a Zástavka (Požehnání Boží v okr. ivančickém). Mor. Krumlov, Alexovice a Hodonín mají absolutní německé většiny. V těchto jmenovaných obcích bylo:

	Čechů	Němců	Vzrůst Čechů absol.	%	Vzrůst Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	22705	9855					67·9	29·4
r. 1890	30546	18650	+ 7841	+ 34·5	+ 8795	+ 89·2	57·9	35·5
r. 1900	37929	32552	+ 7383	+ 24·2	+ 13902	+ 74·5	46·6	40·0

Čísla tato jsou neobyčejně pozoruhodna! V 10 obcích v českém území přibylo za desítiletí 1890—1900 13902 Němců, kdežto za touž dobu v celé zemi jich přibylo 12969! A k tomu není sem vpočítána Břeclav, kde za posledního desítiletí opět se vzmohli Němci. Všecka města do této skupiny patřící mají správu německou. Nyní všimněme si rapidního úpadku německých menšin, po případě i většin, v oněch městech, kde správa města dostala se do českých rukou, na př. ve Víškově, v Kyjově, v Uh. Hradišti, Prostějově, Litovli atd., vysvětlitelného snadno tím, že za německé vrchní vlády řada neuvědomělých a závislých našich lidí vydávala se za Němce, a pak ovšem přešla do českého tábora. A takových „Němců" jest jistě v Hodoníně, Mor. Ostravě, Přívoze, Místku, Břeclavi atd. většina. Kdyby se městská zastupitelstva dostala v nich do českých rukou, přejde většina „Němců" přirozeně k Čechům, a nastal by náhlý úpadek německých menšin v těchto městech. Kdyby se byly poměry v těchto městech tak vyvíjely, jako ve Víškově, Litovli atd., nejen že by nebyl přibyl za celých deset let v zemi jediný Němec, nýbrž německá číslice z r. 1890 byla by se ztenčila o několik tisíc. A stalo by se to zajisté také v budoucnosti. Nad těmito číslicemi dovedeme pochopiti výrok Dra. Šromoty v Moravské čítance, že nikoli tak výboj v německé části Čech, jako postup v české části Moravy upevní naše postavení, třebā že bychom nepodceňovali, jako Dr. Šromota, úspěch v německém území v Čechách. A tu musí býti předním cílem české politiky, aby nám umožnila nabytí oněch posic. Jest, myslím, nesporno, že jistou cestou na dobytí ujařmených měst jest zavedení všeobecného, rovného, tajného a přímého práva volebního také do obecních zastupitelstev. Národní prospěch nejen na Moravě, ale, jak by se číslicemi dalo dokázati, i v Čechách toho žádá kategoricky, aby se česká politika dala na cestu pokroku a cílem si učinila zlidovění všech našich institucí státních i samosprávných.

Již jsem charakterisoval národní vývoj v oněch městech (a obcích), kde česká většina dobyla zastupitelstva: nastal rychlý ústup německých menšin. Můžeme jej poznati i z tohoto přehledu:

V místech, v nichž r. 1900 jest poměrně více Čechů než r. 1880, se napočítalo:

	Čechů	Němců	Vzrůst, resp. úbytek Čechů absol	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	92977	33094					73·5	26·2
r 1890	110468	26142	+17491	+18·8	—6952	—21·0	80·8	19·1
r. 1900	135531	16911	+25063	+22·7	—9231	—35·3	88·8	11·1

Spojíme-li nyní oboje, pak bylo ve smíšených obcích v českém území:

	Čechů	Němců	Vzrůst Čechů absol.	%	Němců absol.	%	Ze 100 dom. obyv. Čechů	Němců
r. 1880	115682	41949					72·8	26·4
r. 1890	140974	44792	+25292	+21 9	+2843	+ 6·8	74·5	23·7
r. 1900	173460	49463	+32486	+23 0	+4481	+10·0	74·1	21·1

Celkem tedy ve smíšených obcích českého území vzrůstali Čechové za obou desítiletí mnohem rychleji než Němci. Ale jejich vzrůst předstihli „jiní“, totiž Poláci, kteří houfně se stěhují do pánve mor.-ostravské.

Shrneme-li ke konci všecko, co jsme poznali v tomto oddíle, shledáme, že ve smíšených osadách na Moravě za posledního i za dřívějších sčítání (mimo nepatrné smíšené osady v německém území) bylo:

1880 Čechů	Němců	1890 Čechů	Němců	1900 Čechů	Němců
209.284	206.368	239.858	235.913	293.359	253.746,

a dělal tedy vzrůst:

Čechů 1880—1890 absol.	%	1890—1900 absol.	%	Němců 1880—1890 absol.	%	1890—1900 absol.	%
+30574	+14·6	+53501	+22·3	+29545	+14·3	+13888	+5·8

Bez Brna:

1880 Čechů	Němců	1890 Čechů	Němců	1900 Čechů	Němců
177 142	157.777	211.056	172.291	254.994	185.044

vzrůst:

Čechů				Němců			
1880—1890		1890—1900		1880—1890		1890—1900	
absol.	%	absol.	%	absol.	%	absol.	%
+33914	+19·1	+43938	+20·8	+14514	+9·2	+12753	+7·4

Za obou desítiletí, ale zvláště za období 1890—1900 znamenáme rozhodný úspěch český. Do r. 1890 vzrostli Čechové ve smíšených osadách mimo Brno (bez několika nepatrných) o 19·1%, Němci jen o 9·2%, od r. 1890—1900 Čechové o 20·8%, Němci jen o 7·4% a s Brnem Čechové o 22·3%, Němci pouze o 5·8%. Číslice za druhé období lze poněkud srovnati s číslicemi, k nimž dospívá Rauchberg (l. c. str. 88.). V Čechách ve větších skupinách smíšených přibylo Čechů 45·4%, Němců jen 26·1%, tedy je tu táž tendence vývojová jako na Moravě. Ale jistý rozdíl jest mezi Čechami a Moravou. V království rostou silně české menšiny v německém území a také na jazykové hranici — v markrabství způsobilo příznivý výsledek hlavně seslabení německých menšin ať v českém území, ať na hranici souvislých německých území a ostrovů, kdežto české menšiny sesílily přece jen nepatrnou měrou za srovnání s Čechami.

Zvláštní zmínky zasluhují si ještě osady, v nichž národní menšina překročila 10%, nebo v nichž klesla pod 10%, a pak osady, které změnily většinu. Omezím se při tom pouze na desítiletí 1890—1900 (srv. přiložené tabulky).

České menšiny vzrostly za posledního období na 10% v 23 osadách, v nichž r. 1900 bylo 1714 Čechův a 7812 Němců; Čechové vzrostli v nich o 1354 (375%), Němci o 461 (6·3%). Z těchto 23 osad jsou 3 na jazykové hranici na severní Moravě, 9 na jižní Moravě, 5 na hranici ostrova mor.-třebovského, 4 na ostatních německých ostrovech a 2 v německém území severní Moravy.

Německé menšiny stouply nad 10% pouze v 9 osadách, které čítaly r. 1900 6255 Čechův a 1022 Němců; český vzrůst dělá 1104 duší (21·4%), německý 669 (189·5%). Z osad těch jsou 2 na hranici na jižní Moravě, 4 na pomezí ostrova mor.-třebovského, 2 na pomezí ostatních ostrovů, 1 v českém území. Německý úspěch nerovná se v tomto směru českému ani co do počtu osad, ani co do intensity vzrůstu menšin. Za to jsou osady, v nichž pronikli Němci, mnohem lidnatější.

Český zisk vznikem českých menšin	Počet osad	Počet Čechů 1890	Počet Němců 1890	Počet Čechů 1900	Počet Němců 1900	Vzrůst, resp. úbytek 1890—1900 Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyvatelů Čechů 1890	Němců 1890	Č. 1900	N. 1900
I. a) Jazykové pomezí na sev. Mor.	3	77	1378	717	1889	+ 640	+831·2	+511	+ 37·1	5·3	94·7	27·5	72·5
b) „ „ na jižní „	9	138	3031	550	2809	+ 412	+298·6	—222	— 7·3	4·4	95·6	16 4	83·6
c) „ „ ostr. m.-třeb.	5	26	749	126	681	+ 100	+384·6	— 68	— 9·1	3·4	96·6	15·6	84·4
I.	17	241	5158	1393	5379	+1152	+478·0	+221	+ 15·9	4·5	95·5	20·6	79·4
II. Něm. ostrovy (mimo m.-třeb.)	4	119	1901	276	2199	+ 157	+131·9	+298	+ 15·7	5·9	94·0	11·2	88·8
IV. „ území souvislé (sev. Mor.)	2	—	292	45	234	+ 45	—	— 58	— 19·9	—	100·0	16·1	83·9
Úhrnem . . .	23	360	7351	1714	7812	+1354	+375·0	+461	+ 6·3	4·7	95·3	18·0	82·0

Český zisk zánikem německých menšin	Počet osad	Počet Čechů 1890	Počet Němců 1890	Počet Čechů 1900	Počet Němců 1900	Vzrůst, resp úbytek 1890—1900 Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyvatelů Čechů 1890	Němců 1890	Č. 1900	N. 1900
I. a) Jazykové pomezí na sev. Mor.	2	976	155	998	34	+ 22	+ 2·3	— 121	—78·1	86·3	13·7	96·7	3·3
b) „ „ „ jižní „	2	435	82	493	37	+ 58	+13·3	— 45	—54·9	84·1	15·9	93·0	7·0
c) „ „ ostr. m.-třeb.	4	717	107	706	55	— 11	— 1·5	— 52	—48·6	87·0	13·0	92·8	7·2
	8	2128	344	2197	126	+ 69	+ 3·2	— 218	—63·4	86·1	13·9	94·6	5·4
II. Něm. ostrovy (mimo m.-třeb.)	4	12844	2350	19047	1123	+ 6203	+48·3	—1227	—52·2	84·3	15·4	94·2	5·6
III. České území	12	32310	6230	41833	2260	+ 9523	+29·5	—3970	—63·7	83·7	16·1	94·7	5·1
Úhrnem . . .	24	47282	8924	63077	3509	+15795	+33·4	—5415	—60·7	84·0	15·8	94·5	5·3

Česká ztráta vznikem německých menšin	Počet osad	Počet: Čechů 1890	Němců 1890	Čechů 1900	Němců 1900	Vzrůst, resp. úbytek 1890—1900: Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyvatelů: Čechů 1890	Němců 1890	Č. 1900	N. 1900
I b) Jazykové pomezí na již. Mor.	2	1616	116	1585	314	— 31	— 1·9	+198	+170·7	93 3	6·7	83·5	16·5
c) „ „ ostr. m.-třeb.	4	662	54	569	137	— 93	—14·0	+ 83	+153·7	92·5	7·5	80·6	19·4
	6	2278	170	2154	451	— 124	— 5·4	+281	+165·3	93·1	6·9	82·7	17·3
II. Něm. ostrovy (mimo m.-třeb.)	2	929	47	1258	186	+ 329	+35·4	+139	+295·7	95·2	4·8	87·0	12·9
III. České území	1	1944	136	2843	385	+ 899	+46·2	+249	+183·1	93 0	6·5	87·9	11·9
Úhrnem . . .	9	5151	353	6255	1022	+1104	+21·4	+669	+189·5	93·4	6·4	85·9	14·0

Česká ztráta zánikem českých menšin	Počet osad	Počet: Čechů 1890	Němců 1890	Čechů 1900	Němců 1900	Vzrůst, resp. úbytek 1890—1900: Čechů absol.	Čechů %	Němců absol.	Němců %	Ze 100 dom. obyvatelů: Čechů 1890	Němců 1890	Č. 1900	N. 1900
I. a) Jazykové pomezí na sev. Mor.	5	628	2807	169	3161	— 459	—73·1	+ 354	+12·6	18·3	81·7	5·1	94·9
b) „ „ „ jižní „	13	1273	8749	668	9309	— 605	—47·5	+ 560	+ 6·4	12·7	87·3	6·7	93·3
c) „ „ ostr. m.-třeb.	2	60	415	2	465	— 58	—96·7	+ 50	+12·0	12·6	87·4	0·4	99·6
	20	1961	11971	839	12935	—1122	—57·2	+ 954	+ 8·1	14·1	85·9	6·1	93·9
IV. Německé území	1	248	2156	126	2236	— 122	—49·2	+ 80	+ 3·7	10·3	89·7	5·3	94·7
II. Něm. ostrovy (mimo m.-třeb.)	8	837	3699	209	4607	— 628	—74·7	+ 908	+24·5	18·5	81 5	4·3	95·7
Úhrnem . . .	29	3046	17826	1174	19778	—1872	—61·4	+1952	+10·5	14·6	85·4	5 6	94·4

České menšiny klesly pod 10$^0/_0$ v 29 osadách, a to v 5 na severní Moravě, v 13 na jižní, ve 2 na pomezí ostrova mor.-třebovského, v 8 v ostatních německých ostrovích, v 1 území německého na severní Moravě. R. 1900 bylo v těchto osadách 1174 Čechův a 19.778 Němců; Čechův ubylo 1872 (61·4$^0/_0$), Němců přibylo 1952 (10·5$^0/_0$).

Německé menšiny ztenčily se pod 10$^0/_0$ v 24 osadách, a to ve 2 na severní, ve 2 na jižní Moravě, ve 4 na pomezí ostrova mor.-třebovského, ve 4 na ostatních německých ostrovích, ve 12 v českém území. V těchto osadách bylo r. 1900 63.077 Čechův a 3509 Němců; Čechů přibylo 15.795 (33·4$^0/_0$), Němců ubylo 5415 (60·7$^0/_0$). Síla úbytku menšin a počet osad jsou přibližně stejné, osady s úspěchem českým jsou však lidnatější.

Při vzniku a zániku menšin jest tedy převaha neveliká sice, ale přece jen převaha na české straně.

Osady, ve kterých se změnila většina, jsou dosti četné. Za desítiletí 1890—1900 stala se z české většiny r. 1890 menšina v Louce na Znojemsku (výměnou vojenské posádky), v Želeticích, Vítonicích a Ledci na jižní Moravě, v Rudolfově u Zábřeha, v Rantířově na ostrově jihlavském, v Labuticích na ostrově konickém, v Hodoníně a v žid. obci Strážnici. V Přívoze dřívější relativní česká většina stala se menšinou, ale Němci také nepřekročili 50$^0/_0$, jako v Mor. Ostravě z absolutní české většiny stala se pouze relativní. Obec Ruda nad Moravou rozdělena byla na dvě, z nichž Dolní Ruda jest většinou německá. Z obcí jmenovaných byly Ledec, Rantířov, Labutice a žid. obec Strážnice r. 1880 většinou německé. Do r. 1890 pozbyly české většiny Nové Zámky u Litovle, Přívoz, Vítkovice, Smolín u Židlochovic, Slatina v okr. jevíčském, Mor. Krumlov a Alexovice, pak Handlovy Dvory u Jihlavy, kteréžto jsou však r. 1900 opět většinou české.

Německou většinu za českou změnily za období 1890—1900: Litovel, Borová u Mor. Třebové, Handlovy Dvory (r. 1880 také většinou české) a židovské obce Lipník, Třebíč, Ivančice, Nový Rousinov, Přerov a Dol. Kounice; mimo to v židovské obci Prostějově jest nyní stejný počet Čechův a Němců, ve Vítkovicích stala se z německé absolutní majority pouze relativná. Za období předcházejícího staly se většinou českými: Lechovice a Plichtinec u Mor. Třebové, Henčov u Jihlavy, Ruda nad Moravou, Břeclav, Uh. Hradiště a židovské obce Lomnice a Slavkov;

pak ještě Rantířov, Ledec, Labutice a žid. obec Strážnice, které však r. 1900 staly se zase většinou německými.

V obcích, které byly r. 1880 většinou německé a jsou r. 1900 většinou české, bylo:

			Vzrůst, resp. úbytek				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	6741	11791					35·3	64·7
r. 1890	10866	9265	+4125	+61·2	—2526	—21·4	54·0	46·0
r. 1900	14995	7689	+4129	+38·0	—1576	—17·0	66·1	33·9

Naopak v osadách r. 1880 většinou českých a r. 1900 většinou německých bylo napočítáno:

			Vzrůst				Ze 100 dom. obyv.	
	Čechů	Němců	Čechů		Němců		Čechů	Němců
			absol.	%	absol.	%		
r. 1880	10358	5171					66·1	33·8
r. 1890	12688	12855	+2330	+22·5	+7684	+148·6	48·0	49·4
r. 1900	16523	21603	+3835	+30·2	+8748	+ 68·0	38·8	50·7

Osad druhé kategorie jest méně počtem, za to však jsou mnohem lidnatější; počet osad, jež nabyly české většiny, zvyšují hlavně židovské obce, které se počešťují. Procentní vzrůst Čechů v prvních osadách (30·8 %) jest o něco vyšší než ústup v druhých (27·3 %). Sloučíme-li obě skupiny, jest vzrůst Čechů přece o něco vyšší než Němcův, a jsme tedy také tu v malé výhodě.

(Příště ostatek.)

Albrecht II. a koncil Basilejský (1438—1439).

Napsal Dr. Antonín Polák.

(Dokončení.)

Za XV. století stalo se zvykem, že důležitých akcí státních nevyřizovali panovníci sami osobně, nýbrž prostřednictvím svých jednatelů diplomatických. Nedlouho potom zřizují si všichni panovníci jednatele na cizích dvorech, aby pořáde zastupovali jejich zájmy v cizině, třebas okamžitě nebylo třeba vyříditi důležitou záležitost. Zástupci svrchu jmenovaní byli diplomatickými jednateli Albrechtovými pro otázku církevní. Lze pak beze všeho považovati všecko, o čem vyjednávají, za politiku královu.

Uvítání zástupců koncilu v Norimberce bylo slavnostní. Patriarcha Aquilejský byl přijat jako legát a latere, byl také před ním nesen kříž. Tímto jednáním uznán koncil za řádně shromážděný a nerozpuštěný. Ale jinak hned s počátku objevovaly se některé maličkosti, které ukazovaly, že král nestojí úplně na straně koncilu. Zakázáno poslům kázati. Když pak žádali na městské radě, aby jim byly vydány peníze v městě z odpustků sebrané, rada nevyhověla žádosti jejich, poněvadž prý to zakázal král.[1]) Bylo-li to skutečně pravda, nebo rada nechtějíc vydati peněz jen se vymlouvala tímto způsobem, těžko lze rozhodnouti. Zákazu královského nemáme. Poslové koncilu už nikdy se neucházeli o vydání těchto peněz. Horší byl zákaz o kázání; neboť jím projevena nedůvěra koncilu. Poslům papežským kázati nebylo zakázáno. Prospěšný však zákaz byl; neboť, jako se pustili do sporu při společných shromážděních, byli by tak učinili zajisté i na kázání a tím způsobili veřejné pohoršení. Král i knížata navrhli, aby obě dosavadní synody spojily se v jednu, která by se sešla na nějakém jiném místě než v Basileji a Ferraře. Celý skorem měsíc jednáno o tom návrhu, ale nedosaženo ničeho pro tvrdošíjnost především koncilu. Jeden z důvodů, které jmenovali poslové koncilu proti přeložení synody, zasluhuje povšimnutí. Papež prý pokusil se znásilniti synodu v Němcích, čím pak by tato byla v rukou jeho v Italii?[2]) Ale tento důvod neměl skutečné ceny, poněvadž král ani knížata nechtěli, aby město italské bylo sídlem budoucího koncilu, nýbrž jiné než Basilej a Ferrara. Třeba že nevyslovili toho mínění, chtěli sami zajisté koncil zase do nějakého jiného města říšského. Jinak opakovali poslové své staré námitky o superioritě koncilu atd. Na konec prohlásili, že nemají ani plné moci, aby rozhodovali o přeložení synody, že přišli sem jen proto, aby obdrželi odpověď na své požadavky již po třetí předložené. Zástupci královi odepřeli jí zde na sněmu, ale slíbili, že co nejdříve přijde slavné poselstvo do Basileje, které odpoví úplně na všechny otázky, které synoda předložila králi. Prohlášení poslů, že nemají dostatečné plné moci, způsobilo jednak, že sněm se rozešel koncem

---

[1]) Datt: Historia diplomatica Norimbergensis, str. 616.

[2]) Würdtwein, VII., č. 34—41., str. 241—313. M. C. III. kn. XIV. c. 3 6., str. 176 a 188.

listopadu úplně bez výsledku, jednak, že veškero jednání přeloženo do Basileje.

Jediné na sněmě kurfiřtové a knížata jiná, světská i duchovní, znova prohlásila slavnostně neutralitu a zároveň, že se pokusí vším způsobem, aby obnoven byl pokoj v církvi. Kdyby však se nepodařilo způsobiti smír mezi stranami, přikloní prý se ke straně, která se jim bude zdáti spravedlivější. Král opět nepřistoupil k tomu prohlášení, čímž do jisté míry pozbývalo ceny, poněvadž říše Římská nebyla tu řádně representována bez krále.

Nevíme, jak poslové papežští se chovali k proposici královë a kurfiřtův. Pravděpodobně projevovali větší ochotu na přeložení koncilu, poněvadž věděli, že synoda Basilejská nepovolí tolik snadno. Ochotou svou, která skutečně neznamenala nic, poněvadž bez vzájemného souhlasu obou stran nebylo možno, aby bylo ujednáno něco určitého, mohli svému pánu jen prospěti. Tuto domněnku potvrzuje okolnost, že poslové královští všichni, kteří byli v Norimberce, odebrali se do Basileje doufajíce, že na synodě dosáhnou spíše svolení na přeložení její, než od zástupců jejích, kteří, jak víme, se vymlouvali, že nemají dostatečné moci na zplnění žádosti královy. Tam hned (12. prosince) nejen jménem svého pána, nýbrž i jménem kurfiřtův a jiných knížat i měst předložili návrh na přeložení obou synod do jiného města. Jemu poslové předeslali zajímavý úvod, kterým se pokoušeli o odůvodnění jeho. Stůjž zde stručný obsah jeho: Všichni, v jejichž jméně mluví, přejí sobě, aby 400 let trvající rozkol s Řeky se skončil smířením obou církví a aby autorita generálních synod byla zachována. Schůze, které svolali za účelem smíření papeže a koncilu, dokazují, že tvrzení jejich jest správné. Poslové koncilu prohlásili sice několikráte, že král ani kurfiřtové nemají práva jako laici míchati se do rozmíšek církevních. Ale jest zajisté povinností hlavního ochránce církve, aby jí pomáhal v jejích neznázích. Král římský má nejdříve býti proto vyslechnut, po něm mohou přijíti teprve ostatní knížata. Hned s počátku sporu přemýšlel král o prostředcích, jimiž by mohl býti spor urovnán. Ze všech nejlepším se mu zdá, aby koncil si zvolil nové město na svá zasedání, poněvadž Řekové nechtějí jíti do Basileje také. Chce synoda svou tvrdošíjností zmařiti krásné dílo smíření? V listině však z 15. prosince, poněkud pozměnili svůj návrh

s hlediska koncilu velice značně. Koncil neměl si město zvoliti sám, nýbrž dáti jen souhlas ke zvolenému.

Koncilu byla tato změna novou záminkou k ťvrdošíjnému odporu Královští poslové přičiňovali se marně, aby synodu pohnuli k povolnosti. Všechny domluvy a sliby byly bezvýsledné. Koncil chtěl dříve odpověď od krále. Kardinál arelatský, Petr d'Ailly, který byl duší koncilu, tázal se jen, potvrdí-li král glejt synodě, dá-li jí protektora a postará se, aby měla dostatek potřeb životních, i za případu, nepřistoupí-li na návrh králův. Z této otázky jest vidno, že většina synody byla proti návrhu, tím proti jakýmkoliv ústupkům a smíření s papežem. Zvolena sice komise na podrobnější jednání o proposici královské, ale ani bychom se nezmiňovali o zvolení jejím, kdyby nestal se při tom pokus poslů francouzských účastniti se jejího jednání. Tento pokus jest první, ač nezdařený, učiněný posly jiného státu než říše Římské, pokus zasáhnutí také do sporu. Ale nebyla dovolena účast Francouzů na protest zástupcův aragonských. V čele komise byl Arelatský, jehož názory již známe. Jediný přimlouval se za návrh králův Ludvík z Říma, který však chtěl opustiti koncil a přejíti k papeži. Jak se rozumí samo sebou, nechtěl to učiniti zadarmo. Vévoda Milánský byl při tom prostředníkem. Prozatím hrál Ludvík úlohu smiřovatele. Kladl důraz na to, aby města pro nový koncil neustanovila ani synoda Basilejská ani papež. Komise řízená Arelatským však neopustila odmítavého hlediska svého. Předseda její rozšířil také nepravdivou zprávu o Řecích na koncilu Ferrarském. Víme, že král za důležitý důvod zvláštní na přeložení koncilu pokládal odpor Řeků proti Basileji jako sídlu koncilu. Arelatský vykládal, že prý Řekové ve Ferraře nejsou z říše Byzantské, nýbrž jacísi lidé neznámí, které prý si přivedl papež z Ankony. Tvrzení jeho nebylo správné, leč ukazuje nám, jakým způsobem bojovaly obě strany. Ke starým otázkám sporným přistoupila nová, totiž, zruší-li papež rozpuštění koncilu Basilejského a rozpustí-li synodu Ferrarskou. Když pak konečně se usnesla na odpovědi po návrhu královĕ, oznámila ji poslům jeho, ale kopie její nechtěla jim odevzdati, pak se zase přeli o to, má-li poslům býti dán opis čili nic. Dosud král Římský pracoval z panovníků světských sám o smír. Zástupci francouzští se teď v Basileji přidali k němu. V tomto důležitém okamžiku vzniká veliká koalice knížat křesťanských, v jejímž čele

stojí král Římský [1]) jako první panovník křesťanský. Vedle Francouzů přidal se k poslům královským i zástupce krále Kastilského a po nějakém váhání i krále Aragonského, později i Portugalského, takže veliká část katolických panovníkův evropských byla spojena v tomto spolku. Mohlo se za těchto okolností přistoupiti s větším důrazem na smíření obou stran; neboť za případu potřeby mohli panovníci vypověděním poslušnosti a vyplácení důchodů donutiti k povolnosti obě strany.[2])

Odpověď koncilu na návrh králův byla záporná. Biskup Bukovecký, hlavní ředitel celé akce, žádal proto koncilu, aby ji zlepšil v některých odstavcích, ale marně. Požadavky, které sestavila komise, byly velice podobné požadavkům, které předloženy ve Vídni. Papež nemohl je přijmouti, zvláště v době, kdy záležitosti jeho utvářily se velice příznivě. Mohl svoliti k tomu, aby odvolal rozpuštění koncilu, uznal superiority jeho, svůj koncil prohlásil za neplatný a podrobil se koncilu úplně? Koncil chtěl, aby i všechny úmluvy dosavadní s Řeky těžko získané pozbyly platnosti. Král i kurfiřtové měli se postarati o řádné vypravení bul, kterými papež vyhovoval všem těmto požadavkům. Jmenování města nového koncilu náleží Basilejské synodě, při tomto aktu má býti však papež přítomen buď osobně nebo zastoupen řádně. Nový koncil bude jen pokračováním Basilejského, Ferrarský dříve musí býti rozpuštěn. Král se musí starati o bezpečnost jeho. Synoda, jak vidíme, povolila sice, aby svolán byl nový koncil v některém městě jiném — odpověď zdánlivě kladná —, ale připojila k němu takové výhrady, že vlastně jimi mařila všelikou naději na dohodu.[3]) Není proto divno, že prohlásili ji jako „duram et inpracticabilem“. Jednání nabývá přece tím jiného směru. Dosud synoda zamítala veškero vměšování laiků do sporu. Pak povolila, třebas že pořáde protestovala slovy, ale žádost královu za přeložení nechtěla zplniti. Konečně však zplnila ji jen s podmínkami sobě prospěšnými, které způsobily, že byla nepřijatelnou papeži. V lednu 1439 chtěli dosíci poslové

---

[1]) Albrecht byl zároveň i králem českým a uherským, a pánem znamenitých knížetství říšských.

[2]) MC. III. kn. 14., c. 10, str. 194.

[3]) MC. III, kn. 14., c. 11. str. 200—208. Jan ze Segovie velice pěkně ustanovil učení konciliární slovy: „suprema potestas in terris esset penes generale concilium, cui eciam summus pontifex obedire tenetur.

zmírnění těchto podmínek. Vidno, že jednání sice pokračuje pomalu, přece však pozorovati můžeme nepatrný úspěch.

S hlediska koncilu byl to ústupek dosti sice veliký, nepatrný jest jen vzhledem k dlouhému jednání.

V prosinci došla však koncilu žádost Albrechtova za podporu proti králi Polskému. Strana kališnická zvolila si proti Albrechtovi kralevice polského, Kazimíra, jakožto pána sice katolického, který však jsa mlád mohl „se s Čechy ve víře srovnati", a především znalého jazyka slovanského. Albrecht, ačkoliv jako manžel dcery Zikmundovy byl dávno již čekatelem trůnu Českého, dosud neuměl česky. Byl pak katolík příliš rozhodný, než aby Čechové mohli od něho očekávati ústupků ve víře.

Zmínil jsem se svrchu, že podpora se strany koncilu v české otázce byla také jednou z příčin, pro které nechtěl Albrecht, aby koncil byl rozpuštěn. Vyhýbal se všelikému násilí a pokoušel se, aby smířil obě strany. Koncil také poukázal na tuto otázku českou na sněmě Norimberském, vychvaluje své zásluhy o smíření českých kacířův. Albrecht se ucházel o pomoc jeho proti Polákům. Koncil mu nejlépe mohl pomoci schválením kompaktát, čímž by přestala výtka proti němu se strany polské v Čechách připomínaná. Neboť, až by větší část národa byla sjednocena v lůně církve katolické, nemohlo mu býti katolictví jeho vyčítáno. Ovšem k tomu bylo potřebí také svolení papežova. Dále mu mohl pomoci i penězi, jichž král potřeboval zajisté na válku s Poláky, kteří tenkráte pustošili některé části Slezska. Zajisté i mravní podpora, kterou mu mohl koncil uděliti, byla veliká. Ale koncil chtěl za to příliš mnoho, úplné opuštění papeže. Jak se zachoval papež při sporu polsko-českém? Stanul rozhodně na stranu Albrechtovu.[1]) Nezamítal kandidatury polské v Uhrách, jelikož spojení dvou říší sousedních bylo by dle názorů stolice papežské jen křesťanstvu na prospěch. Byla by to mocná hradba proti Turkům bez ustání na sever postupujícím. Leč Albrecht byl zvolen v Uhrách velice snadno a dne 1. ledna také korunován. Strana polská ani nevystoupila energičtěji.[2])

---

[1]) Instructio oratoris (totiž papežova) ad ducem Austrie, regem Ungarie et Boemie. Monum. histor. Polon. XII., č. 246, str. 359 a násl.

[2]) Strana tato byla již v Uhrách hned po smrti Zikmundově, ačkoli dosud se věřilo skorem jednosvorné volbě Albrechtově. Viz W. Wostry: o. c. str. 39. i pozn. 2.

Spojení obou říší vykonáno teprve po smrti Albrechtově. Papež nezakročil nikterak, vyhnul se úzkostlivě všemu, co by jevilo jeho názory. V Čechách však postupoval zcela jinak. Husitství, které v říši České dle názoru jeho bylo velice pevné, rozšířilo se i také do Polska. Kdyby obě říše nebyly spojeny sice v jedněch rukou, avšak přece v rukou téhož rodu, byla obava, aby kacířství nešířilo se více v Polsku, kdež mělo již tenkráte dosti přívržencův. Posílená říše Polská mohla obrátiti svou moc — nikoli proti nepřátelům křesťanstva — nýbrž proti vlastnímu nepříteli, řádu německých rytířů, který však byl baštou pravověrné církve proti schismatikům a pohanům. Papež z těchto dvou důvodů musel nabídnouti veškeru svou pomoc králi Albrechtovi proti Polákům. V samé říši Polské duchovenstvo (Zbyhněv Olešnický, biskup krakovský) bylo na sněmě v Korčíně proti přijetí trůnu Českého Kazimírem.[1])

Papež sledoval tu i jiný záměr. Koncil Basilejský povolil poslům českým toliko přijímání pod obojí způsobou, v ničem jiném však nechtěl ustoupiti, tak že, když Čechové odcházeli koncem listopadu 1437 z Basileje, velice trpce si stěžovali na tvrdošíjnost synody. Nevíme přímo, byl-li papež odhodlán jim poskytnouti více. Nic neslyšíme o podobném pokuse se strany papežovy, aby tak získal Albrechta sobě a proti koncilu. Náběh jakýsi se stal smírným vyjednáváním s Řeky. Kališníci měli určité články ve víře s nimi společné; proto přáli si již dříve (1432)[2]), aby společně s Řeky bylo s nimi vyjednáváno. Řekové přišli do Ferrary. Eugen chtěl nyní dosíci, aby přišli tam také Čechové. Sám (bez Albrechta) chtěl s nimi jednati. Slíbil jim glejt, který by poslům českým zaručoval úplnou bezpečnost.

[1]) W. Wostry: o. c., str. 83. Goll: Čechy a Prusy ve středověku. Praha. 1897., str. 253, soudí, že papež byl by uznal Kazimíra za krále, kdyby byl v Čechách získal vítězství. Tento názor jest sice správný, ačkoli Wostrý má za to, že Goll přijímá příliš mnoho. Papež jistě nebyl by výslovně — snad hroze klatbou — stanul na straně Albrechtově při jednomyslné volbě. Ale valná část šlechty — katolíci a mírní podobojí — byla při Albrechtovi, jen radikální proti němu. Na jednomyslnou volbu Kazimírovu v Čechách nebylo možno pomýšleti. Proto jest zbytečno přiti se o to, co by se bylo stalo, kdyby byl zvolen Kazimír jednomyslně. Papež pracoval však pro Albrechta, chtěl zdržeti Vladislava od tažení do Čech. Raynaldus, o. c. str. 108.

[2]) Johannes de Ragusio: Tractatus de reductione Bohemorum. MC. I. str. 253, 255.

Mohli volně předložiti všechna svá přání ve věcech víry, rovněž i o reformaci církevní v hlavě i v údech.[1]) Nevíme však ničeho o skutečném vyjednávání s Čechy. Nedovídáme se také, zdali Čechové by byli přišli do Ferrary, jak vůbec návrhy přijímali. Jest jen vidno, že papeži velice záleželo na příchodě zástupců kališnických na koncil jeho. Projevoval-li papež tolik ochoty vůči kacířům, zajisté radil také králi, aby přenechal smíření Čechů s církví jemu a koncilu jeho, třebas že neznáme o tom ničeho. Přes to král však zůstal věren koncilu, ačkoli tento dosti tvrdě se zachoval k poslům českým. Nevěřil této povolnosti papežově? Ústupky, které Čechům nabízel papež ve všech směrech, byly diktovány jen situací. Bez sporu svého s koncilem sotva by byl papež povolil kacířům českým tolik. Koncil byl sice tvrdošijný, přece však již v něčem povolil, a mohl tedy král doufati, že koncil ustoupí ještě dále, jsa donucen také situací. Věděl zajisté dobře, že koncily vlašské jsou úplně v rukou papežových. Opravy v církvi bylo potřebí, a nejvíce dotýkala se stolice papežské. Mohl ji tedy vykonati koncil, který se řídil vůlí papežovou? Proto král byl při koncilu, ačkoliv energicky nechtěl vystoupiti proti papeži. Od Basilejského koncilu čekal i smíření s Čechy i opravy církevní, jíž jako člověk — skorem bych řekl — vzorný ve svém chování byl velikým přítelem. Proto se pokoušel, aby papeže smířil s koncilem. Sám však prostřednictvím svých poslů byl se synodou ustavičně v čilém styku. Proto obracel se k němu o pomoc proti Polákům. Jakou pomoc chtěl, nevíme. Koncil mohl ovšem mu poskytnouti nejen pomoc duchovní, nýbrž i hmotnou, t. j. peníze za odpustky. Dal mu je už jednou. Albrecht snad chtěl je po druhé. Na válku bylo potřeba peněz. Tak vedle duchovního vlivu, o němž promluveno svrchu, má i „česká otázka" vliv na církevní politiku královu. Nevíme, obdržel-li král žádanou pomoc skutečně. Koncil mohl býti prostředníkem mezi Albrechtem a Poláky a také skutečně prostředkoval spolu s poslem papežským.

Tato žádost o pomoc nebyla zajisté vhod poslům královským, kteří se snažili, aby pohnuli koncil k větším ústupkům. Synoda nabývajíc tím vědomí o své důležitosti, nemohla změk-

---

[1]) O tom všem poučuje nás instrukce posla Eugenova uveřejněná v Monum. historica Poloniae. XII., str. 359 a násl.

nouti, nýbrž zatvrzovala se více. Poslové užívali i vedlejších cest, aby dosáhli cíle. Svolali členy národa německého žádajíce jich, aby dříve se usnesli o přesídlení synody. Také vybízeli radu Basilejskou, aby přemlouvala členy synody na odstěhování z města. Tento postup byl ovšem pochybený. Neboť členové rady, měšťané, řemeslníci a obchodníci basilejští, kteří měli veliké užitky z přebývání otců v Basileji, nemohli se starati, aby jim zmizel bohatý pramen zisku. Oznámili to koncilu, který ovšem zamítl žádost poslů královských. Důležitější bylo vyjednávání s posly francouzskými o jednotný postup, jednotnější, než byl dosud. Tato akce poslů královských vzbudila veliké obavy na synodě. Otcové se domnívali, že král chystá proti nim nějaké násilí, aby je donutil k povolnosti. Bukovecký biskup omluvil však jednání svých druhů, aby dodal koncilu nové odvahy, a prohlásil slavnostně „Basilee esse generale concilium in spiritu sancto legitime congregatum, universalem ecclesiam repraesentans“. Tímto prohlášením podrobovali se úplně nejen král, nýbrž i kurfiřtové a všechna knížata duchovní i světská (jejichž jménem je učinil biskup Bukovecký) snesením koncilu Basilejského. Ale učinili tak jenom slovy, nikoli skutky; neboť z usnesení jeho si vybírali jen to, co se jim líbilo, jmenovitě nepřijímali snesení o suspensi papežově. Jednání o přeložení koncilu přišlo do nového stadia. Jak víme, koncil chtěl zvoliti si místo sám, v němž nástupce jeho měl zasedati. Poslové s tím nesouhlasili, poněvadž věděli, že papež by se nepodrobil snesení koncilu. Navrhli tedy, aby ze tří měst, Štrasburka, Mohuče a Kostnice, zvolil si koncil některé. Král je oznámí společně s francouzským papeži a Řekům, kteří se rovněž rozhodnou pro některé město, a koncil Ferrarský bude rozpuštěn. Případně, že by se neshodli papež ani Řekové, rozhodne mezi nimi koncil Basilejský.[1]) K tomu přidána ještě ustanovení pro mimořádné případy. Mlčky neuznáno rozpuštění koncilu Basilejského papežem. Nebylo toho třeba opakovati po prohlášení Bukoveckého biskupa. Koncil však nebyl s tím spokojen a vytkl ve své odpovědi,[2]) že prohlášení o rozpuštění synody Basilejské nebylo

[1]) MC. III. kn. 14., c. str. 213. Würdtwein, VII. č. 39., str. 302.

[2]) Mansi, XXIX. č. 12. str. 320. Müller: Reichstagstheatrum, str. 32 a násl., Goldast: Constitutiones imperiales, III. str. 463—469. Má datum 20. února 1439.

v návrhu poslů, ačkoli prohlášení toto bylo zbytečné. Výtka tato nebyla nejhorší, bylo možno, aby snadno byla odstraněna prostým prohlášením poslů královských. Ale koncil zase připomínal celou řadu pochybností proti přeložení synody, které nemohli zástupci královi snadno vyvrátiti, poněvadž se netýkaly pána jejich, nýbrž papeže a koncilu jeho, který tenkráte přeložen z Ferrary do Florencie, čímž dle názoru Basilejských přišel ještě více do moci papežovy. Vyjednávání smírnému dařilo se velice špatně, poněvadž námitky synody se množily stále, místo aby jich ubývalo. Naděje, kterou měli snad král a kurfiřtové, že na koncilu jednání smírné bude postupovati rychleji, byla marna.

Koncem února byl svolán zase říšský sněm do Frankfurta.[1]) Sněm scházel se velice pomalu.[2]) Netečnost tato i dřívější tvrdošíjnost nikterak nezbavily Albrechta naděje, že přece dojde na smír. Proto znova jmenoval koncilu protektora, a to Konráda z Weinsberka, a oznámil jmenování jeho všem sousedním knížatům.[3]) Tím znova uznán koncil Basilejský za řádně shromážděný sbor církevní. Bukovecký biskup žádal proto znova sněmu, aby do Frankfurta poslal své posly, k čemuž připojil, aby synoda dala jim takovou moc plnou, aby mohli jednati tak, jako koncil sám. Pracoval tedy docela v intencích svého pána, který právě projevil naději na smír. Papež dal takovou plnou moc svým poslům. Koncil však rozhodně odepřel vyhověti této žádosti, nedal se pohnouti ani odkazem na papeže. Ten podrobuje se přání knížat jen proto, aby se zdál hodným, tím pak získal si jejich přízeň. Toho však nepotřebuje koncil. Ovšem bylo usneseno poslati poselstvo na sněm.[4])

---

[1]) Zvoleno město příhodnější koncilu i jiným účastníkům sněmu než Norimberk; neboť naděje, že by Albrecht přišel do říše, zmizela úplně. Příchod jeho do říše byl prvním důvodem, pro nějž byl ustanoven Norimberk za sídlo říšského sněmu. Albrecht byl té doby ve Vratislavi, odtud chtěl jíti do Prešpurka; neboť hodlal se vypraviti proti Turkům (Frankfurts-Reichskorrespondenz FRK. I., str. 471, č. 842., list rady Norimberské radě Frankfurtské z 31. ledna 1439.)

[2]) Linhart Pasovský teprve 21. února žádá rady Frankfurtské za obstarání noclehův. FRK. I., str. 472., č. 844. a 845. (Listy rady Kolmarské a Šleštattské radě Frankfurtské).

[3]) List Albrechtův z 22. února 1439. Wencker, Apparatus, str. 335.

[4]) MC. III., kn. 14, c. 19., str. 235. Vědělo se již v lednu, že koncil bude zastoupen na sněmě. FRK. I., str. 471., č. 842. List rady Norimberské Frankfurtské.

Sněm nesešel se ve Frankfurtě, jak ustanoveno prvotně, nýbrž v Mohuči. Zástupci koncilu i královi byli titíž, jako na druhém sněmu v Norimberce. Tři duchovní kurfiřtové Dětřich Mohučský, Dětřich Kolínský[1]) a Rhaban Trevírský tu byli přítomni osobně. Také i jiná knížata křesťanská sem poslala své zástupce (Francie, Kastilie, Portugalsko i vévoda Milánský, který rozmrzen na papeže pro přízeň tohoto k Benátčanům, stal se straníkem synody).[2]) Tím sněm říšský přestal býti sněmem říše Římské, aspoň v otázce církevní, a stal se schůzí veliké části křesťanstva. Také z říše vedle tří kurfiřtův účastnilo se sněmu velice mnoho knížat. Byl proto mnohem slavnější než první dva. Nálada s počátku byla velice smířliva, zdálo se, že jednání sněmovní budou korunována výsledkem. Při vzájemných návštěvách ukazovali všichni neobyčejnou smířlivost.[3])

Sněm svolán sice na 24. únor, ale jak poznamenáno svrchu, scházel se velice pomalu, tak že vlastní jednání se počalo až 12. března. Slavnostní bylo prvé shromáždění. Poslové papežští nebyli tu ještě, jen mezi posluchači jaksi tajně byl člen poselstva, Mikuláš z Kusy, „Hercules omnium Eugenianorum", jak jej nazývá Aeneáš Sylvius.[4]) Řeč hlavního člena koncilu, biskupa Višského, zničila rázem všechny naděje na smír. Tresť řeči jeho byla: Papež jest hlavní vinník na celém sporu, zástupci koncilu neodpovědí na žádnou otázku, nevyplní žádné žádosti, dokud král neučiní tak vzhledem k jejich žádostem, které již předložili tolikráte. A zase opětovali svůj dřívější výrok, že král ani kurfiřtové jako laikové nemají práva souditi pře církevní, kterýž výrok již několikráte jim vysvětlen posly královskými. Tenkráte právě přinesl minorita Petr de Colle dva dekrety synody znamenité důležitosti pro smírnou akci, ovšem ve smyslu záporném: Učení o povýšenosti koncilu nad papežem jest pravda víry katolické,

---

[1]) Hartzheim, V., str. 259. Dětřich požádal krátce před tím university Erfurtské, aby mu odpověděla na dvě otázky: Má-li setrvati v neutralitě? Nemá-li, které strany se má přidržeti. Universita odpověděla, že jest jediné správno, aby se přidržel koncilu Basilejského. Arcibiskup náležel mezi příznivce jeho již dříve. Würdtwein, VIII., č. 2., str. 5. Listina jest bez dáta, ale náleží jistě do r. 1439.

[2]) Nauclerus, Chron. II. 42.

[3]) MC. III. kn. 14., c. 21., str. 238 i c. 29., str. 257.

[4]) Commentarii de gestis concillii Basiliensis, str. 8.

papež nemůže oekumenický koncil rozpustiti bez svolení jeho. Kdo jedná proti nim, je heretik, Eugen IV. tak učinil, jest proto heretikem.[1]) Tím vlastně smírná akce octla se tam, kde byla na počátku. Všechen pokrok v ní, který vyžadoval mnoho času a peněz, byl zase zmařen nadobro. Není proto divno, že účastníci sněmovní byli roztrpčeni proti synodě, aspoň ti, kteří nebyli jejími tajnými přivrženci, nýbrž skutečně si přáli smíru. Této situace využil Mikuláš z Kusy, který ještě tenkráte nebyl znamenitý filosof ani bojovník za práva církevní, a pracoval tajně pro svého pána proti synodě tvrdě jmenovitě, že v Basileji není oekumenického koncilu. Posly Basilejské toto tvrzení rozlítilo velice a chtěli míti s Mikulášem veřejné hádání, ale arcibiskup Kolínský toho nedovolil, jen slíbil, že se postará, aby Mikuláš mlčel. Papežští zástupci, kteří mluvili ve schůzi knížat a poslů královských a j. 25. března — Basilejští tam však nesměli — byli mnohem smířlivější. Situace jejich proto byla velice dobrá, ačkoli, co se týče theoretických výkladů, nezadali si nikterak proti poslům koncilu. Jan de Turre cremata, jeden z nich, vykládal mnoho o božském původě hierarchie,[2]) o neobmezené moci papežské. Aby dojal nějak knížata, prohlásil, že může co nejdříve vzniknouti stejný názor o moci panovnické, o podřízenosti její jednotlivým sněmům, stejně jako o podřízenosti papežově koncilu. Když takto příkře stály proti sobě strany, učinili světští členové sněmu rozhodný krok. Téhož dne, kdy svrchu zmíněný posel měl řeč o povýšenosti moci papežské, ve schůzi večerní přijato bylo 26 dekretů koncilu Basilejského zástupci přítomnými, královými, knížecími i všech arcidioecesí německých, tak že staly se závaznými celému národu.[3]) Z dekretů 3 byly usneseny kon-

---

[1]) MC. III. kn. 14., c. 22., str. 240.

[2]) Mansi, XXXI., str. 414. Také na str. 194 jsou zprávy o jednání v březnu v Mohuči (kronikářská zpráva).

[3]) Würdtwein VII., č. 42, str. 330 a násl.: Instrumentum acceptationis decretorum concilii Basiliensis Moguntiae per regem et principes. V MC. III., kn. 14. c. 23. jest jen výňatek. Viz i Koch: Sanctio pragmatica Germanorum illustrata. Štrasburk 1789. Str. I.—XXV. historický úvod, str. 105—171 tabulae sanctionis pragmaticae Moguntinae. Koncil usiloval dříve, aby dekrety jeho byly přijaty, ovšem především z důvodu, že tu prohlášeno mělo býti přistoupení říše Římské k němu. To však se nestalo ani v Mohuči; neboť dekrety protipapežské nepřijaty. Sr. Mansi, XXXI., str. 193.

cílem po rozpuštění jeho, tedy uznávali tím existenci jeho i po dissoluci papežem. Ale všechny dekrety namířené proti papeži byly zamítnuty. Tím říše Římská nepřidavši se k žádné straně sporné, když mizela naděje na smír, přisvojila si výsledky koncilu Basilejského; neboť dekrety týkaly se především reforem v církvi, kterých bylo nutně třeba, především pak v říši Římské. Ve Francii byly přijaty dekrety Basilejské synody v Bourgách r. 1438. Poslové francouzští byli také v Mohuči. Zdá se, že popud z ciziny nebyl na říšskou „sankci“ bez účinku. „Pragmatická sankce“ měla veliký význam, neměla však velikého vlivu na běh celého jednání. Poslové papežští neodešli z Mohuče, ale pobývali v okolí.[1]) Sankce nebyla vlastně činem nepřátelským papeži, třeba že přijaty dekrety tři, usnesené až po rozpuštění; neboť snesení nepřátelská papeži byla zamítnuta, tak že poslové papežovi mohli býti spokojeni. Snad demonstrovali jen, ale nepřítomnost jejich neškodila dalšímu jednání. Mínění jejich bylo známo. Jednalo se především o koncil. Přes zamítavé hledisko své, které zaujali s počátku, jednali dále, a Mohučský sněm znamená opět pokrok. Výsledek byl, že svolili na přeložení koncilu do tří měst svrchu jmenovaných — po případě i do Řezna — i tehda, kdyby tam nepřišli ani papež ani Řekové. Jednalo se nyní o tom, kdo má nové město jmenovati ze čtyř jmenovaných. Návrh byl, aby tak učinil Albrecht. Basilejští pak chtěli záruku, že vše skutečně se stane tak, jak slibovali královští poslové.[2]) Té záruky jim zástupci královští nemohli dáti, proto skončeno jednání. Pokrok znamená se jen v tom, že koncil svolil svému přeložení do některého města v jižním Německu. Ale zase bylo třeba postarati se o záruku a pak o rozpuštění koncilu Florentského.

Poslové všech knížat v Mohuči přítomní ujednali smlouvu dne 15. dubna, v níž vytkli si podmínky společného postupu.

---

[1]) V kronice Jana ze Segovie máme dvě zprávy o účasti poslů papežských na jednání v Mohuči, které sobě odporují. Jedna praví, že dne 25. března měli poslové slavnostní řeč (c. 23) druhá, že vůbec se neobjevili v Mohuči (c. 34.). První zprávu potvrzuje řeč jednoho z poslů, Jana de Turre cremata, otištěná u Mansiho XXXI., st. 414. Vysvětliti tento odpor obou zpráv lze jen tak, že poslové papežští sice přišli do Mohuče, ale když prohlášena sankce, odešli, tak že se neúčastnili vlastního jednání, které se v pravdě začalo teprve po prohlášení sankce, kdy poslové Basilejští byli dosti povolni.

[2]) O jednání v Mohuči podrobná zpráva v MC. III., kn 14., c. 23, 24, 26—28, str. 245—247, 248 a násl.

Tyto byly spíše na prospěch koncilu než papeže. Mezi zástupci knížat bylo mnoho tajných přívrženců koncilu. Ale zalekli se poněkud své odvahy a prohlásili již 27. dubna, že úmluvy jejich jsou platny jen tehdy, schválí-li je páni jejich.[1]) Albrecht ztvrdil vše, co v Mohuči bylo ujednáno posly jeho, ale nevíme, zdali tyto úmluvy náležely také mezi ztvrzená akta, poněvadž potvrzení dáno jen všeobecně.[2]) Zdá se, že král nepotvrdil ničeho, poněvadž nestala se vůbec zmínka o spolku během jednání potomního. Jako po sněmě Norimberském šli poslové královští zase do Basileje. Byli tam již 5. května.[3]) Jednání pokračuje zase stejným způsobem. Zajímavou episodou jest pokus papežův ještě za schůze Mohučské, aby pohnul krále k energickým krokům, ovšem že proti koncilu [4]) Král však nezměnil svého smýšlení ani obavou před schismatem církevním. Můžeme směle říci, že bylo zásluhou světských panovníků, především královou, že koncil Basilejský po suspensi nesesadil papeže v ustanovené lhůtě, a že schisma bylo poněkud odloženo. Toto bylo hlavním důvodem Albrechtovi, aby v zdlouhavém jednání, které odměňováno bylo jen nepatrným výsledkem, pokračoval neustále. Poslové královští měli hlavně důležitý vliv na koncil. Zdržovali koncil především před sesazením papežovým, poněvadž po něm bylo smíření skoro nemožno. Spor musel skončiti, jak také se stalo skutečně, nikoli ústupky oboustrannými, smířením, nýbrž vítězstvím jedné strany. Papež nedoufal bezpochyby ve smír, proto chtěl získati krále Římského; neboť bez něho koncil skutečně mohl stěží zasedati, jak se ukázalo za vlády Bedřichovy. Na králi Římském a na poměru jeho ke koncilu záleželo velice. Albrecht chtěl smíru, nikoli vítězství papežova, proto dal se zase zastupovati posly. Nevíme, zdali svou přítomností mohl by odvrátiti koncil od kroku dojista nerozvážného, k němuž se právě chystal. Po odvrácení nebezpečí polského od jedné skupiny svých zemí — smírného jednání účastnili se i poslové koncilu i papeže — obrátil se na ochranu Uher, do jejichž jihovýchodní části vpadli vedením vévody valašského, Vlada Drakula, Turci strašlivě je, především

[1]) Würdtwein, VIII., č. 2., str. 17 a násl.

[2]) Listiny v úředním opise z 2. června a 1. října v stát. a dvor. archivu Vídeňském. Reichsregistratur, sv. M. fol. 55 a 71[2].

[3]) MC. III., kn. 14., c. 34., str. 270.

[4]) List jeho Albrechtovi z 23. dubna 1439. Raynaldus, o. c. 1439, § 22.

Sibiňsko, zplenivše. Za těchto poměrů nebylo možno, aby král přišel do říše, poněvadž, třeba v říši čekaly četné otázky rychlého vyřízení, nebylo ho potřebí tak, jako ve vlastních zemích. Poslové jeho nezaháleli v Basileji.[1]) Koncil chystal se prohlásiti Eugena IV. za heretika. Bukovecký biskup a Konrád z Weinsberka chtěli tomu zabrániti,[2]) poněvadž tím by smíření bylo docela znemožněno. Také jim pomáhal zástupce milánský. Když zpozorovali, že synoda nezmění svého usnesení, pokoušeli se, aby odložila veřejné prohlášení jeho. Při snesení jejich, když pokusy všechny za odložení byly marné, dne 16. května opustil Bukovecký biskup schůzi,[3]) a když se objevil na nové 22. května, oznámil, že odešel proto, poněvadž zastupuje krále Římského, který nesouhlasí s dekrety prohlášenými na schůzi. Stejně mluvil i arcibiskup Tourský, zástupce krále Francouzského. Jest podivno, že nedlouho po tom (24. května)[4]) vystupuje s návrhy na smíření opět, které již dříve přednesl v Mohuči. Po skutku papeži tak nepřátelském, jako bylo prohlášení jeho za heretika, mohl někdo doufati ještě ve smír? Nebo nebrali poslové snesení koncilu vážně? Jistě novými dekrety protipapežskými byla smíření postavena nová překážka. Politika králova však tu byla vyznačena znova přesně. Král těší se z dekretů koncilu, kterými tento chce způsobiti zlepšení stavu církevního, ale protipapežských snesení nemůže přijmouti. Návrh[5]) jedná opět o přeložení koncilu do jiného města, jež koncil sám měl zvoliti. Jednání veškero s papežem o přijetí tohoto města i s Řeky, aby přišli tam, bude říditi král Římský společně s jinými knížaty. K tomu připojeny některé sliby o vydání peněz z odpustků, o glejtu pro papeže a kardinály jeho atd.[6]) Ke konci pak přidána důležitá poznámka: Kdyby papež ani koncil nechtěli přijmouti některé z navržených míst, užije král svého práva „advocacionis ecclesiae“, aby obnovil mír v církvi bez poškození autority papežovy i synod

---

1) MC. III., kn. 14., c. 35., str. 274.

2) Poselstvo své v Basileji rozmnožil Albrecht o dva biskupy a o jednoho dvořenína. Plná moc z 29. května 1439. V stát. a dvor. archivě ve Vídni. Reichsregistratur, sv. M. fol. 55.

3) MC. III. 14., c. 38., str. 279.

4) Ibid., kn. 15., c. 3., str. 291.

5) Ibid., kn. 15. c. 4., str. 293. Sr. Würdtwein, VIII. č. 3. a 4., str. 22 - 67.

6) MC. III., kn. 15; c. 6., str. 297, c. 7., str. 299.

generálních. Ve slovech těch obsažena byla zdánlivě hrozba. Co by byl učinil král, nemůžeme říci. Jak ujednáno později, měl král jmenovati město budoucímu koncilu sám. To snad slibova1 jediné, že učiní. Zase znova měl býti svolán říšský sněm, sice prozatím do Mohuče; kdyby snad se ukázala naděje, že král bude moci přijíti do Němec, tedy buď do Norimberka nebo do Ulma nebo do Frankfurta. Schůze měli se zase účastniti nejen knížata německá, pokud možná osobně, nýbrž i panovníci cizí. Král Římský měl získati zbývající z panovníků katolických, aby také obeslali sněm, a to krále Anglického, Polského a Dáckého (snad knížete Valašského). Naopak král Francouzský chtěl pohnouti k návštěvě sněmu krále Kastilského, Skotského, vévody Burgundského a Bretaňského. Tak na novém sněmě Mohučském byla by shromážděna — aspoň ve svých zástupcích — celá křesťanská Evropa, pokud ovšem nebyla schismatická. Řekové drželi se papeže. Pak upravena ještě řada otázek vedlejších. Záměr byl velkolepý; účastí všech knížat chtěli králové Římský i Francouzský působiti na koncil, aby byl povolnější. Leč neukazovalo se nic takového. Arelatský žádal na poslích královských zvláštní listiny, kterou by mu dokázali, že král skutečně si přeje schůze mohučské. Prý slyšel o jakémsi listě královĕ, v němž tento pravil, že nic neví o ní.[1]) V červnu (13.) odpověděl koncil úředně zase skoro týmiž slovy, jako za dřívějšího jednání.[2]) Přidal však nový důvod proti papeži, o kterém se dříve sice zmínil také jen krátce, ale v jiné souvislosti. Papež prý zmařil smíření s Husity; neboť přikázal, aby se s nimi nevyjednávalo déle než 30 dní. Za tuto dobu nemohla však býti vyřízena tak důležitá záležitost církevní. Koncil ukazuje králi, kdo jest příčinou nesnází jeho v Čechách, nikoli synoda Basilejská, nýbrž papež. Synoda se nabízela tak, že při delším jednání jest s to, aby Husity smířila s církví katolickou. Na tuto svou nabídku kladl důraz koncil již dříve, ukazuje, že jediný poskytuje možnost králi, aby úplně umlčel své protivníky v Čechách aspoň v otázce náboženské. Papež, jak víme, byl ochoten rovněž s Husity vyjednávati a jim v leccems povoliti. Za této kritické doby mohli

---

[1]) MC. III., kn. 14., c. 9., str. 303.

[2]) MC. III., kn. 15., c. 10., str. 306. Mansi, č. 13., str. 332. Reichstagstheatrum, str. 40. Goldast, Constitutiones imperiales. III., str. 469.

kališníci čeští snadno poměrně dosáhnouti smíření s církví, kdyby ovšem byl Albrecht opustil koncil a přidržel se papeže, který později zvítězil bez toho.

Dále kladli důraz na zavržení opravných snesení papežem. Tato byla ovšem knížatům velice sympathická, pročež doufali tímto upozorněním popuditi je poněkud proti papeži. Hlavně působily dva důvody, že Albrecht neopustil synody i když papež mu činil velice lákavé nabídky. Nevěřil snad papeži? Znova musíme tu otázku opakovati. Aspoň v těchto dvou záležitostech Eugen IV. nezplnil svých slibů, když s nástupcem Albrechtovým ujednal — proti koncilu — konkordát Vídeňský (1448). Bedřichovi III. ovšem záleželo méně na smíření kališníků s církví než Albrechtovi a snad i na opravách církevních. Dosaženo po dlouhém jednání, že koncil svolil ku svému přesídlení, ale vyslovil pochybnost, že by tím bylo dosaženo smíru. Vůbec tento spor těžko bude lze vyrovnati prostřednictvím laiků, poněvadž není jen neshodou snad mezi dvěma papeži, nýbrž principiální zápas mezi koncilem a papežem o prvenství v církvi. Když Bukovecký biskup chtěl dále ještě vyjednávati, zamítl s rozhodností jakýkoli pokus o to kardinál Arelatský. Odpověď jest snesení koncilu oekumenického, tedy pochází od Ducha Svatého — dle zásad církevních zcela správné tvrzení. Dne 18. června započal se process proti papeži. Bukovecký biskup hleděl dosíci odložení, ale marně.[1]) Papež tuše snad, nebo maje i dobré zprávy, hleděl si v rozhodném okamžiku nakloniti světské panovníky, především Albrechta; i král Francouzský působil na Římského, aby zasáhl energičtěji do sporu. Všechno toto nemohlo odvrátiti koncilu od mínění jednou zaujatého. Dne 25. června, tedy týden od počátku processu, uznal papeže vinným a sesadil ho.[2]) Hned konány přípravy na volbu papeže nového. Nastalo schisma. Všechny snahy, práce světských panovníků, především krále Římského, byly nadarmo. Národ německý na koncilu již čtvrtý den po sesazení Eugenově oznámil králi Římskému, co se stalo.[3]) Albrecht vida

---

[1]) MC. III., kn. 15., c. 11—15, str. 315 a násl.

[2]) Ibid. c. 15. Tenor decreti deposicionis. C. 19. obsahuje líčení příprav na volbu nového papeže.

[3]) Würdtwein, VIII., č. 6., str. 76. List národa německého na koncilu Basilejském králi Albrechtovi z 29. června 1439. Regest: Lichnowsky, V. č. 4389.

zmařené všechny své naděje na pokojné urovnání sporu, rozhorlil se velice. Poněvadž schisma vlastně dokonáno nebylo ještě, žádal zároveň důtklivě koncilu, aby nevolil papeže jiného. Sliboval, že pošle společně s ostatními knížaty nové poselstvo na další jednání o smír. Také potvrdil protektor koncilu, že takové jest mínění krále, který si přeje, aby nebyl zvolen jiný papež. Ale hlavní členové koncilu, kardinál Arelatský a biskup Višský radili, aby koncil neměl nijakého ohledu na přání královo a vykonal volbu.[1])

Oficiálně oznámil pak koncil sesazení Eugena IV. králi Albrechtovi zvláštním poselstvem.[2]) Bernard Wincken, náčelník jeho, odůvodňoval králi čin koncilu, ale jak se zdá, nepřesvědčil krále; neboť Albrecht zůstal věren své politice a trval na schůzi ve Frankfurtě, která se měla sejíti 1. listopadu 1439.

Také v Německu nebylo smýšlení příznivo; neboť synoda provinciální, která se sešla v Mohuči v září t. r., nedovolila poslům basilejským, aby tu předčítali dekret o sesazení papežově.[3]) Na koncilu byla také strana méně radikální, která sice dosti často dávala se strhnouti radikály k činům krajně nepřátelským papeži, přece však způsobila opět (po vystřízlivění z radikalismu) náladu smířlivější. Proto jmenováni zástupci koncilu na novou schůzi, ačkoli kardinál Arelatský odporoval tuze obeslání synody a usiloval o volbu nového papeže. Albrecht jmenoval na sněm své zástupce, biskupy Pasovského, Augšpurského a Řezenského a Konráda z Weinsberka.[4]) Bukovecký biskup není mezi nimi. Snad nebyl Albrecht spokojen s jednáním jeho v Basileji? Sněm se sešel, ale krátce po sejití jeho přišla zpráva o smrti Albrechtově. Zemřel již 27. října 1439. Zástupci jeho, poněvadž neměli práva jednati jménem jeho, opustili sněm. Vedení chopili se po jejich odchodě opět kurfiřtové, a 11. listopadu ujednali zase spolek, který měl pracovati o obnovení míru v církvi. Vznikne-li

---

[1]) MC. III., kn. 16., c. 2., str. 404. Také Moser: Geschichte der päpstlichen Nuntien in Deutschland. II. (Frankfurt-Lipsko. 1788), str. 204 má tento list i registruje obsah jeho, ale nepoznamenává, odkud ho vzal.

[2]) MC. III., kn. 16., c. 2., str. 404, kn. 15., c. 20., str. 341.

[3]) Ibid. kn. 15., c. 22., str. 343.

[4]) Plná moc jejich vydána 1. října 1439 v táboře u Slaného Kamene „in felici exercitu contra Teucros.“ Reichsregistratur, sv. M. fol. 70².

však schisma, chtějí býti neutrálními k oběmu papežům. Tak Albrecht nedočkal se sice úplného zničení svých snah, vzniku nového schismatu v církvi, ale také nevyplnil se ani jeden z plánů jeho, které měl a o nichž pracoval, pokud dovolovaly vlastní záležitosti. Ani smíření s Husity ani reforma církve nevykonány pro nešťastný spor dvou předních autorit církevních, jimž v první řadě mělo záležeti na uskutečnění plánův, ale nezáleželo bohužel!

Umělecké a vědecké zprávy.

Příspěvek k životopisu pana Zacharyáše z Hradce na Telči a Polné.

Zacharyáš z Hradce, pán na Telči a Polné, do roku 1564 zemský hejtman markrabství Moravského, jest bez odporu z nejušlechtilejších zjevů, s nimiž setkáváme se v dějinách moravských XVI. věku. Vynikaje svou činností veřejnou, stejně budí úctu i svým životem soukromým jakožto muž vzácné lidumilnosti a ryzích snah a jako podporovatel umění a přítel starých mravů českých a zvykův. Dobrotiv jsa k chudině a poddaným, vždy uznával a štědře odměňoval služby osobě vlastní i rodu svému prokazované.

Zvláště pak o rozvoj a blahobyt města Telče, kam na svůj zámek se uchýlil do ústraní, když se vzdal úřadu hejtmanského, získal si zásluhy nemalé. Tak znova vystavěl radnici, jež lehla popelem za velikého požáru r. 1530; r. 1570 vymohl výroční trh na Maximilianovi II. a o zchudlé měšťany pak postaral se tím, že z vnitřního města bohatě nadal špitál a r. 1579 přeložil jej na Staré Město ke kostelu Matky Boží, ježto — jak praví v nadační listině — v dosavadním špitále „všecko zpustlo, shnilo a do země pro sešlost vlezlo".

Roku 1553 Zacharyáš z Hradce započal s přestavbou zámku teleckého, jejž dal italskými umělci hojně vyzdobiti sgraffitami. Za nynějšího majitele panství, hraběte Podstatského-Lichtensteina byla obnovena původní sgraffitová výzdoba v někdejší klenotnici Zacharyášově.[1]) — Že pan Zacharyáš z Hradce lnul s láskou

[1]) Popis těchto sgraffit podán byl v „Časopise Matice Moravské" prof. Fromkem a J. Tirayem, ředitelem měšť. školy; řada fotografií, pořízených professorem O. Šašecím v Telči, zaslána byla „Moravské Musejní Společnosti".

k jazyku českému, o tom nejlépe svědčí hojné nápisy české, vytesané do ozdobných portálů zámeckých; na př.: „Pozehnanij Boske Czinij Bogate Lidij". Nebo jinde: „Lepší skrovná živnost pod svou vlastní prkennou střechou, nežli rozkošný (život) pod cizí".

Zacharyáš z Hradce nejen že sám si zakoupil na náměstí čtyři domy, jak řečeno v knize professorů Beringra a Janouška „Město a panství Telč", nýbrž přivedl do Telče i mnoho pánů, kteří se tu usazovali a zakupovali domy i pozemky; tak kromě jiných pana Jiřího Čelouda z Palovic, Zikmunda Kábu z Rybňan, Václava Feyrara z Malíkova a Mikuláše Doupovce z Doupova. Všecko patrně svědčí o tom, že sekretář Zacharyášův Václav Pyšný, o němž dosud nikde se nečiní zmínky, byl panu Zacharyášovi rádcem nejoddanějším, upozorňuje ho a dávaje mu podněty k záslužné jeho činnosti a jsa mu činně pomocen v podnicích a snahách. Tak aspoň souditi lze z bohatých výsad, jimiž ho pan Zacharyáš štědře obmyslil na uznání věrných služeb.

* * *

V rodině pana Marka v Telči chovali u veliké vážnosti knihu vázanou v bílé kůži, složenou z 8 listů popsaných, pergamenových. Jednotlivé listy obsahují původní opisy listin, jimiž Zacharyáš z Hradce na Telči a Polné, nejvyšší komorník markrabství Moravského, dává svému sekretáři Václavovi Pyšnému dům a pozemky v Telči listinou, datovanou v sobotu po památce sv. Mikuláše r. 1585, a louku u mlýna „Drdáka" listinou, danou na zámku Telči ve středu po sv. Mateji r. 1586.

Opisy listin Zacharyáše z Hradce jsou dva, pak následuje listina Zacharyášovy manželky Anny Hradecké ze Šlejnic, jež potvrzuje darování a výsady Václavovi Pyšnému i dědicům jeho, a přidává mu zahradu, kterou měla po nebožce paní Kateřině Přepyské z Rychemberka. Listina jest datována v Telči 28. září 1588.

Další listinou Adam z Hradce, pán na Hradci a Hluboké, Telči a Polné, byv požádán Václavem Pyšným, potvrzuje práva a výsady Zacharyášem z Hradce udělené a propouští ho z člověčenství a z povinnosti poddanské. Na původní listině této Adam z Hradce podepsal se Adamus de Nova Domo, a připojen jest podpis s pečetí pana Adama Slavaty z Chlumu, z Košumberka a na Čestině Kostele. Listina je datována r. 1591.

Václav Pyšný byl ve službách ještě i za Jáchyma Oldřicha z Hradce, kterýž uznávaje věrných jeho služeb jemu, Zacharyáši z Hradce, Anně ze Šlejnic i Adamovi z Hradce vykonaných, dává právo novou listinou, že může volně nakládati s domem, polnostmi i lukou, jak sám, tak i dědicové jeho.

Poslední listina tato dána byla na zámku Hluboké, v pondělí po neděli Květné r. 1598, a opatřena jest podpisy a pečetmi pana Jindřicha Hložka z Žampacha a pana Štěsťana Adama z Bulvana.

Výsady tyto dal si potvrditi některý buď z potomků Václava Pyšného aneb z pozdějších majitelů roku 1652 hr. Adamem Jaroslavem Slavatou, vladařem domu Hradeckého. Veškery tyto opisy byly r. 1710 v Brně srovnány s originály, a úplná správnost jejich zjištěna podpisem a pečetí Jana Antonína Kluega.

Otiskujeme listiny dle časového pořadí, jak jdou po sobě, v doslovných opisech, ale pravopisem novým.

I.

Já Zacharyáš z Hradce na Telči a Polné, nejvyšší komorník markrabství Moravského, oznamuji tímto listem obecně předevšemi, zvlášť, kdyby toho potřeba kázala, rozvažujíc práva a spravedlnosti, aby za služby odplata, mzda za práce a za poslušnost záplata a odměna byla. Protož patříc já na Václava Pyšnýho, secretáře a poddaného mého, věrného milého, kterak v věrnosti a poddanosti a v službě té, (k) kteréž ode mne povolán jest, se dobře chovajíc, bedlivě a užitečně bez obtěžování při mně od času mladosti své s vochotností a v poslušnosti trvá, i aby bezpochybnosti skutečně a mnohem snažněji na budoucí časy v tom mně oužitečně sloužiti a práci svou vésti mohl, za slušné poznávám, abych jej z vlastní milosti dobrodiním náležitým obdařil, dům jeho, v kterým bydlí v městě mém Telči, ležící vedle domu mého nového vobroční z jedné a mezi domem Tomáše Vítkova, řeznika, z strany druhé, kterýž sem témuž Václavovi Pyšnýmu k jeho poživení z milosti dal, jemu a erbům jeho týž dům z mocnosti mé, jakožto dědičný pán, ode všech platův, činží, sbírek, daní, poplatkův, vejrunkův, louzunkův, ungeltův a jiných platův uložených a ustanovených, i taky jakýchž koli povinností, jaký by mi ty jmény jmenovány býti mohly, nyní i na věčný časy od sebe i od mých erbův krom berní zemských osvobozuji, nařizujíc a ustanovujíc tímto listem, aby týž Václav Pyšný s erby a budoucími svými té milosti a štědrosti ode mne tak dané bez překážky jednéhokaždého nyní i na časy budoucí užiti mohl. Protož přikazuji hejtmanu, ouředníku, purkrabí, purkmistru, rychtáři a konšelům a měšťanům, nynějším i budoucím, zámku města a panství mého teleckého, abyste tohoto mýho obdarování, vejsady a osvobození, kteréž činím od sebe a erbův mých výš psanému Václavovi Pyšnému, erbům a budoucím jeho, nižádnejm vymyšlenejm spůsobem nerušili, ani žádnému jinému v tom užívání a v těch svobodách překážky činiti nedopouštěli.

A pro lepší toho jistotu pečeth mou vlastní k tomuto listu mému s podpisem mé vlastní ruky přitisknouti sem dal. Jemuž datum na zámku mém Přibislavi, v sobotu po Památce svatýho Mikoláše, letha Páně tisícího pěti stého osmdesátého pátého.

Rukú vlastní. L. S.

II.

Já Zacharyáš z Hradce na Telči a Polné, nejvyšší komorník markrabství Moravského, známo činím tímto listem obecně především, vzláštně, kdežby toho potřeba kázala. Jakož jsem z milosti za věrné služby Vácslavovi Pyšnému, secretáři a služebníku mému, dal a osvobodil dům v městě mém Telči, utvrdivši to listem mým na papíře pod pečetí mou a s podpisem ruky mé vlastní, kterémuž datum jest na zámku mém Přibislavi, v sobotu po památce svatého Mikuláše, letha Páně tisícího pěti stého osmdesátého pátého. Toho všeho při témž dání a listu zůstavuji, a k větší milosti souc k němu nachýlen, a pro služby jeho věrné, chtíc tomu, aby mně z vděčnosti a platně s vochotností tím lépe slaužiti mohl, témuž Václavovi Pyšnému a dědicům a budoucím jeho k dotčenému domu přidávám a dávám roly ze jména tyto, ležící a vyměřené v tom velkým kusu, který neboštík Kašpar Vondráčků[1]) užíval, od cesty na levé ruce, když se k Radkovu jede, v dědinách zádušních, totiž jednu kopu záhonů po dvojích honech počítajíc, a až k lukám dolův k potoku se vztahujících. Přitem též louku zůstávající od mlejna Drdáku, ležící mezi rybníčky, kterou Molczar z Doupě držel. Toho aby on mohl s dědici a budoucími, svými, tak a v těch svobodách k užitku svému požívati jako z toho domu bez překážky všech lidí i jednoho každého. A pro lepší toho jistotu pečeth mou vlastní k tomutu listu mému s podpisem mé vlastní ruky přitisknouti jsem dal. Jemuž datum na zámku mém Telči, v středu po svatým Matěji, letha Páně tisícího pěti stého osmdesátého šestého šťastně počítajícího.

Rukú vlastní. L. S.

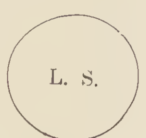
[1]) Jest zajímavo, že úplně zachovalý náhrobní kámen téhož Kašpara Vondráčka nalezen byl v dlažbě před chrámem sv. Jakuba. Lze na něm čísti nápis: „Letha Panie 1584 w strzedu po ste Katherzynie powolan gest prostrzedkem smrty czasne slowutny Kasspar Ondracziek, Purgrabi zamku teleckeho, Miesstienin zdegssy, gehozto Tielo w tomto mistie y Waczlawa syna geho, kderyzto umrzel Letha pane 1579, pochowana sau y s wierzicmy krzestany wecneho Wzskrzysseny Oczekawagy.“

Kámen jest nyní v městském museu v Telči.

III.

Já Anna Hradecká z Šlejnic na Telči a Polné známo činím tímto listem všem vůbec a vzláštně, kdyžby toho potřeba nastala, že sem dobrovolně Vácslavovi Pyšnýmu, secretáři pana manžela mého nejmilejšího, erbům i budoucím potomkům jeho dala a tímto listem dávám zahradu, kterouž sem držela po nebožce paní Kateřině Přebický z Rychenburku, kteráž leží mezi dvorem zdejším Teleckým a humnem téhož Václava Pyšného, aby on volně a svobodně z budoucími potomky svými i s tím, kdožkoli toho humna jeho v držení bude, užívati mohl bez překážky všelijaké jedného každého člověka. Pro lepší toho jistotu a důvěření pečeth mou vlastní s jistým mým vědomím k tomuto listu přitisknouti sem poručila. Kterémuž jest datum na zámku Telči, v středu den památní svatého Václava, letha Páně tisícího pětistého vosmdesátého vosmého počitajíce.

Anna Šlejnic
rukou vlastní.

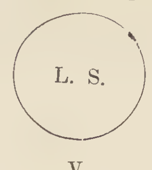

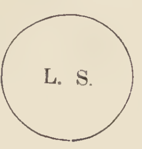
IV.

Já Adam z Hradce, pán na Hradci, Hluboké, Telči a Polné, císaře Římského, Uherského a Českého etc. krále etc., Jeho miosti radda, komorník a nejvyzší kanclíř království Českého, s erby a budoucími potomky svejmi známo činím tímto listem všem vuobec i jednomu každému, kdežby koliv čten nebo čtoucí slyšán byl, že jest se mne skrze pány a přátely mé s ponížeností dožádal Václav Pyšnej, polnickej služebník můj, ukázavši mi listy a obdarování své od dobré a slavné paměti urozeného pána, pana Zacharyáše z Hradce na Telči a Polné, na onen čas nejvyzšího komorníka markrabství Moravského, na osvobození domu, rolí, luk i jiných případností, kteréž v knihách města mého Telče i v purkrechtních vepsány jsou na poručení pana strejce mého i tolikéž mé, abych jeho v těch svobodách, od jeho miosti pana strejce mého nejmilejšího jemu daných, zanechal a je potvrdil. Což já nahoře psaný Adam z Hradce, patřící na jeho věrné služby, kteréž jest napřed psanému panu strejci mému nejmilejšímu činil, a mně činiti nepřestává, téhož Václava Pyšného s erby, dědici a budoucími jeho při těch obdarováních, od pana strejce mého jemu daných, tímto listem na věčný a budoucí časy zanechávám a jemu je potvrzuji. A k větší milosti jsouc k němu nachýlen, často jmenovaného Václava Pyšného, s manželkou, s dítkami nynějšími i budoucími, jeho z člověčenství i ze vší povinnosti poddanosti, kterouž byli zavázáni, i spravedlnosti jejich tímto listem sám od sebe, erbův i budoucích pánův a držitelův zámku a města mého Telče mocně propustil sem a propouštím. Tomu na svědomí pečeth svou vlastní s jistým mým vědomím a vůlí přivěsiti sem rozkázal. A pro lepší toho stálost dožádal sem se urozeného pána, pana Adama Slavaty z Chlumu, z Košumberka a na Čestině Kostele, Jeho Mil. císaře Římského, Uherského a Českého etc. krále etc. raddy, že jest k tomuto listu svou

vlastní pečet též přivěsiti dal, však sobě i budoucím svým bezeškody. Kterémuž jest datum na zámku mém Hradci, v neděli po svatém Diviši, letha Páně tisícího pětistého devadesátého prvního počítajíc.

Adamus de Nova Domo.

V.

Já Joachym Voldřich z Hradce na Hradci, Hluboké a Telči etc., Jeho milosti Římského císaře, Uherského a Českého krále radda, s erby a budoucími potomky svými známo činím tímto listem všem vůbec, kdežkoli čten nebo čtoucí slyšán bude, že sem od Václava Pyšného, polnického služebníka svého, dožádán, abych jemu, erbům i budoucím potomkům jeho, ta obdarování, kteréž od dobré a svaté paměti, Jeho milosti pána, pana Zacharyáše z Hradce a na Telči, a od Jeho misti slavné paměti pana otce mého nejmilejšího sobě dané a potvrzené má, na osvobození domu jeho, v kterémž bydlí v městě mém Telči, též na rolí, louky a jiný případnosti, kteréž nyní užívá a v držení jest, upevnil a potvrdil. Vzhledše na jeho věrné služby, kteréž jest od mnoha leth jich milostem napřed psaným, panu strejci a panu otci mému nejmilejšímu, činil, a až posavad mně činiti nepřestává, tak činím a to, což má tak z milosti i potomkům jeho od před psaných jich milostí pánův z Hradce za služby jeho věrné dáno jest, tímto listem svým upevňuji a potvrzuji s tím obzvláštním za jeho ke mně učiněné služby doložením, aby týž Václav Pyšnej s erby i budoucími potomky svými týž dům svůj s rolími, lukami, které drží, i jinými případnostmi a s týmiž svobodami sobě danými jako svým vlastním činiti moc měl buďto prodati, směniti dáti, buď za zdravého života, neb kšaftem komuž koli odkázati, jak by se jemu nejlépe vidělo a zdálo, tak aby jeden každý, kdož by koliv toho domu v držení a užívání byl a takové vejsady napřed jmenované za sebou měl, s budoucími potomky svými užívati toho všeho volně mohl, jako kdy i on, Václav Pyšnej, a to bez všelijaké překážky mé, dědicův, budoucích erbův mých a držitelův zámku a města mého Telče, i jednoho každého živého člověka na budoucí a věčné časy. Tomu na svědomí pečeth mou vlastní s jistým mým vědomím k tomuto listu přivěsiti sem rozkázal a svou vlastní rukou podepsal. A pro lepší toho stálost dožádal sem se urozených vládyk, pana Jindřicha Hložka z Žampachu a pana Štěsťana Adama z Bulvanu, hejtmana panství mého Hlubůckýho, že sou také k tomuto listu pečeti své přivěsiti dali, však sobě i erbům svým beze škody. Kterýž jest psán a dán na zámku mém Hluboký, v pondělí po neděli Květné, letha od Narození Syna Božího tisícího pěti stého devadesátého osmého počítajíc.

Joachym Voldřich
z Hradce.

VI.

Decretatj.[1])

Poněvadž žádnej proti těm privilejím tohoto suplicanta neobtěžuje, tehdy se přitom zanechává. A on s tím při pokoji zůstati může.

Actum na Hradci 6. Julij Ao. 1652.

Adam Jarosl. hrabě Slavata,
vladař domu Hradeckého,
rukou vlastní.

VII.

Že tyto svrchu psaný vejpisy svými pravými a mně předloženými originálmi (při kterýchžto též neporušené pečeti jsou) pilně s collationirovány a ve všem slovo od slova srovnávající se vynacházejí, toho podpis ruky mé vlastní a přitisknutá pečeť dotvrzuje.

Actum in cancellaria regii tribunalis Brunae die 4to Octobris anno 1710.

Jan Antonín Klueg,
regist: et expeditor.

Prof. Ota Šašecí.

Literatura.

Prameny dějin českých (Fontes rerum Bohemicarum) vydávané z nadání Palackého péčí kommisse zřízené při Historickém spolku v Praze. Díl VI., obsahující „Kroniku Pražskou Bartoše Písaře", „Paměti o bouři Pražské roku 1524", „Listy a kroniku mistra Jiřího Píseckého". Vydal Dr. Josef V. Šimák. 1907. Str. 395 mimo rejstřík.

Historický spolek, jemuž náleží vydávání Pramenů dějin českých — do r. 1899 redaktorem zvěčnělý prof. Emler —, pověřil dalším vydáváním pramenů zvláštní komisi. Vedle programu celé sbírky, jak vyznačen jest v předmluvě svazku prvního, byly by prameny dílem pátým, vydaným již r. 1893, vlastně u konce. Ale předmluva z péra Emlerova, které dovolává se nyní zpráva komise, připouští rozšíření programu, ustanoveného již r. 1873. Mimo to pak komise uvažujíc, že „pokroky vědeckého badání

---

[1]) Dekretací.

za posledních více než 30 let učinily jistě každému nepředpojatému a věci znalému historikovi samozřejmým, že jest nezbytno vydati znovu některé prameny", přikročila po drahné době přece k dalšímu vydávání Pramenův. Nové vydání některých pramenů týká se 15., 16. a 17. století. Proti tomu nebude namítati nikdo ničeho, nezdá se mi však správným, že se komise při vydání Pramenů rozhodla nevázati se přesným postupem chronologickým, nýbrž vydati vždy to, co právě bude připraveno k tisku. Po čase nebude se pak jistě dostávati jasného přehledu.

Ovšem, když už se upustilo od původního úmyslu, bylo zcela na místě, že vydána byla tato 3 díla najednou. Líčíť nedlouhé období 16. století (léta 1524—1529), výborně se doplňují navzájem, pojednávajíce o týchž událostech s hlediska odchylného.

Vydavatel podává v obšírném úvodě výstižnou studii o každém díle a spisovateli jeho. O „knize o pozdvižení jedněch proti druhým" pojednal Dr. Šimák již v Č. Časopise Historickém (1901) i ve Věstníku Č. akademie (1903). Kronika Bartošova nechce býti podle Šimáka kronikou, ale apologií, neboť autor její snaží se stranu svou očistiti z kacířství a ukázati její i svou nevinu. Proto je práce jeho zbarvena, tendenční. Kroniku svou o 5 knihách napsal Bartoš podle určení vydavatelstva za let 1529—1531. Rukopisů kroniky této, navzájem zcela neodvislých, známo jest 15, ale kromě zjištěných exemplářů těchto máme zprávy ještě o dvou rukopisech, zatím však nezvěstných. Rukopis kláštera Strahovského, který ocenil po prvé Dr. Rezek r. 1882, položen jest za základ vydání Šimákova, z ostatních rukopisů nalézáme v poznámkách různočtení. Druhého vydání kroniky Bartošovy bylo zajisté potřebí, neboť vydání první opatřil Erben již r. 1851, a to bez kritických poznámek.

Paměti o bouři Pražské r. 1524, které zprávy jsou toliko v rukopise jediném, a i ten není ještě originál, otiskl vydavatel podle sepsání tohoto, pocházejícího asi z r. 1600, které se chová v zem. archivě moravském.

Skladatel — jméno jeho není známo — byl dle soudu Šimákova Pražan, také odpůrce Paškův a Caherův, ale nikoli tolik vášnivý jako Bartoš. Píšeť mnohem klidněji, a proto práce jeho jest méně stranná. Vznik práce, vydané po prvé dr. Rezkem r. 1881 v Král. Č. Společnosti Nauk, klade vydavatel do r. 1534.

Na třetím místě jsou Listy a kronika mistra Jiřího Píseckého (Chronicon Georgii Pisensis), jejichž autor nenáleží vlastně straně žádné, ačkoli se v srdci svém odvrací od církve římské. I on staví se proti Paškovi z Vratu. Práci tuto nazývá Šimák pamětmi, protože spisovatel přidává k faktům všude své dojmy a stesky, líče vše jako očitý svědek. Kronika psána jest již od r. 1518, a sepsání její, sahající po r. 1526, bylo podle Šimáka hotovo již před ukončením kroniky Bartošovy. Píseckého latinská kronika zachovala se ve dvou toliko opisech — originálu není více, ač se ho opisy dovolávají — (v knihovně děčínské a v knihovně strahovské), z nichž mladší tento opis pochází z r. 1800, rozsahem však jest obšírnější.

Podle tohoto opisu vydal sepsání Píseckého, ale bez poznámek, r. 1801 Pfrogner v knize „Einleitung in die christliche Religions- u. Kirchengeschichte". Jest tudíž vydání Šimákovo první vědecké vydání pamětí J. Píseckého.

Na konec otiskl dr. Šimák šest písní historických, týkajících se přímo bouře pražské, z nichž poslední nebyla dosud uveřejněna. Myslím však, že toho snad ani nebylo potřebí, když se chystá zvláštní sbírka všech historických písní. V přílohách nalezneme smírnou úmluvu mezi Pražany a M. Brikcím z Licka, kterou uveřejnil po prvé J. Čelakovský r. 1880 (Č. Č. M.), 5 latinských listů dosud nepublikovaných kanovníka Jiřího Plánského z Hradiště opatovi Tepelskému z l. 1523—1525, v nichž dotýká se událostí pražských, originály listů jsou v archivě kláštera tepelského.

Konečně tu nechybí list Bratra Matěje Poustenníka Pražanům, tepající neřády všech stavů, obsažený již v kronice Bartošově (rukopis dvorní knihovny vídeňské).

O úpravě i vydání šestého svazku Pramenů lze se vysloviti s naprostou chválou. Mravenčí pílí — vždyť věnoval přípravné práci několik roků — srovnával Šimák různočtení, jež v poznámkách pod čarou zaznamenává s velikou akribií a s úzkostlivou svědomitostí. Tu a tam najdeme v textu některé doplňky, jež v rukopise strahovském vypuštěny byly nedopatřením písařovým, z rukopisů jiných, a původ jejich taktéž vyložen v poznámkách. Někde vydavatel doplnil i slůvka z vlastního, pokud jich bylo třeba na lepší porozumění.

Text strahovský, jenž úpravou jazykovou jeví se nám směsicí z druhé polovice 16. stol., vydán jest Šimákem v transkripci, při čemž mu bylo hlavním pravidlem: zachovati zvuk a převésti zvláštnosti pravopisné na formy nynější. Mimo různočtení a doplňky uvádějí se v poznámkách vysvětlivky vydavatelovy a odkazy k literatuře podrobnější, zvláště pak k Tomkovým Dějinám města Prahy. Co se týče způsobu vydávání, můžeme jenom s vydavatelem projeviti souhlas, že neřídil se původním programem, kde ustanoveno bylo dle rozhodného přání Palackého, aby se vedle textu původního položil i překlad český. K textu připojen jest podrobný a zároveň přehledný rejstřík o 42 stranách, na konci pak jsou některé opravy nedopatření i chyb tiskových. *Dr. H. Traub.*

Počátky kalicha a artikule Pražské již r. 1417. Napsal Fr. Dvorský. Nákladem vlastním, v komisi F. Řivnáče, str. 53, 8⁰.

Neveliká knížečka Dvorského slibuje v titule, pokud se týče první části, rozhodně více než podává. Čeho se dovídáme dosti rozvláčně o začátku kalicha, není nám naprosto nic nového, jen že tu zdůrazněna okolnost, že původcem zavedení kalicha jest Mistr Jakoubek ze Stříbra, a nikoli že užívání kalicha bylo zavedeno k nám z ciziny. V druhé, ač menší části, pokouší se autor o nové datování vzniku čtyř artikulů pražských. Všichni historikové po naši dobu kladli artikule pražské až za rok 1417. Tak vrstevník tehdejších událostí Vavřinec z Březové zařadil je k r. 1420, a na svědectví Vavřincově založil mínění své Palacký, které se potom — Palacký mluví o 3. červenci 1420 — ujalo obecně. Jediné Tomek, odvolávaje se na Táborskou kroniku Jana z Lukavce, ustanovil formulaci artikulův odchylnou, totiž na září 1419. Nyní přichází Dvorský s objevem velmi cenným, že artikulové pražští sepsáni jsou na synodě duchovenstva již 9. srpna 1417 (str. 38.), známost o nich však že nepronikla na veřejnost před r. 1420. K tomu dodává pak, že spisovatelem neb aspoň navrhovatelem textu artikulů synodálních jest Mistr Jakoubek. Usnesení synody napsáno bylo, jak praví, latinsky a převedeno bylo na jazyk český. Bohužel však udání Dvorského jest velmi neúplné, neboť se z práce jeho ani nedovídáme bližších zpráv o rukopisném uchování tak vzácného dokumentu, a místo toho spokojuje se

autor nedostatečným toliko sdělením, že latinský přepis, z něhož bere zprávu svou, jest z doby „o něco pozdější“ (str. 41.). Mimo to liší se nadpis tohoto přepisu od nadpisu českého opisu, při čemž se ani nepraví, pochází-li z téže doby nebo ještě pozdější. Důvody, o které Dvorský opírá pravost tvrzení svého, nemohou uspokojiti, jako, praví-li na př., že „mysliti ani nemožno, že by za doby, kdy vichřice válečná po zemi se zmítala, Pražané s Tábory počali se raditi a skládati žádosti náboženské“. I svědectví z doby nejbližší, kterými hledí doložiti tvrzení své, nejsou spolehliva, třeba že nepřímo nasvědčují objevu Dvorského.

Na nesporné zjištění vysoce zajímavého a významného objevu tohoto bude třeba uveřejnění i podrobného popisu obou rukopisův, abychom mohli též ustanoviti, jaké změny a přídavky za pozdějších let vykonány byly s artikuli. *Dr. H. Traub.*

Moravský zemský archiv. Jeho dějiny a jeho sbírky. Napsal Dr. Bertold Bretholz. Cena 10 K. V Brně 1908. Stran 160 kvartových.

Dílo, nádherně vypravené, jest překladem Bretholzovy práce německé („Das mährische Landesarchiv. Seine Geschichte, seine Bestände). Originál i překlad jsou vydány nákladem zemského výboru moravského s výpravou opravdu stkvostnou, zdá se nám, že přes míru stkvostnou, poněvadž práce zabírá vlastně jen úryvkovité dějiny archivu zemského, vývoj jeho, rozvoj sbírek, práce programmové, instrukce archivářům, rozličné záměry iniciativní, ale bohužel nevykonané, a výstavní katalog. Tisk je veliký, a řádky hodně proložené.

Úvodem (Doprovod — Einbegleitung) připomíná zemský archivář Bretholz, že po uplynulých padesáti letech, kdy byla tištěna první zpráva o mor. stavovském archivě zemském (proč v překladě českém jest citován něm. „Bericht“ ryt. Petra Chlumeckého i arch. Jos. Chytila, ana „Zpráva“ vyšla také česky?), a po přestěhování zem. archivu do nových místností prostranných chce pojednati o vnitřním i vnějším vývoji zem. archivu za doby poslední, zvláště za stavu nynějšího. Při tom, konaje retrospektivu, rozvíjí povšechný obraz důležitého ústavu zemského dle zápisův úředních, obraz poutavý a instruktivní zároveň.

Zpředu hned správně vytčeny jsou zásluhy hr. Ant. Bedř. Mitrovského o záchranu listin stavovských vůbec a o zemský

archiv zvláště, stručně jsou podány pak osudy archivní za 15.—18. století, ukázán přehled sbírek archivních dle seznamu z r. 1833, uznána péče zem. výboru stavovského o archiv; a připomenuto vydání prvního svazku publikace „Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (x—1200 r.) munificencí hrab. A. B. Mitrovského a prací Ant. Bočka. Potom čteme krátký životopis o Ant. Bočkovi a jmenování jeho stavovským historiografem moravským i archivářem, instrukci Nappovu archiváři z r. 1841 (v instrukci proslulý opat píše mimo jiné o napsání dějin moravských: „Die Abfassung der Geschichte Mährens hat in deutscher Sprache und im reinen Stile mit Berücksichtigung des gebildeten Lesepublikums zu geschehen"), dále se dovídáme o vydáních 2., 3. a 4. svazku „Codexu", o objevech Bočkových v archivech a o smrti jeho († 12. ledna 1847). Potom jest vylíčeno jednání o koupi vzácné sbírky rukopisné, kterou sebral Jan Petr Cerroni. Po smrti Bočkově žádal za úřad archivářský Beda Dudík, ale stavové zatím svěřili úpravu archivní Al. V. Šemberovi, jenž r. 1849 odešel do Vídně, a zemský výbor požádal Dudíka, aby napsal „Darstellung der Geschichtsforschung Mährens seit den ältesten bis auf gegenwärtige Zeiten". Dudík učinil o tom poutavé dobré zdání a prohlásil, že přijímá úkol, ale nevykonal ho, vydav jen I. svazek „Mährens Geschichtsquellen" (1850). Za to konal výzkumné cesty do Stockholma a do Říma a uveřejnil cenné „Forschungen in Schweden für Mährens Geschichte" (1852) a „Iter Romanum" (1855). Zemský výbor koupil zůstalost Bočkovu velecennou, Josefem Chytilem katalogicky spořádanou (celkem 14.254 čísla!), čímž archiv vzrostl neobyčejně. Proto bylo potřebí nového zařízení archivního ryt. Petrem Chlumeckým, ředitelem zem. archivu, a zemským archivářem stal se Josef Chytil (1855); podán krátký životopis Chytilův. Zemský výbor schválil pak obšírnou a zevrubnou archivní instrukci o 79 paragrafech. Zvláště vřele jest oceněna činnost P. Chlumeckého, příliš záhy zesnulého na velikou škodu dějezpytu moravského i zvelebení zemského archivu; neboť vedle vážných prací literárních vyhledával Chlumecký styky s archivy jinými, domácími i cizími (německými, francouzskými, vlaskými), vydávány další svazky „Codexu", pořízena statistika mor. archivův, a vybíráni archivní korrespondenti, kteří se měli starati o práce archivní po Moravě, posílati archivalie do zem. archivu a konati všecko

dle zvláštních instrukcí a formulářův. Chlumecký umřel r. 1863; bylo mu teprvé 38 let. Po smrti Chytilově († 1861) stal se archivářem dvacetiosmiletý Vinc. Brandl. Vylíčena činnost Brandlova o získání nových archivalií, literární činnost v archivě (spisy Žerotínovy a j.), publikace právně historické (Kniha Drnovská, Kniha Tovačovská), knihy půhonné a nálezové (Libri citationum et sententiarum), Glossarium, další svazky „Codexu". R. 1869 žádal Brandl u zemského výboru za podporu na vydání dějin zemského práva na Moravě dle vzoru Grimmových starožitností právních, kteréžto dějiny, jak psal v žádosti, byly hotovy v rukopise mimo část o recepci práva římského i německého. Dílo nevyšlo bohužel! Za správy Brandlovy archiv převezen do zemského domu na Joštově třídě r. 1877. Neobyčejně soudný, bystrý, humanisticky a klassicky vzdělaný a nedoceněný dosud Vinc. Brandl dne 30. list. 1899 se zkaženým zrakem (téměř slep) odešel na zasloužený odpočinek po archivní práci skoro čtyřicetileté († 26. prosince 1901); krátce před ním (dne 31. října 1899) zvolil výslužbu věrný, bedlivý a stálý i obratný spolupracovník Brandlův, zem. adjunkt archivní Vinc. Nebovidský, který přes 30 let neúnavně měl podstatný podíl na pracích archivářských, katalogických a publicistických i jako pečlivý pořadatel rostoucího materiálu archivního. Brandlovým nástupcem jest dr. B. Bretholz. K dějinám přidána zpráva o nynější organisaci archivní, jakož také o úřednictvě v archivě pracujícím (arch. koncipistou jest dr. Boh. Navrátil). Zemský archiv nastěhoval se do nového domu zemského na Ratvitově náměstí r. 1907, a má nyní místnosti vhodné a prostranné v druhém patře tohoto domu, jednak na samo náměstí, jednak na ulici Veverskou. Autor popisuje místnosti jednotlivé i vnitřní zařízení archivní, jmenovitě mluví o své práci vlastní a o tom, jak se nyní účelně a bezpečně uschovávají akta, rukopisy a listiny. Potom jest podán popis jednotlivých síní, a to síně stavovského archivu, síně archivů klášterských, síně rozličných rukopisů, světnice archivu kn. Collalta, síně na katastry a registraturu místodržitelskou, na konci pak síně knihovny archivní. Archiv jest spořádán za nynější správy velmi vhodně a patřičně, ba příkladně.

Podav krátkou historii a vývoj i nynější úpravu zemského archivu (str. 1.—112.), na straně 112.—116. promlouvá autor o archivních úkolech dřívějších, o návrzích a rozbězích počatých,

ale nevykonaných, a o rozličných záměrech nevyplněných, jakož také o tradici pracovní, která jest úlohou nynější, jednak archiválně publicistickou, jednak historiografickou. Na str. 121.—160. jest uveřejněn zevrubný výstavní katalog mor. archivu zemského v patnácti vitrinách; vyloženo tu 350 listin, prvotiskův a knih. Výstava tato se zamlouvá neobyčejně pěkně.

Dílo jest skutečně ozdobeno obrazy tiskařsky velmi pěknými (nový dům zemský s archivem, půdorys archivní, síň archivu stavovského, síň archivů klášterských, síň s rukopisy, světnice archivu kn. Collalta), ano nádhernými (titulní list „Knihy stavu panského", založené r. 1670, s obrazem cís. Leopolda I., obraz císaře Karla V. z erbovníka H. V. Glasra z r. 1545), pak velmi pěknými otisky listin a rukopisů (král Přemysl I. potvrzuje Konrádova statuta r. 1229; cís. Karel IV., král Václav IV. a mark. mor. Jan smiřují se s králem uh. Ludvíkem I. a s vév. rak. Rudolfem IV., Albrechtem III. a Leopoldem III. r. 1363 (tak! Nikoli r. *1363*, nýbrž r. *1364*, jak čteme zřejmě v německé této listině); cís. Bedřich III. dovoluje Moravanům, aby ve znaku moravském orlice měla šachování červené a zlaté, r. 1462; lantfryd mor. stavů z r. 1440; dvojitý list z rukopisu „Života svaté Kateřiny"; privilej krále Vladislava klášteru praemonstrátskému v Litomyšli z r. 1167; a konečně otisk prvního listu prvotisku „Liber sententiarum Brunnensium".

Překlad z originálu německého má dosti nedostatkův i vad, a hlavně germanismův. Některá jména místní jsou psána nesprávně nebo nepřeložena vůbec, na př. Lissa (správně Lešno), Rož*i*nka (spr. Rož*í*nka), B*y*teš (B*í*teš), Vostice (Vlasatice), Divák (Diváky), Kailink (správně Kaidling, ale česky Havraníky), Kis-Márton (Železno), Udine (Videm), Starlice (Sturlić), Gorna Kladusha (Kladuša), Štetín (Št*ě*tín), trientský (tridentský); v originále Bistřitz a. P. (v překladě Bystřice *pod* Pernštýnem, správně *nad* Pernštýnem). Nečiní se rozdílu mezi klášterem v Louce u Znojma (Louka, Klosterbruck) a osadou na Jihlavsku, zvanou německy Wiese, česky Luka (plurál). Nepíšeme ve Freisinku, nýbrž ve Frisinkách a p. Správně píšeme po česku jména šlechtická: Říkovský z Dobřic (v něm. originále Dobrtschitz), Smil Osovský z Doubravice (nikoli z Doubravic), Berchtold z Uherčic (nikoli z Ungarčic), gen. Mat. Gallas (nikoli Galaš); brandenburský (braniborský); Mathäus není po česku Matěj, nýbrž

Matouš. „Pfalzhofgraf" sluší přeložiti slovem dvorský falckrabí nebo palatin (comes palatinus caesareus). „Statuta Conradi" nazýváme česky statuty Konrádovými, nikoli stanovami. Kronikář Pulkava nesprávně nazývá se „z Tradenína" (správně z Radenína).

V přehledě jest hodně germanismů; dotkneme se jen některých: stojí za podívání, stojí v rukopise, včelí píle (mravenčí), uzavřené ustanovení, chudý na materiál, učené kruhy, zachrániti od smrti, je se obávati, nachází se (správně jest), slouží za archiv, Boček odbyl filosofii, prováděli práce, neodpovidá úkolu, prosaditi, v roce, odkázali v naději, až na dva originály, obnášející položky, shodli se na něm, dá se zjistiti, místnost od ohně bezpečná, úřadovna leží, scházeti (správně chyběti), vystavovati revers, vztahují se na ústav, žaloba proti někomu, ke koupi, olistiňovati (beurkunden) a mnoho jiných. Velmi často užito předložky pro (pro Bočka, správně Bočkovi).

V přehledě obsahovém čteme nesprávně „stavovskou komisí (instr.), dosazené (gen.) v r. 1685"; chybou jest psáti: „jeho zprávy o svých cestách" (vlastních); privilej jest rodu mužského (proto gen. plur. privilejů, nikoli privilejí); chyby jsou: spůrný, (správně zpurný), ne*u*navný (neúnavný), vytíštěn (vytištěn), pečet*é* (plur. pečet*i*), vyžádati Nejvyšší schválení (Nejvyššího), neopom*e*ne (neopom*i*ne), upotřebiti j*i* (j*í*), ryz*ý* (ryz*í*), přivěsen (přivě*š*en), k vůli kontrole (na kontrolu), ve Zderaz*i* (na Zderaz*e*, ve Zderaz*e*), *u po*rovnání (*za s*rovnání), př*í*růstek (př*i*růstek), zanedbává své dějiny (svých dějin), když ji najde (najde-li ji), *s*tvrzenka, *s*plněn (*z*tvrzenka, *z*plněn), podkomo*r*ský (podkomo*ř*ský), střežiti (stříci), roštem (něm. Rost, česky mříží), naproti tomu (naopak), úkoly, v něž se ujali (jichž se ujali), či*s*tění (či*š*tění), čistě (ryze), kníže*c*tví (knížetství), u Pitera (Pitra, Rakousy nad E*m*ží (E*n*ži), u Ivo Schröttera (Iva, Ivona Schröttra), tiskem V. J. Ettele (Ettla), v plechové kapsl*i* (něm. Kapsel, česky v pouzdře), Prota*z* (Prota*s*, Ta*s*), k*ří*žovník (k*ři*žovník), Jodokova třída (Joštova) a mnoho jiných. Na str. 93. pod čarou čteme: Milerád použiji této příležitosti (kdy?; správně užívám nyní). Píšeme česky správně: do Stockholm*a* (nikoli Stockholmu), do Fulneka, do Doubravníka a t. d.; v češtině zní lépe Alžběta ze Šternberk*a* (nikoli ze Šternberků), hrabě Jeronym Thurn (nikoli Hieronym

z Thurnů), hrabě Rombald Collalto (nikoli hrabě z Collaltů), a podobně nečesky jest psáno: z Hohenzollernů, Werdenberg-Questenbergů, proti pánům z Fünfkirchenů a t. d. Chybou tiskovou jest v čes. seznamě tabulek: „s obrazem cís. Leopolda II.“ (správně I.). Chybí také mnoho čárek a teček mezi větami. „Časopis mor. musea zem.“ nebyl založen teprve r. 1904, nýbrž r. 1901, jak jest správně tištěno v textě německém. V něm. originále čteme „Rado*n*ski“, v překladě „Rado*u*sky. Nelíbí se nám psaní osobních jmen v českém textě: Koštial (Košťál), Czibulka a j. Jednou čteme Lichnowsky, jinde Lichnovský. Na téže straně čteme „Schaffhausen“ a hned potom zčeštěný „Špýr“. Na str. 145. v katalogu výstavním čteme: „*1822*, listopadu 22., Vídeň. Císař František II. povyšuje Edvarda z Collaltů a t. d.“ A cís. František složil korunu římskoněmeckou již r. *1806*! Proto správně má býti psáno: František I. (jako císař rakouský). V něm. originále v tomto katalogu vždy jest datum takto: „1229, März 17, Brünn,“ a v překladě: „1229, března 17., Brno; správně: 17. března, v Brně. Na str. 138. něm. originálu čteme: „1225, Juni, Trebitsch: Das Kloster Trebitsch gibt Frau Heilwid, der Stifterin des Klosters Oslawan, den klösterlichen Besitz in Oslawan für das Gut Horka,“ a v českém překladě čteme na str. 136., že klášter třebíčský „dává paní Heilwidě, zakladatelce kláštera oslavanského, za klášterské statky v Oslavanech ves Horku“. Nezamlouvá se nám jako Čechům, že v něm. originále jsou česká jména téměř důsledně psána starým pravopisem a hodně zkomolena; na. př. Palack*y*, Mi*tt*ro*w*sk*y*, Bo*cz*ek, *W*ladisl*aw*, Mora*wetz*, *Wisch*ehrad, *Sch*embera, Naro*schny*, Ko*sstial,* Ro*z*mital, *Wog*ko*wsky*, *Zial*ko*wsky*, Oso*w*sky a j. A jinde „Peter von Krav*ář*“. Náš humanista Řehoř Hrubý z Jelení jmenuje se tu „Gregor Hruby von Jelein“. Jméno proslulého válečníka Albrechta Valdštejna zní tu vesměs „Wallenstein“. „Kniha Tovačovská“ na str. 133. v něm. originále slove „Das Rechtsbuch des Landeshauptmannes Ctibor von Cimburg und Tobitschau“, „Kniha Drnovská“ slove „Das Rechtsbuch des Ctibor von Drnowitz“; vždyť jsou to přece knihy české, a titul jejich zní jen česky! Patrným nedopatřením čteme v něm. originále i v českém překladě o listě Jos. Dobrovského z r. *1712,* a Dobrovský se narodil teprve r. *1753!*

Zabývali jsme se knihou Bretholzovou poněkud déle hlavně proto, že jest vydána zemským nákladem, patrně velikým (vždyť

cena knihy české dělá 10 korun!), a zemským výborem našeho markrabství, abychom zdůraznili, že hlavně české zpracování knihy této mělo býti správnější a češtější. Jinak jest práce Bretholzova dobrá, cenná a poučná. Kdyby byla lacinější, objednal by si ji mnohý milovník archivní; nemírná cena její najde patrně málo odběratelův, a tím není dosaženo účelu jejího. Každá zpráva podobná má se státi přístupnou vrstvám nejširším, aby známost o zemském archivě šířila se blahodárně a na prospěch osvětové instituce zemské. *Fr. Jar. Rypáček.*

Културная работа у Славянъ. Очерки П. А. Заболотскаго. V. Моравiя. Оттиск изъ „Славянскихъ Извѣстiй". Petrohrad 1907.

Mladý ruský slavista prof. Zabolotskij studoval slovanské národy z autopsie, a výsledky svých několikaletých studií začíná nyní uveřejňovati v ruských listech. Před rokem byl také na Moravě, a jí jest věnován tento článek jeho.

Prof. Zabolotskij rozeznal dobře rozdíly Moravy a Čech a počíná jejich líčením svoji zajímavou stať, jejíž největší část věnuje Brnu. Ale již tu dlužno konstatovati, že článek jeho je více žurnalistický nežli vědecký. O Moravě i Brně se dověděl mnoha věcí, ale nedovedl z nich vybrati charakteristické, shrnuje všechny, o všech se zmiňuje stejně obšírně. Přirozeně si všímal Rus poměru moravských Čechů ke své vlasti, a tu vyzdvihuje příliš ruské kroužky moravských měst, zvl. Brna, které pro veřejný život nemají příliš velikého významu. Vyčítávání jednotlivých osob, jež v nich pracují, divně se vyjímá tam, kde z vědeckých neb uměleckých pracovníků moravských nezná autor než ty, kteří jsou v brněnském ruském kroužku. A podobně je tomu při brněnských časopisech, mezi nimiž jmenuje také „Illustrované listy", ale opomíjí důležitých vědeckých.

Celá práce má ráz běžných informací, jež si autor zapsal na rychlo a potom zpracoval svižným slohem, při němž si libuje v moderních opisech a epithetech. Tato okolnost zavinila i některé chyby (brněnské museum nazývá museem Františka Josefa a j.). Celkově, ačkoli cizí čtenář z práce nenabude správného obrazu Moravy, jest ji třeba přivítati s povděkem: není jistě poslední prací autorovou o naší vlasti, a možno od něho čekati v budoucnosti lepších. *Miloslav Hýsek.*

Deutsche Geschichte im Ausgange des Mittelalters (1438 – 1519). I. D. G. zur Zeit Albrechts II. u. Friedrichs III. (1438 - 1486).

Stran VI a 655. Stuttgart a Berlín 1905. Píše H. v. Zwiedineck-Südenhorst,[1]) Spis jest částí knihovny německých dějin (Bibliothek deutscher Geschichte), kterou vydává týž autor a v níž vyšly mimo jiné Mühlbachrovy dějiny Karlovců, J. Jastrowovy a J. Wintrovy dějiny Hohenštaufů, Lindnerovy dějiny Habsburkův a Lucemburků (1273—1437). Obsahuje jen dějiny politické. Kulturním chtěl autor věnovati zvláštní odstavec na konci druhého svazku (str. VI.), k čemuž ovšem nedojde pro úmrtí jeho.

Spisovatel pojednává především o dějinách německých, ale, jak sám praví v předmluvě, není mu možno psáti o dějinách říše německé za XV. století, kdyby neprobral podrobněji i dějiny zemí koruny České, které dle jména[2]) náležely k říši německé, i zemí uherských a polských. Proto nalezneme v knize delší stati o dějinách českých.

Spisovatel rozdělil si práci na tři části: 1. Rostoucí úpadek říše a zmaření snah o reformu církevní (1438—1452) do korunovace Bedřicha III. v Římě, 2. doba marných pokusův o říšskou opravu (—1471), 3. říše německá pod vlivem Burgundska a Uher (—1486).

Spis jest, jak při práci široce založené ani jinak nemůže býti, kompilace podle speciálních pojednání. Ovšem nepostrádá samostatného úsudku spisovatelova. Autor neužil prací novějších, což jest hlavní vadou práce jeho, tak že není dílem z r. 1905, jak jest vytištěno na obálce. Spisovatel jest si vědom této vady a omlouvá ji tím, že mezi počátkem a ukončením práce jeho uplynula znamenitá doba, tak že nechtěl-li určité partie přepracovati znova, musel práci zůstaviti tak, jak byla. Ale nejsou v poznámkách připomenuty, a jak patrno z textu, ani užity práce z let sedmdesátých a osmdesátých; na př. pojednání Bachmannovo o církevní politice Albrechta II. a Bedřicha III., které má mnoho myšlenek zcela správných.[3]) Autor řídí se zde

---

[1]) Druhý svazek bude pracovati žák spisovatelův Dr. Kurt Kaser, jelikož spisovatel sám zemřel.

[2]) Zajímavo, že spisovatel praví o zemích českých, že k říši německé příslušely jen dle jména.

[3]) Především názor o účasti panovníků těchto, hlavně Albrechta II., při jednání o smíření koncilu Basilejského s papežem Eugenem IV. Albrechtovi velice záleželo na zachování koncilu, který sliboval četné reformy, ovšem bez porušení autority papežské. Jednalo se mu také o schválení kompaktát a tím o smíření Čechů s církví.

starší prací Rückertovou. Jak se podobá, nezná spisovatel ani jedné řeči slovanské, pročež neužil ani českých ani polských pojednání o této době.

Pokud se týče úsudku jeho o vývoji událostí v Čechách, které vzhledem k rozsahu knihy líčí přehledně, jest ovládán prací Palackého, kterou cituje (německé vydání). Dnes však nelze ani v přehledné knize líčiti dějiny Jiřího Poděbradského bez užití Denisova Konce samostatnosti české.[1]) Spisovatel věnuje dějinám krále Jiřího značnou část své knihy,[2]) cituje i četné práce speciální, ale úsudek jeho o českém králi není takový, jak bychom si přáli dnes.

Z toho následuje, že kniha nepodává správného obrazu dějin českých dle výsledku moderního badání, nemůže proto postačiti ani čtenářům německým, tím méně českým. Jinak ovšem autor o snahách českých soudí spravedlivě, hlavně zásluhou Palackého, jehož spisem se řídí. Psaní jmen českých není bez úhony.

Škoda, že spisovatel nemohl užiti novější literatury; neboť pak bylo by dílo jeho nejen formou, jak jest, nýbrž i obsahem dokonalé! *Dr. Antonín Polák.*

Nová díla.

Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579—1619. Shledal a k vydání upravil Dr. Jul. Glücklich. Historického archivu České akademie č. 30. V Praze 1908. Stran XLV a 203.

Rozdělení pražské university Karlo-Ferdinandovy 1882 a počátek samostatné university české. Rozšířená installační přednáška, kterou měl dne 19. listopadu 1907 Jaroslav Goll, rektor české university 1907|08. V Praze 1908. Nákladem Klubu historického. Stran 151.

Základy theorie mezinárodních směn. Napsal JUDr. Jan Koudela. Knihovny Sborníku věd právních a státních, řady státovědecké čís. XV. V Praze 1908. U Bursíka a Kohouta. Cena 2 K. Stran 91.

Konstantin-Cyrill a Methoděj, slovanští apoštolé. Slovo na obranu historické pravdy jejím přátelům napsal Fr. Snopek. V Olomouci 1908 u Ed. Hölzla. Stran 154.

---

[1]) Denisovo dílo, ačkoliv jest dle skutečnosti starši o patnácte let, jest přece modernější.

[2]) str. 330—379, 424—444, 503-520 i j.

Vlastivědy Moravské vydány díla II. sešity 244—250: Frenštátský okres. Napsal Jiří Felix, za redakce Dra. Fr. Dvorského Stran VI a 214 s mapkou, nakreslenou Janem Dostalem. Cena 4 K.

Jan Matyáš ze Sudetů. Napsal Dr. Josef Volf. Otisk z Pam. archaeolog. 1907. Stran 19 velikého kvartu.

Záhada Boha ve filosofii antické. Napsal Dr. Josef Kratochvil. V Praze 1908 u Al. Wiesnera. Stran 188.

K otázce české úřední řeči. Odpověď prof. Bachmannovi od Dra. J Kaprasa. Otisk z Pokrokové Revue, roč. IV. čís. 6. Stran 20.

O nálezu slepé Planarie v podzemních vodách Punkvy. Sděluje Dr. K. Absolon. Strany 3.

Velehrad a starobulharské knížecí sídlo v Abobě. Napsal Dr. Jan Nevěřil. U Graffeho v Uh. Brodě 1908. Stran 31. Také německy.

Methodus Slavorum Apostolus quo sensu orthodoxus declaratus sit. Historicodogmatice disquisivit Franciscus Snopek. Pragae 1908. Stran 28.

Henrici Italici Libri formarum e tabulario Otacari II., Boh. reg., quatenus rerum fontibus aperiendis possint inservire. A. Petrov. Sešit I. V Petrohradě 1907. Stran 77.

Notes sur les Galles de Dryophanta Agama et Disticha de l'iconographie „Galles de Cynipides,“ par Émile Bayer à Brno. Estratto da Marcellia. Riv. int. di Cecidologia, v. VII. 1908. Stran 9.

Oberschlesische Landbücher. Ein Beitrag zur Geschichte der öffentlichen Bücher. Napsal J. Kapras. Stran 60. (Separát.)

Mährisches Magazin für Biographie und Kulturgeschichte. I. sv. Vydává Dr. Vil. Schram. V Brně 1908 vlastním nákladem. Stran 190.

Stimme der Trauer von J. A. Comenius. Přeložil Fr. Slaměník. Zvl. otisk z „Monatsschriften der Com.-Gesellschaft“. R. 1908, sv. 3. Str. 30.

Časopisy.

Věstníku Král. České Spol. Náuk, třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné, vydán ročník 1907. Obsah: Dr. Max Křepinský: Příspěvek k roztřídění a původu legend o sv. Řehoři. — Dr. Vl. Kybal: Jindřich IV. a Rudolf II. — A. Ludwig: Ukalegon in Ilias und Aeneis. — Václav Novotný: Zur böhmischen Quellenkunde: Der erste Fortsetzer des Cosmas. — JUDr. Jan Pohl: Dopisy Jana Kolence z Kolna, hejtmana JMti Cís. panství Zbirova, Točníka i Králova Dvora, z let 1639—1642. — Dr Jaroslav Sedláček: Syrský výklad bible Jakuba bar-Salibi a některé ukázky z něho. — Jan Soukup: Bouře proti Židům v Čechách roku 1338. — Dr. J. V. Šimák: Selská bouře na Tepelsku r. 1680. — Fr. Tischer: Uvedení řádu kapucínů do Čech okolo r. 1600. — Dr. Jos. Volf: Soupis nekatolíků uprchlých z Čech z r. 1735.

Věstníku České akademie vydána redakcí Dra Bohusl. Raýmana roč. XVII. čísla 1.—4. Z obsahu vyjímáme: Přehled pokroků fysiky za r. 1906. Elektřina a magnetismus (Boh. Mašek). — Gotica (Ant. Beer). — O sty-

cích starých Slovanů s Turkotatary a Germány s hlediska jazykozpytného (Dr. Jos. Janko). — Studie k děj. angl. slovosledu (Dr. Vil. Mathesius). Zprávy o činnosti schůzí třídních.

Českého Časop. Historického vydán redakcí Jarosl. Golla a Jos. Pekaře roč. XIV. sešit 2. Z obsahu vyjímáme: Počátky Král. České Společnosti Nauk (J. Hanuš). — Defenestrace pražská roku 1618 (Fridol. Macháček). — Četné referáty a výňatky z časop.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXII. svazek 2. Nové práce: Upomínky z Uher (Karel Adámek). — Ze starší korrespondence Julia Zeyera (Karel Pleskač). — Josef Kalousek. Vzpomínka k 70. narozeninám (Jos. Volf). — Z literární činnosti Vác. Č. Bendla-Stránického (Ferd. Pátek). — Drobné příspěvky. — Literatura.

Slavorum litterae theologicae. Conspectus periodicus. Ročníku IV. vydáno číslo 2. Redaktoři: Dr. J. Tumpach, Dr. A. Podlaha, Ad. Špaldák, J. Urban, Dr. Fr. Grivec a Dr. K. Dočkal. Referáty o theolog. pracích slovanských a o článcích časopiseckých.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Dr. Jindř. Metelky roč. XIII. čísla 4.—10. Nové práce: Prof. Dr. Alfr. Slavík (Fr. Khol). — O nejstarší chronologii lidstva (Dr. J. Babor). — Poměr mezi srážkami a odtokem vody v řekách (Dr. Vlad. Novák). — Skupina Razorská. Příspěvek ku geomorfologii Julských Alp (Jiří Čermák). — Praekambrium v poříčí Mže (Dr. Frant. Slavík). — O stěhování rostlin (Dr. Kar. Domin).

Věstníku čes. professorů vydána redakcí V. Hulíka a Dr. J. Jeništy roč. XV. čísla 7. a 8. Z obsahu vyjímáme: Školy švýcarské a jihofrancouzské (J. Kubín). — Tělesná výchova na universitě (Ant. Krištof). — Zprávy.

Zpráv Právnické Jednoty moravské vydán redakcí J. Boubely, Konst. Löfflera a Dra. Fr. Bílovského roč. XVII. seš. 2. Obsah: O pohnutkách trestních činů (Dr. Emil Sýnek). — Zákon o odepsání svéprávnosti (Dr. H. Bulín). Praktické přípravy.

Českého lidu vydána redakcí Dr. Č. Zíbrta roč. XVII. čísla 6.—8. Větší práce: Bratři Růžového Kříže v zemích čes. a proroctví jejich na rok 1622 (Dr. Jos. Volf). — Dvě dětské pohádky z Kyjovska na Moravě (J. Vyhlídal). — Písničkář Fr. Hais a jeho paměti (Dr. Č. Zíbrt). — Čičmany na Trenčansku vyhořely (V. Soulek). — Krajkářství v zemích koruny české a na Slovensku (Dr. Č. Zíbrt).

Hlídky vydána redakcí Dr. P. Vychodila roč. XXV. čís. 4.—6. Nové práce: O zkoušení a klassifik. na střed. školách (Dr. J. Korec). — Rozšířené osvobození přestaveb domů z důvodův asanačních a komunikačních v Brně od daně činžovní na 18 let (Jakub Pošvář). — O řeckých papyrusech, zvláště křesťanských (Dr. K. Kyselý).

Vlasti vydána redakcí Tom. Škrdla roč. XXIV. čísla 6.—8. Obsahuje pokračování článkův oznámených.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Repartice vojska v Čechách a na Moravě najatého na Turky r. 1684.[1]

Podává dr. Jan Reichert.

Po veliké a střední Evropě na vždy rozhodné porážce Turkův u Vídně r. 1683, praví císař Leopold I. v proposici předložené stavům českým na schválení, že chce dále vítěznou svoji armádu proti Turkům chovati v dobrém stavu a na další boj schopnou; ale že není proto lepšího prostředku, nežli vydatná pomoc stavův a obyvatelů, že žádá tudíž, aby věrní stavové zemí jeho r. 1684 postavili nejméně 12.000 mužů nového vojska. Z toho pak na země koruny České připadalo 7835 mužův a na země rakouské (alpské) 4165 mužův, a to dle klíče, kterým se tehdy řídily země českoněmeckorakouské při vydáních na společné potřeby, zvláště válečné. Již od doby císaře Maximiliana II. země koruny České a německorakouské na společné vojenské potřeby dávaly určitou kvotu dle ustanovené proporce jak na penězích tak na mužstvě. Proporce ta se během 30leté války změnila postoupením Lužice kurfiřtovi Saskému. Dle usnesení společné konference, povolané císařem Ferdinandem III. r. 1655, byla ustanovena nová proporce, dle které země koruny České dávati měly 10 a země rakouské 8 dílů na společné, zvláště vojenské potřeby panovníkovy. Celkové dělidlo bylo tudíž 18 osmnáctin čili 72 čtvrtiny, z nichž na země koruny České připadalo obyčejně $11^3/_4$ osmnáctin aneb 45 čtvrtin, na země rakouské $6^1/_4$ osmnáctin aneb 27 čtvrtin. Mezi zeměmi koruny České z této všeobecné proporce

---

[1]) Dle register kláštera Žďárského, chovaných v archivě musea král. Českého.

připadala pak polovice na království České, ze zbývající druhé polovice připadla třetina na Moravu a 2 třetiny na tehdejší Slezsko celé.[1]) V samém království Českém podíly na společné vladařské i také na jiné zemské potřeby veřejné bývaly tak roztříděny, že na hrabství Kladské připadal 30. díl, na kraj Chebský 100. díl a na židy 45. díl z uvalených povinností celé zemi. Dle této proporce tudíž r. 1684 mělo království České z 12.000 mužů císařem žádaných postaviti 3917, při čemž připadalo dle platné proporce v zemi na hrabství Kladské 130 mužů, na kraj Chebský 39 mužů, na židovstvo 87 mužů, na ostatních 15 krajův a na obvod měst Pražských 3661 mužův. Na Moravu připadalo 1306 mužův a na Slezsko 2612 mužův.

Nové císařem žádané a v zemi najaté vojsko mělo býti dle nařízení pohotově do půl měsíce září r. 1684, aby včas vedeno býti mohlo k uherským hranicím. Stavové čeští, moravští a slezští vyhověli žádosti císařově, uvolivše se, že včas postaví žádané vojsko na své útraty a zaplatí potřebnou válečnou daň (militare).

Císař za to povolil stavům českým, jako jindy, že si mohla každá vrchnost náhradou útrat spojených s najímáním a s ošacováním rekrutů poraziti čili hraditi 12 tolarů čili 18 zl. za každého muže na obecné berni válečné z téhož roku. Kolik mužů měly postaviti v zemi jednotlivé vrchnosti a každý kraj, řídilo se počtem daňových usedlých. Celá země totiž tehdy za příčinou správnějšího rozvrhování a vybírání berně dle výsledku generální visitace z r. 1654 a dle dalších visitací (jako r. 1675) rozvržena byla na jistý počet daňových usedlých, kterých se r. 1683 v Čechách napočítalo 62.697$^{1}/_{8}$ (berní jednotky).

Tito usedlí byli povinni platiti celé zemi sněmem ustanovenou berni a všeliké daně, jakož i stavěti a vydržovati potřebný

[1]) R. 1682 se upravilo procento tak, že místo zlomkového procenta zavedeno procento v celých číslech, za kteroužto příčinou se 18 násobilo 24, tak že celkové dělidlo byly 32 díly, z nich připadlo na země české 282 a na země rakouské 150 dilův. Z nich pak na Dolni Rakousy 50 dílů, na Horní Rakousy 25, na země vnitrozemské 75 dílů; na Čechy 141, na Moravu 47, na Slezsko 94. Dvořák, Déjiny Moravy, na str. 649, praví však: „Země české platily obyčejně na válečné potřeby dvojnásobnou daň oné, kterou odváděly země alpské. Z té pak části ukládáno Čechám $^{4}/_{9}$, Moravě $^{2}/_{9}$, Slezska $^{3}/_{9}$.“ Uhry byly více než ze dvou třetin v moci Turkův a knížete Sibiňského, a šlechta uherská pokud mohla vzpírala se všelikým dávkám. (R. 1660.)

počet vojska. Na sněmě zemském v Čechách na rok 1684 ustanoveno dle proposice císařovy, že na $17^1/_4$ usedlého připadá v zemi postaviti jednoho vojína, tudíž úhrnem 3661 mužů, nepočítaje v to počet mužů, jež stavělo hrabství Kladské, kraj Chebský a židé. Nejvyšší úředníci zemští se zemskými berníky vykonavše repartici na jednotlivé kraje, vrchnosti a stavy dle počtu usedlých, předložili ji krajským hejtmanům a tito pak všem vrchnostem a obyvatelům s poznámkou, že se nařizuje větším panstvím některým postaviti více a jiným méně mužů, nežli by jim přináleželo dle počtu jejich usedlých; ale nechť nikdo se nestaví proti tomu, a to proto, poněvadž nemožno učiniti přesné a úplně správné rozvržení, neboť repartice konají se nejen dle počtu celousedlých, polousedlých a čtvrtusedlých, ale i někde dle osmin aneb dokonce šestnáctin. Vrchnostem dále nařízeno dle tehdejšího způsobu, aby postavily nejen určitý jim počet vojáků včas na své útraty, ale aby je též opatřily oděvem a poboční zbraní a vůbec je vychovávaly do času, až by sebrané mužstvo bylo předáno důstojníkům a velitelům vojenským proto ustanoveným a jimi přijato.

Aby stavové tím snáze nésti mohli vydání na rekruty, ponechal císař celý třetí kvartál povolené válečné daně (quantum militare), t. j. od 1. července do konce září r. 1684, pánům stavům v jejich rukách.[1]) Co se týče menších statků, nemajících $17^1/_8$ usedlého, povoleno, že může až 5 i 6 vrchností společně teprve dáti jednoho muže. Co jeden neb druhý obyvatel na penězích válečné daně v jmenovaném kvartále dá více nad potřebu na vychování rekrutův, o to nechť se srovnají mezi sebou a krajským úřadem sobě to dají potvrditi.

Vrchnostem nařízeno dále, aby každého postaveného vojína opatřily dobrým mundurem, a to dle předpisu: kabátem, pokud možno jedné barvy, ze šedého dobrého sukna („neb za 18 zl. jeden muž dobře mundirován býti může“), dále koženými spodky, střevíci, punčochami, párem košil, kloboukem, řemením a kordem. Vrchní zbraň, totiž pušku (mušketu), obdržel voják ze zbrojnice císařské. Nově najaté mužstvo stavělo se na přehlídku (mustrunk) na rozličných místech, tak z kraje Čáslavského v Německém Brodě,

---

[1]) Ve 12 měsíčních lhůtách na rok 1684 dávaly Čechy nařízené válečné daně (quantum militare) 1,117.000 zl.

kde vojenská kommisse přijímala rekruty vrchností najaté, uznávala je za schopné aneb neschopné a mustrovala. Takto sebrané a vymustrované mužstvo bylo pak svými vůdci domácími vřazeno do pluků císařských v Uhrách proti Turkům tehdy valčících.

R. 1684 počítalo se v Čechách v 15 krajích a v městech Pražských následující počet usedlých, z nichž vždy $17^1/_8$ usedlého byla povinna, aby svým nákladem s náhradou 18 zl. na berni postavila jednoho muže do války proti Turku, a to:

Kraj Boleslavský,	usedlých	$4754^3/_4$,	postaveno	vojínů	278
„ Královéhradecký,	„	$7973^7/_{16}$,	„	„	466
„ Chrudimský,	„	$5576^9/_{16}$,	„	„	326
„ Čáslavský,	„	$3711^{13}/_{16}$,	„	„	217
„ Kouřimský,	„	$3354^1/_{16}$,	„	„	196
„ Bechyňský,	„	$9000^1/_4$,	„	„	526
„ Prácheňský,	„	$4407^1/_{16}$,	„	„	257
„ Litoměřický,	„	$4469^{11}/_{16}$,	„	„	290
„ Slanský,	„	2470,	„	„	144
„ Rakovnický,	„	$760^3/_{16}$,	„	„	44
„ Podbrdský,	„	$1446^7/_{16}$,	„	„	87
„ Vltavský,	„	$1056^1/_2$,	„	„	62
„ Loketský,	„	769,	„	„	45
„ Plzeňský,	„	$7122^1/_2$,	„	„	416
„ Žatecký,	„	$4373^1/_2$,	„	„	255
Města Pražská,	„	$900^1/_2$,	„	„	52
			Úhrnem mužstva		3661.

Z register kláštera Žďárského se dovídáme mimo jiné, že na statku Vojnověměsteckém v kraji Čáslavském bylo r. 1684 usedlých $31^3/_{16}$. Jeden celousedlý platil zde měsíčně v třetím kvartále válečné daně po 1 zl. 35 kr. $3^3/_4$ d.; všickni tudíž zde usedlí 49 zl. 42 kr. $1^{13}/_{16}$ den. měsíčně, při čemž vrchnosti nařízeno krajským hejtmanem, by daň byla placena dobrou minci. Kdo z úředníků vrchnostenských, ať hospodářský úředník nebo myslivec, vedl nově najaté vojíny z kraje Čáslavského na mustrunk do Německého Brodu, obdržel za každého vojína cestovné, jež mu hrazeno bylo z válečné daně. I po roce 1684 stavělo království České až do r. 1697 ročně 3916 mužů, kteří mimo zemi konali vojenské služby. Náhradou za útraty při po-

stavení jednoho muže vzešlé mohla sobě vrchnost jako dříve 18 zl. hraditi na povinné berni čtvrtroční. Za let pak 1692—1696 zvýšena tato srážka, zvaná vůbec bonifikací, za jednoho postaveného muže na 24 zl. čili 16 tolarův.

Stavěti určitý počet vojínův a vydržovati je mimo zemi stalo se od dob válek tureckých stálým břemenem, které všechny stavy tížilo nemálo. Tehdy pak k tomu ještě naskytovalo se za verbování lidu válečného mnoho obtíží, neboť se nedostávalo schopných lidí, kteří by se k vojsku hodili a dobrovolně se dali naverbovati. Válkou 30tiletou a zhoubnými následky jejími vylidněla totiž země tak, že veliká část obyvatelstva dílem vyhynula, dílem se odstěhovala do ciziny. Za takového nedostatku obyvatelstva vůbec bylo vrchnostem těžko sehnati dostatečný počet žádaných rekrutů, pročež císař oznámil r. 1697 stavům na sněmě, že by se snad dalo najednati něco mužstva od knížat v říši Německé, kde tehdy bylo dosti lidu válečného. Tímto způsobem by se v zemi zároveň pomohlo všeobecnému nedostatku o pracovní lid domácí, kdyby poddaní doma zůstali a na vojnu nemusili ze země odcházeti. Císař dal tudíž stavům na vůli, aby rekruty buď postavili jako dříve in natura s obyčejnou bonifikací (16 tolarů) na vojína, aneb aby za muže v cizině císařem najatého dali 30 tolarův. Stavové se uvolili, ale s podmínkou, aby ze 30 tolarů, jež sobě císař počítá na postavení rekruta, za odvádění kontribuce téhož roku za jednohe muže sraženo bylo na prospěch vrchnosti 16 tolarů čili 24 zl. Nejen mužstvo a k tomu potřebné peníze, ale i také jiné potřeby dodávali stavové jednotlivých zemí na vedení války; tak zvláště na rok 1684 mimo jiné žádal císař na stavech českých, by vypravili určitý počet pekařů na své útraty do Uher, neb, jak se praví v císařské předloze, vojsko císařské tehdy při svém postupě vítězném při Budíně trpělo velikým nedostatkem potřebného chleba. Aby tudíž armáda dostatečným počtem pekařů byla opatřena, nařizovalo se v Čechách, aby každá vrchnost a magistrátové, kde pekařští cechové mají dostatek pekařských tovaryšů, tak že by mistrové jich nepotřebovali a bez nich mohli býti, je do Vídně ihned co nejrychleji odeslali, při čemž pekaři byli ubezpečeni, že císař je nutit nebude do armády mezi ostatní vojáky. Dále oznámeno, že pekaři ti budou z Vídně posláni do hlavních magacínů v Komárně a v Rábě, aby tam armádě chleba pekli za týdenný plat, jak dlouho by tam zů-

stávali. Také peníze na cestu měli stavové dáti pekařům ze svého.

Jako stavové čeští, tak i moravští uvolili se na žádost císařovu, že Moravě připadající procento rekrutů, t. j. 1306 mužů postaví do měsíce srpna r. 1684 na své útraty a pošlou je do Uher, při čemž ustanoveno sněmem, že na každých 13 lánů čili usedlých připadá jeden vojín, kterého vrchnost postaví a opatří vším potřebným na své útraty. Jako Čechy, tak i Morava při soupise obyvatelstva a majetku jeho o generální visitaci r. 1654 a za revisitace r. 1675 zvláštními kommissemi vykonané rozděleny byly na určitý počet usedlostí neb lánův a jejich části, které při rozvrhování všeliké berně na celou zemi uvalené považovány byly za základní jednotku. Za usedlého tudíž povinného platiti berni pokládán každý, kdo měl jistý pozemek aneb jakýkoli majetek anebo provozoval nějakou živnost neb obchod.

Z venkovského lidu poddaného mezi usedlé patřil tudíž sedlák, chalupník a zahradník. Kdo však neměl svého pozemku, nýbrž jako nádeník živil se prací rukou svých, nepatřil mezi usedlé berni platící a nebyl také přidržován na placení. Usedlí pak byli jen tehdy osvobozeni této pozemkové daně, byli-li postiženi živelní pohromou, krupobitím, povodní neb ohněm, aneb byla-li živnost pusta a bez hospodáře, o čemž však vrchnosti včas zemským berním úřadům musely dáti zprávu, aby se na ně nerozvrhovalo při repartici berně a jiné daně. Vpády tureckými, tatarskými a Tökölovými z Uher byly jižní a východní kraje Moravy tehdy zpustošeny a vylidněny, pročež kraje ty, jakož i jinak poškozené, bývaly zemským usnesením při repartici na čas berně osvobozeny dílem na polovici, dílem cele.

Jako v Čechách, tak i na Moravě bylo dle snesení sněmovního r. 1683 všem vrchnostem a jejich úředníkům nařízeno krajskými hejtmany, aby na svých panstvích a statcích vyzkoumaly schopné mužstvo, připravily na přijetí vojenské služby, krajskému hejtmanů je představily a předvedly na mustrunk.

V kraji Brněnském konal se mustrunk v Brně na Špilberce, kamž provázeli své rekruty vrchnostenští úředníci, kteří denně za cestu měli zvláštní náhradu. Na výlohy s postavením jednoho rekruta spojené počítalo se tehdy na Moravě, jako v Čechách, 12 říš. tolarů čili 18 zl., jež sobě vrchnost při čtvrtroční berni mohla sraziti, ale částku tu do mustrunku, t. j. do doby defini-

tivního přijetí vojínů míti musila zaplacenou.[1]) Statky, které měly něco přebývajících lánův nad 13 lánův a z nich nestavěly rekruta, aneb naopak, kterým zase do určitého počtu rekrutů se nedostávalo lánů potřebných, měly mezi sebou při odvádění válečné daně se srovnati, což zajisté spojeno bývalo s mnohými obtížemi. Přijatý rekrut obdržel na Moravě, jako v Čechách, na útraty vrchnosti oděv vojenskou správou nařízený, a to: soukenný kabát světlošedý, s červenými výložky a s mosaznými knoflíky, kožené kalhoty, červené punčochy soukenné, černý červenozlatě premovaný a červenou šňůrou ozdobený klobouk, nákrčník, dále kožený široký pás žlutý kolem těla, ranec z hrubé kůže telecí, široký kord, šedočervenou brašnu, jaké dělali rukavičkáři brněnští, střevíce dobře viksované. Pušku neb mušketu obdržel každý vojín ze zbrojnice císařské.[2]) Nově najatému vojínovi byla vrchnost povinna dáti do rukou 1 zl. 30 kr. mzdy na půl měsíce napřed.

V Žďárských regestech nezachovala se pro jednotlivé kraje moravské, jako v Čechách, podrobná repartice rekrutů na r. 1684, než jen pro některé statky církevní kraje Brněnského, což tuto podáváme,

Statky	Počet lánů	Počet přebytečných lánů	Nedostávající se lány	Počet rekrutů
Víškov	156	—	—	18
Chrlice	71		1	
Šlapanice	4	—	—	
Kuřim	2	—	—	
Žďár	88	4	—	8
Jimramov	20			
Nové Město	75	—	2	6
Křižanov	1			
Tišnov	131	1	—	10

[1]) Roční příspěvek Moravy na válku tureckou (quantum militare) činil r. 1683—1688 po 365.000 zl., mimo to odváděn vojenský mimořádný náklad na zemskou hotovost proti vpádům uherským a tureckým. Stálým pak zvyšováním dosáhl r. 1694 roční příspěvek na válku 800.000 zl., jenž se vybíral z lánův a komínův, a to na lán připadlo daně té platiti po 28 zl. a na jeden komín (domovní daně) po 4 zl.

[2]) Vzor světlošedého sukna dodán vrchnosti krajským hejtmanem, při čemž zároveň připomenuto na panství Žďárském, že takové sukno lze objednati u obchodníka suknem Melichara Schüllera v Brně.

R. 1693 povoleno bylo stavy moravskými na útraty zemské postaviti do konce ledna 1694 týž počet rekrutův, jako r. 1684, t. j. 1306 mužů, kterýžto počet i za pozdějších let až do r. 1699 ročně se stavíval pravidelně. Poněvadž pak podrobná repartice aspoň pro kraj Brněnský[1]) se nám zachovala z roku 1693, podáváme repartici tu jakožto doplněk k r. 1684, kdy, jak podobno pravdě, pro kraj tento také již byla platna.

Z repartice rekrutů na r. 1694 poznáváme, že ze 1306 z rekrutů celé zemi ustanovených na kraj Brněnský připadlo dle počtu usedlých postaviti 314 mužů, jichž měly najmouti jednotlivé vrchnosti do konce ledna 1694 a odvésti na mustrunk na Špilberk. Jednoho vojína postaviti připadalo asi na 14 lánův, o čemž soudíme z toho, že klášter Žďárský, který měl na Moravě celkem 88 berních lánů, stavěl téhož roku 6 vojínů, jednoho vojína tudíž na $14^2/_3$ lánu.

Na oblek, na opatření vedlejší zbraně a na žold na půl měsíce napřed pro jednoho muže počítalo se 36 zl., tudíž více než r. 1684, ale r. 1694 mohla sobě vrchnost při odvádění kontribuce téhož roku strhnouti 16 tolarů čili 24 zl. za jednoho muže.

Nedodala-li vrchnost rekruta včas, platila za něho pokutou do zemské pokladny dvojnásobně 36 zl., t. j. 72 zl.

Nechtěla-li vrchnost již najatého a přijatého muže vydati aneb ho zamlčovala, platila 100 zl. pokuty, z kteréž summy udavač obdržel jednu třetinu.

Specifikační repartice, kolik mužů každá vrchnost a statek v kraji Brněnském na r. 1694 postavila do konce ledna:

Vrchnost a statek, počet vojínův: Břeclav 9 mužů, Bystřice u Kunštáta 1 muže, Bystřec 2, Bitiška Osovská 2, Blansko 1, Bojanovice 1, Borotín 1, Bránice 1, Bučovice 4, Budišov 2, Čejč 1, Čejkovice 4, Černá Hora 4, Drnoholec 14, Drnovice 1, Habrovany 2, Hodonín 12, Hrušovany 1, Chrlice 5, Jimramov 1, Ivanovice 1, klášter Rajhradský 6, klášter Zábrdovský 6, klášter Žďárský 6, klášter sv. Anny (v Brně) 5, klášter sv. Michala (v Brně) 1, klášter sv. Tomáše (v Brně) 4, kollegiátní chrám sv. Petra (v Brně) 5,

---

[1]) Morava se dělila od r. 1641 na 5 krajů: Brněnský, Jihlavský, Znojemský, Uher.-Hradištský a Olomoucký, který se pak dělil na dvě čtvrti, a to olomouckotřebovskou a přerovskobruntálskou.

Královo klášter 10, proboštství sv. Petra (v Brně) 1, Křetín 2, Křižanov 2, Křižínkov 1, Kuřim 4, Královo Pole 5, Kounice a Vlasatice 12, Kunštát 9, Lanžhot 1, Letovice 3, Líšeň 2, Lomnice 3, Lysice 1, Lednice a Zaječí 8, Malhostovice 1, Maršovice 1, Moravec 1, Mitrov 1, Medlánky 1, Mikulov 19, Náměšť 19, Nové Město 5, Oslavany 3, Pernštýn 4, Pozořice 5, Prštice 1, Račice 1, Rájec 5, Řečkovice 3, Říčany 5, Rosice 4, Rožínka 1, Slavkov 11, Sokolnice 2, Šardice 1, Šlapanice 1, Tišnov 9, Tuřany 1, Uherčice 1, Velké Němčice 2, Vicomilice 1, Vohančice 1, Víškov 11, Ždánice 13, Židlochovice 12. Úhrnem 314 mužův.

Jako v Čechách stavové na žádost císařovu r. 1684 určitý počet pekařů za císařskou armádou vyslali do Uher, tak i na Moravě téhož roku žádal císař, aby stavové moravští dali 2000 dělníků na nevyhnutelné práce fortifikační totiž na opravu při obléhání pobořených hradeb a na opevnění Vídně. Stavové vyhověli žádosti; císař pak děkuje jim vynesením ze dne 16. března r. 1684 a slibuje, že vyslaní dělníci do Vídně po osminedělní práci vráceni budou zpět do země. Vrchnostem jest dáno na vůli, aby dělníků, kteří by pak snad v Rakousích chtěli zůstati, jakožto svých poddaných žádaly nazpět.

Jan Hostivít Pospíšil a syn jeho Jaroslav a Morava.

Napsal Dr. Jos. Pešek.

Letošního roku oslaví Hradec Králové zvláštní jubileum. A jubileum to není jen významu lokálního. Jméno Jan Hostivít Pospíšil poví více, než sebe delší úvod.[1]) Než přece jen předešleme několik slov, bychom seznámili čtenáře své s několika nejnutnějšími životopisnými daty tohoto muže.

Jan Hostivít Pospíšil narodil se dne 30. května 1785 na kutnohorském předměstí Cechu z rodičů velice chudobných.

---

[1]) Z literatury o J. H. Pospíšilovi: Riegrův Slovník Naučný, Ottův Slovník Naučný, Ig. Herrmann v Blednoucích obrázcích, hlavně „Když si náš dědeček babičku bral", Kutnohorská Vesna 1868 (I. ročník), str. 205—206, přinesla nekrolog z péra P.[etra] M.[iloslava] V.[eselského], a konečně Velký národní kalendář na rok obyčejný 1870, str. 42 a n., (s podobiznou) od Schulze.

Odbyv jakž takž tři třídy hlavní školy — nemohl pro chudobu a vzdálenost docházeti pravidelně —, vstoupil do učení u známého tehdejšího knihtiskaře kutnohorského Františka Korce. Než za té doby nebylo valné práce. Válečné časy byly jistě z hlavních překážek. Proto Pospíšil, bylo to po vyučení již, opustil tiskárnu a přijal podřízenou službu u magistrátu. Než ani zde nesetrval dlouho, a mlád i vznětliv jsa, dal se zlákati r. 1804 válečnou písní, a když zazněla polnice, neodolal vřesku jejímu. Oblekl kabát dobrovolného sboru mysliveckého, kde záhy dosáhl hodnosti poddůstojnické.

Sotva však uplynulo půl roku, ujednáno příměří, a Pospíšil, vrátiv se domů a nenalézaje práce u Korce, přijal písařské místo u šepmistra Em. Davida, který později se stal městským starostou v Plzni. Obou mužů vzpomínal vždy s láskou a vděčností.

R. 1808 oženil se s Kateřinou Ptačovskou, dcerou měšťana kutnohorského a mistra provaznického Ptačovský nepřál sňatku tomu, a se zetěm se smířil, až když se dověděl, že je Pospíšil impressorem. Brzy potom koupil mu tiskárnu v Hradci Králové, která původně náležela známému knihtiskaři Tibellovi.

Pospíšil byl nucen několikráte s tiskárnou se přestěhovati, až konečně r. 1818 pevně usedl na „Máselné podsíni“ (dnes po ní sotva jsou památky).

Asi r. 1816 zařídil při tiskárně pak i knihkupectví, či jak svůj závod s počátku nazýval, „knihárnu“. „Kommissionářem“ byl mu Hanka, a jakýsi p. Bouček, zaměstnaný v Sommrovské knihtiskárně (na Starém Městě, č. 948). Od r. 1817 počíná se jaksi vážná nakladatelská činnost Pospíšilova, která za let nejblíže příštích přechází takořka v nakladatelskou hořečku, jež mladý závod ohrožovala krisí. Vždyť přijímal do tisku nákladem svým vše, cokoli mu bylo nabídnuto, neohlížeje se na to, vyplyne-li mu z toho zisk čili nic. Honoráře bývaly tenkráte skrovné, ano příliš skrovné.

Nebyla-li to u Pospíšila choroba ve vylíčeném smysle slovním, pak to rozhodně byla veliká obětovnost vlastenecká, ať již zde byly motivy jakékoliv. Počátek let třicátých jest Pospíšilovi dobou největších útrap, i duševních, jež rozmnožila touha téměř zimničná po Praze, kde doufal, že jediné náležitě uplatní svou snahu vlasteneckou. Roku 1827 za klid duše jeho obětována i mše

svatá...[1]) Plány Pospíšilovy mnohem převyšovaly královéhradecké hradby . . .

Od r. 1826 spravoval, r. 1828 přejal knihtiskárnu Šollovskou v Praze. Starostí mu jen přibylo.

Bylo jen štěstím Pospíšilovi, že našel několik oddaných přátel, zvláště kněží v Čechách i na Moravě, kteří mu s ochotou rozprodávali knihy z nákladu jeho. Byli to na Moravě Václav Pešina, Dom. Kynský, později i Alois Vojtěch Šembera. S nimi byl Pospíšil také v písemném spojení. Pospíšil sám několikráte byl na Moravě, jistě s jara r. 1822 v Blučině u Pešiny, v Brně u Kynského a u brněnského nakladatele Trasslera, u něhož se dověděl, že je na prodej knihtiskárna Straširypkova v Praze, jak se o tom dovídáme z korrespondence jeho, uložené v museu království Českého.

Královéhradecký Veleslavín, jak mu říkali tenkráte,[2]) byl za to vděčen Moravě. Dopis Pešinův, který uveřejnil v pěkném svém článku Miloslav Hýsek, v II. sešitě Časopisu Matice Moravské (r. 1908, str. 142) není tištěn po prvé. Ovšem správně otištěn pouze zde.[3]) A list ten spadá právě do doby, kdy Pospíšil se octl na pokraji zoufalství. Odpověď Pešinova měla mu býti útěchou . . .

Pospíšil byl v písemných stycích téměř se všemi tehdejšími literáty českými. Než z korrespondence zachovalo se pramálo. Nejvíce ještě z korrespondence s Hankou. S ním byl v poměru velice důvěrném. Občas Hanka zavítal k Pospíšilovi (na cestě do Hořeňovsi) a zde při „švestníkách“ za známého a téměř příslovečného pohostinství královéhradeckého krajského a biskupského impressora vzpomínali svých přátel na Moravě, zvláště Pešiny a Kynského.

---

[1]) Patrno z dopisu Pešinova Pospíšilově choti.

[2]) Nazval ho tak Klicpera v Pamětní knize král. věnného města Hradce Králové. Také Vinařickému byl Veleslavínem „věku našeho“.

[3]) Po prvé otištěn list ten ve Světozoru 1868, str. 433, Květy 1868, str. 358. Jaroslav Pospíšil: Z dob vlasteneckých. V Praze 1885, str. 4—5. Hradecký Polaban z r. 1885 „Dopisy vlastenců před r. 1848“. Pan Hýsek praví ve svém čl. (str. 140), že jest v pražském museu zachováno několik dopisů Pešinových Pospíšilovi. Ve skutečnosti zachován jest pouze jeden, jiný jest adressován Pospíšilově choti, o jednom těžko lze rozhodnouti, je-li psán Hostivítovi (otci) či Jaroslavovi (synu), ostatní kratičké jsou psány tomuto.

Řekli jsme již, že Pospíšil byl vděčen Moravě. Veřejně se na př. ujal moravského knihkupectví, jemuž v V. svazku „Čechoslava“ [1]) vytýkal Š.[embera] některé vady, jimiž se zdržuje rozkvět literatury československé. Pospíšil učinil tak hned v VI. svazku článečkem „Slovo o kněhkupectví na Moravě“. Píše tam: „Poněvadž dopisy z Brna [2]) a Mikulova [3]) v pátém svazku spisu tohoto umístěné, mne co kněhkupce a nakladatele na tento spis blíže se týkající: za povinnost si pokládám, k odpovědi tamto dané [4]) nyní ještě aspoň říci, že v dopisech těch moravským knihkupcům křivda se poněkud děje, a že s odbíráním knih českých na Moravě na ten čas dosti spokojeni býti můžeme; a nadíti se jest, že dále bohdá ještě snadší průchod najdou české knihy v Moravě. Musímť se vyznati, že všickni moravští páni knihkupci často dosti knih českých předpisují, a v lid uvésti hledějí; tito jsou jmenovitě: v Brně pan František Gastl, pan Leopold Haller a pan J. G. Trassler — v Olomouci pan Jan Neugebauer — v Mikulově pan Jakob Bader, o němž zvláště připomenouti sluší, že ačkoliv Němec rodem, přece o brzké vždy obdržení všech nových literních plodů českých všemožně pečuje — v Opavě konečně jsou Adolf Trassler.

Nehoda tomu chtěla, že snad páni dopisovatelé právě se po knihách někde ptali, když nižádné příležitosti nebylo — což se často děje — na místo je dostati. Neboť všem moravským knihkupectvím, jakmile co nového na světlo vyjde, nejprvnější příležitostí odeslati, z mé strany jistě nikdý (!) se nepomine.

Poslední je vlastně omluvou. Pospíšilovi totiž ve svém dopise vytýká Šembera, že trvá dlouho, nežli lze na Moravě dostati knihu ze skladu jeho. Výtky ty slýcháme za doby té dosti často.

O rok později znova Pospíšil ujímá se Moravy, jak se dovídáme z listu jeho Hankovi, datovaném 11. března 1832. Stará se o to, by se dostalo Moravě zastoupení v Českém museu. Má na tom i určitý zájem osobní.

---

[1]) Čechoslav. Všeobecný zábavník. V Praze a Hradci Králové. Písmem a nákladem Jana H. Pospíšila. 1830—1831. J. J. Langer, Franta a Tomíček seskupili zde kolem sebe družinu mladých literátův. — Jos. Hanuš v Literatuře české XIX. st., II. 623.

[2]) Označené chifrou Š.[embera], str. 37.

[3]) Označené chifrou Fr. S * × ce., str. 48.

[4]) J. J. Langer Šemberovi.

Píše takto: „Právě dostávám lístek z Moravy, v němž žádán jsem o zprostředkování, by se z Moravy nějaký úd mus. zvolil: což doufám, že by ne škodno, nýbrž užitečno bylo. Přečtěte lístek sami, a račte radit neb prostředkovat! Potřebno-li? mi napsat představení a žádat kam třeba a neb jak o tom myslíte? Mám za to, bychom si bratrů Moravanů vážili, tím pak spíše našich knížek odkoupějí.“ [1])

Možno by bylo, že lístek, který Pospíšil obdržel z Moravy, by psal ještě Pešina, nebo psal jej Kynský? Nebo někdo jiný? Těžko rozhodnouti. Rozhodně však osoba vlivná.

Po odchodě Pešinově z Moravy zůstal Pospíšilovi důvěrníkem zde pouze Kynský. Později byl to na Moravě Alois Vojtěch Šembera, který osvědčil nemalou horlivost za rozšiřování knih z Pospíšilova skladu. Jistě již před r. 1840. Píše aspoň z Olomouce Jaroslavovi Pospíšilovi do Prahy (vedl otcovu knihtiskárnu) dne 30. ledna 1840: „Knihy z Prahy sem posílané zůstávají obyčejně delší čas v Brně na hlavním meytě nebo při revisi (censurní) ležeti a tudy všecko pozdě nás dochází. Ku prospěchu literatury byl bych tedy hotov, vyšlých v tiskárně Vaší belletristických spisů několik výtisků po poště neb jinou rychlou příležitostí přejímati, načež bych buď hned po jich rozebrání neb ku konci roku pořádný oučet složil a peníze zaslal.“

Stalo se však, že knihy z Prahy Šemberovi posílané nedocházely včas, proto píše Jan Hostivít Šemberovi, že by knihy ty posílal z Hradce Králové. Došly by jistě dříve i proto, že syn jeho Jaroslav jest přemožen přílišnou prací. Dále mu píše o osudu Gallašova spisu o „Salaších neb Valaších“ a slibuje zasílati knihy do čitárny ve Vysokém Mýtě, Šemberou založené. Číslo dopisu toho za rok 1840 jest 797. Zní:

„Vysoce vážený, učený a horlivý Pane Vlastenče!

Včera mne navštívil pan synovec Váš a sdělil mi co jste ráčili psáti, totiž, že by se Vám tam Bur.[2]) grammatik nedostávalo atd. Povděčen jsa tomuto

---

[1]) Se svolením sl. správy musejní. Panu bibl. prof. Dru. Zíbrtovi, jakož i všem ostatním, kdož s ochotou v museu mně vyšli vstříc, platí mé díky. — Interpunkce a orthografie ponechána jako v originále; Jen místo „sou“, psáno „jsou“ a místo *au* psáno *ou*.

[2]) Týká se to německého spisu Tomáše Buriana, nástupce Mil. Zd. Poláka, jako učitele jazyka a literatury české v Novém Městě za Vídní,

milému kynutí, srdečně rád odesýlám 50 kusů gram. pod zprávou Vašnostinou; já dobře vím, že tento počet snad velkým na Olomouc bude, myslím však: že se tam neztratí a peníz račte zaslat, kdy se sejde aneb Vám pohodlno bude. Zbývající pak exempláře mohou ku příštímu roku uložena býti. Mimo to, se vším, což nového vychází, mohl bych snad dříve z Hradce než z Prahy posloužiti, jestli by tak vůle Vaše byla. Můj syn Jaroslav jest přílišnou prací přemožen, a tím se častěji stane, že velmi milý přítel v čas obsloužen nebývá, jakož se také Vašnostem bylo stalo.

Týkaje se spisu našeho zasloužilého a zemřelého Gallaše o němž zmínky činit ráčíte, odpovídám: As dvě léta neb více tomu, za přátelského sejití s panem farářem Turkem z Dašic,[1]) vytasil jsem se oním spisem o Salaších neb Valaších, a jevil jsem žádost o vydání jej atd. Tento host rád viděl spis nadpravený a požádal mne o zapůjčení jej s tím doložením: že on jej přečte a hned opraviti mocti bude, an prý — jak se nejedenkráte vydával — sám Hanák a krajan pana Galaše jest. Na to jsem mu svěřil rukopis proti navrácení. Když však byl drahný čas uběhl a spis se nevracel, upomenul jsem přítele Turka oň a vícekráte, až konečně pan Turka do Hradce přijel, a chtěl dokazovat, že jakémusi mladíku onen rukopis byl dávno doručil. To se mu ovšem nevěřilo, poněvadž onoho mladého muže nemohl postavit, jemuž by byl rukopis dal. Od té doby se mrzím na pan. far. Turka a upomínám jej při každé příležitosti — a tak stojí podnes pře ta. Onen rukopis zajisté kdesi zahrabán míti musí a protož by mi milo bylo, kdybyste ráčili svým časem jej o rukopis upomenouti; což já také činit nepřestanu.

Konečně nemohu opomenouti díky vzdáti Vašim šlechetnostem za tak mnohonásobné dobré konání v literatuře naší, jakož že jste ráčili v milé otčině Mejtě čitenárnu založiti. Byltě u mne asi 14 dní tomu p. S. Šobr a požádal mne o příspěvek též tam; učinil jsem rád co jsem mohl, a zavázal se též v budoucnosti ještě něčím přispívati, což také s Boží pomocí držet hodlám. K upevnění takového dobrosrdečného počínání jest třeba přátelského promluvení a já se také těšil, že ráčíte o prázdninách Hradce navštíviti, avšak nadarmo, a protož když se tak snad stát nemohlo, žádám Vašnosti: byste nás první dobrou možností přátelsky návštívit ráčili.

S tím přeji, byste se na všem dobře a šťastně míti ráčili a v přízni zachovali

Vašeho ctitele a přítele

Pospíšila.

V Hradci Králové dne 22. října 840.

(Po straně): S r d e č n é d í k y z a p ř í s p ě v k y d o K v ě t ů. Postačí-li čas, přiložím opis listu mého Jaroslava listu tomuto".

„Ausführliches theoretisch-praktisches Lehrbuch der böhm. Sprache für Deutsche, von . . . Prag und Königgrätz 1839, vel. 8., str. 500. Cf. Bartocha: Čeština na bývalé universitě a stavovské akademii v Olomouci, str. 66.

[1]) Jos. J. Turek, farář v Dašicích (okres Holický) nad Loučnou, známý pěstitel „jiřinek" tehdy oblibených. Pořádány též „jiřinkové slavnosti" v České Skalici, Náchodě a j.

A jako téměř všecky dopisy Jana Hostivíta Pospíšila, psán byl i tento „kalupem . . .“

Jiný dopis královéhradeckého krajského a biskupského impressora, jak tiskl na knihách z impressí jeho vyšlých, adressovaný Šemberovi, není zachován. Také o osudech jistě zajímavého spisu Gallašova (nepřipomíná ho ani Jungmann) — v Pospíšilově korrespondenci se nedovídáme nikde.[1]) Jistě i proto, že za doby hlavní starost spadá na Pospíšila Jaroslava, od něhož zachován jest dopis Šemberovi z téhož dne a roku, jako výše připomenutý dopis otcův. Pro zajímavost podávám jej níže celý. S části se kryje s listem otcovým.

V Praze dne 22. října 1840.[2])

Velectěný a drahý Příteli!

Včera teprve bylo mi lze, výtisky Burianovy Mluvnice po poště Vám odeslati. Obdržev před tím Vašnostin druhý výtisk, od t. m., jímžto větší než předešle počet Mluvnice požadujete, poslal jsem včera 20 výtisků, což s prvnějším zasláním dohromady 24 výt. obnáší.

Právě ale z listu otcova z Hradce obdrženého čtu, že Vám žádných již mluvnic posílati nemám, an Vás jimi z Hradce opatřuje. Nepochybně jste tedy o ně po obdržení mého posledního dopisu do Hradce psal, takto i menších výloh dovozní dociliti hodlaje. Nyní tedy budete míti mluvnic nad počet; co s nimi? Račite jich všech u sebe podržeti? My bychom s tím byli spokojeni. — Račte mně stranu toho psáti — a jelikož jste tím trojím zasláním neočekávaný vydatek na poštu míti musel, tedy račte část postporta od povinných nám peněz odraziti.

Nás tu velice těší, že se professura Holomoucká jedenkráte do rukou muže dostala, jenž na tom nepřestává, aby pouze suchá pravidla mluvnická žákům svým přednesl. Vydání malého Kalendáře jest velmi chvalitebné, a že v tomto formátě (totiž, jak ste mně psal, na stěnu), v Holomouci vydaný, poněkud neobyčejným úkazem bude, naději se, že u nás v Praze více odbytu nalezne, nežli otcem po několik let vydávaný malý kapesni kalendář, který jsme pro špatný odbyt, a tak každoroční škodu vydávati přestali.

Odešlete mně asi 30 ex. — ač není-li cena tuze vysoká.

---

[1]) Je to snad onen Gallašův ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském, který ještě r. 1897 choval u sebe kustos lvovské architedry metropolitní Antonín Petruševič a který je nyní uložen v knihovně musea král. Českého? Cf. Kadlec Karel Dr., Jos. Heř. Gallaše ztracený spis o Valaších v kraji Přerovském. Český Lid, XV., 1906, str. 161, 209, 257. V originále nenalezl jsem však po osudech jeho stop vůbec. Cf. studii Fr. Pastrnka „O původě mor. Valachů“. Č. M. M. 1907, str. 113.

[2]) Originál v museu král. Českého.

Že se náš Jílek ve zdraví do Evropy navrátil, bude čtenářstvu Květů opět vítaná zpráva, a já se spoléhám, že slovu svému dostáti račíte. Slibuji také zbytečných změn ve Vašnostině rukopisu nečiniti, rád bych ale zevrubně věděl, kde se to v minulých dopisech Jílkových stalo, nebo pokud se pamatuji, změněno tam toliko, co pro stejnost orthografie ve Květech užívané za dobré se býti vědělo, na př. v praet. temp. sem na místě jsem, a podobné nepatrnosti. Mílo bude mně, když mně onyno změny pojmenovati račíte. Budoucně — nepochybně skrze Wengebaura — odešlu ročník 1834 a 1835 Květů vedle žádosti Vaší. Cestopisu Jílkova dal jsem k Mluvnicím 3 ex. připojiti, ne ze skouposti bez čtvrtého, ale že bych zapomenuv na to při tisku, snad na celých exemplářích tím ujmu míti mohl. Potřebujete-li ale i 4tý výtisk oněch archů, račte mi jen zjevně oznámiti, a milerád i tím posloužím.

V neděli byla deputace mladších českých literatorů u ministra Kolovrata, zde teď pobývajícího, a sice tito: Pichl, Štrobach a moje maličkost. Českými slovy děkovali jsme mu za přízeň Čechům a zvláště jazyku českému udělovanou, a prosili o další podporu. Česká slova ta byla od něho velmi vlídně vyslechnuta, ale ovšem proměnila se v německá, an on, jak se projevil — jazyka našeho dokonale mocen není. Na to nás varoval před tajnými spolky, ale společné zasazování se o materskou řeč pochválil a podporu svou slíbil, ano v tom ohledu nám Maďary za příklad vystavoval Dnes u něho byl prof. Koubek, a k tomu se též z ohledu češtiny velmi příznivě projevil a také se zmínil „Es war bei mir auch eine Deputation der jüngeren böhm. Literaten, und das hat mich gefreut." — Zdař to nebe!

Račte v laskavé přízni zachovati

oddaného
Jar. Posp.

Za let následujících vystřídalo se několik dopisů mezi oběma těmito muži. Hned 30. prosince 1840 Pospíšil odpovídá na nezachovaný (?) Šemberův list ze 4. listopadu t. r. dopisem tímto:

Velectěný Pane Vlastenče![1])

Račte prominouti, že teprve nyní přijetí Vašnostina dopisu od 4. listopadu s připojenými 41 zl. na stř. ztvrzuji a spolu díky skládám. 11. zl. vymazal jsem z knihy dluh od měsíce března, a 30 zl. odepsal jsem naoučet ležících u Vás Burianových gramatik. Ostatní výtisky nechať tedy u Vás uschovány zůstanou; strany pořádnosti nemáme starosti.

Obdržel jsem také 30 výtisků Kalendáře, sličně vydaného a připojené balíčky jsem pp. Šafaříkovi, Staňkovi a Wensentrovi hned byl odeslal. — Mrzím se na našince, že mnohé dobré podniknutí tak málo podporují, neboť posud nemnoho těchto kalendáříků odebrali. Snad aspoň p. Dr. Staněk již všechny odbyl. Nemyslímť sice, že Vašnosti budu muset vrátiti, ale byl jsem se nadál, že poslané brzy odprodám a jiné budu muset požádati.

---

[1]) Orig. v knihovně mus. král. Českého.

Stranu ceny byl bych přál, abyste se byli určitěji vyjádřili; prodávám je a ohlásil jsem ve Květech za 12 kr. stř. Račte mi tedy oznámiti procento, abych věděl, jak to v oučty vtáhnouti.

Váš článek „Prznění jazyka českého" nepochybně k podivení svému ve Květech jste shledali, nevědouce, že mně jej pan Šafařík, pro Musejník odhodlaný, poskytnul. Některých změn, totiž vynechání, museli jsme v něm učiniti. Líbil se nám tu jak náleží článek tento, zvláště uvedení vytýkaných mistrem našim[1]) již v dávném století nečeských slov, jenžto se až po tu dobu byly zachovaly; věru zajímavo! — ač nechvalitebno, že právě špatná věc z věku na věk se přenášela.

Líto mně Jílka, že ho na pruských hranicích taková nehoda potkala, již-li se o něm ví? Slovo hausírníci v jeho cestopisu jsme ovšem — ačkoli k významu svému nejlépe se hodí — z té patrné příčiny přeměnili ve kramáře, poněvadž německost jeho nápadnější jest nežli tohoto. Z kapsy něco vydělati, zdá se nám tu podivno, a nikdy to neslycháme; to snad provinciolismus. Ostatně, pak sami uznáváte, pro stejnost orthografie s ostatními Květů články leccos změněno bylo, a nosejí zůstalo přehlednutím místo nosí. — Bylo by dobře, abyste náhledy své o formách jazyka našeho napsal a do přílohy Květů nám podati ráčil; nejen že napotom ve praktickém užívání Vašem budou kritikové věděti, že nepíšete bez důvodů, ale tříbením takovým vždy i věc získá. I nově tvořená slova, pro pojmy v našem teprve věku povstávající, bychom měli v některém veřejném listu navrhnouti s přidanými důvody; a k tomu by se Květová příloha hodila nejlépe.

Nemoha ku přečetným pracem svým nikterak postačiti, pustil jsem redakci Květů a svěřil bývalému redaktoru, p. Tylovi, neodříkaje se ostatně všelikého působení v časopisu tomto. Skládaje tedy i Vám díky za důvěru mně dosavadnou, za ochotné a bezzištné přispívání, prosím abyste i nástupce mého podporovati neustali, tak jakož neustáváte prospěšně působiti na žáky své, za to Vám nebe hojným jich počtem požehnává.

Požádané knihy odesílám skrze Neugebauera. Co nejdříve vyjde nová Turinského truchlohra „Virginie"; té snad také asi 10 výtisků odbydete?

Nového nevím tentokráte nic, kromě to, že nám na příští masopust český bál povoliti se zdráhají; nevíme ještě, jak to vypadne. Námitka je: že prý lonský dělal mnoho hluku a že všecko již napřed tak osnováno bylo, aby se pouze česky mluvilo; a to prý není s právem.

Račte v přemilé přízni zachovati

Svého vroucně oddaného

Blažený nový rok! Jarosl. Pospíšila.

Na první stránce — okraji — listu připsáno:

„Obdržel jsem právě poštou dopis Váš, jejž budoucně zodpovídám; u Kronbergů jsem již byl, ale lístek výkazní od Matice tam prý neleží, pročež nemohou knihy vydati; nepamatujete se, komu byl posledně list svěřen?"

---

[1]) Rozuměj M. Jana Husa.

A již dne 4. ledna 1841 Šembera píše Jar. Pospíšilovi, že mu záhy pošle druhou polovici „Jílkovy cesty“ do Květů. Přál by si, aby cesta jeho celá vyšla tiskem zvláště, „neboť nebudeme míti opět brzo takového krajana, jenž by všech pět dílů světa prošel a neporušený co člověk a Čech milený domov spatřil, obohatěn mnohonásobnou zkušeností“. Lituje, že v Němcích mu odňali „velmi důkladně vedený denník“.

Dále schvaluje Pospíšilovi, že od nového roku v nápise každého čísla určil „Květy“ i „pro Slezany“, ač pochybuje, že by tím vzrostl počet odběratelů mezi nimi. Slezané těšínští prý od nějaké doby velice se chýlí k polštině, jsouce Polanům příbuznější než nám. Za to Slezané u Opavy sympathisují více s námi.

Šembera hodlá také vydati studentům český pravopis, ovšem německy.[1]) Do tisku chystá spisek na šestistou památku vpádu Mongolů do Moravy r. 1241 [2]) a popis Vysokého Mýta.[3])

Šembera vydával také nástěnný kalendářík. Na rok 1841 vydal jej ještě jednou na zkoušku. Ovšem, odebralo-li se jej v Čechách zase jen 60 výtisků, pak je nucen zastaviti vydávání jeho. Špatně se také daří „Včelařství“ jeho, jehož se koupilo do té doby sotva 30 výtisků, ačkoliv je to knížka úhledná, tištěná pro lid frakturou a pak laciná.[4])

Následujícího roku (14. ledna 1842) hněvá se v dopise na Frant. C. Kampelíka, který „si věčně jen Moravu vybírá za terč k svému apoštolování a vždy jen mudruje a mudruje;“ hlavně pro Kampelíkovo tvrzení, že se Moravané odtrhují od Čechův a Slováků, jakož pro neustálé výčitky, že Moravané nemají národního Musea a táže se v závorce „mají ho Čechové“, nemají prý Moravané také svého časopisu, a že tito na vše, co jen z daleka českým sluje, jako na cizí pohlížejí, a dále pro spílání na nečinnost spisovatelskou na Moravě.

---

[1]) Böhmische Rechtschreibung von A. Šembera . . . Olmütz . . ., 1841, v 8., str. 63.

[2]) A. V. Šembera, Vpád Mongolů do Moravy . . . v Olomouci, 1841, 8. str. IV + 103.

[3]) A. V. Šembera, Vysoké Meyto . . ., V Olomouci 1845, 8. str. 140.

[4]) A. Šembery Krátké ponaučení o včelařství, dle Got. Sterna, v Brně 1840, 8. str. 58. — Dopisy tyto, většinou zkrácené, přináší citovaná již knížka Jaroslava Pospíšila „Z dob vlasteneckých,“ str. 44—47.

V březnu pak (21. března) téhož roku píše svému příteli, že se těší jednak na pojednání hr. Thuna o české literatuře, jednak na časopis musejní, „kde prý jest jakási kritika proti „Mongolům“. Soudí, že nejlepší odpovědí na ni bude druhé vydání „Mongolů“, „které asi za deset dní bude dotisknuto“.

Za následujících let nastává jaksi mezera v Šemberově korrespondenci s Pospíšilem. Z roku 1844 zachovány jsou tři dopisy tohoto onomu. Originály uloženy jsou v museu král. Českého.

Velectěný Příteli!

K vědomosti přináším, že sazeč Bačovský[1]) nyní v mé tiskárně slouží a že jsem mu těch 6 zl. stř. k ruce mého otce ode mzdy odtáhl a tudy v oučtech otcových s Vámi poznamenal, tak jakoby od Vás přijaty byly. Domnívám se, že tím ráčite býti spokojen, an se timto způsobem i porto od zásilky peněz těchto uspořuje.

Doufám i od Vás pochválenu býti, že jsem letošním rokem do Květů skladný[2]) pravopis zavedl? — Za Vaše posavadní příspěvky, nám vždy velmi vitané a s potěšením čítané, srdečné díky; přijměte pak, co skrovný důkaz uznání mého, připojené knížky mého skladu.

Vždy s upřímnou šetrností

Váš přítel a ctitel

V Praze dne 18. unora 1844. Jaroslav Pospíšil.

Dále zachován jakýsi rozpočet:

Pro Pana professora Šemberu.

Vypočtení ceny tisku

a) 500 ex. formátu a písma takového jako na p. Šemberovu německém

Pravopisu, totiž prostřední 8⁰ [3])
Sazba a tisk od archu . . 6 zl. 34 kr. stříbra.
Papír na arch okolo 3 zl.
(méně pěkný laciněji).

b) 500 ex. formátu a písma jako hraběte Thuna „Stellung d. Slowaken“.

(velký 8⁰) . . . . 7 zl. 24 kr.
Papír okolo 3 zl. 30 kr.

---

[1]) Osobnost blíže neznámá.
[2]) V originále nedosti jasné.
[3]) Po straně připsáno: ale písma stejného.

c) 500 ex. formatu „Olivera Twista", totiž 16terka 7 zl. 20 kr.
Papír jako na Oliveru 3 zl. 30 kr.

NB. Míchaná však sazba, totiž ze dvojího neb trojího písma, jako na př. mluvnicích, pak tabelární věci anebo cifry, o něco výše se počítá.

V Praze dne 20. března 1844.

Jarosl. Pospíšil.

Básně jsou (sazbou) lacinější.

Na druhé straně listu Pospísil připsal na rychlo:

„Četl jste již ve Květech stesky Slováků? Na štěstí že není p. Funck Čech, sice by to vyhlíželo ještě hůř. Ti pánové nevědí, že nemáme dosavade žádné krytyky, a vyskytne-li se jaká, že to jen zvláštní přátelství aneb neobyčejná nenávist vynutila. Ať p. referent se chopí péra a napíše. Dr. Čejka o tom dobrého napíše do Včely, která od čtvrtletí bude reorganisována, dostavše se do rukou schopného p. Klučáka.

Tyto dny přišel sem list ze Slovenska, jenžto se ale tisknout nesmí. Obsahuje žaloby na Maďary ohledem vystrčení Štúra ze stolice a literatury slovenské v Břetislavy.[1]) Škoda, kdyby byl lépe napsán, dobře by se to hodilo do všeob. novin. Snad to někdo učiní."

Také za let následujících je v korrespondenci této patrná mezera. Jistě, že si Pospíšil se Šemberou dopisoval dále. Teprve až z let 1847 a 1848 zachovány jsou (dosud známé) ještě dva dopisy Šemberovy. První je datován 18. července 1847, v němž píše Pospíšilovi, že během těchto prázdnin se přestěhuje do Brna,[2]) aby vedle professury zastával práce archivářské, jež mu svěřili stavové. Místo jeho zatím by zastupoval supplent, než by obsazena byla dosud nerozhodnutá „professura císařská".

Druhý list s datem 16. dubna 1848 týká se hlavně „kommissionářství" Šemberova, a to již v Brně. Je zanesen pracemi, proto nemohl převzíti 400 výtisků F. Arnolda „Slova k Moravanům". Dělá plán na zavedení stejného práva jazyků zem-

[1]) V lednu 1844 zapověděno bylo Štúrovi zastupovati Palkoviče na kathedře.

[2]) Akademie t. r. byla přenesena zpět do Brna.

ských a pak překládá stavovské jednání sněmovní. Proto zásilku tuto ponechal knihkupci Vimmrovi.

Zároveň žádá Pospíšila, aby přiložené listy odevzdal Dr. Šebkovi [Frant.], Klácelovi, Palackému a Havlíčkovi zároveň s usnesením stavů vzhledem spojení Čech s Moravou na společném sněmě. „Zde — píše doslova — v Holomouci a v Opavě jest nesmírné rozjitření proti Čechům. Mně vyhrožováno od některých oudů stav., že svržen budu s professury a archiv že mi bude odňat, budu-li tak jednati jako posud.“[1])

Poslední, dosud známý zachovalý list Pospíšilův Šemberovi je datován několik let před smrtí onoho.[2]) Jest zcela kratičký. Vyslechněme i ten:

Příteli mně velemilý.

S potěšením uvítal jsem dopis, jehož původce jsem na první pohled seznal — tutéž nezměněnou mladickou ruku, jež mně při klopotném redaktoření Květnovém[3]) tak vydatně byla napomahala.

A opět s potěšením shledal jsem z dobrého rozmaru, že se Vám v čarokrásné přírodě výtečně daří — především ovšem proto, že zcela nevyrušeně můžete myšlénkám dáti zalétati k vlnám dunajským, ovšemť ve střídání s vltavinými. Opominul jste podotknouti v milém dopise Svém, máte-li a jaké zprávy z Pešti.

I zde těšíme se stále pěknému počasí; jinak nic nového, co by Vám neoznamovaly veřejné listy, leda že právě dočítáme se prodeje ostrova žofinského pražské obci za 285 tisíc.

Těšíme se na to, co slibujete, nám vypravovati zajímavého, i trvám se srdečným pozdravem rodiny

Vám vřele oddaným

Jar. Pospíšil.

V Praze 26. září 1884.

Tím nejsou vyčerpány styky Jar. Pospíšila s Moravou. Ale jedno jest nesporno, že oba Pospíšilové Jan Hostivít[4]) i Jaroslav

---

[1]) Jaroslav Pospíšil: cit. spisek, st. 47—48.

[2]) Zemřel 13. března 1889.

[3]) Květy české vycházely v Praze a v Hradci Králové od r. 1834 do 1842 vedením a nákladem J. H. Pospíšila. Ve skutečnosti řídil je Jar. Pospíšil, jehož nákladem a vedením počaly r. 1843 s titulem „Květy, národní zábavník pro Čechy, Moravany, Slováky a Slezany.

[4]) Hostivít Pospíšil vydal na 400 knih. Zemřel 8. října 1868. Ze synů jeho byli knihtiskaři Jaroslav Pospíšil (* 13. září 1812, † 13. března 1889) v Praze, Ladislav (1820—1891), od r. 1856 v Hradci Králové, před tím v Liberci,

(původně Jan, a jen na rozdíl od otce jmenován Jaroslavem) získal si o rozvoj literatury české zásluh nesmírných. Ale o tuto zásluhu dělí se s nimi ti, kdož v Čechách a na Moravě byli jejich nezištnými kolportery. A vzpomínáme-li dnes vděčně oněch, bylo by nevděkem, nevzpomenouti také těchto . . .

Vývoj Čechův a Němců na Moravě.

Napsal Ant. Boháč.

(Dokončení.)

3. Osady roztříděné podle velikosti.

Dosud sledovali jsme vývoj osad podle jejich národního rázu a dospěli jsme při tom k mnohým výsledkům zajímavým a významným. K důležitým výsledkům dojdeme také, budeme-li sledovati vzrůst obyvatelstva, přihlížejíce k velikosti obcí. Probrati vývoj moravského obyvatelstva s tohoto hlediska jest nutno hlavně ze dvou důvodův. V městech zaměstnává se z pravidla převážná část obyvatelů průmyslem a obchodem, v obcích venkovských rolnictvím. Vzrůst těchto obcí udává nám zároveň v celku vzrůst obyvatelstva zemědělského, u měst naopak vzrůst populace především průmyslové (a obchodní); ukáže se nám, je-li politika agrární či industriální prospěšnější našemu národu, která z nich více přispívá na zvýšení populace.

Ale i důvody národně politické nutí nás, abychom se zabývali vývojem obcí rozčleněných podle velikosti. Města měla politickým ohledem ode dávna mnohem větší váhu než venkov. Již za středověku zasedali poslanci městští na sněmích vedle pánův, rytířův a duchovenstva, kdežto venkovu uloženo bylo pouze mlčení. A přednost měst můžeme sledovati až po doby nejnovější. Tak na př. u nás podle zákona volebního z 3. března 1873 připadal

---

Stanislav (1825—1896) v Chrudimi, Václav v Pardubicích. Syn Ladislava Pospíšila Ladislav ml. Jan, rovněž knihkupec a nakladatel, hlava bystrá, získal si nesmrtelných zásluh o Hradec Králové; že padly pevnostní hradby, jimiž bylo sevřeno město, je dílem jeho. Rozvoj města tím zajištěn. Vymoženost tu zaplatil však životem. Raněn byl v zasedání mrtvicí 6. března 1893, když referoval o svolení na zboření hradeb.

jeden poslanec za města a místa průmyslová na 33.307 obyv., jeden poslanec za venkovské obce teprve na 125.561 obyvatele. A také za poslední opravy volební dostalo se poměrně mnohem více poslanců městům než venkovu, ovšem měrou méně křiklavou nežli dříve. Jen okolností, že Němci mají ve svých rukách právě největší města moravská, stalo se na Moravě, že do poslední doby byli Němci pány, že měli do známého paktu na sněmě většinu, ačkoli tvoří něco málo přes $^1/_4$ obyvatelstva.

Proto proberu nyní vývoj moravského obyvatelstva podle velikosti obcí stále se zřetelem k poměrům národnostním. Dělím pak osady, jak se nyní děje z pravidla, na 5 skupin: 1. osady mající do 500 obyvatelů, 2. od 500 do 2000, 3. od 2000 do 5000, 4. od 5000 do 10.000, 5. nad 10.000 obyvatelův. První dvě skupiny tvoří obce venkovské, ostatní obce městské. Při tom ovšem jest třeba podotknouti, že mnohé osady mající více než 2000 obyvatelů mají obyvatelstvo téměř veskrze rolnické, zejména na východní Moravě, naopak ovšem také osady s méně než 2000 obyv. mají po případě nejen název měst nebo městců, nýbrž i většinu obyvatelstva živícího se průmyslem. Číslo 2000 představuje nám jen tak zhruba hranici mezi městy a venkovem.

V každé skupině rozeznávám obce české a německé, ve městech pak z dobrých důvodů přidávám ještě třetí kategorii, totiž města „ujařmená", města v českém „uzavřeném" území se správou německou, ať již s českou nebo německou většinou, při čemž také zachovávám rozdělení na města většinou česká a většinou německá.

Je-li nám základem na roztřídění osad statistika z r. 1900, při čemž židovské obce vpočítávám do obcí hlavních, dělí se nám obyvatelstvo moravské takto:

V osadách, jež r. 1900 měly		r. 1880	r. 1890	r. 1900
do 500 obyv.	žilo obyv.	520.486	526.737	534.647
500— 2000	„	917.166	953.053	996.712
2000— 5000	„	361.342	381.206	405.397
5000—10.000	„	106.842	125.556	151.396
nad 10.000	„	247.571	290.318	349.554
		2,153.407	2,576.870	2,437.706.

Činil tedy vzrůst

v osadách, jež r. 1900 měly	1880—1890 absol.	%	1890—1900 absol.	%
do 500 obyv.	+ 6.251	+ 1·20	+ 7.910	+ 1·50
500— 2.000 „	+ 35.887	+ 3·91	+ 43.659	+ 4·58
2.000— 5.000 „	+ 19.864	+ 5·50	+ 24.191	+ 6·35
5.000—10.000 „	+ 18.714	+ 17 52	25.840	+ 20·57
nad 10.000 „	+ 42.747	+ 17·27	+ 59.236	+ 20 40
	+ 123.463	+ 5 63	+ 160.836	+ 7·06,
tedy v osadách:				
do 2.000 obyv.	+ 42.138	+ 2·93	+ 51.569	+ 3·49,
nad 2.000 „	+ 81.325	+ 11·36	+ 109.267	+ 13·69.

Podle toho žilo z 1.000 obyvatelů

v osadách, jež r. 1900 měly	r. 1880	r. 1890	r. 1900
do 500 obyvatelů	241·7	231·4	219·3
500— 2.000 „	425·9	418·6	408·9
2.000— 5.000 „	167·8	167·4	166·3
5.000—10.000 „	49·6	55·1	62·1
nad 10.000 „	115·0	127·5	143·4
	1000·0	1000·0	1000·0,
tedy v osadách:			
do 2.000 obyvatelů	667·6	650·0	628·2,
nad 2.000 „	332·4	350·0	371·8.

Všeobecný zjev, že městům přibývá víc obyvatelstva než venkovu, a že větší města rostou rychleji než malá, pozorujeme i na Moravě. Kdybychom pak přihlíželi k tomu, že řada obcí přešla z nižších kategorií do vyšších, vzrůst větších obcí stal by se ještě patrnější.

Srovnáme-li moravské poměry s českými, překvapí každého jedna věc: v Čechách připadá na venkovské obce 627·7 obyv. a na města 372·3 obyvatelů z 1000, tedy rozdíl proti Moravě jest minimální; a přece Morava jest mnohem agrárnější než Čechy. Působí zajisté okolnost, že na východní Moravě jsou veliké obce mající přes 2.000 obyvatelů, které takto jsou zařazeny mezi města, a jejichž obyvatelstvo jest zemědělské.

Nyní obrátíme se k jednotlivým kategoriím osadním a počneme nejprve s městy:

A) Města.

R. 1900 má na Moravě celkem 15 měst více než 10.000 obyv., a to deset od 10—20 tisíc, tři od 20—30 tisíc, jedno nad 30 tisíc a jedno nad 100 tisíc obyv. Z nich jest německých 7, a to Šumperk, Šternberk a Nový Jičín v německém území severní Moravy, Znojmo v německém území jižní Moravy, Jihlava, Brno a Olomouc na německých ostrovech. V českém území jsou nejprve 4 česká města: Prostějov, Přerov, Kroměříž a Třebíč a 4 města „ujařmená“ s německou správou, a to Mor. Ostrava, která podle statistiky má relativní většinu českou, Vítkovice a Přívoz majíci relativní většinu německou a Hodonín s absolutní většinou německou. V nepopěratelné, nesmírné výhodě jsou tedy Němci, kteří největších měst moravských mají 11 ve své správě a v 10 mají podle statistiky většinu obyvatelstva.

V jednotlivých skupinách těchto měst žilo obyv.:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
v městech českých	50.766	57.646	68.671
„ ujařmených	26.249	43.269	70.345
„ německých	170.556	189.403	210.538
	247.571	290.318	349.554.

Rozdělíme-li města ujařmená podle většiny obyvatelstva mezi česká a německá, bylo v městech

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
většinou českých	64.214	76.889	98.787
„ německých	183.357	213.429	250.767
	247.571	290.318	349.554.

Žilo pak z 1000 obyvatelů měst majících více než 10.000 obyvatelů

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
v městech českých	205·1	198·6	196·5
„ ujařmených	106·0	142·2	201·2
„ německých	688·9	659·2	602·3
	1000·0	1000·0	1000·0,

čili:

v městech většinou českých	259·4	264·8	282·6
„ „ německých	740·6	735·2	717·4
	1000·0	1000·0	1000·0.

Vzrůst obyvatelstva dělal:

	1880—1890 absol.	%	1890—1900 absol.	%
v městech českých	+ 6.880	+ 13·55	+ 11.025	+ 19·13
„ ujařmených	+ 17.020	+ 64·84	+ 27.076	+ 62·58
„ německých	+ 18.847	+ 11·05	+ 21.135	+ 11·16
	+ 42.747	+ 17·27	+ 59.236	+ 20·40,
čili v městech				
většinou českých	+ 12.675	+ 19·74	+ 21.898	+ 28·48
„ německých	+ 30.072	+ 16·40	+ 37.338	+ 17·49
	+ 42.747	+ 17·27	+ 59.236	+ 20·40.

Přidržíme-li se prvního rozdělení, připadá z obyvatelstva větších měst na česká sotva jedna pětina, na německá tři pětiny. Poněvadž v politickém ohledu města ujařmená nutno přičísti k německým, chápeme nyní docela dobře politickou nadvládu moravských Němcův. Zajímavo a nám důležito jest však, že průměrně česká města vzrostla rychleji než německá za obou desítiletí, zvláště pak za posledního. Většina velikých měst německých jest, můžeme říci, v úpadku. Tak zvláště Šternberk, kterému nyní již dokonce ubývá obyvatelstva, Jihlava, jejíž vzrůst za obou období jest nepatrný, tak že druhdy druhé místo po Brně zaujímá nyní již místo čtvrté, pak Nový Jičín, který ještě do r. 1890 měl poměrně slušný vzrůst; Olomouc se poněkud vzpamatovala po zboření hradeb, ale přece vzrůstem ji předcházejí všecka města česká. Nejvyšší vzrůst má z německých měst vedle Brna Znojmo, za to Šumperk povolil ve svém rozvoji.

Českým městům přibylo obyvatelstva zvláště za druhého období vesměs slušně, nejvíce Přerovu, který, nehledíme-li k městům pánve mor. ostravské a k předměstím brněnským, vykazuje se mezi většími moravskými městy nejvyšším přírůstkem obyvatelstva. Poměrně nejméně vzkvétá Kroměříž.

Rozvoj českých měst nijak se však nemůže rovnati rozvoji měst ujařmených. Z nich rapidně vzrůstají města uhelné pánve ostravské, ale také Hodonín jest předstižen za druhého desítiletí pouze Přerovem, kdežto za dřívějšího období zaujímá vůbec první místo. Jak by se posílilo naše postavení politické na Moravě, kdyby se nám zdařilo dostati jejich správu do rukou! K tomu

měla by se nésti všechna snaha českého lidu. Nyní v nich rychle upadá český živel, jak vysvitne z následujícího.

Podle obcovací řeči dělí se obyvatelstvo měst s obyvatelstvem nad 10.000 takto:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých bylo	37.913	11.998	48.509	8.453	63.319	4.612
„ ujařmených	15.844	7.416	21.533	15.411	27.843	28.215
„ německých	44.298	122.392	42.285	143.750	52.750	153.260
	98.055	141.806	112.327	167.614	143.912	186.087,

čili v městech:

většinou českých	46.142	15.680	59.215	13.572	76.057	14.649
„ německých	51.913	126.126	53.112	154.042	67.855	171.438
	98.005	141.806	112.327	167.614	143.912	186.087.

Z 1000 obyvatelů těchto měst jest podle obcovací řeči

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých	754·8	238·9	850·3	148·2	929·2	67·7
„ ujařmených	656·7	307·4	536·5	383·1	416·3	421·9
„ německých	264·2	729·9	226·5	769·9	254·6	739·8
úhrnem	405·1	585·8	395·5	590·2	420·7	543·9,

čili v městech

většinou českých	734·0	249·4	786·5	180·3	782·7	150·8
„ německých	289·7	703·9	254·5	738·1	277·0	699·9
	405 1	585·8	395·5	590·2	420 7	543·9.

Nejsmutněji vytvářejí se nám poměry v ujařmených městech českého území. V nich český živel klesl neobyčejně o celých 24·04% za 20 let. R. 1880 měla všechna čtyři města většinu českou, r. 1900 jediná Mor. Ostrava, a půjde-li to tak dále, pozbudeme i této za příštího sčítání. Zasluhuje bedlivého pozoru, že ohrožují nás nejenom Němci, nýbrž v pánvi mor. ostravské také Poláci, kteří se do ní stěhují valem.

V českých městech pozorujeme rychlý ústup Němců o 17·12% za 20 let. Když správa těchto měst přešla do českých rukou, změnily se poměry radikálně. Dřívější „Němci", to jest neuvědomělí, národně vlažní lidé českého původu, kteří vydávali se za Němce, vlivem svěžího ruchu národního přešli opět do českého tábora.

Ve vývoji českých menšin v městech německých pozorujeme skoky: nejprve ustoupily silně, pak zase téměř se vzmohly o tolik. Víme již, že příčinou toho jest kolísání počtu Čechů v Brně, vlastně nemožné číslice r. 1890. Odpočteme-li Brno, vidíme, že české menšiny nejenom se zachovávají v německých městech, nýbrž pomalu i rostou, jak vidno z čísel:

V 6 největších městech německých mimo Brno bylo:

r. 1880		r. 1890		r. 1900	
Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
12.156	73.801	13.483	80.132	14.385	84.578,

t. j. z 1000 obyvatelů bylo:

r. 1880		r. 1890		r. 1900	
Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
139·9	849·6	143·2	851·1	144·1	847·5.

To jest nám velice důležito a potěšitelno zároveň. Za prvního desítiletí (1880—1890) ustoupila česká menšina pouze v Novém Jičíně, vzrostla všude jinde. Od r. 1890 klesly české menšiny hlavně ve Znojmě a Šumperce, celkem se zachovaly v Jihlavě a v Olomouci, stouply také i relativně v Novém Jičíně a Šternberce. Mimo Nový Jičín jest ve všech městech r. 1900 poměrně více Čechů než r. 1880.

V celku pak v moravských městech s více než 10.000 obyvateli jest r. 1900 42·07% Čechův a 54·39% Němcův. Proti roku 1880 jest procento Čechů vyšší o 1·56%, Němců naopak nižší o 4·19%. Český národ uplatňuje se tedy i tu, a ježto mimo to pravděpodobně česká předměstí brněnská vzrostou nad 10.000, můžeme důvodně očekávati r. 1910 silnější zastoupení českého národa ve větších městech moravských, nežli jaké má nyní.

Měst (resp. i vsí), jež mají 5.000 až 10.000 obyvatelů, jest na Moravě 22. Z nich jsou 4 německá, a to Svitavy a Mor. Třebová na ostrově mor.-třebovském, Uničov v německém území severní Moravy a Mikulov na jižní Moravě. Německou správu mají dvě města českého území, a to Lipník (většinou český) a Břeclav (s obcí židovskou většinou německá). Ostatních 16 měst jest českých.

V těchto městech bylo napočítáno obyvatelstva, a to:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
v městech českých	69.917	84.486	107.612
„ ujařmených	11.875	12.637	13.840
„ německých	25.050	28.433	29.944
	106.842	125.556	151.396,

čili v městech:

většinou českých	76.111	90.693	114.302
„ německých	30.731	34.863	37.094
	106.842	125.556	151.396.

Z 1000 obyvatelů měst s 5.000—10.000 obyv. připadá

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
na města česká	654·4	672·9	710·8
„ ujařmená	111·1	100·6	91·4
„ německá	234·5	226·5	197·8
	1000·0	1000·0	1000·0,

tedy na města

většinou česká	712·4	722·3	755·0
„ německá	287·6	277·7	245·0
	1000·0	1000·0	1000·0.

Vzrůst obyvatelstva dělal:

	1880—1890		r. 1890—1900	
	absol.	%	absol.	%
v městech českých	+ 14.569	+ 20·84	+ 23.126	+ 27·35
„ ujařmených	+ 762	+ 6·42	+ 1.203	+ 9·52
„ německých	+ 3.383	+ 13·43	+ 1.511	+ 5·31
	+ 18.714	+ 17·52	+ 25.840	+ 20·57,

čili v městech

většinou českých	+ 14.582	+ 19·16	+ 23.609	+ 26·01
„ německých	+ 4.132	+ 13·45	+ 2.231	+ 6·40
	+ 18.714	+ 17·52	+ 25.840	+ 20·57.

V této skupině měst máme, jak patrno, z předcházejícího rozhodnou převahu; česká města, připočteme-li k nim Lipník, jehož dobytí nenechá zajisté dlouho na sebe čekati, mají více nežli třikrát tolik obyvatelstva než německá (s Břeclaví).

Vzrůst těchto měst jest všeobecně ještě o něco vyšší nežli předcházející skupiny, což zdánlivě odporuje zásadě téměř všeobecně pozorované, že čím větší město, tím také vzrůstá rychleji. Ale odpor jest jen zdánliv. Příznivý vývoj způsoben byl hlavně rozkvětem brněnských předměstí (Králova Pole, Husovic a Židenic), jejž lze přičísti na vrub hlavnímu městu, a pak Lhotky a Zábřeha n./Odrou v uhelné pánvi moravsko-ostravské. Bez těchto obcí v ostatních městech dělá vzrůst za I. období jen 7·25% za II. dokonce pouze 6·20%.

Hledíme-li k národnosti obyvatelstva, přísluší v rozvoji prvenství městům českým, což způsobeno rychlým rozkvětem českých předměstí a rapidním vzrůstem obou osad okresu mor.-ostravského. Z ostatních českých měst vykazuje neobyčejně vysoké procento vzrůstu za posledního desítiletí Uh. Hradiště, a za předcházejícího Vsetín (nyní však polevil značně). Za to ubývá obyvatelstva Frenštátu a Velkému Meziříčí, a do úbytku nemají daleko Strážnice, Hranice, Boskovice, ba i Příbor, jemuž také do r. 1890 ubylo obyvatelstva.

Z německých měst vzmohly se silně za desítiletí 1880—1890 Svitavy a Mor. Třebová, jimž přibylo přes 20% obyvatelstva, za desítiletí následujícího těší se příznivému vývoji, ač nikoli takovou měrou jako dříve, pouze Svitavy, kdežto Mor. Třebová vzrostla nepatrně o 4%. Obě ostatní města Uničov a Mikulov jsou v úpadku, zvláště Mikulov, jemuž dokonce ubylo obyvatelstva; kdysi 4. město moravské jest nyní pořadím na místě 21.

Z ujařmených měst vyvíjí se poměrně příznivě Břeclav.

Ve všech 22 městech bylo napočítáno podle obcovací řeči, a to:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých	57.312	11.658	69.947	12.570	94.066	8.866
„ ujařmených	6.055	5.413	6.858	5.383	8.311	5.057
„ německých	1.006	23.852	912	27.340	534	29.224
	64.373	40.923	77.717	45.293	102·911	43.147,

čili v městech

většinou českých	61.445	13.629	73.730	14.908	99.012	10.476
„ německých	2.928	27.294.	3.987	30.385	3.899	32.671
	64.373	40.923	77.717	45.293	102.911	43.147.

Z 1000 obyvatelů měst s 5.000—10.000 obyvateli jest podle obcovací řeči:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých	830·4	168·9	843·4	151·6	886·6	83·6
„ ujařmených	527·9	472·0	560·0	439·6	621·1	377·9
„ německých	40·5	959·4	32·3	967·1	17·9	982·0
	611·1	388·5	629·5	366·8	689·6	289·1,
čili v městech						
většinou českých	817·9	181·4	827·9	167·4	878·9	93·0
„ německých	96·8	903·1	115·9	883·4	106·3	893·4
	611·1	388·5	629·5	366·8	689·6	289·1.

V českých městech ubylo tedy Němců silně, za 20 let o 8·53%, zvláště tam, kde jsme dobyli obecního zastupitelstva. Zajímavo je, že do r. 1890 vzrostly značně německé menšiny v předměstských obcích brněnských, ale pak silně ustoupily zase. Nyní tvoří německé menšiny již pouze 8·36%, a poněvadž správa Hranic, Uh. Hradiště a j., kde statistika z r. 1900 vykazuje ještě silné procento německé, přešla do českých rukou, zredukuje se počet jejich zase značně do příštího sčítání.

V obou ujařmených městech jsme na tom lépe než r. 1880, zejména v Lipníku; v Břeclavi však vykazuje za posledního desítiletí statistika opět vzrůst německý.

České menšiny, ostatně velmi slabé, v německých těchto městech, rozdílem od měst s více než 10.000 obyvateli, ustupují. Pouze v Mikulově jest o něco více Čechů než r. 1880, v ostatních třech městech ztenčil se silně počet jejich.

Celkem pak jest v městech s 5.000—10.000 obyvateli r. 1900 68·96% Čechův a 28·91% Němců, tak že procento Němců jest i tu vyšší, třeba o málo, než poměrné jejich číslo pro celou zemi. Za to jest slibno na budoucnost, že v těchto městech celkově za obou desítiletí, zvláště pak za druhého, český živel sesílil značně, tak že vzrostl za dvacet let o 7·85%, kdežto německý poklesl o 9·94%.

Měst s 2.000—5.000 obyvateli (sem ovšem náleží četné vesnice, jež překročily 2.000 obyv., nemají však názvu měst ani městců, přes to pro jednoduchost podržíme i tu název „města") jest r. 1900 na Moravě 142, a to má 17 měst nad 4.000 obyv., 26 od 3.000—4.000 a ostatní od 2.000—3.000. Z těchto měst

jest 40 německých, 5 ujařmených (Místek, Zábřeh, Židlochovice, Dol. Kounice, Mor. Krumlov), ostatních 97 českých.

Podle národního rázu měst dělí se jejich obyvatelstvo takto:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
v městech českých	246.458	261.070	279.853
„ ujařmených	13.665	14.558	15.678
„ německých	101.219	105.578	109.866
	361.342	381.206	405.397,
čili v městech			
většinou českých	255.680	270.820	290.394
„ německých	105.662	110.386	115.003
	361.342	381.206	405.397.

Z 1000 obyvatelů těchto měst připadá:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
na města česká	682·1	684·9	690·3
„ ujařmená	37·8	38·2	38·7
„ německá	280·1	276·9	271·0
	1000·0	1000·0	1000·0,
čili na města			
většinou česká	707·6	710·4	716·3
„ německá	292·4	289·6	283·7.

Vzrůst obyvatelstva dělal:

	1880—1890		1890—1900	
	absol.	%	absol.	%
v městech českých	+ 14.612	+ 5·93	+ 18.783	+ 7·19
„ ujařmených	+ 893	+ 6·53	+ 1.120	+ 7·69
„ německých	+ 4.359	+ 4·31	+ 4.288	+ 4·06
	+ 19.864	+ 5·50	+ 24.191	+ 6·35,
čili v městech				
většinou českých	+ 15.140	+ 5·92	+ 19.574	+ 7·23
„ německých	+ 4.724	+ 4·47	+ 4.617	+ 4·18
	+ 19.864	+ 5·50	+ 24.191	+ 6·35.

Celkový vzrůst těchto míst jest tedy již nižší nežli vzrůst celé země. K tomu ještě nejvíce rozkvetly (o více než 50%) předměstské obce města Brna (Juliánov a Černovice) a Olomouce

(Nová Ulice, Hodolany) a v okrese mor.-ostravském Malá Hrabová. Tyto obce děkují za svůj rozkvět oběma hlavním městům, resp. uhelné pánvi mor.-ostravské, a měly by se tedy vlastně vyloučiti při posuzování rozvoje měst s 2.000—5.000 obyvateli. Bez nich dělal by přirůstek obyvatelstva pouze 4·64% za desítiletí 1880—1890 a 5·09% za následujícího. Rychlostí v přibývání obyvatelstva může se s obcemi jmenovanými měřiti pouze Kopřivnice v okrese příborském, díky rozkvetlému průmyslu. Více nežli 10% obyvatelstva přibylo mimo ně za desítiletí 1890—1900 pouze 23 městům (resp. obcím), hlavně průmyslovým; jest zajímavo, že mezi nimi jsou také obce ryze rolnické, na příklad Vlčnov, Nivnice, Hluk. Úbytek obyvatelstva vykazuje za posledního období 31 měst, hlavně na Českomoravské vypnulině a na severu Moravy, ale i na hranicích jižních.

Přihlížíme-li k národnosti těchto měst, mají zase jako v předcházejících skupinách města česká mnohem příznivější vývoj, zvláště od r. 1890, nežli německá. Za prvého období přibylo českým 5·93%, německým 4·31% obyv., za druhého českým 7·19%, německým pouze 4·06%. Zvláště německá města severní Moravy jsou v naprostém úpadku. Města ujařmená vzrostla ještě o něco silněji než česká, hlavně Místek a za I. období také Zábřeh, za II. Mor. Krumlov.

Podle obcovací řeči dělí se obyvatelstvo těchto míst takto:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých	225.841	18.340	243.566	15.624	267.797	9.471
„ ujařmených	8.979	4.576	8.220	6.141	8.633	6.826
„ německých	3.541	96.587	4.025	100.975	4.605	104.381
	238.361	119.503	255.811	122.740	281.035	120.678,
čili v městech						
většinou českých	232.901	20.421	250.312	18.503	274.790	12.858
„ německých	5.460	99.082	5.499	104.237	6.245	107.820
	238.361	119.503	255.811	122.740	281.035	120.678.

Podle toho bylo z 1.000 obyvatelů těchto měst:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých	924·2	75·0	939·0	60·2	965·2	34·1
„ ujařmených	661·4	337·1	570·9	426·5	555·5	439·2
„ německých	35·2	959·4	38·3	961·3	42·1	955·3
	664·7	333·2	675·3	324·0	698·6	300·0,

čili v městech

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
většinou českých	918·6	72·7	930·4	68·8	954·4	44·7
„ německých	52·0	942·8	50·1	949·5	54·6	942·9
	664·7	333·2	675·3	324·0	698·6	300·0.

Nejhůře jsme zase na tom ovšem v městech ujařmených, v nichž českého obyvatelstva ubývá poměrně (a většinou i absolutně); pouze Mor. Krumlov činí výjimku za druhého období.

Za to v německých městech české menšiny rostou ponenáhlu, a to za 20 let o 0·69%; v jednotlivostech panují ovšem značné rozdíly, některé minority vzrostly, jiné zase ustoupily, ale celkový výsledek jest nám přece jen příznivý.

A mnohem příznivější jest po této stránce vývoj českých měst. V nich německých menšin i absolutně ubývá od sčítání do sčítání, zvláště však od r. 1890. Německé menšiny klesly za 20 let o 4·09% a tvoří v nich nyní jen 3·41%, tak že české v městech německých jsou nyní již silnější (4·21%), ačkoli r. 1880 nečinily ani polovičky německých.

V celku dosud v městech s 2.000—5.000 obyvateli jsou Němci silněji zastoupeni než v průměru zemském; ale i tu záhy nastane vyrovnání; neboť vzrostl v nich český živel za 20 let o 3·39%.

Dříve nežli přikročíme k osadám venkovským, shrneme výsledky, k nimž jsme dospěli, abychom si utvořili obraz o pohybě a o národních poměrech obyvatelstva městského (t. j. obcí nad 2.000 obyv.). Obdržíme tyto přehledy:

V obcích s více než 2.000 obyv. bylo napočítáno obyv., a to:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
v městech českých	367.141	403.202	456.136
„ ujařmených	51.789	70.464	99.863
„ německých	296.825	323.414	350.348
	715.755	797.080	906.347,

čili v městech

většinou českých	396.005	438.402	503.483
„ německých	319.750	358.678	402.864
	715.755	797.080	906.347.

Vzrůst obyvatelstva dělal:

	1880—1890		1890—1900	
	absol.	%	absol.	%
v městech českých	+ 36.061	+ 9·82	+ 52.934	+ 13·12
„ ujařmených	+ 18.675	+ 36·06	+ 29.399	+ 41·72
„ německých	+ 26.589	+ 8·96	+ 26.934	+ 8·33
	+ 81.325	+ 11·36	+ 109.267	+ 13·69,
čili v městech				
většinou českých	+ 42.397	+ 10·71	+ 65.081	+ 14·83
„ německých	+ 38.928	+ 12·17	+ 44.186	+ 12·32
	+ 81.325	+ 11·36	+ 109.267	+ 13·69.

Z 1000 městských obyvatelů žilo:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
v městech českých	512·9	505·8	503·3
„ ujařmených	72·4	88·4	110·2
„ německých	414·7	405·8	386·5
	1000·0	1000·0	1000·0
čili v městech			
většinou českých	553·3	550·0	555·5
„ německých	446·7	450·0	444·5
	1000·0	1000·0	1000·0.

Podle obcovací řeči bylo:

	r. 1880		r. 1890		r. 1900	
	Čechů	Němců	Čechů	Němců	Čechů	Němců
v městech českých	321.066	41.996	362.022	36.647	425.182	22.949
„ ujařmených	30.878	17.405	36.611	26.935	44.787	40.098
„ německých	48.845	242.831	47.222	272.065	57.889	286.865
	400.789	302.232	445.855	335.647	527.858	349.912,
čili v městech						
většinou českých	340.488	49.730	383.257	46.983	449.859	37.983
„ německých	60.301	252.502	62.598	288.664	77.999	311.929
	400.789	302.232	445.855	335.647	527.858	349.912.

Podle toho byl vzrůst, resp. úbytek Čechů:

	1880—1890 absol.	%	1890—1900 absol.	%
v městech českých	+ 40.956	+ 12·76	+ 63.160	+ 17·45
„ ujařmených	+ 5.733	+ 18·57	+ 8.176	+ 22·33
„ německých	— 1.623	— 3·32	+ 10.667	+ 22·59
	+ 45.066	+ 11·24	+ 82.003	+ 18·39,

čili v městech

většinou českých	+ 42.769	+ 12·56	+ 66.602	+ 17·38
„ německých	+ 2.297	+ 3·81	+ 15.401	+ 24·60
	+ 45.066	+ 11·24	+ 82.003	+ 18·39

a vzrůst, resp. úbytek Němců:

	1880—1890 absol.	%	1890—1900 absol.	%
v městech českých	— 5.349	— 12·74	— 13.698	— 37·38
„ ujařmených	+ 9.530	+ 54·75	+ 13.163	+ 48·87
„ německých	+ 29.234	+ 12·04	+ 14.800	+ 5·44
	+ 33.415	+ 11·06	+ 14.265	+ 4·25,

čili v městech

většinou českých	— 2.747	— 5·52	— 9.000	— 19·16
„ německých	+ 36.162	+ 14·32	+ 23.265	+ 8·06
	+ 33.415	+ 11·06	+ 14.265	+ 4·25.

Z 1000 městských obyvatelů bylo podle obcovací řeči:

	r. 1880 Čechů	Němců	r. 1890 Čechů	Němců	r. 1900 Čechů	Němců
v městech českých	883·0	115·5	906·5	91·8	941·3	50·8
„ ujařmených	628·0	354·0	547·5	402·8	467·9	418·9
„ německých	166·6	828·1	147·6	850·1	167·2	828·6
	567·7	428·1	567·1	426·9	590·7	391·6,

čili v městech

většinou českých	869·4	127·0	886·3	108·6	905·3	76·4
„ německých	191·8	803·1	176·9	815·8	196·6	786·3
	567·7	428·1	567·1	426·9	590·7	391·6.

Z 1.000 moravských Čechů žilo v městech:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
českých	213·0	228·0	245·0
ujařmených	20·5	23·0	25·9
německých	32·4	29·7	33·5
moravských vůbec	265·9	280·7	304·4,
čili v městech			
většinou českých	225·9	241·4	259·2
„ německých	40·0	39·3	45·2
	265·9	280·7	304·4.

Z 1000 moravských Němců bylo v městech:

	r. 1880	r. 1890	r. 1900
českých	66·8	55·3	34·0
ujařmených	27·7	40·7	59·4
německých	386·0	410·6	424·7
moravských vůbec	480·5	506·6	518·1,
čili v městech			
většinou českých	79·1	70·9	56·2
„ německých	401·4	435·7	461·9
	480·5	506·6	518·1.

Přehledy právě podané jsou velmi zajímavé a neobyčejně poučné. Určuje se jimi především rozhodná převaha německá mezi městským obyvatelstvem, která podmínila jejich postavení politické. Ještě dosud tvoří Němci 39·16% mezi městskými obyvateli — a dříve tvořili ještě více, — kdežto v zemi jest jich pouze 27·91%. Mnohem větším právem nežli v Čechách možno nazvati Němce „městským národem“, neboť více nežli polovička všech moravských Němců (51·81%) sídlí v obcích s více nežli 2.000 obyvatelů; kdežto z Čechů žijí v městech pouze tři desetiny (30·44%).

Tato německá převaha v městském obyvatelstvě začíná se ponenáhlu ztráceti, jak nás poučuje vývoj r. 1880. V něm nacházíme mnoho světlých bodů vedle některých stinných. Povzbuzující a zároveň slibno na budoucnost jest: 1. česká města rostou za obou období, a zvláště od r. 1890, rychleji než německá; českým přibylo za II. období 13·12% (za I. období 9·82%), německým 8·33% (resp. 8·96%) obyvatelů, 2. německé menšiny

v českých městech pokročilým uvědoměním národním ztrácejí se rychle, a rychlý jejich ústup bude zajisté trvati i budoucně; ubylo jich za I. desítiletí 12·74%, a za II. dokonce 37·38%, a tvoří nyní jen 5·08%, kdežto před 20 lety ještě 11·55%, tedy ústup o 6·47%. 3. české menšiny v německých městech se udržují nejenom, nýbrž i vzrostly o maličko; r. 1880 tvořily v německých mě- 16·66% obyv., r. 1900 16·72%. R. 1890 znamenáme sice značný pokles, ale tento jest způsoben malým číslem české menšiny v Brně. Odečteme-li od ostatních měst německých Brno, vidíme v nich stálý, ovšem pomalý vzestup českých menšin. R. 1880 bylo mezi jejich obyvatelstvem 7·87% Čechů, r. 1890 8·10%, r. 1900 8·18%. Budeme-li věnovati pozornost menšinové práci, zvláště v obou hlavních městech, budou české menšiny stoupati i dále; neboť mnohá města německá, a hlavně Brno a Olomouc, jsou odkázána na český venkov.

Vším tím se stalo, že počet Čechů vzrostl v moravských městech za 20 let o 2·30%, Němců ubylo o 3·65%; rozdíl připadá na vzrůst Poláků na Mor.-Ostravsku.

Ale také něco smutného, bolného chovají v sobě předcházející číslice. Všimněme si měst ujařmených! V nich znamenáme neobyčejný ústup českého živlu. R. 1880 bylo v nich ještě 62·8% Čechů, za 20 let již jen 46·79%. Němců přibylo v nich od roku 1890 do 1900 za 10 let 14.265, kdežto v celé zemi i s těmito městy jich přibylo pouze 12.969; znamená to, kdybychom měli ve své moci města ujařmená, Němců na Moravě by ubylo také absolutně. Dobytím jich, rázem by se neobyčejně zlepšilo české postavení. Jest jisto, že dle nynějších řádů volebních bude potřebí neobyčejného úsilí, nežli se podaří získati českou správu v některém městě ujařmeném, ale kdyby rozšířeno bylo volební právo do obcí, a zejména kdyby i tam zavedeno bylo všeobecné, rovné právo volební, že správa měst těch rázem by se dostala do českých rukou. Žádá toho zájem českého národa, aby česká politika vytkla si dosažení tohoto požadavku za přední cíl.

B) Venkov.

Osady s méně nežli 2.000 obyvatelů zahrnujeme v obce venkovské. Při tomto měřítku náleží do této skupiny ovšem také některá malá města (na př. Šilperk) a četné městce, zrovna tak jako bylo nutno zařaditi četné vesnice lidnaté do kategorie městské.

Právě jsme probrali vývoj moravských měst, zbývá ještě promluviti o vývoji osad venkovských. Pro jejich množství není možno ovšem probírati každou zvláště, nýbrž shrneme vždy všecky osady jednoho soudního okresu a probereme poměry na moravském venkově podle soudních okresů stále se zřetelem k národnosti obyvatelstva.

Již v předcházejícím oddělení jsme konstatovali, že četná města, jimž ubývá obyvatelstva, nacházíme hlavně na západě a na severu Moravy. V těchto končinách vylidňuje se také moravský venkov. Okresy, jimž ubývá venkovské populace, tvoří dvě veliká území. Jedno zaujímá sever Moravy při slezských hranicích a tvoří je okresy: šilperský, staroměstský, viesenberský. rymařovský, dvorecký, libavský, k okresu rymařovskému z jihu se připojuje okres uničovský a s ním souvisí okres mohelnický, konický a mor.-třebovský, kde se zastavuje vylidňování venkova. V těchto okresích se neseslabuje ubývání obyvatelstva, sesiluje naopak: do r. 1890 měl ještě venkov okresu staroměstského a konického vzrůst, ovšem nepatrný. Od r. 1890 jest vylidňováním venkova nejhůře postižen okres šilperský (ubylo mu 7·48% ob.), a to část jeho německá mnohem více (úbytek 11·1%) než česká (úbytek 3·71% ob.), pak mohelnický s úbytkem nemajícím daleko do 7%, a i tu část německá pozbývá více obyvatelstva než česká, a rymařovský (úbytek dělá 5·65%); ostatním okresům ubylo méně obyvatelstva než 5%. Vzhledem k národnosti jsou všecky okresy mimo konický většinou německé, a ztráta obyvatelstva postihuje tu těžce především Němce. V celku ubylo venkovu jmenovaných okresů za I. desítiletí 3.266 obyv., t. j. 1·92%, za II. již 7.149, t. j. 4·17%, a to osadám českým za I. období 377, t. j. 0·98%, za II. 1003, t. j. 2·63%, německým za I. období 2889 (2·20%), za II. 6146 (4·78%). Německý venkov tohoto vylidňovaného území zaujímá nejen větší prostranství a tím i větší počet obyvatelstva než český (české osady mají r. 1900 37.158 obyv., ale německé 122.321), nýbrž i ubývání obyvatelstva jej postihuje mnohem intensivněji než obce české, a nad to přiléhají k němu ještě německé části venkovské okresu šumperského, hranického a jevíčského, kde pouze vzrůst českých obcí těchto okresů způsobil, že v celku jejich venkovu neubylo obyvatelstva. O tyto kraje mající celkem 19.174 obyv. se vylidněný venkov německý ještě zvětší.

Při hranicích českomoravských jest druhé větší území, kde ubývá venkovského obyvatelstva. Jest úplně české, a tvoří je okresy žďárský, novoměstský, bystřický, tišnovský a velkomeziříčský; za desítiletí 1880—1890 ubylo také obyvatelův okresu velkobítešskému s nimi souvislému, ale za následujícího desítiletí vykazuje nepatrný vzrůst (0·88%) Obyvatelstva čítá r. 1900 celkem 103.644; úbytek na něm dělal za období 1880—1890 2.429 duší, (2·26%), za dalšího 1.428, t. j. 1·36%, a spadá výhradně na účet český. Přes to nejsou tu poměry tolik nepříznivy, jako na severu moravském. Toto území s úbytkem obyvatelstva venkovského není ani tak veliké jako německá část vylidňovaného území severomoravského, úbytek obyvatelstva není v něm tak silný a k tomu povolil od r. 1890, kdežto na severu naopak se zostřil.

Při jižních hranicích moravských posléze vykazují úbytek populace venkovské obce okresu dačického, a to části české i německé, a okresu vranovského, a tu pouze části německé. Oba okresy odděluje okres jemnický, jehož jižní německá část propadá rovněž vylidňování, kdežto vzrůstá severní česká. Rozdělíme-li jmenované okresy v části české, vine se pás, jemuž ubývá venkovského obyvatelstva, při hranicích dolnorakouských německým územím západně Znojma (okr. vranovským, jemnickým, a dačickým) až k českým hranicím, a náleží k němu také český venkov dačického okresu, který však pozbyl pouze 0·1% svého obyvatelstva, kdežto do r. 1890 byl ještě aktivní. Území takto omezené má r. 1900 30.628 venkovského obyvatelstva, a to česká část dačického okresu 10.485, obce německé všech tří okresů 20.143 obyv. Vykazuje celkový úbytek za období 1880—1890 261 duší, t. j. 0·83% (německá část 282, t. j. 1·34, česká přírost 21, t. j. 0·2%), za následujícího 558 duší, t. j. 1·79% (a to německá část 547 = 2·64%, česká jen 11 = 0·1%). I zde jest tedy německé území vylidňované mnohem větší než české a nad to pozbývá populace mnohem intensivněji.

V jiných okresích moravských neztratil od r. 1890 venkov obyvatelstva, leda zase německá část okresu hustopečského a jihlavského, ale jejich příbytek vyvážen jest větším vzrůstem jejich osad českých.

Celková bilance: Souvislá území, jejichž venkov se vylidňuje, chovají v sobě r. 1900 313.925 obyv., t. j. pětinu všeho venkovského obyvatelstva moravského a náleží menší polovicí

českému národu (151.287 ob.), větší polovicí německému kmeni (162.638), a vylidňují se německé osady více dvakrát tak intensivně nežli české. Je-li vůbec vylidňování kteréhokoli kraje naováženou, jest moravským Němcům přímo katastrofální. Vylidňovaný venkov český obsahuje jen osminu všeho moravského českého obyvatelstva venkovského a jest namnoze vyvážen dosti značným vzrůstem českého venkova na jižním kraji Moravy. Veškery venkovské obce německé na Moravě naopak mají nepatrně málo přes 330 tisíc obyv., a z nich obce mající na 180 tisíc obyv. pozbývají své populace, tedy mnohem více nežli polovina. Naopak ostatní kraje německé vykazují poměrně malý vzrůst, tak že nevyváží úbytku německých osad, které v celku se končí passivem. A to jest vedle kvapného ústupu německých menšin v českých městech jedna z hlavních příčin nepříznivého vývoje Němců na Moravě a značného seslabení jejich posice. Poněvadž, jak jsem ukázal, úbytek německý nepolevil za druhého desítiletí (1890—1900), nýbrž naopak se ještě zostřil, kdežto u českého venkova jsou v něm příznivější poměry než za předcházejícího období, nemají moravští Němci růžových vyhlídek do budoucnosti. Ovšem také naše vrstvy musí se starati o to, aby se předešlo tomuto zjevu v krajích českých.

Proti těmto okresům možno postaviti okresy, jimž přibylo venkovského obyvatelstva od r. 1890 více, nežli dělá průměrný vzrůst celé země (= 7·06%). Také tyto okresy tvoří několik skupin. Největší skupinu tvoří okresy při dolním toku řeky Moravy v úvale dolnomoravském. Počínaje od jihu, jsou to okresy břeclavský, hodonský, kyjovský, uherskoostrožský, uherskobrodský, uherskohradištský a napajedelský, jejichž venkovské obyvatelstvo vzrostlo o více než 7%. Všecky jsou ryze české, jejich osady s méně než 2.000 obyvatelů mají r. 1900 135.694 obyvatelův a vykazují vzrůst za období 1880—1900 6.480 duší, t. j. 5·49%, za následujícího 11.245 duší, t. j. 9·04%, tedy se stupňuje rozvoj jejich.

Při řece Moravě přibývá ještě v úvale hornomoravském obyvatelstva nad průměr zemský venkovským obcím okresu olomouckého a přerovského. Mají dohromady 83.380 obyv., a to české obce 70.464 a německé ostrova olomouckého a části souvislého území 12.924 obyv. (tedy ani šestiny všeho obyv.); vykazují vzrůst dohromady za I. období 6.876 duší = 9·92% (české osady 5.667, t. j. 9·59%, německé 1.209, t. j. 11·83%), za II.

desítiletí 7.221 duší, t. j. 9·47% (české 5.728 = 8·85%, německé 1.493 = 13·06%). Německé obce mají na tomto území výjimečně příznivější vývoj než české.

Menší ještě skupinu s velikým vzrůstem tvoří venkovské obce okresu brněnského a ivančického; přispívá k tomu zajisté také blízkost hlavního města. Mají dohromady r. 1900 75.722 obyv., a to české osady 67.826 a německé 7.896 obyv. (o něco více než desátý díl všech). České obce rozvíjejí se od r. 1890 mnohem příznivěji než německé. Českým přibylo za I. desítiletí 6.838 obyv. (12·79%), německým 931 obyv., t. j. 14·72%, za následujícího českým 7.534 obyv. (12·49%), německým již jen 640 = 8·82%.

Konečně na severovýchodním cípě moravském nacházíme větší území, na němž značně vzrůstají obce venkovské. Tvoří je okres místecký, moravskoostravský a příborský, z tohoto však pouze část česká, neboť německé osady vykazují malý vzrůst 2·47%, resp. 2·68%. Toto území, tedy veskrze české, obsahuje 35.709 venkovského obyvatelstva, které vykazuje vzrůst za desítiletí 1880—1890 2.105 obyv. = 7·16%, za období 1890—1900 však již 4.222 obyv., t. j. 13·42%.

Mimo to od r. 1890 nacházíme silný vzrůst 9·57% u venkova okresu rožnovského, který před tím vykazoval nápadně silný úbytek 7·78%.

Výsledek: okresy, které mají nadprůměrný přírůstek (větší 7%) obyvatelstva venkovského, mají v českých osadách 319.643 obyv., v německých 20.820. Německé tvoří nepatrný, mizivý podíl proti českým: nové svědectví o mnohem příznivějším vývoji českého národa na Moravě.

V ostatních okresích moravských přibylo venkovu za posledního desítiletí obyvatelstva od 0—7%. Myslím, že dostačí, rozdělíme-li tyto okresy na dvě oddělení: prvnímu přibývá obyvatelstva slabě, nejvýše do 4%, druhé roste již rychleji a má vzrůst od 4 do 7%. Okresy obou oddělení nejsou snad promíchány, nýbrž většinou souvisí spolu. Značnou část okresů s malým vzrůstem venkovských obcí nacházíme na jihozápadní Moravě, západně Brna. Souvisí spolu a jsou to: velkobítešský, náměštský, třebíčský, jihlavský (a to část jeho česká, německá se vylidňuje), telečský (městu Telči značně ubývá obyvatelstva, odtud úbytek v celém okrese), česká část okresu jemnického (německá se vylidňuje),

vranovského a znojemského, moravskobudějovský, hrotovský, mor.-krumlovský a mikulovský již na hranicích dolnorakouských. Podobnou skupinu s malým vzrůstem venkovským nacházíme podél Bečvy, a tvoří ji okresy: vsatský, valašskomeziříčský, hranický, lipnický, bystřický (pod Hostýnem) a za Moravou kojetský, kroměřížský a zdounecký. Spolu již tak nesouvisí okresy na severní Moravě: svitavský, jevičský (a to česká část, německá se vylidňuje), litovelský, německá část okresu zábřežského (česká vykazuje slušný vzrůst 6·93%) a česká část okresu šumperského (německá pozbývá obyvatelstva). Ojedinělé jsou okresy strážnický a fulnecký s německou částí okresu novojičínského a příborského.

Okresy, které vykazují slušný vzrůst obyvatelstva venkovského od 4—7%, tvoří veliké táhlé území ve střední Moravě východně Brna. Počínaje na českých hranicích u výběžku poličského jsou to okresy: kunštátský, boskovský, blanský, plumlovský, prostějovský, víškovský, bučovský, slavkovský, ždánský, židlochovský, česká část hustopečského (německá se vylidňuje), znojemský (německá část) a jaroslavský. Na východní Moravě souvisí spolu okresy valašskoklobouký, vizovský a holešovský. Ojedinělé jsou novojičínský (zvláště česká jeho část, jež takto tvoří přechod k Příborsku a Mor.-Ostravsku), šternberský (německá část) a české obce okresu zábřežského.

Kolik obyvatelstva mají venkovské obce okresů prvních a kolik druhých, jak jsou v které skupině zastoupeny osady české a osady německé, o tom nás poučí tabulka dole podaná.

Rozdělíme-li smíšené okresy na části české a německé, jak jsem učinil v tabulkách, a počítáme-li zvláště i jednotlivé osady, náleží-li k souvislému území (N. Zámky, Kučerov, Čechyně), a rozeznáváme-li podle vzrůstu populace obcí venkovských 4 skupiny: I. s úbytkem obyvatelstva, II. s malým vzrůstem 0·1—4%, III. s prostředním vzrůstem 4·1—7% a IV. se vzrůstem vyšším průměru zemského, dělí se nám jejich obyvatelstvo takto:

ve skupině	žilo v okresích, resp. v částech okresů českých	německých	úhrnem
I.	151.287	179.944	331.231
II.	376.043	75.071	451.114
III.	354.184	53.689	407.873
IV.	319.623	21.518	341.141
I.—IV.	1,201.137	330.222	1,531.359.

To jest: z 1.000 obyvatelů venkovských skupiny po straně označené připadá na okresy, resp. v části okresů

skupina	české	německé
I.	456·7	543·3
II.	857·3	142·7
III.	868·4	131·6
IV.	936·9	63·1
I.—IV.	784·4	215·6,

čili: z 1.000 venkovských obyvatelů žijících v okresích, resp. v částech okresů

	českých	německých	úhrnem
		připadá na skupinu	
I.	125·9	544·9	216·3
II.	313·1	227·3	294·6
III.	294·9	162·6	266·3
IV.	266·1	65·2	222·8
	1000·0	1000·0	1000·0.

Že Němci jsou v obyvatelstvě venkovském zastoupeni slabě, bylo patrno již v předcházející kapitole. Německé osady obsahují pouze 21·56% venkovského obyvatelstva, a v tom jsou ještě obsaženy obce charvátské.

Co bylo řečeno shora o nepříznivém vývoji německého venkova, máme zde prokázáno číslicemi. Německého lidu venkovského žije ve vylidňovaných obcích dokonce více než českého, a žije v nich z německých venkovanů dokonce 54½% a dalších téměř 23% v obcích s nepatrným vzrůstem. Nad tím měli by se němečtí politikové zamysliti; nehledali by sesilování němectva v násilné germanisaci, která právě jest příčinou národního boje, nýbrž musili by hleděti, aby zabránili tomuto zjevu s německého stanoviska žalostnému.

Vývoj českého venkova jest mnohem příznivější; ve vylidňovaných obcích žije jen 12½% venkovských Čechů moravských a téměř 27% v obcích, které mají vzrůst obyvatelstva vyšší, nežli je průměrný vzrůst země. Povinností našich politiků musí býti, aby přivodili ještě větší rozkvět našeho venkova a aby zabránili dalšímu úbytku obyvatelstva zejména na vypnulině Českomoravské.

Zbývá ještě promluviti o vývoji národních menšin na Moravě. Nacházíme je téměř výhradně na jazykovém pomezí; uprostřed území „uzavřeného“ jsou z pravidla nepatrné a téměř bezvýznamné. Poněvadž jsem probral vývoj všech těchto jednotlivých menšin na národnostní hranici ve spisku „Vývoj jazykové hranice, jazykových ostrovův a menšin na Moravě“, odkazuji v podrobnostech na tento spisek. Zde jen podám úhrnnou číslici národních menšin na českém i na německém venkově.

Německé minority v českých osadách, majících méně než 2.000 obyvatelů, ustupují zrovna tak jako v městech českých. R. 1880 bylo v nich 15.033 Němců, r. 1890 12.602, r. 1900 již jen 10.671, tak že dělá úbytek jejich za desítiletí 1880—1890 2.431, t. j. 16·17%, za desítiletí 1890—1900 1.931, t. j. 15·32%.

Poněkud jinak vyvíjely se české menšiny. R. 1880 byly ještě počtem slabší německých, nyní jsou již o něco četnější. Měly r. 1880 13.296 duší, r. 1890 13.565 a r. 1900 12.766 duší. Poněvadž německý venkov obsahuje téměř jen čtvrtinu obyvatelstva českého, jest mnohem silněji prostoupen českými menšinami nežli český německými. Za prvního období přibylo dokonce českým minoritám 269 duší (= 2%), za následujícího však ubylo 799 duší, t. j. 5·15%. Úbytek jejich není sice tak veliký, jako u německých (je třikrát menší), ale přece jen jsou na venkově poměry pro nás horší nežli v městech; neboť v německých městech přibylo poměrně Čechů více než Němcův.

Některé relace biskupa Stanislava Pavlovského a kardinála Dietrichštejna o dioecesi olomoucké.

Píše František Snopek.

(Dokončení.)

Prvá relace kardinála Dietrichštejna, která nám jest zachována v kn. arcib. archivě kroměřížském (otištěna jest v příloze I.), svědčící papeži Pavlovi V., má datum 6. dubna 1608. Platí za období páté a šesté (1605 a 1609).

Kardinál ujišťuje papeže, že by si přál nejvroucněji, aby mohl osobně navštíviti apoštolské prahy a podati zprávu, v jakém stavě jest svaté náboženství v markrabství Moravském. Nemoha

však pro mnohá zaměstnání, pro práce a starosti veřejné a soukromé bez zjevného nebezpečí svého biskupství dostáti osobně své povinnosti, ani nemoha poslati některého sídelního kanovníka svého kostela, prosí, by na místě jeho návštěvu liminum apostolicorum vykonati směl jeden z obou kanovníků studujících v Germaniku. Byli to Arnošt Platejs a Arnošt Maas.

Upozorňuje, že svým úsilím nikoli bez činné pomoci císařovy a nikoli bez nesnází vojska císařského, z rukou haeretiků vytrhl kostel v Opavě, v městě to z nejpřednějších celé dioecese, odkudž počátkem roku 1608 vypudil kazatele haeretiky a odevzdal správu katolickým kněžím.

Vzpomíná také panství žďárského, jež dle výroku Klimenta VIII. papeže ze dne 13. května 1601 potvrzeného Rudolfem II. v úterý po novém létě (3. ledna) 1607 pro olomoucké biskupství získav, s povolením papežovým a císařovým zaměnil za statek chropyňský, Žďár pak jako zpupný statek podržel sobě a svým dědicům. Na Žďársku, praví, mnozí osadníci, kteří se byli nedbalostí opatův odcizili církvi katolické, dílem napomínáním jeho, dílem příkladem jiných měst, kdež katolická reformace se počala vzmáhati, opouštěli již bludy a naklonili se víře otců svých, dílo však tolik slibné ustalo na dobro z bázně (prý) před válkami občanskými.

Co do města Opavy ukázala se zpráva Dietrichštejnova poněkud předčasnou. Bylť zajisté u vědomí svého vítězství 6. prosince 1607 ustanovil Opavanům z nařízení císařova farářem „kněze vysodce učeného a hodného Jiříka Lukáše“ čili jak jej píše jinde „Jiříka Mertina z Mnichova z Bavor, theologa“, který se byl osvědčil v duchovní správě na mnohých místech, a poslal jej v průvodě vládyky Mikuláše Otěslava z Kopenice do Jaktaře, vykázal mu zatím byt ve faře, nařídiv tamnímu faráři Ondřeji Nicolaidovi,[1] „že jej také náležitým vychováním, jídlem a pitím, teež šaty ložními oppatří“, též biskupští „poddaní jaktarští aby všelijakými potřebami za ten čas, pokud tam bude, jeho fedrovali“, „nežli od pánuo komisařuov tam do Oppavy vyslanejch povolen bude“. Dopsal proto několikráte i panu Ferdinandovi

[1]) Tak (Andreas Nicolaides) pojmenován dole v konceptě z 6. prosince 1607, jehož se koncem roku 1902 dostalo kn. arcib. archivu z kn. arcib. konsistoře olomoucké.

purkrabímu z Donína, praesidentovi téže kommisse, jakož i panu Felicianovi Mošovi, zemskému hejtmanovi knížetství Opavského.

Než pochybuji velice, že by byl dotčený kněz Jiřík Lukáš skutečně byl uveden na děkanství opavské. V měsíci říjnu 1609 alespoň a ještě roku 1611 se vyskytuje jakožto farář v Ketři, kde sice dlouho nepobyl pro všeliké spory a mrzutosti s Melicharem Jašínským z Jašína, zástavním pánem na Ketři; ale později znova byv zde ustanoven zůstal až do května 1625, kdy ho propustil kardinál. Dle zprávy pak Řehoře Volného, kterou má z rukopisné kroniky opavské, roku 1608 již o hromnicích kostel bl. Panny Marie na nebe vzaté i s farou odevzdán byl olomouckému a brněnskému kanovníkovi Mikuláši Sarkandrovi, bratrovi blahoslaveného mučenníka Jana Sarkandra, a nařízeno praedikantům Jiřímu Langrovi a Janovi Eysingovi, aby opustili město hned a Slezsko v šesti nedělích na revers, že se více nevrátí. Potvrzuje to sám Dietrichštejn v listě kardinálovi protektorovi řádu kazatelského z 15. května 1612, kdež píše, že po vypuzení haeretických praedikantův úřad děkanský svěřen byl olomouckému a brněnskému kanovníkovi Mikuláši Sarkandrovi. Slova jeho jsou:

Inter alias gravissimas curas et sollicitudines, quae in hisce partibus pro Deo [et] catholicae religionis augmento humeris meis incumbunt, non postrema fuit illa, quam de salute civitatis Oppaviae in dioecesi mea sitae, etiam cum periculo capitis mei hactenus gessi et adhuc gerere non intermitto. Cuius loci incolae, etsi haeretica pertinacia et seditiosis furoribus alias notabiles, me illuc venientem aliquot abhinc annis lapidibus impetere ausi fuerunt, non destiti tamen ab opere Domini, donec auctoritate caesarea meisque maximis laboribus sacerdotes catholici in parochialem ecclesiam ibidem ad beatam Virginem, eiectis inde praedicantibus haereticis, introducerentur, prout introducti fuerunt et decanale ac parochiale officium Nicolao Sarcandro tunc Olomucensi et Brunensi canonico commissum.[1])

Z úryvku tohoto listu plyne, že Volný kamenování kardinálovo nesprávně klade do roku 1609. Fakta následovala takto po sobě: attentát na kardinála, po nějaké době usilovné jeho práce o restituci kostela katolíkům, vypuzení praedikantův a uvedení katolických kněží s děkanem Mikulášem Sarkandrem v čele. Attentát pak na kardinála stal se za pobytu jeho v Opavě

[1]) Kopiář č. 39, fol. 23.

8. května 1603,[1]) jak svědčí vlastnoruční koncept listu jeho císaři Rudolfovi, daného v Jaktaři téhož ještě dne. Podávám jej zde v otisku diplomaticky věrném:

Allerdurchleuchtigister großmechtigister Kheiser Vnd Khunig allergenedigister Herr

Was mir für ein schandt Vnd despect in E. R. K. M. stadt Troppau widerfarn wern sie allergenedigist auß bei gelegten memorial Vernemen. Vnd es wall ich nitt allein solliches, sundern den todt selbst wegen der religion Zu leidten beradt, so will mirs doch nitt gebirn E. R. K. M. solliches berichten Zu Vnterlassen weil in Thirkhei nitt erger wer geschehen Auf das awer E. R. K. M. testo besser informirt werdte bin ich aller Vnderthenigist bettacht so es E. K. M. Erlauben selbst auf Prag Zu khumen. Mich derweil E. R. K. M. allerdiemittigiest Vnd gehorschemest beuhellendt Yactarcz den 8. Mai Jar 1603.

E. R. K. M.

allergehorschomester Vnderthenigister
diener Caplan Vnd Vnderthan
F. Card. Von Dietrichstein m. p.

Memoriálu výše dotčeného není v aktech, ovšem pak omluvný list purkmistra a radních města kardinálovi z 9. května t. r., kdež dokazují svoji nevinu, že prý nevěděli o příchodě jeho ani o jeho odchodě po půl druhé hodině; že zpustlá cháska (loses Gesinde) učinila mrzutost a klukovství, vyslovují nad tím srdečnou lítost. Na žalobu kardinálovu bylo zavedeno vyšetřování. Kdož byli udáni, uvrženi do vězení. Mám zde list vězňův těch, kterým se omlouvají a omývají jednak, že nerozvážně a svévolně jednali proti kardinálovi (so wir vnnbedacht vnnd muthwilliger Waiße vorgenohmen haben), dovolávajíce se svědectví svých spoluobčanův, jednak že někteří z nich tehda nebyli ani doma, a nejsou si vědomi, z čeho jsou obviněni. Žádali o konfrontaci se žalobcem, „weillen daß Gefengnus ein böse Wohnung vnndt harte straffe ist".

Císař rozhodl již 13. května, aby praedikanti byli vybyti z Opavy a kostel uzavřen, aby svým časem vrácen byl řádnému

[1]) Sr. Nicolai Henelii ab Hennenfeld, Silesiographia renovata, Wratislaviae et Lipsiae 1704. Tom. II. pag. 409 sequ. uvádí o bouři této roku 1603 a o tom, co dělo se v Opavě dále v létech následujících dle rukopisu Bukišova vol. I. cap. 15. memb. I.

knězi katolickému pod jednou, ale když dekret jeho uveden byl ve známost v obci, někteří lehkomyslní a nevážní lidé se tomu postavivše na odpor, mocí o své ujmě praedikanty svedli do kostela a nemalé pohrůžky činili purkmistrovi, konšelům, jakož i osobám duchovním a řeholním; vpadli do domu Zikmunda Tořšíbla a sáhli na písaře městského, prohlašujíce, že císařovu výměru nemíní a nechtějí dosti učiniti. Úřad konšelský, který měl rozhodnutí oznámiti obci, toho neučinil a zatajil je i zemskému hejtmanovi, ale císaři se vymlouval, jako by mu zemský hejtman nebyl přispěl pomocí. Když byli povoláni po třech z každého cechu do soudnice zemské, poslechnouti nechtěli nikterak, odkazujíce na svoje svobody, a na radnici své vyslechnouti mínili vůli císařovu. Rozkazem z 20. srpna vyslána nová kommisse, aby přivedla k poslušnosti odbojníky opavské, jinak že bude s nimi naloženo podle lantfrýdu. Kommissaři oznámili rozkaz císařův dne 29. prosince úřadu, konšelům a starším i vší obci, kteří vyslyševše žádali o poodložení na příští středu. Když pak se toho dne ubírali do soudné světnice, mnoho set ženského pohlaví se syny svými i dcerami je předešly a padše na kolena s pláčem a křikem prosily pro milosrdenství boží, aby zanecháni byli při kostelích svých, rovněž tak učinily, když zasedli, a podaly suplikaci, aby jim ponechána byla konfesse augšpurská. Rada pak městská a všecka obec předstoupivše tolikéž projevily svou žádost téhož smyslu. Marně se namáhali kommissaři, aby je přivedli k poslušenství.

Chtějíce ukončiti při, zavolali kommissaři radu opavskou do Hlučína, kdež konečně dosáhli za jistých podmínek, že slíbeno jim vydání klíčů kostelních a postoupení důchodů farských. Než zároveň se zprávou o tom bylo podotknouti, že praedikant jeden, kterýž předešle kázal u Panny Marie, v neděli druhou po sv. Třech Králích (18. ledna) kázal u sv. Jiří, druhý praedikant tamtéž českým jazykem, a třetí u sv. panny Barbory na předměstí ratiborském, jakož i prve. Když pak po nich žádáno, aby vůbec z celého města Opavy byli vypověděni praedikanti, stalo se, ale lid srotiv se 8. února vnikl do kostela sv. Ducha, žádaje německého kázaní, a vynutil si konečně, že otevřen byl jemu kostel sv. Jiří (kdež jim kázal bývalý praedikant od sv. Barbory) a později i kostel sv. Barbory.

Když rozepře nebraly konce, dal císař Opavany dne 15. června (v úterý, den sv. Víta)[1]) do achtu, a poručil kardinálovi, aby manové jeho nedodávali potravin aniž jiných potřeb do města ani k městu za peníze ani darmo, a aby měšťané, kamž by koli přijeli na trhy, byli opatřeni vězením a zboží jejich bylo zabaveno.[2]) Snad přece si dali Opavané říci, neboť císař, jak svědčí originál listu jeho z 20. října 1604, poslal hejtmana markrabství Moravského Karla z Liechtenštejna a Jiříka z Oppersdorfa, hejtmana knížetství Opolského a Ratiborského, kommissaře do Opavy, aby vyměření z 13. května roku 1603 „k exekuci přivedli a neposlušné Opavany vedle spravedlivého uznání ztrestali, kostel farní i jiné téhož města kostely k farnímu náležité k ruce jeho ujali a kněži pořádné, kteříž od něho jakožto biskupa olomouckého a loci ordinaria za hodné uznáni a tam do města Opavy odesláni budou, dosadili i také řeholní osoby do klášterův jejich zase uvedli".

Zde nás opouštějí naše akta, připomínajíce pouze dotčené výše jmenování Jiřího Lukasa farářem u Panny Marie teprve koncem roku 1607.

Ovšem kardinálově opatrnosti a obezřelosti dlužno připsati, že kostel bl. Panny Marie katolíkům i na dále byl zachován, ale také nelze zatajiti, že ani nejmenší účasti neměl při odstoupení filiálního kostela sv. Jiří protestantům 6. listopadu 1609, které se stalo bez vědomí jeho a bez svolení jeho, pročež také neopominul podati císaři slušný protest z Kroměříže 18. dubna 1610 a stavům slezským, kteří mu hrozili, dne 6. dubna t. r.

Kostel Panny Marie byl sice vrácen katolíkům, katoličtí kněži byli uvedeni do něho, ale neměli výživy. Městská rada opavská byla se zmocnila majetku farského, kostela i důchodův k němu příslušných, a nechtěla jich vydati kněžím katolickým. Pročež bylo první starostí děkana Mikuláše Sarkandra, aby nabyl statkův k faře opavské náležejících. Kommisse z dřívějších let za tou příčinou s úspěchem se minuly docela. Nařízení slabého císaře

[1]) Tak naše akta, dle udaje kroniky výše dotčené omylem 20. října téhož roku.

[2]) Kardinál rozkaz císařův oznámil manům přípisem z 3. července 1604. Středovský, Apographa Moravica, VII., pag. 114.

Rudolfa II. Opavané si nevšímali také. Nezbylo nic jiného děkanovi, nežli znova obrátiti se na něho. Zajel si tedy do Prahy, ale ve sprostnosti a neopatrnosti zapletl se do komplotu,[1]) který mnoho nepříjemností a dlouhé žalařování způsobil jemu, ale i jeho bratrům kněži Janovi Uničovskému a zvláště Václavovi. soukenníkovi z Tišňova, za jehož návštěvy o Vánocích 1609, když lidé byli na jitřní, uprchl z vězení na zámku víškovském,[2])

[1]) Více o tom V. Brandl, Sněm držaný léta 1612. V Brně 1864, str. 27, pozn. Mikuláš Sarkander se propůjčil straně pražské Matyáši odporné za prostředek, kterým „páni pražští“ vyjednávali se slezskými knížaty, aby „nepřátelé“ mohli býti trestáni. Nepřátelé tito byli protestanté a král Matyáš. Věc byla prozrazena třemi listy, které stavům opavským přišly do rukou. Že Sarkander věděl o najímání lidu pasovského, nelze pochybovati, jelikož arcikníže Leopold, původce toho najímání, velice se ujímal Sarkandra. O tom šíře mluví Petr Chlumecký ve svém díle Carl von Zierotin und seine Zeit 1564—1615, Brünn 1862, S. 649—668.

[2]) Dle dopisu děkana kostela olomouckého z 26. prosince (die s. Stephani) 1609 vydal se pan officiál do Uničova na spěch, „ut Sarcandri fratrem curet huc ad carceres securos duci“. Zpráva Jiříka Oppla z Bertultovic, hejtmana kroměřížského, Honsa Kryštofa Orlika z Laziska a Jiříka Pindule z Tulešnice, úřadníka víškovského, a j., daná v Kroměříži v sobotu sv. Štěpána t. r., dí, „že dva bratři jeho, Sarkandrovi totiž, kněz unčovský a druhý měštěnín příborský přijedouc z Prešpurka u něho také byli a jej navštěvovali od neděle do outerka, v outerý pak minulý od něho vodjeli. Třetí pak bratr jeho, který se z Tišňova (sic) bejti jmenoval, v štědrý večer taky téhož děkana dvakrát navštívil.“ Ve zprávě pana Oppla z 29. prosince t. r. vyznává zvoník Štefan, „že jemu kněze Mikuláše bratr, kněz Jan Uničovský, v pytlíku nětco peněz na širokých tolařích k věrné ruce schovati dal, ale že neví, jak mnoho jich bylo, toliko že jest z nich s toho pytlíku štyry široký tolary vzal a ostatek předce u toho zvoníka zuostavil, kterýž když z poručení našeho před nás je přinesl, 46 širokých toláruov se jich ještě našlo, a takové k opatrování ouřadu víškovskému sou poručeny“. Další osudy kněze kanovníka Mikuláše Sarkandra jsou mi neznámy. Chlumecký praví na str. 666. díla „Carl von Zierotin“, že v létě 1610 a ještě 1611 pobýval v Pasově. Dlouho mu nepomáhala ani opětovaná přimluva císaře ani arciknížete Leopolda. Když roku 1614 arcikníže, jenž mu udělil jakási beneficia, prosil o vydání formáty jeho, odpověděl kardinál 17. března, žeť jej víží dosud censury a exkommunikace, „noch bies auf heuntigen Tag in den Censuris vnndt Paan, welchen er von vnnsz seiner endtfluehung Vnd auszreissen wegen mit grosser gefar Vnd preiudicio aller geistlichen billich stekhet Vnd tharin verharet“ (slova proložená psal kardinál svojí rukou), aniž byl jich kdy zbaven. Chtěl-li by se pokořiti a podrobiti trestu, není kardinál neochoten, k vůli arciknížeti jej absolvovati in foro conscientiae a poslati mu formátu. Jestiť mu ho líto, že neštěstím a nerozumnou horlivostí octl se v bludišti, z něhož mu bez mála

snad z bázně před útrpným výslechem, jemuž se měl podrobiti 14. ledna roku následujícího.[1])

Zatím ještě se neuklidnili Opavané. Někteří totiž svévolníci „provazy od zvonův u sv. Václava při klášteře zužínali, žebřík tam od zvonů vezmúc k šibenici na horním rynku postavili a týž provazy na šibenici uvázali. Potom s oštípy a braněmi na faru vběhli a vokna potloukli, odtad na školu se sebrali, tolkéž tam vokna zottirhovali a s sebú pryč pobrali. U sv. Ducha v klášteře tolkéž svú vůli provodili.“ [2])

Místo děkanské zůstalo uprázdněno, ač se o ně ucházel kaplan pana Kryštofa Pruskovského na Bzenci kněz Jiřík Scheneus. Místoděkanem se stal kněz Vincenc Perger, který s dvěma kaplany měl duchovní správu v Opavě asi do měsíce května 1612,[3]) kdy nastoupil na faru v Libavé. Neměli ustláno na růžích, neboť rada městská zdráhala se jim vydávati peněžitý deputát. Žili po

---

nelze vyváznouti, tak že by po celý život nesměl se vrátiti do vlasti aniž obdržeti zase svá beneficia, vždyť i při posledním obecném sněmě zemském v Brně stavové se vyslovili proti němu. Rovněž i po půl čtvrtém roce, když se ho ujímali nejvyšší úřadníci zemští království Českého, odpovídá kardinál 28. října 1617, že by na jejich slovo chtěl býti nápomocen, aby Sarkandrovi prominuta byla vina jeho předešlá. „Ale poněvadž se to pánův stavův slavného margkrabství tohoto moravského dotejče, a nám se z mnohých a slušných příčin za téhož Sarkandera od osoby naší přimlouvati nijakž treffiti nemůže, žádáme přátelsky při V. V. M. Mtech předně i při J. L. (arciknížeti Leopoldovi) v té větci omluveni bejti.“ Teprve roku 1622 zase vyskytuje se kanovníkem olomouckým, jsa v milosti kardinálově; dne 13. června píše mu o žádosti bratra jeho (kterého?) bezpochyby o nějaký zabavený dům nebo stateček: „Non enim deerunt occasiones, ut speramus, illi benefaciendi, quando quidem et clementissima voluntas S. C. M. id postulat et noster favor suadet et confiscandorum aliorum adhuc bonorum spes pollicetur (inter Capitularia h. a.). Téhož roku zažádal o faru keterskou, 27. června slibuje mu Dietrichštejn faru v okolí olomouckém jemu přihodnější, kterou by častěji mohl navštěvovati. Ketře mu nemůže dáti, dum pertinax plebucula personali praesentia sui parochi indiget, ut in viam salutis reducatur. Kněz Mikuláš žil ještě roku 1632 (koncept listu z 18. října Antoniovi Miniatimu.)

[1]) Koncept Dietrichštejnův císaři z 17. prosince 1609, nikoli, jak píše Chlumecký l. c. p. 660, 4. ledna.

[2]) List kommissařův opavských císaři de dato Olomouc 23. června 1610.

[3]) Dle kopiáře 39. fol. 20 v. dne 23. dubna napomenut kardinálem, aby neopouštěl Opavy, pokud nebude uveden nástupce Felix; 7. května píše knězi Felixovi kardinál, že se má dohodnouti s panem hejtmanem a určiti den installační.

dlouhou dobu jako žebráci almužnou poskytnutou jim kardinálem a jakýmis sbírkami po diœcesi na jejich prospěch konanými. Stolních poplatkův neměli, neboť lid jak o závod běhal k evangelickým služebníkům pro svátosti a s pohřby.

Nástupcem Pergrovým v Opavě, když nikdo se neucházel o beneficium, stal se kněz převor kazatelského řádu Felix z Vilna, jemuž, když byl investován, vymáhal kardinál u sv. stolice přivolení za převzetí beneficia.[1])

Smutný byl stav náboženství katolického v našich vlastech počátkem sedmnáctého století, stal se smutnějším, když Rudolf II. protestantským stavům českým udělil svobody na úkor víry staré majestátem ze dne 9. července 1609. Stavům slezským se dostalo podobného majestátu 20. srpna téhož roku. Minule mohl se kardinál Dietrichštejn svaté stolici vykázati přece nějakým úspěchem, jehož dosáhl, nikoli nyní; nedivno, že relace jeho za sedmé období jest skoupější.

Mám zde, jak jsem podotkl výše, v kopiáři 39. list kongregaci sněmu Tridentského ze srpna 1613 (den není vepsán) otištěný v příloze II. Domníval jsem se, že je to vlastní relace kardinálova za sedmé období, ale dověděl jsem se laskavostí pana Dr. Schmidlina, že tomu není tak, nýbrž jakkoli má vzezření relace, přece jest jenom list provázející relaci z roku 1613.

Témuž mladému učenci povděčen jsem za to, že mi lze zatím alespoň podati kratičký její obsah jakož i relace z r. 1617 ze studií jeho.

Relace z roku 1613, jež se zachovala v Římě, je však přece dosti obšírna. Kardinál vypravuje, že působením jeho na sněmě zajištěn jest titul knížecí i nástupcům jeho. Proti knížecímu titulu biskupa olomouckého ozývaly se hlasy již od sněmu Svatotřikrálského roku 1610.[2]) Otázka přišla zase na přetřes 17. a 22. srpna roku 1612, kdež páni neupírali biskupovi naprosto takového titulu, ale ohrazovali se pouze, aby budoucí páni biskupové nechtěli tudy uvésti do země obzvláštního pátého

---

[1]) Kopiář 39. fol. 24. dne 15. května 1612 Generali ordinis Praedicatorum.

[2]) Spisy Karla staršího z Žerotína. Oddělení první. Žerotínovi zápisové o soudě panském. Svazek II. Vydal V. Brandl. V Brně 1866, str. 15. Jednáno o tom v sobotu 9. ledna.

stavu. Pročež kardinál upozorniv, že titul není nic nového, nýbrž pochází již od Karla IV., ujistil pány, že není úmyslem jeho ani pánův v kapitole, uvozovati něco nového, když toliko páni biskupové při svém předešlém místě, jehož prve užívali, zůstanou.[1]) I takto byl zůstaven při svém titule. Obtížněji bylo dobýti potvrzení jeho císařem jakožto králem českým, což se podařilo Stanislavovi Pavlovskému, biskupovi, o slavnosti sv. Vavřince (10. srpna) 1588. Marně se o to pokoušel biskup Vilím Prusinovský roku 1569.

Mluví o dluzích tížících biskupství, jejichž zapravení prý převzali z lásky biskupští poddaní,[2]) o zvětšení svých důchodův, o stavbách kostelů v Kroměříži a v Tuřanech, o opravách a výzdobě jiných. Dále o klášterech, jež založil v Mikulově a v Brně, o stavbách jesuitských domů v Brně a v Kroměříži. Zapověděny jsou haeretické bohoslužby v Brně. O svých pracích, o poutích, o zamýšlené generální visitaci.

Ještě obšírnější a systematičtější jest relace z roku 1617. Velebí kardinálovu zbožnost a péči o spásu duší. Chválí kathedrálu a výtěžek praebend a kanonikátův. Zmiňuje se o opatstvích a klášterech různých řeholí, o semináři papežském a biskupském, o nízkém

---

[1]) Sněm držaný léta 1612. Ze zápisů Karla z Žerotína vydal V. Brandl. V Brně 1864, str. 25., 72 sled.

[2]) Zde očividně klamal zpravodaj svatou stolici. Nebyltě kardinál tak velice oblíben u poddaného lidu, neboť nezřídka bouřili se proti úřadníkům jeho a tím i proti němu, začež bývali žalařováni, jsouce ukováni do želez i v nejpilnější dobu pro rolníka. Také mám zde instrukci visitatorům archidiakonátu olomouckého, brněnského, znojemského a opavského, kterým se nařizuje, aby smlouvali „cum iis, qui ex fructibus ecclesiasticis et parochialibus ditiores effecti sunt, ut alii per mutuum episcopatui pro posse succurunt, de quo assecurationis litteras sub sigillo episcopali accipient, cum certa restitutione a grata nostra erga illos tanquam ecclesiae benefactores memoria, alii caritativo auxilio subveniant aut utrumque simul praestent. Jména dobrodincův měli zaznamenávati ve zvláštní knize, v jiné knize jména těch, kdož se sami vylučují ab hoc charitativo subsidio, quos quidem ad id cogi nulla ratione nolumus. Koncept sice bez data, ale hodí se velmi dobře k létu 1613. Nebyl by si chtěl vypůjčiti kardinál od svých kněží, kdyby se byli z pouhé jenom lásky k tomu nabídli jeho poddaní, že mu sami zaplatí dluhy, tím méně však bylo lze očekávati, že by se v tom případě u svého kněžstva byl doprošoval darův.

vzdělání kléru, „jenom kanovníci jsou vysoce vzděláni, jsoutě bez mála všichni vzati ze žákův seminárních". Dále mluví o lidu zbožném a mravném, o konvertitech a o toleranci haeretikův, o nedostatku duchovních a o nemravnosti některých, jichž třeba trpěti, protože jich není nadbytek. Za tou příčinou zřídil universitu olomouckou.

Dále se zmiňuje o jesuitském noviciátě v Holešově a o rozmnožení řeholí, zvláště kapucínův v Brně a v Olomouci, o novém vydání liturgických knih a o mnohých ostatcích, které se zde chovají. Konečně prosí, by mu papež odstoupil ostatky moravských apoštolů Cyrilla a Methoděje; chtěl se postarati, by nejenom byly převezeny s náležitou úctou, nýbrž také nejpříhodněji uloženy v kryptě kathedrály olomoucké, kterou zamýšlel stavěti.

Zástupcem poslal kardinál do Říma kanovníka Ludvíka Rudolfiho.

Druhá relace zachovaná v kn. arcib. archivě kroměřížském (viz přílohu III.) jest z roku 1622 a platí za období deváté.

Obsah relace z roku 1622 jest tento: Kardinál by rád byl osobně dostál povinnosti své a podal zprávu o svém kostele ani biskupství olomouckém, než nedovolují toho bouře vojenské a nepokojná dosud tvářnost markrabství Moravského. Ustanovuje tedy svým zástupcem kanovníka kostela olomouckého Arnošta hraběte Harracha, komorníka papežova, který dlel tehdy v Římě.

Ani nyní ještě nevypisuje stavu svého biskupství, který nebyl ustálen po bouřích a vzpourách právě minulých; slibuje však, že učiní, k čemu jest zavázán, jakmile budou odstraněny překážky.

Zatím vykládá, že vypudil novokřtěnce z celého markrabství, což se stalo patentem z 24. měsíce září toho roku; koncept opravován kardinálovou rukou.[1]) Podobně vypověděl kazatele haeretické z převelikého počtu míst, a to míst předních, a dosazuje tam znenáhla katolické kněze, pokud jest možno za velmi velikého nedostatku kněžstva,

---

[1]) Koncept chován v kn. arcib. archivě. Druhý patent proti novokřtěncům dán v Mikulově 13. dubna 1623 a otištěn drem. Fr. Kameníčkem (Zemské sněmy a sjezdy moravské, III., str. 778 sl.)

dokládaje, že dílo reformační pokračuje tak, že jest nejlepší naděje, že za nedlouho celá země bude navrácena poslušnosti kostela římského.

Na konec slibuje, že jednou podávaje zprávu obšírněji vyloží výsledek akce.

Psána jest relace tato na hradě kounickém 15. listopadu 1622. Velkostatek kounický, skonfiskovaný Johanně Drnovské z Drnovic, manželce Jiřího Ehrenreicha z Rogendorfa, pro vzpouru roku 1620, koupil kardinál Dietrichštejn s polovicí statku bojanovského od císaře Ferdinanda za 111.406 tolarů dne 16. srpna 1622 a již 10. září téhož roku přikoupil statek Vlasatice za 93.205 zl. rýnských. Kardinál, který přece z biskupských a z dědičných statkův svých, jak sám roku 1620 napsal vlastní rukou, centum viginti, a viginti přetrhnuv nadepsal: quatraginta millia florenorum percibiebamus, tedy přijímal ročně 140.000 zl., na ten čas ohromnou summu příjmův ročních, přece ještě dluhy jeho roku 1617 převyšovaly 120.000 zl., tedy ničeho nesplatili do té doby poddaní, jak slibovala relace z r. 1613. Když mu odbojní stavové zabavili statky jak biskupské tak dědičné, žil ve Vídni z renty 8000 zl. kterou jemu poukázal císař na prosbu jeho ze solivāren hallských. Ještě před odchodem z Mikulova si vypůjčil od Jonáše Prysenberka z Lindenhofa, úřadníka panství rosenberského, summu 3000 zl., ve Vídni pak si připůjčil 7. listopadu 1619 od Jonáše Heyperga na Mankenštejně na dobu jednoho roku 1333 zl. r. Že tehdy kardinál nežil v nadbytku, svědčí listy jeho nad míru žalostivé.

Za nedlouho se nemluví více o dluzích kardinálových; zmizelyť. Za to za veliké peníze kupuje na Moravě velkostatky sobě, vlastně svému dědici, bratrovci Maximilianovi, jehož adoptoval, ať pomlčím o statcích, jež získal v Rakousích a v Čechách.

Krátké, neobsažné byly věrojatně také relace Dietrichštejnovy za desáté a jedenácté období. Byltě tolik zaměstnán politickou a vojenskou správou celé Moravy. Musel vyšetřovati odbojníky, přivržence zimního krále skutečné, a kdož mu byli udáni za takové, musel nad nimi pronášeti soud, pracovati do rukou vídeňskému centralismu a starati se o svého bratrovce měrou větší, než byl činil prve před rokem 1620. Musil předsedati kommissi traktační a revisní.

Skutečně přebídný byl stav náboženství katolického na Moravě, zvláště po bitvě Bělohorské, a kardinál, který se rád honosil svými zásluhami a úspěchy katolictva (důkazy toho jsou zachovány zvláště v římských archivech, odkudž mám po ruce některé kopie), nemoha se pochlubiti před ní, nechtěl se zahanbiti.

Byl by se nad míru zasloužilým učinil o dějiny své dioecese, kdyby byl, jakž bylo povinností jeho, obšírnější a také pravdivější zprávy posílal do Říma. Bylo by zřejmo, jak prospívalo náboženství katolické na Moravě za jednotlivých období, po případě, jaké a koliké kde utrpělo škody. K tomu se však nemohl odhodlati. Výmluva, jakou předstírá v relaci své z r. 1634 jest úplně neplatna: praví, že uznal za vhodné smutný stav své dioecese přikryti žalostivým mlčením, než vyličovati jej bědujícími hlasy. Nelze upříti, že tehdy, když nastoupil Dietrichštejn správu své dioecese, hemžila se Morava, jakož i království mnohonásobnými a různými sektami. Připouštím, že zvrhlí praedikanti, jichž bylo všade dosti, plnými ústy bojovali proti nauce římského kostela a že obyvatelstvo jim bylo oddáno docela. Dávám za pravdu, že moc biskupova byla umenšena proti dřívějšku, ale nebyla praskrovnička (angustissima). Smělost šlechty a její snaha, aby i duchovenstvo přivedla úplně do svého područí, byla převeliká; ale přece nebylo druhé pře Skutellanovy, ve které zvítězil veliký biskup Stanislav Pavlovský.[1])

Že by nic, pranic stálého a pevného na rozšíření katolické víry, na reformaci duchovenstva

---

[1]) Na zemském sněmě roku 1612 bylo sice jednáno o stavení osob duchovních před soudem zemským. Žerotín háje stanoviska stavovského proti smlouvě, učiněné roku 1586 na poručení císaře Rudolfa II. panem Vilímem z Rožmberka a panem Adamem z Hradce mezi nebožtíkem biskupem Stanislavem a nejvyššími úředníky a soudci zemskými, namítal, že smlouva jest umrlá, neb že se nevztahuje na budoucí potomky než na osoby tehdejší, které již všecky zemřely. Také prý stavové v té příčině nic jiného neobmýšlejí, než pokoj, aby veškerý z světských jsa uražen od duchovních nebyl přinucen sám sebe mstíti, že by z toho mnozí neřádové pojíti mohli. Také byli uvedeni někteří nálezové, že duchovní před právem světským odpovídali a stávali. Ale když kardinál na svém stál, „zůstáno na tom naposledy, abychom obojí strana při J. M. Císařské toho pohledávali, aby o ten artykul mezi námi výpověď učiniti ráčil". Brandl, Sněm držaný léta 1612, st. 73. sled.

a na zachování kázně a immunity církevní nebyl mohl svésti ani kardinál, ani jeho předchůdcové v biskupství, zdá se mi, jest příliš mnoho řečeno, jest znamenitá nadsázka. Těmi slovy, míním, odsuzuje šmahem nejenom svoje předchůdce, ale i svoji činnost aspoň do bitvy Bělohorské. Tato slova jsou na odpor tomu, což referoval do Říma zejména za let 1613 a 1617. Že by byl při vší přísnosti tak černě hleděl na rozvoj událostí, toho jsem obíraje se po delší dobu listy jeho a písemnostmi, nepozoroval nijak.

K podání obšírnější zprávy, z níž vzato, co uvedl na svoji omluvu, odhodlal se teprve na konec svého života, když mu to bylo nařízeno z Říma kongregací sněmu tridentského. Má datum v Brně 21. prosince 1634. V opise nám ji zachoval v I. svazku svých „Apographa Moravica, liber I. seu liber ecclesiasticus," pilný sběratel listin a památek Jan Jiří Ignác Středovský, bývalý farář pavlovský u Přerova († 15. srpna 1713). Kratičký obsah její jest v církevní topografii Volného I. 92. n. 1. a v publikaci Dudíkově, obšírnější nebude na škodu připojiti zde, neboť jest veledůležito na charakteristiku kardinálovu.

Po vítězství nad haeretiky onom slavném, když byl kardinál před krátkou dobou propuštěn z vězení, a kapituláři jeho buďto ze žalářů nejtěžších a někteří osvobozeni i ze želez, jakož i zproštěni vyrčeného rozsudku smrti nejkrutější nad nimi, do dioecese svolal svoje duchovenstvo dílem haeretiky vypuzené, dílem po všech koutech světa rozešlé z bázně, že bude pronásledováno, a s ním se poradil o restauraci víry římské, která upadla velice.

Především chrámy katolické a majetek církevní, jehož se silou zmocnili haeretikové, nutno požadovati zpět, a vyhledati ostatky svatých a výsady duchovních v kostelích a v archivech (pokud by je bylo lze nalézti) a potrestati, kdož je drželi násilím. Což když bylo vykonáno, radili, aby na šťastný začátek obnovy katolické víry vlky od ovcí Páně odehnal.

I zašed sobě kardinál k císaři vyložil obšírněji, že káže náboženství a svědomí a radí příhodnost chvíle, aby haeretičtí praedikanti byli co nejdříve veřejným ediktem vypověděni z markrabství Moravského. Císař svolil a rozkázal jemu mnohými mandáty aby nejenom jako biskup, alebrž také jako generální plnomocný zástupce jeho jménem se-

stavil edikt vypovídací a rozeslal po celé zemi zvláštní kommissaře, kteří by jej rozhlásili, povolali si všade haeretické praedikanty a napomenuli k návratu do církve katolické; kdož by tvrdošíjni byli, aby se do tří dní vzdali far a v osmi dnech opustili krajinu pod ztrátou statkův, cti a života.

Ustanovení k tomu kommissaři během několika neděl vypověděli 94 praedikanty[1]) a na místo jejich ustanovili katolické faráře, — pokud dovoloval nepatrný počet zákonitých kněží. Těmto nařídili zároveň, aby bděli nad svým stádem nejpilněji, aby vypuzení vlci se nevrátili dávit ovcí. Kdyby se některý vrátil přece, za povinnost jim uloženo, aby zpravili o tom kardinála, který jim pak příhodným způsobem znemožňoval příchod, a byli-li chyceni, trestal je dle zásluhy.

Vypudiv praedikanty vymohl jiné patenty u císaře, jimiž mnoho tisíc novokřtěncův jest vykázáno ze země.[2]) Načež poručil do opravdy lidem všelikého stavu a zaměstnání, aby kdožkoli cítí odpor k náboženství katolickému, dali se poučiti zvolenými k tomu duchovními; kdož by ve lhůtě určené se nechtěli obrátiti, těm bylo nařízeno, aby se vyprodali a vyšli ze země.

Po městech i po dědinách, v kostelích i v domích soukromých byli vyučováni o článcích víry i samým kardinálem, kterýž i knížku o sporných článcích sepsav rozdával ji tištěnou mezi lid. Tak ze 150 tisíc se jich obrátilo 110 tisíc, což potvrzují lístky zpovědní o veliké noci obyčejné. Dle relace bylo na Moravě ještě 40 tisíc nekatolíkův, počítaje v to osoby, kdož prodavše statky opustili zemi, hlavně šlechtice. Neb ostatní lid podlehl bludu více z prostoty nežli ze zloby, proto prý zasluhuje ztrpění a poučen jsa obrátí se znenáhla.

Ještě v zemi jest z povolení císařova pět nebo šest pánův bludem nakažených. Kardinál slibuje, že neobrátí-li se co nejdříve, neustane naléhati na císaře, aby je vybyl z markrabství.

Statky pánův, kteří se zúčastnili vzpoury, skonfiskovány, a patronátní práva, jež měli od pradávna, císař

[1]) Během prosince 1624 a ledna 1625.

[2]) Tento patent má datum: Crembsier den 17. Decembris 1628.

buď postoupil biskupovi nebo prodal zároveň se statky katolickým kupitelům.

Ze zřízení zemského vymýceny jsou zákony nadržující haeretikům a doplněny podle zásad práva císařského a rozmnožen mnohými zákony práva kanonického a zvláště ustanovením, aby žádný haeretik neužíval desk zemských v tomto markrabství, nedržel statkův ani nebyl přísedícím soudu zemského.

Stav duchovní zaujímá nyní na sněmě prvé místo: předkují kapituláři hlavního kostela, následují infulovaní praeláti klášterův, pak rytířské řády maltézský a německý, kanovníci kollegiát brněnské, kroměřížské (sic) a mikulovské, kterou kardinál založil v městě svém dědičném svým nákladem pod správou infulovaného probošta.

Biskup olomoucký jest prvou osobou na sněmích i při soudech zemských, také kardinálovi svěřen po mnohých stech letech úřad zemského hejtmana a správa celé země Moravské.

Všecko takto uspořádav, obrátil se kardinál k tomu, co poroučí sněm tridentský. Především nařídil generální visitaci celé dioecese, aby seznaje chyby duchovenstva i lidu, synodou, kteráž následovati měla bezprostředně, poskytl vhodného léku. Však zanedlouho přerušena byla tato akce událostmi válečnými, a kardinál musel se obmeziti na to, co se díti mohlo ve vlastních zdech.

Zapověděl všecky knihy haeretické, a kolikožkoli jich nalezeno po domích katolických a po domích haeretiků vyšlých ze země, odevzdáno úřadům několika měst, kdež až dosud uzavřeny jsou pro jisté překážky.

Aby pak mohl rozlišovati knihy dovolené od nedovolených, choditi do skladů knihkupeckých a bludy v nich nalezené vyvraceti, prosí o povolení, by směl čísti knihy zapověděné i sám i jeho officiál (Jan Arnošt Platejs z Platnštejna doktor bohovědy i obojího práva), jakož také o privileje, jaké mívají inquisitores haereticae pravitatis.

Klausury klášterův panenských byly obnoveny. Akademii, založenou při kolleji jesuitské nákladem biskupským, povýšil za universitu. Dotčení je-

suité mají mimo to ještě kolleje s gymnasiem a studiem humaniorum v Brně, Znojmě a Jihlavě. (Kam se poděli z Kroměříže, kdež měli residenci dle relace z roku 1613?)

Pro veliký nedostatek farářův znalých jazyka českého prosí, aby se do papežského semináře, ne-li na vždy, tedy aspoň na dvacet let přijímati směli mladíci znalí jazyka českého na prospěch této vlasti, při čemž odkazoval na Klimenta VIII., z jehož dovolení v dioecesi užívalo se patnácti chovanců z téhož semináře. I císař Ferdinand pohlížeje na nedostatek osob duchovních založil seminář na třicet klerikův a na třicet šlechticův (nyní z obojí strany mohou býti vydržováni pouze dvacet čtyři a někdejší probošt olomoucký před několika lety fundoval čtyři alumny kleriky). Sám kardinál pak na pohodlnější vyučování mládeže vystavěl dvoji kollej piaristův, a to nikoli biskupských, nýbrž ve svých městech dědičných, v Mikulově a Lipníku, a hrabě František de Magnis ve svém městečku Strážnici.

Aby zcela patrný byl nedostatek kněží farářův, vypočítává, že far má celkem 636, duší výše 300 tisíc, ale farářův pouze 257, kterým bylo uloženo, aby svým svěřencům každé neděle vykládali katechismus. Nedostatek duchovních zavdává příčinu, že jednomu faráři svěřeno bývá velmi mnoho kostelův.

Aby pak věřící nesahali po haeretických překladech bible, vyjednal povolení kongregace roku 1633, aby směl dáti přeložiti celou bibli na jazyk český. Práci svěřil otci Františkovi Polonovi řádu kapucínského, a prosí nyní, aby kongregace dekretem zabránila kardinálovi Harrachovi, by nikdo nesměl vydati bible českým jazykem mimo dotčeného Polona.[1])

Chválu vzdav kapucínům své dioecese, že je pro jejich příkladný život a učená kázání ctí veškeren lid, a vypočítav řády rozličné po městech a osadách kardinál zmiňuje se o poutních kostelích a kaplích dávných a částečně za vlády jeho zbudovaných, mezi nimi ovšem (co by se jiného mohlo očekávati?) přední místo zaujímá Loreta v dě-

[1]) Mylně praví Josef Jireček (Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, svazek II., str. 132): „rukopis Polonův, nebyv k tisku odevzdán, podnes chová se v arcib. bibliothece v Kroměříži,“ dokládaje se Volným, I., 92, neboť slavný církevní topograf moravský na uv. místě praví pouze, že svazek I. sbírky Středovského „Apographa“, kde lze čísti na str. 5—14 relaci Dietrichštejnovu z r. 1634, jest v kn. arcib. bibliothece v Kroměříži.

dičném jeho městě Mikulově vlastním nákladem jeho před nemnohými lety vystavěná, jíž přiřkl i věčný úrok, mnohými zázraky oslavená, kamž denně putuje velmi mnoho lidí.

Pisatel sice nezachovává chronologického postupu jednotlivých událostí, o kterých referuje, upřílišuje nad míru zejména v úvodě, vystrkuje do popředí svého pána, kardinála a dědičné statky jeho, v mnohých případech, kde bychom si přáli obšírnější zprávy, dbá až přílišné stručnosti, ale přes to zůstává relace vzácnou listinou pro dějiny dioecese a celé naší vlasti.

Přílohy.

I.

Beatissime Pater.

Sicut nihil unquam mihi fuit antiquius, quam circa omnia studiosissime perficere, quae vel officium meum episcopale vel devotissimi sacrosanctae sedis apostolicae filii obedientia a me requirebat: ita votis ardentissimis nunc desideravi beatorum apostolorum limina, prout muneris mei ratio exigebat, personaliter venerabundus invisere, et ad sanctitatis vestrae pedes provolutus eidem, quis religionis in marchionatu Moraviae status sit, supplex exponere.

Quia vero hac deploratorum temporum tempestate, in quam (vindice Deo) incidimus, per interna provinciarum ac principum dissidia hisce in locis adeo perturbata sunt omnia, ut non modo ego, qui tam publicis quam privatis curis distineor, citra grave episcopatus mei periculum ac detrimentum itineri tam longinquo me committere nequeam, verum nec facile hoc tempore personam, quae id muneris nomine et loco meo debita cum reverentia et subiectione exequatur, ex gremio ecclesiae mihi commissae hinc emittere possim: sanctitatem vestram demisissime oro, dignetur pro paterna sua indulgentia benigne admittere, ut alter ex duobus illis confratribus meis ecclesiae Olomucensis canonicis, qui pro tempore in alma Urbe et Germanico collegio beatitudinis vestrae gratia et beneficio disciplinis honestissimis imbuuntur, vice mea praefata beatorum apostolorum limina pro quinto iam elapso et sexto, cuius proxime finis imminet, quadriennio visitet meoque nomine et loco sanctitatis vestrae pedes exosculetur nec non aliis consuetis ac debitis caeremoniis perpetuam meam erga sanctam sedem apostolicam observantiam et obedientiam humiliter declaret.

Quantum ad religionis orthodoxae incrementum in episcopatu meo attinet, sanctitati vestrae humiliter expono, pleraque in statu salutari hactenus fuisse collocata: nam ecclesia civitatis Oppaviae, quae una est ex primariis dioecesis meae oppidis, e manibus haereticorum alioquin pertinacissimorum non sine magne maiestatis caesareae studio et exercitus caesareani difficultate erepta est, et expulsis inde sub initium anni praesentis haereticae pravitatis praeconibus per me catholicis sacerdotibus commissa, sperabaturque ex hac

ubere Dominica messe magna ad religionem et pietatem christianam accessio proventura.

Multi praeterea ditionis Sarensis incolae partim cohortationibus meis, partim vicinarum civitatum et quasi totius provinciae exemplis inducti relictis sectarum variarum erroribus, in quos per incuriam abbatum dicti loci inciderant, ad catholicae fidei veritatem et sinum sanctae matris ecclesiae sese obedienter recipere inchoabant. Sed interveniente humani generis inimico, cui mutua animorum concordia animarumque fructus maximo solet esse dolori eodemque domesticorum bellorum metu corda piorum perturbante res ecclesiastica dioecesis meae, quae tantos spondebat progressus, modo pendet universa, ita ut quid in futurum boni hoc in genere sperare debeam, prorsus ignorem. Ego tamen, quod mearum erit partium et cum animarum salute coniunctum, nihil in me unquam patiar desiderari.

De reliquo pedibus sanctitatis vestrae humilime advolvor Deum pro eiusdem vita ac foelicitate assidue deprecando.

Pragae, 6. Aprilis 1608.

II.

Sacrae congregationi cardinalium ss. concilii Tridentini interpretum.

Illustrissimi et reverendissimi domini domini mei observandissimi.

Ex quo muneris pastoralis mihi commissi ratio ab alma urbe me seiunxit et in hanc, quam divina benignitate sanctaeque sedis apostolicae gratia administro, provinciam collocavit et quasi affixit, nihil unquam magis mihi cordi fuit, quam ea omnia studiosissime curare et exequi, quae vel officium meum episcopale vel devotissimi sanctae sedis filii obedientia a me requirebant. Desideravi, inquam, votis ardentissimis sacra beatorum apostolorum limina, sicut obligor, personaliter venerabundus invisere et ad sanctissimi domini nostri pedes provolutus, quis ecclesiae Olomucensis ac religionis in hoc marchionatu Moraviae status esset, coram explicare. Quia vero tam publicae quam privatae episcopatus et provinciae huius curae atque sollicitudines sibi invicem sine interruptione succedentes et recurrentes in orbem labores ita desiderium meum remorantur, ut citra grave ecclesiae meae atque religionis periculum ac detrimentum itineri tam longinquo me committere nequeam: mitto reverendissimum in Christo patrem F. Joannem Baptistam Civallum episcopum Nigropolitanum, suffraganeum meum, illique adiunxi ecclesiae meae decanum dominum Joannem Fridericum Breiner, baronem, prothonotarium apostolicum et sanctissimi domini nostri cubicularium, ad invisenda pro 7mo quadriennio iam imminenti, cum debitis ceremoniis et protestationibus coniunctim vel divisim praefata sacra limina et sanctissimi domini nostri pedum oscula nomina et loco meo cum debita reverentia et subiectione praestanda, et ad exponendum, quis sit istius ecclesiae hisce difficillimis temporibus status, atque ad declarandam meam perpetuam erga sanctam sedem devotionem filialem observantiam ac obedientiam, nec non erga illustrissimas et reverendissimas dominationes vestras studiosissimam voluntatem; ac tandem ad omnia alia et singula facienda, dicenda et exercenda, quae circa id necessaria

fuerint, et quomodolibet opportuna, quae a me ipso, si personaliter ibidem esse possem, fieri et dici deberent.

Caeterum sicut de praedictorum delegatorum meorum fide, pietate, industria ac dexteritate in obeundo praefatae visitationis officio non ambigo: ita illustrissimas et reverendissimas dominationes vestras, quam possum, maxime et humilime oro peloque, ut eosdem commissa sibi negocia acturos hilari fronte audire solitaque benignitate me una cum ecclesia et dictis oratoribus meis complecti et ut ad istud devotionis meae debitum apud suam Sanctitatem gratiae locum inveniat patrocinio favoreque suo adesse dignentur.

Hoc autem officium per eosdem delegatos meos tanto libentius et confidentius presto, quanto diligentiori studio sacram hanc congregationem et illustrissimas sanctae Romanae ecclesiae cardinalium, qui in eam conveniunt, personas colere et observare consuevi. Quem etiam affectum illibatum atque perpetuum servo et servabo, non commissurus, ut aut locorum aut temporum intercapedine unquam elanguescat.

Hisce illustrissimis et reverendissimis dominationibus vestris obsequia mea humillima iterum atque iterum demisse offerendo sacras earundem manus reverenter exosculor, precorque ex animo perpetuam a Deo salutem ac foelicitatem.

Dat. Nicolspurgii [15] Augusti 1613.

III.

Beatissime pater.

Praemisso beatissimorum pedum humillimo osculo. Licet unice optarem, me debito meo et obligationi coram satisfacere atque personaliter et corporaliter ad beatissimos pedes sanctitatis vestrae provolutum debitam obedientiam praestare nec non statum ecclesiae meae et episcopatus Olomucensis humillime ac plene exponere posse, quia tamen bellici harum partium tumultus aliaque varia domestica incommoda et pericula, maxime vero nondum omnino pacata et in rectum ordinem redacta marchionatus Moraviae, quem loco ac nomine Maiestatis Caesareae pro tempore guberno ac rego, facies me abesse non[1]) patiuntur: idcirco ad praestandum id loco ac nomine meo tum pro elapso iam termino vissitationis sanctorum liminum, tum pro subsequente, ecclesiae meae praefatae Olomucensis canonicum Ernestum ab Harrach, sanctitatis vestrae intimum cubicularium nunc in Urbe existentem, constitui, rogans humillime sanctitatem vestram, ut hanc constitutionem et substitutionem ratam habere superque defectu seu negligentia, si quae hac in parte a me commissa est, benigne dispensare dignetur.

Porro quod statum saepe dictae ecclesiae meae et episcopatus Olomucensis attinet, cum is adhuc post passum rebellionis disturbium nullo certo

---

[1]) Slova tištěná písmem proloženým v této listině jsou v konceptě psána vlastní rukou kardinálovou

in ordine collocari potuerit, exponi quoque sanctitati vestrae commode non potest. Dabo tamen operam, ut mox atque impedimenta haec sublata fuerint, plenas percipiat et habeat eadem rationes.

Interea autem humillime sanctitati vestrae significo, sectam Anabaptisticam per me omnino esse ex marchionatu Moraviae totaque dioecesi mea pulsam et exactam. Similiter buccinatores haereticos et ministros ex locis quam plurimis iisque praecipuis relegatos: quibus paulatim sacerdotes catholici legitimi, quantum fieri podest, horum enim maxima penuria est, substituuntur; negotium autem reformationis ita progreditur, ut spes magna sit brevi totam provinciam ad obedientiam ecclesiae Romanae reductum iri.

Quae breviter sanctitati vestrae nunc insinuanda existimavi, pluribus aliquando successum expositurus. Atque hic me ecclesiamque meam, clerum et populum paternae protectioni et gratiae sanctitatis vestrae (ad cuius beatissimorum pedum osculum iterum me prosternens) humillime commendo, Deum optimum exoraturus, ut eandem ad suam gloriam et honorem, ecclesiae suae decus et ornamentum fideliumque consolationem quam diutissime salvam, sanam, incolumem et foelicem conservet.

Datum in arce Kaunicensi die 15. Novembris 1622.

Účast moravských Němců v německé literatuře XIX. století.

Napsal Klem. Vepřek.

(Dokončení.)

B. Moravané v cizině.

1. Astl-Leonhard Anna, z Brna, pseud. Anna Vogel von Spielberg, žila ve Vídni; dramatické básně, novelly.

2. Barach Rosa, z N. Rousinova, z chudých rodičův. Byla vychovatelkou a zřídila si v Rudolfsheimě u Vídně dívčí školu. Básně za let osmdesátých (Aus Österreichs Herzen) a j. Spisy pro mládež.

3. Berynda Czajkowska Karola, z Brna, dcera vrchního fin. rady; když jí manžel zemřel po 14 dnech, oddala se studiu a spisovatelství. Po letech provdala se za plukovníka Czajkowského, který byl s cís. Maximilianem v Mexiku, a vydala zápisky jeho: „Aus dem Tagebuche eines mexikanischen Offiziers“. Mimo to psala romány.

4. Blangy-Lebzeltern Seraphine, baronka, z Brna, žije v Korutansku a je pilnou překladatelkou z italštiny a francouzštiny; novelly a povídky.

5. Bohrmann Marianne, ze Žďára; jsouc děvčetem octla se na jižní Rusi jako vychovatelka, pak ve Vídni. Kulturní obrázky z Rusi (In der Steppe). Některé spisy psala společně s manželem.

6. Brée M. z Prostějova, kde otec byl školním správcem. Dramatické básně.

7. Brixel Franz, z Rymařova, syn chudého tkalce. Učil se řemeslu v Uničově, byl kupcem v Uhrách. Ve Štyrsku poznal vegetarianismus a šířil jej. Měl jídelnu v Mnichově. Konečně byl úředníkem v Št. Hradci.

8. Bruch-Sinn Karoline, z Olomouce, dcera důstojníkova. Dětství prožila v Uhrách, dále v české osadě u Prahy, němčině byla vyučována soukromě. Provdavši se, žila v Dalmacii, nyní ve Vídni, kde rediguje „Damensalon“ s přílohou „Der junge Kikeriki“.

9. Brunner Arnim, z Miroslavě, syn známého paedagoga a spisovatele spisů pro mládež. Chodil na učitelský ústav a po vykonané službě vojenské stal se žurnalistou (Neues Wiener Journal). Kratochvilná i poučná jest jeho kritika novoněmeckého nářečí „Schlecht Deutsch“.

10. Christel Franz, z Mor. Ostravy; nic zvláštního.

11. David Jakob Julius, * r. 1859 v Hranicích. Po gymn. studiích studoval ve Vídni filosofii, stal se doktorem a a spisovatelem. Řídil referát v „Montags-Revue“. Literárně činný v oboru povídky, dram. básnictví, románu. Obsahově čerpal z moravského života. „Die Hanna (1904)“. „Cyrill Valenta und Růžena Čapek“. Mnohoslibný tento talent zemřel záhy.

12. Diernböck-Schulz Jenny, z Mikulova, dcera vládního rady. Vychována byla ve Vídni, kde se stala učitelkou, a po rozvodě po druhé učitelkou. Lit. činná od r. 1881. Za feuilleton v „Internationale Revue“ „Die Emanzipierte“ nabyla větší ceny. Píše romány zobrazující minulost Vídně.

13. Ettel Konrad, železniční úředník. „Eisenbahn- und Telegraphenlieder“ a jiné básně a divadelní hry.

14. Foltin Arthur, z Olomouce, železniční úředník v Tyrolsku, tam založil Passionstheaterbühne, kde byl provozován jeho „Speckbacher“. Vydal „Tiroler Alpensagen“.

15. Gawalowski Karel, ze Zubří, ale od dětství v sev. Čechách. Studoval v Praze, Lipsku, Št. Hradci klass. jazyky. Úředníkem m. knihovny v Št. Hradci (Johanneum), nyní skriptorem zemské knihovny. Vydával „Deutsch-nationaler Kalender für Österreich“, vydal anthologii „Steiermärkisches Dichterbuch“ a tendenční básně „Im heiligen deutschen Osten“.

16. Glücksmann Jindř., z Rakšic, studoval v Brně a ve Vídni a stal se spisovatelem. Horlivý pracovník ve vzdělávacích spolcích lidových, překladatel z maďarštiny, dramatický básník.

17. Greiner Lev, z Brna. Po smrti otcově s matkou a sestrou herečkou odebral se na cesty po Rakousku a po Uhrách i Sedmihradsku. Studoval v Mnichově aesthetiku a stal se tam redaktorem „Revue francoallemande“. R. 1900 vydal sbírku básní „Das Jahrtausend“.

18. Grün Dionysius, z Přerova, ze židovské rodiny. Stal se polním hospodářem, a když mu bylo 20 let, šel do Prešpurka studovat a pokračoval v Praze a v Berlíně; přestoupil na katolickou víru. Vrátiv se do vlasti byl ve vyšetřovací vazbě za články o revoluci v Uhrách. Byl gymn. professorem ve Vídni. Za let 1872—5 byl učitelem kor. prince Rudolfa; učil ho zeměpisu. Stal se šlechticem a prof. geografie v Praze. Umřel r. 1906. Vydal sbírku básní.

19. Groag Karola, z Loštic, dcera vynikajícího kazatele Karpelesa. Žila ve Vídni. „Mozartnovellen“, r. 1895.

20. Grünwald-Zerkowitz Sidonie, z Tovačova, studovala v dívčím pensionátě ve Vídni. Dvě léta pobyla v Budíně-Pešti a vykonala po maďarsku zkoušku z dějepisu a z jazyka maďarského. V Mnichově se provdala za vnuka řeckého reka Kolokotronisa a odjela s ním do Athen. Sňatek nebyl šťasten; provdala se po druhé. Jsouc vdovou žije ve Vídni a řídí školu jazyka franzouzského a anglického. „Die Lieder der Mormonin“.

21. Herzog Jakub, z Miroslavě, studoval v Brně a ve Vídni, jmenovitě chemii a národní hospodářství. Stal se spisovatelem a žurnalistou ve Vídni, kde založil Montagsrevue. Činný v oboru dram. básnictví.

22. Hirsch Rudolf, z Napajedel, kde otec byl vrchnostenským úředníkem. Střední školu studoval v Olomouci a Brně,

na universitě ve Vídni obíral se básnictvím a hudbou. Byl ve službách magistrátních v Brně. V Lipsku založil časopis „Komet“. Posléze zaměstnán byl v ministerstvě. Plodný básník lyrický i epický.

23. Hlatky Ed., z Brna. Byl želez. úředníkem, ponejvíce v Uhrách. Napsal velikou trilogii „Weltenmorgen“ (I. Im Himmel: Der Sturz der Engel. II. Im Paradiese: Der Sündenfall. III. Auf der Erde: Das erste Opfer).

24. Hruschka Ella, z Třebíče. Vystudovavši v Brně byla tam učitelkou a psala do časopisů paedagogických. Cestovala po Německu a po Italii. Básně.

25. Hülgert Heribert, z Čejče, syn cís. úředníka hospodářského. Oddal se službě vojenské a byl učitelem rhetoriky na různých školách. Pro zásluhy vyznamenán byl ministerstvem války. Literárně činný byl za let 80tých a 90tých. Tragedie „Franz Rakoczy“ a povídky a básně ze života loveckého. „Timur Kha“ je román koně.

26. Jiriczek Otto Luitpold, z Uher. Hradiště, syn gymn. prof. S rodiči záhy přibyl do Brna. Studoval na universitě ve Vídni germanštinu, pobyl po dvě léta v Dánsku, Norsku a Švédsku, načež se habilitoval ve Vratislavi; jest od r. 1900 professorem. Básnické spisy psal za let 90tých (Die deutsche Heldensage. Sikmund u. Wiking. Königssühne. Deutsche Heldensage).

27. Kadich Hanuš, z Brna, syn majorův. Vyrůstal v Louce u Znojma, pak byl na tereziánském gymnasiu, studoval na universitě lékařství a přírodní vědy. Byl povolán do zoologického kabinetu, později poslán do Hercegoviny. Výsledky badání uveřejňoval ve feuilletonech. Pověřen byv prozkoumáním okkup. zemí, napsal „Aus dem Tagebuche eines Fährtensuchers“ a „Die Fauna der Herzegowina“. Belletristicky byl činný za let 70tých.

28. Karpeles Gustav, z Loštic, studoval v Mikulově a v Olomouci, na universitě ve Vratislavi theologii, filologii, dějepis a dějiny německé literatury. Pozornost vzbudil studií „Heinrich Heine und das Judentum“. Po dalších studiích v Londýně a v Berlíně byl redaktorem „Jüdische Presse“, „Auf der Höhe“. Byl literárně hist. činný. „Die Frauen der jüd. Literatur“. Biografie Heina, Börna a Lenaua. Geschichte der jüdischen Literatur. „Friedrich Spielhagen“. „Goethe in Polen“. Allgemeine Geschichte der Literatur von ihren Anfängen bis auf die Gegenwart. Nejlepší dílo jeho „Die Zions-

harfe" (anthol. novohebr. básní). Lit. činnost sahá od let 70tých do 80tých.

29. Kolisch Zikm., z Koryčan, zajímavý životními osudy. Vzdělán byv na školách piaristických, studoval klassickou filosofii, aesthetiku, dějiny umění a filosofii dějin. Záhy oddal se ve Vídni literár. činnosti, jsa přispěvatelem do časopisů „Wanderer", „Wiener Zeitschrift", (Theaterzeitung, Humorist a Telegraph). Psal povídky, kritiky a div. rozbory. R. 1848 vydával sám „Der Radikale" a vystupoval jakožto řečník a posléze se zbraní v ruce. Po dobytí Vídně prchl a vydával v Lipsku „Wiener Bote", ale když v Rakousku byl odsouzen in contumaciam, opustil Lipsko jakož i Výmar a šel do města vypovězenců. Uchytil se tam, ač byl stíhán za kritiku hospodářství Napoleonova a vládního. V Německu byl tím více ctěn. Byl sice dvakráte vykázán z Paříže, ale rozkaz nebyl vykonán. Procestoval Italii. Za Belcrediho se vrátil jen návštěvou. Teprve po amnestii r. 1868 vrátil se nadobro a stal se spolupracovníkem Neue freie Presse. Pak odstěhoval se i s rodinou do Hodonína, kde žil v ústraní svým pracím literárním a z části zúčastnil se politického života v místě, „wenn die Sache der Deutschen eine Abwehr der slavischen Übergriffe forderte". Zemřel 1886. Napsal tragedie „Die Christin", „Die Probe des Don Juan". Na poznání doby jeho v Rakousku jsou důležity: „Totenfeier in Österreich", 1848, „Kleine Romane aus Wien", „Ludwig Kossuth und Klem. Metternich". „Auf dem Vulkan" (pařížské obrázky). Literárně činný od let 40tých do 70tých.

30. Königsberg Alfred, z Brna, stal se po studiích na italských universitách feuilletonistou Neue freie Presse.

31. Kulke Eduard, z Mikulova, syn rabínův, vyrostl v Podivíně, studoval v Mikulově, Znojmě, Brně, Praze a Vídni mathematiku, fysiku a němčinu. Byl professorem v Pětikostelí a ve Vídni. Zemřel 1897. Veliký ctitel Wagnerův, hudební referent Vaterlandu. Povídky, tragedie a veselohry ze židovského života (Aus dem jüdischen Volksleben. Geschichten für die isr. Jugend. Korah. Die schöne Hausierin.) Literárně činný od let 60tých do 90tých.

32. Kurowski Ludvík, Dr. fil., z Napajedel. Byl železničním úředníkem. „Menschenbilder, 1901".

33. Leixner (Grünberg) Otto von, ze Žďára. Byl spoluredaktorem „Gegenwart", od r. 1878 v Berlíně. Literární

historik, spisy (Illustrierte Literaturgeschichte der vornehmsten Kulturvölker; Geschichte der bildenden Künste. Unser Jahrhundert. (Kulturhist.) Dvě sbírky aforismů: „Aus meinem Zettelkasten“. „Also sprach Zarathustras Sohn“. (Aus der Geistesgeschichte eines Modernen).

34. Levetzow Kar. Mich. svob. pán. z Dobromělic, studia gymn. konal v Kalksburku a ve Vídni. Konal veliké cesty po Evropě; cestoval též Jižní Amerikou. Jest ve státních službách při místodržitelství v Terstě. „Gedanken eines Andern von Ihm selbst“. „Höhenlieder“.

35. Loewe Konrad, z Prostějova, studoval ve Vídni a na radu Laubovu šel k divadlu. Byl hercem v Německu (Berlín, Hamburk, Vratislav) a Št. Hradci. Od sklonku 80tých let ve Vídni a při D. Theater. Básník dramatický.

36. Mendl Albert, z Vídně. R. 1900 „Gleichenberger Verse“.

37. March Richard (vlastně Slanarz), ze Sobotína, studoval v Olomouci, byl tam kancelistou a žije ve Vídni. „Wanderungen durch Olmütz“ a „Goldene Blätter aus Habsburgs-Geschichte“. Překlady z češtiny.

38. Merta von Mährentreu, z Litovle. Inženýr železniční. Vydával Österreichische Eisenbahnzeitung.

39. Messenhauser Caesar Wenzl (Wenceslaus March), z Prostějova. Stal se důstojníkem. Psal do Saphirova „Der Humorist“. Za revoluce byl zbaven vojenské služby podav revers, že nebude bojovati proti domu panovnickému. Byl zvolen za vrchního velitele víd. gardy. Chtěje spojiti různé strany potkal se s nedůvěrou všech. Za obléhání Vídně Windischgrätzem zůstal v městě, a sám přišel k vrchnímu veliteli; byl zastřelen. Činný od 40tých let. Novellista. Tragedie „Demosthenes“.

40. Migerka Helena, z Brna. Práce její týkají se povznesení pracovních tříd.

41. Münz Ed., Dr., z Lipníka, studoval na universitě ve Vídni, kde se stal doktorem. Cestoval po Italii a pobýval v Miláně, Benátkách a Florencii. Spolupracovník Neue fr. Presse. „Aus dem modernen Italien“. Aus Quirinal und Vatikan. „Italienische Profile“.

42. Nagel Lev, z Kvasic. Vyučován byl soukromě. Gymnasium studoval v Praze, tam i práva. Advokátem v Šluknově. „Dichtergrüße aus Nordböhmen“. „Mährens Männer und Dichtergrößen“.

43. Nescher Ed., z Uh. Brodu, spisovatel povídek.

44. Nesmüller Jos. Ferd., z Třebové, syn obuvníkův. Řídil divadlo v Drážďanech, v Altoně a Hamburku. Napsal řadu dramat.

45. Neubauer E. R., z Jihlavy, kde studoval na gymnasiu, na universitě ve Vídni. Členem akademické legie. Redigoval časopis „Bukovina" a byl ředitelem v Radovcích. Výborný improvisator. Ethnografické práce.

46. Neuda Fanny, z Loštic, provdala se za rabína. Žila v Meraně. Básně a povídky ze židovského života. „Noemi". „Judendgeschichten aus dem israelitischen Familienleben".

47. Obsieger Ondřej, z Mikulova; v Benátkách oddal se studiu malířskému. „Die Weltreformatoren des 19. Jhts."

48. Oppenheim Ida, nar. v Ivančicích, dcera kazatelova. Učitelkou vyšší školy dívčí v Gdansku. Líčení ghetta. Žije v Berlíně.

49. Petrasch Eugenie, z Brna. Byla žákyní konservatoře, pak cestovala po Moravě s velikým úspěchem. „Was's Moidl erzähle", z tyrolského života lidového. Též ze srbského válečného života.

50. Radler Bedř., šlechtic, Dr., z Olomouce. Gymnasium i universitu ve Vídni. Redaktorem „Amtsblatt der Reichs- und Residenzstadt Wien". Povídky, humoresky.

51. Rotter Bedř., z Mor. Třebové, z herecké rodiny. Hrál v Jihlavě a Znojmě. Zpěvné frašky „Brucker Lagerleben", „Die Preußen in Iglau".

52. Sachs Em. Hanuš, Dr., z Mikulčic. Studoval práva ve Vídni a v Německu konal studia národohospodářská. Byl soukromým docentem ve Vídni na zemědělské škole, konečně professorem. Tři sbírky básní.

53. Sadil Martin, z Nedvězí. Vstoupil do benediktinského řádu, byl pak professorem. „Der Menschensohn". „Christusdrama". „Tantalos".

54. Scheibe Theodor, ze Znojma. R. 1848 redigoval „Der Mann des Volkes." Spisy žertovného a satirického obsahu. Plodný spisovatel románův.

55. Schmidt-Braunfels Jos., nar. v Brunsajfě, syn chudého lékaře. Zvěrolékař a básník. Sbírka básní r. 1900.

56. Schöbl Gust. Adolf, z Brna; otec byl továrníkem. Zůstal v Německu, kde studoval a odkud byli rodiče. Tragedie.

57. Schön Jan., z Dlouhé Loučky, studoval ve Vídni a Vratislavi, byl professorem státních věd. Redigoval „Schlesische Zeitung". Zemřel 1839.

58. Schwarz Leopold, z Koryčan, syn oekonomův. Studoval v Kroměříži a v Brně, na universitě ve Vídni a Lipsku. V Drážďanech založil knihkupectví, přestěhoval se do Curycha. „Görzer Lieder".

59. Schwer Alex., z Rudy, syn továrníka hedvábných látek. Redaktorem „Wiener illustr. Zeitung" a jest jejím majitelem.

60. Selinger Engelbert (Dr. Marchland), ze Šternberka; studoval v Kroměříži, byl advokátem v Olomouci, prof. na orientálské akademii. Konečně členem zahr. ministerstva. „Frau Emanzipation".

61. Smital Ant., z Palonína, syn rolníkův. Gymnasijních studií zanechal, oddal se rolnictví, ale čítával klassiky. V oblibě měl ornithologii. „Ze života haličského".

62. Stauf von der March, z Olomouce, studoval na obchodní škole. Chtěl býti důstojníkem, ale v Haliči zaměnil šavli za péro. Ve Vídni byl uměleckým referentem o slovanských literaturách do Conradovy „Gesellschaft". Žil ve Vrbátkách u Olomouce.

63. Stößl Alfred, z Brna, na universitě studoval dějepis a usadil se v Drážďanech. Romány.

64. Straube Em., z Mikulova, studoval práva ve Vídni. Byl censorem za doby předbřeznové, velmi humánním. Zemřel v Solnohradě. Povídky, romány.

65. Streißler Bedřich, ze Bzence. Procestoval Francii a pobyl v Paříži. Lexikograf. Biedermanns Sammlung praktischer Handbücher.

66. Thaler Anna, z Brna, dcera majitele dvora, odstěhovala se do Innomostí. Ve Vídni patřila mezi nejpřednější ženy a byla stále činná literárně.

67. Truxa Hanuš Marie, z Brna, kde otec byl inženýrem; vstoupil do služeb železničních a stýkal se s umělci a vynikajícími muži. Práce literárně historické. „Poesie und Religion".

68. Wallsee Jindř. E., z Lomnice, ze židovské rodiny. Žurnalistou byl ve Vídni a válečným korrespondentem v Srbsku. Psal též zprávy z Bělehradu. „Modernes Reisen". „Erdachtes und Erlebtes".

69. Walter Fr., z Olomouce, syn stolařův. Oddal se oekonomii a žil ve vrchnostenských službách u patrimoniálních soudův. Básně.

70. Weiße Arnold, z Přerova, syn učitelův. Studoval na gymnasiích v Trnavě, Mikulově a Prešpurku; psal již tehdy feuilletony kritiky divadelní. Ve Vídni studoval lékařství a redigoval „Kursalon".

71. Wengraf Edmund, z Mikulova, stal se advokátem, ale žil literatuře. Byl divadelním referentem a sociálním politikem „Wiener Zeit", „Neue Revue". Spisy národohospodářské. Román: „Armer Leute Roman".

72. Widmann Jos. Viktor, z Ivanovic u Tuřan. Otec byl knězem řádu cisterciáckého v Heiligenkreutzi u Vídně, ale prchl do Švýcar a stal se protestantským farářem a vzdělal syna v jazycích klassických. Studoval v Basileji, Heidelberku, v Jeně. Různé úřady ve Švýcarsku. Činný od r. 1896.

73. Widmann Alois, z Brna. Vášnivě přilnul k divadlu. Studoval v Mnichově, byl hostem v N. Yorku a na dvorním divadle v Mnichově.

74. Wolf Hanuš, z Hranic, syn operního skladatele. Knihkupcem v Berlíně a Paříži. Lyrické básně.

Doslov.

Pohled na tak veliký počet vynikajících mužů, kteří vynikali též odborně, uspokojuje, i když někteří byli urputní nepřátelé političtí. Největší zájem budí moravští rodáci, kteří si dobyli velice čestných míst v cizině a stali se tak chloubou rodné země.

C. Cizozemští rodáci činní na Moravě.

1. Bergmann Jos. z Čech, člen řádu křižovnického v Praze, působil v Karlových Varech a v Hradišti nad Znojmem. „Stimmen aus St. Pöltenberg", r. 1898. „Znaimer Schnecken", r. 1898.

2. Ehrmann J., syn rabínův z Čech, byl též rabínem a vzdělán v klassických jazycích. Od r. 1867 vyučoval v Brně mojžíšskému náboženství. Zemřel cestou do školy. Kulturně historické obrázky ze židovského života.

3. Fischel Alfred z Čech, nar. v Mladé Boleslavi, studoval ve Vídni práva, od r. 1884 advokátem v Brně. Politický

činitel (školství na českých předměstích) a politický spisovatel, germanisátor urputný. „Die nationale Organisation der Deutschen in Österreich", 1880. „Die nationalen Kurien", 1898. „Die Minoritätsschulen", 1900. Dramatický obraz „König und Kanzler", 1890.

4. Goldhann Lud., Dr., z Vídně, studoval moderní jazyky a záhy byl činný literárně. R. 1848 byl členem stud. legie, pak ve finanční prokuratuře v Brně. Bratranci Plenerovi konal různé služby, za to měl blahé časy v úřadě; trávil čas na cestách po Evropě (Italii, Švýcarsku, Alpách, Belgii, Anglii). Zajížděl rád do Vídně k přátelům (Halbeovi a Hebblovi). Zemřel na odpočinku v Brně.

5. Heeger Viktor, Slezan, spisovatel v oboru loveckého sportu. Vydával „Mähr.-schles. Jagdblatt"; pak v Brně „Illustriertes österr. Jagdblatt". Nářečím „Schles. Gedechtle".

6. Grünberg Viktor, z Vídně; po studiích ve Vídni a Meiningách studoval na universitě ve Vídni práva, jsa zároveň posluchačem akademie umění a konservatoře. Professorem ve Znojmě. Dramatický básník (Martin Luther) a novellista.

7. Holzheimer Fr., svob. pán, z Opavy. Byl professorem v Mor. Třebové. Z té doby epická báseň „Sorathi" a „Gruß aus Österreich".

8. Kaffka E. M., z Vídně. Vzdělal se na tkalcovské škole v Brně pro praktický život, ale pak studoval na universitě státní vědy, dějiny umění a filosofii. Založil v Brně realistický měsíčník pro literaturu a kritiku „Moderne Revue", který byl přeložen do Vídně. Spolumajitel berlínské „Die Moderne" a redaktor „Allgemeine Kunstchronik" ve Vídni. Přestěhoval se do Brna, kde i zemřel. Moderní báchorky „Hieroglyphen".

9. Kohlmünzer Arnošt z Čech, syn sládkův, vrchním geom. inspektorem v Brně; jakožto vládní rada na odpočinku zemřel v Linci. Byv činný ve všech téměř korunních zemích, nabyl velikých vědomostí. Až do r. 1901 literárně činný (povídky, básně, divadelní hry).

10. Kreibich Hanuš, z Čech, professorem v Plzni a pak i v Prostějově a v Olomouci, konečně v Praze. Za pobytu na Moravě psal veselé povídky z venkovského života „Ollele ausm Dorfe", 1896.

11. Lamatsch von Warnemünde z Čech, syn důstojníkův; po právnických studiích v Olomouci vstoupil do státních služeb

a byl sekretářem magistrátu a kriminálního soudu v Uh. Hradišti. „Erzählungen, Sagen und Gedichte“, 1840.

12. Landsteiner Kar. Bor. (pseud. Arthur Landerstein) z Dolních Rakous, syn správce klášterních statkův. Vstoupil do řádu piaristického, studoval filosofii ve Vídni, kde se stal gymnasijním professorem. Od kněžny Dietrichsteinové byl povolán za inful. praeláta do Mikulova a jmenován byl mor. zem. praelátem scholastikem. Řadu cest vykonal po Rakousku, Švýcarech, Německu, byl i v Římě. Je papežským dom. praelátem. Velmi činný od 60tých let do nejnovějších doby; psal básně, romány, povídky, veselohry (Die Landtagskandidaten, Die Kaiserstadt an der Donau, víd. fotografie, II. vydání jub. Das Babel des Ostens. Der Segenswunsch der Völker, 1881).

13. Marinelli Arnošt, kněz řádu augustiniánského. Byl professorem na akademii v Louce u Znojma. Tragedie „Saul“.

14. Müller Wilibald, Slezan. Studoval na theol. fakultě v Olomouci, dokončil studia v Praze, kde byl vychovatelem známého bar. Kollera. Vychovatelem též v Cařihradě. Vydával „Neue Zeit“ v Olomouci s přílohou belletristickou „Moravia“. Stal se úředníkem a posléze bibliothekářem tamže. „Das romantische Mähren“, „Eine Sammlung vaterländischer Sagenstoffe“. „Geschichte der k. Hauptstadt Olmütz“. „Josef Sonnenfels“. „Gerhard van Swieten“. „Führer durch die mähr. Sudeten“. „Radetzky in Olmütz“.

15. Nitschner Jak., Vídňan, syn hejtmanův, zajímavý životními osudy. Vystudovav na vojenské škole, vstoupil do armády a bojoval v Haliči. R. 1848 vystoupil z armády a vydával „Die Opposition“, ale zatím v Olomouci byl odsouzen do vězení a zatčen. Vrátiv se do Olomouce, založil „Neue Zeit“. Bojoval s povstalci v Uhrách, kde byl v generálním štábě. Účastnil se také šlesvickoholštýnské války. Redaktorem „Hamburger Presse“. Zemřel ve Vídni. Povídky a obrazy z vojenského života.

16. Ferd. v. Saar, Vídňan, nar. 1833. R. 1849 vstoupil do vojska. Po italském tažení r. 1859 vystoupil z armády a žil svému vzdělání a stal se spisovatelem. Pobýval ve Vídni, ale oženiv se žil dílem ve Vídni, dílem v Rájci a v Oslavanech. Zemřel 26. června 1906 samovraždou. Nejproslulejší z hostů moravských. Nám nejzajímavější jsou-li „Novellen aus Österreich“. Z nejnovější doby jsou idylla „Hermann und Dorothea“, jejíž děj se koná na Moravě, a legie „Abschied von Wien“, básnický popis Vídně.

17. Sawka Mich., z Černovic. Redigoval „Mähr.-schles. Grenzbote“ v Ostravě, v Místku, pak Tagesbote v Brně, byl pak i redaktorem v Lipsku. Přeložil Kraszewského div. kus „Jermola“.

18. Schlesinger Sig., Vídňan. Podnikl 1833 cestu po Moravě a napsal „Mährische Reisebriefe“.

19. Seeber Jos. z Tyrolska, byl professorem na reálce v Hranicích. Literárně činný za let 80tých a 90tých.

20. Vogel Hilarius, byl professorem v Brně, pak ve Vídni. Epik. „Die Schlacht bei Aspern“. „Die Schlacht bei Custozza“.

21. Weilen (Weil) Josef, rytíř, je zajímavý už svými životními osudy. Pocházel z Čech z chudobné rodiny, takže s obtížemi vystudoval v Praze a ve Vídni. Za účast na revoluci r. 1848 vřazen byl jako prostý vojín do vojska, ale vytrvalou pilností stal se důstojníkem. Na Moravě byl po 7 roků professorem na voj. akademii v Louce u Znojma, pak ve Vídni, kde byl i skriptorem. Stal se rytířem železné koruny a dvorním radou. Redigoval (1884) dílo korunního prince Rudolfa „Österr.-Ungar. Monarchie in Wort und Bild“. Z pobytu na Moravě pochází mimo jiné „Drahomíra“, tragedie. Literárně činný do sklonku 80tých let; básník dramatický, lyrik i epik.

22. Zimmermann Robert, Pražan, syn professora na gymnasiu. Učiteli jeho byli Balzano a Exner. Byl professorem v Olomouci, Praze a Vídni. Zemřel v Praze 1898. Aesthetik a filosof. Napsal též báseň „König Wenzel und Susanne“.

23. Zimmermann Jindř., šlechtic ze Štyrska, syn vysokého úředníka železničního. Byl redaktorem různých časopisů, i v Mor. Ostravě (1890—91) „Mähr.-schl. Grenzbote“. Dramatik (Don Juan vor 100 Jahren). „Prager Spaziergänge, ein Cyklus ernster und heiterer Dichtungen.“

Umělecké a vědecké zprávy.

Přemysl = Samo? Samo, který zbavil část Slovanů panství avarského, jest nejzáhadnější osoba nejstarších dějin slovanských, respektive českých. Nechceme-li konati hyperkritiku na pramenech našich, musíme ho považovati za osobu historickou. Nebylo vlastně o tom nikdy skutečného sporu mezi historiky.

Ale prameny naše — vlastně jediný[1]) — jsou dosti nejasné, tak že vznikla řada otázek, na něž odpovídali historikové různým způsobem. Otázky tyty jsou: Byl Samo Frank nebo Slovan? Kde byl střed říše Samovy, kde byl Wogatisburc, kde první jménem známý panovník slovanský porazil krále franského Dagoberta? Jaký byl rozsah říše Samovy? Není Samo totožný s knížetem českým Přemyslem Oráčem? Nerad, který v citovaném článku podal pěkný přehled všech otázek, souvislých se záhadnou osobou Samovou, přidává ještě jednu, není-li Samo osobou mythickou.[2]) Mezi historiky však nebylo nikdy sporu o tom. Pramen náš mluví jasně o Samově osobě, vypravování má ráz historický, nikoli vzhled pověsti, pročež můžeme poslední otázku vypustiti s dobrým svědomím. Za poslední doby znova po delší přestávce všimli si historikové této nejstarší části dějin slovanských. Platí všeobecně, že Samo byl Frank.[3]) Jinak však jest tomu s říší Samovou. Jakého byla rozsahu? Dříve se soudilo, že kromě krajin českých také území Slovanů korutanských bylo pod vrchní mocí Samovou. Goll dokázal, že z našich pramenů nelze usuzovati, že Slované korutanští byli poddáni Samovi.[4]) Proto tvrdí Nerad, že k říši Samově náležely jen Čechy a polabské Srbsko (mezi Labem a Sálou).[5]) Nepraví však, patřila-li k ní také Morava čili nic. Palacký, který považoval i Slovany štyrské za poddané Samovy, ovšem počítal i Moravu k říši Samově. Dle něho řídili se i jiní. Pelcl dokonce měl za to, že na Moravě zachovala se památka Samova lépe než v Čechách, ponévadž někteří vévodové, potomci prý Samovi, měli jména „Samoslav a Slavomír“ dle svého předka.[6]) V nejnovějších dě-

---

[1]) Frant. Nerad: Samo a jeho říše. (Výroční zpráva reálky v Telči r. 1895/1896), str. 3—6.

Němeček Ot.: Das Reich des Slawenfürsten Samo. (Výroční zpráva něm. reálky v Mor. Ostravě z r. 1905/06), str. 3—5. Němeček mohl užíti již základní studie o kronice t. zv. Fredegara, kterou uveřejnil Schnürer v Collect. Friburgen. IX.

[2]) Za mythickou osobu prohlašuje Sama jediné Haupt (Untersuchungen zur deutschen Sage, I., str. 102—103). Nerad, který názor jeho zná (o. c. str. 17), nezaujal hlediska k tomuto názoru. Registruje prostě.

[3]) Nerad, o. c., str. 6 a násl.

[4]) Samo u. die karantanischen Slaven. MJÖG. XI., str. 443—446.

[5]) Nerad. o. c., str. 16.

[6]) Abhandlungen über den Samo. Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen, I. (r. 1775), str. 240.

jinách moravských věnoval mu R. Dvořák celou kapitolu, tedy považuje ho též za panovníka moravských Slovanův.[1]) Nejnověji však Ot. Němeček jde dále v ohraničení říše Samovy.[2]) Samo nebyl zakladatelem obrovské říše, nýbrž jen náčelníkem jednoho kmene slovanského, který bydlel na hranicích říše franské, a byl vůdcem buď jen tohoto kmene nebo snad i několika kmenů v boji proti Avarům. „Říše“ jeho neobsahovala ani celých Čech, tím méně jiné krajiny. K tomuto přesvědčení došel jednak bedlivou kritikou pramenů našich o Samovi, jednak úvahou o sociálních a národohospodářských poměrech zemí českých. V první části, v kritice pramenův, opírá se o Schnürerův rozbor kroniky Fredegarovy. Dle tohoto pramene, jediného vlastně o Samovi — ostatní jsou na něm závislé — byl Samo knížetem slovanským na durynských hranicích. Čechy ani za 9. století nebyly jedinou říší, tím méně mohly jí býti již za století 7. Slované čeští rozdělovali se na řadu kmenů, oddělených od sebe hlubokými lesy. V čele každého kmene stál kníže, úplně nezávislý na druhém. Jen za dob nebezpečných spojovalo se několik těchto náčelníků kmenových buď kolem nějakého střediska náboženského nebo kolem nejstatečnějšího z knížat a jen na dobu války. Rázu byl takový spolek brzy demokratického, brzy aristokratického i také theokratického. O nějakém vlivu německém na tuto „ústavu“ nemůže býti ani řeči Za 7. století museli se Slované brániti proti útokům avarským, proti nesnesitelným útiskům mongolského kmene. Boj trval již dlouho, po tři století. Z něho nám známo jest jen jméno jediného Sama, který pak historiky — dějepisný omyl — povýšen byl za repraesentanta veškerého Slovanstva, kterým nebyl, skutečně ani nemohl býti dle poměrů sociálních mezi kmeny slovanskými. Touto okolností vysvětluje se také lehce, proč naše prameny české pro nejstarší dějiny, především Kosmas, ničeho nám nevypravují o Samově veleříši. Pojednáním Němečkovým „zničena“ byla nadobro „říše“ Samova, zmizela úplně z dějin. Všechny důvody, které jmenuje Němeček, jsou přesvědčující, tak že jest možno přijmouti je beze všeho. Pojednání jeho jest jen výsledkem důkladného studia sociálních a ústavních poměrů kmenů slovanských, především však če-

---

[1]) R. Dvořák: Dějiny Moravy, I. (Brno 1899), str. 22—24 (kapit. IV.).
[2]) O. c. str. 14.

ských. Tím rozřešena vlastně také jiná otázka, totiž o identitě Samově s Přemyslem Oráčem. První projevil domněnku tuto Gutschmid.[1]) Česká pověst o Přemyslovi byla prý přenesena do Krakovska a tam rozpřádána dále. Přemysl jest sice historická osoba, ale zahalená do roucha pověstí. Samo panoval za let 623—658, Přemysl asi za téže doby (630—660). Po smrti jeho totiž panovala dle Kosmy tato knížata v Čechách: Nezamysl, Mnata, Vojen, Vnislav, Křesomysl, Neklan a Hostivít. První historický kníže, Bořivoj, panuje koncem druhé polovice 9. stol. Počítáme-li průměrně na jednu generaci 30 let, obdržíme na vládu Přemyslovu asi právě dobu, jak jsme řekli svrchu a jež spadá v jedno s dobou, kdy vládl Samo. Přemysl i Samo založili svoje říše v Čechách. Samo byl původu cizího, nízkého, byl snad jen kupec. Přemysl rovněž byl z jiného kmene, než nad kterým se stal knížetem, ze stavu jen selského. Samo i Přemysl byli oba moudří panovníci; neboť dle Fredegara nedobyl vítězství svých Samo jen statečností, nýbrž i svou chytrostí. Již jméno Přemyslovo samo nám označuje svého nositele jako člověka moudrého. Samo jest vlastní jméno, kdežto Přemysl appellativum, tak že mohou obě velmi dobře označovati jednu a touž osobu. Ke Gutschmidovi přidal se Skalla,[2]) který má za to, že po rozpadnutí říše Samovy zachoval se rod Samův v některých knížetstvích, na něž se rozdělila říše velikého knížete. Také Nerad není proti hypothese Gutschmidově,[3]) namítá jen, že snad nástupci Přemyslovi jsou osoby mythické, jako Krok a dcery jeho. Nemůžeme prý s určitostí říci, že byli osobami historickými. Dvořák[4]) zaznamenává prostě tuto hypothesu, neprojevuje však určitěji svého mínění. Nejnověji vyslovil se pro ni a znova ji hleděl důvody podepříti H. Schreuer.[5]) Sledoval při tom hlavně jiný účel. Chtěl totiž dokázati, že Samo — Přemysl, německý kníže, postaral se o zavedení řádů německých mezi kmeny slo-

---

[1]) Kritik der polnischen Urgeschichte des Vincentius Kadlubek. A. Ö. G. XVII., str. 324.

[2]) Der erste Přemyslide. Výroční zpráva zem. reálky ve Znojmě za rok 1888/9, str. 15. a násl.

[3]) O. c. str. 17.

[4]) O. c. str. 24.

[5]) Untersuchungen zur Verfassungsgeschichte der böhmischen Sagenzeit. Staats- u. sozialwissenschaftliche Forschungen, XX. 4.; vydává je Gust. Schmoller. str. 11 a násl.

vanské, kteří byli pod vrchní vládou jeho. Chtěl již pro nejstarší dobu, ještě historickou, dokázati vliv německý na vývoj ústavy slovanské v českých zemích. Vývody jeho byly přijaty skoro všeobecně s odporem,[1] není také potřebí zde se jimi obírati. Svoji identifikaci Přemysla a Sama odůvodnil pak znova[2] ve zvláštním článku. Vychází s hlediska, že v Kosmově zprávě o nejstarších dějinách českých přes četné nedostatky jest obsaženo dobré jádro historické, zvláště pro dějiny právní a hospodářské. Kristian, i kdyby byl pravý, nepodává mnoho, zpráva jeho nemůže býti uváděna jako důkaz, že si Kosmas vymyslil svoje vypravování. Kosmovu pravdomluvnost dokazují pak události, které prý dobře lze zařaditi do dějin, jmenovitě pověst o Neklanovi, která souvisí s bojem Karla Velikého s Čechy za let 805 a 806 (vlna Karlovců).

Seznam knížat není vymyšlen Kosmou, snad jen si přibásnil jména; a jistě bylo tolik knížat, kolik jmenuje, čímž Přemyslovo panování přichází do téže doby jako Samovo (srovnej první důvod Gutschmidův). Samo jest slovanské jméno = solus t. j. s. dominus, gubernator populi. Conversio Carantanorum zachovalo nám bavorskou tradici o Samovi. Ano prý legenda dokonce svědčí pro názor Schreuerův; neboť v ní zachována zpráva o osvobození Slovanů českých z těžkého jařma.[3] Dle bavorské tradice v „Conversio" jest Samo Slovan. Česká tradice zná prý jen jednu takovou epochální postavu, Přemysla, staré české dějiny opět Sama. Jest to tedy jeden a týž muž. Proto, že tradice učinila ze Sama sedláka, máme analogii při vypravování o původě saského rodu Billungů, kterou nám podává Adam

---

[1]) Pekař ČČH. VIII. (1902), str. 333—336. A. Brückner: Beilage zur Münchener Allgemeinen Zeitung, č. 204 a 205. Kwartalnik historiczny. XVII. (1903), str. 93 a násl., Bibliotheka Warszawska, 1903, str. 39. Zeitschrift des Vereines f. Völkerkunde, XIII. (1903), str. 235 a násl. Rachfahl: Zur ältesten Wirtschafts- u. Sozialgeschichte Böhmens. Jahrbücher f. Nationalökonomie u. Statistik (Conrad), 1903, III. Fol. 25, sv., 82 str. a násl., P. Richter, Jahrbuch f. Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirtschaft, (Schmoller) 28. roč. (1904), str. 284. Částečně jen souhlasí se Schreuerem Hanel. Zeitschrift der Savignystiftung für Rechtsgeschichte, XXIII. (1902). Germ. Abteilung, str. 334 a násl.

[2]) Zur altböhmischen Verfassungsgeschichte. MJÖG. XXV. (1904), str. 385—413.

[3]) Text. Bodecensis. ČČH. IX. 1903., str. 405.

Brémský.[1]) Přece rod ten byl vznešeného původu. Důvody Schreuerovy nejsou většinou nové, dávno mnohé z nich vyvráceny. Jmenovitě dokázala historická kritika dříve, že zprávy o Samovi v „Conversio Carantanorum et Baioariorum“, polemickém spisku proti sv. Methodějovi, v němž mělo se dokázati, jak veliké jsou zásluhy biskupů německých o pokřtění Slovanů korutanských, nejsou správny. Opírají se o vypravování Fredegarovo; čím se liší od něho, jest vylháno a překrouceno. Dokázal to již Goll, posledně znova podrobněji, poněvadž měl po ruce znamenitý Schnürerův rozbor kroniky Fredegarovy, Ot. Němeček. Proto všechny závěry Schreuerovy z tohoto spisku jsou bezcenné. Ztotožňování pověsti o Neklanovi se zprávami o bojích Karla Velikého jest za nejlepšího případu jen pravděpodobná hypothesa, která nemůže býti rozhodujícím důvodem pro hypothesu jinou. Proti výpočtům ze zpráv Kosmových o nástupcích Přemyslových vyslovil se Peisker,[2]) poněvadž těchto sedm jmen pravděpodobně neoznačuje sedm generací, totiž tak že by vždy po otci následoval syn nebo po strýci synovec. U českých kmenův jakož také u jiných slovanských nastupovalo se dle řádu staršinského, vlastně byla tu svobodná volba mezi členy panujícího rodu. Na trůn nastupoval vždy člen, který byl zvolen lidem a šlechtou. Mohl tedy následovati po bratrovi bratr, jak skutečně bylo tomu i za doby historické. Tato knížata nestačí pak, aby vyplnili dlouhou dobu mezi stoletím sedmým (polovicí) až druhou pol. stol. devátého. Samo dle Peiskra byl velkokníže,[3]) kdežto Přemysl byl pánem jen malého knížetství. Panoval-li Přemysl před Samem nebo po něm nebo snad s ním zároveň, nelze dnes vlastně rozhodnouti. Poslední důvod Peiskrův proti totožnosti Sama — Přemysla pozbývá ovšem ceny prací Němečkovou; neboť dle důkazův jeho nebyl ani Samo velkoknížetem. Ale Samo, kníže malého slovanského státu na hranicích říše franské v Durynském lese, mohl dobře exi-

[1]) II. 8. Hermanus pauperibus ortus natalibus .. erat acris ingenii (Přemysl).

[2]) Die älteren Beziehungen der Slawen zu Turkotataren u. Germanen u. ihre sozialgeschichtliche Bedeutung. (Stuttgart. 1905), str. 236 a násl. (ve Vierteljahrschrift für Sozial- u. Wirtschaftsgeschichte III. (1905), str. 526 a násl.

[3]) Tvrzení své o veleříši Samově později odvolal vzhledem na studii Němečkovu.

stovati vedle Přemysla, knížete na severovýchodních Čechách, nebo naopak.

Jak jest přirozeno, že Schreuer se bránil proti názoru Peiskrovu. Polemický článek jeho psán jest velice prudce.[1]) V článku opakuje vlastně Schreuer tytéž důvody, které už projevil dříve. Především se pokouší, aby obhájil svého názoru o nástupcích Přemyslových, že mohou představovati šest generací až po Bořivoje. Historičtí Přemyslovci za r. 894—1034, celkem 6 knížat, vládli skutečně 140 let. Analogie ovšem má jen ráz pravděpodobnosti. Seniorátní princip za této doby neměl platnosti, jako za doby historické, kdy za let svrchu jmenovaných panuje po otci vždy syn (výjimky Spytihněv-Vratislav, Václav-Boleslav). Přemysl dále není kníže jen malého státu, máme zprávy, že sjednotil několik (tři) kmenů pod svou vládou. Vliv avarský přeceňuje Peisker. Avaři přicházeli jen za doby zimní do území kmenů slovanských, pročež nepůsobili tak na slovanské kmeny, jako kdyby panství jejich a proto i styk se Slovany byl bez přerušení. Práci Němečkovu odbývá velice krátce, jak toho nezasluhuje nikterak.[2]) Peisker se brání v témže časopise (pokračování) proti tvrzením Schreuerovým[3]) správně. Kosmovu zprávu třeba podrobiti přísné kritice. Jmenovitě nám nemůže býti pramenem pro sociální a hospodářské poměry, poněvadž Kosmas psal značně pozdě, kdy nemohl jich už znáti. Sedm knížat neznamená 7 generací. Kdy panoval Přemysl, nelze říci. Především velice podezřelý jest počet 7, třebas ani jména nejsou vymyšlena. Jsou pro ně doklady ve jménech slovanských osad. Zavrhuje pokus Schreuerův, per analogiam vysvětlovati možnost generací za doby předhistorické, poněvadž jména u Kosmy jsou psána bez genealogické souvislosti. „Říši“ Samovu dle studie Němečkovy nepovažuje již za obrovskou. Výklad slova „Přemysl“ jako chytrý jest jen slovní hříčka Kosmova a j. Důvody Schreuerovy padají všechny za sebou. Jaký jest výsledek sporu? Obě dvě knížata, Sama s Přemyslem, nelze stotožňovati, není proto důvodu. Hypothesa tato není nutna, poněvadž mlčení

[1]) Przemysl = Samo: Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte V. (1907), str. 197—214.

[2]) O. c. str. 214. pozn. 1.

[3]) Zur Abwehr. S. 214—238. Oba dva články vyšly spolu ve zvláštním otisku.

Kosmovo vysvětlíme dnes dle práce Němečkovy velice lehce. Samo byl knížetem jen malého kmene nebo snad i vůdcem několika kmenův, ale panování jeho nebylo tak důležito, aby pověst o něm se zachovala do času, kdy byly psány první dějiny kmenů českých. Zpráva o něm a o bojích jeho s Franky a dříve s Avary zachovala se nám spíše náhodou jediné v kronice t. zv. Fredegara. Pozdější kroniky jednak prostě opisovaly zprávu tuto, jednak, jak se stalo v „Conversio Carantanorum“, pozměnily dle své tendence. Výklady o veleříši Samově, k níž by náležely vedle Slovanů českých a moravských i korutanští na jihu a polabští na severu, jsou historickým omylem, který nutno dnes opraviti. Samo i říše jeho mizí tak úplně z dějin českých i moravských.

Dr. Ant. Polák.

Literatura.

Jaroslav Goll: Rozdělení Pražské university Karlo-Ferdinandovy r. 1882 a počátek samostatné university české. Rozšířená installační přednáška. Nákladem Klubu Historického 1908. Str. 151. Cena neoznačena.

Po úspěšném zápase o školství střední nastal národu Českému tužší a houževnatější boj za universitu. Zápas o universitu počíná se velmi záhy. Již za bouřlivého roku 1848 projeven byl se strany studentské i professorské požadavek rovného práva obou jazyků zemských na universitě Pražské, a posledního března toho roku prolomena byla praerogativa jazyka německého; tehdy setkáváme se s prvními přednáškami českými na fakultě právnické.[1]) Od této doby až po r. 1882 má universita Pražská ráz utrakvistický, ačkoli se zdálo častěji — zvláště za let padesátých pro nepřízeň vládní —, že ojedinělé přednášky české po mnohoslibných nábězích zaniknou zúplna. Rok 1861 znamená obrat k lepšímu, když zřízeny byly na právech dvě professury (mimořádné) s vyučovacím jazykem českým. Prof. Goll vidí v této události na oko bezvýznamné — zde se totiž po prvé ukládá vyučovací jazyk jako povinnost, kdežto do té doby

---

[1]) Mezi prvními professory českými byl professor filosofie Ig. J. Hanuš, povolaný z Olomouce.

professoři čeští vedle přednášek českých ohlašovali také německé — počátek dělení university.

Otázka universitní dostala se r. 1864 zásluhou studentstva i lékařů českých po prvé na sněm království Českého. Ústy docenta a posl. Ed. Grégra ozvalo se první volání po rovnoprávnosti na universitě, proti němuž navrhl pověstný D. Kuh přímo zřízení university české, ale toliko z důvodu, aby Čechové nedosáhli ničeho.

Po 2 letech předmětem jednání sněmovního byla petice studentská a návrh Riegrův (Příloha č. I.) jako „minimum rovnoprávnosti požadované“: zřízení stolic českých (t. j. parallelní professury) pro předměty zkušebné a skládání zkoušek v jazyce mateřském. Přijatá však prostředkující resoluce hr. Lva Thuna (Příloha č. II.) trvá na rozmnožení přednášek českých s ohledem na dostatek sil kvalifikovaných. Hasner, zpravodaj německé menšiny, žádal rozdělení university pod dojmem petice studentů německých, zdůrazňujících „právo Němců v Čechách na vlastní universitu,“ ale potkal se na straně české s odporem rozhodným.

Ačkoliv senát akademický vyslovil se v dobrém zdání dle smyslu návrhu Riegrova, celá záležitost nepřízní vládní usnula opět. Za Jirečka, českého ministra vyučování v kabinetě Hohenwartově, pověřen sice prof. Tomek (1871), aby vypracoval návrh na rozdělení všech fakult na jednotné universitě, ale pádem Hohenwartovým se valně změnila situace, když Jirečka vystřídal Stremayr. Čechové však neustávali ve svém volání po národní rovnoprávnosti, až dostala se otázka universitní opět do sněmu českého (1876), vyvolaná nesčetnými peticemi měst a obcí českých. Podnětem jim byla žádost obce Pražské na císaře z r. 1872 (Příloha č. III.), aby vyhověno bylo rovnoprávnosti jazykové „třebas i rozdělením university na českou a německou“.

S návrhem původně německým na zřízení samostatné university české začínala se strana česká přes prvotní odpor svůj smiřovati r. 1876, zůstavujíc rozhodnutí vládě. Když pak r. 1879 obeslali Čechové opět radu říšskou, podali memorandum vracející se v podstatě k návrhu Riegrovu z r. 1866. Na prohlášení poslanců českých odpověděli něměčtí (1880), žádajíce založení samostatné české university ve smyslu pamětního listu německých professorů z roku předešlého (Příloha č. V.). Tento list vyvolal

ohrazení českých professorů (Příloha č. VI.), jímž dovolávají se rozdělení sboru na dvě kollegia podle národnosti (návrh Tomkův z r. 1871).

Zásluhou Jirečkovou rozvita otázka universitní na říšské radě r. 1880 — přijatá resoluce vyzývala vládu, aby vyhověla oprávněným požadavkům českým —, ale Stremayr hájil německého rázu university Pražské, zamítaje zřízení university české — pro nedostatek peněz.

Císařským rozhodnutím z 11. dubna 1881 — ustanovuje se zřízení (Einrichtung) české university — přistoupila vláda Taaffova na požadavek prvotně německý (také pokud se týká znalosti němčiny studujících českých). Prof. Goll vidí v tom porážku českou, dovolávaje se prof. Zeithammra, jenž pravil případně: Čechové zvolili z dvojího zla menší, t. j. nežli žádnou, raději universitu českou.

Předloha vládní, týkající se úpravy poměrů právních a studijního pořádku na universitě Pražské, podána byla parlamentu již po měsíci (Příloha č. VII.). Na návrh školského výboru (Příloha č. VIII.), jakož i na návrh zákona, který vyšel kompromissem z porad sněmovny poslanecké (31. května 1881), neměla vlivu zpožděná žádost akademického senátu (Příloha č. VIII.). Zákon universitní dostal se však teprv po roce na denní pořádek sněmovny panské, kde byl mimo očekávání předmětem dlouhé debaty (spolupůsobily také dozvuky krvavých událostí chuchelských z roku předešlého). Majorita kommisse vyučovacího výboru (Ungrův návrh v Přílohách č. XIV.) trvala na tom, že právní kontinuita má zůstati jen universitě německé, Čechům povolovala pouhé jméno university jako kontinuitu historickou. Také veškero jmění universitní, ústavy a laboratoře při stolicích professorů německých i hlavní budovy universitní měly zůstati v plném držení university německé úplně podle petice akademického senátu na sněmovnu panskou (Příloha č. X.). Proti urážlivému obsahu této petice (v těchto i jiných věcech, jako když žádal, aby čeští professoři na společných fakultách měli toliko hlas poradní bez volebního práva) ohradili se professoři čeští mimo právníky (Příloha č. XI.), doktoři práv, jakož i spolek lékařský (Přílohy č. XII. a XIII.), usilujíce o to, aby sněmovna rozhodla na prospěch zákona, přijatého sněmovnou dolní.

Konečně přece návrh sněmovny poslanecké stal se zákonem, ale za velikých obětí se strany české.

Kontinuita historická a právní vykoupena byla ztrátou ústavů, sbírek a institucí, a proto vhodně praví prof. Goll: O porážce české lze mluviti nikoli tak rozdělením samým, jako za dělení a po rozdělení (str. 53.). I správa společného archivu — knihovna universitní jest mimo —, zůstala „prozatím“ universitě německé, ale toto provisorium trvá dosud, prý pro obtíže správy finanční. Otázka právní kontinuity, uznané zákonem, ozvala se ještě jednou na sněmě českém (1882), když běželo o přijetí obou rektorů na sněm. Universita česká byla za prvního roku trvání svého (1882/83) neúplná, protože chyběly dvě fakulty (bohoslovecká a lékařská); bohoslovecká fakulta připojena byla teprve r. 1891.

Není nezajímavo na rozvoj vědy české srovnání stavu fakult za aktivování university se stavem nynějším: fakulta právnická měla 5 řádných a 2 mimořádné professory vedle 2 docentů, nyní má *12* (10) professorů řádných, *4* (5) mimořádné a *12* (11) docentů; na fakultě filosofické bylo 14 řádných, 7 mimořádných a 10 docentů (z ústavů toliko 4), posledního roku napočteno řádných professorů *28* (29), mimořádných *13* (11) a docentů *30* (34), ústavů jest 12. Fakulta lékařská, uvedená do života přes odpor vládní roku 1883 vedle resoluce poslanecké sněmovny, měla v prvním běhu 5 řádných, 3 mimořádné professory a 2 docenty, letos vykazuje 16 professorů řádných, *15* (19) mimořádných a 24 docenty.[1] Na rozdělení fakulty theologické došlo po dlouhém vyjednávání teprve r. 1891, a přednáší na ní (o počtu akademických sil na této fakultě se nezmiňuje spisovatel) vedle 8 řádných professorův 1 docent.

Vlastní účelné budovy, jak ji navrhoval již výbor sněmovny panské r. 1882, dočká se konečně universita po 25letém jubileu za nejbližší budoucnosti. — Veřejnost moravskou zajisté bude zajímati, že již r. 1871 prohlašuje se v petici Jednoty právnické za věc „velice uvážení hodnou,“ aby se i na Moravě zřídila universita, na níž by jazyk český s německým měl rovný průchod, aneb aspoň aktivování fakulty právnické. A když jednáno

---

[1]) Číslice v závorkách připomenuté čerpal jsem ze „Stavu osob professorstva českého ve škol. r. 1907/08“. Což není Stav osob autentický?

bylo o předloze zákona universitního v parlamentě, přiznal ministr vyučování, že „si vláda aspoň na okamžik musila předložiti otázku, nemá-li česká universita zřízena býti mimo Prahu, v některém jiném městě v Čechách nebo na Moravě". Že ani Morava nechovala se netečně k úsilí o zřízení české university v Praze, patrno z toho, že se zúčastnila schůze doktorů práv r. 1882, kdež přijata byla petice na sněmovnu panskou. Pokud spolupůsobili Moravané více, nedovídáme se ze spisu Gollova.

Prof. Goll známým svým způsobem vylíčil nám plasticky a poutavě zápas o první českou universitu, připojuje místy poučné exkursy a bystré analysy o poměrech politických. Budiž mi dovoleno na něco upozorniti: Nebylo by lépe necitovati pro spolehlivost dokumentů z novin, nýbrž raději z archivu, v tomto případě z universitního a pražského? Soudím, že opis petice pražské jest v archivě městském, pamětní spisy německých professorů neb akademického senátu jsou zajisté autentičtější v archivě universitním (jako se stalo při petici jiné, str. 104.).

Spis professorů českých z r. 1880 jest uveřejněn „podle tisku"; má se rozuměti také „Politik", když listy předcházející i následující jsou otištěny vesměs z tohoto listu? V práci Gollově postrádáme žádost právníků za rovnoprávnost na universitě z r. 1849 (Černý: Boj za právo, str. 681.). *Dr. H. Traub.*

Řády selské a instrukce hospodářské 1698—1780. Vydal Josef Kalousek. (Archiv Český, díl XXIV.). V Praze 1908. Stran 606.

Rychle za sebou, ve lhůtách ročních pokračuje výborné dílo dv. rady prof. Kalouska. Materiál po léta sbíraný s mravenčí pílí a s neobyčejnou pečlivostí stává se tak již z větší části přístupným badání dalšímu. Třetím svazkem (o prvém a druhém srov. Čas. Mat. Mor. XXX., str. 286., a XXXI., str. 94.) dochází dílo již vlády Josefa II., svazkem čtvrtým bude ukončena monumentální sbírka.

Vydaný svazek ukazuje nám, jak pokračovalo všude užívání němčiny na úkor češtiny, spolu však že čeština přece nebyla zatlačena úplně. Právě ve styku se stavem selským zachovala se platnost češtiny. Kdykoliv se jednalo o nařízení královské stavu selskému, publikováno bylo česky (vedle německého), tak robotní patent z r. 1717 (č. 373.) a 1738 (č. 416.), nařízení o odvodě roku

1742 (č. 426.), patent o nevděčnosti poddaných 1771 (č. 501.) a o zachování instancí při stížnostech 1772 (č. 512.), patent robotní 1775 (č. 535. a 538.) i s promluvou komisařovou za publikace jeho (č. 536.), nařízení o uspořádání seznamů robotních (č. 541.) a j. Také gubernium (místodržitelství) a vrchnosti samy ve styku s poddanými užívají češtiny. Proto jsou urbáře české (1717 pro panství Dolnobřežanské, č. 375., 1740 pro panství Přímské, č. 424.), nařízení o zavedení a vypracování nových urbářů dává se česky (č. 524. z r. 1775) stejně jako nařízení o sestavení seznamů robotních (č. 541.). Řády dané poddaným jsou vesměs české (poddaným panství Poličského 1719, č. 382., panství Žeretického u Jičína 1720, č. 388., na Náchodsku 1760, č. 463.); české jsou smlouvy mezi vrchností a poddanými (na př. č. 555.), české i přísahy rychtářů (č. 337., 338., 392.).

Právní postavení poddaných sice zůstává dosud málo utěšené, neboť vydáni jsou na pospas úřednictva vrchnostenského (na př. srov. čís. 335.), lepší se však potud, že stát řadou nařízení béře poddané do ochrany a zajišťuje jim cestu stížností (1704 č. 343., 1717 č. 373., 1720 č. 385., 1758 č. 416., 1758 č. 452., 1775 č. 535. a j.). Dovídáme se také mnohého o příčinách těchto zakročení, o selských nepokojích tehdejších (na př. č. 371., 485.).

Samospráva selská jest ovšem ztracena již dávno, proto řády selské jsou vesměs řády dávanými vrchností. Jen jednou najdeme řád obnovený obcí samou (z r. 1720, č. 388.). Řády ty přinášejí důležitá ustanovení o právě dědickém, o robotách a převodech majetku poddaného, o sňatcích a soudech (č. 351., 356., 360., 424.).

Některé zjevy jsou zajímavy s hlediska národohospodářského. Tak stará se vrchnost o úvěr svých poddaných (zakládajíc je dle potřeby z kasy kontribučenské (č. 355. a 441.). Jinde zase zakazuje se vrchnosti vnucování potravin poddaným a výrobků hospodářských proti jejich vůli (č. 362.). Někde starají se o ustejnění živností selských (Dolní Břežany 1717 č. 375., Kácov 1724 č. 394., Kosmonosy 1741 č. 425.). Pastviny obecní mají se rozdíleti a proměňovati na luka a pole (1768 č. 481.).

Celou řadu dokladů najdeme pro raabisaci (t. j. rozdělování dvorů panských na malé selské statky). Nařízení všeobecná raabisace doporučující (č. 543.) jsou tu vedle zpráv o vykonání jejím na panstvích Košumberském, Přímském a Litomyšlském (č. 553., 554. a 555.) a na Moravě (č. 549.).

Také tento třetí díl vyznačuje se přesností a vzácnou pečlivostí, spolu však i v úvodech svých neobyčejným rozhledem nejen v otázkách historických, nýbrž i právnických, který jest význačným rysem všech prací prof. Kalouska, a kterého často postrádáme u jiných historikův. Doufáme, že vzácný a všeobecně milovaný autor, jehož neobyčejná obliba se jasně ukázala za letošních sedmdesátých narozenin, nedá se zastrašiti, aby nezpracoval svého materiálu sebraného; neboť v prvé řadě jest povolán, aby svým jasným a klidným vylíčením podal nám obrys dějin stavu selského, který nám chybí posud, a který leckdy se nahrazuje smělými, ale málo opodstatněnými hypothesami.

Dr. J. Kapras.

Konstantin-Cyrill a Methoděj, slovanští apoštolé. Slovo na obranu historické pravdy jejím přátelům napsal František Snopek. V Olomouci 1908. Strany 154. V kommissi knihkupectví Ed. Hölzla (G. Marušky). Cena nevyznačena.

Dr. Alexandr Brückner, proslulý professor slov. filologie na universitě Berlínské, německy i polsky projevuje zvláštní názory svoje o sv. apoštolích slovanských, Cyrillovi a Methoději.

Nejpronikavěji tím směrem jdou „Thesen zur Cyrillo-Methodianischen Frage“ v Jagićově Archivě (Berlin 1906, XXVIII. Band). Na obranu svatých bratrů vystoupil arch. Frant. Snopek, zajisté osvědčený badatel o cyrillomethodějské otázce; neboť již přes čtvrtstoletí s mravenčí pílí a s přesností zvláště svědomitou zabývá se působením prvních kulturních činitelů slovanských. Obrana Snopkova zasluhuje bedlivé pozornosti. Podáváme obsah její.

V programmovém úvodě prohlašuje autor, že pracovníci nedali si práce, aby důkladně prohledli a zpracovali slovanské legendy o slavných Soluňanech, aby, jak se slušelo a patřilo, kriticky ocenili jednotlivé věty, ba i slova s hlediska dogmatiky katolické i kanonického práva. Autor neupírá zásluh učencům pravoslavným, ale vytýká jim, že legendám, které vydávají za práci učedníkův obou svatých bratrů, přisuzovali namnoze větší váhu, nežli samým listinám, které často zůstávají stranou a nepovšimnutými. Nejdále touto cestou — považováním legend za dílo učedníkův apoštolských — dospěl Brückner, který prvý z filologů západních kritickým nožem probírá se legendami slovanskými o našich apoštolích, kteréžto

legendy nejen pokládá za práci učedníkův apoštolských, ale jda ještě dále, rozhodně ukazuje na společný původ jejich (i římské legendy) — na sv. Methoděje. Dle vývodů Brücknerových obě legendy slovanské i legenda římská vznikly již před vypuzením Methodějovců z Moravy, a to legendy o sv. Cyrillovi již před rokem 879, a životopis sv. Methoděje byl skončen ještě roku 885. Proto Brückner všechny tři legendy nazývá moravskými a za nepřípadné shledává dosavadní pojmenování jejich pannonskými. Rozhodnost Brücknerova i vybídka ctitelů sv. apoštolů vnutily Snopkovi do ruky péro obranné. Snopek ukazuje, že Brückner nepodávaje dokladů vůbec, ani nepřihlížeje k listinným pramenům, rozhoduje autoritativně o věcech, v nichž se ani nevyzná plně, že jest příliš zaujat proti sv. apoštolům, že jim upírá všeho práva a že právo přisuzuje jen protivníkům, kněžím latinským. Při tom se kryje domněnkou, že apoštolové, klamajíce Řím, chtěli mu odlouditi Moravany a přivábiti Cařihradu. A tvrdí dále dle legend, že byli Fotiovci, kteří nenáviděli Říma, ale nestyděli se přijímati dobrodiní od něho, a že Methoděj proklel římskou víru a že byl za to přijat mezi světce. Proti těmto příkrým názorům vystoupil Snopek, autor „Studií cyrillomethodějských“, kritikou uznaných, a napsal důkladné pojednání proti Brücknerovi, podané „na obranu historické pravdy“. Doufáme pevně, že prospěje obranou svou a že (Brückner psal německy) chystaným německým spisem obranným uhájí požehnané práce našich apoštolů slovanských. Autorovy „Studie cyrillomethodějské“ i starší pojednání vlastní (i z Č. M. M.) jsou vhodně užity v obraně.

Obrana Snopkova jest rozdělena na šestnáct hlav. V první hlavě praví Snopek, že Brückner dle domněnek ničím nedoložených má za to, že Methoděj dle svých informací dal složiti legendu římskou snad Gorazdem latiny znalým a r. 879 přinesl ji do Říma, život Konstantinův-Cyrillův že složil sám, a život Methodějův že jest upraven dle návodu Methoděje samého (Klimentovi daného?). Snopek tvrdí, že legenda římská není životopisem Konstantinovým-Cyrillovým, nýbrž, jak plyne jasně ze záhlaví, jen zprávou o přenesení ostatků papeže sv. Klimenta z Korsuně do Říma, a že se nezdá ani samostatným spisem, nýbrž jen úryvkem delší práce. V obou legendách pannonských shledává Brückner hojně určitých dat, z čehož soudí o velikém stáří jejich. Naopak Snopek připouští jen, že

je v nich sice mnoho citátův z Písma svatého, ale nepříliš mnoho zpráv určitých, které snesou přísný soud kritický; neboť obě legendy jsou spisy tendenční. V hlavě druhé uznává Snopek práce Brücknerovy a pokládá ji za rozhodný pokrok v badání cyrillomethodějském; neboť dovozuje Brückner, že jsou pannonské legendy docela tendenční, jak je již nazval mnohem dříve A. D. Voronov, a Snopek sám r. 1886 (v Rezkově Sborníku Historickém, roč. IV.), rovněž i ve Sborníku Velehradském (roč. VI.) a ve svých souborných „Studiích cyrillomethodějských". Jestiť účelem legend pannonských prohlášení, že slovanská liturgie jest dílem bohumilým a pravověrným, jak napsal Snopek již v srpnu r. 1904. Snopek ukazuje na pojednání mnicha Chrabra o slovanských písmenech a praví, že Chrabrova práce tato souvisí vnitřně se životy pannonskými, a pannonské legendy připadají Snopkovi jako pokračování pojednání Chrabrova. Proto mínil již dávno, že Chrabr sám sepsal pannonské legendy za účelem, za jakým sestrojil své pojednání o písmenech slovanských na obranu slovanské liturgie. A poněvadž prof. Dr. Vondrák dokazuje důvody filologickými, že legendy sepsal biskup Kliment, prohlašuje Snopek mnicha Chrabra a biskupa Klimenta za jednu osobu, ale ohrazuje se proti domněnce, že jest skladatel učedníkem Methodějovým. Otčinou pannonských legend není Morava, nýbrž Bulharsko, proto nelze nazvati je moravskými, nýbrž, aby nebyl působen zmatek, dlužno zůstati při názvu legend pannonských. Jsou-li pannonské legendy psány v Bulharsku spisovatelem, který nebyl učedníkem svatých Soluňanů, hřešili bychom proti zásadám historické kritiky, kdybychom jim přisuzovali váhu takovou, jako listinám, ne-li větší. V hlavě třetí usuzuje Snopek, že řeči a listy, pannonskými legendami připomínané, jsou namnoze vymyšleny, po případě podvrženy; na př. 16. hlava legendy o sv. Cyrillovi zdá se Snopkovi klínem, vraženým do životopisu proto, aby slovanské duchovenstvo si zvyklo úspěšně hájiti bohoslužeb jazykem národním a nedalo se umlčeti mnohomluvnými Řeky. Vymyšleny jsou také všechny řeči, které dle 18. hlavy mluvil Cyrill v Římě, vybásněna jest i modlitba Cyrillova před smrtí, ale nezdá se Snopkovi podezřelou zpráva legendická o zamýšleném pochování sv. Cyrilla v klášteře jeho; souhlasíť s tím nejen životopis Methodějův, ale i legenda římská. V hlavě čtvrté praví Snopek,

že tendence, za kterou je psán život Konstantina-Cyrilla, probleskuje i v životopise Methodějově. Poselství Rostislavovo k císaři Michalovi (Brückner soudí, že sv. bratři přišli na Moravu bez vybídky), jak je líčí legenda, ukazuje na bulharský původ její. Boj o slovanskou liturgii i písmo v Bulharsku byl tak prudký, že nestačilo dovolávati se Konstantina-Cyrilla, nýbrž bylo třeba papežova anathematu, byť i jen vybásněného na udolání protivníkův. Dle 8. hlavy legendy o sv. Methoději povýšen byl apoštol za stálého apoštolského legáta u národů slovanských, a jako legát zároveň byl ozdoben hodností arcibiskupskou. Pannonský životopisec připisuje teprve Kocelovi zásluhu, že Methoděj se stal biskupem. Obsah 9. hlavy legendické zakládá se na dobrých pramenech, za to 12. hlava podává zprávy mlhovité a tendenčně zbarvené, rovněž tendenční je 13. hlava (o výpravě starého již arcibiskupa Methoděje do Cařihradu, k císaři). Snopek míní, že Methoděj nesměl jíti do Cařihradu, nechtěl-li zavdati příčiny nepřátelům svým, že straní Fotiovi. Kdyby to byl udělal, nezamlčel by toho po smrti Methodějově Viching (aneb jak se koli zval žalobce u pap. Štěpána). Brückner však pevně stojí na citaci Methodějově k císaři do Cařihradu a Methoděje proto posuzuje velmi přísně, ačkoli sám prohlašuje vůbec, že listy, řeči, pochvaly, motivace císařské i papežské, jak je podávají legendy, jsou vůbec vymyšleny tendenčně. Snopek nevěří zprávě 16. hlavy legendické, že Methoděj se potkal s králem „uherským“, nebo, jak praví Brückner, s německým nebo bavorským. Vyloživ náležitě v hlavě třetí a čtvrté, proč byly sepsány obě obšírné legendy pannonské, v hlavě páté souhlasí Snopek s učeným slavistou berlínským, že účelem obou legend byla tendence, aby se z nich naučili slovanští kněží a přátelé hájiti slovanské liturgie jakožto díla bohumilého a pravověrného, bez nekalé provenience a bez kacířství, ale nesouhlasí s Brücknerem, že Methoději bylo třeba, aby odpovídal na námitky mnohdy naivní; sv. apoštolovi stačil jediný důvod: papež povolil nebo schválil bohoslužbu slovanskou. Jinak ovšem bylo zavaděčům slovanské bohoslužby v Bulharsku. Řekové i Slované řecky sloužící nepřáli novotám, třeba je schválil papež sám. Spis Chrabrův je důkazem o tom. V Bulharsku, tvrdí Snopek, nebyla zavedena liturgie slovanská bez tuhých půtek, jako se bez nich nezachovala po léta nejnovější. Proti mínění Brücknerovu soudí Snopek,

že bratří soluňští ani s počátku neměli obtíží u našich předkův; neboť znajíce výborně jazyk slovanský, snadno se zrozuměli s lidem (čehož nebylo u německých missionářů) a žijíce apoštolsky prostě nevymáhali desátkův. Snopek nesrovnává se s Brücknerem, že Konstantin-Cyrill hned po příchodě na Moravu vytasil se s bohoslužbou slovanskou; vždyť toho netvrdí ani pannonské legendy, a list pap. Hadriana II. v 8. hlavě života Methodějova jeví per compendium, že vykládati písmo slovansky, se mší svatou i křtem podle církevního řádu, „začal jest filosof Konstantin milostí boží a v důvěře v přímluvu svatého Klimenta". Konstantin-Cyrill vyučoval hned slovansky, ale nesloužil hned jazykem národním, nýbrž jen po nějaký čas, před odchodem svým do Říma, a ani toho nečinil snad každého dne. V šesté hlavě obrací se Snopek proti tvrzení Brücknerovu, že kníže Rostislav po žalobách kněží latinských žádal sv. bratrův, aby si v Římě opatřili papežskou autorisaci (Brückner tvrdí, že nastoupili cestu „s těžkým srdcem" a že proto nespěchali příliš; latinské duchovenstvo moravské obžalovalo v Římě „vetřelce", kteří nebyli vhod ani knížeti ani lidu, a znepokojený papež nařídil sv. bratrům, aby přišli k němu). Snopkovi nezdá se hodnověrným, že Konstantin-Cyrill nebo některý druh jeho měl rozepře s latinskými kněžími na Moravě, a tvrdí, že není možno, že by kněží tito žalovali u papeže, jakoby sv. bratři a druhové jejich přestupovali meze své pravomoci. Podle soudu Snopkova náleží mezi bajky zpráva pannonské legendy o potyčkách Konstantinových-Cyrillových s latinskými biskupy a kněžími, jakož i zpráva, že byli světcové naši v Římě žalováni u papeže (867) pro slovanské písmo i bohoslužbu. O žalobě nejstarší prameny nemají ničeho; sv. bratři nebyli žalováni ani u knížete Rostislava ani u papeže Mikuláše I. Velikého, který jich proto ani nepoháněl na soud vůbec; vždyť nebylo ani pochybnosti o pravověrnosti nadšených Soluňanův. V sedmé hlavě proti mínění Brücknerovu, že ani Konstantin ani Methoděj přišedše do Říma, nezmínili se o překladě knih bohoslužebných, a když byli uznáni za hodné biskupského úřadu, že zatajovali zamyšlenou novotu, ba když umřel Cyrill r. 869, bratr Methoděj že mlčel o slovanské bohoslužbě, a jakmile jako arcibiskup došel do své dioecese, že počal sloužiti slovansky, soudí rozvážně Snopek, že nelze mysliti, že by svatí bratři zatajili novotu papeži hned za prvého setkání.

Nebylo vlastně ani zákona, zapovídajícího sloužiti jazykem národním. Konstantin jako kněz sloužil slovansky bona fide a spoléhal na schválení slovanské bohoslužby, a Methoděj, slouže slovansky bez povolení slovanské liturgie, byl by poměr svůj k Němcům učinil ještě nesnesitelnějším. Že pap. Hadrian II. (pap. Mikuláš I. zatím zemřel již) povolil sloužiti slovansky, svědčí přímo pouze list jeho v pannonské legendě (o jehož původnosti pochybují kritikové podnes), ale nepřímo to plyne z bully pap. Jana VIII. „Industriae tuae" (jak ukázal Snopek již r. 1897). Nelze mysliti, tvrdí Snopek, že by pap. Jan VIII. potvrdil výsadu jazyka slovanského a nařídil slovanskou bohoslužbu zemím slovanským, kdyby prve již nebyly bývaly dovoleny a schváleny a kdyby se nebyl přesvědčil dokonale o účelné výhodě liturgie slovanské; výsada moravského kostela dle rčení Kosmova může pocházeti jen od pap. Hadriana II., který dle pannonského života Methodějova skutečně schválil bohoslužbu slovanskou. Tím způsobem jest list Hadrianův v legendě hodnověrný úplně, ale o pravosti listu a o původnosti textu jeho jest ovšem dovolena kontroversa. „Domněnka Brücknerova", píše Snopek na konci hlavy sedmé, „že list Hadrianův jest podložen Methodějem, nezakládá se tedy na pravdě; spisovatel legendy, uznav za potřebné, interpolovati jej na nejednom místě, patrně sám svědčí, že jest původní; k tomu list Jana VIII. počínající Industriae tuae nezbytně předpokládá předchozí povolení slovanské bohoslužby jeho předchůdcem Hadrianem II. Bez tohoto povolení nelze si vysvětliti mnohé věci v bulle Janově". V hlavě osmé vyvrací Snopek tvrzení Brücknerovo, že domnělý list Hadrianův jest jen zkaženou bullou Jana VIII. (Verballhornung des echten Briefes Johanns), kdež prý vpašována věta namířená proti Vichingovi, aby vyloučeni byli z církve učitelé, kteří by trpěli slovanskou bohoslužbu, a vytýká Brücknerovi nesprávnou i libovolnou citaci. Nezáleží na tom, že pap. Jan VIII. jinak formuluje myšlenky nežli Hadrian II. V listě Hadrianově nemluví se o latinské mši proto, že si jí nepřál Rostislav. Pisatel legend pannonských neměl ryzího úmyslu za své práce. Ačkoli měl výborné prameny, užil jich jen, pokud chtěl, a pokud se mu hodilo, mnoho zatajil nebo podal nejásně, ano porušil i list Hadrianův, který byl bezpečně dán Methoději

do ruky. Příčinou porušení listu tohoto byla snaha, že chtěl zásluhu biskupské konsekrace Methodějovy mermomocí připsati jen a jen knížeti Kocelovi. Ale není asi sporu, že by Kocel, man krále Ludvíka, chtěl a směl se ujímati slovanského apoštola u papeže a že by se za něho přimlouval beztrestně, když byl vězněm německých hierarchův. Na konci hlavy osmé shrnuje Snopek vývody své proti tvrzením Brücknerovým a praví, že „docela neprávem viní náš autor [Brückner] Methoděje, jako by byl bullu papeže Jana VIII. podložil Hadřianovi II., odstraniv z ní důležité věci (jako povolení latinské mše těm, kdož si jí přáli na Moravě), protože se Methoději nehodily, jiný však za to vsunul (einschmuggelte), Janův list vydávaje za plnou moc k vyrčeni klatby na Vichinga“. V hlavě deváté proti tvrzení Brücknerovu, že sv. Methoděj prohlásil sám liturgii slovanskou za nezbytné zlo dočasné a přechodné, obrací se Snopek důrazně a praví, že církevní výsada jakákoli, dosažena-li lživými důvody nebo zamlčením pravdy, nemá platnosti. Methoděj zajisté papeži Janovi VIII. projevil příčiny skutečné a pravdivé, proč naléhá na výsadu liturgie slovanské; neboť mohl r. 879 a 880 podati důkaz, že bohoslužba slovanská pap. Hadrianem II. povolená se osvědčuje znamenitě, a kdyby byla zakázána Římem, nejenom by Řím nezískal ničeho, ale i ztratil mnoho u Slovanův. Proto pap. Jan VIII. přes zákaz svůj (r. 873) potvrdil bohoslužbu slovanskou a rozšířil privilegium i na všechny země slovanské. Jistě Methoděj nepovažoval výsady této za nezbytné zlo; neboť raději trpěl pronásledování, raději chtěl býti posuzován křivě, než aby se vzdal slovanské bohoslužby, a hleděl na ni docela jinak, nežli berlínský professor slovanské filologie. „Slovanská bohoslužba“, dí Snopek, „měla zajisté u Methoděje převelikou cenu .... Byl to vzácný odkaz důmyslu nebožtíka bratra, byl to převeliký dar, jehož Konstantin filosof mnohou prací vymohl slovanským národům pro jejich blaho, na jejich prospěch, ale nikterak na úkor a na škodu apoštolské stolice“ V hlavě desáté dovozuje Snopek, že Methoděj nikomu nevnucoval slovanské bohoslužby. Kdyby tak byl činil, nebyly by toho zamlčely prameny německé. Ale nezachoval se Němcům nikterak. A když papež r. 873 zakázal zatím bohoslužbu slovanskou s ohledem na Němce, neuposlechl Methoděj a sloužil slovansky.

Němci neustávajíce v boji, štvali knížete Svatopluka, který do Říma poslal žalobníka na Methoděje, že učí bludně a že neuposlechl papeže a že stále slouží slovansky. Methoděj, povolán byv na rychlo do Říma, očistil se plně, a jen po vůli Svatoplukově přidělen byl mu za suffragana Šváb Viching, hlavní příčina starostí a strastí apoštolových a hrobař slovanského díla Methodějova na Moravě. Brückner praví také, že slovanská bohoslužba nebyla valně oblíbena u lidu moravského, že sv. Methoděj přeháněl a j., a vůbec jeví snahu takovou, že úmyslně líčí naše apoštoly jednostránně, se zvláštní zaujatostí proti nim i proti dílu jejich. V hlavě jedenácté vyvrací Snopek potupy a hany Brücknerem našim apoštolům vytýkané. Tvrdiť Brückner, že svatí bratři jakožto Fotiovci byli zapřisáhlými nepřáteli Říma, že proti Latinům vystupovali oba Řekové (tak často zve Brückner naše apoštoly s příhanou) docela bezohledně. Methoděj prý zvláště spojil se s Cařihradem, cestoval k císaři řeckému i k patriarchovi a důvody, jakými přesvědčil pap. Jana VIII. o potřebě jazykové koncesse, přesvědčil je a zvítězil. I umíraje žehnal císaři, knížeti a lidu, ale Gorazda neodkázal na stolici sv. Petra, ani slova nepromluvil o apostolikovi (o papeži). Methoděj klamav jej dříve, dohospodařil s Římem, ale Řím s Methodějem také. Haeretikovi byla sňata škraboška, a jen smrt uchránila ho následkův, ale neuchránila přivrženců v jeho, Řeků v oblasti římské. Na takové vývody Snopek odpovídá důstojně, klidně a nevášnivě dle přístupných pramenův, a to podle listin, i také s přibráním legend slovanských. Úvaha Snopkova na str. 85.—104. jest věcná s hlediska theologického a bystře i rozhodně vyvrací ukvapené názory Brücknerovy, jednostranně ustrojené dle tendenčních legend, tendenčních i s hlediska dogmatického. S pravým vědomím zřejmé pravdy napsal Snopek, že „berlínský professor dr. Brückner i se svými předchůdci nemá pravdy, když píše o Konstantinovi-Cyrillovi a o Methoději, jeho bratru, že byli zarytými Fotiovci věrou, neboť listiny docela jasně svědčí proti legendám, že u víře o východě Ducha svatého nesouhlasili s Fotiem, nýbrž se svatými otci a s kostelem římským....“ Nač tedy „kacířem prohlašuje a nadobro odsuzuje dr. Brückner nejenom arcibiskupa Methoděje, jehož učení kompetentní v té věci soudce, papež Jan VIII., shledal

pravověrným veřejně na zvláštní synodě za tou příčinou konané, ale i jeho učenníky?" V hlavě dvanácté líčí se nepřátelství Vichingovo k Methoději a k dílu jeho slovanskému. Methoděj tušil ve švábském mnichovi ošemetníka a upozornil papeže Jana VIII. na to, že by Viching se mohl státi nebezpečným odpůrcem. Proto papež přikázal Vichingovi, aby ve všem byl poslušen svého arcibiskupa, jak učí zákon církevní. Ale za krátko vytasil se Viching podvrženými listinami a dokládal se tajnými rozkazy papežovými, ba přísahou, kterou musil vykonati. Brückner ujímá se však Vichinga, ač se o něm domýšlí zlého. Zdá se, že se ho ujímá proto, že byl protivníkem Methodějovým a že zničil liturgii slovanskou. Přes to, že papež Jan prohlásil Vichinga za zpurníka, který se vykazoval nepravými listinami a dovolával tajných rozkazů papežových, nevěří Brückner, že Viching podvrhl listy, neboť jich prý nepotřeboval. Ale Snopek prohlašuje dle pravdy: „Listiny dosvědčují nezvratně, že biskup Viching autoritu Methodějovu podkopávaje skutečně se vykazoval podloženými listy papežskými. Že toho byl schopen, dokazuje také vybájená jím přísaha Methodějova, čehož neupírá ani Dr. Brückner." V hlavě třinácté obrací se Snopek proti vývodům Brücknerovým, který, jako legend pannonských, užil legendy bulharské ze stol. 12., kterou nazývá pramenem, proti němuž nelze namítati ničeho (ale níže nazývá ji fanatickou, „fanatische Klemensbiographie"), a užívá tohoto pramene svým způsobem proti Methoději. Mluvě o legátech papežových na Moravu poslaných po smrti Methodějově, důrazně tvrdí Snopek, proč nastal zánik slovanské liturgie; praví: „Dílo svatých bratří, slovanské bohoslužení, vzalo za své, protože mu nepřál kníže Svatopluk." A Svatoplukovo jednání tehdejší nazývá Brückner bezvadným! Zničením díla sv. bratří stala se, jak dí Snopek, záměna osudná: „za milovaného Methoděje — nenáviděný Viching, místo muže svatého — podlý pokrytec, za nezištného kněze nájemce zlata chtivý, za biskupa božího — světák cti žádostivý, za miláčka lidu — škrobený dvořan". Snopek nechápe, z čeho soudí Brückner, že příčinou sporů se Svatoplukem byla prý pánovitá povaha Methodějova. Ustupovaltě Methoděj, kde mohl, ale neustoupil, kde nesměl, kde toho nedovoloval zákon, kde toho

vymáhala povinnost. Na konci hlavy této na slova Brücknerova, že Methoděj zavrhoval docela zřejmě hyiopatorské kacířství, praví Snopek, že Brückner neví, co mluví. Píšeť Snopek: „Míní-li hyiopatorským kacířstvím dogma katolické, že Duch svatý vychází i ze Syna, pak jest ve své lehkověrnosti zaveden celý lživými legendami. Dokladem toho všechny listiny otázky svatomethodějské se týkající. Neupírám, co tvrdí list Štěpána VI., že byly na Moravě nějaké difference co do postu; snad Methoděj Moravanům udělil nějaké dispense podobně, jako druhdy Řehoř I. Anglům a Mikoláš I. Bulharům. Náš autor [Brückner] však zůstal dlužen důkazy, že by byl náš světec zavrhoval posty římské a zlehčoval bohoslužbu latinskou. Proto také zůstává pouhou domněnkou ničím neodůvodněnou, co píše dále: „že jenom ohled na stařičkého arcibiskupa, na autoritu jeho bezúhonného svatého života a jeho neúmorné horlivosti zdržely Svatopluka, že k němu nepřikročil rázněji." A Snopek končí tvrdě, že různočtení (latinsky: mox vero totum ecclesiasticum ordinem recepit), hodnověrně původní (na něž Snopek upozornil ve svých „Studiích cyrillo-methodějských" v Hlídce r. 1906 na str. 818. a dále), „poskytuje nám jistě do duševní dílny Cyrillovy a Methodějovy pohled mnohem bezpečnější, než celé knihy našeho autora (totiž Brücknera)". V hlavě čtrnácté proti Brücknerovi (který píše, že Methodějovci neustali hanobiti velikého Svatopluka a že přeháněli důsledně oblibu a význam slovanské liturgie na Moravě, a dále, že o oblibě této nalézáme příliš málo v pramenech, čehož jest důkazem zpráva fanatického života Klimentova) tvrdí Snopek správně, že znalci vědí velmi dobře, že se „fanatická" legenda nezmiňuje o slovanské liturgii ani slovíčkem. Brückner jako hajitel Svatoplukův píše nesprávně, že Svatopluk i Moravané srdečně byli tomu rádi, že řečtí Slované opustili zemi; vždyť si prý nechtěla Morava ani vzpomínati celé episody. Ovšem nám není známo, jak smýšlel o Methoději a o liturgii slovanské nástupce Svatoplukův, kníže Mojmír II., ale domáhal se „vším úsilím toho, co zajistil Moravě Jan VIII.: tedy do roku 900 památka pannonského arcibiskupství nevymizela, kníže Mojmír II. postaral se, by Morava, jako zamýšlel někdy praujec jeho Rostislav, měla svou hierarchii nezávislou na Němcích". Snopek vyvrací další umíněná tvrzení professora Brücknera, který působení Methodějovo

nazývá řáděním (Treiben). Kníže Mojmír II., dí Snopek, „se postaral o to, by ve skutek byl uveden velikolepý, dalekosáhlý záměr knížete Rostislava, aby Morava a ostatní země jemu podrobené tvořily samostatnou církevní provincii, nezávislou na Němcích, jejíž utvoření svou zlobou zabránili nitranský biskup Viching a jeho němečtí pomocníci. Že jich ve své správě nešetřil ani nepochválil jejich pletichy s Maďary a jejich úkladův, vidno z listu hierarchie německé papeži Janovi IX.; proto se zde tolik brání jako proti pomluvám.“ V hlavě patnácté vytýká Brücknerovi Snopek znovu nedůslednost. Brückner uznává sice, že „slepá důvěra v pouhá slova legendy vedla k nejpodivnějším rozporům, k bludům docela patrným, neuvěřitelným,“ ale „neosměluje se pochybovati ani o nejnesmyslnějších údajích, ano přijímaje všecky bez rozdílu za bernou minci a nepřihlížeje mnoho k listinám užívá jich k vytvoření zvláštního povahopisu našich Soluňanův přes to, že legendy hrou ve slovích nazývá lhářkami (die Lügenden)“. Nedůsledno jest také, že Brückner nemůže se dosti vynachváliti slovanského písma, ale zase je opět zavrhuje naprosto. Tvrdíť v polemice s Lapôtrem, že nemohl Cyrill vymysliti hlaholice v několika dnech. „Třeba jenom“, píše ve svých Thesích (na str. 187.), „uvážiti jemná označení liter, odstíny všech zvuků, žádný jazyk celého světa neměl tehda něco podobného, je to nejstkvělejší jazykovědný úkon několika věkův“. A nazývá Konstantina-Cyrilla řeckým Mezzofantim, nejznamenitéjším filologem všech věkův. Jinak smýšlel Brückner o hlaholici r. 1903, jinak již r. 1904, a ve svých Thesích projevuje vlastně jen kombinace. R. 1903 vychvaluje Brückner hlaholici do nebes a po zásluze oceňuje filologický důmysl Konstantina-Cyrilla, ale r. 1904 nazývá hlaholici ohavností (Greuel) a umělůstkou (Künstelei) Slovany isolující a docela bezúčelnou. Brückner omývá Vichinga z padělání pap. listu, ačkoli uznává, že si pomáhal všelijak, i vybájenou přísahou, ale za to neostýchá se obviňovati Methoděje, že list Jana VIII. podložil Hadrianovi II., v němž vypustiv důležitou část, vsunul, vpašoval jinou, ano viní slovanské apoštoly z rozštěpení Slovanstva na dva světy sobě odcizené. Brücknerovi odpovídá Snopek vážně: „Smělé slovo, jenom že docela neodpovídá pravdě. Úmysl slovanských apoštolův byl zajisté nejšlechetnější: ne rozděliti, ale spojiti v Kristu, ut omnes unum sint. Jan 17, 21. Nebyli Řeky chauvinisty, ani

fanatickými církevníky řeckými; milujíce Slovany, jejich duchovnímu prospěchu se obětovali celí. Proto vydali se na dalekou cestu, proto pracovali mezi Moravany, strádajíce mnohdy. Proto poslušni jsouce papeže, šli do Říma, proto Methoděj trpěl nesnáze, byl pronásledován a týrán od německých hierarchův i od svého suffragana až do smrti.“ Methoděj lnul s upřímnou láskou a úctou k apoštolské stolici. „Kdyby nebylo tohoto“, dí Snopek, „nebylo by ani v lidu takové úcty k náměstku Petrovu. Jenom kdo sám nemá příslušné k němu vážnosti, slova tato může vykládati jináč: že buďto zdvořilými frasemi papeži pochleboval nebo jeho nestydatě obelhával a klamal. Ani jedno ani druhé nesluší se na celého muže, jakým byl Methoděj.“ Methoděj byl v Římě dobře znám jako muž pravověrný, proto jest a zůstane fantasií Brücknerovou, že papež ustanovil Vichinga za dozorce, vlastně slidiče (Aufpasser) Methodějova. Nedovolovalo toho ani církevní právo.

V konečné hlavě šestnácté podávaje hlavní tresť svých vývodův, přiznává Snopek upřímně, třeba nesouhlasí v mnohém, že studie berlínského professora, Dra. Brücknera, znamenají veliký pokrok v badání o pramenech dějin cyrillomethodějských; neboť praví Brückner ve svých Thesích (str. 187.), že pannonské legendy jsou „ausgesprochene Tendenzschriften, die Tatsachen unterschlagen oder erdichten, ganz wie es ihre Tendenz erforderte.“ Potvrzuje tedy staré Snopkovo smýšlení o legendách již z r. 1880, veřejně napsané r. 1886. Důrazně praví Snopek, že „pisec legend znaje dobře, že Konstantinu-Cyrillovi a Methodějovi bylo na Moravě i v Římě bojovati za slovanské písmo a za slovanskou liturgii, jako jemu v Bulharech, jimi kryje svoje záda“. Snopek však nemůže souhlasiti s Brücknerem v tom, že, ačkoli Brückner uznává legendy za tendenční, přece za pisatele, případně za inspiratora jejich prohlašuje sv. Methoděje, a proto jemu i bratrovi za vinu klade všechny tendenční zprávy a lži i nejnesmyslnější, a podle toho posuzuje i odsuzuje svaté bratry. Brückner nazývá oba bratry askety, ale líčení jeho o nich nesrovnává se s pojmem asketským; vždyť bratrům vytýká zrovna celou osnovu lží tendenčních. Mluví tu o skromnosti Methodějově, kterou projevil tím, že bratrovi přisoudil myšlenku o slovanské liturgii, ale hned zas nazývá ho jako Svatopluka pánovitou povahou a nesnášeli-

vým asketou, který se domáhal slepé poslušnosti a nechtěl nikde a v ničem ustoupiti. Jak se to srovnává všecko s pojmem zbožného askety? Svatí bratři nebyli Fotiovci, nebyli houževnatými, neohroženými ani nepoddajnými obhájci pravoslaví, nebyli zásadními ani nesmiřitelnými nepřáteli Říma. Naopak, skutky svými i životem byli upřímnými ctiteli jeho. Ale Brückner tvrdí, že řečtí rigoristé, sv. bratři, podváděli Řím a byli pokrytci, podvodníky, lháři, křivými posuzovači, falsatory a interpolatory papežských listin, a což nad to ještě, haeretiky!

Snopek končí sympathickou svou obranu sv. apoštolů slovy: „Kdyby někdo v Evropě neb kdekoli jinde takovou nebo podobnou píseň podle nějaké legendy zazpíval třebas o Vinfridovi-Bonifaciovi, celý vzdělaný svět jako jeden muž by se na něj vrhl, s ošklivostí se odvraceje od opovážlivce. Veliké slovanské apoštoly berlínský učenec napřed zlehčil a jaksi sesměšnil, potom z nich na základě slovanských hlavně legend dle svých domyslův utvořil odpornou karikaturu, pravé psychologické monstrum, plné protiv a odporův, a pak se ještě osměluje psáti: neberu věřícímu práva, vzdělávati se na obraze bohabojných mužův a na jejich působení; nežádám, aby odstraněni byli ze slovanského pantheonu nebo z římského seznamu svatých, ale žádné pretium affectionis, žádná svatozář, žádný ohled na tradici nesmí nám překážeti, chceme-li nalézti cestu pravdy“. — „Uznávám“, dí dále Snopek, „snahu našeho autora, přesvědčen jsem také, že pravou cestu k pravdě našel, ale nechtěl po ní kráčeti . . . Autor [Brückner] nás ujišťuje sice, že nebliží geniálnímu záměru řeckých bratří, dodávaje k tomu, že se jim dostává plné spravedlnosti. Než tu mohu i s laskavým čtenářem zvolati: Bůh nás chraň takové spravedlnosti! Však přes to dobře vím, že by náš autor, kdyby si byl mohl všecko předem důkladně promysliti, nikdy nám nebyl podal takové práce. Ale ani tak jí neupírám důležitosti, domnívaje se právem, že se nemine s úspěchem; ovšem nebude takový, jako očekával autor. Píše bezohledně, naproti tomu jsou moje řádky klidné, vážné, dosti šetrné, krotké, ale ovšem také rozhodné. Jedinou příčinou jeho omylův jest, že činí svoje vývody bezmála výhradně jenom podle dat, které jemu poskytují legendy východní, zvláště slo-

vanské, jež po fotijovsku překrucujíce zbarvily život slovanských apoštolův docela jináč, než jaký byl. Vývody našeho autora, ovšem namnoze podle tendence legend velikou většinou jsou docela správny, neboť se dokonale vžil v postavení jejich pisatele. Ale kde potom zůstává historická pravda, jak nám ji podávají listiny? .... Konče již celou rozpravu, nemohu zatajiti svého přesvědčení, že pannonským legendám, které dosud obecně platily za nejspolehlivější pramen života našich Soluňanův, Dr. Brückner dal svými cyrillomethodějskými statěmi ránu smrtelnou, které již nezahojí žádný na světě lékař. Jsou a zůstanou na vždy (užívám výrazu autorova [totiž Brücknerova]) památníky „pravdymilovnosti" řecké, fotiovské ...."

Kritická rozprava Snopkova nepotká se jistě s osudem nezaslouženým, s ignorováním (autor končí předmluvu s obavou, že nepronikne svým hlasem), nýbrž najde vřelého a dokonalého uznání u všech přátel historické pravdy jako dílo horlivého badatele a znalce opravdového mezi badateli o cyrillomethodějské otázce. Pan arch. Snopek nejnovější prací svou opravdu potěšil každého milovníka historie kulturní, a zvláště dějin československo-moravských. Píšeť z lásky a z přesvědčení a vřele i přesvědčivě.

Jako vděčný žák věnoval cennou práci svou J. E. nejdp. kn. arcib. dru. F. S. Bauerovi.

Co se tkne stránky formální, rád užívá p. archivář slov zastaralých nebo divně tvořených, na př. zábarka, vzhoda, prvoť, náředba, rovesník, zábrana, věrojatný, věrovyznání, bohoslouženi a j. Slovosled někde jest dán dle latiny, na př. po svém na stolec Petrův dosednutí, o různé jejich a Řeků nauce a j. Nezamlouvají se nám ani vazby, na př.: zvykali na nové řády (správně novým řádům), věřiti symbol pravé víry (správně symbolu pravé víry), pominouti bullu (správně bully, gen.), vyzouti se z poslušnosti oproti Římu (správně k Římu). Nepěkně zní nominativ Řeci, kritici, lépe Řekové, kritikové. Jsou tu i germanismy, na př. stávající řády (dosavadní), neodpovídalo skutečnosti (nesrovnávalo se se skutečností), bije sama sebou do očí (jest zcela zřejma), legendy povstaly (vznikly) a j. Za tvary a slova pošt*í*vač, současník, vplyv, nám*í*tka, pot*ý*čka, *s*esnulý, křestem, pokřestěný, po pramen*u*, *s*plnění, vzděl*á*vatelný, Foti*u*, *s*tvrzují, chv*í*lka, za

hranicí, rozsévač, po létech, vezdy, čtyrmi, sluší psáti: poštévač, vrstevník, vliv, námitka, potyčka, zesnulý, křtem, pokřtěný, po prameni, zplnění, vzdělavatelný, Fotiovi, ztvrzující, chvilka, za hranicemi, rozsevač, po letech, vždy, čtyřmi. Ovšem některá jsou tu také nedopatření tisková. Jinak jest sloh p. archivářův dobrý. Několik málo chyb nikterak neubírá ceny dílu význačnému jádrem a střízlivostí úsudkovou.

Těšíme se na chystané Snopkovo dílo nové s oprávněnou radostí. *Fr. J. Rypáček.*

Korrespondence a zápisky Frant. Ladislava Čelakovského. Vydal Frant. Bílý. I. Nákladem České akademie. Praha 1907.

Vydavatel rozdělil korrespondenci Čelakovského na čtyři období: I. Č. student a vychovatel (1818—1829), II. Č. samostatný až po professuru ve Vratislavi (1830—1841), III. Č. ve Vratislavi (1842—1849), IV. Č. professorem v Praze (1849—1852).

Vydaný svazek obsahuje 87 dopisů z doby od 2. února 1818 po „škaredou středu" 1823. Dopisy ty jsou buď nové, buď byly již dříve uveřejněny, ale neúplně, neboť za let sedmdesátých ještě žily některé osoby, o nichž se mluvilo v listech. Ostatně tehdejší vydavatel i bez té příčiny přesouval a vynechával věci, o nichž nebylo třeba se báti, že narazí (srv. S. L. str. 61. — B. list 51. na str. 94.); většina známých listů má ve vydání Bílého doplňky (32). Jsou někdy stručné, zajímavé pro milostné styky Čelakovského, někdy značného rozsahu (v listech 24., 28., 30., 38., 44., 46., 56., 58.). Listů, jež uveřejněny nejsou v S. L., jest tu celkem 19. Psal je Čelakovský Kamarýtovi, Plánkovi, Ant. Markovi a naopak Čelakovskému Plánek a Marchal.

Truhlářskému mistrovi a literátovi strakonickému J. Plánkovi podává student Č. zprávy o literárním a národním ruchu v Praze a obstarává mu žádané knihy; velešínského kaplana Jana Marchala opatřuje občanským zákoníkem, a má mu býti zpravodajem o všem, „co se děje v Praze, co v celém Slovensku"; „vysoce váženému Panu" Ant. Markovi posílá Č. počátkem srpna 1822 nevázaný výtisk „Slovanských národních písní" se zprávou, jaké obtíže měl za sbírání jejich. Nejvíce je dopisů Kamarýtovi; obsahují celé písně litevské, polské a ruské, zprávy soukromé a literární rozhovory. Posílaje Kamarýtovi Libušin Soud (list 46., str. 81.), o jehož pra-

vosti má Dobrovský pochyby, přihlašuje se Čelakovský rovněž s několika námitkami: „kdo takového něco nalezne, ten to soukromě v obecnost nevysílá“, a pak mluva básně: „v kterém věku by se bylo tak mluvilo?“ Ale těmi záhadami nebude trápit ani sebe ani přítele: „é wot! co je nám po tom, viď: ať ji třeba Lumír nebo Dalimil, Sv. Vojtěch, nebo Jungmann s Hankou skládali, — ať se o to ti Páni perou, nám na tom dosti, že ji (t. j. báseň L. S.) máme“. V listě 57. (str. 108.) je mu nápadna podobnost písně R. K. „Ach ty róže, krásná róže“ a ruských Ахъ вы вмѣры, вѣтры буйные, Вы буйны вѣтры осеннie a písně druhé Ахь ты садь ли ты мой сагочикъ Садъ да зеленое виноградье . . (Shody písní R. K. s ruskými probral podrobně Hanuš Máchal, Listy filologické r. 1899). Jinde upozorňuje přítele na první svazek dramat „pravého Shakespearovce“ Klicpery, na Macháčkův překlad Goethovy Ifigenie, na třetí díl Kroka, obsahující Libušin Soud, a hlavně ovšem se zabývá vlastními básněmi, jež sděluje příteli a upozorňuje na postup tisku Slov. nár. písní. Tak dotvrzují tyto listy lásku Čelakovského k národní písni slovanské, básnické jeho nadšení, vřelé srdce jeho ke všem, jež měl rád. —

Listy uspořádány, jak jdou za sebou časově, a otištěny věrně se všemi zvláštnostmi mluvy, „jenom některjší zbytky orthografie bratrské přeměněny na pravopis dnešní“; před každým listem stručný obsah jen pomáhá přehlednosti. Literární historik, tešící básníkův profil, bude míti práci značně usnadněnou. Vydavatel podniká práci záslužnou a koná ji s plným vědomím literární odpovědnosti důkladně a přesně. *Josef Kozlovský.*

Výbor ze spisů Karla Havlíčka. (Česká knihovna zábavy a poučení, vydává Ústř. spolek čes. prof.). Sebral Fr. Bílý.

„Působení Karla Havlíčka vyniklo nejpronikavěji na poli politickém. Jeho boj proti tehdejšímu absolutistickému zřízení státnímu a za přeměnu jeho v ústavní zřízení našeho mocnářství, jeho zápas za rovnoprávnost a svobodu národa českého, jeho usilování o opravy ve státě, v církvi a v národě zajistily mu v dějinách našeho rozvoje místo přední. Jeho horoucí láska k národu, neposkvrněná ryzost povahy, jeho neohroženost a utrpení učinily ho miláčkem českého lidu.“ To vše by asi vyčetl čtenář z Havlíčkových spisův úplných; školská nařízení však vylučují z učebných síní veškeru politiku — a tu právě byla nesnáz, jíž

si autor výboru dobře byl vědom. Proto výbor jeho chce „mládeži české podati ukázky z literární činnosti Havlíčkovy“ a předvésti jí „obšírnější obraz jeho života studentského“. — Tedy mládeži obraz mladého Havlíčka — tím směrem se béře životopis — stručný po návratě z Rus —, o to jde celému výboru. Proto „Obrazy z Rus“ zaujímají přes polovici ukázek prosaických, proto ve „Smíšených básních“ skoro všechny ukázky týkají se mladých let Havlíčkových, doby, kdy Havlíček vzdělává sebe; politická činnost jest zde doplňkem, který chce ukázati, jaké osení uzrálo za parného léta na roli pilného oráče. Král Lávra, výběr z Tyrol. elegií, epigrammů, satirické a kritické prosy, články ze Slovana a Národních novin korunovány ukázkou dopisů: H. blahopřeje otci na Nový rok 1841, dopis K. V. Zapovi z Moskvy a Palackému z Brixena — pouhých sedm stran, ale kolik rozhledu, svědomitosti, hlubokého citu, svěžího humoru i v situacích málo vábných probleskuje tu z duše Karla Havlíčka. —

Výbory pro mládež nelze snadno sestavovati; skladatel jejich jest jako malíř — impressionista, pracující jednotlivými rysy, význačnými čarami, jež z dálky mladých let mají působiti dojmem nerušeného celku. O tomto výboru nelze říci ničeho, nežli přání, aby prošel rukama všeho našeho studentstva a zanechal v mysli jeho nadšení Havlíčkovo a poctivou opravdovost.

V tisku jsou některá nedopatření, která lze příště opraviti.

Str. 37. „Však činný duch jeho nezahálel, ač (!) nenalézal dostatečného zaměstknání v učení nařízeném.“

Str. 37. (dole): dosáhl za jediný rok takové obratnosti... v českém slohu, že se vyrovnal i lepším spisovatelům, ano, nad největší díl tehdejšího spisovatelstva patrně předčil (lepších je vždycky méně). —

Str. 89. překlad Horácova „Et si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae“ pod čarou: Byť i svět se zhroutil v rumy, nezleklého (!) jej ubijí trosky. Toť překlad „latinou velmi páchnoucí“, výklad by tu byl spíše na místě.

Josef Kozlovský.

Die Juden in Mähren. Napsal Theodor Haas. V Brně 1908 nákladem židovského knihoskladu M. Hickla. Str. 71, cena neudána.

Uvítali bychom s povděkem knihu, která by chtěla a také dovedla vylíčiti dějinný obraz židů moravských. Název jest mnoho-

slibný, a kniha nepřináší téměř ničeho. Práci svou vymezil autor značnou měrou, chtěje podati toliko „v hlavních rysech dějiny právní a statistiku židovského obyvatelstva se zvláštním zřetelem k 19. stol., ale i tu jest práce jeho ryze diletantská v pravém smysle slovním.

Z první části svého líčení — doba až po vydání tolerančního patentu — měl spíše učiniti úvod; vždyť praví sám, že si doby až po Josefa II. všímá toliko „na lepší porozumění a uvedení". K nejstarším obcím židovským počítá Třebíč, Bučovice a Pohořelice, ale nedovídáme se ničeho o pramenech jeho ani o době vzniku jejich. Nezmiňuje se však o Prostějově, o Boskovicích a Mikulově, kde zachovaly se náhrobní kameny z 11. stol. (Das Judenthum in Oesterreich, str. 41.). Nestačí říci prostě, že právní postavení usedlých rodin židovských na Moravě bylo ze všech židů pod vládou habsburskou nejpříznivější do r. 1772, nýbrž bylo třeba učiniti srovnání a vytknouti zásadní rozdíly. Více místa a pozornosti věnuje instituci zemského rabína (pocházející z doby Maximiliána II.), jenž jmenován císařem „na zachování jednoty a zprostředkování sporů mezi židy"; placen byl z pokladny státní. Zemský rabinát moravský trvá dosud jako jediný v celém v Rakousku se sídlem v Brně (nejdříve v Mikulově, pak v Boskovicích). O soudnictví židovském dovídáme se jen tolik, že příslušelo rabínům až do r. 1785, kdy jim bylo odňato.

V části druhé — doba od vydání tolerančního patentu až po emancipaci židovskou —, kterou se zabývá sice podrobněji, chybějí některé patenty z doby Josefovy, jiné jsou jmenovány nesprávně, vůbec chybí tu systematický postup. S věcmi nejdůležitějšími, jako s uvalením zvláštních daní a poplatků židovských (d'Elvert: Schriften, XXV., str. 559. a násl.) s dovolenou návštěvou škol gymnasijních a j., nesetkáváme se vůbec. Nedostatečně vyloženo jest školství nízké (chybí tu na příklad guberniální dekret z r. 1843, týkající se návštěvy veřejných škol dětmi židovskými), návštěva universit, přijetí německých jmen a užívání jazyka německého, jakož i záležitosti dovolení sňatkův. Zajímavo bylo by bývalo stopovati stěhování obyvatelstva židovského z Moravy, které uchylovalo se pro omezený počet dovolených sňatků (do r. 1848) převážnou většinou do horních Uher, a tak vznikly tam četné kvetoucí obce židovské (spisovatel zná všeho všudy jedinou: Vág-Ujhely vzniklou ze židovské obce uherskobrodské).

V části třetí probírá dobu od r. 1848 do zavedení ústavy prosincové (1867), ačkoliv důležitějším mezníkem jest r. 1864, kdy vrácena byla obcím samostatnost a integrita territoriální. Při r. 1848 ušla spisovateli událost nad jiné významná, jakou jest beze sporu zrušení rozličných daní židovských. Do tohoto období spadá reaktivování politických obcí židovských. Kdežto ve všech ostatních zemích habsburských po zavedení emancipace a zrušení ghett přestaly židovské obce tvořiti stát ve státě (Pražské Židovské Město na př. spojeno bylo r. 1850 s ostatními městy pražskými), na Moravě zachovaly si výlučné postavení své podnes. Židovské obce dosáhly samosprávy — podobně jako ostatní komuny — t. ř. zatímním zákonem obecním (1849) a staly se svobodnými, měly-li vlastní territorium uzavřené a potřebné prostředky na opatření vlastní správy. Z 52 obcí židovských, utvořených r. 1789 — autor plete si čísla 1789 a 1798 — vzniklo 25 politických obcí židovských, k nimž po letech přidružily se ještě dvě odloučením od měst křesťanských. Doba od vydání prosincovky tvoří období čtvrté a poslední. Existence politických obcí židovských vedle stejnojmenných obcí křesťanských jest stav jistě nezdravý. Proto také zakročilo ministerstvo vnitra r. 1880 na místodržitelství, aby se postaralo o dobrovolné splynutí židovských obcí s obcemi křesťanskými, ale sešlo s toho pro oboustranný odpor.

Sporná otázka, vyvolaná volební geometrií Schmerlingovou, jenž pomocí obcí židovských, které volily s městy, aby je přehlasovaly, dosáhl na sněm i na radu říšskou zvolení kandidátů německých, byla rozřešena na prospěch politických obcí žid., neboť byly zařazeny valnou většinou (22 ze 27, k tomu viz tabulku D) novým volebním řádem zemským i říšským do skupiny městské. S politickými obcemi nesmíme stotožňovati obce náboženské, instituce na „uspokojení náboženských potřeb“, zřízené r. 1876 místodržitelstvím moravským počtem 54, po definitivní úpravě 51 (viz tabulka D, kdežto na mapce jest číslo 50). Obcím náboženským připadla (1890) všechna péče o záležitosti po stránce náboženské, obcím politickým vyhrazena toliko agenda politická. Obce židovské vydržovaly si také své školství; škoda jen, že spisovatel neuznal za hodno, aby vyložil počátek a vývoj jeho. Ze statistiky o školství vyjímáme: R. 1843 byly na Moravě 34 školy žid. se 4341 žákem vedle 2309 žáků žid. na školách křesťanských

(starší statistiky nemá), r. 1869 bylo 15 škol náboženských a 40 škol elementárních, za naší doby mají z politických obcí 24 školy veřejné, z nichž jediná obec toliko (Třebíč) vydržuje vedle školy německé také českou. Mimo to zřídily a vydržují školy též obce náboženské (8) i spolky náboženské (spisovatel vypočítává toliko čtyři a pak praví: atd.). S potěšením zaznamenává rozkvět židovského školství na Moravě, kdežto v Čechách prý vlivem českonárodního hnutí byly zrušeny téměř všechny školy židovské. Jaký byl pohyb obyvatelstva židovského? Za doby Marie Terezie (1775) napočteno bylo na Moravě i ve Slezsku okrouhle 24.000 židů, r. 1840 již 40.000, r. 1848 však (před emancipací) s odečtením židů slezských a v enklávách moravských jen asi 38.000, r. 1857 (o prvním správném sčítání lidu) 43.000, r. 1890 přes 45.000, ale o posledním sčítání lidu (1900) něco málo nad 44.000. Již od r. 1869 (viz tabulku A) lze pozorovati relativní a za posledního desítiletí dokonce i absolutní úbytek (2·34%) žid. obyvatelstva na Moravě.

R. 1880 činili židé 2·05% všeho obyvatelstva moravského, o 20 let později však jen 1·84%. Spisovatel promlouvaje o příčinách zapomněl poznamenati, proč se obyvatelstvo židovské stěhuje rádo zvláště do Vídně. Rozpor jevící se za sčítání obyvatelstva židovského mezi schematismem diecesním a státním sčítáním vysvětluje okolností, že povinnost žid. vedoucích matrik, zasílati opisy zápisů matrikových úřadům farním, zrušena byla r. 1868, tak že od té doby zápisy farní nemohou býti úplně spolehlivy. Nejbolavější stránkou židů moravských jest obcovací jazyk. Autor se snaží, aby omluvil židy moravské, proč odevzdávali dosud hlasy své „obyčejně“ (!) na prospěch kandidátů německých. Činili tak proto, že „si toho přáli úřadové správní, a poněvadž se domnívali, že jednají ve smyslu své tradice“. Znamená autorovo doznání obrat k lepšímu do budoucnosti? Skoro neuvěřitelným zdá se nám, že se 6.792, t. j. 16% všeho židovstva moravského přihlásilo k české řeči obcovací. Kde jsou čeští židé na Moravě a kde jejich děti? Ke spisku svému připojil spisovatel čtyři tabulky: o stavě židovského obyvatelstva v jednotlivých obcích moravských, o obyvatelstvě politických obcí židovských podle vyznání, o počtě domů v starých a politických obcích židovských, o vývoji obcí židovských a konečně mapku s označením obvodů židovských obcí na Moravě a ve Slezsku. Nedopatření tisková (místo Saar

tiskne Saaz a j.); chaosu v pravopise (píše Bistritz, Hrottowitz, Datschitz, Namiest vedle Dambořitz, Zábřeh, Náměšt, Napajedl a j.) pomíjím mlčením.

Práce, která chce býti opravdovým „příspěvkem ke kulturním dějinám moravským“, musí podati nepoměrně více a vypadati zcela jinak. *Dr. H. Traub.*

Listinné památky z archivu města Žďáru na Moravě. K tisku upravil Dr. B. Drož. 1907.

V úpravě velmi vkusné a nákladem vlastním (!) bez jakékoli podpory vydal Drož listinné památky z archivu žďárského na památku třistaletého povýšení Žďára za město, když byl před několika lety sepsal Dějiny města Žďáru (ref. Č. M. Mus. Zem. z péra Fr. J. Rypáčka). Listinář věnoval autor památce Oty Steinbacha z Kranichšteina, posledního opata žďárského. Práce Drožova obsahuje celkem 49 listin, chronologicky spořádaných, pocházejících z let 1411—1796; některé z nich otištěny byly však již dříve. Nejstarší jest latinská, v níž opat prodává městečku pozemky Hamerfeld, listinou nejmladší (německá) postupují rychtáři a purkmistři jednotlivých obcí na panství Žďárském určitou summu kontribučenskému fondu dotčeného panství. Toliko nejstarší listina je latinská, 19 je německých, ostatní jsou sepsány jazykem českým. Některé listiny nebyly datovány vůbec. Někde lze vročení vykonati snadno (jako při č. 28.), neboť podle podpisu opata Hilgra, jenž úřadoval za l. 1654—1666, možno datum ustanoviti přibližně. Podobně jsou bez datování č. 37. a 38. — čísla jsou toliko opisy listin [1] —, která Drož vročil do l. 1702—1703, ač nepraví nikde, z jakých důvodů tak učinil. U listin méně důležitých, týkajících se jednotlivců mimo Žďár, učiněn jest toliko regest. Pozornosti zasluhuje okolnost, že majestáty císařů Leopolda I. i Josefa I. sepsány jsou jazykem českým, ale již od majestátu Karla VI. (r. 1727) jsou vesměs německé.

Seznam listin hned s počátku. Na jednu chybu tiskovou chtěl bych upozorniti: na str. 13. čteme r. 1556 místo r. 1586, jak lze souditi z přehledu. Při jménech obcí a míst málo známých doporučovalo by se určení bližší, jako na př. při Wasserburku, Lautersteině, Wotten a j. V textě jsou 3 obrázky znaku měst-

---

[1]) Oba opisy nalezl spisovatel mezi spisy z bývalého archivu městečka Nového Veselí u Žďára.

ského: pečeť městečka z r. 1450, znak udělený městu kardinálem Dietrichštejnem r. 1607 a nynější znak z r. 1706.

Kromě jmenovaných archivalií chovají se — jak vypravuje Drož v závěru — v městském archivě tamějším opisy listin, obsahujících záznamy důležitějších událostí místních, jakož i údaje, týkající se kulturních a hospodářských poměrů moravských za l. 1530 - 1872. Zpráv těchto užil právě Drož v Dějinách města Žďáru. *Dr. H. Traub.*

Nová díla.

Přehled české archaeologie. Napsal Dr. J. L. Píč. Nákladem archaeologické komise při České akademii. V Praze 1908. Stran 90 s četnými vyobrazeními. Krámská cena 1 K 50 h, snížená cena 1 K.

Dopisy reformační komise v Čechách z let 1627—1629. Z rukopisů archivu arcibiskupského v Praze vydal Dr. Ant. Podlaha. Cena 4 K. Stran 267 a IV. V Praze 1908.

Jana Vodňanského traktát o početí přečistém a neposkvrněném důstojné P. Marie (z r. 1509). Z rukopisů c. k. univ. knihovny v Praze. Vydal Dr. Ant. Podlaha. V Praze 1908. Stran 36 a IV. Cena 60 h.

Relationes super statu ecclesiae et archidioecesis Pragensis ad S. congregationem concilii ab archiepiscopis Pragensibus factae a. 1759—1781. Z rukopisů archivu arcibiskupského v Praze. Vydal Dr. Ant. Podlaha. V Praze 1908. Stran 84. Cena 1 K. Všechny dotčené práce Podlahovy vyšly ve „Sbírce pramenů církevních dějin českých stol. 16.—18.“ jako čísla I.—III.

Bürgerovy ohlasy v české literatuře. Napsal Mil. Hýsek. Zvl. otisk z Listů filologických. Stran 42. V Praze 1908.

Příspěvky k hospodářským poměrům na panství zvíkovsko-orlickém. Napsal Jos. Kazimour. Část II. Zv. otisk. z výr. zprávy c. k. akad. gymnasia v Praze; 1908. Stran 20.

Platonův Ion. Soustavný úvod s překladem. Napsal R. Neuhöfer. Zvl. otisk z programu I. čes. gymnasia státního v Brně; 1908. Strana 32.

Památník slavnosti pětistyletého potvrzení městských práv města Velké Byteše (1408—1908). Stran 83.

V „Komisi pro přírodovědecké prozkoumání Moravy“ vydáno bylo v odd. botanickém č. 4.: **Výsledky bryologického výzkumu Moravy za rok 1906—1907.** Napsal Dr. Jos. Podpěra. Stran 82. — Oddělení geologického čís. 6.: **Andesit v Luhačovicích.** Napsal Max Novák. Str. 3.

Josef Kalousek. Přednáška, jíž měl za příležitosti sedmdesátin Kalouskových v Histor. spolku v Praze Václav Novotný. Stran 23.

O brněnské vodní otázce. Uvažuje prof. dr. Jarosl. J. Jahn. Stran 23.

Časopisy.

Věstníka České akademie vydáno redakcí Dra. Bohuslava Raýmana roč. XVII. číslo 5. Z obsahu vyjímáme: Nové dějiny starofrancouzské literatury. (Refer. V. Tille.)

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jarosl. Golla a Jos. Pekaře ročníku XIV. sešit 3. Obsahuje pokračování prací již dříve oznámených. V drobnějších článcích píše Jul. Glücklich o „Novém neznámém spise Vácslava Budovce z Budova". Četné referáty a zprávy.

Časopisu Musea království Českého vydán redakcí Čeňka Zíbrta ročníku LXXXII. svazek 3. Nové práce: Staročeské sbírky přísloví (Dr. V. Flajšhans). — K dějinám probuzení mor. lidu (Mil. Hýsek). — Pustošení chrámu svatovítského v prosinci r. 1619 (Dr. Jos. Volf). — Píseň obnovená o těch pletichářích z r. 1619 (Dr. J. Volf). Dodatky a opravy k biografiím st. spis. českých, literární hlídka a zprávy.

Časopisu Morav. musea zemského vydáno redakcí Fr. J. Rypáčka, Fr. Šujana a E. Bayera ročníku VIII. čís. 2. Nové práce: Matěj Kneisel (Sáytam Lesienk), rodák z Třeště (1805—1890). Život a činnost jeho (Dr. Č. Zíbrt). — O svéráznosti tvorby československé vůbec a keramické zvláště (Al. Fiala). — Velkostatek Křižanov za stol. XVII. a XVIII. (JUDr. Jindř. Chylík). — Svatopluk Čech (Fr. J. Rypáček). — Některé význačné památky zástřizlovské v Boskovicích (Fr. Lipka). — Bývalý svob. dvůr ve Vážanech při Mor. Prusích (Aug. Kratochvíl). — „Kuttelhof" v Poznámkách k mapě mor. Valašska (MUDr. J. Smyčka). — Sv. Dorota (Fr. Bobek). — Zprávy z Mor. mus. společnosti, z komise pro přírod. výzkum Moravy, referáty

Věstníka čes. professorů vydána redakcí Vojt. Hulíka a Dr. Jar. Jeništy roč. XV. čísla 9. a 10. Nové práce: Jak zabrániti neodvratné krisi stavu professorského jevící se v nadbytku zkouš. kandidátů (Fr. Granát). — Vzdělávací cena moderních jazyků (Dr. Vil. Mathesius). — Jak zavésti povinné hry pro žáky stř. škol (Jos. Klenka). — Otázka reformy mathem. vyučování na IV. mezinárodním kongressu mathematiků (Dr. B. Bydžovský). Referáty, drobné zprávy a zprávy spolkové.

Zpráv Právnické jednoty moravské vydány redakcí Jos. Boubely, Konst. Löfflera a Dr. Fr. Bílovského roč. XVII. sešity 3. a 4. Obsah: Něco o žalobách pro zmatečnost a za obnovu, o potřebě doplnění řádu jednacího a knih formulářů procesních v příčině žalob těchto (Dr. Matyáš). — K otázce nepříčetnosti v osnově trestního zákona (Dr. Tlamich).

Českého lidu vydána redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. XVII. čísla 9. a 10. — Nové práce: Bratří Růžového Kříže (Roseae Crucis) v zemích čes. a proroctví jejich na rok 1622 (Dr. J. Volf). — Dřevěné kostelíky v zemích českých a jejich příbuznost s kostelíky dřevěnými polskými (Dr. Č. Zíbrt). — Písničkář Fr. Hais a jeho paměti (Dr. Č. Zíbrt). — Dr. J. Kalousek (Dr. Č. Zíbrt). — Bibliograf. výčet prací Libouskových (Dr. J. Volf). Píseň o bitvě u Jankova (Fr. Šach). — Pověsti a dohady o starých a památných stromech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Jan Ev. Chadt).

Sborníka Čes. spol. zeměvědné vydána redakcí Jindř. Metelky a Jiřího Doneše roč. XIV. čísla 1.—3. Nové práce: Sněhová pokrývka v Čechách v zimě 1906—1907 (Dr. Fr. Augustin). — Josef Wünsch (Dr. Stan. Nikolau).

Sborníka věd právních a státních (založil Bohuš Rieger) vydány redakcí A. Bráfa, K. Kadlce, J. Krčmáře a Fr. Vavřinka za účastenství členů české fakulty právnické ročníku VIII. sešity 2.—4. Obsah: Církevní právo soukromé a veřejné (Ant. Hobza). — Mobilární vindikace v právu francouzském a moderním zákonodárství románském (Jos. Vacek). — O právu opravy v civilním prosessu (V. Hora). — Literární zprávy o polit. a právních dějinách slovanských, o právě římském, občanském a o národním hospodářství. — Největší část objemného svazku zabírá III. oddíl Storchova pojednání „o zabavení v právu tiskovém".

Hlídky vydána redakcí Dra. Pavla Vychodila ročníku XXV. čísla 7.—9. — Nové práce: Poměr církve a státu v Americe (Jan Staněk). — K jubileu zrušení roboty (A. O. Plešovský). — Slovanský sjezd v Praze (P. Šup). — O psychickém kontagiu (MUDr. Josef Vinař). — Posudky. — Ze života náboženského. — Věda a umění. — Zprávy národohospodářské. — Rozhled sociální. — Školství. — Archiv literární.

Vlasti vydána redakcí Tomáše Škrdle roč. XXIV. čísla 9.—11. Většinou pokračování oznámených již článkův.

Naší obce vydány redakcí Vlast. Ondrúška roč. III. sešity 5.—10. Význačnější nové práce: Kontribučenské fondy a záložny z nich utvořené (Dr. Stan. Bublík). — Vypovídací právo obce (L. Kožíšek). — Sjezd moravských měst. — Poměry samosprávných úředníků v království Českém.

Žďárského obzora vydána redakcí Dra. Bedř. Drože roč. VIII. číslo 12., roč. IX. čísla 1. a 2. Z obsahu vyjímáme: stručný nástin dějin řemesla a zřízení cechovního na Žďársku (MUDr. Bedřich Drož). — Vegetační poměry v krajině žďárské (Fil. Kovář). — Platí pro všechny státní občany na témž místě stejné zákony? (J. Nečas).

Oprava. Do článku Dra. Chudoby v sešitu 3. vloudila se tisková chyba. Na str. 231., 3. řádek zdola, má býti: „... nezdálo se jí nemožno. Kdysi volal do boje s nepřítelem vnějším; nyní se táže ..."

Pp. přispěvatelům do Časopisu Matice Moravské.

Výbor Matice Moravské zvýšil (počínajíc 1. sešitem ročníku 1909) spisovatelský honorář za původní práce ze 40 na 48 K za tiskový arch.

Dr. **František Kameníček,**
t. č. starosta Mat. Mor.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

Výroční zpráva „Matice Moravské“ za rok 1907,

podaná o řádné hromadě valné ve středu dne 26. února 1908.

Za uplynulého roku správního snažil se spolek vyvíjeti činnost, která netoliko vytčena jest podněty z let minulých, nýbrž v leckteré věci vykazuje se značným pokrokem. Činnost tato ubírá se trojím směrem: vydáváním Časopisu, publikováním samostatných děl vědeckých a přípravnými pracemi Komise na vydávání historických památek moravských.

1. Vydávání Časopisu Matice Moravské potkává se s nesnázemi, které již byly naznačeny v loňské zprávě výroční. Dosavadní hlavní redaktor (od r. 1891), ředitel dr. Fr. Kameníček, který spolu se školním radou Frant. J. Rypáčkem (od r. 1898) ochotně a svědomitě zastává všechnu práci redakční, oznámil již několikráte na schůzích výborových a naposled i o řádné valné hromadě, že si přeje, aby byl vystřídán některou silou mladší. Poněvadž však snahy o spojení Matice s Vědeckým klubem znovu se rozbily o rozličné překážky a vůbec v mladším dorostu vědeckém nejeví se dosti chuti a podnikavosti na převzetí nesnadného úkolu tohoto, nezbylo výboru než požádati dosavadní redakce, aby se ho podjala i na nejbližší dobu budoucí, což také redakcí — ovšem jen jako provisorium — bylo přijato s výslovným prohlášením obou redaktorů nynějších, že odstoupí ihned, jakmile se na řízení listu přihlásí mladší pracovníci.

Dlouholetý hlavní spolupracovník Časopisu, školní rada Frant. A. Slavík, žijící již po několik let v Praze, oznámil hlavně z této příčiny, že trvale vystupuje z redakce. Výbor přijal tuto zprávu na vědomost, s uznáním vzpomněl velikých zásluh

pana školního rady z prvních dob po obnovení Časopisu (1891 až 1898) a vzdává mu znova vřelé díky.

Výbor potom svěřil redakci Časopisu řed. dru. F. Kameníčkovi a škol. radovi F. J. Rypáčkovi, kteří tento úřad přijali ochotně na r. 1908.

Přes tyto překážky Časopis i tohoto roku zachoval se i vnitřní cenou i vnějším rozsahem na výši let minulých a těší se právem dobré pověsti v českém životě vědeckém. Do minulého ročníku přispěli delšími neb kratšími pojednáními, zprávami vědeckými a uměleckými, odbornými posudky a t. d. spisovatelé: Josef Bartocha, dr. Ant. Breitenbach, dr. Josef Cvrček, Leander Čech, dr. Jaroslav Demel, Rud. Dvořák, Miloslav Hýsek, Jan Kabelík, dr. Jan Kapras, Antonín Klvaňa, dr. Jan B. Novák, dr. Frant. Pastrnek, dr. Jos. Pešek, dr. Ant. Polák, Frant. J. Rypáček, Aug. Sedláček, Frant. Aug. Slavík, Jan Tenora, dr. V. Tille, dr. Hugo Traub.

Časopis vyměňuje se za časopisy i jiné publikace četných ústavů vědeckých, domácích i cizozemských, jak vypočteny jsou ve zprávách z let minulých. Některým spolkům a ústavům, které řádně ukázaly potřebu toho, bylo povoleno bezplatné zasílání Časopisu i darování některých publikací, nákladem Mat. Mor. vydaných; některým žádostem však výbor přes nejlepší vůli nemohl vyhověti, ježto nedovoluje toho finanční stav spolkový.

2. Jako samostatná publikace vydána byla nákladem spolku našeho za minulého roku kniha professorů Frant. Černého a Pavla Váše, nazvaná: „Moravská jména místní; výklady filologické“. Kniha mající i s rejstříkem 292 strany, rozeslána byla zdarma zároveň s 3. sešitem Časopisu všem členům Matice Moravské.

3. Další snahou výboru bylo, aby nejrychleji byly vykonány přípravné práce Komise na vydávání historických památek moravských. Činnost zahájena byla volbou desíti členů komise, jež se potom doplnila na dvanácte členů, jichž jména vypočtena v loňské zprávě výroční. Na uhrazení nákladů tohoto důležitého podniku stal se zdárný počátek udělením subvence ročních 3000 K štědře propůjčených Jeho kníž. arcib. Milostí p. drem. Frant. Sal. Bauerem, arcibiskupem olomouckým. Výbor Matice Moravské naplněn byl pevným pře-

svědčením, že snahy jeho i jinde budou podporovány s týmž porozuměním, i obrátil se zvláštní žádostí na moravský sněm zemský za roční subvenci 10.000 K. K žádosti bylo přiloženo podrobné vypracování programu komise, jejího úkolu i organisace. Ale mimo nadání zemský výbor, ač jednotliví členové jeho i ústně byli zvláště starostou spolku náležitě informováni o důležitosti komise a také projevili velikou účast v této věci, nedoporučil žádosti naší sněmu, a tím byly naděje naše, aspoň pokud se týče roku minulého, neočekávaně zklamány.

Zatím však sněm moravský v únorovém zasedání loňského roku na návrh poslance doc. Šrámka usnesl se o resoluci, že se mají vydávati památky právních dějin moravských. Zemský výbor navázal tedy s Maticí Mor. nové jednání a vybídl výbor našeho spolku i Komisi na vydávání historických památek moravských, aby mu o této věci předložily nový návrh, ale aby se napřed dohodly o to se správou zemského archivu, která sněmu učinila podobné návrhy, jako komise. I učiněna byla ústní dohoda mezi předsedou komise, řed. drem. F. Kameníčkem, a zemským archivářem drem. B. Bretholzem, že archivu se ponechává vydávati dále Codex diplomaticus a Libri citationum, pak Památky sněmovní od r. 1628, kdežto věci česky psané, totiž Památky sněmovní od r. 1518—1628 a Desky zemské vyhradila si Komise; pokud se týče archivů mimobrněnských, bude míti každá z obou institucí úplnou volnost ediční.

Podle dohody této podána žádost za subvenci na sněm znovu, i jest nyní oprávněná naděje, že subvence, ne-li v plné sumě žádané, aspoň z větší části bude povolena.

Zatím mohly práce komise, zásluhou Jeho Kníž. Arcib. Milosti, pana arcibiskupa dra. Bauera, býti dříve zahájeny a jsou také již v plném proudu. Členové komise, místopředseda kniž. arcib. archivář Fr. Snopek, prof. dr. Ant. Breitenbach, koncipista zem. archivu dr. Boh. Navrátil a farář Jan Tenora připravují vydání korrespondence biskupův olomouckých ze XVI. a dílem i ze XVII. stol., prof. Jan Kabelík na Smíchově upravuje korrespondenci mor. buditelů, k níž chtějí přispěti dr. Navrátil korrespondencí Bočkovou a prof. dr. Stan. Souček korrespondencí Klácelovou. Kromě toho docent právnické fakulty pražské dr. Jan Kapras nabídl se komisi připraviti na vydání moravská zřízení

zemská, a prof. Tom. Kalina koná přípravné práce na vydání Desk zemských. Vykonání tohoto programu v plném rozsahu bude zajisté vyžadovati několika let, ba možno říci desítiletí, ale bude-li zplněn, není pochybnosti, že již těmito pracemi bude značnou měrou osvětlena minulost země Moravské.

4. Z ostatní činnosti spolkové jako nejdůležitější budiž vytčena změna dosavadních místností, pokud se týče sbírky mincovní a knihovny.

O řádné valné hromadě, konané dne 13. února 1907, byl schválen návrh výboru, aby sbírka mincí, odkázaná Matici Mor. zvěčnělým vlastencem, drem. hrabětem Bed. Sylvou-Tarouccou, spolu s jinými cennými a památnými předměty byla odevzdána do ochrany a správy moravského musea zemského, ovšem s výhradou majetku našeho spolku. Dle tohoto usnesení a po dohodě s kuratoriem Mor. musejní společnosti byla potom sbírka převezena do Františkova musea zemského za intervence kustoda téhož musea, pana A. Palliardiho a jednatele Matice Mor., kteří oba vykonali společně zevrubnou revisi sbírky. Když vše bylo shledáno v pořádku, odevzdána byla sbírka museu smlouvou tohoto znění:

„Podepsaní potvrzují, že Matice Moravská, zastoupená professorem R. Dvořákem, odevzdala Zemskému museu Františkovu na trvalé uschování ve sbírkách téhož musea mince, medaille a bankocetle v seznamu pod čís. 1. až včetně 177 a pod čís. 196 uvedené, odlitky pod čís. 178 a 179 uvedené, 8 razítek medaillí a 2 pečetítka pod čís. 180 a 181 uvedená.“

„Mincí a předmětů pod čís. 182 až včetně 195 není a nebyly tudíž odevzdány.“ [1])

„Mimo to odevzdány byly 3 pušky a 3 obrazy, a to:

1 staroitalská ruční kresba,

1 mužský portrait od Bartolomea Domenica di Venezia (olejomalba),

1 olejová krajinomalba malíře Chittussiho, nerozumným umýváním velmi poškozená.“

„Všechny uvedené a převzaté mince a předměty jsou vlastnictvím Matice Moravské.“

---

[1]) Byly z usnesení předloňské valné hromady, jakožto chybějící, ze seznamu odepsány. Pozn. jedn.

„Zemské museum Františkovo pojistilo je proti ohni a vloupání na 20.000 korun.“

V Brně, dne 21. prosince 1907.

Podpisy:

Dr. Fr. Kameníček,
starosta Matice Moravské.

Prof. A. Rzehak,
president kuratoria.

A. Palliardi,
kustos.

Emil Kořistka,
sekretář.

Nyní tedy tato vzácná sbírka jest odevzdána veřejnému ústavu za všech opatření, zabezpečujících Matici Moravské její vlastnictví. Doufejme, že časem bude možno učiniti ji přístupnou širšímu obecenstvu na poučení.

Stejně vhodného umístění dostalo se naší obsáhlé knihovně, jež měla koncem tohoto roku přes 3500 svazkův. Knihovna ta měla dosud nevhodnou a málo prostrannou místnost v najatých dvou pokojích v druhém poschodí Besedního domu, z nichž jeden však byl úplně zabrán expedicí Časopisu, o druhý pak musila se děliti se skladem našich četných knih i sešitů časopisných. O řádné valné hromadě roku minulého oznámil náš knihovník, řed. dr. F. Šujan, že knihovna po dvouleté práci je konečně srovnána a zinventarisována, mnoho cenných knih též dáno do vazby nákladem 200 K, příští leta pak že výbor bude hleděti, aby pokaždé značnější částka peněžitá byla na tento účel vynaložena. Potom přednesl knihovník návrh výboru na přestěhování knihovny do nových místností Zemské knihovny musejní za těchto podmínek: 1. Matice Mor. přistoupí za člena Mor. musejní společnosti, ale zůstane spolkem samostatným. 2. Matice Moravská odevzdá svou knihovnu do správy zemské knihovně při Mor. musejní společnosti. 3. Matice Moravská zůstává majitelkou své knihovny a má právo vzíti si ji kdykoliv, zvláště však, kdyby Mor. musejní společnost nešetřila národnostní rovnoprávnosti nebo přestala býti ústavem zemským. 4. Knihovna Matice Mor. bude uložena na zvláštním místě, t. j. knihy její nesmějí býti roztříděny po celé knihovně zemské. 5. Matice Mor. bude tuto knihovnu stále doplňovati, ale knihy přejaté i nové budou poznačeny jako její majetek; také vazbu knih si obstará sama. 6. Se skladem knih, vydaných vlastním nákladem, Matice Mor.

nakládá docela svobodně. 7. Přestěhování knih do zemské knihovny stane se nákladem zemským.

Návrh ten byl valnou hromadou jednomyslně přijat, a knihovníkovi, který nepřijal remunerace výborem povolené, vzdány byly díky za nezištnou práci, věnovanou uspořádání knihovny. Správce zemské knihovny, pan císařský rada V. Schram projevil plnou ochotu na převzetí naší knihovny a slíbil i vyhraditi našemu skladu zvláštní místo, přístupné všem úředníkům i sluhům knihovním.

Podle ujednání byla potom (na podzim r. 1907) knihovna i se skladem přestěhována do místností Nového zemského domu, kdež se jí dostalo vhodného umístění zásluhou pp. cís. rady Schrama a zem. stavitele Jana Utíkala, který dal pro naše knihy i pro sklad pořiditi nové stojany. Tamtéž přeneseny též knihy, jež spolek náš získal darem z pozůstalosti zvěčnělého starosty Mat. Mor., zem. šk. inspektora V. Royta; na uspořádání jejich a katalogisování byla získána vhodná osobnost ze zemské knihovny.

Přestěhováním sbírky mincovní i knihovny, jež obojí stalo se na sklonku roku minulého, Matice Mor. ušetří od 1. ledna 1908 nájemného, jež dosud dávala za oba pokoje v Besedním domě, neboť nájem mohl od určeného dne býti vypověděn.

Jako za všech posledních let, i letos výbor snažil se všemožně o finanční povznesení spolku, jemuž úmrtím značně ubývá starých členů, nově přistupujícími členy pak náhrady se dostává jen z nepatrné části. Poněvadž předloňský appell na veškeru veřejnost českou, učiněný ohlášeními v četných časopisech denních i četnými přípisy osobám soukromým, minul se skoro úplně s úspěchem, chopili jsme se minulého roku jiného prostředku, který se osvědčil za let devadesátých z dob obnovení Časopisu: rozeslali jsme totiž do všech větších měst moravských a dílem i českých soukromé dopisy na známé osobnosti, jež jsme tím požádali za d ů v ě r n í k y M a t. M o r., mající úkol získávati spolku nové členy. Za důvěrníky byli zejména požádáni pp.:

prof. Alfons Sauer v Uherském Hradišti,
prof. Ota Šašecí v Telči,
prof. dr. Ant. Breitenbach v Kroměříži,
„ Matěj Chládek v Třebíči,

prof. a insp. B. Dolejšek ve Vel. Meziříčí,
„ Jan Zachoval v Prostějově,
„ dr. Jos. Cvrček na Král. Vinohradech,
„ Frant. Chramosta v Boskovicích,
„ Vojt. Hanačík v Jičíně,
„ Lad. Seitl v Uh. Brodě,
„ K. Zahálka v Prostějově,
„ Aug. Pirchan v Holešově,
ředitel Jos. Klvaňa v Kyjově,
„ Viktor Navrátil ve Val. Meziříčí,
prof. Eng. Navrátil v M. Ostravě,
„ Ed. Volek v Příbrami,
řed. dr. Fr. Brdlík v Roudnici,
prof. dr. Jind. Říha v Čáslavi,
„ Ign. Kohout ve V. Mýtě,
„ Dom. Trnka v Rychnově n. K.,
„ Jos. Sypal v J. Hradci,
„ K. Jun v Pelhřimově,
„ F. Hirsch v Plzni,
„ Ant. Landsfeld v Těšíně,
prof. F. Žůrek v Jevíčku,
„ Jan Hanamann ve Slaném,
„ Fr. Učeň v Bučovicích,
prof. Al. Lisický v Kr. Dvoře,
„ Jos. Sádek v Táboře,
„ Hub. Doležil v Olomouci,
„ dr. Jos. Pešek v Hradci Kr.
„ Jos. Neoral v Přerově,
„ Tom. Pavlů v K. Hoře.
„ dr. Jan V. Novák v Praze,
řed. dr. F. Nerad v Litovli,
prof. F. Linhart v Místku,
„ dr. F. Machát v Karlíně,
„ Vác. Voborník v Lipníku,
řed. F. V. Autrata v P. Ostravě,
prof. dr. J. Čihula v Klatovech,
„ dr. Ign. Kadlec v Kolíně,
„ Ant. Doležal v N. Bydžově,
„ Dom. Seidl v Písku,
„ Cyr. Kříž v Praze,
„ Jos. Bartocha v Olomouci,
„ Flor. Horut ve Vyškově,
„ Vác. Hauer v Opavě,
„ dr. V. Severa v Příboře,
„ dr. Al. Kolísek v Hodoníně,
„ Emil Cigánek v N. Městě,
„ Osv. Jakubíček ve Strážnici,
„ Frant. Pavelek v Opavě,
„ dr. F. Hýbl v Žižkově,
„ J. Putna v Rakovníce.

Kromě toho podána byla žádost c. k. zem. školní radě mor., aby úředně doporučila naš Časopis učitelstvu škol středních i obecných. Žádost vyřízena příznivě po návrhu obou referentů pp. zem. školních inspektorův Al. Vlka a Ant. Krondla výnosem c. k. zem. rady školní ze dne 2. února 1908, č. 23.872.; výnos daný ředitelstvům všech středních škol a ústavův učitelských zní: „Vyhovujíce žádosti spolku „Matice Moravské“ v Brně, jenž má za účel podporovati literaturu českou se zřením na potřeby moravské vydáváním vědeckých a poučných knih a časopisův anebo přispíváním k tomu, vydávati dějepisné a jazykové památky moravské, doporučujeme ředitelstvu, aby podporovalo snahy

řečeného spolku buď přistoupením za člena spolku, buď odebíráním spisů spolkem vydávaných. Na spisy Maticí Moravskou vydávané mohou učitelé jazyka českého za vhodné příležitosti upozorniti také studující vyšších tříd, pokud se týče chovance ústavův učitelských."

Také tohoto roku zakusil spolek náš těžkých ztrát úmrtími vynikajících členů svých. Za Františkem Bartošem 27. května 1907 odešel na věčnost náš jediný žijící čestný člen a zároveň neumdlévající starosta, zem. šk. inspektor Václav Royt, který za posledních let všechny své síly věnoval Matici Mor., pokud ho nemoc na dobro neupoutala na lože. Spolek účastnil se hojným počtem svých členů pohřbu jeho, konaného v Brně, položiv věnec na rakev jeho a dosavadní místopředseda, řed. dr. Fr. Kameníček, rozloučil se s ním u hrobu dojemnou řečí Zesnulý projevil spolku našemu svou přízeň ještě za poslední chvíle, odkázav mu část své cenné knihovny, kterou potom nám odevzdal jménem dědiců p. dr. F. Weiner, notář v Konici.

Kromě toho spolek utrpěl ztráty úmrtím četných jiných členů svých. Jsou to zejména z členů činných vedle zmíněného zem. insp. V. Royta: dv. rada dr. Josef Stupecký, univ. professor v Praze, J. E. dr. Bedřich hrabě Schönborn, tajný rada a president správního dvoru ve Vídni, Lev Scholz, gymn. professor v Roudnici n. L., Jos. Zahradník, gymn. ředitel v Uh. Hradišti; z členů přispívajících: Fr. Dolenský, zem. soudní rada v Brně, Fr. Krejčí, farář v Tištíně, dr. Karel Minařík, advokát v Uh. Ostroze, Fr. Mašíček, vrch. fin. rada v Brně, Tom. Polách, děkan v Drahanovicích, Frant. Pavlík, farář v Těšnovicích, Jos. Řehák, fin. sekretář v Olomouci, Fr. Starý, notář v Kunštátě, Fr. Špaček, farář v Doubravici, Ant. Váňa, ředitel ústavu učit. v Brně. Čest budiž jejich památce!

Koncem r. 1907 Matice Mor. měla 11 členů zakládajících, 105 činných a 707 přispívajících, celkem 823 členův.

Jmění základní činilo koncem téhož r. 18.822 K 97 h, výdajné 2073 K 22 h.

O řádné valné hromadě, konané dne 13. února 1907, za vylosovanou první třetinu výboru zvoleni: prof. theol. ústavu dr. J. Sedlák, škol. rada F. J. Rypáček, arch. koncipista dr. B. Navrátil, prof. dr. K. Chudoba a aman. zemské

knihovny dr. H. Jarník; za náhradníky zvoleni: prof. Josef Sichrovský, řed. Kar. Fišara, prof. dr. Jan Korec, prof. R. Kreutz a prof. J. Jiráček; za revisory škol. rada K. Dolejš a fin. rada Fr. Háb.

Nově zvolený výbor konstituoval se takto: starostou zvolen zem. šk. insp. V. Royt, náměstkem řed. dr. Frant. Kameníček, pokladníkem bankovní ředitel F. B. Wurm, knihovníkem řed. dr. F. Šujan, jednatelem prof. R. Dvořák, zapisovatelem dr. H. Jarník.

Když později členové Vědeckého klubu, dr. B. Navrátil, prof. dr. Souček, prof. dr. Chudoba, dr. Jarník oznámili zvláštním přípisem, že z výboru vystupují spolu s náhradníkem prof. Jiráčkem, výbor přijal to s politováním na vědomost a povolal dosavadní náhradníky (prof. dra. Korce, řed. Fišaru, prof. Kreutze a prof. Sichrovského) do výboru. Zapisovatelský úřad za dra. Jarníka přejal prof. Sichrovský. Po smrti zem. šk. inspektora V. Royta stal se starostou řed. dr. Fr. Kameníček a místopředsedou škol. rada Fr. J. Rypáček. Mimo jmenované byli ve výboru šk. rada řed. A. Kubeš, fin. rada Zd. Lepař, msgr. bisk. rada Vl. Šťastný a a k. rada řed. dr. P. Vychodil.

Výbor Matice Moravské vzdává znovu vřelé díky svým dosavadním příznivcům i důvěrníkům, jimiž zejména se osvědčili J. kníž. arcib. Milost, pan **dr. F. S. Bauer, arcibiskup olomoucký**, a sl. sněm zemský; kromě těchto roku minulého velikou zásluhu o spolek náš získali si pp. zem. šk. inspektoři Al. Vlk a Ant. Krondl vřelým doporučením našeho časopisu sl. zemské školní radě, dále pan zem. bibliotekář cís. rada V. Schram a zem. stavitel Jan Utíkal vhodným umístěním knihovny naší, kuratorium Mor. musejní společnosti, zvl. kustos pan A. Palliardi převzetím mincovní sbírky naší do správy a ochrany musejní. Konečně děkuje výbor sl. redakcím zdejších denníků „Hlasu“, „Lid. Novin“ a „Mor. Orlice“ za ochotné uveřejňování zpráv spolkových.

V loňské zprávě výroční projevil jsem pevné očekávání, že konečným sloučením mladších pracovníků se staršími Matici Mor. naskytne se nové, utěšenější působení za zvelebením časopisu i za uskutečněním nového programu, jenž týče se vydávání

historických památek moravských. Bohužel byly naděje tyto sklamány novým vystoupením členů Vědeckého klubu z výboru Matice Mor. Tím opět maří se pokus o zdokonalení časopisu, třebas dosud nejsou přerušeny práce vytčené v Komisi na vydávání památek historických. Doufejme, že konečně překonány budou všechny překážky a že všeliké vedlejší zájmy ustoupí jednotnému cíli nás všech: zdatné práci vědecké na Moravě.

V Brně, dne 24. února 1908.

Rudolf Dvořák,
jednatel.

Pokladní zpráva za r. 1907.

Účet ztráty a zisku.

Má dáti

	Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h
Za honoráře: za články v Časopise			1213	50
„ nájemné po srážce podnájemného			441	80
„ doplacený honorář za Mor. jména místní	512	—		
„ tisk za Mor. jména místní	1863	51	2375	51
„ tisk Časopisu			2666	62
„ správní výlohy			1357	09
			8054	52

Dal

	Jednotlivě K	Jednotlivě h	Úhrnem K	Úhrnem h
Za knihy prodané v knihkupectvích	82	40		
„ „ „ přímo	186	54	268	94
„ úroky z vkladův a cen. papírů			717	78
„ zemskou subvenci			2000	—
„ členské příspěvky			3695	99
Schodek			1371	81
			8054	52

Srovnáno a v souhlase úplném shledáno:

Karel Dolejš, **Frant. Háb**, t. č. revisorové účtův.

Dr. Frant. Kameníček, t. č. starosta.

Fr. J. Rypáček, t. č. náměstek starostův.

Fr. B. Wurm, t. č. pokladník.

Účet rozvážný dnem 31. prosince 1907.

Má dáti

		K	h
Účet depositní u Živnostenské banky v Brně	K 11874·20		
Účet papírů cenných	K 400·—		
„ inventární	K 75·80		
„ knihovny	K 1882·09		
„ Cyr.-Methoděj. záložny v Brně	K 2892·50		
Účet u Živnost. banky v Brně	K 1698·38	18822	97
„ knihkupců		200	67
„ běžný Živnost. banky v Brně . .		3796	03
„ běžný u c. k. pošt. spořitelny ve Vídni		256	46
„ pokladniční		408	44
		23484	57

Dal

		K	h
Účet základní		18822	97
„ knih knihkupcům do kommisse daných		200	67
„ tiskárny; nezaplacený účet		1863	51
„ členských příspěvků napřed placených		250	—
„ rozdílů kursovních		274	20
„ jmění výdajného	K 3445·03		
od něho schodek za r. 1907	K 1371·81	2073	22
		23484	57

Srovnáno a v souhlase úplném shledáno:

Karel Dolejš, **Frant. Háb,**
t. č. revisorové účtův.

Dr. Frant. Kameníček,
t. č. starosta.

Fr. J. Rypáček,
t. č. náměstek starostův.

Fr. B. Wurm,
t. č. pokladník.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny v Brně. — Nákladem vlastním.

